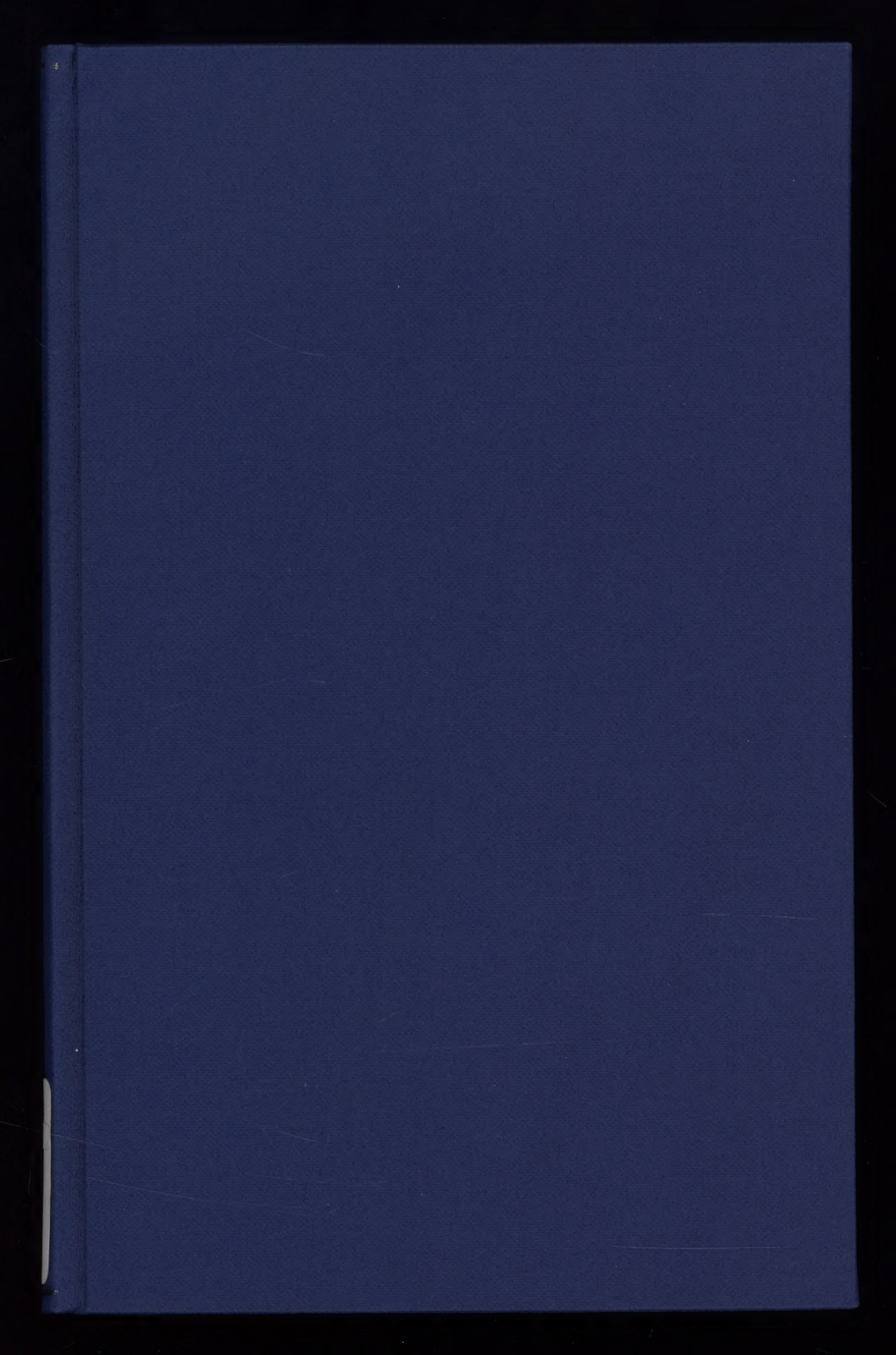
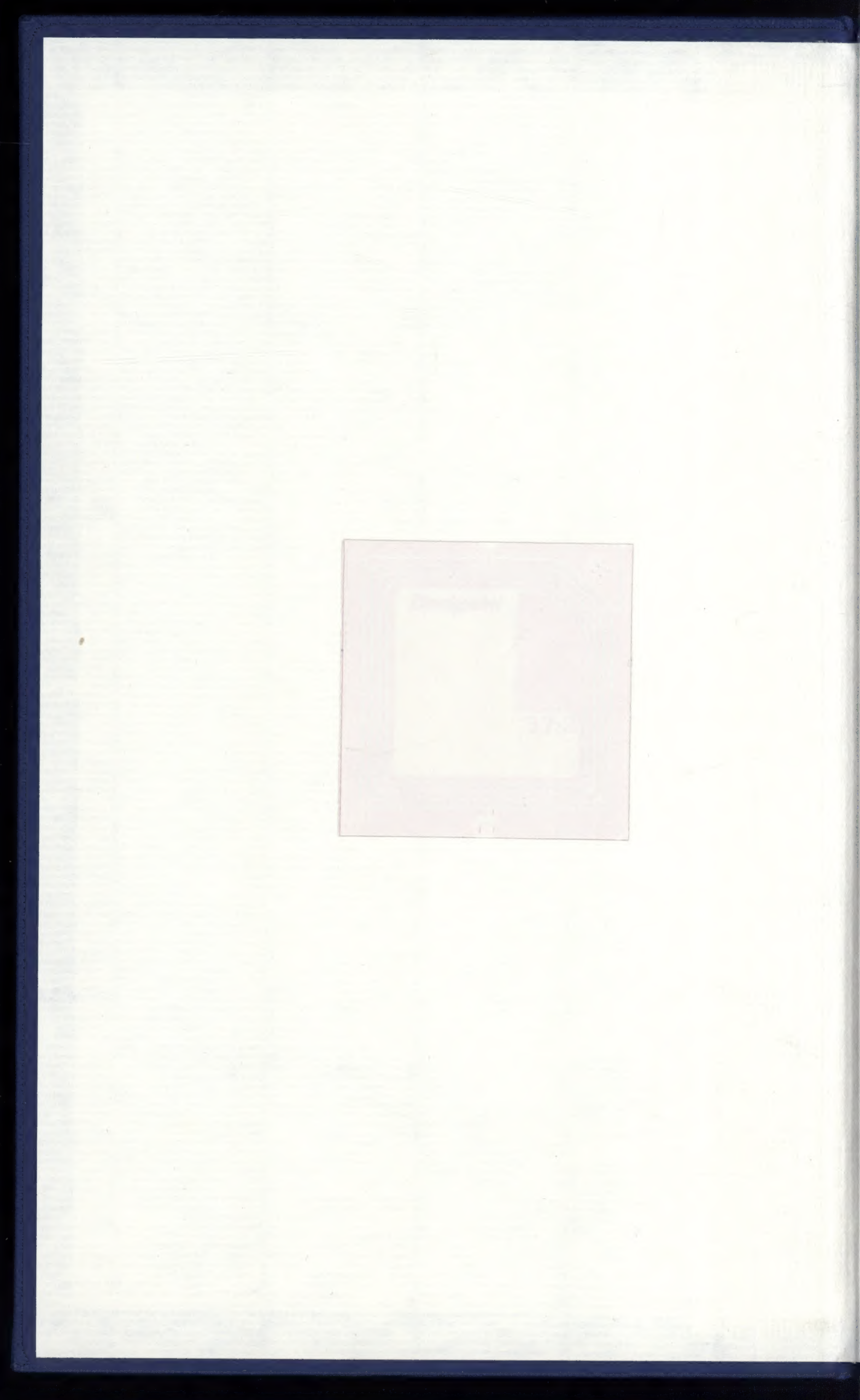

ČASOPIS

MATICE MORAVSKÉ.

HLAVNÍ REDAKTOŘI:

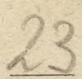
VINCENC BRANDL. — FRANT. BARTOŠ.

ODPOVĚDNÝ REDAKTOR:

FRANTIŠEK KAMENÍČEK.

HLAVNÍ SPOLUPRACOVNÍCI:

FRANT. A. SLAVÍK. — FRANT. JAR. RYPÁČEK.

ROČNÍK TŘIADVACÁTÝ.

V BRNĚ 1899.

TISKEM MORAVSKÉ AKC. KNIHTISKÁRNY. — NÁKLADEM MATICE MORAVSKÉ.

Obsah ročníku XXIII.

A. Články.

B. Umělecké a vědecké zprávy.

Fr. Slavík ml.: Moravské a slezské hornictví i hutnictví na výstavě architektury a inženýrství v Praze roku 1898. I. str. 71—74. — Klub přírodovědecký v Prostějově. Zpráva za rok 1898. III str. 289 - 291.

Fr. Šilhavý: Obnova kostela sv. Bartoloměje v Opatově. II. str. 177—180.

Jan V. Tvarůžek: Chvališov. III. str. 286—289.

C. Literatura.

Dr. B. Bretholz: Učebná kniha palaeografie latinské. Sepsal Gustav Friedrich. III. str. 291—296.

Dr. J. Čihula: Tovačovská kniha ortelů Olomuckých. Vydal V. Prasek. I. str. 78—83. — II. str. 195 - 199.

Rud. Dvořák: Museum Francisceum. Annales. MDCCCXCVII. I. str. 94 - 97.

Dr. Ferd. Jokl: Obzor literární a umělecký. Vydává Jarosl. Vlček. III. str. 302—305.

Dr. Fr. Kameníček: Husitské válečnictví za doby Žižkovy a Prokopovy. Sepsal JUDr. Hugo Toman. I. str. 83—85. — Prameny dějin řeckých v českých překladech. I. str. 92—93. — Soustavný úvod ve studium nového řízení soudního. Podává Dr. Emil Ott. I. str. 93—94. — Život P. Martina Středy. Napsal Jan Tenora. I. str. 199—201. — Příspěvky k dějinám židů v době Jagellonské. Podává Jaromír Čelakovský. II. str. 201—202. — Hradní kaple Znojemská. Napsal V. Houdek. IV. str. 388 - 390.

Dr. Just. V. Prášek: Eine Reise nach Karthago. Von Jaroslav Sedláček. — I. str. 85—87.

Fr. Jar. Rypáček: Vlastivěda Moravská. Díl I. Přírodní poměry Moravy. I str. 75—78. — Památník na oslavu stých narozenin Františka Palackého. Vydaly Kr. Spol. Náuk a Česká Akademie. I. str. 90—92. — Rozhled po programmech střed. škol na rok 1898. II. str. 202—205. — Rodinný nedíl čili zádruha v právu slovanském. Sepsal Karel Kadlec. III. str. 297 - 300. — Vlastivěda moravská. Dějiny Moravy. Napsal R. Dvořák. III. str. 300 - 302. — Starožitnosti země České. Díl I. Čechy předhistorické. Píše Dr. J. L. Píč. IV. str. 382 388.

Fr. Slavík ml.: Repertorium literatury geologické a mineralogické království Českého, markrab. Moravského a vévodství Slezského od r. 1528 - 1896. Sestavil Vl. Jos. Procházka. Díl I. Seznam autorů. I. str. 87—89.

D. Nová díla a časopisy.

I. str. 97 - 100. — II. str. 205—208. — III. str. 305—308. — IV. str. 390—392.

E. Zpráva o činnosti Matice moravské za r. 1898.

Účty Matice moravské za rok 1898. II. 209—212.

Příspěvky k textové kritice lidových písní.

Podává Fr. Bartoš.

1. Lidové písně dědily se ústním podáním s pokolení na pokolení. Tím se stávalo, že nebyla pokaždé každá píseň věrně reprodukována, nýbrž často znovu produkována a dle většího neb menšího nadání pěvců buď zlepšena neb i zhoršena. Odtud tolik různých variantů neboli různých čtení týchž písní v našich sbírkách.

Majíce mezi takovými varianty volný výběr, vybereme si zajisté text nejlepší. Srovnejme na příklad několikero takových různých čtení, odůvodňujíce svůj výbor textu lepšího.

I.

1. Šafáři,
mlynáři!
z vašeho dvora
krásná osoba
vychází.

2. Jeníčku,
bratříčku!
Nabí flintičku,
postřel Aničku
na hrázi!

3. Nechám ji,
neznám ji:
ona mně koupí
na pěkné šaty
hedbáví.

II.

1. Šafáři,
mynáři!
z vašeho mlýnka
švarná děvčinka
vychází.

2. A já jí —
neznám jí —
přece jí kúpím
zelený šátek
z hedbáví.

3. A já zas
zlatý pás,
stříbrné přasky
zlaté řetázky
na sobáš.

(Bart. II. str. 135.)

4. Já jí zas
zlatý pás,
stříbrny přasky,
zlaty podvazky:
Tu máš, Aničko,
zlatá perličko,
lásku zas.
(Erb. str. 136.)

V české písni zaráží divné vyzvání Jeníčka, aby pro nic a za nic postřelil Aničku. Jeníček se toho zdráhá, jen z té příčiny, že prý nezná „krásné osoby“, která ze mlýna vychází. Ale přes tento nedostatek známosti od ní přece očekává, že mu koupí na pěkné šaty (ženské?) hedbáví. A ve 4. sloze už tu neznámou osobu zná, nazývaje ji Aničkou, zlatou perličkou. — V moravské písni vše plyne hladce. Ze mlýna vychází švarná dívka. Padne do oka dvěma šohajům. Jeden, ač jí nezná, hodlá si získati její náklonnost hedbávným šátkem. Druhý zná ji dobře, je to jeho milá; proto pomýšlí hned na dary svatební.

I.

1. Pře můj milý malérečku,
zač já tebe prosím!
Vymaluj mně ten obrázek,
který já v srdci nosím!

2. Vymaluj mně svató Anno
a svatého Jána,
aby mně dal na památku
švárného galána.
(Suš. str. 299.)

II.

1. Šla děvečka do haječka
do zeleneho,
potkala tam malerečka
černookeho.

2. Malerečku černooky,
pěkně tě prosim,
vymaluj mi obrazeček,
co v srdci nosim.

3. Nemaluj mi, malerečku,
svateho Jana,
vymaluj mi, malerečku,
meho galana.
(Bart. II. str. 78.)

Netřeba tuším dlouhého srovnávání, abychom druhé písni dali přednost před první. Tím obrázkem, který dívka v srdci nosí, není jistotně míněn ani sv. Jan ani sv. Anna, nýbrž její milý, kterého si v druhé písni přeje vymalovaného, chtějíc jeho obrázek raději míti než obrázek svatý. Povážíme-li, v jaké úctě chová náš lid obrázky svatých, můžeme z tohoto přání dívčina posouditi velikost a vroucnost její lásky.

I.	II.
1. Ej duby, duby, zelené duby, zelená dubina! Píše mi milý lísteček malý hore od Budína.	1. Aj duby, duby, zelené duby, zelená dubina! Píše mi milý, můj roztomilý, psáníčko z Budína.
2. A já mu píšem, že ho ja nechcem, že robiti nevie; len po rýnočku piť borovičku, tomu on rozumie. (Suš. I. č. 44.)	2. Píše mi, píše, že už mia nechce, že mia nemiluje, že už má inší svú najmilejší v Uherskej kraině. (Bart. I. č. 25.)

V slovenské písni propověděno prostě, bez zvláštního vzrušení mysli, praktické rozhodnutí dívky, že nechce již svého milého, poznavši jeho marnotratnost; v moravské projadřuje se srdečná, tesklivá žalost dívčina nad nevěrností a tvrdostí milencovou, jí nezaviněnou.

I.	II.
1. Jede forman dolinú, zbůjník za ním bočinú.	1. Jede forman dolinú, zbóník za ním březinú.
2. Stůj, formane, nenáhlaj, vrané koně vypřahaj!	2. Stoj, formánku, nehýbaj, vrané koně vypříhaj.
3. Dy jsi ty tak velký pán, vypřahaj si koně sám.	3. A dyž ty si taký pán, vypříhaj si koně sám.
4. Dyby bylo na poli, nebyl bych ti po vůli.	4. Vypříhaj sedlového, je to kůň bratra tvého.
5. Ale že je při horách, při zbojnických komorách,	5. Dybys nebyl bratr můj, pozbýl bys tu život svůj.
6. Tu byste mia zabili, do chrastiny vhodili. (Suš. str. 105.)	6. Ale že si z rodiny, vyvedu ťa z březiny. (Bart. I. str. 34.)

Zbojník zaskočí vozku v lese a olupuje ho o koně. V první písni vozka neodvažuje se brániti, věda, že tu v horách je zbojníků více. Příběh všední: zbojník loupí, a bezbranný přepadený dává se oloupiti. — V písni druhé přepadený je vlastní bratr zbojníkův. Tím báseň nabývá větší dramatičnosti a překvapujícího zakončení.

„Dorna vražednice“ (Erb. str. 547) má ve sbírce Sušilově čtyři varianty („Dětobijkyně“ str. 155). Téhož obsahu ballada čte se také v mé sbírce (II. č. 13) a je ze všech d a l e k o nejlepší. Proč? vysvitne z rozboru podaného tam na str. XIII. a n.

1*

Píseň „Milá v hrobě“ (Suš. č. 96) má pět variantů, z nichž čtvrtý, nejkratší, je nejlepší.

Tak i známá píseň o dceři pastýřově, kterou „mladý pán“ z okna svého hradu zahlédl na panském poli trávu žíti a pro její krásu láskou k ní zahořev za ženu ji pojal, čte se u Sušila (č. 188) ve čtyřech variantech. I tu „čtení kratší“ (druhý variant) je nejlepší. Jenom 2. verš 2. slohy:

Pán sa na ňu z okna dívá,
on si na ňu rukú kývá

vzali bychom ze čtení prvního: Pro její krásu omdlívá. Oním zajisté veršem báseň nabývá rázu zcela jiného, méně „idyllického“.

Slovenská píseň „Jano, Jano, čos porobil?“ (S. II. č. 184) obsahuje pouhý nejasný zlomek velkolepé ballady moravské „Stojí Jano při potoce“ (Bart. II. č. 1), „Ej vlha, vlha, pestrý vták“ (S. II. č. 381) jedinou slohu srdečné písně moravské „Žaloval si pták ptákovi“ (Bart. II. č. 561). Podobných nejasných zlomků známých písní nalézáme ve „Slov. Spevech“ několik, na př. „Čo má milá, čo mi vinšuješ?“ (II. č. 243) = „Syneček do vojny jede“ (Suš. str. 114), „V tom kláštore biela hlava“ (II. č. 276), čtyrveršový nesmyslný zlomek sestry travičky, „Dau si milý košielku prať“ = Byla jedna sirá vdova“ (Bart. II. č. 35). I vyvolíme si zajisté raději krásný celek než bezvýznamné zlomky.

Známá píseň „Kačena divoká letěla z vysoka“ má u Erbena (str. 445) 4 slohy, jimiž se v krásný celek zaokrouhluje. Slovenská téhož obsahu (S. II. č. 189) má jenom dvě první slohy; je tedy neúplná, kdežto moravská (Suš. str. 530) má jich devět, z nichž 4., 6., 8., 9. jsou nemístnou interpolací. Český variant bude nám tedy uznati za nejlepší.

2. Žádaje Sušila za příspěvky moravské pro svou sbírku „Národních písní slovanských“, Čelakovský píše mu ze dne 21. října 1828: „Některou částku ve Vaší sbírce obsažených písní již též z Moravy mám, ač s některým variantem; tím by se též lepší čtení ledakde upraviti dalo“. A skutečně, po této stránce důležitost variantů jest nemalá, leckterou píseň lze jimi podstatně zdokonaliti a dodati jí mnohem větší ceny básnické.

Duše a Panna Maria (Suš. str. 27).

Za hříšnou duši přimlouvá se Panna Maria, by byla vpuštěna do nebe. Duše se vyznává, že „svátků nesvětila ani pátků nepostila, almužny jen troník dala“. I končí se: „Ten troníček malý peníz, ten ti do nebe spomůž“. — Poněvadž všech předchozích 19 sloh je rýmováno, očekávali bychom i zde rýmu. Ten máme ve variantu: „Tento jeden marný peníz, ten mne do království doníс“. Snad se píseň dostala z oblasti nářečí lašského až k Brnu, kdež neobyčejný tvar „donís“ proměněn porušením rýmu. Lépe se tedy píseň končí druhým variantem Sušilovým: „Jenom jeden halíř dala, ten jí do nebe spomáhá“ (slova Kristova), nebo Erbenovým (str. 565): „Grešlička almužna malá do ráje tobě spomohla .

Utonulý (Suš. str. 86).

Janošek se utopil brodě koně. Když ho z vody vytahovali:

Ponajprv zatáhli,
klobúček vytáhli;
podruhej zatáhli,
širáček vytáhli;
po třetí zatáhli,
Janoška vytáhli.

Širáček je totéž co klobúček, a dvou klobouků Janošek přece na hlavě neměl. Proto lepší je variant: „Ponajprv zatáhli, tatárek vytáhli, t. j. bič, jímž Janošek koně poháněl.

Nevěsta bezděčná (Suš. str. 149).

Ženich vraždí svou „bezděčnou“ nevěstu:

Za klobouček sáhnul,
ostrý meč vytáhnu ,
svoji nejmilejší
do srdečka bodnul.

Za kloboučkem nosívají šohaji péro, nikoli však meč, který by se tam nikterak nesměstnal. Proto lepší je čtení z rukopisné sbírky, pozůstalé po známém vlastenci D. Slobodovi:

Dyž bylo na ráně o jednej hodině,
nic milý nemeškal,
hneď šablu s klínka vzal
a milej hlavu sťal.

Sestra travička (Suš. str. 168).

Bratr se táže:

A co sú to za rybičky?
Dyť nemá žádná hlavičky!

Načež sestra odpovídá:

Hlavičky sem urúbala,
pod okénko zakopala.

Slovy těmi byla by sestra vzbudila podezření bratrovo: Proč zakopávati hlavy rybí? Zpěvák interpolator měl na mysli „jedovaté hady". Lepší je variant:

Hlavičky sem zutínala,
sama sem jich posnídala.

Adámek. (Suš. str. 181.)

Smrtelně raněný hejtman zbojnický káže se pochovati:

Na tych křížných cestách
hrob mně vykopajte,
do něho mia dajte.

Variant 2. přidává k tomuto zbojnickému pohřbu důležitý, vysoce poetický moment.

Na tech křížných cestách
hrob mně vykopajte,
z mej ostrej šablenky
kříž mi udělajte.

Tato sloha čtyrveršová mimo to lépe se druží k ostatním dvouveršovým, než ona tříveršová.

Ve svatební písni (Suš. str. 461) nevěsta jedouc na zdavky přeje si:

Něvezcě mně přes ten les,
budzě na mně ščekać každy pes.
Vezcě mně přes hajiček,
kaj zpiva ptaček slaviček.

V lese není psů, a vedla-li by jím cesta do kostela, nebylo by lze vyhnouti se mu a jeti hájíčkem. Jediné správným je tu čtení druhé: „Nevezcě mně přes tu ves" (sousední). Tam jsou psi svatebčanů neznající a proto štěkající, a tu snadno objeti hájíčkem.

Povole (Suš. str. 501).

Sirota služebná vzpomíná bolestně těch časů, dokud jí ještě dobrá matička žila:

Dyž sem u maměnky byla,
dycky sem se dobře měla;
těžko mi dělat nedali,
po svaďbách mne vodívali.

To by nebylo chválou ani matčinou ani dceřinou. Matka byla by špatnou vychovatelkou, vedouc dceru k rozmařilosti a lenivosti. Osiřelá dcera si toliko stěžuje, že v domě své matičky nepracovávala tak těžko jako nyní na tvrdé službě. Lepší je tedy variant: o službách mně povídali. Jak tvrdá je služba, věděla jsem jen od slyšení: „Až já z toho světa zendu, naděláš se ledakomu".

Ptáček v zimě (Suš. str. 519).

1 Bude zima, bude mráz,
kam sa, ptáčku, kam skováš?
Já sa skovám pod mezu.
až přestane, vylezu.

2. Bude zima, bude mráz,
kam sa skovám neboráz?
Pojedu já do Říma,
neuškodí mně zima.

Dva samostatné popěvky. Variant b) pěkně se druží k první sloze, vyjadřuje srdečný poměr mezi ptáčkem a člověkem:

Skovám se já do kříba,
strčím hlavu pod křídla.
Až přestane, vyletím,
širý svět rozveselím.
Půjde milá na trávu,
zazpívám jí nad hlavú.

V písni:

Žaloval si vrah vrahovi
krahulíček jestřábovi (Suš. str. 698)

za slova jiných textů: „pták ptákovi" nebo „brat bratovi" zaměnil zpěvák, jemuž „krahulíček a jestřáb" byli škodlivými dravci.

3. Dle svědectví Erbenova (Proston. Č. Písně, str. 215) přibásnil lidový pěvec ke dvěma slohám známé písně Vacka Kamenického „U panského dvora můj Vitoušek vorá" tuto třetí:

Já už mám jiného
hocha upřímného,
ten je mi nad tě dražší:
víc na mne nevolej,
hluboko zavorej
na věky lásku naši.

Znamenitý tento přípěvek svou plastickou konkretností byl by ke cti i většímu básníku, než byl Vacek Kamenický. A tak rozšiřoval lid často i své vlastní písně o slohu, o dvě i více jich. Příležitost k tomu naskytovala se zvláště ve společnosti zpěvákův o svatbách, na přástvách atd., když píseň svým nápěvem se líbila a příliš krátkou se zdála, nebo když děj vynikal úsečnou stručností nebo se nekončil po chuti zpěvákově.

Není pochybnosti, že takovým přípěvkem leckterá píseň ve svůj prospěch byla rozšířena i jinak zdokonalena. Často však takové přípěvky jeví se na první pohled jako příležitostné improvisace, s původním zněním písně organicky nesouvislé, ba jej často znetvořující. Mnohá píseň zaleskne se teprve ve své původní kráse, když ji z takové pozdější interpolace očistíme.

Navrátilec (Suš. str. 114).

1. Synáček do vojny jede
a své milé přikazuje:

2. Za sedum let zas přijedu,
zlatý prsten ti dovezu.

3. Sedum let se nevdávala,
pořád na něho čekala.

4. Když už sedmý rok dochází,
panna na trávu vychází.

5. Potkal tě ju v poli jonák,
toho regimentu voják.

6. Taky-li se, má rozmilá,
budeš vdávat jako jiná?

7. A já se vdávat nebudu,
na milého čekat budu.

8. Tvůj milý se už oženil,
já sem na jeho svadbě byl.

9. Co mu zkážeš, Anduličko,
červená, bílá růžičko?

10. Zkazuju mu toli zdraví,
co je v tomto háju trávy.

11. Zkazuju mu toli ščestí,
co je v tomto háju listí.

12. Co mu zkážeš ještě více,
krásná, sivá holubice?

[13. Zkazuju toli hubiček,
co je na nebi hvězdiček.

14. A toli dobrých noclehů,
co je na světě kostelů.]

15. Zkazuju mu toli dítek,
co je v tom hájíčku kvítek.

16. Zatočil se a zasmál se,
zlatý prsten zasvítil se.

17. To je prsten z mého prstu,
ten sem mu dala na cestu.

18. Kostelíček v černém lese:
Poď, má milá, sezdáme se.

19. Pojal on ju za ručičku
a veď' ju ke kostelíčku.

20. Od kostýlka před faráře,
co ty ruce štolou váže.

[21. Dyž je začal svazovati,
ona počala plakati.

22. Co pak plačeš, moja milá,
má Andulko roztomilá?

23. A jak já nemám plakati,
neví o tom otec, máti!

24. Ani moje tovaryšky,
co chtěly být za družičky.]

Píseň naše je z nejlíbeznějších milostných idyllek, které kdy sbásněny byly. Vděčné a nanejvýš básnické látce o věrné lásce dívčině po sedm let osvědčené, a když se mní býti u cíle své touhy a nezlomné věrnosti, tak trpce zkoušené, ale na této zkoušce ryzím zlatem shledané, dostalo se tu mistrovského spracování. Ale toto mistrovství nejeví se stejně ve všech částech písně, jak je ve sbírce Sušilově zaznamenána. Předně bychom z toho vzkazování dívčina jakožto pozdější interpolaci vymýtili sl. 13. a 14. Dívčiny hubičky byly by nyní už neoprávněny, psychologicky nemožné a proto nepoetické, a vzkazování ve sl. 14 obsažené nesrovnává se jaksi s něžnou a nevinnou povahou dívčinou. Ponecháme-li zbývající tři pěkně stupňované vzkazy, máme tu obyčejné i v písních lidových „do třetice všeho dobrého“, co dívka svému milému vzkazuje, na sebe nemyslíc. A pak, co též nemálo padá na váhu, krásné obrazy toho trojího přání vzaty jsou všecky v lahodné souměrnosti od hájíčka, v němž je dívka na trávě: tráva, listí, kvítka.

Od slohy 20. je text jednak porušen jednak nemístně rozšířen. Místo „**od** kostýlka“ očekávali bychom spíše „**do** kostýlka“, neboť jen v kostele mohl je kněz sezdávati. Slohy 21.—24. ruší zbytečně harmonické zakončení celé ballady a jsou jistě pozdější interpolací. Nejpěkněji by se naše píseň zakončila, kdyby se místo sloh 19. a 20. přibrala poslední sloha českého variantu (Erb. str. 552):

19. Pan farář nám ruce sváže,
žádný nás už nerozváže.

Slohy pak 21.—24. jakožto nemístný přídavek nejlépe zcela vynechati.

Utonulá

má ve sbírce Sušilově (č. 91) 21 sloh se 13 slohami variantů a k tomu ještě dvoje čtení jiné.

Křížkovský ve svém známém sboru vypustiv všecky zbytečné rozvláčnosti ponechal toliko 8 sloh, jež se pojí v zaokrouhlený celek dokonalé a krásné ballady.

Žárlivec (Suš. str. 321).

Poetický rozbor úchvatné této ballady podal jsem v „Hlídce literarní“ r. 1888. Tam jsem i odůvodnil přednost variantu před

čtením původním. Zde ještě podotýkám, že sloha 7. „Ani mi neumřeš, ani neokřeješ, ani mi nepovíš, jak dlouho živ budeš“ zdá mi se býti pozdější interpolací. Předně uvozuje se jí v něžně oddanou a trpělivou povahu dívčinu ton disharmonický, a pak jsou v ní neobyčejné v písních moravských nesprávnosti mluvnické. Místo sloves končicích očekávali bychom zajisté slovesa trvací: „Ani neumíráš, ani neokříváš ani mi neříkáš“. Srovn. Suš. str. 467:

Hlavičko, hlavo má,
co mia tolej bolíš?
Ani neodpadáš,
ani sa nehojíš.

O t á z k y (Suš. str. 217).

1. Co to máš, děvečko,
co to máš za krásu?
Dyž na tě pohlednu,
celé se zatřasu.

2. Co to máš, děvečko,
co to máš za líce?
Dyž na tě pohlednu,
zabolí mě srdce.

3. Co to máš, děvečko,
co to máš za ruce?
Dyž za tebó přindu,
domů se mně nechce.

[4. Co to máš, děvečko,
co to máš za pasem?
Červené šáteček
vyšité harasem.

5 Co to máš, děvečko,
co to máš za ňadry?
Dvě červený jabka,
aby mně nezvadly.]

Prvními třemi otázkami znázorňuje se živě dívčí krása svým mohutným účinkem na šohaje; otázky 4. a 5. liší se od oněch již svými nejapnými odpověďmi a projevují toliko nemístnou všetečnost.

C h o z e n í o t u ž b ě (Suš. č. 284).

1. Ja chodiła, chodiła
po zelenej łúce;
nosiła, nosiła
fialenku v ruce.

2. Fialenko modrá,
nerozkvétaj z rána!
Mám na vojně galána,
komu bych ťa dała?

[3. Chodiła po hájku,
zbírała fiałku:
o jak je mně teskno
po tobě, šohajku!

4. Chodiła po skałce,
zbírała łáskavce:
nemožu zapomět
na kurovské chłapce!]

Sloha 3. opakuje zbytečně a mdle touž myšlenku, sl. 4. ruší jednotnou náladu něžného citu. Tam tesklivá touha po

milém, zde živá vzpomínka na chlapce, s nimiž se snad dívka o muzikách bavívala.

Holubička (Suš. č. 299)

dobře se končí 4. slohou:

Nalícám na tě žitné klas,
dostanu tebe brzo zas.

K tomu svatebčané přiimprovisovali ještě tři slohy, připínajíce je ke slovům „dostanu tebe". Tak i u Erbena (str. 322) přidáno 5 zbytečných sloh, připínajících se slovy „poliknu na tě".

Vídání (Suš. č. 525).

1. U súsedů na kopečku,
je tam hezké děvče,
ona sa mně tuze líbí,
edem že mia nechce.

2. Ponajprvé sem ho viděl,
keď slunečko zašlo,
ach, můj Bože, to je děvče,
až sa srdce třáslo.

3. Po druhej sem ho zas viděl,
keď kvítí zbíralo,
ptal sem já ho o voničku,
šak mně jí nedalo.

4. Po třetí sem ho zas viděl
v kostele klečeti,
nemohel sem já sa modliť,
edem naň hleděti.

[5. Po čtvrtej sem zas ho viděl
v zahradě sa modliť:
nemodli sa, má panenko,
nebudu k vám chodiť.]

Po třikráte mladík, co spatřil sličnou dívku, zahořel k ní láskou, jíž ona opětovati nechce; spatřiv ji pak po čtvrté modliti se, domýšlí se, že se domodlívá jeho lásky a odmítá ji. Sloha 5. ruší jednotnou náladu písně a jest později přidělána.

Pohodlnou pomůckou rozšiřovati druhdy do nekonečna původní píseň bývá oblíbená figura slovanského básnictví prostonárodního, tak řečená pallilogie čili epanastrofa, t. j. opakování týchž slov na konci věty jedné a na začátku věty druhé. Tak známá píseň „Červená růžičko, co se nerozvíjíš" (Erb. str. 124) dobře a pěkně se končí slohou čtvrtou:

„já jsem ti dávala upřímné hubičky".

Pozdější pěvci rozšířili krásnou tuto píseň epanastrofou o čtyři nepěkné slohy, jimiž se docela ruší jednotná nálada původní písně:

Upřímné hubičky,
falešná tvá láska:
nebudu ti věřit,
až bude ohláška atd.

Podobné epanastrofické přílepky obsahu mdlého a rušivého jsou na př. Erb. str. 297 „Jetelička s rosou“, Suš. č. 222 „Sivé oči, sivé“, Sp. I. č. 132 „Tá hodbavná šnúročka“, Sp. I. č. 403 „Keď ja umrem“ a j.

Jiná oblíbená figura slovanské poesie prostonárodní jest antithesa, kterou se opravuje předchozí klamný názor nebo mylný soud. I ta sloužívá našim interpolatorům za pohodlnou pomůcku. Interpolace takové patrny jsou z daleka svou nejapností, na př.: Nebyla to holubička, byl to pták (Erb. str. 251), Nebyla to husa, bylo to housátko (Erb. str. 298), Nebol to jarábok, bola lastovenka (Sp. II. č. 445).

Ostatní, hojné interpolace jsou rázu obecnějšího; všecky však mají tu společnou vlastnost, že se jimi jednota obsahu a nálady porušuje, krásný obraz hyzdí, jadrná myšlenka rozvodňuje atd. Vytkneme tu aspoň několik písní krásných, které takovými interpolacemi jsou znešvařeny.

Vyprovázení (Erb. str. 146).

1. Jedna hodina
z půlnoci byla,
když mne má milá
vyprovodila:
„Přes ten zelenej háj
jdi už, můj milej, sám,
jdi s Pánem Bohem“.

2. Není na nebi
tolik hvězdiček,
co mně má milá
dala hubiček,
není a nebude,
co svět světem bude,
tolik hvězdiček.

[3 „Kdyby mě byla
moje matička,
dokud jsem byla
ještě maličká,
do kláštera dala,
nebyla bych znala
nyní Honzíčka“.]

V 1. a 2. sloze mluví milující a milovaný hoch, v 3. dívka, jež snad lituje, že tolik těch hubiček dala?

Holka poctivá (Erb. str. 171).

1 Utíkej, holka, utíkej,
zdaleka chlapcům vyhýbej!

2. Která je holka poctivá,
zdaleka chlapcům vyhýbá.

3. A když jim vyhnout nemůže,
začervená se jak růže.

4. Vyrazí na ní rosička
jako makové zrníčka.

[5. Vyrazí na ní jako hrách,
škoda tě, holka, nastokrát!]

Slohami 1.—4. jsou známky poctivé a stydlivé dívky s básnickou konkretností znázorněny; ve sloze 5. je to už holka, která „se nevyhnula“.

Neupřímná kamarádka (Erb. str. 180).

1. Kamarádko věrná
jako ruka jedna:
já měla milého,
ty's mi ho odvedla.

2. Ty's mi ho odvedla
a budeš se vdávat,
neměla jsem já tě
na tu trávu brávat!

3. Na trávu, travičku
do naší pšeničky;
lidi říkávali,
že jsme dvě sestřičky!

[4. Ani tak sestřičky,
jako kamarádky:
šívaly jsme spolu
hochům pěkné šátky.]

5. Bývaly jsme spolu
jako ruka jedna;
já byla upřímná;
ty jsi mne podvedla!

Sloha 4. seslabuje výraz věrného přátelství a ruší myšlenkou mdlou a cizorodou stručnost a souvislost pěkné písně.

Holub posel (Suš. č. 200).

1. A dybych ja smutny vědzěl,
jak je v moji krajině!
Esli se též ma milenka,
esli o mně frasuje.[1])

2. Mam ja doma dvuch holubku,
pošlu s pismem jedneho,
esli už též[2]) ma milenka,
esli už ma ineho.

3. Holubeček s pismem stoji,
ona mu něotvira,
enom sobě bilu šatku
černe oči ucira.

[4. Nelituj že, ma dzěvucho,
tej svojej urody,[3])
bo sem ja též nelitoval
chodić přes ty zahrady.]

Dívka zapomenuvši na vzdáleného milence, oblíbila si jiného; nyní patrně lituje své nestálosti, poznávajíc jeho věrnost a upřímnou lásku. Interpolator 4. slohy neporozuměl, proč dívka pláče a přibásnil nesmyslnou a nesouvislou slohu.

[1]) rmoutí. — [2]) snad. — [3]) krásy.

Nezrada (Suš. č. 307).

1. Kdybych já se nebál,
panenko, tvé zrady,
šel bych na jablíčka
do vaší zahrady.

[2. Ale já se bojím,
že bys mne zradila,
že by mně má služba
celá nestačila.]

3. „Neboj, se synečku,
já tebe nezradím,
červeným šátečkem
okýnko zahradím“.

Obava peněžité pokuty za jablíčka utrhnutá v zahradě rodičů milované dívky je příliš praktická a prosaická.

Cesta za milou (Suš. č. 485).

[1. Šohajku, šohajku,
ty si dobrý dítě,
dybys nebyl dobré,
nehledali by tě.]

2. Šohajku, šohajku,
vaši tě hledajó,
tvý vraný koníčke
po tobě řehtajó.

3. Tatíčku, tatíčku,
déte jim vobroko;
já musím za miló,
mám tuze daleko.

[4. Bratříčku, bratříčku,
dé mně tvó sestřičku,
já ti budu říkat:
rozmilé švagříčku.]

Ze slohy 2. a 3. vane prostomilá bezstarostnost zamilovaného humoristy, která se nesouvislými slohami 1. a 4. zbytečně ruší.

Prozrazená faleš (Suš. č. 493).

1. O hleďte, lidí, podívejte se,
jak můj kůň vraný hlavěnku nese.

[2. Ach nese, nese na levú stranu,
že má syneček falešnú pannu.]

3. Ach nese, nese na pravú stranu,
že mám galánku jak malovanú.

Mladík pochvaluje si veřejně svou sličnou milou, na jejíž krásu i jeho věrný koníček je hrd. To pěkně vyjádřeno jest slohou 1. a 3. Sloha 2. obsahuje jako odporující tomu posměšek třetí osoby, usvědčující chlubivého šohaje z nepravdy. — Pak ovšem třeba změniti také nadpis písně.

Páva sokol (Suš. č. 638).

1. Bože můj nebeský!
Co sem udělala,
že sem pro jednoho
všecky zanechala.

2. Zanechala sem já
sokola pro páva,
včil bych ho šla hledat,
nevím, kde sedává.

[3. Sedává, sedává
v okénečku v síni,
odleť, sokolíčku,
než přiletí jiný,]

4. Poslala bych proňho
tu malou všeličku,
ona se mně staví
na bílém kvítečku.

5. Poslala bych proňho
vtáčka jeřabého,
on by se mně stavil
u křa zeleného.

Dívka „si vybírala mezi malinama“, odmítla sokolíka, potom toho lituje: šla by ho sama hledat, neví kde je — tomu odporuje sloha 3. — poslala by posla, nemá spolehlivého.

Bodromyslný (Suš. č. 646).

1. Děvečka chudobná,
šohajek nic nemá,
ja nech se seberú,
Pán Bůh jim požehná.

2. Pán Bůh jim požehná
požehnáním svatým,
dá jim všecko dobré
tak jak tem bohatým.

3. Děvečka vyšije,
šohajek vymlátí,
ach Bože rozbože,
ti budou bohatí.

4. Nekeří se sberú
velice bohatí,
za rok za dvě leta
všecko se potratí.

[5. A já sem syneček,
třeba já nic nemám,
ale sem syneček,
že si zas vydělám.]

Sloha 1.—4. je srdečná píseň, kterou zpívají svatebčané chudým snoubencům; ve sloze 5. pěje „syneček“ chválu sobě, opakuje, co bylo již řečeno ve sl. 1. a 3. Nadpis té písně zněl by pak asi „Chudobní snoubenci“.

Křepelka (Suš. č. 753).

1. Křepelila malá křepelenka,
křepelila překrásná panenka.

2. Křepelil s ňú malý krahulíček,
křepelil s ňú překrásný Jeníček.

3. Co tu děláš, malá křepelenko,
co tu děláš, překrásná panenko?

4. Viju vínky, malý krahulíčku,
viju vínky, překrásný synečku.

5. Dej mně jeden, malá křepelenko,
dej mně jeden, překrásná panenko

6. Já ti nesmím svého vínka dáti,
láli by mně otec aji máti.

Milostná tato selanka žňová, líbezně plynoucí překrásným parallelismem, velmi pěkně se zakončuje slohou 6. Co dále v textě Sušilově následuje — 6 dalších sloh — je mdlé a bezcenné.

Páví péra (Suš. č. 755).

1. V širem poli hruška stoji,
hruška stoji na podoli.

2. Pod tu hrušku dunaj bystry,
dunaj bystry, kameň ostry.

3. Pod kameněm trava roste,
trava roste, zeleňa se.

4. Po tej travě pavi choďa,
pavi choďa, perka traťa.

[5. Staň, děvečko, zber perečko,
musiš to mět na lužečko.

6. Na lužečko na to nove,
prostěradlo kartunove.]

7. Už sem perek nasbirala,
za klobuček nastrkala.

8 Za klobuček za vysoky,
že syneček černojoky.

Dívka sbírá páví peří za dvojím, různým účelem. Ve sloze 5. a 6., aby jím naděla peřiny, ve sl. 7. a 8., aby jím ozdobila klobouček svého milého. Vzácné peří páví jest oblíbenou ozdobou v životě i v písních; že by se jím peřiny nadívaly, o tom není nikde zmínky. Proto vynechati jest sl. 5. a 6. jakožto pozdější interpolaci. „Už“ ve sl. 7. zaměniti pak bude v „já“.

Nebanovala bych (Sp. I. č. 60).

1. Nebanovala bych,
keby nemusela,
kebych ťa, šuhajko,
rada nevidela.

2. Ani nebanujem,
že tvoja nebudem,
ale len banujem,
jako ťa zabudnem.

[3. Daromná, daromná
láska potajomná,
daromnejšej nenie
jako medzi nama]

Něžná delikatnost prvních dvou sloh ničí se až surově připlichtilou slohou třetí.

4. V Peckově sbírce „Valašských národních písní a říkadel“ píseň čís. 110 skládá se z 21 sloh, jež náležejí aspoň 12 různým písním. Sběratel k tomu podotýká: „Píseň tato jest bez konce jako pohádka o červené punčošce. Zpívá se ve větších společnostech, nejčastěji o svatbách. Jednotlivé slohy nezpívají se vždy v témž pořádku, nýbrž libovolně. Komu právě napadne nová sloha, ten začne, a všichni ostatní pějí s ním.“

Totě již patrný úpadek zpěvu národního. Rozmanité nápěvy různých písní vytrácejí se z paměti, a dle jednoho nápěvu zpívá se pak celá řada písní stejného rozměru veršového.

Takové spojování dvou i více různých písní jedním společným nápěvem nalézáme i v jiných sbírkách písní lidových. Textové kritice náleží, písně takové od sebe odlišovati.

Zlá novina (Suš. č. 348).

I.

1. Můj milý, můj milý,
ale nevím kerý;
ja kerý mně bude
od Boha súzený.

2. Od Boha súzený,
od rodičů daný,
od pana faráře
za ruku svázaný.

II.

3. Bolí mě hlavěnka,
jak mě nemá bolet?
Dyž mně šohajíček
došel vypovědět.

4. Bolí mě ta hlava,
bolí mě od rána,
bolí mě celú noc,
nemožú mně pomoct.

5. Šak by mně pomohli,
dyby jenom chtěli,
dyby mně šohajka
do domu dovedli.

III.

6. Nebudu veselá
tento celý týdeň,
dokuď mi nezkáže
můj milý dobrý deň.

7. Dobrý deň, dobrý deň,
dycky mně dobrá šla,
v sobotu na večer
zlá novina přišla.

8. Zlá novina přišla
od mého milého,
abych se vdávala,
esli mám iného.

Tři písně samostatné, mezi nimiž není psychologické souvislosti. O sobě každá z nich je úplná a dobrá.

Vedení mysli (Suš. č. 349).

I.

1. Myselko, mysel má,
aj kady ty mně chodíš?
kady mně ju, švárný
šohajíčku, vodíš?

2. Myselko, mysel má,
ideš na dvě strany,
jedna za šohajkem,
druhá nevím kady.

II.

3. Nedala mia máti
šohajkovi bráti,
že by mně musela
barvu kupovati.

[4. A já mám barvičku
v zeleném hájíčku,
di mně jí natrhat,
švarný šohajíčku.]

5. A já mám barvičku
jako kerá jiná,
já bych ani nešla
za jejího syna.

Sl. 3.—5. nová píseň samostatná; v ní pak zase sloha 4. interpolována.

Bázeň (Suš. č. 458).

I.

1. Stojí hruška v poli,
vrch se jí zelená,
sedí pod ňó šohaj,
milenku objímá.

2 Dyž se objímali,
obádvá usnuli,
dyž se probudili,
obádvá plakali.

3. Dostano já doma
od svého tatíčka,
že sem nenapásl
vraného koníčka.

4. Dostano já také
od svojé maměnke,
že sem nenažala
zelené travěnke.

II.

5. Pověz ty mně, milá,
kde na trávu chodíš,
já ti také povím,
kde koníčka vodím.

6 Já na trávu chodím
k zelenému háju;
já koníčka vodím
k samému Dunaju.

Dvě samostatné písně, jež toliko zevně spojuje „zelená travěnka“.

Chudoba (Suš. č. 538).

I.

1. Vletěla husička
do našeho dvora:
Pověz mi, děvečko,
esli by mne chtěla.

2. Ja by tebe chtěla,
nědaju mi naši,
že se tva rodina
vysoko vynaši.

3. Vysoko vynaši,
zhuru sobě vedě,
a ja sem děvečka
chudobna pro tebe.

II.

4. Tatičku, tatičku,
mocli matě žita?
Ja se vam oženim
dněska lebo zitra.

5. Ožeň se synečku,
choť ja žita němam,
ale ti ja přece
svadběňku udělam.

[6. Z žitečka jareho,
z chlebička režneho,
aby si nešidil
děvčata švarneho.]

První píseň, původu asi českého, čte se u Erbena o sloku 4. velmi vhodně rozšířena. Druhá píseň líčí nám pěkně srdečný poměr mezi chudobným otcem a jeho dospělým synem. Sloha 6. je nemístný přídavek.

Takových písní bez vnitřní souvislosti v jednu spojených nalézá se v našich sbírkách hojně, na př. Suš. str. 387 (1. „Pověz mně, má milá panenko“, 2. „Zkázala mně jedna potřebná“), str. 543 (1. „Studená rosa padá“, 2. „Jede šohajek hájem“), str. 566 (1. „Ach pane, panáčku“, 2. „Šablička brušená“, 3. „Dobře mně říkali“) a j.

5. Texty našich písní poskytují též dosti příležitosti ke kritice konjekturalní, t. j. k opravám textu dle pouhého domyslu a dohadu. Kritika taková může býti ovšem připustna jen tehdy, když chyba v textě je patrna a oprava její aspoň pravděpodobna, ne-li jista a přesvědčiva.

Matka travička (Suš. č. 157).

1. Šla Dorna pro vodu,
pro vodu studenú.

2. Přijeli k ní páni:
Pojeď Dorno s námi,

3. Dorna nemeškala,
na kočár sedala.

4. Kdo ste tu z Moravy,
zkažte mé mateři:

5. že se svadba strojí
na Rakúském poli.

6. Matka nemeškala,
dvě sklenice vzala.

7. Dvě sklenice vzala,
do sklepa běžala.

8. A do jedné medu
a do druhé jedu.

9. A před syna s medem,
před nevěstu s jedem.

10. Sám pán Bůh to změnil:
napil se syn jedu
a nevěsta medu. —

11. Syn se jedu napil,
po světnici chodil,
poručenství robil:

12. Tobě, bratře, tobě
štyry koně vrané,
pěkně osedlané.

13. Tobě, sestro, tobě
štyry krávy dojné
a štyry jalové.

14. Tobě, milá, tobě
ten dům malovaný
za tvé milování.

15. Co mně, synu, co mně?
Co mně, staré mamě?

16. Tobě, matko, tobě
ten kameň široký
a Dunaj hluboký.

17. Že's mne otrávila,
s milú rozlúčila!

Ballada tato vyniká neobyčejně rychlým postupem děje a úsečnou stručností. Ale dějový její obsah není jasný; text je patrně porušen.

Ze slov: „Kdo ste tu z Moravy, zkažte mé mateři, že se svadba strojí na Rakúském poli“ (sl. 4. a 5.) je patrno, že mateří tu jmenovanou míněna jest matka nevěstina. Situace byla by tato: Mladík z Rakous, zahořev láskou k dívce moravské, již spatřil u studánky vážiti vodu, odváží si ji jako svou nevěstu do Rakous. Odtud (z Rakous) dcera vzkazuje své matce, „že se svatba strojí na Rakúském poli“. O této matce nevěstině není

dále žádné řeči; neboť slovy „matka nemeškala" atd. (sl. 6.) míněna jest patrně matka ženichova (a před syna s medem, před nevěstu s jedem, sl. 9.). Matka ženichova nechce tedy tomuto sňatku a hodlá nevěstu otráviti, dopuštěním božím však otráví vlastního syna. Ale kterak tato matka ženichova zvěděla o nemilém jí sňatku svého syna, o tom v naší básni není ani zmínky.

Že dcera své matce podává zprávu o tak důležité události, je zcela na místě, ale ještě více bychom očekávali, aby syn své matce vzkázal, že jí přivádí nevěstu. Tohoto vzkazu tu není a přece matka jedná jako o všem vědoucí!

Ve variantu této písně (Bart. II. str. 14) čteme:

A jak domu přišli,
mamičky a ptali:
Mamičko, mamičko,
máte-ji nás rádi?

Máte-ji nás rádi,
večeru chystajte,
večeru chystajte,
bílé lože strojte.

Máti nemeškala,
večeru chystala,
večeru chystala,
bílé lože stlala.

Pred šohajka medu,
pred děvečku jedu atd.

Tedy táž máti dostává zprávu o zamýšleném sňatku svého syna a vykoná jednak, zač je požádána, jednak hodlá otráviti nemilou sobě nevěstu.

Dle toho bude nám eliminovati matku nevěstinu z písně a upraviti text náš tak, aby syn vzkazoval své matce:

Kdo ste tu **z té strany** (t. j. z Rakous),
zkažte mé mateři,
ať se svatba strojí
na Rakúském poli.

„Z Moravy" m. „z té strany" mohlo se snadno připlésti, protože obojí naskytuje se v písních často spojeno, na př.:

Kdo je tady z Moravy
od mamulky z tej strany (Suš. str. 23.)

Je-li tu kdo z Moravy
od mej maměnky z tej strany (Suš. str. 172),

a následkem této změny, změnila se také spojka ať ve spojku že.

Voda podivná (Suš. str. 285).

1. Na tom našem dvoře
je studýnka, Bože!
kdo se z ní napije,
odejít nemože.

2. Napil se z ní, napil
jeden šohajíček,
nemohel odejít
od našich děvčiček.

3. Od našich děvčiček,
ani od okénka,
až ho provodila
ta jeho panenka.

Slova „ani od okénka“ a „ta jeho panenka“ ukazují zřetelně k tomu, že místo **děvčiček** čísti jest **dvíreček.**

K větříčku (Suš. str. 324).

1. Profukuj, větříčku,
dolů dolinečkú,
přifukuj milého
s dobrú novinečkú.

2. Větříček nefúká,
novinky nenese;
aj pán Bůh ho tom ví,
je-li už na světě!

Ho tom má snad býti tolik co „o tom“, ale hláska **o** nemá přídechu **h**, nýbrž **v** (vo tom), a v nářečí slovenském vůbec takových přídechů není. Čísti tu jest asi: pán Bůh **ho tam** ví. Obrat tento je v obecné řeči velmi častý: Kdož vás ví, kde ste to dali, pán Bůh ho tam ví, kde se poděl atd.

Ani čtení: „Přifukuj milého s dobrú novinečkú“ nezdá se mi býti správným. Přifouká-li větříček milého, není už o něm potřebí novinečky. Lépe by snad bylo čísti: „Přifukuj o milém dobrú novinečku“.

Nepověď (Suš. str. 371).

A já k vám přijedu
na vraném koníčku,
a si ho uvážu
na vašu jedličku
o bílú stuzičku.

Skladba žádá: o vašu jedličku na bílú stuzičku.

Svatební (Suš. str. 463).

1. Medu, maměnko, medu,
už vám nevěstu vedú,
lesti nedáte medu,
nevěstu vám odvedú.

2. Soli, maměnko, soli,
nevěsta venku stojí;
syra, maměnko, syra,
nevěsta bude zhnilá.

Nevěstě „při vjezdu do domu bytedlného“ matka ženichova podává medu, soli a sýra, jistotně na dobrý účinek: Medu, aby nevěsta byla příjemná; soli, aby byla zdráva. Obého toho píseň nevykládá, jenom sýru připisuje účinek opačný. Místo **zhnilá** čísti jest **silná**, jako se čte hned níže: „Daj, maměnko, syra, nevěsta je silná“. „Zhnilá“ dostalo se do písně špatným vtipem zpěvaček, kterým se nezřídka slova ve svůj opak mění, jako když se zpívá „falešné hubičky“ m. „upřímné“ a p.

L í n á (Suš. str. 540).

— Přišel šohajíček na ráně,
zastal svó panenku na slámě,
děvečka spala,
kravička řvala:
Staň, děvečko, vospalá!
„Bodéž ti kravičko pořádem!
dyť sem ti dávala přede dnem!“ —

Slova „bodéž ti kravičko pořádem!“ nedávají žádného smyslu, jen tolik je jasno, že jimi líná děvečka kravičku okřikuje, aby neřvala. Proto jest čísti: „**Bodeš ty**, kravičko, pořádem!“ t. řváti.

H o s p o d y ň k a (Suš. str. 677).

Čí je to ceruška? Chce se vdávat,
neumí tutěnkám ohledávat.
Chytla tuťku, nesla matce:
ohledaj, maměnko, malé vajce.

Slepicím se ohledává ne proto, mají-li veliké či malé, nýbrž, mají-li vejce vůbec. Proto místo „malé vajce“ čísti jest: **má-li** vajce?

H o d o v á (Suš. str. 720).

Malomérský stárku, drž se hory,
neboj ty se rany ani sily.

Jak a proč se má stárek hory držeti, nesnadno vyrozuměti. Patrně tu zaměněno dialektické **hore**, **sile** ve spisovné, ale nesmyslné „hory, sily“. „Drž se hore“ = vzhůru, = drž se statečně, „pochlap se“.

Šohaj porubaný (Bart. I. č. 137).

1. Na trávníčku na zeleném,
u studénky u kamennej
stojí tam kůň ryzovraný,
na něm šohaj porúbaný.

2. Došla k němu jeho mati,
počała ho naříkati:
Můj synáčku přemilený,
pověz ty mně, co ťa bolí.

3. Bolí-li ťa hlava, ruka,
tá sa jak živ nezahojí.
Má matičko přemilená,
to mi vojna porobila.

[4. Ked damboři bubnovali,
kvery šable pozvihali:
hraj, muziko, hraj vesele,
nech sa vojsko seká směle]

Sloha 4. jeví se na první pohled jako nemístná interpolace. V 3. sloze už porušený rým v 1. a 2. verši ukazuje na porušenost textovou. Z úst matčiných tato slova divně se poslouchají; místo soustrasti a útěchy projevuje se jimi tvrdá lhostejnost. A pak tato diagnosa matčina není ani pravdiva. Koho ruka a hlava bolí, může se přece ještě pozdraviti. Dosaďme místo 1. verše 3. slohy z domyslu tento: „Mia hlavička tuze bolí“, pak se oba verše rýmují, a což hlavního, tím nabude celá báseň svého jediné správného smyslu. Celá pak 3. sloha je trpkou odpovědí synovou na laskavou a soucitnou otázku matčinu v 2. sloze.

Kdyby malíř maloval tuto scénu, myslím, že by těžce raněného vojína postavil vedle koníčka, ze studánky pijícího, podepřeného o jeho šíj. A tak tuším i v našem textě lépe by se četlo v 1. sloze „**při** něm šohaj porúbaný“.

Po těchto opravách máme báseň ve všem dokonalou, jednu z nejlepších našich ballad: Šohaj vrací se po vojně těžce raněný domů. Nedaleko své rodné vísky zastaví se u studánky, aby napojil unaveného koně, maje větší starost o svého věrného druha než o sebe sama. Tam zahlédnou ho starostlivé oči milující a milované matičky. Vidouc syna svého tak smutného a zamlklého, dobrá matička soustrastně se ho táže, co ho bolí, aby mu uchystala léky. Trpká odpověď synova ozařuje nám ostrým světlem neblahé účinky války, jichž jednotlivým, konkretním příkladem je záhuba kvetoucího mladíka a milovaného syna.

Pravá příčina (Sp. I. č. 65).

Anička, dušička, kde si bola,
keď si si čižmičky zarosila?

Bola som v hájičku,
žala som trávičku,
duša moja.

A ja som po tri dni trávu kosil,
ešte som si čižmy nezarosil!
A ja som hrabala,
teba som čakala,
duša moja.

Šohaj zpozorovav, že má dívka čižmy mokré, táže se jí, kde si je zarosila? Dívka nechce s pravdou ven; žala prý v hájíčku trávu za rosy. Šohaj usvědčuje dívku z nepravdy. Rosy prý toho rána nebylo, jak se sám přesvědčil, an kosil trávu nejen téhož dne, nýbrž i včera a předevčírem. I přiznává se nyní dívka, že hrabala a při tom že si zarosila čižmičky.

Ale tato druhá příčina ukáže se nám stejnou nepravdou, jak ona první, ne-li ještě větší. Hrabati totiž znamená shrabovati uschlé pokosy v kopky neb aspoň v kopniska; při té práci nemohla se tedy dívka zarositi. Než dejme tomu, že tam shrabovala toliko od ní nakosenou, syrovou trávu do bátoha. Jak se mohla zarositi, když rosy nebylo? A kdybychom třeba na této odpovědi jakožto pravdivé přestali, co na tom, zarosila-li si dívka čižmičky kosíc čili hrabajíc trávu? Píseň taková, neobsahujíc nežli všední povídání, nedotkne se žádné struny v srdci posluchačově, nezpůsobí v něm žádné nálady. Jedinký náraz k tomu jeví se ve slovech dívčiných „teba som čakala“, ale ten je příliš slabý, aby mohl vzbuditi náležitou ozvěnu v nitru našem.

Nuže hledejme jiné, nejen skutečné, nýbrž i poetické příčiny toho zarosení čižmiček dívčiných. Příčinou tou myslíme jsou slzy dívčiny. Položme místo „hrabala“ sloveso **plakala** a proměníme všední popěvek v pravou perlu prostonárodní lyriky.

Se šohajem setkává se dívka, jak on se domnívá, zarosena. „Kde pak se's to, Aničko, zarosila?“ táže se jí šohaj. Dívka se hned nepřiznává, předstírajíc ve své rozpačitosti příčinu zcela lichou, kterou šohaj usvědčí za nepravdu. Tu teprve dívka poví příčinu pravou. Chodívali spolu denně do téhož hájíčka na trávu. Z této známosti vzklíčí v srdci dívčině símě blaživé první lásky, kterouž se sama sobě tají a které šohaj snad ani nepozoruje. Jednoho však rána šohaj se do hájíčku nedostavil, nepřišel ani

druhého ani třetího dne, jsa jinde zaměstnán. Tu dívka bolestnou touhou jsouc jata, ulevuje své milostné tísni proudem slz, až od nich čižmičky její jsou zaroseny. Srdečná láska dívčina, tak krásně zobrazená v naší písni, panenská její ostýchavost, vyznívající z její rozpačité výmluvy, dotknou se zajisté mile srdce posluchačova a rozezvučí v něm sympathickou strunu ozvěnou nejlíbeznější.

Jak se šohaj sám k dívce, takovou láskou jemu oddané, po tomto vyznání zachoval, snadno se domyslíme.

Podobně píše Zeyer („Radúz a Mahulena):

Pod stromem seděla
a dlouho čekala.
On nepřicházel, nepřicházel,
plakala.

Vysoko lieta sláviček (Sp. I. č. 169).

Vysoko lieta sláviček,
choďže už domov Janíček!
Kosy zapadajú,
ej zore znamenajú,
domov ťa, Janíček,
ej, domov ťa volajú.

Slavíček vysoko nikde a nikdy nelétá, to odporuje obecné zkušenosti. Navrhoval bych „Vysoko stojí měsíček". Máme tu pak velkolepý obraz noci. Měsíček v úplňku stojí vysoko, kosy (pás v souhvězdí Oriona) zapadají, brzy bude „zoriť" (rozednívati se), je čas, Janíčku, abys nechal noční toulky a šel domů.

Že se měsíček proměnil v slavíčka, toho příčinou, možná, jsou následující kosy, které snad některý zpěvák pokládal za ptáky (zapadati se též říká o ptácích, na př. o koroptvích).

Janíčko, čo robíš (Sp. I. č. 319).

Janíčko, čo robíš,
že ty k nám nechodíš?
Moja mamka povedala,
že ty mňa nelúbíš.

Kebych ťa nelúbil,
k vám by som nechodil,
moje štyry vrané kone
hladom bych nemoril atd.

Mezi 1. a 2. slohou je patrný rozpor. Janíček k frajerce dochází, kterak mu tedy vyčítati může, že k ní nechodí? Jistě

v 1. sloze čísti jest „že ty k nám **prichodiš**". Matce nepodobá se to docházení Janovo, vyčítá dceři, co se ten Jano za ní vláčí, že na svatbu bez toho nemyslí, že jí opravdu nemiluje. Tuto výčitku matčinu milá Janovi prostě opakuje. „Myslím to s tebou upřímně", praví dále Jano, „ale táta mi zbraňuje, že jsem ještě mlád".

Svatba vlkova (Erb. str. 389).

Vlk se ženit chtěje,
namluvenu maje
kozu pannu chotí,
jež byla sirotek,
neb jí umřel otec,
též i milá máti.

Ve větě není určitého slovesa. Myslím, že místo „maje" čísti jest **měl je**, kteréžto starší praeteritum často se vyskýtá v národních písních českých, na př.: Na stokrát děkuju svý zlatý mamince, že je mne chovala v cicový peřince. (Erb. str. 496). Ten kord je z něho vytáhla. Přišel je k ní anděl Páně (Erb. str. 559).

List z kroniky jesuitských kollejí moravských.

Pamětihodnější příběhy r. 1677 v nich se sběhší.

Dle rukopisných letopisův („Litterae annuae")[1]) podává Dr. A. Podlaha.

Kollej Hradišťská čítala r. 1677 25 členův, z nichž jeden konal missie v horách od Valachů obývaných, dva spravovali statky kollejní: Zdounky a Habrovany, dva vyžádala sobě Susana de Doczi pro město a panství své Vyzovice, ostatní působili v městě Hradišti a v jeho okolí. Obce Světlov a Tukov byly od haerese očištěny. Celkem rozhřešeno 222 osob od haerese, mezi nimi byl také písař jakýsi, přívrženec husitství („scriba Hussi calice ac haeresi ebrius"). Vyzpovídáno bylo 40.000 osob, z nichž 1040 vykonalo zpověď z celého života. Slavně oslaven byl za účastenství 7000 osob svátek sv. panny a mučednice Viktorie, jejíž tělo v Hradišti se nalézalo. V různých

[1]) Chované v kníž. Lobkovické knihovně Pražské.

městech konány jazykem českým hry vánoční a velikonoční[1]). Hojně rozdávány mezi lid místo pověrečných amuletů peníze sv. Ignáce, zrna sv. Johanny a j. p. Družiny Mariánské byly při kolleji této dvě: moravská Matky Bolestné, jejímž rektorem byl císařský rychtář (judex caesareus) Hradišťský Jan Sallacher, a latinská, kteráž pořádala v postě kající průvody veřejné. Gymnasium novým nábytkem bylo opatřeno. Gymnasijní mládež zhusta provozovala dramatické hry, jmenovitě v den Božího Těla hrála veřejně na náměstí. V den Navštívení P. Marie otevřena byla polovice nově vystavěného kostela.

V kolleji Jihlavské bylo 20 členů, z nichž bylo 11 kněží. Z haerese rozhřešeno bylo 8, vyzpovídáno 22.300 osob. U vesnice Jamné, kolleji této patřící, postavena nad křížem v širém poli stojícím vížka spočívající na šesti sloupech. Mlýn řečený Šmilaurův byl opraven.

Kollej Olomouckou obývalo téhož roku 100 osob, mimo něž ještě 13 osob zaměstnáno bylo v konviktě, správou statku v Čejkovicích a na missiích. Ve dnech masopustních konány byly pobožnosti; na hlavním oltáři znázorněny hody Baltazarovy. Ve chrámě sv. Mořice horlivě po celý rok četně se shromažďujícímu lidu bylo kázáno. Svátek sv. Pauliny oslaven pěknou hrou. Když městský farář zakládal kongregaci Nejsv. Těla Páně, členové kolleje velmi mu v tom byli nápomocni. Mezi dobrodinci chrámu připomínají se: měšťka Anna Bacháčková, která dala zhotoviti krásné vyšívané roucho mešní zlatem vyšité a českými drahokamy („lapidibus Bohemicis“) ozdobené, Angelina Drahanovská, která darovala dvě kasule a dvě dalmatiky, Helena Kobylková, která odkázala kostelu 100 zl. a j.

Při kolleji bylo patero kongregací mariánských a družina sv. Anny. Ve školách znamenati bylo utěšený prospěch. Na magistry povýšeno bylo 40 posluchačů metafysiky, na bakaláře 50 posluchačů fysiky. Mezi žáky bylo také několik šlechticů, kteří pilností a vědomostmi nad jiné předčili. Rovněž i chovanci semináře a konviktu vyznamenávali se horlivou snahou po zdokonalení mravním i vědeckém. Při semináři založil novou fundaci Matěj Hametius, arcikněz Frýdecký. K víře katolické

[1]) Variis in oppidis mysteria Christi Nati, Passi, Eucharistici vernaculis dramatis explanata.

obrácen malíř Jan Steger, umělec i u dvora císařského velice vážený.[1]) V Budišově při konání missie bylo rozdáno na tisíce tištěných modliteb a rozjímání. Znovu vytištěna byla knížka „Deus solus“ nákladem 50 zlatých. Na panství Čejkovickém, jež kolleji patřilo, pokračováno bylo v katechetisování minulého roku započatém po vesnicích. Dvakráte v roce byli chudí na zámku pohostěni. Spor, který kollej vedla po mnohá léta s poddanými Kučerovskými o opuštěnou vesnici[2]) byl tohoto roku od kommissařů zemských ve prospěch kolleje rozhodnut. Kolleji byla vesnice ta přiřčena, a poddaní ke stálým dávkám a desátkům odsouzeni, a nadto přísně pokáráni, že bezdůvodně do pře se dali a při tom i jiné nepravdivé stesky přednesli: zasloužený trest byl jim však od představených kolleje prominut.

Také urovnán byl spor se řádem Praemonstrátským o mlýn v předměstí ležící, a to tak, že v majetek jesuitů přešel. Dále však táhla se jiná stará pře o louku Roketnickou, která často i mezi poddanými obou stran spor vedoucích za mnohých šarvátek byla projednávána. Vzrostla toho roku odvážlivost Dluhonických, s nimiž pře se vedla; neboť odvážili se netoliko na poddané, jako i jindy dříve, nýbrž dokonce neváhali vztáhnouti ruce i na kněze z Tovaryšstva, jenž byl jednoho dne z Roketnice vyšel s P. prokuratorem a spolu s místním farářem a jakýmsi cizím hospodářem shlédnout spornou louku, na níž Dluhoničtí poddaným kolleje jesuitské (Roketnickým) zbraňovali dobytek pásti. Nedaleko odtud, na místě, kde Dluhonickým od samé jejich vrchnosti zakázáno bylo pásti, pásl se přece jejich dobytek. Čemuž když chtěl mírným napomenutím zabrániti bezbranný hospodář (oeconomus), daly se Dluhonické ženy, které na druhém břehu řeky, mezi vesnicí a loukou tekoucí, praly, do křiku, že prý jsou tu Roketničtí, kteří chtí odvésti jejich dobytek. Byliť Dluhoničtí sami z pozemku poddaných jesuitských nedávno všechen dobytek Roketnických zajali, a když jej byli po celý týden v zajetí drželi, teprve po třetím napomenutí navrátili, a obávali se tudíž nyní odvety. Na pokřik žen vytrhl

---

[1]) „Dedit etiam veritati manus Joannes Steger, pictor in aula etiam caesarea perquam celebris; morbus illi salutis causa fuit, ex eo consanatus, in vicino Deiparae Sacro Colle, post emissam fidei professionem, catholicae communioni accessit“. Srvn. Dlabač, Künstler-Lexicon, III. 103.

[2]) V Litt. ann. nazývá se vesnice ta „Dörfel“.

z Dluhonic veliký zástup mužů, žen, chlapců i dívek. Muži ozbrojeni byli ručnicemi, vidlemi a jinými zbraněmi selskými. Překročivše řeku rozdělili se na tři tlupy, z nichž jedna proti zmíněnému šafáři se obrátila a koně, na němž seděl, třemi kulemi poranila, muži v druhé tlupě jali se pronásledovati P. prokuratora, povzbuzujíce se velikým křikem navzájem k jeho zabití, třetí konečně obořila se na průvodčího prokuratorova. Ten chtěje zuřivce uchlácholiti, šel jim vstříc, avšak vlídná jeho řeč rozdmýchala ještě více jejich zuřivost. Jeden muž ze zástupu nejdříve pušku k prsům mu přiložil, a pak jí do břicha jej udeřil, jiný sekerou zasadil mu do týla ránu, která by jistě bývala smrtelnou, kdyby silný nákrčník nebyl ránu oslabil. Jiní nezůstávali pozadu: kyji i tyčemi tak na ubožáka dotírali, že by byl býval málem duši vypustil. Dluhoničtí pak jej násilím odvlekli s sebou do vesnice své. Přišedše k řece, chtěli, by pěšky brodil se řekou, čemuž když se ze všech sil svých vzpíral, přivedli konečně koně, na němž jej převezli. Ve vesnici pak všichni zajatému se posmívali a urážkami jej zahrnovali, konečně pak do domu rychtářova jej odvedli, kdež v tuhém vězení jej drželi, nechtíce mu přivolati ani ranhojiče, a nedopouštějíce, aby v soukromí s kýmkoliv rozmlouval. Inkoust, jímž zajatec P. prokuratorovi (jenž z lesa, kamž se byl s farářem utekl, zatím do Roketnice se vrátil) smutný osud svůj oznámiti a za pomoc jej prositi chtěl, vylil rychtář na zem. Teprve druhého dne, po opětovném rozkazu svých pánů, propustili sedláci Dluhoničtí zajatce. Jesuité Olomoučtí stěžovali sobě u biskupa Olomouckého, že Dluhoničtí potupili jejich člena. Biskup rozhodl, aby provinilci mimo jiné tresty do církevní klatby dáni byli. Než sprostředkováním svých pánů dosáhli vinníci absoluce dříve, než skutečně klatbou stíženi byli. K tomu podotýká spisovatel annalů jesuitských: „Jest nyní tato pře u ramene světského, i nelze předvídati, jaký rozsudek bude vynesen. Bylo by příliš obšírné, kdybychom chtěli zprávu podati o všech frivolních vytáčkách, jimiž zmíněný veliký zločin poddaných svých polehčiti snažili se patronové vinníkův“.

V Tovačově pokračovali kněží z kolleje Olomoucké dále v missii v letech předešlých tu započaté. Toho roku zvolena byla za patronku chrámečku tamějšího sv. Barbora. Slavnost, kterou jesuité na počest této sv. patronky byli uchystali, po-

kazilo vyskytnutí se tří medvědů v okolí. Sloužena byla tedy toliko tichá mše sv., po níž hrabě ihned uspořádal honbu na šelmy, provázen jsa zástupem myslivců a zpovědníkem svým. Jeden medvěd po opětných ranách byl skolen, ostatní dva do hor prchli. Pokažená slavnost církevní konána byla v oktavě svátku. — Ku povznesení mravnosti svých poddaných nařídil hrabě, aby hráč, jenž by při hře zlořečil, chudým půl zlatého dáti byl povinen. — Na veliký pátek provedena byla v chrámu farním při stkvělém osvětlení jazykem českým zbožná hra o utrpení Páně, po níž všichni herci i s diváky na kolena před Nejsvětějším padli a za odpuštění svých hříchů se modlili.[1]) V neděli Bílou k veřejné úctě vystaven byl obraz Spasitelův z Jerusaléma kdysi přinesený; v den ten byly rozdávány také rytiny tohoto obrazu. V den Zvěstování Panny Marie, kdy konala se poutní slavnost v hradní kaple, přišla z okolí hojná processí. V ten den konáno bylo německé kázání ve svatyni, české na hradním dvoře, kdež i oltář byl postaven. Missionáři pečovali mimo jiné také o nemocné a uvězněné.[2])

V domě třetí probace (domus tertiae probationis) v Telči bylo 35 osob, z nichž šest starších („veterani operarii") pracovalo horlivě o spáse bližních, 20 jiných oddávalo se vlastnímu sebezdokonalení a bylo hotovo na zavolání súčastňovati se rovněž prací missionářských. Jediný „magister" měl na starosti celé gymnasium, s velikou prací útlou mládež od prvých počátků až k nejvyšší třídě („grammatice") výborně vyučuje. Ve službě lásky bliženské zemřel P. František Steinfels: při ošetřování morem nakažených ve Slavonicích sám morem byl zachvácen.

---

[1]) „Die Sancto Veneris perducta in templo parochiali ad faces et luminaria patrio idiomate de acerba Christi passione devota acciuncula. Quâ finitâ omnes actores cum populo ad genua coram Venerabili procidêre, et supplices peccatorum suorum petiêre remissionem."

[2]) Mezi uvězněnými na Tovačově byl r. 1677 i stařec, jenž do žaláře vsazen pro kouzelnictví. „Litterae annuae" zmiňují se o něm takto: „Is in tantum vicinum populum dementaverat, ut passim pro divinatore haberetur, et in omnibus casibus fortuitis consuleretur ab omnibus. Res furto ablatas in crystallo ostendebat, futurarum rerum praedicebat eventus, et pro pellendo foetu varios subministrabat potus et herbulas. Hic senecio graviori apud nos correptus morbo, confessionem et sacram communionem assidue expetiit: cui ut cum decore assisteret, compedibus, quibus vinctus erat, liberatus, tandem e custodia noctu evasit, et poenam effugit exemplarem."

Katechismu vyučován byl lid vesnický v osmi vesnicích s velikým úspěchem („eliminata ruditas, profligata superstitionum fantasmata, excussa magica schediasmata, salaces Cypridis ereptae odae, sacramentorum rite obeundorum saepius inculcata norma, complura ad ferventius colendam Deiparam distributa rosaria“). Člen řádu, jenž na starosti měl katechisování v městském chrámu sv. Jakuba, uspořádal dlouhý průvod dítek obojího pohlaví, při němž neseny na nosítkách případné odznaky, z kostela sv. Ducha do chrámu farního, kdež pak zapěna byla píseň, v níž jádro katechismu obsaženo bylo, účastníkům uděleny plnomocné odpustky, a dítkám rozdány na povzbuzenou hojné odměny. Podobně jesuita, jemuž svěřena katechisace v předměstském kostele Panny Marie, vedl v poslední den masopustní průvod, jenž čítal 150 párů mladíků a tolikéž lidí dospělých, do kostela k uctění Nejsv. Svátosti. V týž den postavena na hlavním oltáři skupina soch představující výjev biblický, kterak Baltasarovi hodujícímu zjevuje se ruka píšící na stěně „Mane, thekel, phares“. Na Velký pátek byl vystaven zcela nový Boží hrob.[1]) — Jesuité snažili se přítrž učiniti různým pověrám („amuleta pro usu, nescio quo, ex reorum cadaveribus membratim conquisita, simplicium manibus eripuimus“), nemravnostem[2]) a svárům, jež mezi obyvatelstvem se vyskytovaly, pilně navštěvovali příbytky chudých i žaláře, všude přinášejíce duševní útěchu i hmotnou podporu („calamitosis quotidie eramus hospites, eorum quaerelas benigne audiendo, et conversatione nostra solatia impertiendo; reptatim non solum per pauperum casas et xenodochia, sed etiam in ergastula irrupimus et carceres, ubi ob scelera vinctos corrogato cibo, nummoso aere, solatioso alloquio refocillavimus“). Zakladatelka kolleje Telečské („excellentissima fundatrix nostra) zřídila fundaci za tím účelem, aby nejsv. Svátost k nemocným donášena byla ne více tajně, nýbrž veřejně pod baldachynem, s průvodem nosičů světel, za zvuku zvonků a za zpěvu hymnu

---

[1]) „Alterum non multo post erectum pietati theatrum fuit, Christi demortui novum ex integro mausoleum, in quo prodigiosâ virgâ ex petra aquas ëliciens Moyses Longinum militem latus Christi lanceâ percutientem figuravit“.

[2]) „Illicitis implicatos amoribus ad meliorem quoque frugem revocavimus, et soboli illegitimae, ne parentum crimen in lucem prodiret, de palliolo clam prospeximus honestatis“.

„Pange lingua". Táž šlechetná paní v závěti své ustanovila jiné ještě nadání: z kapitálu 10.000 mělo býti každoročně v neděli v oktávě sv. Františky Římské ve chrámě jesuitském po sv. přijímání obdarováno pět chudých ctnostných dívek 5 zlatými, když by pak některá z nich provdati se měla, mělo jí z nadání toho dáno býti 100 zl. Konečně odevzdala dobroděјka tato 2000 zl. superiorovi Telečské kolleje, aby z ročních úroků 120 zl. podělována byla chudina. Telečská školní mládež provozovala za veliké pochvaly diváků v neděli po Božím Těle na prostranném nádvoří hradním divadelní hru, kterak Maria Magdalská v domě Šimona malomocného u nohou Kristových hříchů svých želí.[1]) S nemenší pochvalou setkalo se melodrama, jež provozováno bylo na počest sv. Markéty, patronky města, v němž představován byl hospodář z evangelia, kterak hledá dobré perly („bonas margarithas"). Hra tato později ku přání hraběte před arcibiskupem pražským Janem Bedřichem z Valdšteina a jinými vznešenými hostmi byla opakována. Z domu Telečského vysláni byli toho roku missionáři i do Čech (čtyři), Kladska (dva) a Slezska (čtyři). Na Moravě určeni byli dva missionáři pro Valašsko, avšak ještě před započetím prací missionářských povoláni byli do Tuřan na výpomoc. Dva jesuité zastávali ve Slavonicích onemocnělého děkana s horlivostí příkladnou.

V kolleji Znojemské bylo celkem 27 členů: 14 kněží, 4 magistři a 9 koadjutorů. Toho roku vysvěcen byl 19. srpna kostel kolejní Janem Josefem hr. Breunerem, suffraganem Olomouckým. V kostele zřízen nový oltář hlavní sv. Michaëla. Ze sedmi postranních oltářů vynikal nejvíce oltář, jejž pořídily hraběnky Dorota ze Stahrenberga a Františka z Mansfelda nákladem 700 rýnských.

V kolleji a probačním domě Brněnském bylo 129 členů: 18 kněží, 5 magistrů, 15 koadjutorů a 91 novicův. Chrámu kollejnímu přibyly toho roku krásné lavice kostelní („scamina e ligno

---

[1]) „Specimen illi industriae suae et rarae in agendo dexteritatis dedere saepius, praesertim subsequente Theophoriam Dominicâ in spatiosa Arcis area, in qua Magdalena peccatrix in Simonis leprosi coenaculo ad Christi pedes prostrata honorato et copioso spectatori eo successu est proposita, ut actoribus applauserint universi. Srovn. F. Menčík, Příspěvky k dějinám českého divadla, str. 122.

querno, et artis elegantiâ et soliditate veteribus spectabiliora“). Na oltář sv. Xaveria věnoval Torres s manželkou svou dvě stříbrné sochy andělů v ceně 100 zl.

Skladba nářečí císařovského.

Napsal Jiří Malovaný.

Nářečí císařovské patří do skupiny nářečí hanáckých. Mluví se jím na Přerovsku, hlavně na území na pravém břehu Bečvy od Kojetína až po Lazníky, od Bolelouce až po Předmostí.[1])

V práci této chci podati rozdíly skladby zmíněného nářečí od skladby jazyka spisovného. Jelikož však není možno vytknouti přesně hranice mezi skladbou nářečí a skladbou jazyka spisovného, uvádím raději příkladů více a též takové, které se řídce vyskytují v jazyku spisovném, abych nevynechal nějakého důležitého zjevu specialně dialektového. Rozumí se též, že v nářečí jest mnoho shodného s češtinou obecnou a zvláště s nářečími moravskými.[2])

Snažil jsem se, aby doklady v této práci byly pokud možno spolehlivé a abych co nejúplněji podal obraz skladby nářečí popisovaného. Proto omezil jsem se sbíraje látku hlavně na Císařov, Brodek, Citov, Lukovou a Roketnici. Uvádím pak jen ta rčení, 1. jež jsem slyšel od lidí několika, obyčejně starších a 2. jež jsem zachytil z hovoru více lidí mezi sebou o věcech jim běžných, kde obsah nečinil nátlaku

---

[1]) Podrobný popis ohraničení, jakož i hláskových a tvarových zvláštností nářečí tohoto jest v Dialektologii p. šk. rady Bartoše v díle II. str. 40 nn., a v článku „Nářečí císařovské“ v Českém lidu, roč. VI. str. 71 nn. Z hláskosloví připomínám jen toto:

Literou è (krátké è, dlouhé ȇ) jest označena samohláska, jež zní hrdelně mezi *i* a *e*. Bývá vždy za *y* a *ej*: rèbè (ryby), dobrȇ, něstěňȇši (nejstejnější), a pak za původní *i* neb někdy za *i* přehlášené z *u* po souhláskách *l*, *ř*, *s*, *z*, *c*, *š*, *ž*, *č*: blȇzko, křèčeť, sèvȇ, zèma, cèpek, šèdiť, žèvȇ, čèstȇ. Každé čisté *i* jest krátké: hledim, mosim, divať se atd. Za každé *ou* a *ú* jest *ó*: budó, dušó, órok atd. Jinak jest každé *u* krátké: ruža, hruza atd.

[2]) Srovnání s ostatními nářečími moravskými neprovádím; odkazuji v té příčině do Bartošovy Dialektologie I. str. 161—197, II. 283—290.

na formu, a kde se nesnažili řeč svou přizpůsobiti řeči spisovné. Urovnávaje material řídil jsem se přednáškami p. prof. Gebauera a jeho „Mluvnicí českou pro střední školy. II. Skladba“, z níž jsem bral úvodní výklady k jednotlivým oddílům.

Část první.

Větosloví.

Věta jednoduchá.

Podmět.

Podmětem bývá spřežka: Bèł Nebojimse a taky dostał. Přísl.

Věty bezpodmětė.

1. Bývají v týchž případech jako v jazyku spisovném.

a) Jádrem přísudku jest sloveso činné: v takově čas (v čas války) něni g vèkópeni vojáka; — dèž přèšło přede žňama, nemnělè co jesť.

b) Jádrem přísudku jest sloveso býti s infinitivem: já sem dovezł dvě furè, a bèło mně jeť, jak to mhleło (slabě pršelo) po třeti, mohł sem mněť už fšecek ječimeň doma; — bèło ho nevołať (kéž bychom jeho nebyli volali).

c) Jádrem přísudku jest sloveso zvratné: fčèl se mele fšecko dohromadè, a spišě se miláváło aji vrtel.

Často bývá tento způsob v otázkách a značí důvěrnost: Co se děłá? (co děłáš?, co děłáte?) — No tak gde se ide, Tonku? — Tož jak, Ferdyne, bèło se dłóho u muzèkè? — A spať se ešče nepude, chłapci?

d) Jádrem přísudku jest sloveso jiné než dosavad: mete snihem; — jak začało fókať dolnim větrem, já sem hneď povidał, že je to na dłóhě dyšč.

e) Jádrem přísudku jest jméno podstatné, přídavné nebo příslovce: než se ti spamatovalè, gdež mu bèło konec (utekl); — bèło ju haňba; — děť je ho s to, abè to uděłał; — Mařena, tě je s to, a Tonka je jak pěsť podle ni, a hdež vic poděłá Tonka práce.

2. Velmi často užívá se vět bezpodmětých tam, kde podmět není na snadě, při líčení pohrom nebo zjevů nepochopitelných: s teho mračna začał fókať větr, liło jak z hrnca,

a hneď z ranè mandele převracovało; — hořelè horè a, než to v jednem mistě uhaselè, vhodiło to dál a tak pohořivało, až to vhodiło do dědinè, a tá celá vèhořeła; — chètło se na Mackovikově straně, zvihł se větr, a tož to šło furt a házeło to na tè střechè, a dochovy se fšeckè chètlè, až na kameněch se to zastaviło; — spraovał koteł, a tož se to chètło, opařeło ho to a odhodiło ho to; — podivěmè se, co se hneď nepoděje: fčerá zabiło ve fabrice člověka; — chvilu bèło ticho a zas, jak dèbè nehdo prstem ťukał, udělało na tè okna ťuk, ťuk, a dèž sem vèšił, nebèło viděť žèvě duše; — já sem se zeslikł a hneď sem lehł, a lehna přèšlè dvá, a jeden si stópł ke mně z dłóhěm nožem, a druhě vèváděł koně. Tož děłał sem, že spim, ale peřènu tak odhazovało strachem, a zdržował sem se strašně děchať.

3. Věty bezpodmět é, zvláště ty, ve kterých jest jádrem přísudku sloveso býti s infinitivem, stávají se někdy podmětné: ešče só koně krmiť; — bèła zvihať deska; — ešče je tráva dosóšeť; — tě jetelènè bèła pěkná furka.

Přísudek.

Místo přísudkového slovesa náležitého bývá velmi často

infinitiv: Já bèť tebó, za nic bèch to nekópił;

imperativ „poď" (zřídka): jak ten chlib uviděł, poď ho a hneď takově krajic si ukrojił;

citoslovce, které se zdvojuje, ztrojuje, mají-li se naznačiti dva, tři, neb více momentů děje rychle po sobě následujících:

Tonek vrz Nocina do zádu, a ten bum do vodè, hneď naď ňěm udělała bl-bl-bl; — on džig ho těm nožem, hneď mu kryf valeła; — koně pustilè a prha pryč; — zatřepał a jabka, rup-rup, hneď jich bèło plná zem; — jak ho drclè, on hrbóc do tě vodè, a tá voda bl-bl-bl naď ňěm; ten vám umi tè užèčkè šèkovně děłať: to vám švih-švih-švih těm nožem, a už taková užèčenka pěkná, radosť pohlidnóť; — skłádámè v miłě bódě oheň, na ranu tadè płameň vèskoči, a tá bóda hu-hu-hu, a mè hr ven a tak tak, že zmè uteklè; — ten je vám šèkovně na to zbiráni (klásí): to vám chmat-chmat-chmat a takovó kèsť (hrst klásí) má pěknó jak lěstek.

Doplněk.

1. Doplněk může se někdy táhnouti i k příslovečnému určení, vyjádřenému pádem předložkovým. Jako totiž říkáme spisovně: tyto šaty byly dlouho pěkné, nebo: měl tyto šaty dlouho pěkné, tak může se v nářečí říci se stejným významem: v těchto šatech chodil dlouho v pěkných; v tech šatech ani tře mněsice nechodił v dobrěch; — já sem v tě kacabajce běła v samě, a tož mně běło moc zèma; — a proč bè do tě chałópkè nestrčelè toli peněz, aspoň se v ni nabudó v pěkně, a po smrti bè přáteli penize tajaktak dostalè.

2. Doplněk bývá také vyjadřován:

a) výrazem složeným: zmè fšeci nic po nás; — fčèl je to pivo načèsto nic po něm; — dèbè bèła tá děfčèca co po čem, už si dávno słužbu našła; — dèbè bèł ten chłapik co po něm, už bèł dávno ženatě;

b) infinitivem: on je bez pomłuvè dosť tak si něma (penězi) frngnóť, a ona je hrozná držkuža; — ona prě je toli: stópnóť si k svymu vařeňó a tam stáť, ať se třeba celě dum zkazi; — zas se ji ani nechce podivať do teho pola; ona je jenem hubó mleť;

c) větou: už só svoji, ale nevim, jakě ten pořádek u nich bude, protože Tonek je nepodám se a Francka zasi nebojim se; — Francka bèła hde su, tam su, ani nastroiť se i nechtěło; — on je jak su, tak su, o nic se nestará.

Někdy celá dlouhá věta mívá funkci doplňku. Upozorňuje se jí, jako narážkou na známou událost. Říká se na př. o sukni pěkně na tvrdo nažehlené: tá sukňa je „Anenko poď mně otevřiť stodolu, abè se to neošóstło“; anebo: vè máte tó sukňu „Anenko poď . . .“. Proč? „No stará Stupárková mnělè hdysè taky ten fěrtoch tak narochětěně (jako rochetku) a tož nechtělè iť dvircama od humen, abè se im nepokrčeł. Povidajó teda děfčècè: „Anenko poď mně otevřiť stodołu, abè se to neošóstło.“ Ale starě Stupárek, jakě už bèlè — dě im Pámbu věčnó słávu, že ich na takovó hłópotu spomináme — słèša to povidajó: Já ti dám, neošóstło, a vezna glocek za něma.

A tá viza, směk tema dvircama, nic se už neohlidalè, bude-lè ošóstnutě".[1])

d) příslovci a citoslovci: Francek je nechť, pro něho može svět spadnóť; — Vincek je hr do práce.

Příslovečné určení.

1. Poněvadž přísl. určení a doplněk leží někdy významem blízko sebe, bývá v některých případech doplněk, kde bychom podle spis. jazyka spíše čekali přísl. určení: věřte onè tè leta jaksè se obracijó inači; — oni dovezlè z lesa hlènè a tož onè (okurky) tak vám zběhlè takovy pěkny (pěkně vzešly); — žes to (kolíky do hrabí) nabił takovy husty; dèť to bude zhóščka to ani nevètřepeš z nich; — šak se hdesè vèpořádámè, šak ti to přènde sładky; — nač to kupuješ drahy? nihdá nejeł z mněsta prázně (po práznu), pokaždy neco dovezł; — jedna tá roli mně přèšła tuze drahá, zatrápeně mně ju vèhnalè; — dèť tá dłážka je teprov łoni dávaná nová; — už tam tře dłážkè zhnilè, táto už se dává štfrtá; — tá móka je ešče nakópená łacená.

2. Přísl. určení může se také vyjadřovati

a) výrazem, v němž jest citoslovce: snihu bèło máło, a tož to šło na tech sanich zglm na tó hrudu a zas zglm, až zmè bèlè máło žèvi;

b) celou větou: ten břeh se mně utrhł zrovna před nohama; dèbèch bèł stáł enem kóšček dál, no tož „dě ti Pámbu dobró noc", už se mnó bèło nedě sem (= zle).

Přívlastek.

1. Přívlastkem bývá též

a) substantivum: to je mrcha roba, dèž ona takovó děłá; — to je zatracenec chłap; — to je baba chłap, kerě se koni boji; to je špata člověk, dèž on mně tak ošèdił;

---

[1]) Všecky tyto jednotlivé způsoby mohou býti uváděny adjektivem takový neb adverbiem tak: oni (tatiček) nedalè moc řeče, oni bèlè tak leda mig ho (otec dlouho nemluvil, hned bil); ona je tak nechať neco v sobě, až; — co sè dnes takově „nehleď na moře"? je to takovy ne po ruce; — nekerá tá děvečka je takovvá až se pohnu, až to udělám atd.

b) příslovce: zdáło se enem łatka (malý mráček), a z tě łatkè jak leje; — to sis mohł mèsleť, že nic neutahne, dèť je to enem koniček; — tá pomáłè izda se vám nebude lěbiť; dèbè do fčèl roku bèł zdravě, bèło bè dobře; — dèž je trochu nádenik, vèděłá přè zeďnikách sedndesát grěcaru; — to je chłap hałabała; — to je potichóčku děfčèčka; — je to leda kabátek a stoi to třè złatkè.

Při příslovcích leda, enem se podstatné jm. rádo opakuje, a příslovce dává se do prostřed: nekery jabko se zdá bèť jabko leda jabko a jeza ho je dobry; — je to řeznik leda řeznik a podivěte se, jak mu dobře ide;

c) citoslovce velmi zřídka: ja takovyho člověka huk-huk (který houká na lidi) nemožu citiť; — co chcete s takověm hr-hr člověkem rozumnyho jednať;

d) výrazy složené: okresni se ptał, eslè si hledi žèvobèti jaksepatřilo; — kópił vuz nic po něm; — dèť litr nejakě tě gořałkè nic po je za osnást grěcaru; — dèbè bèła roba co k čemu, bèł bè si ju nechał na starě; — dèbè to bèł chłapik co po něm, bèł bè se dávno oženił.

Výrazy tyto kladou se vždy za podstatné jm., jen jaksepatři může býti též před podst. jm.

2. Přívlastek ve výrazu andyłek strážce se neskloňuje: přè andyłku strážce.

Spojení v jednotu větnou slovosledem.

1. Slovo, na kterém je důraz, rádo se dává na začátek věty neb ve větě do popředí:

takovy cègánstfo to už je přes právo; — na sukňu já si kópim rač na ternovó; — na takově chlib, co bè moc moseła děłať, se vdať nechce; — režně zmè ešče neprodalè ani otypkè; — do Brodku nihdá nevèmine iť.

Někdy bývá toto slovo vyslovováno zvýšeným hlasem: děłám to já hłópotu; — sè tè přeci kus nešèkè; sè tè jenem kósek łhářa; — máš tè se mně nazłobiť.

Slovo, na něž se klade důraz, klade se na přednější místo: jak přèšił, fšeci hrk kole něho, a tož to bèvało s ňěm takovyho blázna si děłáni; — na vežu nemajó, ale tam na hłópotu dávať to mnělè; — fčèl tam nesmi mněť žádně dobètečka, ani służebnici, ani pod deputát ti menši lèdi; — naša tuze

doji z vrbi z trávè; — to je v rukách děłany; — ten má mèslim hdy s tebó hráť; má ten práce, že nevi čeho hleděť; on si mèsliš bude s tebó hráť, má ten práce, že nevi čeho se spiš chètiť; — letos si lèdi naděłaji dłuhu, kor ti neopatrni nejaci; — dèť sem se ich viděł vraceť; — ono přè takově věcè něni se hodnó náhleť.

Je-li přívlastkem genitiv, zvlášť množ. čísla neb pád předložkový, klade se dosti často před subst.: já sem chodiła na Novotněch jetelènu; — Słabyho koně dobře tahnó; — něni to prácó hubeni? — ber od dědinè na tě straně a potem se tam matynkè nahážó; — to fšecko z ruk práce ušporovał; — hřibě mu spadło do vedlěšiho (sousedovy) stuďně; — to je na honem chozeni po staveni; — tam chodijó chłapci v po kolena gatich (tento případ zřídka).

Je-li jeden z přívlastků příd. jméno takový, klade se sloveso rádo mezi ně a přívl. druhý: takovà to bèła děfčèca pěkná, že se bèło na ňu co podivať; — takovó skèbu si uvaleł neohromnó; — mè mámè, dèž hoďně prši, takovó jak łužovka vodu.

Věty jednotlivé.

Věta tázací; odpověď.

1. Otázky jednoduché bývají uváděny příslovci eslè, zdáž, ale téměř nikdy — lè; eslè bè se člověk nedozłobił? — zdáž on posłechne?

2. V otázce rozlučovací první člen bývá bez spojky, v druhém bývá lebo: pudeš tam, lebo já iť? Je-li druhý člen negací prvního, bývá a) v prvním členu nic, v druhém lebo ne: přěndeš k nám, lebo ne?

b) velmi často se kladou oba členy proti sobě bez spojek: tož pudem dom, nepudem? — bèłs v Přerově, nebèłs? — jak ten Janek, jeł, nejeł do tèho poła?

K otázce zjišťovací odpovídá se těmito příslovci: a) přisvědčivě ja, bať, ja bať, može, neb celou větou: co bè né. Klad se rád zdvojuje: ja ja, bať bať, može može. b) záporně: né, né (s pazvukem po k, zápor rozhodný) nee, ale hde, hde to hledi, dě pokuj, toto, ani památkè, co vás nemá.

Věta podmiňovací a přací.

Věta přací zřídka se uvozuje spojkou kyž (kéž), častěji bývá dèbè: dèbèste nam pučeł pětku! — dèbès mně pomohł! — dèbè už tu bèł! — dèbè chtěł spadnót! — dèbè chtěło pršet! — dèbèste chtělè zmoknót!

Sloveso chtíti, jak viděti, opisuje jen kondicional nemajíc původního významu.

Věta rozkazovací.

1. Rozkaz se sesiluje:

a) opakováním: di už di!

b) příslovcem dèť: deť se dě do teho! — dèť už poďte! — dèť nekřèč toli!

2. Mírný rozkaz, vybídnutí vyjadřuje se kondicionalem: abès už šił! — abèzmè už zas začalè!

Souvětí.

Souvětí podřadné.

Věta předmětná.

Uvedeme některé zajímavější příklady:

1. Věty uvedené spojkami abè, dèbè, co bè: dèbè, eslèbè: proseł bèch vás, eslèbèste nám pučelè mněchu; — nechalè vás naši proseť, dèbèste im pučelè hrabi;

abè: mně ani nenapadło, abè Janek už přěšił z vojnè;

co bè: tak sem si dávał pozor enem, co bèch vás viděł iť do Přerova, a přeci ste mně uteklè.

2. Věty uvedené spojkou že:

už sem mèsleł neináč. že se rozpuknót mosim złosťó.

Často bývají věty s že po slovese jíti a některých jiných majících plnější význam:

z domu utekł a šił na słužbu, že si zahospodaři a že se bude mněť dobře, a už bè rád dom; — honem si idu, že budu vařeť snidani; — já sem se divał, že je to člověk a ono to bèł chrást; — dèž vè jedete, já dècky hledim, že stařěček Vitásek; — ale ona se nepodivá, že bè mohła tó kókol vètrhať; já sem napřeď pohlidła, že je to kocór, a to bèła kuna; — běžim pro tó otypku slámè a chètnu, že ju

stahnu, a chètł sem złoděja za hłavu; — dnes si vzał srp, že mně ho donese; — leži zabitě, a kavoni už licó, že ho budó zobať; — noseła mněřèce a potem ležeła, že ju boli v křěžich, že nic nemože.

Věta doplňková.

1. Věty uvedené spojkami jak, že, až: on bèł takově, jak dèž ani młuviť neumi.

Přídavné jméno takový se rádo vynechává; dèť naši nebèlè, abè im bèlè órok nedalè; — on něni, že bè zapłatił; — Libosváři bèlè na grěcar, až se třislè; — on je náhłě, a za chvilku ho to rozende a jakbè to nic.

2. Věty uvedené zájmenem co: rana bèla jenem tak, co prst położi; — tá ryž bèła taková, co chłapik może dostať (dosáhnouti).

Věta příslovečná.

a) Příslovečná věta časová.

Bývá uváděna spojkami dèž, jak, ledvá — už. „A može udržeť spłašeny koně?“ „To je toli, dèž ich zarazi hneď v prvnim leknóťó, tož ešče“;

jak noha boli, każďě kaminek nande; — on se s něm vadił, co ho viděł;

b) Přísl. věta způsobu a míry.

Způsob a míra se vyslovují:

1. přirovnáním:

jak: ti dèbè mnělè, jak nemajó, s tema bè neobstáła cełá dědina; — dèbè bèlè (peníze), jak něso, tož bè to s nama ináč stáło; dèbèch děłał u druhyho, jak je fčèl nádenik vzácně, taky bè mně to dovezł.

Věta příslovečná se klade v přirovnáních, kde by dostačil v jazyku spisovném pouze přívlastek neb přísl. určení. Bývá v ní vždy 2. osoba jednotného neb množného čísla slovesa viděti: mračno vèstópło, a takovy próhè, jak dèž vidite prahè, se děłalè; — ten chłapik tak, jak vidiš Klučáka neboščèka, tak vèpádá; — zrovna, jak vidiš zeď, tak to de přimo (voda protrhnuvší hráze); — a co snop leži ječimeňa na zemi, tož je tak, jak pazdeři vidite, porustłě; — tá Poldova

vraná je taková, jak ste vidělè tó Malěkovu, jak ju mněł na podzèm; — tož se to tak, jak dèž vidite okno, do sebe zavře; — tè ječimeně, jak dèž łóku vidiš, sama tráva só;

jakbè: poznadávał mu, vèhodił ho a on přèšił, jakbè to nic; — viděł to dobře, ale děłał jakbè to nic; —

jak dèž: pan rechtor umřelè bez těžkě nemoce, jenem tak jak dèž má skřipku; — trošku chromał: dèž šił, trochu, jak dèž tó nohó zabrósi, ale ani znat nebèło.

2. Způsob a míra udávají se tím, že se vysloví jejich účinek:

stromè kfetlè, až bèło fšecko biły; — Vincek umi zpivat, že něni možná (velmi krásně); — ten se ho naproseł, že nebèło možná; — to tam bèło pěknyho kfiti, že nebèło možná. Rčení toto jest velmi oblíbeno.

Někdy chce se dáti zvláštní důraz na účinek, a příčina jest věcí vedlejší. Aby se to vyjádřilo, označí se účinek větou hlavní a příčina větou vedlejší. Příslovce tak dává se obyčejně na začátek věty hlavní, ale může býti i ve větě vedlejší. Na př.

1. Obyčejně se řekne: spał bèch, až nevidim; obráceně:

a) ani nevidim, co bèch (tak) spał;
   tak nevidim, co bèch spał;

b) tak nevidim, jak bèch spał; nebo

2. obyčejně se říká: mám takovó žižeň, že nezdržim; obráceně:

a) (snáď) nezdržim, co mám žižeň;
   co mám za žižeň;
   co mám takovó žižeň;

b) (snáď) nezdržim, jakó mám žižeň. Příklady:

1. a. ani nevidim, co bèch tak spał:

seká zubama, co je mu tak zèma; — fčèl bè mně zabił, co si postihá; — bèl bè mně za vrch hłavè chètł, co bèl tak złě; — ten bèł stekłě ten chlib, co tak kèsał: — mèsleł sem neináč, než že po mně bude, co sem se tak na něho dozłobił; — to sem jakžèv neviděł, co toli vodè bèło.

2. a. snáď nezdržim, co mám žižeň atd.:

ani sem si počit nemohł, co sem mněł za bolesť; — zalił bèch se vodó, co mám takovó pálèvosť; — jak sem to snědła,

pluła sem cełě deň, co taková hořčèna nesmirná bèła; — nemohł ukopnóť tě zeme, co taková tfrdina bèła; — povidalè, že něni možná, že je to hruza, co za złosť má.

1. b.: tak nevidim, jak bèch spał:

bèlè bè nás rozmačkalè, jak se na nás kłačelè; — nebèło možná zdržeť, jak mně nohè bolelè; — za ňó to tak hučeło, jak bèła nastrojená; — snáď bèch ho bèł zabił, jak sem bèl złě.

2. b. snáď nezdržim, jakó mám žižeň:

já nezdržim, jaká je tu zèma; — zrovna hořeł, jakó mněł horkosť; — snáď už nám chliv spadne, jak stoji ve vodě.

Některé z uvedených vět by se mohly považovati za věty časové, ale liší se větným přízvukem a zejména důrazem na spojce jak a tím, že věta vedlejší vždy následuje za hlavní. Na př.: bolijó přè oračce dobře rukè, jak je tá zem tfrdá (co je tak tfrdá). Výjimky, kdy věta vedlejší může býti před hlavní, jsou řídké a bývají uváděny jen adj. jaký: ten pes jakě bèł, ten bè nám bèł fšeckěm poradił; — jakě on je, on bè to aji na jednó unesł.

c) Přísl. věta příčinná:

aa) účelná.

Vedle abè bývá též cobè: ešče bèzmè mohlè jednó nahodiť a fšecko to zhodiť, co bèch tó słámu mohł schrániť na patra;

bb) podmínečná.

Vedle spojky eslè bývá někdy jak: ten dyšč, jak nahnał pod mandele, to bude rusť.

Za kondicional minulý bývá přítomný, je-li minulost nějak naznačena: no vidiš to, jak ses kopał rukavicám, a dèbès ich mněł fčerá, jak bè ti bèlè dobry;

cc) připouštěcí uvozená spojkami:

dèbè: už nepudu, dèbè pro mně jak přèšlè; — nehdo se nepodá, dèbè jak; — a dèbè co, on neustópne; — dèbè jak, toli bèch se postavił, že bèch nic nedał; —

abè: jenem dèbè to dovezł, abè ze tmó; — bať može dať, abè tó złatku;

jak: jak nemohł, přeci tam šił; — jak je grěcar maličkě, od něho sem ho nedostał; — tè sè chètrě, ale jak sè chètrě,

tak tě ledajakě chłap obełže; — jak je on chètrě, přeci ho ošèdim.

Věty samostatně stojící uvozené spojkami vět vedlejších.

Věty takové jsou hojné, a věta řídící se dá snadno domysliti. Bývají uvozeny spojkami:

že, vyjádření podivu: no že ste se už jednó rozłóčelè, dèť to bèło stáni a vèkłádáni;

vyjádření lítosti: žes to spiš neřekł;

eslè vyjadřuje obavu: „Přèndu k vám na jabka". „Eslè nám neuschne, mámè u ni řizkè, kósek od ni";

dèbè vyjadřuje přání: di pro tatička, ale honem; dèbès už tu bèł;

abè: 1. vyjadřuje přání: abè už přèšlè; — abè nám do rána jenem nepršeło;

2. ironicky znamená zákaz, po případě rozkaz: „Já tam nepudu". „Jenem abès nešił", — jenem abèsis nevzał svátečni šatè do pola. „To je tuze těžky, já to neponesu". „Jenem abè ses těm nestrhał".

Věta řídící se též někdy vyslovuje: Jenem tak děłě, abè sis tè penize fšeckè nevzał.

Vedle abè bývá též co bè: Jenem co bè do połeďňa přèšił, co bèzmè si bez něho počalè!

Věty podřízené složené a stažené.

Na př.: dèbèzmè bèlè v čas začalè a nebèlè se rozcházelè, už zmè bèlè hotovi.

Gde říkáte u vás „na dile"? (Kde jest u vás pole, kde [kterému] říkáte na díle?) — Bilè ho všeci, co gdo v ruce mněł; — ti ho ctilè (spílali mu), co gdo věděł.

Spojení v jednotu souvětnou.

Větosled.

1. Věta vedlejší velmi často klade se na přední místo, aby vynikla: toli abè ztratilè, to něni pravda, to nebude; — abès tè bèl potichu, to něni ani možná; abè něm udereł, to já nevěřim; — že bè Dočkal bèł až tak rozhrna, ani

se mně nezdá; — ešče než Agustin rukovał, co sem mu šèł šatè, od tech só mně dłužni; — já su spokojeně, co ji slěbilè, to dèž i dajó, a pro žádnó inó přičènu si ju neberu; — Obzèni jim, gde možó, nadbihajó; — Mařena, jak dèž krópè kłuče, tak tema patama biła za něma; — dèž je za ně hoďně a před ně máło, tenkráť koně skroti.

2. Slovo, na kterém bývá ve větě vedlejší důraz, dává se, pokud možno, do popředí, obyčejně před spojku, někdy i dosti daleko do věty hlavní: po tech prosách nic nebude; naše na łókách, taky povidajó, že je špatny; — mèslim budem děłať obřisła, a tó jetelènu sem chtěł, že nahážem na vrchni huru; — ja viš hlènè se naděłáš, než vèhážeš jak tá kuchèň; — řikalè, že dvě mněsta só zatopeny, a dědin se nevi kolèk, že tak hrozná povodeň; — „Co nám nesete?" „Ja penize idu, eslè vám zbèlè od kontrebuci nejaky, chtěł bèch si vèpučeť.

Řeč přímá a nepřímá.

1. Řeč cizí uvozuje se buď beze změny, buď příslovcem prý, neb spojkou že; osoba grammatická se pošinuje, ale někdy též zůstává nepošinuta.

2. Nejčastěji se řeč cizí uvozuje beze změny. Sloveso uvozovací se často vynechává: dèž se im tá jeho práca pořáď nechtěła lěbiť, miłě Tonek se dopáleł a „děłěte si sami, dèž tak umite poróčeť" odešił pryč; — dèž sem mu neco poróčeł, on dècky „a nebudó po vánocich ďně", a po vánocich utekł; — ona viza, že už dó „já pudu, já pudu" takově strhła dupot; — to je peněz, co já mu pasiruju. To něni jenem to novy šèti; to přènde ta správa „to mně sprav, to mně sprav, a ať je to brzo" Dèbèch já to fšecko mněł psať, tož bè se mně nevèpłatił.

3. Do řeči přímé se vkládá příslovce prý: a tož dèž i hospodèň řikała, že máło uděłá, šatè si zebrała „Já prě tu nemosim bèť". „Ach prě běž, já o tě nebudu płakať". — Ten přěšił s teho kupu pozdě. Povidám, dèž přěšil „Hdys odešił"? Prě „O puł druhě". „A ešče nebèło po kupě?" Prě „Bať nebèło". — Starosta zavołał pachołka prě „di pro policajta"; — a tož starosta ho zastavił, jak nesł tó hul na rameně „já prě nevim, že tě to nemože pominóť, že prě mosiš pořáď krasť"; — mám Lenku nemocnó; taková bèła fčerá rozhicovaná a prě „hłava mně boli".

4. Řeč nepřímá uvozuje se spojkou že. Sloveso uvozovací často se vynechává. Někdy vkládá se do řeči nepřímé také prý. Přítomného času slovesa povídati může se užívati i pro minulost.

A tož děž už běł večir, povidám „Poďmè to seno zhrabať, abè nám nezmokło“, ale oni, že nepudó, a potem nám zhniło; — mnělè zmè s Franckem popraovať, tož řku „dones mně vodè“, a že nepude, tož dones mně sena, to že pude; — Tonek nechtěł iť, že abèch šił já, že lepši vèpravim; — navèpučovał si od něho peněz, že šak ho neošedi, že má za to, a potem nemněł nic chłapisko.

Opakuje-li se věta nějaká, jíž nebylo porozuměno, děje se to pravidelně formou řeči nepřímé:

A: „Běł tam Janek“. B: „Co ste řikalè?“ A: „Že tam běł taky Janek“. — A: „Abèzmè už šlè!“ B: „Co?“ A: „Že abèzmè už šlè!“

5. Spojka že zastupuje někdy příslovce prý:

ti majó neščesti: prohořelo se im, a že im aji futra zhořelè. — A: „Mněła se tam zle, že odešła?“ B: „Já nevim; ona ta děfčèca g zeďnikom že chodiła za nádenicu, děž běła u tě tetičkè, a že ji nic nechtělè kòpiť“.

6. Řeč nepřímá bývá někdy v takovém případě, kde bychom ve spisovném jazyku položili větu příčinnou: chłapci nechcó ju (matku) pustiť do Hołomóca, že prě penize rozvážeť po světě a doma nemajó co jesť.

Přejímání řeči.

Navazuje-li se na řeč něčí neb odpovídá-li se na něčí otázku, obyčejně nejdůležitější slova věty, na něž se navazuje, vplétají se do odpovědi. Způsobů, jimiž se to děje, jest hojnost. Uvedeme některé typické:

1. Kratší otázka se často přejímá celá, z delší nejdůležitější slovo: A: „Co ste za to dalè?“ B: „Co sem za to dała; já sem im pomáhała štfrť ďňa a tož za to sem to dostała“. — „Kolèk máte kráv?“ „Kráv — mámè třè“. — „A co řikał o Bečvě?“ „Bečva řikał fčèl prě já se bojim Bečvè.“

2. Z věty béře se často nejdůležitější slovo, a obyčejně se vazbě věty nepřizpůsobí: „Kačeni věca só mèslim na łukše (nudle) lepši“. „Na łukše — sò takovy tfrdy łukše z nich“.

3. Setrvává-li mluvící přes odpověď zápornou na svém tvrzení, tu, je-li ona odpověď jedno, dvě slova, přejímá se s předložkou bez, je-li delší, přejímá se obyčejně sloveso ve tvaru podstatného jm. slovesného s předložkou bez:

A: „V tem kabátě só moli". B: „Bať‚ (silná pochybnost)". A: „Bez bať, toť je jeden". — „Só tam tè hřèbikè?" „Něsó". „Bez něsó, jenem se lepši podivě". — A: „Mohła bè ju fčèl Lenoška pustiť ze štrnást dni do špitála". B: „Gde ona se fčèl pohne, dèbè ju pustiła ze štrnást ďni". C: „Bez puščeni — zeberu se a idu; a čěm dál, těm horči, co naoddaluje, už bezteho je máło žèvá".

Závislá věta tázací.

1. Dvojčlenná otázka závislá na slov. nevěděti bývá obyčejně bez spojek: tak fčèl nevim, šił pryč, nešił; — chłapec snáď vzał klóč; lebo vzał, nevzał nevim; – nevim, só tam ešče, něsó tam, abèch se šił podivať; — to já nevim, eslè Tonek jeł, nejeł.

2. Do otázky nepřímé se vkládá prý neb bývá nadbytečně uváděna spojkou že: posłał ho k nám, hdy prě pojedem; — posłał se ho zoptať, že eslè nepojedó Slèmařěci do mněsta.

3. Jako se klade řeč nepřímá, kde bychom v řeči spisovné položili větu příčinnou, tak se klade i otázka nepřímá. Mluvícímu tane totiž při vypravování na mysli děj, jak se vyvíjel, a buď nedovede, buď je mu obtížno uváděti jednotlivé momenty i formálně v náležitou souvislost. Na př.: přèšił s takovó złosťó, proč zmè mu nešłè pomocť. Děj vyvíjel se takto. A žádal B o pomoc. Ti slíbili, ale nepřišli. A přišel rozhněván a vytýkal: „Proč ste mně nepřèšlè pomocť?!" B vypravuje někomu, že A byl rozhněván, a chce udati příčinu. Měl by to učiniti přísl. větou příčinnou, ale poněvadž mu tane na mysli výtka „Proč ste mně nepřèšlè pomocť?", zamění ji prostě v nepřímou otázku.

Na př.: mèsleł sem, že snáď bèch mu naklnół, a hneď šił pryč, esłè tak se děcka trestajó (poněvadž tak krutě trestal); přèletěła s takovó hubó, že co já ji jeji děcka okłókám; — nemnělè nic nachèstanyho, a tož bèlè zli, že co nám daji; — dostaneš, proč s nepřèšił; — tatiček nám dávalè, že esłè tak nám to poróčelè děłať.

Poměr souřadnosti a podřadnosti.

V nářečí popisovaném jako v obecné řeči vůbec bývá často parataxe, kde by v jazyku spisovném byla hypotaxe. Uvedeme jen zajímavější příklady podle druhů vět, ku kterým by jedna z vět souřadně položených náležela, kdyby byla podřazena.

Věta podmětná.

Na př.: dèž bè se stało a prohrář co udělá; — dèbè se stało a on mněł umřiť, tož nás pozviète na pohřeb; — dèbè se stało a stařenka umřelè, tak tè jejich penize zostanó mładěm; — tam bèło lèdi, darmo povidať.

Věta předmětná.

Nejčastěji po slov. mysliti: on se nepřetrhne, nemèslè si; – „Už ho žałovať nemožó". „Já bèch mèsleł, možó".

Věta příslovečná.

a) času:

to spiš toť ten kameň bude młuviť, ale on ešče nic neřekne — já sem už bèł za dědinó, tudiž on si spomene, abèzmè se vrátilè; — lèdi už šlè z práce, toť on nás zavołał g obědu; — bèł sem u něho, v hodè minół rok; — a on ječimeň, i keřě je na vrchu, a je vłaha, taky pusti kořinek;

b) způsobu a míry.

Když jedna z vět hlavních znamená účinek druhé, klade; se buď prostě k větě druhé, neb se vztah naznačuje nějakou spojkou.

α) Klade se prostě: a tož ho pobilè, ležeł štrnást ďni; — už sem tam nebèł, ani nemám pamněti; — ten ujiždžeł, to bèła hruza, ten vuz tak odskakovał; — voni to, radosť połóchať; — je kłustě, ledvá se nese; — tož sem si vèhandleł semeno od Bezróčkè, ale to je svizele, to sem jakžèv neviděł; — jak jenem trošku se má lepši, on je, div se nese; — cełě deň chodił po domně, div se nesvaleł; — ten chlib tak kèsał, to věko bèło, div se nepřèlepovało.

β) Význam účinkový naznačuje se spojkou neb příslovcem: hruška tam bèła płanička — dub to ste nevidělè žádně v lesu takově -- tak bèła velèká; — už sem nevěděł do

jakě, tak mně zubè bolelè; — tá jetelèna bèła tak suchá, tak šustěła; — spivał, tak izba hučeła; — ten młuvił, tak to břènčeło.

c) příčiny

aa) důvodu:

dnes nebude čas, słunko vècházeło, mněło mračno hneď; — v dřevěně stodole tam vèschne, tam fóká kołem do koła; — chcu tó krávu vrátiť, je jakásè jak dèž nemocná; — „A jak to tak velèká voda može přèiť?“ „Ja spadne toli dyšča na horách, a tam do tech skał nemože tá voda vpiť, tož leda ide sem, a než ona donde, dèť to je křikop, a tá voda se fšecka styká, tož bať mosi bèť velèká.

Velmi často bývá vedle věty příčinné, uvedené obyčejně spojkou, než věta hlavní, v níž jest sloveso míti s infinitivem.

Na př.: mám já ti o tem pořáď řikať, abès to uděłał, rač si to udělám sám (= než bèch já ti o tem pořáď řikał, ...); — máte vè mně pořáď s tema penězama złobiť, rač vám ich dám; — mášt tè na mně pořáď nalizať, abèch ti to dał, rač si to vem hneď;

bb) podmínečná.

Ve větě udávající podmínku, bývá buď sloveso moci nebo míti: mohłs to tak uděłať, dalè bè ti tatiček; — možeš tó słámu nesvázať, šak bès dostał; — mněło ešče deň pršeť, bèło bè to fšecko porustło; — mněł tè koně nesrazeť, bèło bè s ňěm bèvało zle; — mněłs nepřèiť, šak bès bèł dostal.

cc) připouštěcí.

Věty bývají spojeny spojkou *a*, a ve větě udávající důvod připouštěný bývá obyčejně příslovce dosť: dosť chèba ledajaká, a ona se tak umi vèsmiť z každyho; — tak mně to dosť mrzi, ešče mně to vèčětě; — já se s ňěm budu kmocháčkovať, a je mně dłužen patnást złatek, kerěch neuvidim.

Věta přívlastková.

Na př.: „Co to bèła za dilňa“. „To bèła dilňa, to tam mohł olej tahnóť“. (Příště dále.)

Pokryvačské břidlice u Střelné.

Z potulek moravských sděluje ředitel Josef Klvaňa.

Za krásného jitra zářijového vyrazila malá četa naše z Lipníka.

Vyšli jsme shlédnout proslavené doly moravské na pokryvačské břidlice, které jsou jižně osady Střelné (Waltersdorf) v Nízkých Jesenících, při čemž mně připadl úkol, abych konal výklad geologický.

Geogenetický rozklad měl jsem příležitost učiniti den nebo dva dni před tím na staveništi české reálky Lipenské. Tam totiž právě dováženo bylo z lomů pod hradem Helštýnem kamení stavební pro ústav zmíněný. Některé kusy kamene — a to takměř polovice — byly modrošedé, poněkud břidličnaté místy i různobarevně světleji a tmavěji podle vrstev pruhované a tvořily pěkné, stavbě velmi způsobilé špalky. Jiné kusy byly pěkně slepencovité, t. j. z oblázkův a úlomků křemenných a břidličných pevně setmelené, tak že přes to poskytovaly neobyčejně tuhého materiálu. A u několika kusů bylo zřejmě viděti, kterak slepenec takový, místy zvolna, ale ve většině kusů takových ostře a náhle přechází do částí břidličnatých rázu prvnějšího Některé ze slepencových kusů přecházely do pevných pískovců, z pravidla šedomodrých, někde tmavě žlutošedých, drobovitých. Z pískovců těch, obyčejně drobami zvaných, skládala se vůbec druhá polovice kamení stavebního z lomů Helštýnských.

A na tomto materiálu mohl jsem vyložiti toto:

Všechno kamení tu usazeno jest z vody, čemuž nasvědčuje zatím vrstevnatost jeho celková, místy dokonce i břidličnatost. Partie slepencovité mohly se usaditi pouze z vod bystřejších, pohnutých, které těžší oblázky a úlomky mohly snésti v jedno. Jelikož pak v ostatních vrstvách — drobových i břidličnatých, do nichž slepence přecházejí, jsou zkameněliny živočichů mořských, slušno i slepence považovati za mořský útvar a přirozeně jen za pobřežní, nanesený prudkým nárazem vln. Drobnější písek v moři tom usazoval se na tišších místech mořských a dále břehu a stal se podkladem pískovcovitých, drobovitých vrstev. Nejdále břehu zanesena byla drť bahnitá,

jemná a promíchána jsouc jemnými lupínky slídovými, jež rovnoběžně se ukládaly do mořského bahna toho, přeměnila se časem na vrstvy břidličné.

Za doby jarních vod, povodní nebo i bouří mořských přivalila se náhle větší spousta oblázkův a písku a byla dále do moře zanesena, a tak usadily se nad vrstvami jemné drti, tu bez přechodu, onde s přechodem, vrstvy pískové nebo oblázkové, a po ztvrdnutí všeho průběhem dob geologických vznikly zajímavé náhlé přechody z útvarů břidličných do drobových nebo slepencových.

A vody povodní začasté donesly, ano i daleko do moře zanesly kousky rostlin na pevné zemi rostoucích, ovšem většinou porouchané, a tyto uložily se do vrstev drti a písku — a tak, ovšem vzácně, vedle většiny mořských zkamenělin živočišných a otisků řas ve vrstvách útvaru, jemuž břidlice droby i slepence právě popsané patří, nacházíme otisky rostlin soudobých, pozemských.

A tyto vzácné otisky zdejší jsou příbuzny s rostlinnými zbytky, jež vyznačují nám vrstvy, v nichž kolem Moravské Ostravy uloženo jest proslavené uhlí kamenné.

Z toho všeho, co právě sděleno, vysvítá, že všechno kamení, použité na stavbu Lipenské reálky z lomů podhelštýnských, jest z útvaru, jemuž říkáme kamennouhelný, a to z mořského útvaru kamennouhelného, který u nás nemá vlastního čistého uhlí kamenného. Toto vyvinulo se totiž hlavně z rostlin, které mohly růsti ve vnitrozemí, v bařinách anebo na mělkém močálovitém okraji mořském. Dále souditi možno dle okolností uvedených, že vrstvy slepencovité a drobovitě pískovité usadily se více při kraji moře za doby kamennouhelné a vrstvy špalkovitě-břidličnaté dále břehu, do vnitra mořského, v hlubinách, třebas celkem nevelikých. V hlubinách, a to dalekých od břehů, srážejí se totiž nejčastěji látky vápenité a hořečnaté, ve vodě mořské vedle solí rozpuštěné, a to ve formě vápence nebo hořečnatého vápence, t. zv. dolomitu. A takových vápenců v našem moravském útvaru kamennouhelném (mořském) není, což jest zvláštním úkazem sice, ale přirozeným — jest totiž u nás jen okraj moře kamennouhelného, které lze stopovati do Pruska až za Kozlí a do Haliče až ku Křešovicím. A tu u Křešovic a blízkého Dębníka skutečně útvar ten mořský

jako vápenec jest vyvinut, kterýž má tyže zkameněliny, jako naše Helštýnské droby a břidlice[1]). Vrstvy veškerého tohoto kamennouhelného útvaru mořského nazývají se v geologii zkrátka kulmem, a to dle nečistého uhlí kamenného — culm measures — kteréž se ve vrstvách spodního útvaru kamennouhelného ve Středním Devonshiru výminečně vyskytuje a nejspíše jest drtí rostlinnou na druhé místo již zanesenou.

V útvaru našem, který se rozkládá nejen kolem Helštýna až po Hranice a v nižších Jesenících, ale i na východní většině vysočiny Drahanské, uhlí není, a co tu a tam na př. u Bílovce, u Habrovan při Rousinově a nejnověji u Drahan samých za uhlí bylo pokládáno, anebo alespoň za jakýsi náběh k uhlí kamennému, jsou jen jakési měkké, bituminosní nebo tuhovité břidlice, jež nejsou k potřebě.

Ale vraťme se k naší společnosti výletní, která zatím došla za osadu Loučku a počínala z cesty, k horskému tarasu Sudetskému zvolna vystupující v paprscích slunečních teple již dorážejících, rozhlížeti se po pěkné vyhlídce okolní. Za večerního osvětlení byla by odtud vyhlídka ovšem hezčí a jasnější.

Leč i tak na jih v levo města Lipníka viděti lze bylo pěkné hřbety, oddělující údolí Bečvy od t. zv. Záhoří podhostýnského, na nichž v ranních mlhách slabě rysovala se neurčitě zřícenina Helštýnská, bokem nad ní pásmo keleckého Javorníka a kostelík Hostýnský, a pod ní starodávné velké lomy, z nichž majitelé hradu Helštýna č. Helfenštejna a města Lipníka lámati dali kámen, jednak na hrad sám, jednak na hradební zdi města poddaného.

Ale krásněji a půvabněji vítal nás taras zalesněný před námi, nejvýchodnější to výběžek Sudetského pásma, začínajícího se vlastně již horami Krkonošskými v Čechách. Jako černozelený věnec obkládají krásné vrchnostenské a městské (Lipenské) lesy taras ten, místy na 300 *m* se zvedající srázně nad krajinu okolní.

Při pohledu na městské lesy Lipenské, rozkládající se na levém břehu čistého potoka Slavkovského a sahající daleko přes

[1]) Ve slepencích všech útvarů zřídka kdy najdeme zkamenělinu, neboť ústrojnina v hrubém oblázkoví původním obyčejně se rozdrtí dříve, než ztvrdne celek.

taras na sever ve výměře více než 1900 jiter, vzpomínám si jednoho z nejveselejších dnů svého dětství. Před více než třiceti lety velká společnost podílníků lesa městského — v Lipníku říkají jim „regálníci“, protože podíl na lese slove tu „regál“ — dále zástupcové sousedního knížecího velkostatku Hatzfeldtsko-Dietrichsteinského a konečně houfec nás, drobotiny, vybrala se za krásného rána prázdninového do městských lesů — „obcházet hranice“, po starodávném způsobu.

Bylo tu mezi sousedy regálníky ještě několik pamětníků starých, rozených v minulém století, v modrých a hnědých kabátech s krátkými životy a s dlouhými šosy, úzkými rukávy a vysokými límci, kteří tam, kde přirozená hranice — potok Slavkovský — průběhem let změnila své koryto, přísežně rozhodovali za obchůzky, kudy potok tekl za starých dob. Abychom my, mládež, pro budoucnost dobře zapamatovali si sporná a za obchůzky upravená místa hraniční, přehnuli nás tu každého hajní přes zasazené hraničníky a naprášili nám do nohavic bez milosrdenství, co do nich vešlo, utěšujíce nás vyhlídkou na vábnou hostinu po obcházení.

Nu, přestáli jsme ta „memoranda“ všechna šťastně. Obešli jsme trať: Obírku, Vypálené, Srnkov, došli až kdesi ke Smolné, kde se za stara, při hranici lesů, pohřbívali samovrazi a odsouzenci, obešli skaliska „Čertovy kazatelny“ a „Čertovým potokem“, další to hranicí přirozenou lesa Lipenského, přišli jsme až k cíli naší touhy dětské, do „Pekla“. „Peklo“, přes hrozivé své jméno, jest neobyčejně půvabné, hluboké údolíčko při severní hranici lesů Lipenských nad Podhořím, kde hájovna a valcha i několik včelínů jako v pohádce leží ukryty. A v tomto údolíčku nastala hostina obchůzková, při níž i na nás hojně pamatováno uzeninami a pivem!

Na to vše vzpomínám si vždy při začátku tarasu živě, i na bujně veselý další návrat domů — ale o hranicích městského lesa nemám více ani potuchy. Není toho ostatně ani dnes více potřebí!

Sousedské, starodávné spravování regálních lesů městských z dob tehdejších, kde z měšťanů jakožto majitelů lesa samých ustanoven byl polesný — posledním polesným byl měšťan Holešovský — a tři hajní, kteří kromě Pekelského, denně z Lipníka

musili choditi do lesů městských a tam obstarávati měli „kulturu“ (nové vysazování), kácení stromů, „dělání“ dřeva i vydávání jeho podílníkům — toto hospodářství starých, dobrých časů zaniklo již a to brzy po obchůzce uvedené.

V letech sedmdesátých vystavěn při kraji lesa u cesty a potoka Slavkovského rozkošně položený revír, ustanoven městský revírník, hajní přestěhováni trvale k lesu — jeden na Slavkov, jeden do revíru, a třetí zůstal v Pekle — lesy káceny po novém způsobu, využitkovány po novém způsobu a osazovány po novém způsobu . . .

Mizí ponenáhlu staré ohromné buky z lesů městských, a smrk nastupuje výhradné panství! Nenajdeš také v lese Lipenském více míst jako druhdy, kde by ležel zapomenutý kmen v nepřípustné houštině, bílý jako mrtvola, nebo omšelý a zpráchnivělý, z něhož nebo lépe na němž vyrůstal by řádek stromků mladých! Pokročilá, moderní kultura lesní rozumněji, sobečtěji hospodaří v lesích, vysekává celé plochy lesní najednou, osazuje v řadách podle šňůry, zase celé plochy najednou, ale — nejen vydání na les jsou pro „regálníky“ Lipenské větší, než i množství dřeva jednotlivým ze 219 podílníků lesa městského připadající — jest menší.

Inu jiné, moderní časy . . .

Pan revírník Lipenský L., známý mně již z dob studentských, velmi vlídně ve stínu svého pěkného sídla nás přivítal a prorokoval nám pěkný den. Změnili jsme se oba, on i já, od dob, co jsme se neviděli! Ale přece viděti na něm, kterak ten les člověka zachovává, sílí! Z bývalého štíhlého mládence lesního utvořil osobnost statnou jako ty staré stromy kolem. I šediny jeho jsou řídce jen roztroušeny, jako lišejníky na zdravých kmenech.

Podél zurčivého ale bezrybého[1]) potoka Slavkovského šli jsme, zvolna stoupajíce, ve stínu lesa cestou rozkošnou dále. V pravo nedaleko za revírem otevřen jest lom v kulmových zdejších vrstvách hrubě špalkovitých. Kamení dobré na stavby a dlažby, a jediný tuším do té doby lom v městských lesích

[1]) Zvláštní jest věru, že zdejší potoky nemají ryb, ani Slavkovský, ani Podhorský ani Černý!

Lipenských! Za dřívějších dob bývaly malé lomky i v „Pekle“. Ale tu již ohlašovaly se vrstvy, které jsme dnes shlédnout si vyšli u Střelné. Totiž břidlice pokryvačské!

Mají totiž vrstvy špalkovité v kamení nižších Sudet místy vložky, které jsou obzvláště břidličnaté a dokonale štípatelné podle vrstevnatosti. Místy štípají se vložky ty na velké a 3 - 4 *cm* tlusté desky, jež hodí se dobře na dlažbu i malé můstky, jinde však na menší, ale 5—10 *mm* tlusté vrstvičky, a to jsou vlastní břidlice pokryvačské, u lidu „šifr“ zvané. Ovšem že užívá se jich hlavně na krytí střech, ale i na výrobu školních tabulek, ba i v kamenictví na upravování pěkných černých desk pamětních. Jen v málo místech útvaru rozpadají se břidličné vrstvy příčným rozpukáním na roubíky (Griffelschiefer), z nich druhdy u Nové Vsi při Střelné a Nové Vsi u Budišova dělaly se dobré a po Moravě známé brousky na srpy a kosy.

Na cestě naší střídaly se hlavně různé vrstvy břidlic špalkových, jimiž prodraly si hlubokou, nyní pěknou cestu vody potoka Slavkovského a severního jeho přítoku z t. zv. „Obírky“ přicházejícího.

Stoupáme výš a výše po březích potůčka, až dojdeme na návrší pokryté rolemi Slavkovskými. Slavkova nelze viděti. Malebně rozložené domky této první od Lipníka německé vesnice ukryty jsou ve žlebu a na svazích Slavkovského potoka, kterýž vzniká ve studánce nad dědinou. Jen návrší nad osadou t. zv. „Milchhübel“, nejvyšší (680 *m*) to bod nad Slavkovem, pozdravuji jako starého známého, z něhož často, jako studentík „první latinské“, ovšem na prázdninách, pohlížel jsem na své domovské město Lipník a na širý dalný kraj, ztrácející se na jednu stranu až do skupiny Radhoštské, na druhou do širých rovin Hanáckých, k horám Hřiběcím a k vysočině Drahanské. Na návrší tom našel před několika lety zvěčnělý geolog Vídeňský Camerlander stopy vyvřelé horniny Kersantitu, a to v četných valounech tu i při Ranošově a u Staré Vsi, na kterémžto posledním místě jsou stopy tyto ve výplni žil rudonosných, a to leštěncových, vedle oblázků ruly, něco slídy tmavé obsahující, a žuly místy granulitu podobné.

Kersantit sám má v šedozelené základní hmotě mdle bílé tabulky živce trojklonného a šupinky tmavé slídy. V drobno-

hledném výbrusu viděti v základní hmotě chlorit apatit, zrníčka křemene a šupinky lesklé rudy železné. Vynikající živce a slídové šupinky jsou až 4 *mm* velké.

Žíly horniny té sopečné a u nás celkem vzácné, kterou Camerlander pokládá za eruptivní horninu pro kulm význačnou, zajisté nejsou daleko, neboť množství oblázků kersantitových jest tu nápadné.[1]

(Příště dále.)

K sté ročnici narozenin Fr. Ladislava Čelakovského.

Napsal K. Kořínek.

> I mně práce nade všecko, a dokud dech ve mně, neustanu býti vroucím ctitelem této bohyně.
>
> Čel. v listě ku Kamarýtovi r. 1825.

Srovnáváme-li počátky rozvoje písemnictví našeho na konci minulého a počátku tohoto století s výsledky, jakých jsme se dočinili v téže příčině za doby nové, maní připadnou nám na mysl prorocká slova „pěvce nadtatranského", jemuž národ slávský rovný se zdává pokojnému potoku, který ve zdlouhavém pokroku, ale silně k cíli svému plavé.

Chudičké byly pokusy vzkřísiti české písemnictví prosaické, ještě chudší snahy k novému přivésti životu básnictví po dlouhé době úpadku a duševní ztrnulosti. Chatrné obsahem, začátečnické formou byly „Básně" Thamovy z r. 1785., vydané u šlechetné jinak snaze vlastenecké; také drsné namnoze, neobratné a obhrublé formou jsou básnické plody řečeného zakladatele novočeské školy básnické Puchmajera, ač značný pokrok jeví proti pokusům Thamovým

Teprve patriarcha novočeské literatury, jemuž světlo životní svitlo v chaloupce hudlické, Josef Jungmann, přispěl překlady básnických děl cizojazyčných k ušlechtění mluvy básnické a stvořil říkajíc novočeský básnický jazyk. Pak objevilo se na Parnasse českém jasné dvojhvězdí pěvců nadšených, z jejichž

---

[1]) Prof. dr. Dvorský objevil kersantit i na západní Moravě, a to na několika místech (Sokolí, Vladislav, Smrk, Stařečský mlýn, Třebíč).

lyry řinuly se zpěvy dýšící silou, a též něhou a lahodou, zpěvy, jež mluvily k srdci, probouzely dřímající, zpěvy, které zatřásly národem a mocně k němu volaly: Vstal jsi z hrobu! Jsi navrácen sobě samému! Kollár, pěvec nad Dunajem, a Čelakovský, ohnivý věštec vatavský, rozezvučeli varita svá a vykouzlili písně, jimiž vanul duch národní. Letos pak tomu sto let, co druhý z pěvců připomenutých se narodil, jsa Prozřetelností k tomu určen, aby v počatém díle vzkříšení národu našeho se zdarem pokračoval a, stana se chloubou vlasti své, cizinu naplnil úctou ku jménu českému. Jest tuším svatou povinností naší vděčně v jubilejním tomto roce vzpomenouti zesnulého básníka, jenž posvětil život svůj, jinak plný utrpení, útisků a hořkosti, službě a práci na prospěch drahé vlasti Mimoděk v paměti se ozývají případná slova Kollárova: „Kdo ctí národ, všeho si rád všímá, co mu národ v pamět uvodí, ves, kde muž se velký narodí, hrob, jenž drahé kosti v sobě třímá."

František Čelakovský narodil se 7. března 1799 v starobylém městě Strakonicích při vtoku Volyňky do Otavy v malé chyšce řečené „na Stráži" z rodičů chudých. Otec jeho Vojtěch, měšťan sice strakonický, ale nezámožný, provozoval řemeslo truhlářské a málo asi mohl věnovati píle a péče vychování syna svého, an valnou část dne mimo dům meškal. Vyrůstal tedy Ladislávek pod dozorem matky Anny, až nadešla doba, kdy měl položiti základ ku vzdělání svému. Ten učiněn ve škole rodného města, načež odebral se Čelakovský r. 1812 na gymnasijní studia do Budějovic, zkaziv takto na dobro záměry otcovy, že ze synáčka bude truhlář, a na oba rodiče nemalou uvaliv starost, jak hraditi výlohy spojené s nákladným studiem mimo dům otcovský. Než dobrá matička nelekala se žádné oběti a práce, a sama do vzdálených Budějovic nosila synovi prádlo i chléb. Čelakovský nestudoval sice s vyznamenáním, ale přece tak, že z třídy do třídy postoupiti mohl; více, jak se zdá, nežli věci školské vábilo jej k sobě studium soukromé. Záhy totiž ozvala se v něm láska k poesii, a byli hlavně němečtí básníci Schiller, Herder a Göthe, jichž plody vnímavou a citlivou duši mladého a vznětlivého gymnasisty unášely do říše věčné krásy a kolébaly sny rajského blaha.

A v těch chvílích „sladkého duše zasnutí" cítil potřebu, aby s někým sdělil, čím plna byla nevinná jeho duše. Bylo mu potřebí přítele, jenž by porozuměl duši jeho poeticky naladěné,

jehož nitro by chovalo tytéž city a vzpružiti se dalo touhou po týchž idealech, k jakým se nesl on sám. Spřízněnou duši nalezl ve spolužákovi Josefu Kamarýtovi, s nímž bydlel a v přátelství tak upřímné a pevné vstoupil, že nesnadno nalézti příkladů podobných. Oběma jinochům, jež Musa sblížila a k sobě připoutala, nastali dnové pravého veselí a blaha. Oba pilně čítali, opisovali a vkus svůj tříbili na spisích, po výtce ovšem německých, majíce ve svých kufřících více knih nežli prádla. Než doba blaženého spolužití, upevňování a tříbení názorů trvala pouze do r. 1816. Matce Čelakovského bylo obtíží konati cesty do vzdálených Budějovic, a proto přemluvila syna svého, aby třídu pátou, řečenou poetiku, studoval v Písku, městě Strakonicům bližším. Na gymnasii píseckém probuzena a utvrzena v Čelakovském láska k domácí literatuře, jíž dosud nehrubě dbal, tam vypěstována rozhodná a uvědomělá záliba v poesii a filologii. Zásluha v té příčině přísluší prof. Uhlovi, o němž Čelakovský praví, že byl mezi prvními, kteří lásku k mateřskému jazyku v něm byli vzbudili, číníce jej pozorna na krásy jeho a dokonalosti. Na gymnasii píseckém položil Čelakovský základ ku klassické vzdělanosti své.

Vedle Uhla měrou znamenitou u vlastenectví byl poučován a utvrzován Janem Plánkem, strakonickým měšťanem a truhlářem, jenž, jsa horlivým vlastencem, velkou měl knihovnu novějších spisů českých. I otevřel se čilému a knih chtivému jinochovi bohatý pramen, z něhož hojně čerpal a znenáhla k vlastenecké metamorfose dospíval, užívaje k tomu ponejvíce volných chvil o prázdninách, kdy v Strakonicích meškal.

Na další studia, řečená filosofická, odebral se Čelakovský, jenž zatím na důkaz vlasteneckého smýšlení svého přibral jméno „Ladislav“, do Prahy, kdež se opět sešel s milovaným Kamarýtem (jenž podobně jako Čelakovský jméno „Vlastimil“ si přiložil). V Praze oba dávní přátelé vyhledali si společný byt a horlivě oddali se studiím, jež oživovala jednak matička Praha, město plné svatých památek, starožitná, královská Praha, jež v útrobách Čecha vzbuzuje city slasti a strasti, pobádajíc a rozpalujíc šlechetná srdce k milování vlasti, jednak professor Bernard Bolzano, jehož oba nazývají „božským učitelem“. Čelakovský sám o něm praví, že nebyla to náboženská část přednášek

Bolzanových, nýbrž filosofická, jež pozornost jeho jímala, a že všecko, co zná z filosofie, téměř děkuje toliko Bolzanovi.

Druhý rok filosofie studoval Čelakovský s Kamarýtem v Budějovicích, kde však jej stihla nehoda, že pro čtení nedovolených spisů byl z ústavu vypověděn. To znamenalo ovšem ztrátu roku, ale zdá se, že nešťastný filosof tuto nehodu snesl nad očekávání klidně, uživ nedobrovolné prázdně ku cestování po vlastech českých a sbírání prostonárodních písní a přísloví. Po prázdninách r. 1819 odebral se do Lince, aby ve studiích filosofických pokračoval, a byl tomu velmi rád, že po vykonaných zkouškách mohl vrátiti se do Prahy, kdež studia svá dokončil r. 1821. Pobyt v Praze byl pro mladého muže nad míru důležitý. Bratří Preslové opatřili mu vychovatelství, jež mu dosti ještě poskytovalo času k pěstování upřímných a horlivých styků s „patriarchou české literatury“, s Jungmannem, jehož vliv na Čelakovského jako spisovatele byl ohromný. Dobře píše o věci té životopisec Jungmannův, V. Zelený: „Není pochybnosti, že mladíku vyššími myšlenkami vedenému nemůže dostati se vzácnějšího štěstí než dívati se z blízka životu muže, jenž život svůj nejvyšším účelům lidským věnuje. Neméně jisto jest, že časté rozmluvy s vysoce vzdělaným krasocitným mužem obohacovaly a tříbily myšlenky mladíkovy. Aniž odvažujeme se čeho tvrdíce, že častým rozmlouváním s největším mistrem jazyka českého Čelakovský dosáhl ryzího slohu českého, jímž nade všecky téměř vrstevníky své vynikl“.

Jak Jungmann Čelakovského upoutal, nejlépe patrno z listů jeho. Tak píše na př. 22. list. 1820 Kamarýtovi: „Každodenně volám: Jen jedna Praha a v ní jen jeden Jungmann! Ó co to jméno lahodí sluchu mému! jak blaží a pojí a dviže srdce mé!“

R. 1821 ukončila se studia Čelakovského, a nastaly nesnáze nové vzhledem k budoucímu povolání. Ku stavu kněžskému necítil chuti, k úřadu professorskému, ku kterému se mysl jeho nejvíce klonila, byl přístup znesnadněn, protože mu chybělo dobré vysvědčení (byl při posledních zkouškách obdržel z jednoho předmětu nedostatečnou známku); i zmocnila se ho opět myšlenka, která již v Linci v něm se ozvala, jíti na Rus. V Linci totiž začal se učiti ruštině, a brzy také slovinčině, polštině a srbštině, a poněvadž car Alexandr vše, co v umění prospívalo, ku svému dvoru vábil, chtěl hned tedy odebrati se do Ruska a pracovati

tam v zájmu národů slovanských. Avšak i tenkráte i nyní nedošlo přání jeho splnění, a proto oddal se zcela studiím svým, živě se při tom soukromým vyučováním. V samostatném pak postavení vlasteneckého spisovatele hledal oné svobody, jíž byl by postrádati musel při kterémkoliv zaměstnání jiném. První tištěný plod ducha jeho byly „Slovanské národní písně“ ve třech dílech, z nichž prvý vyšel r. 1822 a věnován jest Hankovi; druhý díl vydán r. 1825 a byl věnován Polákovi Brodzińskému, třetí r. 1827 s dedikací Srbovi Vukovi Karadžičovi. Dospěl zajisté i Čelakovský, jako jiní slavisté, bedlivým studiem literatur, památek a jazyků slovanských k tomu přesvědčení, že národní básnictví slovanské jest přepodivný a čarodějný strom, jehož každá větev jiným a jiným jest obsypána květem — květem přerozkošným k vůni i pohledu a při tom tak od sebe rozdílným, že tomu nic podobného nelze nalézti po veškerém oboru zemském. Tento výbor slovanských písní upravil tak, že vedle jinoslovanské písně podané textem původním přičinil, kde toho potřebu uznával, český překlad.

Za Slovanskými písněmi následovaly téhož roku „Smíšené básně“, obsahující hlavní druhy lyrické, od ódy a hymny až k hádankám a šaradám. Ku známým náleží: velkolepý hymnus „Buď vůle tvá“, básně věnované Rudolfovi knížeti Kinskému, vlastenectvím vroucným dýšící „Za dnů mladosti“, dále „Děvče já ti udělám“ (Bětulinko boubelatá), „Radostné cestování“, „Nevinná sklepnice“ a j. v. V některých uhodil Čelakovský šťastně na ton národní.

Dvěma těmito plody označil určitě svůj básnický směr národní a proklestil si cestu ku slávě básnické, podav u veřejnost básně, jež i dokonalou formou, zvýšenou ponejvíce plynným a bohatým jazykem, i zdařilým obsahem měrou znamenitou vynikaly nad tehdejší dobu, což i povolaní v té příčině mužové, jako Jungmann, Šafařík, Presl a j., také svými posudky potvrdili.

R. 1823 přichystal k tisku Herderovy „Listy z dávnověkosti“ na důkaz, jak přilnul k tomuto spisovateli německému, jenž jako humanista ve spisu svém „Ideen zur Geschichte der Menschheit“ první z Němců spravedlivý soud pronesl o Slovanech a bez ostychu vyčetl krajanům všecka příkoří a hříchy, jichž se na Slovanech dopustili.

Pomíjím let 1823—1827 v Čelakovského životě nehrubě utěšených, zvláště také proto, že r. 1825 z velikého namáhání duševního povážlivě onemocněl nemocí, která později neúprosně hlodala na tělesných silách jeho, až konečně i smrt přivodila. R. 1827 převedl na jazyk český báseň Waltera Scotta „Panna jezerní“, vydal tiskem „Litevské národní písně“ z původního jazyka přeložené a „Márinku“, překlad Göthova dramatu „Die Geschwister“, přispívaje kromě toho četnými pracemi do různých časopisů té doby vydávaných, najmě do Kroku a nově založeného Časopisu Českého Musea; byl zajisté věren předsevzetí svému, každý rok nějakým spisem českým zaznamenati a zachovati v památce.

Vzdav se r. 1828 vychovatelství u rady Ledvinky rytíře z Adlerfelsu, jež r. 1823 přijal, stal se korrektorem a spoluredaktorem Časopisu pro katolické duchovenstvo a uvolil se poříditi překlad spisu sv. Augustina „De civitate dei“ (O městě božím). Básník, jehož duch vznášel se ku zdroji věčné krásy a ideálů, byl nucen z hmotných příčin obstarávati práce korrektorské a překladatelské.

Básnickou slávu svou založil r. 1829 novým plodem duševním, „Ohlasem písní ruských“, jenž v Čechách způsobil ohromný rozruch. A má vskutku tato sbírka zpěvů jednak epických, jednak lyrických do sebe neobyčejné přednosti, jakých bychom marně hledali i na sebe výtečnější sbírce „Smíšených básní“. Tak předně, když ji skládal, vznášely se před myslí jeho jen vzory národní, ježto s antickými skladbami, které rovněž mistrně svým způsobem stopovati uměl, nic společného nemají, tím méně pak se západoevropskými. Jeho Musa jest domácí a prvotnější kteréhokoliv básníka nové doby, ať obsahem ať formou. V básních „Ohlasu“ obráží se jako v hladkém zrcadle ráz východoevropský, ruský charakter národní cele. Toť věc vůbec uznaná. Dále všech těchto básní pojidlem jest idea jednorodosti, celistvosti. Vynechme jen jednu ze 26 básní „Ohlasu“, a zdařilá podobizna národního charakteru ruského jest porušena asi tak, jako kdybychom na výtečném obraze smazali některý z podstatných rysů jeho. Brzy svrchovaná líbeznost, která vane z útlých nákresů krajinek, brzy něžnost a milostnost, kterou mnohé povahopisy tak ladně se nesou, čtenáře okouzlí a upoutá, brzy zase podivem jej naplní

svalovitá statečnost, která se opírá, jakoby celý svět v běhu zaraziti si troufala.

Čelakovský osvědčil se tímto „Ohlasem“ mistrem látky i formy. Ať čerpal látku z národní tradice, ze života a názoru ruského, ať na způsob ruských bylin ze starých bájí a zkazek národních, ať z ruských dějin význačnými událostmi bohatých, vždycky shledáváme charakteristické vlastnosti ruské poesie prostonárodní: mythičnost a naivnost, většinou vážnou a rozjímavou náladu a úplně samostatnou formu, jejíž důležitější vlastnosti jsou: volný rozměr veršů nerýmovaných, antithese neúplná, figura řečená etymologická, plastická konkretnost výrazu básnického, stálá epitheta a j. v.

Proto také čteme, s jakým podivem a chválou současní spisovatelé a přátelé Čelakovského toto jeho dílo přijali a posoudili. Tak psal na př. Kamarýt Čelakovskému 13. srpna 1829, jak mladý básník Kamenický o těchto písních ruských soudí: „Není jináče, musil míti lýru potaženou strunami ze střev sobolových. Já aspoň dle toho ducha, jenž zavívá z písní ruských posud Čelakovským vydaných, byl bych je za pouhé ruské a v češtinu přeložené národní zpěvy měl, kdybych již nevěděl, že se náš potutelný Ladouš do těch sobolových kožešin zaobalil, a jakožto ruský pěvec po Čechách chodě, nás až ve svatou Rus za nos vodí. Zkažte mu ve jménu mém, že ho za jeho ruské vousy zatahám, až letos na prázdniny do Prahy přijdu“. Pochvalný soud zazněl dále od Palackého v Musejníku r. 1830, od Kamarýta a j. v.

Jméno Čelakovského netoliko té doby proslaveným se stalo, ale také hmotné jeho poměry, jak se zdálo, měly se zlepšiti povoláním na Rus, jež ruský dvorní rada Köppen učinil jemu, Hankovi a Šafaříkovi, aby založili v Petrohradě všeslovanskou knihovnu, ji uspořádali a mimo to jako slavní filologové o všeslovanském slovníku pracovali. A v skutku koncem dubna připomenutého roku přišly úředně dopisy od ruské akademie s udáním platů ročních: Hanka měl míti 4000, Šafařík a Čelakovský 3000 rublů ročně, zajištěnou pensi a jiné ještě výhody. Než Hanka, zrazován od přátel, nabídnutí nepřijal, rovněž Šafařík, jenž, jsa tehdy professorem v Novém Sadě, z rodinných příčin se poděkoval. Čelakovský však také cestu na Rus nastoupiti nemohl; vypuklo právě tehdy povstání polské. I bylo mu zůstati

ve vlasti a hmotně strádati dále. Jak neblahý, ba skoro zoufalý byl stav jeho, nejlépe vysvítá ze slov dopisu k příteli Kamarýtovi: „Jsem vskutku nešťastný, nespokojený, stísněný. Bídný tento život! — co život? — možné-liž toto trapné den ke dni se motání životem nazývati"?

Jak asi působily neblahé tyto poměry hmotné na mysl básníka našeho, jakou roztrpčenost a rozmrzelost zasely do jeho nitra, jsouce příčinou popudlivosti a jizlivosti, jejíž předmětem byli i nejvěrnější přátelé jeho, snadno lze se domysliti. Spojenému úsilí přátel, jimž nemohl takový osud nadaného a pilného muže, a již proslaveného básníka a vědce býti lhostejný, podařilo se, že kníže Rudolf Kinský, zakladatel Matice České, vykázal Čelakovskému roční podporu 600 zl. Víd. čísla. Tímto skutkem šlechetného knížete vrátila se Čelakovskému zase spokojenost a chuť k životu a k práci. Naděje lepších časů zasvitla r. 1834, kdy mu byla svěřena redakce „Pražských Novin", s kterými spojil zábavnou přílohu „Českou Včelu". Maje zajištěn dostatečný příjem plynoucí ze slušného počtu odběratelův a doufaje, že Štěstěna snad již příznivější tvář mu ukázala, vstoupil r. 1834 ve sňatek s dívkou, již o prázdninách r. 1830 ve Strakonicích poznal, s Marií Ventovou, s níž až do r. 1844 šťastně a spokojeně žil. Po dlouhých trampotách a kolikaletém strádání nadešli konečně dnové utěšenější, rozmrzelost ustoupila klidné spokojenosti a blahu rodinnému. Přece však nedostávalo se dosud Čelakovskému pravého působiště, kdež byl by mohl osvědčiti a jiným sděliti jednak bohaté své vědomosti linguistické, jednak důkladné vzdělání klassické. R. 1834 zemřel Jan Nejedlý, professor řeči a literatury české na vysokém učení v Praze, a Čelakovskému dostalo se supplentury toho místa, kteréž, jak pevně doufal, brzy mělo býti místem definitivním. Snaživému muži a učenci otevřelo se pole pravé působnosti, posluchači v hojném počtu se scházeli, jsouce vábeni jasnými a zajímavými přednáškami jeho, stolice jazyka českého se zvelebila a povznesla.

Než brzy měl se Čelakovský přesvědčiti o pravdivosti slov Kollárových, že „štěstí měsíci jest podobné, jenžto lidem hned tvář pěknou a celou, hned zas ukáže rohy". Polské povstání bylo potlačeno, a pokoření Poláci podávali r. 1834 caru ruskému adressu oddanosti a věrnosti. I oslovil car deputaci polskou slovy drsnými, která Čelakovského naplnila lítostí a hněvem,

takže v Pražských novinách srovnával caře s chany mongolskými, již druhdy na Rusi panovali. Krutý trest za tato smělá slova stihl jej v zápětí. Ruský vyslanec ve Vídni Tatiščev, zvěděv o této urážce, hned podal stížnost u vlády rakouské, jež Čelakovského r. 1835 zbavila netoliko redakce Pražských novin, nýbrž i supplentství professury. Milý pěvec a velký učenec byl nyní v pravém slova smyslu — bez chleba. Jaká ironie osudu! Již jako jinoch dvacetiletý zalétal duchem svým na svatou Rus, zamýšleje v mladistvém zanícení tam dobýti lauru a palmy prací vědeckou, a právě odtud stihlo jej tak kruté příkoří, zrovna když se ho nejméně nadál! Ruský národ, k němuž tak přilnul a s nímž říkajíc srostl, jehož národní ráz tak mistrně vystihl v nesmrtelném Ohlasu svém, zavřel před ním dvéře a nechtěl ho znáti. Nesnadno říci, co by Čelakovský v hrozném stavu byl počal, kdyby nebyli otevřeli štědré ruky své příznivci a přátelé jichž cena teprve v neštěstí se poznává, aby z kruté tísně pomohli muži, jenž nejen o stařičkou matku svou, nýbrž i o manželku a rodinu starati se měl. „Panenský pěvec — Chmelenský, Vinařický a j. neopustili ho v této neblahé době a mírnili, jak mohli, trapný los Čecha, pořádajíce i sbírky pro něho, jenž, jak sám píše, nevěděl, odkud zaplatí činži, i sami anonymně peněžní podpory mu zasílajíce. R. 1837 byl vypsán konkurs na místo professora českého jazyka a literatury při universitě pražské; Čelakovský žádost podal, avšak přes mocnou přímluvu místa neobdržel; professorem stal se Jan Pravoslav Koubek. Rovněž bezvýsledně ucházel se o uprázdněné místo kustoda při pražské bibliothece. Pomoci v kruté nouzi hmotné dostalo se mu hlavně přímluvou Chmelenského: stal se bibliothekářem knížecí knihovny Kinské s ročním platem 400 zl. stř.

Avšak Čelakovský osvědčil právě v nejhorší době života svého neobyčejnou statečnost mysli, ukázal se býti geniem a duchem velikým. Pod těžkou ranou osudu neklesl, nýbrž hrdě hlavu vztýčiv v práci na národu roli dědičné hledal zapomenutí od strastí všedního života. Dobře hodí se sem slova b. 37. z Růže stolisté, kde pěje: „Mračné doby, smutné chvíle, vás mnoho si nevšímám; mysle si, že vždy nebývá samo nebe bez mraků, krásněji že vycházívá z černých slunce oblaků“. Že ovšem nejvíce se projevil a nejbohatěji rozvinul v těch letech jeho talent satirický, komu může býti s podivem? Všude větřil

osobní své odpůrce a nepříznivce, domníval se, že jest pronásledován a ve své vlasti nenáviděn. Co tudíž mohlo vytrysknouti ze srdce, jež pojalo hořkost a nenávist ku všemu, nežli trpká satira, kterou splácel všecka domnělá příkoří, kterou bičoval a v posměch obracel všecky, již mu, jak pevně byl přesvědčen ubližovali a život ztrpčovali? Co však nás naplniti musí úžasem a podivem, jest ten zjev, že přes všecky útrapy a svízele, jichž zakoušel drahně let, neochabla tvořivost jeho básnická, naopak zazářila r. 1840 novým leskem. Toho roku totiž vydal „Ohlas písní českých“, k němuž v brzce připojil libovonnou „Růži stolistou“, vplétaje do věnce básnické své slávy květy nové.

Jako „Ohlasem písní ruských“ věrně napodobil ducha národních zpěvů ruských, tak zase v „Ohlase písní českých“ mistrně vystihl ráz národních zpěvů českých, jejich jemnost, elegičnost, zvláště však jejich nejvýznačnější vlastnost, totiž naivnost, čtveračivost, žertovnost a lehkou satiru. S jakým porozuměním a zdarem Čelakovský uhodil na ton národní, toho nejlepším důkazem, že velmi mnohé z těch písní znárodněly; jsou vskutku ohlasem písní národních.

Kdo nezná mimo jiné na p. tyto písně: Celoroční výživa, Stasa čarodějnice, Cikánova píšťalka, Pocestný, Vávra, Český sedlák, Vrchní z Kozlova, Dárek z lásky, Kalendár a ne farár a j. v.? Kdo nepokochal se opět a opět rozkošnou básní „Toman a lesní panna“, vzorem prostonárodní ballady české?

Všecky ať vážné ať veselé tak jasně, plynně a lahodně jsou složeny, že se nám každá myšlenka, každý obraz, ano všechen obsah jako ve skutečných písních národních sám sebou na mysl podává. „Ohlas písní českých“ stal se vzorem básníkům pozdějším, jím vytryskl oživující pramen umělcům, najmě hudebním a výtvarným; v českých rodinách zahlaholily a dosud hlaholí stkvostné zvuky nejedné písničky z díla toho, ač mnohý zpěvák ani jména skladatelova nezná; naprostá zdařilost „Ohlasu“ razila mu cestu „do širých zemí, kde Čech příbuznou má rodinu“, a našel se nejeden syn, nejedna dcera, jíž dech vskutku slovanský mile zavoněl. Nejlepším toho dokladem překlad polský a četné překlady jednotlivých písní i v jiných jazycích. Dobře předpovídal a posuzoval Kamarýt, když Čelakovskému psal: „Nemuselo by Čechům již býti národnosti, ani duchu ani sluchu českého — kdyby tě tak pějícího s celou duší neposlouchali“.

Druhá z básní připomenutých vyšla v první polovici r. 1840 v Praze s názvem „R ů ž e s t o l i s t á“. Báseň a pravda. Z nepatrných začátků, z několika písní řečených „Pomněnky Vatavské“, uveřejněných v Musejníku r. 1831, vznikla znenáhla nádherná růže, jež libou vůni svou šířila po luzích českých. Vroucí a opravdovou láskou dýší básničky oddílu prvého, tak že dobře Kamarýt o nich psal: „To je arci láska nevšední, a tyto sonety jak by od samého Kupida k tomu utvořeny“. Ať roztoužený pěvec vzletnou, lahodnou a protříbenou formou velebí půvaby a vděky milované Marie a city jimi vzbuzené, ať vzpomíná milých chvil s ní na březích Otavy strávených, jakož i trapného rozchodu a ještě trapnější odloučenosti v Praze, vždy hloubka a horoucnost citu ztlumočena věrně a účinně. Cenu básní milostných zvyšují myšlenky vlastenecké — Čelakovský i v této příčině jest příbuzný Kollárovi. Za písněmi milosti cenou nezůstávají ty básně, z nichž těsná přilnulost k přírodě vyznívá jakožto význačný rys prostonárodní poesie slovanské. Básně konečně řečené povzbudné, vlastenecké a didaktické, obsažené v druhé části cyklu, pojistily „Růži“ trvalou cenu v písemnictví našem, ač již pomalu šedesáte let uplynulo od prvního vydání jejího. Mnohé zní velebně jako hlas s hůry k národu, dýšíce nejryzejší láskou k vlasti. Kdo by spolu s pěvcem naším nevzplanul mocnou láskou k zemi rodné, již on velebí jako matku mužů velikých, jako zemi potem a krví předků našich posvěcenou a po tolikerých bouřích ještě na životě zachovanou? Kdo z nás odpíral by vroucímu přání a touze básníkově, aby do českých vlastí zase navrátily se slavné ctnosti našich praotců, a s nimi též bývalá blahost a sláva českého jména? A co říci o básních, v nichž velmi účinně vylíčil povahu a přednosti našeho jazyka, toho bujného oře, jenž „bezmezím se toulá plaše jak syn drahé svobody“? V jiných zase důtklivě nás vyzývá k činnosti, k práci rozvážné a mužů důstojné, jimiž vlast i národ může býti zveleben, jako zase varuje, bychom nemrhali časem, mocným a čackým spoluhráčem naším, nižádným cenným skutkem života svého nezdobíce. Jinými básněmi zase vlévá balsám do duše naší osudem raněné, an důvěrně se vina pod ochranu Nejvyššího a chráněn trojí mocí (věrou, nadějí a láskou) spěje k blaženému přístavu; jiné jsou zase takořka vzory, dle nichž utvářeti se má povaha naše, jiné obsahují rady, jichž

plnění pozemský život náš činí milým a příjemným. Jako znělky Kollárovy, z nichž vanula i libá vůně čisté milosti, i sálal vroucí žár lásky všeslovanské, učinily „Slávy Dceru“ drahým klenotem národa, tak básně milostné, pravý stkvost lyriky citové, a vlasteneckodidaktické pojistily Čelakovského „Růži stolisté“ trvalou paměť v srdcích českých. Jednotlivá kvítka z nádherné královny květin, růže stolisté, dosud rozlévají po milé vlasti naší nepřebranou vůni, sladkost a lahodu.

Ačkoliv Čelakovský slibuje v básničce 50. své „Růže“, že v poupěti co ještě dříme, vzkvetlé naději delší písně zapěje, že tedy chce zůstati poesii věren a snad i větších skladeb básnických se podjati, přece po vydání Růže stolisté zcela se oddal filologii a jen v epigramech řečených květinových osvědčoval básnické nadání své.

Důležitý v životě Čelakovského jest r. 1842, kterého povolán jako professor slavistiky na universitu ve Vratislavi. Tam ovšem otevřelo se mu pole nové činnosti, vyžadující neobyčejně usilovného studia vědeckého. Kulturní a literarní historie všeslovanská, jazyky slovanské a srovnávání jich vespolek, mythologie, ethnografie, bibliografie a lexikografie slovanská zabraly ducha jeho úplně. Než ve Vratislavi Čelakovský nezdomácněl nikdy a s radostí opustil dosavadní působiště své, převzav r. 1849 nově založenou v Praze stolici jazyků slovanských. Ocitnuv se na domácí půdě, zcela oddal se povolání svému professorskému, nikterak neustávaje v horlivé, důkladné a vzácné činnosti spisovatelské, týkající se ponejvíce jazykovědy a literarní historie. V Praze také r. 1852 vydáno tiskem velké a důkladné dílo jeho, k němuž již od mladosti se připravoval, „Mudrosloví národa slovanského v příslovích“.

Tak v ustavičné práci, šlechetném snažení a dychtění plynuli dnové blahodějného života drahého našeho Čelakovského, a sotva kdo tušil, že mu není dopřáno déle tří let působiti ve vlasti, již horoucně miloval. Přílišné namáhání duševní a nervové položilo základ k chorobě jeho, jež ozvala se po prvé r. 1825 a také podlomila životní síly neunavného pracovníka na národa roli dědičné. Dne 5. srpna 1852 vydechl Čelakovský šlechetnou duši svou na vždy, a 8. srpna ve velkolepém průvodu vezena tělesná schránka jeho na svaté pole olšanské, zkypřené těly nejednoho výtečníka našeho. Poblíž patriarchy literatury

naší, Josefa Jungmanna, nasypali mohylu pěvci vatavskému, do níž uložili také všecky jeho idealy, všecky jeho vlastenecké sny.

Nehynoucích zásluh o písemnictví naše dobyl si Čelakovský mnohostrannou, usilovnou a velecennou činností svou.

Jeho význam jako básníka spočívá v tom, že oblíbiv si básnictví prostonárodní, ducha toho vštípil plodům vlastním. Národní duch, slovanský duch jsou říkajíc žulové podklady jeho bytosti. Dobře praví Barák: „Vše, cokoliv napsal a jak to sepsal, vše jest nejvěrnějším odleskem a ohlasem jeho nitra, jeho přesvědčení. Čelakovský byl vždy a všude jen Čechem a Slovanem — ten duch vane vstříc ze všech jeho spisů, proto právě nám tím dražších, tím milejších". Toť nejpřednější význam, Čelakovského v literatuře české, že veškerým plodům přebohatého ducha svého dovedl vtisknouti nesmazatelný ráz národní, ráz český a slovanský. Slovanským tímto rázem druží se po bok Kollárovi. Oba nejen vzbudili v lidu uvědomění české, nýbrž obrátili pozornost k národům slovanským. Odtud vyplynuly studium a znalost slovanských jazyků mezi Čechy, a nebylo žádnou vzácností, znal-li kdo mimo češtinu některý jazyk slovanský a písemnictví jeho.

K původní činnosti jeho básnické v oboru epickém, lyrickém a humoristickosatirickém druží se obsáhlá práce překladatelská písní slovanských: srbských, velkoruských i maloruských, litevských, illyrských a dolnolužických; dále překlady z Martiala, Herdera, Götha, sv. Augustina a j. v. Ve všech pak pracích jak původních, tak překladatelských jeví se vytříbená, v pravdě klassická forma, jíž s Kollárovou srovnávaje praví případně Durdík: „Čelakovský prostou krásu, Kollár vznešenost, unášivý tón probouzí".

Čelakovský však nejen jako básník a dovedný překladatel z literatur slovanských a jinonárodních právem se velebí, nýbrž i v literatuře vědecké neboli naukové zaujímá jedno z čelných míst, zejména v oboru jazykovědném a literárnědějepisném. Sem hledí předně jeho spisy v oboru slovanské filologie, kulturní a literární historie z části připravené, z části vydané za působení učitelského na universitě ve Vratislavi, později v Praze, jmenovitě „Čtení o srovnávací mluvnici slovanské", „O počátcích dějin vzdělanosti a literatury národů slovan-

ských" a „Všeslovanské počáteční čtení". K tomu se řadí ještě práce jeho slovníkářské, hlavně „Dodatky ke slovníku Josefa Jungmanna", nemluvě o pokusech, složiti velký etymologický slovník jazyků slovanských.

I jako professor slavistiky na vysokém učení v cizině i doma, jako učenec a i jako paedagog požíval slavného jména. Jemu bylo svěřeno, aby složil české čítanky, z nichž tři díly do školy zavedeny jsou, a některých podnes se užívá, spracoval „Malý výbor z veškeré literatury české", kterážto výborná kniha obecně se rozšířila.

Poctivý a záslužný kus práce vykonal Čelakovský také jako redaktor Pražských Novin a přílohy jejich České Včely: on je povznesl tou měrou, že byly toho času prvním českým listem belletristickým. Při tom nezapomínal na časopisy jiné, zvláště do Kroka a Musejníka články, posudky a j. v. horlivě přispíval. řídě se ve všem působení a tvoření svém zásadou: „Hlavní naší mocí a zbraní bude a vždy zůstane zbohacení literatury naší dobrými pracemi".

Jako člověk konečně vynikal mnohými ctnostmi, zvláště pracovitostí, poctivostí, nezištností, s níž snoubila se a všecek jeho blahodějný život takořka posvěcovala vroucí láska k národu a zemi rodné. A jestliže kdy v sebe uzavřen a roztrpčen, bičem perné satiry i přátele své stihal, tož nezapomínejme, odkud tato kyselost a nenávist původ svůj brala; kdo ví, jak bychom my byli jednali, kdyby nás život donutil píti kalich takového utrpení a hmotné bídy, jaký až na dno vyprázdniti musel neblahým osudem pronásledovaný pěvec náš.

Připomínajíce sobě tudíž stou ročnici narozenin Františka Ladislava Čelakovského, dojista všichni bez rozdílu v neskonalé úctě a vděčnosti skloníme šíji svou před mužem tím u vědomí, jak znamenitě užil hřivny Bohem svěřené, jak zvelebil a povznesl písemnictví naše a jakou úctou k jménu českému naplnil cizinu, ve všem všudy řídě se zásadou, jež důkaz podává o jeho ryzím a šlechetném smýšlení: „Má snaha tam čelí, abych živ byl s národem a národ se mnou. Kdo za tímto heslem nebojuje, nenesa takovýto plamen ve svých prsou, nedojde zaslíbené země aniž hoden tam dojíti; spisovatel ten není synem své vlasti."

Umělecké a vědecké zprávy.

Nový musejní spolek v Třebíči. O sjezdě českých archaeologův a spolků musejních na Horách Kutných, konaném v měsíci srpnu r. 1898, promluvil dr. Kar. Václ. Adámek o vlastivědné činnosti v zemích koruny České a důrazně žádal, aby zakládány byly městské, okresní a krajské spolky musejní; neboť zakládáním a zachováváním musejí pracuje se vedle škol a knih nejvíce o vzdělání a vychování národním; jsouť musea po školách a knihách „nejdůležitějším zdrojem osvětovým“, umožňujíce lidu, aby poznal vyspělost a svéráznost naší kultury, jakož i dávnou sílu a moc, důvtip i odvahu a dovednost a obětovnost předkův, budil se k uvědomělosti občanské, upevňoval v sobě vědomí národní a pravou důvěru v sebe.

Zřizování spolků musejních a zakládání musejí jest tedy nutno. Národopisná výstava českoslovanská v Praze roku 1895 a připravování její vzbudily radostný ruch vlastivědný. Přední města, ano i městečka a vesnice pořádaly předběžné menší výstavky domácí, a na těchto výstavkách ukázalo se netušené množství vzácných starožitných památek. Také Třebická výstavka národopisná, konaná počátkem měsíce října roku 1894, objevila takové množství starobylých památek ze všech oborů, že již tehdy vznikla v Třebíči myšlenka, aby tam byl založen musejní spolek, jenž by památky ty sbíral a opatroval. Myšlenka stala se skutkem roku 1898, kdy z podnětu mužův o staré památky pečujících založen byl nový záslužný spolek, Musejní spolek v Třebíči. Účelem spolkovým jest: sbírati starožitnosti a lidové památky, shromažďovati je ve zvláštních místnostech a pečovati o to, aby památky starodávné nebyly vědomě a lehkovážně ničeny a do ciziny prodávány. Musejní spolek Třebický zároveň přičiní se o to, aby pro Třebíč a okolí bylo zřízeno krajinské museum, kam by památky z Třebicka byly buď darovány neb prodány aneb zapůjčeny.

Stanovy nového musejního spolku tohoto byly již schváleny, a ve valné schůzi dne 31. srpna r. 1898 zvolen a ustaven byl musejní výbor takto: předsedou jest prof. Josef Uličný, náměstkem předsedovým a zároveň správcem sbírek musejních prof. Frant. Doležel, pokladníkem měšťan Frant. Müller, jednatelem uč. Luděk Sovák; mimo to jsou ve výboře Arnošt

Hanisch, inspektor panství Třebického, jenž má opravdu velkolepé sbírky archaeologické a zvláště mineralogické z celé západní Moravy a také z jiných zemí, Jan Jelínek, řídící učitel, Václav Kotačka, měšťan, Jan F. Kubeš, starosta městský, a Frant. Zavřel, řídící učitel.

Třebíč, město starobylé a druhdy opatské, jest bohata starožitnostmi, jak ukázala Třebická výstavka z r. 1894 a jak o tom svědčí neobyčejná píle a obětovnost jednotlivce, zmíněného p. inspektora Hanische.

Spolek vydal již důrazné a obsažné i návodné provolání v „Listech ze západní Moravy", vyzývaje, aby starožitné památky všeho druhu byly v místnostech jeho ukládány jakožto základ stálého krajinského musea.

Ku starším musejním spolkům moravským přibyl nový druh, jehož vlastivědné činnosti, Bůh dá, dobré a záslužné, přejeme zdaru nejlepšího!

Frant. J. Rypáček.

Moravské a slezské hornictví i hutnictví na výstavě architektury a inženýrství v Praze roku 1898. Hornická a hutnická výroba království Českého byla v Čechách zastoupena dosti úplně; obeslalť výstavu majitelé a úředníci kamennouhelných dolů ve středních i hnědouhelných v severních Čechách, c. k. hornický erár i četní jednotlivci; zajímavé byly exposice z Jílového (Dr. J. L. Barvíř a J. Wang) a ze silursko-hercynského území středočeského (mramory a vůbec vápence různých druhů vystavil inženýr Neumann). Rovněž statistické diagrammy a p. byly hojné a názorně sestavené; přední však místo zaujímala hornická mapa Čech od zesnulého prof. Fr. Pošepného se znamenitým textem průvodním.

Z Moravy a Slezska zvláštní exposicí byla zastoupena uhelná pánev Ostravsko-karvínská. Vystavovali zde čeští úředníci Ostravska své spisy, práce a vynálezy i přehledné poučení o poměrech tohoto území veledůležitého, kde tři národové se stýkají a kde úžasně americky rychlým krokem vzrůstá průmysl i zalidnění. Statistická data, uvedená pod titulem „Přehled těžení v Ostravsko-Karvínském revíru kamennouhelném", stojí za otištění na ukázku, jak ohromných rozměrů nabyla již hornická produkce, a to jenom v rakouské, menší polovici pánve uhelné:

roku	1782	vytěženo	12.300	metrických	centů	uhlí
„	1802	„	36.960	„	„	„
„	1822	„	66.640	„	„	„
„	1842	„	603.770	„	„	„
„	1852	„	1,667.120	„	„	„
„	1862	„	5,992.000	„	„	„
„	1872	„	11,992.350	„	„	„
„	1877	„	16,385.320	„	„	„
„	1882	„	26,177.180	„	„	„
„	1887	„	34,891.850	„	„	„
„	1892	„	45,835.330	„	„	„
„	1897	„	53,470.490	„	„	„

Úhrnem za celou dobu, po kterou se uhlí v pánvi Ostravské kope, vytěžilo se ho již 955,358.610 metrických centův.

Ostatní doly na Moravě a ve Slezsku nevystavily ničeho; tak nenalézáme tu ničeho ani z dolů na drahé kovy, dnes už jen živořících na severní Moravě a ve Slezsku, ani z hnědouhelných dolů na Slovácku moravském, ani z dolů tuhových a železných, ani z Rosic. Zvláště jest litovati, že nevystavovaly tuhové doly západomoravské, z části v českých rukách se nalézající; na př. výstavka nerostů z Trestného u Olešnice, kterých tam mnohaletou prací *Kovářovou* objeven počet nemalý, byla by vzbudila živý zájem.

Z přehledu výroby horní a hutní v zemích koruny České vidíme, jaké místo Morava a Slezsko zaujímají v mineralní produkci říše. Výmluvné jsou ty číslice i ona prázdná místa v jiných rubrikách, ukazujíce, kterým odvětvím průmyslu hornického a hutnického v zemích našich kyne budoucnost a která zase, dokud nezmění se dnešní poměry produkce světové, jsou určena k úpadku a hynutí nenáhlému. Který obor jest nejslibnější, viděti z výše uvedeného přehledu, jak rostlo těžení v pánvi Ostravské; s Rosicemi dohromady vytěženo r. 1896 *kamenného uhlí* na Moravě 14,195.857 metrických centů ($14^{1}/_{3}{}^{0}/_{0}$ veškerého výtěžku Předlitavska), ve Slezsku 37,459.528 ($38^{0}/_{0}$); *hnědého uhlí*: na Moravě 1,373.190 q ($0{\cdot}7^{0}/_{0}$), ve Slezsku 7530 q (—·—). Výtěžek hnědého uhlí připadá na Moravě na krajinu mezi Kyjovem a Novou Vsí u Břeclavě, ale mizí jako ve všech ostatních zemích říše, proti ohromným rozměrům těžby hnědouhelné v se-

verozápadních Čechách (153,867.101 q). Tuha těží se v prahorách Moravy nejsevernější (Koldštýn, Staré Město,[1]) Šleglov, Vigantice) a porůznu na Moravě západní: u Velkého Trestného blíže Olešnice, u Čučic blíže Oslavan a v okolí Třebíče.

„Přehled“ vykazuje celkem 74.223 q, třikrát méně nežli v Čechách, kde jsou vydatnější doly u Černého Potoka, Mokré, Svojanova; k výtěžku Předlitavska přispívá Morava $20^{2}/_{3}\%$.

Ve Slezsku leží dobývání tuhy ladem. Překvapující jsou číslice udávající výrobu kovů: železa dobylo se na Moravě r. 1896 jenom 57.845 q, t. j. ani půl procenta výroby říšské, v níž Čechy jsou zastoupeny skoro dvěma pětinami! Produkce pak Slezska, zaměstnávající pouze 78 dělníků všeho všudy a rozdělená na jeden důl na Opavsku (Petřdorf u Vlčic) a několik malých na Těšínsku, úplně mizí. Srovnáme-li číslici železa moravského s číslicemi uvedenými d'Elvertem[2]) pro léta do r. 1864, vidíme, jak daleko už pokročil úpadek železných dolů na Moravě, od r. 1850 se jevící. Kromě toho oněch 57.845 q není soustředěno v jediné krajině, nýbrž rozděleno po celé téměř Moravě na podniky drobné, živořící: dobývá se železo v prahorách západní a severní Moravy (Lažánky u Tišnova, krajina sev. Šumperka) ve sfaerosideritech neokomských břidlic na Moravě severovýchodní (Kunčice a j. u Místku) i ve spodním devonu krajiny Rymařovské, Unčovské a Šternberské. Přemnohé doly na železo zašly již úplně: u Rudice, v krajině Moravsko-Krumlovské, Kyjovské a j.

Podobně jako se železem, má se věc i s olovem. Staré doly se slavnou minulostí neposkytují dnes už zisku žádného, jednak pro vyčerpání, jednak pro nízké ceny kovu, spůsobené konkurrencí velkých dolů zámořských, které při dnešním všesvětovém spojení dopravním snadno mohou svůj přebytek vyvážeti. Tak již Příbram pracuje s deficitem, Jáchymov zachovává se při životě jen těžbou uranu, doly Kutnohorské jsou blízky zaniknutí, Jihlavské propadly osudu již dávno. V dnešní produkci olova zastoupena jest Morava jenom 828 q, t. j. necelými $0{\cdot}6\%$, jež se vytěžily t. r. u N. Vsi blíže Rymařova a u Libové. —

---

[1]) Viz referát o práci Kretschmerově v minulém ročníku Č. M. M. strana 214.

[2]) Zur Geschichte des Bergbaues in Mähren und Oesterr. Schlesien, Brno 1866.

U ostatních kovů vidíme vesměs bílé prázdné rubriky; dobývání ustalo zcela neb jest minimalní. Zlato těží se ještě v nepatrné míře u Cukmantla; stříbro, měď, mangan jsou kovy, jichž těžba u nás náleží již minulosti. Doly na měď u Borovce (za Bystřicí nad P.), mangan na Malé Hané, které obojí poskytly pěkné nálezy mineralogické, zanikly úplně. Podobně klesla výroba kamence, druhdy intensivně provozovaná hlavně na Boskovsku.

Peněžní cenu výroby hornické udává přehled pro Moravu 6,672.414 zl., pro Slezsko 14,679.277 zl., Čechy 42,517.475, Předlitavsko 80,892.235: čtyři pětiny veškerého nerostného bohatství říše pocházejí ze zemí koruny České.

Hutní výroba omezuje se na železo; leč tu převyšuje Morava i samy Čechy. Jsou to železárny Vítkovické, po Kruppových největší na pevnině evropské, které mají lví podíl na 2,617.216 metrických centech železa surového a litiny, zpracovaných r. 1896 na Moravě. V Čechách téhož roku činila výroba 2,100.954 q, ve Slezsku 582.845 q, v celé říši 8,169.669 — opět skoro dvě třetiny veškeré výroby říšské připadají na země České.

Material ku pracím kamennickým vystavovaly firmy z Prahy a z Plzně stkvostný, dílem český mramor z hercynu, žuly a diority ze středních Čech atd., dílem cizí (švédský, ruský, vlašský) — ale nikde moravský. A přece chová hlavně západní Morava hojnost materialu znamenitého. *fs.*

Zpěvník novokřtěnců. V zemském archivě moravském nalézá se pod sign. XII. g. 6. německý zpěvník novokřtěnců moravských, posud dosti zachovaný, ale neúplný; konec rukopisu chybí. Pochází ze 16. století a má na fol. 64. zmínku o roku 1558 a o zemi hollandské. Obsahuje písně: O potopě světa; O Abrahamovi (29 sloh); O Rebece (30 sloh); O Mojžíšovi a Aronovi. I. díl „o mládí Mojžíšově“ (60 sloh), II. díl „o desíti ranách aegyptských“ (72 sloh); O vyjití židů z Aegypta (79 sloh); O Gedeonovi (61 sloh); O Jeftovi (35 sloh); Píseň o milém bratru Hanuši Kr älovi a jeho věznění za víru v Bystřickém údolí v Tyrolích. Byl i mučen, aby udal, kdo ho skrýval (44 sloh); O Janu Schmidtovi (105 sloh); O Martinu Malerovi, který v Gmündu ve Švábsku za víru byl v roce 1531 popraven

(47 sloh); O Matěji Bindrovi, Pavlu Glockhovi a Vítu Urmachrovi, jak jim Bůh z vězení pomohl (46 sloh); Píseň o bratru Hanuši Mislovi, který byl popraven ve švábských Warthausích (54 sloh); O Hanuši Zuckhenhammerovi (59 sloh); O zbožné Zuzaně (34 sloh); Píseň o létě a zimě; O mukách na kříži a o trápení mnohých pobožných (bratří) (35 sloh); O ztraceném synu; o vzkříšeném Lazarovi; O Janu Vilémovi a Kristině Brinerové, kteří za víru byli popraveni; o pěti bratřích, kteří v Bavořích byli umučeni; Schmidtova píseň o víře a křtu; píseň o Jobovi a Josefovi a jiné. — Zpěvník má význam kulturně-historický a mimo to podává i některé zprávy (ovšem různě přibarvené) o pronásledování novokřtěnců v zemích rakouských, ve Švábsku a v Bavořích. *R.*

Literatura.

Vlastivěda moravská. I. Země a lid. Díl I. Přírodní poměry Moravy.

„Naší milé Moravě posvěceno“ čteme na prvém listě prvního dílu „Vlastivědy moravské“, kterýžto díl zabírá „Přírodní poměry Moravy“ (z části I. „Země a lid“) v sešitech 1.–13. (stran 407 mimo programmní úvod hlavního redaktora ředitele Fr. A. Slavíka).

„Přírodní poměry Moravy“, redigované prof. dr. Frant. Dvorským a prof. Jos. Hladíkem, zabírají předně stručný popis zeměpisné polohy Moravy s mapkou Jos. Hladíka. — Potom professor dr. Frant. Kameníček rozhlíží se po mapách moravských dosud vydaných a kritisuje hodnotu jejich; přidáno jest vyobrazení nejstarší mapy moravské Pavla Fabricia z r. 1575. — Řed. Jos. Klvaňa líčí v deseti oddílech geologické poměry, a to prahory, útvar devonský, kamennouhelný, permský, jurský, křídový, eocén, neogén, diluvium, alluvium, a přidává dodatek o mineralních pramenech moravských s mnohými vysvětlujícími vyobrazeními a s pěknou geologickou [mapkou Moravy; obrazy i mapku sestrojil spisovatel sám. Práce Klvaňova byla oceněna již jinde odborníky a znalci. — Prof. Josef Hladík líčí horopis moravský, a to

planinu Českomoravskou, pak Sudety moravskoslezské, Karpaty, Hříběcí hory (Chřiby) a Pavlovské kopce, potom roviny, Moravskou, Dyjskou a Oderskou, opět s velmi mnohými a pěknými obrazy, nárysy a náčrty a s mapou výšek s vrstvami, kterou sám navrhl a kreslil. — Vodopis jest prací prof. dr. Frant. Šujana. Autor pojednává nejprve o pramenech, přechází k rybníkům i bažinám a pak popisuje řeky oblasti moře Černého (hlavně Moravu), oblasti moře Baltského (hlavně Odru) a oblasti moře Severního, pak podává přehled říčný na Moravě (jména řek, přítoků, délky a poříčí na Moravě). K pojednání přidáno jest mnoho pěkných obrazův a výborná mapa vodopisná se stanicemi meteorologickými, kreslená prof. Jos. Hladíkem; mapa jest slušného rozměru, jasná a přehledná, kdežto mapka horopisná téhož autora jest příliš malá a přeplněna. — O podnebí na Moravě píše prof. Jan Wimmer, líče teplotu, vodní srážky, počet jasných a mračných dnů, tlak par a vlhkost vzduchu, tlak vzduchu a větry a na konci podává přehled podnebních činitelů jednotlivých stanic dle podnebních okresů (okresu ve středu a na jihu moravském, okresu Českomoravské vysočiny, okresu moravskoslezských Karpat a okresu moravskoslezských Sudet). — Prof. Václ. Spitzner popisuje květenu moravskou, nejprve povšechné poměry, pak úhrnný přehled rostlin tajnosnubných a jevnosnubných, zeměpisné rozšíření rostlin, rostlinné útvary na území květeny moravské a rostliny zavlečené a na konci podává zevrubnou literaturu o květeně moravské — Faunu (zvířenu) moravskou líčí prof. dr. Frant. Dvorský, pojednává o ssavcích, o ptácích, o plazech a obojživelnících, o rybách, o měkkýších, o různých hmyzech (také o stonožkách), o zvířatech pavoukovitých, o korýších, o červech a zvířatech nejnižších (o prvocích a láčkovcích). — Díl I. zakončen jest pěkným líčením krajinného rázu moravského, podaného řed. Jos. Klvaňou. Líčením tímto, doloženým krásnými obrazy a partiemi moravskými, dokázána jest opravdová krajinná krása země Rostislávův a Komenských.

„Jako žádné dílo lidské, nemůže ani naše Vlastivěda býti bez vady. Ať budoucí spisovatelé opravují a zdokonalují, co by skutečně vadným shledali; tím nejlépe poslouží vědě a vlasti!“ Slova citovaná napsal 1. list. 1896 hl. redaktor řed. Fr.

A. Slavík, věda dobře, že nemůže dílo jím redigované býti bez nedopatření ani bez chyb. Uznáváme, že jsou opravdová nedopatření ve Vlastivědě, že nebylo všude dbáno přesnosti, hlavně v názvech a jmenech českých, v jasnosti výrazu a přehlednosti (což každý čtenář Vlastivědy naší pozná sám), to vše jsou ovšem vady, ale celek jest i základem i vykonáním dobrý. Proto zasluhuje Vlastivěda stálé, vydatné a hojné podpory všech Moravanův, všech Čechův; neboť má býti zevrubným, úplným, přehledným a vědecky slušným obrazem markrabství Moravského ve všech oborech jakožto „důkaz účinné lásky nás všech". Jest potřebí tedy, aby i spisovatelé i odběratelé, abych tak řekl, závodili v podporování Vlastivědy; neboť Vlastivěda má býti trvalým dílem spojených sil odbornických na Moravě a svornou prací vědeckých pracovníků moravských i všeho obyvatelstva moravského.

Náklad na Vlastivědu jest veliký; mapy, obrazy, nárysy, fotografie a t. d. vyžadují peněz netušených. Proto chvály hodny jsou odvaha a obětovnost Musejního spolku brněnského, že dílo podnikl a že se nezalekl ani obtíží ani vydání neobyčejných.

„Vlastivěda moravská", dílo „naší milé Moravě posvěcené", nemá chyběti u žádného jen poněkud zámožného vlastence moravského a českého. Mravní i vlasteneckou povinností jest, aby Vlastivěda byla ve všech veřejných knihovnách spolkových, ve školách, na farách, v úřadech obecních i jiných jakožto výborná všeobecná rukověť o Moravě. Dosud vyšlo 13 sešitů jakožto I. díl a tři další sešity dílu II., totiž prvá část Brněnského kraje, sepsaného řed. F. A. Slavíkem; druhá část již se tiskne a vyjde velmi brzy jakožto přední část místopisná.

Jednotlivé sešity jsou v Brně po 30 kr., předplatné na 10 sešitů činí 2 zl. 70 kr.; s poštovní zásilkou jest sešit za 33 kr., předplatné na 10 sešitů činí 3 zl. r. č. Předplatné přijímá prof. dr. Frant. Dvorský, předseda Musejního spolku brněnského, v Brně, na Měšťanské ul., č. 18.

Úprava a tisk jsou úhledné a pěkné.

Rukopisy do „Vlastivědy" buďtež posílány řed. Fr. A. Slavíkovi do Hodonína aneb prof. dr. Frant. Kameníčkovi do Brna.

Redakce i nakladatelstvo „Vlastivědy moravské“ doufá, že Vlastivěda bude nezbytným majetkem všech Moravanů jakožto společné dílo spisovatelstva i odběratelstva v Čechách, ve Slezsku a hlavně na Moravě; neboť bez odběratelů byla by práce spisovatelská nicotnou.

Voláme upřímně: Podporujte Vlastivědu hojným předplácením, aby dílo slibně počaté bylo zdárně dokonáno!

Fr. J. Rypáček.

Tovačovská kniha ortelů Olomuckých. Sbírka naučení a rozsudků vedle práva Magdeburského vrchním právem Olomuckým menšímu právu Tovačovskému od roku 1430—1689 vydávaných, kterou sestavil a úvody opatřil V. Prasek, Olomouc 1896.

V kulturním vývoji západních Slovanů, tedy i Slovanů českých, nacházíme mnohé prvky cizí. Působil to stálý jejich styk se sousedními státy neslovanskými. Zvláště zajímavou kapitolu kulturního vývoje tvoří dějiny německého práva v zemích českých. V severních Čechách a po severní Moravě ujalo se ve městech právo saské (Magdeburské), v jižních krajinách obou zemí ovládlo zase právo franské (Norimberské). Tento právní stav, jak jej nacházíme v době rozkvětu německého práva u nás, je výslednicí historického vývoje, výslednicí německé kolonisace, která dvěma proudy zasahovała do zemí koruny České. Proti tomuto dualismu právnímu snažili se panovníci čeští, již od Lucemburků, zavésti právo městské, jednotné pro celou říši. V Čechách skončil tento zápas již ke konci XIV. st. odstraněním práva Magdeburského ze severních Čech; a to snad je příčina, proč dějiny tohoto práva v Čechách málo jsou známy. Naproti tomu na Moravě udrželo se toto právo o celé století déle než v Čechách, opírajíc se o vrchní stolici tohoto práva ve Vratislavi. Delší trvání práva saského v severní Moravě spůsobilo, že vrchní stolice Olomucká zachovala si i politickou důležitost pro severní Moravu, jako Brno bylo střediskem Moravy jižní. Ale ono delší trvání Magdeburského práva spůsobilo i četnější literaturu tohoto práva v Moravě, tak že bylo možno složiti dosti úplnou agendu vrchního práva Olomuckého, a obraz její podává publikace Praskova. Topografie Opavska a dějiny Opavska

i Těšínska vedly autora ke studiu práva Magdeburského, poněvadž právo toto bylo jedním z těch svazků, jimiž Opavsko a celá severní Morava upadala v právní odvislost od Vratislavě.

Sbírce ortelů v publikaci Praskově předeslány jsou tři články: I. Stručné dějiny vrchního práva Olomuckého (strana III—XX), II. Literatura práva Magdeburského na Moravě (str. XXI—XXVI) a III. Krátké dějiny města Tovačova a tamějšího práva (str. XXVII—XXXIII).

Prvý článek vypisuje to, co označuje titul jeho. Olomouc od doby knížete Břetislava byl po Praze městem nejdůležitějším, neboť v něm zřízena byla druhá stolice biskupská. Toto sídlo zároveň předního z údělných knížat českých mělo asi stejně vynikající místo v příčině obchodní, a v něm asi zastavil se nejdříve kolonisační ruch, který pudil německé měšťanstvo ve století XII. na východ. Německé osadě při Olomouci dostalo se jistě výsad podobných těm, jež měla osada Němců Pražských od r. 1178. Kdy však a od koho dostalo se Olomouci městského práva německého, zůstává posud záhadou. Jediné, co stopovati můžeme nejdále zpět, je působnost německého práva po vesnicích v okolí Olomouce, a ta sahá do poč. XIII. století. Možno tedy dle Praska tvrditi, že Olomouc již r. 1220 německého práva užíval. Rozhodný obrat ve prospěch práva německého nastává však teprve za nového kolonisačního ruchu po vpádě tatarském, když Přemysl II. četná zaniklá města na právě německém obnovovati počal. Tehdy dostalo se r. 1243 městu Litovli práva města Olomouce, a r. 1256 i městu Přerovu. R. 1254 čte se již plno jmen německých, jaká mají měšťané Olomučtí, a r. 1261 dostal Olomouc četné výhody listinou královskou, kterou Olomučané sami pokládali za nejstarší svou listinu výsadní. Od této doby, od polovice XIII. století, lze již dobře stopovati, jak stává se Olomouc právním střediskem, vrchní stolicí městského soudnictví pro sev. Moravu a jak rostou znenáhla výsady jeho a nadání. Prasek provádí obraz tohoto vývoje kus po kuse, jak jej historicky obnoviti možno. Vedle nadání na statcích a práva kolonisačního na svém právě, vedle výročních trhů, práva vybírati cla — to vše uvádí Prasek — dostalo se Olomouci četných výhod jiných, které vedly k výlučnému a vynikajícímu postavení tohoto města. Od vítězného Rudolfa r. 1278 dostali právo mílové, r. 1318 dostali právo kupovati statky zemské a důležitou svobodu,

aby měšťan Olomucký směl býti žalován toliko v Olomouci, a to vedle práva Magdeburského. R. 1326 osvobodil král Jan Olomucké i všecka města a dědiny, osedlé na právě Magdeburském, od obtížného článku „de arrestatione equorum", týkajícího se obtížného stopování zlodějů koňských. Hrdelního práva nabylo Olomucké právo ve svém úzkém obvodě r. 1331. Tato rostoucí důležitost právní vedla asi k tomu, že Olomučtí usnesli se r. 1343 založiti městské knihy, což se po několika letech také stalo.

Od Lucemburků datují se snahy o organisaci práva městského a o zavření jeho uvnitř hranic politických. Appellace do ciziny — do Magdeburka — měla přestati, a proto nařízeno právu Olomuckému právo Vratislavské za vrchní, a Vratislavští poslali r. 1351 opis svého právního řádu (Magdeburského) Olomuckým, kteří reversem se zavázali, že nikde jinde naučovati se nedají. Velice důležitým krokem v rozkvětu práva Olomuckého je r. 1352, kdy markrabí Jan povýšil Olomouc za vrchní právo pro všecka města i dědiny moravské, užívající práva Magdeburského. Ustanovení toto zasahovalo města nejen zeměpanská, nýbrž i biskupská, duchovní vůbec, a panská. Tímto veledůležitým ustanovením stal se Olomouc tím, čím byly Litoměřice od r. 1325 z ustanovení krále Jana pro severní Čechy: vrchním právem pro severní Moravu. Tím samým stalo se právo Vratislavské pro všecky osady Moravské, na právě Magdeburském zřízené, právem nejvyšším čili appellačním.

Rok 1387 přinesl důležité novoty právům městským v Čechách. Král Václav nadřídil městům královským královského podkomořího, vyhradil každému právo odvolati se z nálezu na právě městském k osobě královské a zakázal odvolání do ciziny, t. j. do Magdeburka a Norimberka. Každá zamýšlená appellace do ciziny měla se vyříditi při vrchních stolicích těchto práv uvnitř hranic říše, při Litoměřické pro právo Magdeburské a při Staroměstské v Praze pro právo Norimberské. Toto poslední ustanovení nedotklo se valně Olomouce, poněvadž appellačním jeho právem byla Vratislav. Také appellace ke králi nemá v zachovaných ortelech (vyjímaje snad č. 79. c. d.) žádných dokladův a byla asi velmi vzácnou. Pouze prvé ustavení působilo změnu v řízení právním toho způsobu, že královský podkomoří vkládal se teď častěji do záležitostí městských.

Německé právo přešlo k nám s terminologií německou a působilo jí velice na českou řeč. Ústní jednání před právem Olomuckým bylo jistě německé; ale nejstarší nálezy pro dobu 1352—1420 jsou latinské. Jsou to stručné zápisy trestní do nejstarší knihy nálezů v Olomouci, týkající se jen městského obvodu. Asi od r. 1420 naučuje Olomucké právo po německu. Od r. 1430 nastává nenáhlé přeměňování měst v ohledu národním, které zasáhlo i vrchní stolice, jako byly Praha, Litoměřice, Olomouc a j. Olomucké právo počalo asi od r. 1430 naučovati po česku. To ovšem vedlo k překladům právních knih — Sachsenspieglů — na jazyk český. Zároveň šíří se neustále obvod práva Olomuckého to trvá až do XVII. století — a tím i jeho agenda česká. (Viz str. XI.)

Velice závažná změna nastala při právech městských r. 1547, kdy zřízena byla v Praze appellace pro všecka městská práva v koruně. Příčinu toho sluší hledati v poměrech náboženských. Přes všecky zákazy šlo odvolání z Čech do Magdeburka, a tehdy (1547) bylo toto město středem radikálnějšího protestantismu.

Tento zákaz znamená počátek boje proti různostem v právech městských, jmenovitě v Magdeburském, a snahu po scelení všech zemí v ohledu právním. Počátkem této snahy jsou Brikcího: „Práva městská Starého města Pražského“ (1536) a zmíněný zákaz císařův. Veliký a dlouholetý tento boj skončil v Čechách plným sjednocením práv městských (Koldínova Práva městská království Českého, 1579) a vymýcením práva saského z Čech.

Jinak na Moravě. Zde zůstala appellace do Vratislavě (bez ohledu na Pražský appellační soud), a právo Magdeburské rozvíjelo se nerušeně dále až do polovice XVII. st., tedy sto let déle, než v Čechách. Poněvadž zůstalo odvolání do Vratislavě, bylo třeba akta českých stran překládati na německo (ortel čís. 65., str. 44.). Agenda práva Olomuckého v této době, jak z ortelů zachovaných nejlépe se poznává, byla z daleké většiny česká. Něco málo měst přijímalo naučení v jazyku německém (Prasek označuje je hvězdičkami, viz str. XIV—XV). V době rozkvětu naučovalo právo Olomucké 40 měst, veliké množství vesnic, četné osoby soukromé a s 50 práv patrimoniálních. Vrchnosti a soukromníci dostávají naučení po r. 1598. Do té doby naučována bývala toliko práva nižší. Rozsáhlé na-

učování práv patrimoniálních po r. 1598 má tu příčinu, že malá práva po vesnicích a malých městečkách pozbyla své samostatnosti na prospěch práv vrchnostenských. Jiná, rovněž závažná proměna stala se při právě Olomuckém v tom, že působnost jeho ve věcech hrdelních velice vzrostla na újmu agendy civilní.

Převraty po r. 1620 nezůstaly bez působení na vrchní právo Olomucké.. Obvod práva Olomuckého byl zmenšen, když kníže z Lichtenštejna poddaným všech svých panství ustanovil vrchním právo Krnovské; mimo to nastala změna i v řeči naučovací. V knihách ortelů zachovaných převládá na konec již němčina. Pak následuje rychlý vývoj ke konci. Nový řád soudní z r. 1628, kterým „jura privatorum“ se opravují dle nařízení císařských, zasadil první ránu výlučnosti vrchního práva Olomuckého. Agenda hrdelní, naposledy značnější, poklesla r. 1650, kdy appellace do Prahy stala se povinnou, a zanikla když všecky věci hrdelní tam byly přikázány. Císař Leopold zavedl roku 1679 i na Moravě Koldínova práva městská, čímž právo Magdeburské svoji úlohu skončilo. Poslední ortel na meč a upálení, daný do Tovačova 7. července 1679, nemá už obvyklé formule „vedle našich starých Magdeburských práv saských“.

Druhý článek: Literatura Magdeburského práva na Moravě (str. XXI—XXVI) podává vše, co o literatuře práva tohoto na Moravě mohlo býti shledáno. V severní Moravě jako v severních Čechách řídila se nižší i vyšší práva „Sachsenspieglem“, v jižních platil „Schwabenspiegel“. Právní dualismus tento potrval na Moravě déle než v Čechách, odkud plyne důležitá okolnost, že literatura práva Magdeburského na Moravě je hojnější. Právní stolice vyšší i nižší opatřovaly si jednak opisy a později i překlady Sachsenspieglu, jednak zřizovaly si k praktické potřebě sbírky nálezů buď vlastních nebo cizích stolic. To jsou pak hlavní prameny práva Magdeburského na Moravě. Ovšem jako v Čechách stolici Litoměřickou převyšovala stolice Pražská, tak na Moravě vynikala Brněnská nad Olomuckou, pročež i známosti o literatuře práva Brněnského (švábského) byly hojnější než o právě Magdeburském. Prasek vzpomíná — poněvadž je článek literatuře věnován – nejprve památek práva Brněnského, načež obrací se k vlastnímu předmětu zkoumání, k právu Olomuckému (Magdeburskému). Nechtějíce prostě opakovati všeho, odkazujeme

k instruktivnímu pojednání samému. Zde připomínáme pouze to, že podkladem publikace Praskovy je rukopis Tovačovský, obsahující ortele Olomucké, do Tovačova dané (s mezerami) od r. 1430—1689, některá jednání práva Tovačovského, výpovědi i rozsudky vrchnostenské a posléze ortele jménem vrchnosti vydané. Veliký význam tohoto rukopisu jest v tom, že zachoval jednak nejstarší ortele české, jednak nejposlednější ortele vrchního práva Olomuckého.

Rukopis tento, neznající pořádku ani chronologického ani věcného, má značnou mezeru pro léta 1615—1661, vysvětlitelnou z nepokojů politických. Proto přejal Prasek doplňky z Olomuckého kopiáře ortelů daných přespolním, zvláště pro dobu 1615—1635 (vedle jednoho doplňku z téhož kopiáře pro dobu 1558—1568) a doplňky z podacích protokolů Olomuckých pro dobu 1652—1694. Posléze jako ukázku některé ortele latinské z nejstarší knihy olomucké a jeden latinský a jeden německý z knihy Jevíčské.

Jako třetí úvodní stať připojeny jsou krátké dějiny Tovačova a tamějšího práva. Tovačov byl původně zbožím královským. Pánům z Cimburka dostal se zástavou od krále Jana r. 1327 a zůstal pak při rodě těchto pánů do r. 1520. Zboží zástavní proměněno bylo od markrabí Jana r. 1358 v manské, a když rod markrabí vymřel, stalo se lénem královským. Jiřím z Poděbrad uděleno bylo v panství dědičné. Po vymření pánů z Cimburka r. 1520 koupil toto panství pan Vilém z Pernštejna. Za vnuků znamenitého velmože tohoto, Jana a Maximiliána, přešlo panství Tovačovské na hrabata Salmy z Neyburka a od nich 1715 na Jana Jetřicha Petřvaldského. To jsou hlavní data této úvodní stati, data končící tam, kam až sahají nálezy právní (r. 1701). — (Příště ostatek.)

Husitské válečnictví za doby Žižkovy a Prokopovy. Sepsal JUDr. Hugo Toman. S 18 obrazci v textě, 9 tabulkami a s podobiznou † spisovatele. Spis, poctěný jubilejní cenou Král. Č. Společnosti Náuk v Praze. 1898. Stran XIX. a 468.[1])

Dr. Hugo Toman pracoval u nás od let o některých otázkách dějin českých, zvl. o státním právě českém, avšak ži-

[1]) Viz k tomu pěkný článek Kalouskův o práci Tomanově v prosincovém sešitě Osvěty 28. ročníku.

votním úkolem stanovil si prozkoumati dobu husitskou. Zvláště zajímala ho osoba Žižkova, jehož povahu nám zobrazil ve Věstníku K. Č. Spol. Náuk v roce 1893. Při práci té poznal, že válečnictví husitské zasluhovalo by podrobného zkoumání a zpracování, poněvadž jest chloubou naší, čili jak autor sám praví, „jest nepopíratelným svědectvím intelligence, síly a mravní povahy národa českého, zároveň tak vynikajícím a slavným, že mu nelze upříti předního místa v dějepisu kultury české a v dějepisu kulturním moderního světa vůbec“.

Toman jsa mužem energickým, podjal se úkolu toho se vší opravdovostí a věnoval bádání o válečnictví husitském téměř všechen čas posledních let svého života. Nejen úplně sebral (v celku ovšem dosti skrovné a kusé) prameny a zprávy, nýbrž srovnal je, prozkoumal bojiště, vojenské řády za starých dob a na základě toho vybudoval nám obraz dosti názorný a jasný o vojenství husitském i pokusil se o vysvětlení neobyčejného úspěchu husitských zbraní. — Zřídka působí na čtenáře z díla tolik lásky autorovy ku předmětu, jak jsem pozoroval při díle Tomanově. Člověk cítí, jako by poslední dechy života spisovatelova náležely dílu jeho, kterého mu nebylo dopřáno spatřiti v úplné úpravě tiskové. Korrekturu díla dokončili professoři Kalousek, Mourek, Vrba, a rejstřík složil syn spisovatelův JUC. Prokop Toman.

Dílo rozvrženo jest na 5 knih. V první pojednává o právě vojenském pod vlivem idejí husitských, ve druhé o vládě a zřízení polních a domácích obcí táborských za doby Žižkovy a Prokopovy, v třetí o válce polní a pevnostní, ve čtvrté vypisuje bitvy a tažení husitská, v páté otiskuje řády vojenské a vozové. Vyobrazení, jichž jest hojnost, jsou stkvostná, jako vůbec úprava celého díla velmi se zamlouvá.

Na některých místech spisovatel odbočil na pole, která s předmětem těsně nesouvisejí, ale celek tím netrpí, naopak dílo nabývá větší sytosti a barvitosti. Mnohá mínění spisovatelova budou asi časem lépe zdůvodněna, jiná snad i pozměněna nebo doplněna, základy však jsou pevny, neboť se opírají o všechny přístupné prameny a novější literaturu. V polemice spisovatel zachoval všude naprosto slušnou míru a nového podal tolik, že

dílo vždy náležeti bude k nejcennějším pracím, jež pojednávají o době husitské; spisovateli pak bude pomníkem trvalým.

Kameníček.

Eine Reise nach Karthago. Von Jaroslav Sedláček. Wien, 1897. Selbstverlag.

Pan dr. Sedláček, professor české fakulty theologické v Praze, stanul záhy u nás v popředí studia semitského i jako všestranně vzdělaný a pro půvab, minulost i zvláštnosti ciziny zaujatý cestovatel. Navštíviv téměř veškery země evropské, pobyl po třikráte a vždy delší dobu v Egyptě i v Palestině, seznal z vlastní zkušenosti ruské Zákavkazí, a s jara roku letošního vykonal i cestu na poloostrov Sinajský. Při všech těchto cestách tkvěl mu na mysli vedle úkolu turistického, v ušlechtilém moderním smyslu pojatého, především zájem vědecký: seznati totiž země, které kdysi byly sídlem semitské vzdělanosti, anebo které dnes mají ráz semitský a muslimský. Po této příčině Sedláček předchůdce své, professory Wünsche a Gutha značnou měrou předstihuje, ježto vedle bohaté znalosti jazyků západoevropských honosí se jasným názorem o vzdělanosti antické, jakož i znalostí semitských jazyků, zvláště arabštiny a jejích dialektův, i dějin a řádův islámských.

Francouzská société pour l'encouragement des sciences položila r. 1896 výroční shromáždění své do Tunisu, hlavního města země, užívající od r. 1881 francouzského protektorství, a této příležitosti užil dr. Sedláček v průvodě barona L. Henneta k informační cestě do Alžíru a Tunisu. Výsledky cesty té podal dr. Sedláček nejprve českému čtenáři formou úryvkovitou ve Škrdlově „Vlasti", načež souvisle vylíčil zkušenosti zažité ve spisku nadepsaném i čtenáři německému.

Již v úvodě projevuje dr. Sedláček pravý úkol cesty své. Chtělť se ze všech stran informovati o zemích, které až do vzniku islámu byly z předních sídel antické vzdělanosti, a i z dob muslimského panství zachovaly si pozoruhodné svědky vyšší snahy lidské. Za našich dob země ty otevřeny světu mocí francouzskou, která při rozumném šetření mohammedánských zvláštností úsilovně razí dráhu evropské civilisaci a přispěla měrou všeho uznání hodnou ke kulturnímu i hmotnému povzne-

sení lidu, který ještě v prvé polovici nynějšího století měl potupné jméno Barbareskův a smutně proslavoval se pověstným svým korsárstvím. Vedle tohoto obecného interessu přihlížel dr. Sedláček zvláště ku stopám punské a římské činnosti, jakož i k upomínkám z dob prvého křesťanství.

Východištěm cesty Sedláčkovy byl Marseille, odkudž přeplavil se autor do alžírské Bony. Navštíviv trosky někdejšího města Hippona, shlédl Konstantinu na místě dávné stolice Numidské Cirty zbudované a dal se obvyklou již cestou turistů do vnitrozemské Biskry, již na pokraji Sahary položené. Z Biskry podnikl některé menší vycházky po okolní poušti, načež přes Konstantinu drahou dal se do Tunisu. Rychle vzkvétající město toto za protektorství francouzského popisuje dr. Sedláček výborně, zejména okolí jeho, v němž největší význam přísluší městišti Karthaginskému. Zvěčnělý apoštol temné pevniny, slavný kardinál Lavigerie, pečoval po celý život o obnovu církve Cypriánovy i Augustinovy a o oživení světodějného jména někdejší punské i římské Karthaginy, i podařilo se péči jeho, že obnoven byl africký patriarchát a na místě někdejší karthaginské Byrsy zastkvěla se nová nádherná basilika, k níž pojí se statné domy arcibiskupa, francouzského residenta, velikého kláštera a bohatého musea, zůstatky karthaginské shromažďujícího. Dr. Sedláček, jsa dobře znalý někdejší podoby města a opíraje se o výsledky kopání Delattrova, popisuje podrobně zachované základy trosek městských i vší karthaginské polohy, zejména přístavu, zvláště pak podrobně líčí spůsob slavného vodovodu, v hlavních částech posud zachovaného a nyní opět restaurovaného. Z Tunisu podnikali účastníci hojné vycházky do vnitrozemí, z nichž nejznamenitější byla cesta do slavného někdy sídla Aglabovcův a dotud náboženského středu země Kairvána a do punského někdy Hadrumeta.

Líčení Sedláčkovo má i nepopíratelné přednosti formální, jež aby byly napodobovány, našim cestovatelům upřímně přáti jest. Subjektivní pozorování spisovatelovo jest sice osou všeho popisu, ale není znešvařeno podřízenými momenty, v jichž širokém rozpřádání mnohý cestovatel si libuje. Také jest prosto jalového vtipkování, již až příliš sevšednělého, a honosí se vezdy vážným směrem, při čemž přírodní krásy, názor lidový i vzpomínka historická v ladný celek se slučují. Pan spisovatel zavděčil by se

nám zajisté podobnou prací českou, k níž snad pobyt jeho na Sinaji podá vhodnou pobídku. *Dr. J. V. Prášek.*

Repertorium literatury geologické a mineralogické království Českého, markrabství Moravského a vévodství Slezského od roku 1528 až 1896. Sestavil **Vlad. Jos. Procházka**, assistent mineralogie a geologie na českém vysokém učení technickém v Praze. **Díl I. Seznam auktorů.** V Praze. Nákladem České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění. 1897 (vl. 1898). Stran XVIII + 298.

Staroslavné hornictví našich zemí, hojnost vzácných nerostů, rozmanitost a znamenité vyvinutí útvarů geologických: vše to činí mineralogický a geologický výzkum vlastí našich úlohou nadmíru lákavou, ale též složitou a obtížnou. Proto jako téměř už po čtyři staletí literatura hornická, tak i v době nemnoho delší jednoho století literatura mineralogická a geologická v celém rozsahu těchto věd nacházely u nás půdu úrodnou. A dnes, při stále pokračujícím rozvětvení a specialisování veškerých náuk, stalo se obecným majetkem vědeckým, co tehdy bylo novým, amnoze s nedůvěrou přijímaným výsledkem bádání; postup vývoj, kterým dostoupila věda dnešních svých základů, ztrácí už jaksi mlhovitě v minulosti těm, kteří začínají z hotového lku a od něho dále pracují, nehledíce na to, jakým postupem částech celek onen vznikal.

A jako vůbec jest těžko při nynějším ohromném rozvětvení li ratury i v oboru značně úzce vymezeném vyčerpati vše, co k v oboru tom bylo pracováno, tím obtížnější jest to při v eré literatuře náuky tak rozsáhlé a o zemích, které v dějinách vě té tak vynikající místo zaujímají, jako země naše. Sta, ba tis e prací odborných větších, i menších, jež se hromadí v četných ča pisech a sbornících vědeckých, žádají pilného a soustavného reg trování, má-li se předejíti mnohé zbytečné námaze a uvarov i se nepřehlednosti i zmatku. Přesvědčení, kterého nabyl aut Repertoria o nezbytnosti soustavné bibliografie geologicko-min alogické pro země naše, musí dojíti každý, kdo jen poněkud hlub a všestrannější známosti chce dojíti o přírodních poměrech své asti. Snahy o podobnou bibliografii projevily se u nás už něko kráte, po prvé r. 1785, kdy Karel ze Sandberka

odpověděl královské české společnosti náuk na dotaz, „co vše bylo napsáno o přírodopise Čech“, pojednáním „Versuch einer Beantwortung der von der böhmischen Privatgesellschaft auf das Jahr 1784 aufgegebenen die Naturgeschichte Böhmens betreffenden Preisaufgabe“, a doplnil jej v oboru mineralogie a geologie badatel zasloužilý, F. A. Reuss (starší) ve spise svém „Mineralogische Geschichte Böhmens“ 1793. Od té doby vydány přehledy literatury jen o krajích více méně úzce vymezených, a to ne vždy zcela úplné. K veliké mineralogicko-geologické bibliografii království Českého učiněny dva náběhy, leč zůstaly bez výsledku. Na Moravě a ve Slezsku nedošlo ani k pokusům. Nenalezl tudíž autor práci svou předem usnadněnou základy položenými od předchůdců; čeho mohl užiti, bylo pramálo, a právě nejnamáhavějšího úkolu, shledávati literaturu novou a nejnovější, roztříštěnou a rozptýlenou po velikém množství časopisů domácích, i cizích: vídeňských, říšsko-německých, francouzských anglických a j. a j., musil se podjati zcela sám. Jak ohromno píli a trpělivost zajisté vynaložil na úmornou práci tu, o to stíží si učiníme představu z číslic: 4029 + 1576 = 5605 pra vyšlých buď o sobě, nebo ve stu asi časopisech odborný i neodborných, ano i v denních listech, u nás i v nejrůznějšíı zemích cizích!

Zvláště nám na Moravě, kde nemáme takového středi vědeckého, jakým je Čechám Praha, jest kniha Moravan p. Procházky neocenitelna. Pro Moravu a Slezsko rakouské st druhý oddíl Repertoria vůbec prvým sestavením dosavadní pce vědecké na tomto poli, a z toho důvodu též jest chválit že Moravě a Slezsku vykázáno místo zvláštní.

Vydaný silný svazek jest toliko první částí velikého líla. Jak vysvítá z „Několika slov o uspořádání a rozvrhu láy“, auktorem předeslaných, bude Repertorium knihou rozměrů nmalých a převýší tato práce jednotlivcova všecky dosaadní podobné podniky cizí, k nimž obyčejně několik odborníů se spojuje. Po první části, seznamu auktorů právě vydaném, bude následovati seznam věcný, rozdělený opět ve dva ddíly: mineralogicko-petrografický a geologicko-palaeontologický. V oddílu prvém budou obsaženy veškery erosty a horniny našich zemí, doprovázené literaturou o nich s při-

branou statí o povětroních; oddíl geologický pojme veškery druhy zkamenělin u nás nalezené a zjevy fysikálně geologické ve vlastech našich pozorované: změny povrchu, zemětřesení, vodopis, balneologii, hornictví a archaeologii.

„Stručný dějepisný nástin geologicko-mineralogického výzkumu Čech, Moravy a Slezska" (str. VIII—XV. úvodu) na úzce vyměřeném místě pověděl mnoho. Vyhýbaje se hromadění dat — která bez toho ve vší úplnosti hned následují v seznamu — podal auktor přehled vývoje náuky mineralogické a geologické v našich zemích a vlivů všech vnějších i vnitřních, které tu mocný rozmach vědy způsobily, tu zase volnému jejímu postupu v cestě stály nebo stojí dosud. U nás na Moravě, jak v jiných oborech, tak i zde táž překážka pokroku se opakuje — odstrkování všeho českého nesnášenlivci, kteří dovedli uchvátiti moc v zemi. Ale přes to, že stěžuje se našim učencům práce ve společných ústavech, z veřejných prostředků dotovaných, praesentují se české snahy vědecké na Moravě velmi čestně, jak ukazují řady cenných prací uvedených v seznamu pode jmény Barvíř, Dvorský, Jičínský, Klvaňa, Kořistka, Kovář, Kříž, Maška, Procházka, Wankel, Woldřich a j.

Úprava Repertoria jest úhledná a praktická. Tiskových chyb při díle podobného rázu, kde všecko se hemží číslicemi a odbornými názvy cizojazyčnými, jest absolutně nemožno se uvarovati. V Repertoriu jest jich jen málo, a každý si je snadno opraví. Uvádím zde: u čísla 617 (Morava) má býti 188**5** místo 188**8**, u č. 47: 18**93** místo 18**78**, u č. 763: číslo 17 místo č. 7; auktorem čísel 791 a 763 jest Josef Lowag. To všecko jsou však maličkosti, bez nichž neobejde se žádná podobná práce, a zmiňuji se o nich zde toliko pro potřebu těch — bohdá četných — přátel vědy naší, kteří Repertoria při svém studiu budou užívati. Ostatně spisovatel, jak podotýká v předmluvě, předsevzal si, že během doby vše, co dosud chybí, doplní, a za té příležitosti opraví se i ony tu a tam pozůstalé chyby tiskové. Končím tudíž referat přáním, aby Repertorium nalezlo hojně těch, kteří ho s prospěchem upotřebí k české práci vědecké, a abychom brzy měli v rukou díly další, stejně podařené jako jest díl první.

Fr. Slavík ml.

Památník na oslavu stých narozenin Františka Palackého vydávají král. čes. společnost náuk, I. a III. třída české akademie císaře Frant. Josefa a Matice Česká. V Praze 1898. Nákladem Matice České. Tiskem J. Otty. Stran 726.

Nemáme dosud zevrubného ani důkladného životopisu svého největšího dějepisce, buditele a organisatora. Není to zrovna vysvědčením pěkným, zvláště proto, že učencům a spisovatelům menšího významu dostalo se dobrých a obšírných ocenění. Proto jako památkou na sté narozeniny Jana Kollára byl vydán sborník psaný různými spisovateli, aby se všech hledisek oceněn byl pěvec „Slávy Dcery", tak tři vědecké sbory naše ujaly se výborné myšlenky, aby vydán byl Památník na oslavu stých narozenin Františka Palackého částečnou náhradou za biografii. Kommisse za tím účelem zvolená (Jos. Kalousek, Boh. Rieger, Z. Winter, V. E. Mourek, A. Truhlář, Jos. Truhlář, V. V. Tomek, Jos. Durdík a V. J. Nováček) v provolání svém prohlásila, že Památník má hověti dvojímu úkolu, jednak zachytiti a zachovati paměti a dojmy těch, kdo Palackého znali osobně, jednak odbornými studiemi přispěti, aby česká veřejnost (zvláště mladší pokolení) všestranně poznala a ocenila vědecký a národně osvětový význam Palackého a prací jeho, zvláště „Dějin"; byltě Palacký netoliko mistr politické, státní a socialní historie, netoliko sám kritik a vydavatel pramenů, diplomatik, topograf a genealog, nýbrž působil i na poli krásného písemnictví, literarní historie a vzdělávání jazyka českého, i v oboru aesthetickém, filosofském i theosofském a byl mimo to zároveň mocným činitelem ve všem osvětovém životě nové doby české jako politik a přední obhájce historických práv, národností slovanských a národní rovnoprávnosti, i jako zakladatel a účastník četných národních ústavův a podnikův a pravý svorník celé klenby nové české společnosti.

„Památník" širokému účelu svému vyhovuje opravdu zdařile a jest krásným oslavným sborníkem pamětním. Po vzletné básni Jarosl. Vrchlického, psané rozměrem i duchem básně Palackého „na horu Radhošť", podány jsou 43 obšírnější i menší pojednání, studie, zprávy, paměti a vzpomínky.

Pamětníci Palackého, dílem příbuzní, dílem vrstevníci, podali do Památníka práce věru dokonalé a ne-

obyčejně cenné, zvláště V. V. Tomek (Mé styky s Palackým do r. 1862), dr. F. L. Rieger,[1]) J. A. Helfert, Rob. Zimmermann, Louis Leger, dr. J. Palacký, Ernest Denis, Marie Červinková-Riegrová, V. Červinka, Bož. Hančová; drobnější zprávy podali Ad. Patera, V. Pittnerová, Fr. Pivoda. Pracemi jejich poznáváme ryzí, čistý charakter Palackého, humanitu a dobrotu, energii a vytrvalost, vlastenectví i pracovitost a vidíme idealní obraz jeho. Vzpomínky a práce tyto dojímají svou hloubkou, poučují svou cenou, zahřívají svým intimním teplem a naplňují obdivem a úctou k velikému oslavenci. Vzpomínkou na poslední cestu Palackého do rodné Moravy a do Hodslavic (roku 1873) podal dr. Fr. Kameníček některé významné výroky Fr. Palackého, a F. A. Slavík vylíčil nynější Hodslavice.

Ze studií o literarní, vědecké, národní a politické práci Frant. Palackého zvláště vybíráme důmyslnou úvahu Jos. Kalouska „O vůdčích myšlenkách v historickém díle Palackého“ a výbornou rozpravu Boh. Riegra „Ústava Rakouská dle Frant. Palackého v l. 1848—49“. Obsažné a důkladné jsou studie L. Čecha „Palacký jako aesthetik“ a Ot. Hostinského „Fr. Palackého esthetické studie 1816—1821“, J. Golla „Palackého Würdigung“, H. Jirečka „Palackého práce o dějinách právních“, Jar. Vlčka „O škole trenčínské a prešpurské za Palackého mládí“, Th. Zigla „Palacký jakožto historik slovanského práva“, Ferd. Tadry „Formuláře středověké, důležitý pramen historický“, Ad. Srba „Politická činnost Františka Palackého“, dr. R. Dvořáka „Snahy Fr. Palackého o vydání české encyklopedie“, Jar. Haasza „K české historiografii“, Jana Jakubce „O básnické činnosti Fr. Palackého“, K. Köpla „Palacký und die Censur“. V. E. Mourek a A. Truhlář líčí Palackého jako redaktora časopisů musejních. Fr. Dvorský, Kar. Kadlec, Fr. Mareš, J. V. Novák, Frant. Tišer st., jakož i Fr. hr. Lützow, angl. badatelé C. E. Maurice a W. R. Morfill podávají jednak zprávy o poměru Palackého k jednotlivcům, živým i mrtvým, a k různým národním ústavům a společnostem i podnikům, jednak ukazují, jak cizina, zvláště anglická, pohlížela neb všímala si historické práce Palackého. Některé práce (Helfertova, Zimmermannova,

---

1) (Za jakých poměrů, zejména sociálních, podnikl Palacký úkol svého života.)

Köplova) jsou psány německy; práce Legerova, Denisova, Lützowova, Mauricova a Morfillova jsou z francouzštiny a z angličiny přeloženy Jos. Kalouskem a M. Emlerovou.

Výborný sborník zakončují Fr. Bílý oceněním zásluh Fr. Palackého o spisovný jazyk český a Čeněk Zíbrt bibliografií o Fr. Palackém. Redakci měl V. J. Nováček, vydavatel korrespondence Fr. Palackého.

„Památník" dostál obojímu svému úkolu a tím stal se nejzávažnější publikací o Palackém. Budoucí životopisec velikého historiografa našeho má v „Památníku" mnoho vzácných příspěvků na vylíčení studií a na ocenění povahy i vědecké a národní práce „otce národa". Bohu žel, že příliš objemné (726 stran) a drahé (za 4 zl. 80 kr.) dílo toto nenajde rozšíření, jakého by právem zasluhovalo. K „Památníku" jest připojena pěkná podobizna historiografova s autografem. Úprava díla jest pěkná.

Doufejme, že po smrti ušlechtilé a bystré vnučky Frant. Palackého, Marie Červinkové-Riegrové, která sbírala látku k životopisu dědovu, „Památník" Maticí Českou vydaný vzbudí Palackému biografa, který by zevrubně, všestranně a nadšeně i věcně podal mistrný obraz největšího Čecha tohoto věku!

Frant. J. Rypáček.

Prameny dějin řeckých v českých překladech. Pro české střední školy, zvláště reálky a četbu soukromou upravil Timothej Hrubý. V Praze u Dra Ed. Grégra 1897. Stran 291, cena 1 zl. 20 kr.

Kniha tato je vítanou pomůckou všem, kteří chtějí hlouběji vniknouti v ducha řeckých dějin a poznati z nejlepších ukázek mistrovství řeckých dějepisců. Překlady jsou stilisticky i obsahově v celku dobré. Pro vnitřní dějiny Sparty podávají se nejlepší místa z Aristotela a Plutarcha; pro války messenské z Pausania, Tyrtaja; pro dějiny Attiky z Thukydida a Herodota, Plutarcha; pro dobu úpadku z Xenofonta, Demosthena, Ariana a Plutarcha. Překlady jsou od P. J. Vychodila, prof. Al. Vaníčka, Timot. Hrubého, Jana Desoldy, Dra Jos. Pražáka, Dra Jana Kvíčaly, Fr. Loukotky, Jana Konůpka, Meth. Divokého a Ed. Novotného. Prameny pro dějiny Sicilie a pro dobu diadochů jsou slíbeny pro druhé vydání tohoto díla. V díle druhém mají

býti uveřejněny „až na nepatrné výjimky vesměs nové překlady slavných historiků římských“. Nám by se však zamlouvaly pokud možno překlady celých děl, nikoli jen úryvky. Nepochybujeme, že Prameny dějin řeckých a římských dojdou obliby jak u národního učitelstva, tak u studentstva středních škol, zvláště realních. *R.*

Soustavný úvod ve studium nového řízení soudního. Díl I. Část všeobecná. Stran VIII. a 384. — Díl II. Část zvláštní. Oddělení I. Řízení v I. instanci. Stran VII a 321. Podává Dr. Emil Ott. Věnováno za přijetí do České akademie. V Praze 1897 a 1898.

Professor Dr. E. Ott konal při české universitě ve školním roce 1895/96 přednášky o novém řízení soudním a vydává je nyní tiskem v úplné a nové úpravě našim právníkům jako pomůcku, jež by jim usnadňovala vniknutí v podstatu nových ustanovení právních. Od nového roku 1898 „soudcové a zástupcové stran museli se vzdáti běžné jim nauky i obvyklé praxe v soudnictví civilním a osvojiti si formální právo, různící se do základův a podrobností od posavadního“. Zavládlo jinaké roztřídění soudní pravomoci, a ústrojí soudů valně bylo pozměněno.

Ve všeobecném díle p. spisovatel obšírně pojednává o soudci a stranách, o vzájemném poměru stran a o součinnosti soudce u stran čili o řízení soudním vůbec.

V I. oddělení části zvláštní zabírá řízení u sborových soudů I. instance: o přípravě k ústnímu líčení pře a o průběhu přelíčení; o řízení důkazovém a o zajištění důkazu, pak o rozhodnutí sporu, čili o rozsudcích, o jejich druzích, úpravě, opravě, doplňování i jejich právní moci. Na konci autor pojednává ještě o řízení u soudův okresních a o úchylkách od pravidelného řízení. Poslednímu dílu vyhrazeny jsou výklady o prostředcích opravních a o řízeních mimořádných.

Rozebírati podrobně obsah rozsáhlého tohoto díla, znamenalo by psáti novou knihu. O to nám však neběží. Kniha jest nezbytnou pomůckou našim soudcům, a proto upozorňujeme je na ni důrazně. Spisovatel jest vřelým obhájcem nynějšího soudního řízení a praví o něm: Naděje skládané v praktické

právnictvo stkvělého dočkaly se splnění. Ti, kdož pomoci právní hledají, vděčně uznávají, kterak u soudů snadně a rychle docházejí ochrany. Za vlády ústnosti a veřejnosti při líčení rozepře a za volného uvažování výsledků průvodních při rozsuzování vítězívá nyní častěji než prve pravda a právo nad klamem a úskoky". Kritisovati již nyní ostře nový zákon soudní nebylo by správné, to může se státi účelně a oprávněně teprve po několika letech, až výhody nového práva budou plně v život uvedeny a praxí prozkoumány. *Dr. P.*

Museum Francisceum. Annales. MDCCCXCVII.

Myšlenka uveřejňovati rok co rok zprávy, týkající se především památek ve Františkově museu uložených, nabývá stále většího zájmu i ocenění. Letošní ročník Annalův předstihl oba předešlé tím, že v něm pojednání v obou řečech zemských rovnoměrně jsou zastoupena. Pět článkův jest českých, pět německých. Chci naznačiti stručně obsah jejich v pořádku, jak v knize samé následují za sebou.

V letošním ročníku vhodným úvodem jest holdovací projev k padesátiletému jubileu panování Jeho Veličenstva. Poukazuje se na zásluhy panovníkovy o povznesení vzdělanosti, k čemuž neposlední měrou přispělo zakládání musejí; tak jmenovitě založena jest císařským nařízením ústřední kommisse pro umění a historické památky, zřízeno rakouské museum pro umění a průmysl, a otevřena dvorní musea ve Vídni.

Prof. A. Rzehak pokračuje ve svých geologicko-palaeontol. výzkumech a určuje stáří Karpatského pásma pískovcového z fossilií, které vykopal v okolí Pouzdřan, Zaječí, Slavkova, Bučovic. Těmito výzkumy pozmění se částečně geologická mapa Moravy. Nalezené fossilie, jichž seznam v tomto článku se uvádí, spisovatel daroval Františkovu museu.

Prof. dr. Fr. Dvorský ve svém článku „O vltavínech moravských" podává zprávu o nalezískách vltavínu podél řeky Jihlavky od Třebíče až po Ivančice, zvláště pak u vsi Kožichovic nedaleko Třebíče, u Dalešic, Dukovan, Skreje, u Lhánic a Slavic („na Terůvkách"). Úsudek o těchto vltavínech moravských, které jsou dle mínění p. spisovatele totožny s českými, znalci pronesli rozdílný: jedni prohlásili je za původní nerost, druzí,

mezi nimiž prof. Makovský z Brna a dvorní rada Čermák z Vídně, pokládají je za umělý výrobek. Naproti tomu brněnský professor Habermann v uvážení, že prof. Voldřich nalezl několik vltavínů ve vrstvě nepohnuté, kloní se k mínění, že tento nerost nemůže býti původu umělého. Prof. Dvorský v tomto pojednání podává o tom ještě několik důkazův a dospívá k závěrku, že vltavín nelze z říše nerostů vyloučiti.

Ředitel průmyslového musea Karel Schirek popisuje umělecké památky nalezené r. 1840 ve vsi Sližanech (Slezanech) na panství Morkovickém (na Uh. Hradištsku), které jsou uschovány rovněž ve Františkově museu, v oddělení drobného umění. Jsou to předně mosazné hodiny, jichž původ spis. klade do XVI. stol., ale nepokládá jich za domácí výrobek moravský, nýbrž klade vznik jejich do již. Německa.

Druhý předmět, kovový pás, dílem postříbřený, dílem pozlacený, velmi umělecky spracovaný, pochází dle mínění spis ze XVII. stol., při čemž prý však nelze udati, je-li výrobkem domácího či cizího průmyslu. Třetí, stříbrná lžíce s jemnou ornamentikou, přisuzuje se dle známky vryté umělci frankfurtskému rovněž ze XVII. stol. Jinou lžíci stříbrnou z téže sbírky však spis. pokládá za práci brněnského zlatníka téže asi doby Nejzajímavější jest popis stříbrného poháru, vnitř i vně pozlaceného, který, soudě dle českého vrytého nápisu („K . . . pane gest poczatek maudrosti“) i dle známky HB (Henricus Bisnovský), jest bezpochyby výrobkem moravského umělce, ač spis. o tom vyslovuje pochybnost. Jest oprávněnou domněnkou, že tohoto poháru užívali moravští bratří, jichž sídlem Sližany byly, za kalich přijímání svátosti oltářní pod obojí spůsobou. Pojednání p. Schirkovo přečte zajisté každý s interessem.

V dalším článku „Praehistorické hradisko a pohřebiště u Obřan“ prof. Josef Hladík uveřejňuje podrobný popis tohoto důležitého archaeologického výzkumu v blízkém okolí brněnském, jehož se vedle spisovatele účastnili Florian Koudelka, zvěrolékař ve Víškově, Jindřich Slovák, majetník tiskárny v Kroměříži, učitel Jan Fila, známý archaeolog Dr. M. Kříž a j. Z přečetných nálezů, tuto s velkou pílí sebraných a popsaných, usuzuje prof. Hladík, že obyvatelé Hradiska u Obřan náleželi mladší době kamenné, že pohřbívali své zemřelé s nevšední pietou na po-

hřebišti pod Hradiskem a že sídlo jejich vzalo za své požárem a bylo opuštěno před dobou římskou. Podobná sídla i pohřebiště vykazují vůbec končiny východních Čech i Moravy. O národnosti tohoto lidu spis. nechce rozhodovati, poněvadž nynější material archaeologický k tomu nedostačuje. K tomuto pojednání připojen jest plán Hradiska, jakož i četná zdařilá vyobrazení.

Dr. B. Bretholz v článku „Brünns Stadtbilder" popisuje a z části i reprodukuje nejstarší obrazy města Brna až do r. 1750. První takový obraz, ač nedokonalý a nepatrných rozměrů, nalézá se v Paprockého „Zrcadle slavného markrabství Moravského" z r. 1593. S tímto obrazem společný původ má měděrytina Jiřího Houfnagla z r. 1617, která ve zmenšeném rozměru přešla také do mapy Komenského (1627) i jinam. Mnohem dokonalejší obrazy provedeny byly pak na památku obležení Brna od Švédů r. 1645. Malovali je dva brněnští malíři Benno a Zeisser, o kterých podávají se tu některá životopisná data. Jiné zdařilé pohledy pocházejí od Jana Spiessa (1675, 1688), četné měděrytiny zhotoveny na konci XVII. a počátku XVIII. stol. Také obležení Brna od Prusův a Sasů r. 1742, jakož i návštěva cís. Františka I. a cís. M. Terezie r. 1748 daly podnět k novým vyobrazením. Zajímavé výklady Bretholzovy objasněny jsou několika vloženými illustracemi.

Řed. Jos. Klvaňa pokračuje ve svém článku již v loňském ročníku „Annalů" započatém: „Kroj lidu slovenského na Moravě". I jest tu dopodrobna popsán kroj Kunovský, Hradšovský, Vlčnovský, Uh. Brodský a Bánovský.

Bedlivým pozorovatelem uměleckého života na Moravě jest knihovník Františkova Musea Dr. V. Schram. Ve stati „Mährische Aquarellisten" seznamuje nás především se životem a působením Eman. Stöcklera, rodáka mikulovského (1819—1893), který jako vynikající akvarellista požívá evropského jména. Spis. vyslovuje oprávněné přání, aby aspoň jedno z výtečných jeho děl, po celé Evropě roztroušených, bylo získáno pro naše museum. Z ostatních uvádí se Frant. Rektořík (1793—1851), z jehož maleb dvě pouze jsou majetkem musea, Josef Ethler (1796—1880), Jos. Teltscher (1806—1837), jehož malby (mezi jinými podobizna Kristiana D'Elverta, otce známého dějepisce) z části zachovány jsou v museu. Tito všichni jsou rodáci brněnští.

S velikou vřelostí pojednává o nejmladších našich malířích Jožovi Uprkovi a Alfonsovi Muchovi. Očekáváme od V. Schrama ještě mnohé obohacení naší umělecké literatury.

Prof. dr. Fr. Šujan obírá se v článku „Starší literatura česká ve Františkově museu v Brně“ seznamem českých knih ze staré a střední doby (až do konce 18. stol.). Seznam ten jest důkazem, jak tu za dřívějších časů česká literatura byla zanedbávána. V novější době zásluhou p. knihovníka Schrama děje se i v této věci náprava. Každý zajisté sdílí přání prof. Šujana, v tomto článku vyslovené, aby Františkovo museum co nejdříve stalo se ústavem zemským, a aby také jeho knihovna byla řádným spůsobem doplněna.

Následující pojednání „Mährische Zunftsiegel“ od vrchního inženýra A. Franze obsahuje popis 254 pečetí cechovních z 62 moravských osad. Na přiložených 19 tabulkách jsou všechny tyto odznaky zdařile vyobrazeny.

Pro historika nejdůležitější jest poslední stať. Jest to „Rukopisná sbírka Josefa Valentina Zlobického“, sbírka listin týkajících se města Brna a mnohých jiných měst i míst moravských, o níž zprávu podává prof. dr. Fr. Kameníček. Obsahem těchto listin, který jest podán v pořádku chronologickém a v krátkých regestech, jsou rozličná nařízení, privilegia, darování a jiná právní ustanovení, týkající se jen Brna a sahající od dob krále Přemysla Otakara II. až do konce XVIII. stol. Povážíme-li, že se tu uvádí jen 57 listin, kdežto celá sbírka Zlobického obsahuje jich daleko přes 1500, snadno pochopíme, jak hojná žeň tu čeká ještě historického badatele. Starší z nich jsou otištěny již v Codexu diplomatickém. Uveřejnění ostatních bude dílem velmi záslužným.

R. Dvořák.

Nová díla.

Historického Archivu České Akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění vydána I. třídou čísla

13.: Hilaria Litoměřického traktát k panu Janovi z Rozenberka. Vydal Dr. Zdeněk Tobolka. Stran 56.

14.: Korrespondence hraběte Václava Jiřího Holického ze Šternberka Sebral a k vydání upravil Václav Schulz. Stran 138.

Ve **Věstníku** Akademie (v čísle červnovém a říjnovém) referuje Dr. J. Prášek „O rozvoji klínopisného studia v desítiletí 1887 až 1897“. V čísle říjnovém líčí Dr. Jos. Lukáš „podstatu a způsob některých zařízení ku blahu dělnictva“.

S podporou České akademie vydáno:

Rodinný nedíl čili zádruha v právu slovanském. Sepsal Karel Kadlec. Stran 136. Práce velmi pilná, svědčící o širokém obzoru spisovatelově.

Spisův poctěných jubilejní cenou Král. Č. Společnosti Náuk v Praze vyšlo číslo X:

Husitské válečnictví za doby Žižkovy a Prokopovy. Sepsal JUDr. Hugo Toman. S 18 obrazci v textě, 9 tabulkami a s podobiznou † spisovatele. Stran XIX. a 468. Cena 3 zl.

Dějiny starověkých národů východních. Napsal Justin V. Prášek. Sešity 4.—5., str. 193—320. Cena 1 zl. Obsahuje pokračování nejstarších dějin Foinikie, nejst. dějiny Judeje, počátky dějin syrských. V oddílu D spisovatel začíná pojednávati „O zemích středomořských za převahy veleříše Egyptské“.

Bitva u Slavkova. Napsal prof. Alois Slovák. S mapkou bojiště a obrazem tří císařů. Druhé rozmnožené vydání. Stran 154. Cena 30 kr. Čistý výnos bude odevzdán komitétu pro zřízení pomníku na hoře Pratecké.

Křesťanská Sociologie, Sepsal Dr. Rob. Neuschl. Sešit 4. od str. 241—320. Cena 50 kr.

Královské město Uherské Hradiště a městský jeho archiv. Napsal Boleslav Dolejšek. Stran 16.

Zeměpisný Ukazatel ku všeobecným dějinám. Sestavil Jan Macháček. Stran 126. Na titulním listě jest napsáno, „pro žáky středních škol“, — avšak míním, že zeměpisný ukazatel ku všeob. dějinám jest potřeben každému vzdělanci, a doporučuji vřele praktický tento spisek. — Vydán jest u Otty v Praze.

Bulletin international de l'académie des sciences de Cracovie. Číslo říjnové r. 1898. Obsahuje zprávu o práci T. Korzonově: Dola i niedola Jana Sobieskiego 1629—1674 (o Janu Soběském před jeho nastoupením na trůn polský) a práci A. Winiarze: Polskie prawo majątkowe małżeńskie w wiekach średnich. (O polském majetkovém právu manželském ve středním věku.)

Časopisy.

Časopisu Musea království Českého vyšel redakcí Ant. Truhláře ročníku LXXII. svazek 4. Obsah: O působení dějepisných prací Františka Palackého na novější belletrii českou. Napsal Jan Voborník. — Spor o i a y. Napsal Alois Lisický. — Osudy Didaktiky Veliké za živobytí Komenského. Podává J. Kvačala. (Dok.) — Příspěvek k historii české z roku 1831. Pojednání Frant.

Jos. Slámy Bojenického. Sděluje Jul. Pažout. — Hlídka literární, Zprávy knihopisné, Zprávy o Museu Českém a o Matici České.

Českého Časopisu Historického redakcí Jaroslava Golla a Jos. Pekaře vydán ročníku IV. sešit 5. s tímto obsahem: Mickiewicz a Čechy. Napsal J. Máchal. Článek velmi dobrý. — Jednání kardinála Harracha s dvorem císařským roku 1626—1627 v příčině náboženství. Napsal Hynek Kollmann. Literatura, přehled časopisů a zprávy.

Hlídky vyšla za redakce Dra Jos. Pospíšila, Dra Jak. Hodra a Dra Pavla Vychodila ročníku III. čísla 10., 11. a 12. Obsah: P. Vychodil: Po jubileu. — Dr. Jos. Pospíšil: Hlavní principy krasovědy Františka Palackého. — Dr. Fr. Nábělek: O vzdělanosti Slovanů. — Jan Sedlák: O smlouvě pracovní. Ve všech třech sešitech hojné zprávy ze všech větších literatur, zprávy o umění, směs a literární i školské rozhledy.

Sborníku české společnosti zeměvědné red. Dr. J. Metelky vydána roč. IV. čísla 9. a 10. Obsah: Asijské dráhy. Napsal Dr. Em. Fait. — Z geologie sopek. Podává Fr. Slavík. — Moravský Kras. Napsal Vlad. Jos. Procházka. — Podnebí Athen. Dle Demetria Eginita podává J. Frejlach. Bohaté zprávy z oboru zeměvědy.

Listů filologických redakcí Jana Gebaura, Jos. Krále a Frant. Pastrnka vydán ročníku XV. sešit 5. Obsah: Studie k Aristotelovu spisu *Ἀθηναίων πολιτεία*. Napsal Fr. Groh. — O nových příspěvcích k poznání literární činnosti Husovy. I. O novotvarech u Husa. (K. Novák) II. Přízvučné verše Husovy (J. Král). Klasobraní po rukopisích. Úvahy a zprávy.

Českého lidu vydána redakcí Dr. Č. Zíbrta ročníku VIII. čís. 1. a 2. Obsah čísla 1.: Dr. J. V. Šimák: Stopy starých stezek zemských na severu českém. — Ant. Tomíček: Sedlák od 16. století na Litomyšlsku. — Th. Dr. Ant. Podlaha: Václava Frant. Kozmanecia lidové hry z let 1644—1646 z rukopisu strahovského kláštera. II. O ženě hladem stonající a o muži, o zdraví její se starajícím. — Fr. Lego: Ornamentika na blatském vyšívání lidovém. — Stan. Klíma: České osady dolnouherské. — Dr. Z. Winter: O staročeských slavnostech. I. Beánie (slavnost studentská). — Dr. Č. Zíbrt: Pokusy o přirozený výklad pověr československých na sklonku XVIII. a na začátku XIX. věku. MUDr. Stan. Eljasz-Radzikowski: Gierlachov, málo známá slovenská vesnice v Tatrách. — Jos. Vluka: Slezská aptyka (lékárna) čili snůška prostonárodních léků rostlinných ze Slezska. — P. J. Vyhlídal: Kuchyně slezská. — Prof. J. F. Hruška: Koláče (čepce), přesleny a dřevěné zavírání z Chodska. — Dr. V. Řezníček: Lidové písně o válce r. 1866. — J. K. Hraše: Pověry o nafouknutí lasičkou. — Jan Koula: Příspěvek ku poznání československé majoliky. — Národopisné studie našich umělců VIII. — Časové zprávy. — Literatura kulturně-historická a ethnografická 1893—1899. Č. 1—246. — Obsah čís. 2.: Renata Tyršová: O praktickém použití lidového ornamentu českého. III. Nábytek v slohu národním, dle návrhu prof. Kouly, na výstavě architektury a inženýrství. - Dr. Z. Winter: O staročeských slavnostech. — A. Hlavinka: Příroda, kmotrou národní písně. — Dr. Ant.

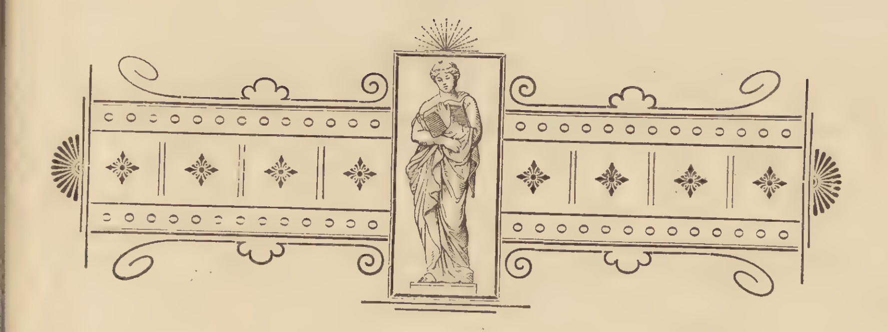
Podlaha: Václava Frant. Kozmanecia lidové hry z let 1644—1646 z rukopisu strahovského kláštera. III. O planém nedorozumění mezi dvěma sedláky. — Dr. Č. Zíbrt: Pokusy o přirozený výklad pověr československých na sklonku XVIII. a XIX. věku. — J. Klvaňa: Národopisné drobty ze Slovenska moravského. — Paběrky z archivů domácích i cizích: I. Václav Schulz: Stávka uhlířů v Čechách r. 1513. — II. Týž: Jak pan Perger z Altenperku léčil podagru. — Rud. Janovský: Hlad na Vyzovsku r. 1771. — J. Hellich: O národním kroji ženském r. 1848. — Dr. Č. Zíbrt: K dějinám české literatury lidové. — J. Šíma: Příspěvek k české lidové knihomalbě. — Ant. Svoboda: Pozdravy našeho lidu. — J. Kessler ze Sprengeisenu: Léčitelství lidové. Příspěvek k soustavnému studiu lidového lékařství. — Fr. Otruba: Pověsti o jenerálu Janu Šporkovi. — Jan Koula: Příspěvek ku poznání československé majoliky. — Dr. K. V. Adámek: Tance lidové v okresu hlineckém. — Dr. Č. Zíbrt: Slovenské hádanky. — Jan Tykač: Divné propovědi pro zbystření a vybroušení rozumu Frant. Fišara v Dlouhé Třebové r. 1835. — Jan Soukup: Proč Bůh vzal lidem vědění o smrti. — Josef Vluka: Rozmluvy, aby se chytil ženich. — Vlad. Francev: K otázce Faustovské. — Pohádky moravské a slovenské — Ter. Vansová: Paberky povier a obyčajov z Gemer-Mahohontu. — Dr. Č. Zíbrt: Dřevěný kostel ve Velké Hrabové. — Ant. Tomíček: Sedlák od století šestnáctého na Litomyšlsku. — Jiří Malovaný: Nářečí z Císařova a okolí na Moravě. Časování. — Ferd. Pátek: Česká literatura lidovědná za rok 1897. Četná vyobrazení a zprávy. —

Věstníku českých professorů vydáno ročníku VI. za redakce Fr. Bílého číslo 1. Obsah: Tomáš Šílený: Po římských stopách v Rakousku. — Gotthard Smolař: O násobení úsečky a omezené roviny úsečkou. — A. Beneš: O koncentraci výuky. — Dr. Ant. Pleskot: Goniometrické řešení rovnic kvadratických. — Jos. Kubín: Z omylného tvoření v češtině. — Bedř. Mach: Dějepis v V. třídě gymnasijní. — Drobné zprávy, Hlídka literární. —

Vlasti, časopisu pro poučení a zábavu (redaktor Tomáš Škrdle) vydána ročníku XV. čísla 1.—3. Obsah podán bude příště.

Zeitschrift des Vereines für die Geschichte Mährens und Schlesiens. Red. Dr. Karel Schober. II. roč. sešit 3. a 4. — Obsah sešitu 3.: Rolleder: Die Herren von Krawarn. — Králíček: Der s. g. bairische Geograph und Maehren. — Lechner: Beiträge zur Frage der Verlässlichkeit des „Codex diplom. et epist. Moraviae“. — Drobnosti: Grolig: Ein Stücklein Dorfgeschichte. — Schram: Der berühmte mährische Kupferstecher Jos. Axmann. — Raab: Zur Gesch. einiger Dörfer im Zwittathale. — Acten und Correspondenzen zur neueren Geschichte Oesterreichs. — Literární zprávy a posudky. — Obsah čísla 4.: Pokračování článků z čísla 3. — V Drobnostech: Grolig: Vorkommen von Bibern in Mähren. — Arztlohn vor zweihundert Jahren. — Ein Festessen. — Bretholz: Die Handschrift der: „Jura maioris civitatis Pragensis“ in der Bibliothek des Olmützer Domcapitels.

Tiskem moravské akciové knihtiskárny. — Nákladem Matice moravské.

Vácslav Mladějovec z Mladějova,

zemský písař moravský a nástupci jeho (1378—1418).

Příspěvek ke vnitřním dějinám Moravy.

Napsal Dr. Hermenegild Jireček.

Byly to slavné dny na hradě Šternberském, když tam v měsíci prosinci r. 1367 shromážděna byla všecka rodina pánův ze Šternberka a kromě toho četní jiní vznešenější mužové z duchovenstva i z komonstva. Přítomen byl jakožto hlava Šternberského rodu z toho času biskup Litomyšlský, Albert ze Šternberka, strýc pana Petra, pána hradního, dále pan Zdeněk řečený ze Zábřeha, pan Aleš ze Světlova, pan Vilém ze Zlína. Jednalo se při tom hlavně o rozepři, kterou měli Šternberkové tuto posledně jmenovaní, Aleš a Vilém, s klášterem Smilheimským neboli Vyzovickým starého založení Šternberského. I požádán jest biskup, aby jakožto rozhodčí vynesl nález oběma sporným stranám závazný. Což biskup také učinil. Nález učiněn dne 12. prosince, a list o tom zdělán v řeči latinské od veřejného notáře Vácslava Mladějovce z Mladějova. (Text vytištěn v Cod. Mor. X. 23.)

Kromě notáře jmenují se tu ještě co přítomní pan Půta z Holšteina, Jaroslav a Arkleb de Turri, kanovníci Olomučtí, kaplani biskupovi, panoše Sazema ze Bříště, Markvart z Dobromyslic, Mikuláš z Mladonovic a Jaroslav z Odlochovic (r. 1377 purkrabí na Šternberce).

Podle toho Vácslav Mladějovec na veřejnost vystupuje dne 12. prosince 1367; tím dnem započata jeho dráha veřejná na

Moravě, která se dvacetiletou dobou končí r. 1387. Sám se nám tu uvádí takto: „Ego Wenceslaus dictus Mladyeyowecz, quondam Sebastiani de Mladyeyow, Pragensis diocesis, publicus auctoritate imperiali notarius“.

Z notáře veřejného stal se Mladějovec několik let před r. 1371 komorním písařem markrabí Jana; neboť mluví se toho roku o znamenitých službách, kteréž vykonal markraběti tomuto. Toho roku obdržel totiž dědinu Kozlovice právem manským z rukou Janových za služby jemu konané. List o tom dne 2. srpna 1371 zdělaný psán jest od Mladějovce samého, jenž se tu nazývá „Wenczel de Mladyegiow, ser. principis et domini, d. Johannis marchionis Moraviae, domini mei gratiosissimi, camerae notarius et judex Brunnensis“. Darování toto bylo opravdu značné, ježto dědina darovaná obsahovala pět lánů rolí a čtvrt. Svědci při tom byli pan Beneš z Kravař, komorník cúdy Olomucké, pan Henzlin z Bétova, Fránek Chunowicz a Petr Hecht z Rosic, osoby vesměs vynikající. (Cod. X. 128.)

O jedné službě víme; jest to poselství, ve kterémž Mladějovec spolu s panem Petrem Hechtem z Rosic od markrabí poslán byl k zimnímu zasedání cúdy Olomucké dne 11. ledna 1371 odbývanému (Wenczeslao notario ex parte d. marchionis missis. Cod. X. 102). Druhá služba byla, že Mladějovec téhož roku, patrně však jen na čas a prozatímně, zastával úřad městského sudího v Brně.

R. 1372 koupil Mladějovec od paní Markety, vdovy po Janu Ozorovi a od dědiců Ozorovských za hotové peníze vesnici Raděčov (Radieczow), s kterou se dle listiny dne 5. listop. 1372 na hradě Úsově dané, podle zvyku tehda oblíbeného, v manství (in feudum) podal markraběti Janovi (Cod. X. 170). Ten den na Úsově byli a za svědky stáli pan Beneš z Kravař, pan Ctibor z Cimburka, pan Půta z Holšteina, Unka z Majetína a Beneš ze Stříteže. Kup tento jest proto zajímavý, že si Vácslav v brzkých dobách oblíbil jmenovati se podle tohoto majetku „z Radiečova“.

Roku 1372 nebo 1373 stal se Ml. protonotářem markrabí Jana; píše se tak dne 27. března 1373, když se pan Ctibor z Cimburka v manství dával markraběti s dědinami některými na něho spadlými. Stalo se to na hradě Veveří (d. marchionis prothonotarius. Cod. X. 185).

Konečně v první polovici r. 1373 obrán jest Ml. za zemského písaře, čím se stal nástupcem písaře Frenclína (1366–1371); i počal úřadovati při letním zasedání cúdy Brněnské, dne 1. července 1373 Slove tu Wenczeslaus de Mladiegow notarius terrae Moraviae supremus (Dsky Brn. VI. 5, Cod. X. 196). Druzí úředníci cúdy Brněnské byli pan Jan (Ješek) ze Šternberka na Lukově, komorník, a panoše (miles) Unka z Majetína, cúdař.

Počátek svého úřadování naznačil Ml. ve dskách tím, že nadepsal záhlaví v knihách Brněnských tohoto obsahu: Cursus sessionis colloquii infrascripti per Dominos Jesconem de Sternberg camerarium, Unkam de Magetin, per Wenczeslaum notarium terrae. Anno Domini MCCC septuagesimo III., feria VI. ante Procopii (Dsky Brn. VI. str. 101). Také i ta proměna zavedena, že písař při vkladech do desk od něho zapisovaných nepsal se již na závěrku s formulí „per me notarium" jako posud, ale že jméno písařovo pojato hned na začátek mezi ostatní úředníky zemské. Také se při dskách Brněnských pustilo od rozlišování provincií (Jemnické, Znojemské, Brněnské), i zůstaveno Brněnsko, tak jako bylo Olomucko, v celosti jednotné.

V nejblíže následujícím zimním zasedání soudu v měsíci lednu 1374 slove Ml. prothonotarius terrae, ale spolu také „purgravius Novi Castri" (Dsky Brn. VI, str. 167, Cod. X. 215). O tomto postavení pojednáme níže; při dskách bylo za tou příčinou potřebí ustanoviti náhradníky, kteří by za písaře zemského, jinak zaneprázdněného konali službu písařskou; byli to Johannes (Ješek) a Johannes řečený Selova.

Roku 1375 rozkázal markrabí Jan, aby dsky Brněnské otevřeny byly za nepřítomnosti komorníka Ješka ze Šternberka v ten čas nemocného i cúdaře Unky z Majetína v týž čas za poselstvím markraběcím v zemi nepřítomného, jediné skrze písaře zemského u přítomnosti pánův k tomu povolaných, což se i stalo dne 14. října: Apertae sunt tabulae terrae ex speciali ser. princ., d. Joannis march. Mor. ex mandato, absentibus camerario . . . et czudario . . . per me W. notarium terrae supremum, praesentibus . . . (Dsky Brn. V. n. 220, Cod. X. 262).

Rokem 1374 začal se Ml. psáti ne již z Mladějova jako potud, ale z Radiečova, podle majetku na Moravě vnově koupeného. Dne 20. prosince jmenuje se „discretus vir Wenczeslaus

de Radieczow[1]) spolu s Petrem Hechtem z Rosic, Unkou z Majetína a Přibíkem řečeným Čas de Czrnyn. Všickni tuto jmenovaní označeni jsou co manové pana markrabí (d. marchionis feudales. Cod. X. 240).

Roku 1375, dne 12. listopadu, zesnul markrabí Jan, bratr císaře Karla IV., jehož o tři léta předemřel, i následoval po něm v markrabství nejstarší syn jeho Jošt (Jodok). V poměrech k markrabatům nestala se tím u Mladějovce žádná změna; on zůstal ve svém postavení i nadále, jak při soudu zemském, tak i při purkrabství na Novém Hradě.

Roku 1376 při zimním zasedání soudu zemského píše se Ml. v Olomouci (12. ledna) „Wenceslaus“ prostě „notarius terrae“ a v Brně (19. ledna) W. „de Mladegow“ prothonotarius terrae (Cod. XI. 15 a 18); avšak již při letním zasedání, dne 2. července v Olomouci dává si jméno „de Radyczow“ notarius supremus czudae Olomucensis (Cod. XI. 44) a dne 4. července v Brně „de Radyczow“ notarius cudae Brunensis supremus (XI. 46).

Téhož roku 1376 odporoval jistému vkladu do desk, i jmenuje se při tom „W. prothonotarius terrae“, ježto prý obdržel byl právo ke všem statkům svým podle práva zemského k cúdě Brněnské příslušejícím. Věc sama sebou jaksi nejasná. (Dsky Brn. VI. 240.)

R. 1377 při zimním zasedání soudu v Olomouci (13. ledna) slove W. prothonotarius a v Brně (17 ledna) W. de Radieczow terrae notarius (Cod. XI. 61. 63); při letním pak zasedání v Olomouci (dne 29. června) W. tabularum terrae notarius Moraviae supremus (Cod. XI. 83).

Roku 1377 učinil Ml., prothonotarius supremus terrae Moraviae, dictus Radieczow, pořízení o synech svých a o zboží svém, movitém i nemovitém, zejména o Telnici u Menayše, dávaje poručenství Křišťanovi, kanovníkovi Olomuckému a Brněnskému, Jaroslavovi z Odlochovic bratru jeho, purkrabí na Šternberce, a Unkovi z Majetína, cúdaři cúdy Brněnské, též i manželce své Anně, dokudžby stavu svého nepromĕnila (Dsky Brn. VI. 531).

---

[1]) V Indexu ke dskám položeno jméno toto jakoby znělo „Radějow“, ale toť zjevné nedorozumění; nutno čísti Raděčow (Radyeczow) t. j. cz, nikoliv g.

R. 1378 slove Vácslav při zimním zasedání soudu v Olomouci (2. února) „notarius tabularum, beneficiarius supremus“ a v Brně (dne 6. února) „Wenceslaus de Radyeczow supremus notarius“. (Cod. XI. 99 a 100.)

R. 1379, dne 8. ledna, jmenuje se Wenceslaus v Olomouci „tabularum terrae notarius“ a dne 14. ledna v Brně „Wenceslaus de Radieczow notarius, při tom ale také purgravius in Galtnstein“ (t. j. Goldenstein, Goldstein, Kolštayn. Cod. XI. 136 a 138).

Téhož roku prodal W. „notarius tabularum terrae supremus“ panu Ješkovi ze Šternberka na Lukově, komorníkovi cúdy Brněnské, spoluúředníkovi svému, 4 kopy a 26 gr. úroku na vsi Hlinné, kterýžto úrok byl na něho co písaře právem stanným připadl po Ješkovi Sekrkovi (Dsky Brn. VI. 749).

R. 1381 zapsáno jest ve dskách Brněnských, že při soudu zastoupen jest Vácslav prothonotarius terrae Moraviae z nařízení markrabí Jošta náhradníkem Jakubem. (Dsky Brn. VI. 765.)

Poslední zprávu o Vácslavovi máme z r. 1387, kdež dne 4. října „Wenceslaus notarius d. Jodoci march.“ svědkem byl při jistém zapsání (Cod. XI. 454).

* * *

Ačkoliv se všecky zprávy o Mladějovci vztahují na pobyt a působení jeho na Moravě, byl přece rodem Čech, a sice pochozením z vládyckého sídla Mladějova v Boleslavště. Doznává on sám na listině notárské od něho r. 1367 zdělané, že jest syn Šebestiána z Mladějova, diecese Pražské. (Et ego Wenczeslaus dictus Mladyeowecz, quondam Sebastiani de Mladyeyow, Pragensis diocesis, publicus auctoritate imperiali notarius. Cod. X. 28.) Tím nade všecku pochybnost postaveno jest, že nikoliv nepocházel z Mladějovic Šternberských na Moravě, (čemuž také odporuje výrazné jmenování „de Mladyeyow“), aniž také z moravské osady Mladějova blíž Mor. Třebové (dnešního Blosdorfu), jakž vydavatelé Desk Brněnských v Indexu ke dskám cúdy Brněnské položili.

Avšak v samých Čechách, v diecesi Pražské, známe dvé osad, jež sluly Mladějov a jichž stávalo ve 2. polovici XIV. století, v době Mladějovcově; jsou to Mladějov v Boleslavště a Mladějov u Mašťova.

Mladějov Mašťovský připomíná se poprvé r. 1196 i slove názviskem od písaře Němce zkomoleném „villa Mladiu“ (Mastowa, Mladiu, Gotibodic. Reg. I. č. 192). Forma Mladiu zřejmě ukazuje na formu Mladějov, nikoli na formu Mladějovice, jakžkoliv dsky póhonné k r. 1318 píší Mladějovice (Mladyeyowicz: Rubin de Masczewa protestatus est — super aratura in Chotiebiczicz et super Mladyeyewicz. Reliq. tabul.) Tento tvar v dalším průběhu XIV. věku zase vymizel, a osada jmenuje se v církevních zápisích opět jen Mladějov (decanatus Zacensis: Mladyeyow, 1399 Mladyeyeow), tak že na této formě musíme přestati. Mladějov Mašťovský byl osadou farskou (1399, 1408, 1409, 1412), ale v nápotomních dobách zaniknul až na kostelík, jenž maje založení na jméno sv. Štěpána, za našich dob již jest jen samotou, bez osady (Palacký, Popis 36).

V naší otázce, ze kterého Mladějova českého pocházel as Mladějovec, rozhodujícím momentem jest, že Mladějov Mašťovský nebyl sídlem vládyckým. Nalezámeť zajisté v Libri confirmationum, že presentátorem na tamní faru byli r. 1363 Bušek panoše z Hluban (Pal. 37) a Vilém i Jindřich synové jeho nedílní, roku pak 1412 Habart z Hertenberka; tedy v obou případech není řeči o nějakém rodu Mladějovském v místě samém. Za to byl Mladějov v Boleslavště sídlem vládyckého rodu, řečeného z Mladějova. R. 1358 jmenují se presentátoři k tamní faře Ctibor, Kuneš, Pešek, Mikeš, Dětřich a vdova Rackova „de Mladějov“; r. 1363 Jiří miles „de Ml.“; r. 1372 Kunrat (Kuneš svrchuřečený) „de Ml.“ a Jakub „de Ml.“, roku pak 1430 Ctibor a Jan „de Ml.“

Sídlem fary slove Mladějov Boleslavský v seznamu far i v seznamu desátkův papežských z r. 1369, 1384 a 1399 (Mladiejow in decanatu Hradiscensi). Faráři tam byli 1358 Hostoslav, 1363 Heynlin, 1372 Petr, 1396 Čeněk (Soudní akta). Tento Mladějov podnes trvá i jest hlavou deskového statku „Mladějov a Roveň“ (Pal. 109).

Náš Mladějovec byl rozen asi r. 1327, tak že r. 1387, kdež jméno jeho zaniká, byl snad šedesátníkem. Jsa r. 1367 veřejným notářem, měl v tom čase snad 40 let věku svého a jestliže studoval na universitě Pražské, konal tato studia snad co třicátník, okolo r. 1357.

Štít Mladějovský nalézá se vyobrazen ve Dskách Brněnských. Rozdělen jest shůry dolů na dvě pole; pravé pole, barvy bílé, zabíhá napříč do levého — černého; levé pole v obou proužkách jest černé.

O potomstvu Mladějovcovu není dále výslovných zpráv; toliko r. 1405 vyskytuje se jméno osady Radyeczova a ve spojení s ním jméno Anny vdovy po Herbertovi z Raděčova v Půhonech Olomuckých (I. str. 124); ale bližšího nějakého vztahu k rodině Mladějovcově, ač by okolnosti časové toho dopouštěly, není tu žádného, leč by váha byla na tom, že manželka Václavova také slula Anna, tak že Raděčov přešel snad dědictvím na manželku Herbertovu.

* * *

Bylo svrchu připomenuto, že Mladějovec r. 1374 byl purkrabím na Novém Hradě a r. 1379 na Kolšteině, nepřestávaje při tom zastávati úřad písaře zemského. Byly to v ten čas zámky markrabské i pocházely ze starého dědictví pánův z Lipé, kterýmž ještě roku 1346 náležela města Šumberk (Shonberg), Kolštein (Goldstein) i Jevíčko (Gebbiczca).

Že pak r. 1374 a 1379 ustanoven byl purkrabí markrabin na zámcích těchto, byli markrabí pány na nich, což na jevo jde také i z dalších zpráv: Listina ze dne 9. července 1391 (Cod. XII. 34) dosvědčuje, že Schomberk, Frankenstat a Antiqua Goldes byly majetkem markrabským. Město Šumberk a zámek Novýhrad (jinak Furchtemberk zvaný) zastaveny jsou od markr. Jošta panu Erhartovi z Kunštátu (Arch. I. 537).

V týž čas vyskytují se v končinách mezi Kolšteinem, Šumberkem a Jevíčkem dva zámky, jež oba slovou Novýhrad, jeden na Šumbersku, druhý u Jevíčka. Novýhrad Šumberský stál nedaleko Šumberka, v sousedství staršího hradu Bludova, ale již r. 1504 byl zřícený (Wolný). K tomuto zámku vztahuje se, co se dí zápise z r. 1413: Král Erhartovi z Kunstatu zapisuje ten dluh, kterýž jemu markrabě Jošt zůstal, 3000 k. gr. na hrad Novýhrad (jmenovaný Furchtenberk) a město Šonberk, kteréž jemu markrabě Jošt († 1411) prvé byl zastavil (Arch. I. 537). Druhý Novýhrad byl v sousedstvě města Jevíčka. Tento Novýhrad slul také prostě „Hrádek“, jak nás o tom poučují listiny z r. 1399, kdež se připomínají purkrabí neboli kapitáni mar-

krabští „in Hradek, alias Novo Castro prope Gewiczkam etc.,“ kterážto zpráva dvakráte se opakuje (Cod. XII. 523). Ale i tento Hrádek neboli Novýhrad Jevíčský dán byl Joštem panu Erhartovi z Kunina města; nalézá se zajisté půhon z roku 1408 v Půhonech Olomuckých, že pan Erhart pohání Jana Boskovce z Brandýsa, že „držal mnoho let mocí mój hrad Hrádek u Jevíčka a to zboží což k tomu sluší, i to všecko panství Hrádecké, a potom po mnoho časích markrabina Mst vrátila mi mé“ (Póh. Olom. I. str. 285).

* * *

Nástupci Mladějovcovi v písařství zemském byli Mikuláš z Prahy (nikoli z Nupak, jak klade Tadra) 1382—1385, Ondřej I. 1386—1387, Ješek neboli Jan I. 1387—1392, Dětřich z Prahy 1397, Ješek II. 1399. Ondřej II z Modřic 1406—1415, Martin 1418, Petr 1418.

Zvláštním úkazem jest, že s úřadem zemského písaře spojováno za markr. Jana i Jošta písařství markraběcí nebo jako tuším říkali „kancléřství“ markrabské. V Čechách nic podobného nebylo, což se tuším vysvětluje převelikým rozsahem prací zemského písaře v zemi české. Také zdá se, že při dvoře markrabském rozhodovaly ohledy hospodářské, ježto dokonce písařů zemských užito i k úkonům prostě soukromým, jakož toho pozorovati při Mladějovci, jenž byl zároveň také markrabským purkrabím na Novém Hradě a na Kolšteině.

Avšak přistupme již k následníkům Mladějovcovým v písařství zemském. Prvním byl Mikuláš z Prahy.

Nicolaus de Praga, Pragensis. S počátku byl Mikuláš písařem markrabí Jošta, ve kteréžto vlastnosti podpisoval a označoval listy od markraběte vydané formulí „Ad mandatum domini marchionis“. Takž jest podepsán r. 1375, 2. května N. Pragensis (Kollmann) r. 1376, 15. dubna, N. de Praga (XI. 32). V potomních letech píše se toliko Nicolaus prothonotarius: Roku 1377, 17. července (XI. 85), r. 1378, 26. ledna a 14. února (XI. 98, 104), 1378, 8. list. (XI. 129 a 130), r. 1382, 24. března (XI. 255). — Avšak již r. 1380 měl účastenství při dskách, ježto dne 3. června vysvědčuje, že k relací zemského komorníka Ješka z Lukova (ad relationem d. Jesconis de Luckaw Nicolaus) učiněn vklad moravských statků Kartouze v Tržku v Čechách.

(XI. 195.) Již pak r. 1382 výslovně jmenuje se písařem zemským (N. notarius), a to v letním zasedání cúdy Olomucké (XI. 260), v zimním r. 1384 (N. prothonotarius, beneficiarius czudae Olomucensis XI. 318), v zimním r. 1385 jak v Olomouci tak v Brně (N. supremus tabularum terrae Moraviae notarius, supremus notarius XI. 346, 348). V letním zasedání téhož roku 1385 píše se „marchionis et terrae supremus notarius. XI. 363); v nedatované listině z r. 1385 uvozuje se s panem Vokem komorníkem a s panem Unkou cúdařem Olomuckým jakožto „czudarii Olomucenses“ (XI. 380).

R. 1400 píše se o Mikuláši již co zemřelém (olim famosus N. notarius d. Jodoci marchionis), že byl v manském držení vesnice Draževic, kteráž po jeho smrti spadla na biskupství Olomucké, ježto patrně již před tím k biskupství náleževší, v potržkách mezi biskupy a markrabím ku konci XIV. věku od něho byla odtržena (XIII. 64). Zdá se, že Katruše a Anna, jež v Půhonech Brněnských r. 1407 (II. str. 120) píší se „dcery Nikolaovy kancléře markrabina“, byly dcery notáře Mikuláše; poháněly totiž Jana Stupici, že jim drží ves jejich Kovalovice, již markrabí Jošt jejich otci a jeho erbóm (dědicóm) byl zapsal listem, kterýž by na soudě ukázati chtěly.

Andreas I. Po Mikuláši jmenuje se roku 1386 písařem zemským v zimním zasedání cúdy Brněnské dne 6. ledna (XI. 382) a cúdy Olomucké dne 13. ledna „prothonotarius d. Jodoci marchionis“, ale spolu s panem Vokem z Kravař komorníkem a s Unkou z Majetína cúdařem „officialis supremus“ (XI. 384). Ve službě co písař markraběcí nalézal se Ondřej ostatně již r. 1382, ježto podpisoval „ad mandatum“ listy markrabské (XI. 251). Ze služby zemské brzo zase vystoupil, a místo jeho hned r. 1387 zaujal Ješek I., ale ve službách markraběcích objevuje se po letech zase. Zatím stal se děkanem kapitoly Olomucké (1388 a 1389. XI, 423, 580). Listy markraběcí od něho podepsané připadají do r. 1398 a 1404, 1405, 1406; podpis zní tu „ad mandatum Andreas decanus“ (XII. 474, XIII. 318), roku pak 1405 canonicus Olomucensis Andreas (XIII. 353) a r. 1406 plebanus Gempnicensis, canonicus Olomucensis Andreas (XIII. 402). Zajímavo, že list z r. 1398 jest psán česky. Tento Ondřej byl velikým příznivcem a horlivým pěstitelem humanismu i byl v osobním styku s Florentinským kancléřem Salutatem, slaveným

to ideálem úřednictva; navštívil ho dokonce i ve Florencii, aby mu svou úctu vyslovil; při té návštěvě sdělil Salutatovi, že v jistém klášteře benediktinském diocese Lubecké nachází se prastarý rukopis Livia. Dle Jos. Truhláře (Počátky humanismu) psal se Ondřej „O. z Třeboně“.

Ješek (Johannes) I. R. 1387 píše se při zimním zasedání cúdy jak Brněnské tak Olomucké „Johannes canonicus in Cremsir, residens in officio“ (XI. 413, 414). Též tak při zimním zasedání v Olomouci r. 1389 „Johannes prothonotarius d. Jodoci march., notarius tabularum“ (XI. 537) a při zimním zasedání v Brně 1390 (J. prothonotarius d. marchionis XI. 586). V týž čas (1389 a 1390) slove J., canonicus Cremsirensis, prothonotarius march. Jodoci (Kollmann). Po roku 1391. stal se Ješek kanovníkem Brněnským, neboť píše se při letním zasedání 1391 v Olomouci „Jesco canonicus Brunensis, notarius“ (XII. 29). V letním zasedání v Brně r. 1392 měl vedle sebe místopísaře stejného jména: „Johannes notarius tabularum terrae et Johannes locumtenens, officiales“ (XII. 95), a hned na to v Olomouci: „Jesco notarius tabularum supremus, beneficiarius cudae Olomucensis, a Johannes vicenotarius tabularum“ (XII. 96).

Oba Janové tuto jmenovaní jsou tuším oni náhradníci písaře Mladějovce, Johannes (Ješek) et Johannes Selowa, kteří jej při jeho ustanovení za purkrabí Novohradského roku 1374 v úřadě písařském zastupovali. Jméno Selowa je patrně staženo i má zníti „z Selowa“, což zase ukazuje na české rčení „Z Želova“, Želovo pak jest nynější snad Stvolova (Wolný V. 213).

Theodoricus de Praga. Dětřich byl již r. 1391 písařem markrabským i slove tu Th. Petri de Praga, notarius d. march. (Kollmann), a zůstával jím ještě i roku 1396 (ad mandatum „Th. de Praga“. XII. 320). R. 1397 spojil s tímto úřadem písařství zemské, jsa přítomen hned v letním zasedání cúdy Olomucké (Th. prothonotarius d. J. march., tunc terrae tabularum notarius XII. 406). Dětřich byl syn Petra z Prahy (1391), i jest skoro jisté, že tento Petr jest totožný s Petrem z Prahy, písařem markrabí Prokopa, bratra Joštova, jmenovaným tak r. 1393: Petrus de Praga, notarius d. march. Procopii. (Kollmann.)

Ješek (Johannes) II. Následníkem Dětřichovým stal se Ješek toho jména druhý, jenž při letním zasedání cúdy Olo-

mucké r. 1398 slove sice jen ještě „Jesco locum notarii tenens" (XII. 475), ale již při zimním zasedání roku 1399 v Brně úřadoval jakožto písař zemský (Jesco terrae notarius. XII. 506) a v Olomuci (Jesco notarius supremus. XII. 507.)

Ješek byl kněz; paměť o tom zachovala se v českém překladě současné listiny ddo. 16. ledna 1399, kdež se píše: „Před knězem Ješkem zemským písařem" (XII. 509).

Andreas II. de Medricz. R. 1406, dne 9. a 22. ledna, t. j při zimním zasedání cúdy Olomucké a Brněnské jmenuje se Andreas, canonicus Brunensis, notarius supremus tabularum terrae (Póh. I. 136). Ale již roku 1407 slove v knihách půhonných archidiaconus Breczlaviensis, notarius czudae Olomucensis, a tak i r. 1408 a 1409 (Póh. I. 197, 257, 307). Ondřej ostatně již r. 1403 byl písařem markr. Jošta i jmenuje se tu výslovně Andreas de Medricz (XIII. 253), z čehož dle několika příkladů souditi můžeme, že již roku 1403 byl spolu písařem zemským. Co zvláštnost zaznamenává Tadra, že se Ondřej nazývá ještě r. 1415 „prothonotarius czudae Olomucensis".

Tento Ondřej nesmí se másti s Ondřejem děkanem z roků 1404, 1405 a 1406, jenž v ten čas slove kanovníkem Olomuckým a písařem markraběcím (XIII. 318, 353, 402).

Martinus, farář ve Žďárné, jmenuje se r. 1418 pouze ve dskách Olomuckých.

Petrus, 1418, kanovník Brněnský, podle jména snad onen Petrus, jenž se r. 1407 uvozuje co menší písař cúdy Olomucké. (Póh. I. 146).

Menší písaři z té doby jsou známí:

1406. Wenceslaus de Zwola notarius, vedle menších úředníkův cúdy Olomucké: Deductiones factae sunt per czudarios minoris officii Olomucensis, vid. per Benesskonem de Lidherzow camerarium, Johannem Album de Domamislicz czudarium et W. de Zw. notarium (Póh. I. 146).

1407. Nos Benesko de Luderzow minor camerarius et Petrus notarius, czudarii czudae Olomuc., induximus nob. dom. Petrum de Crawar super castro et civitate Sternberg (Ib. I. 146).

Poměr mezi zemským písařem nejvyšším a menšími písaři byl předně ten, že zemský písař ustanoven byl pro obojí cúdu

moravskou, Olomuckou i Brněnskou, kdežto menší písaře měla jedna i druhá tato cúda samostatné; zadruhé, že zemský písař zapisoval vklady do desk dědičných i zápisných obojí cúdy, kdežto menší písaři jedné každé cúdy zapisovali půhony své cúdy i spravovali půhonná registra té cúdy a při tom spolu s druhými menšími úředníky — komorníkem a sudím menším — vykonávali vedení práva po rozsudcích a po právu stanném. Píše Kniha Tovačovská v kap. 35 o povinnostech písařů takto: „Póhony zasésti mají komorník, sudí, též menší písař, totiž menší úředníci, a při nich má býti purkrabí a písař zemský. Ti mají registra póhonná udělati, póhony v ně vepsati a každého póhon tak jakž ceduli dá, vepsati, nic neujímajíc ani přičinějíc. A což póhonóv dadí, to mají, nerozjíždějíce se, vepsati. A zřídě to písař zemský, muož odjeti i přijeti, když se jemu líbí.“ [1])

Vácslav František Hřib.

Sepsal JUDr. Karel Vácslav Adámek.

V českých časopisech z počátku XIX. věku shledáváme se často s literárními příspěvky Vácslava Františka Hřiba, jenž, jsa v čilých stycích s mnohými spisovateli tehdejšími, měl živý zájem na událostech důležitých pro vývoj českého života, zvláště české literatury, a dle svých sil svědomitě a poctivě přispíval činností svou ku zdaru snah, jež čelily ku povznesení českého písemnictví z úpadku, v nějž kleslo neblahými událostmi XVII. století.

Památce tohoto skromného a horlivého vlastence, jenž poslední část svého života prožil na Moravě, věnujeme tyto řádky.

Rodina Hřibova náležela mezi přední měšťanské rodiny v Hlinsku (v království českém). Otec Vácslava Hřiba, František

---

[1]) Píšíce tuto rozpravu, užili jsme pilných v té věci dát, uložených ve spise „Kanceláře a písaři“ páně Tadrovu a v dodatcích páně Kollmannových k pojednání „O kollektorech komory papežské“. Avšak prozkoumali jsme sami také historický materiál jak ve Dskách moravských i v Půhonech, tak i v Codexu moravském uložený. Dáta svá utvrdili jsme právě z uvedených pramenů.

Hřib, byl primatorem hlineckým, a dobře se o něm praví, že byl „obce otec, věrný manžel, chudých podpora pevná, příkladný hospodář“.

Vácslav František Hříb narodil se dne 24. února 1760 v Hlinsku.[1]) V rodišti svém ztrávil bezstarostná léta svého mládí, jichž ještě v pozdním stáří rád sobě vzpomínal. „Když někdy o samotě při pokojné chvíli přemyšlím“, píše ve svých ‚Vděčných myšlenkách vlastenských‘, „jak námi světa běh časem podivně motá, tuť mně jak v temnosti napadá můj věk mé mladosti, a v tom okamžení všecko se ve mně mění. Jat myslí bývám, přesazen se býti domnívám do mé vlasti milé; toť jest má šťastná chvíle. Ještě v uších vejská dosavad mně chasa dětinská“. Vzpomíná si rád všelikých kratochvílí a zábav dětských, her i různých podniků, jichž se s druhy svými účastnil. Mezi zábavami těmito nebyla čižba na místě posledním.[2]) V rodišti[3]) dostalo se Hříbovi prvého vychování a vzdělání.

[1]) Alois Šembera v Dějinách řeči a literatury československé dí, že V. Fr. Hřib narodil se 23. února 1760. Hřib píše: „Čítej sedmnáctistého šedesátého roku ten den jsem před Matyášem slzami pozdravil svět“. S tímto údajem Hříbovým souhlasí zápis matriky hlinecké (24. února 1760). Byl totiž r. 1760 rokem přestupným, takže bylo sv. Matyáše teprv 25. února a nikoliv, jako v obyčejném roce bývá, již 24. února. Tím též vysvětluje se omyl údaje Šemberova. Viz K. V. Adámka Sborník okresu hlineckého, str. 201, téhož stať Hřib v Ottově Slovníku Naučném XI. 778, stať Karla Adámka ve „Hvězdě“ 1860, str. 151 a další. Kobrův Slovník naučný III. 934.

[2]) Obšírněji o tom píše V. Fr. Hřib na str. 23, a 24, 30, 31 a 32 „Vděčných myšlének vlastenských“.

[3]) Nebude nezajímavo reprodukovati zde Hříbův popis Hlinska, jejž na str. 19. a dalších svých „Vděčných myšlének vlastenských“ r. 1813 podává: Hlinsko v Chrudimském kraji položené prostné městečko, k Richenburskému panství přináležejíc, v horském položení sice, však naplněné dobrým, velmi přičinlivým a živitelným lidem. Lnu, plátna druhu všelikého, pak nádobí z hlíny k rozličným potřebám v hojnosti dává zemi, tak že tyto svršky handlovním spůsobem vesměs zásobnou čilému měšťanu živnost nesou. Půda příliš přející nejní, však řemesel množství a handle působí, že tu přec nic nechybí, poněvadž vůkolních zhusta natlučených vesnic každodenně spojená potřeba k městu táhne. Řeka teče veskrz, osada jest posetá domky sem tam stojícími — až téměř k zablouzení. Chrám Páně má prostranný, však velmi chudičký: bohatý jest ovčinec, výborné ovce maje. Když chceš v letě okolo rozkošná hledati místa, jdi po lukách při řece, an dolu k stráni teče. Naplněné louky kořením vší barvy nalezneš, takže tě vzkřísí tato „strakatá deka“ (patrně chyba tisku, místo: luka) „vůní, jichž spanilou obrubu při řece obtáhly kř-

Byl jeho učitelem[1]) František Habřina, muž svědomitý a pilný. A žák učitelových zásluh vděčně vzpomínal: „Vážený ctný muži! Přijmi, pane Habřino, díky, ježto tobě uznalý žák zpívá tvůj bývalý. Každé napomenutí, každý trest, každé kárání, toť svědkové dobrého jsou vychování mého. Byls učitel snažný, v počtech převýborný, mistr též v hudbě šikovný, v nouzi lékař i mudřec“.

V devátém roce těžká ztráta stihla Václava Hřiba úmrtím jeho otce Františka, slovutného a vážného muže, v jednání mírného, v soudech spravedlivého († 1769).

Vychodiv školu hlineckou, byl Václav dán do Luže, aby dovršil vzdělání své v tamní kolleji na Chloumku, kamž bývali z okolí mnozí žáci posíláni, a pak po nějaký čas pobyl též v Olomouci. Ze svých spolužáků jmenuje zvláště Václava Hansvencla, potomního faráře chroustovického. K jeho poctě sepsal báseň, v níž mimo jiné dí:

„Dejte mi, Musae, k této harfě hlasu,
bych dostatečně mohl zpívat pověst
přítele mého — někdy spolužáka,
jížto hoden jest.

— — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — —

Příteli lidu! pokračuj tak dále,
v tvém povolání buď pilný a stálý.
Ode mně kvítek: Nezapomeň na mne —
přijmiž důvěrně!“

„Věk můj mladý“ — dokládá Hřib na jiném místě svých Vděčných vlasteneckých vzpomínek — „pilně stráviv v učení literním, vrátil jsem se nazpět vlasti zcela oddaným“. Usadiv se v Hlinsku přejal hospodářství svého otce, jenž měl dům na kopci u kostela v levo od schodů, jde-li se od Drahtinky vzhůru do kopce, naproti staré škole hlinecké. Hřib účastnil se správy veřejné i zabýval se též obchodem, jejž již otec jeho byl provozoval. Od r. 1783 častěji účastnil se s Václavem Fr. Hřibem

---

vinky, po stranách háje, chlumy naproti sobě strmí. Přijda k splavu spatříš, kterak tam opět přenáší skály, luka velebnost klátícího se lesu, pod nímž stojí v ohybě Koutu mlejn s pilou podstranský, kdežto voda z vandroku silnými spády hučí . . . Pravené městečko jest zrození mého místečko, které mně vždy zůstane nezapomenutelné“.

[1]) O tehdejší škole hlinecké a o Fr. Habřinovi viz K. V. Adámka Paměti o školách v okresu hlineckém, str. 6 a další.

při různých jednáních obecních, jako syndik městský, zvláště pak do roku 1789. Při nové organisaci 27. listopadu 1790 byl zvolen za 3. assessora čili přísedícího a zároveň za městského protokolistu, r. 1791 opětně byl navržen do úřadu v Hlinsku a ještě r. 1796 byl assessorem. Roku 1794 prodal stavení své hlineckému felčarovi a odstěhoval se v srpnu do nové radnice, v jejíž přízemku pak bydlel.

Ze svých přátel hlineckých Hřib vzpomíná zvláště purkmistra Josefa Pantůčka a pozdějšího purkmistra Matěje Rybičku. Prvější byl Hřibovým otčimem, pojav za manželku Annu[1]), vdovu po Františkovi Hřibovi, jež však zemřela ještě za mládí Vácslava Hřiba, načež pak Josef Pantůček oženil se s Antonií, sestrou hlineckého faráře Donhammera, jež pečlivě starala se o sirotka Vácslava. Matyáš Rybička[2]) byl Hřibovým zetěm. Hřib i v době, kdy již v Hlinsku nebydlel, pilně sledoval poměry hlinecké a nabádal k zvelebování svého rodiště. Klada tomuto purkmistrovi na péči blaho města, píše: „To samé, zeti milý Rybičko, tvé stráži poroučím, když jsi po Pantůčkovi ouřad purgmistra přijal. Buď prozřetedlný, zmužilý, buď otcem městečka tak jako on; však ale svým býti nezapomeň! To skřadlé stromoví, aleje, kde vytýčené máte, hleď vyplnit a nové, kde potřeba, sázeti. Dláždění dodělejte a dole nové postavte mosty z čtverhranného kamena, co jdete do kostela! U Tichýho gruntu tarasem, však neméně silným, upevněte chodbu též takovým kamenem, pak prostrannější, ano i pro budoucnost pevnější stavte školu, tu samou stavte však cihlozděnou! Mám za to, že hrabě pán ono stavení na sebe přejme, a k mostům těmto vápnem aspoň přispěje, když ho prosit budete. Co se pak vaší právomocnosti dále týká, takovou, měšťané, važte sobě. Ať za Rybičky tedy k své dozralosti přijde!“

---

[1]) Hřib vděčně vzpomíná ve „Vděčných myšlenkách vlastenských“ památky svého otce i jeho zásluh o město rodné, kdež pak o matce své píše: „Má laskavá, dobrá, pečlivá, upřímná matičko! Kdo pak mi dá takových prameny hojné slzí, jimižto posvátný popel tvůj bych obživit mohl? Však vím, že ne na darmo každá prejští slze . . . Odměnitel dobrého dejž ti tam všecko dobré“.

[2]) Matyáš Rybička (narozen 7. prosince 1766 v Hlinsku, zemřel tamtéž 15. ledna 1833) měl za manželku Annu, dceru Hřibovu. Stav se po Pantůčkovi purkmistrem, horlivě pečoval o rozkvět Hlinska. Viz K. V. Adámka Sborník okresu hlineckého, str. 205. a i

Přátelských besed s jinými rodáky svými Hříb rád zmiňuje a jich sobě připomíná, nebyl však též bez nepřátel, kteří dosti trpkosti mu připravili, jak vysvítá z těchto jeho slov: „Nepřátelům s Krystem odpouštím. Obracím list, čtu dále, řka: Blázni! nevěděli, co činí. M * * a S * * * *, ona spupná J * * * * banda, jimžto jsem bez počtu způsobil dobrodiní, povstali jsou proti mně, kladouce mi ouklady drahně, jichžto jedu za jiné okusil jsem nevinně. Rád velikomyslně jdu preč přes nízké jednání, an toliko původů jedině hodno jest.“

V roce 1796 Hříb odstěhoval se ze svého rodiště. Bylot dne 9. října 1796 oznámeno úřadu rychmburskému, že „p. Václav Hříb do Běly za správce dekretirován a z Hlinskýho odstěhován jest“ a, poněvadž purkmistr Josef Pantůček dal z úřadu svého výpověď a se poděkoval, tedy že potřebí jest, aby byl ustanoven nový purkmistr a syndikus do Hlinska.

Z Bělé dostal se Hříb na Rychmburk nejspíš v roce 1798 Byl tu úředním administratorem a posléze úředním adjunktem vrchnostenského úřadu. Nejprvnější zprávu o jeho rychmburském pobytu máme ze dne 24. dubna 1798, nejposlednější ze dne 25. srpna 1800, takže buď na sklonku roku 1800 nebo v roce 1801 se přestěhoval do Brna, stav se officiálem zemské účtárny.

Uváží-li se, že Vácslav Hříb z přesvědčenosti, slušnosti a pravdy bez pochlebenství pochvalně ještě v pozdějších letech o Filipu hraběti Kynském z Vchynic a Tetavy, pánu panství rychmburského, psal a jemu i sbírku básní svých roku 1813 v Brně vydanou připsal, a že i o správci hospodářského rychmburského úřadu Danieli Zvěřinovi s pochvalou se zmiňuje, může zajisté býti pokládáno, že Vácslav Hříb, původně zamýšleje v úřadě rychmburském setrvati, rozhodl se sám později zaměniti žití v romantickém hornatém zátiší rychmburském za pobyt v hlavním městě markrabství moravského.

I když se nepokládá, že Vácslav František Hříb počal býti literárně činným teprv na Moravě, přece musíme doznati, že za pobytu jeho v tomto novém a posledním jeho působišti sesílila a vzrostla jeho literární činnost značně; neboť tu spíše mohl literární ruch sledovati a též tu seznámil se osobně s některými českými spisovateli, z nichž zvláště důvěrnými a milými přáteli byli mu jeho krajan, poličský rodák Filip Neděle a Mo-

ravan Tomáš Fryčaj. Vzpomíná těchto svých styků mimo jiné takto: „Vždyť i také Morava sem tam někde muže má, kteří napomáhají, aby jazyk slovenský tím více se rozšířil, knihy české vydali. Já znám v Brně dva muže, důstojné a učené, kteří tuto horlivost skutky dokázali První otec velebný sluje pan Tomáš Fryčaj, zisku prázdný duchovní, i na Páně vinici zdeť spolupracující. Druhý opět z řehole řádu Augustynského jest pan Filip Neděle, doktor písma svatého a professor veřejný. I těmto ta čest patří jako pravým vlastencům, kteří o dobro vlasti upřímně se starají, knihy nové pracují“. Poměr Hříbův k těmto dvěma spisovatelům českým byl bratrský; říkali si na vzájem buď „pane bratře!“ nebo „vlastenče!“ Vždy mluvívali česky, ruchu časového pilně si všímali a vždy se velice těšívali, když obdrželi novou knihu českou. Okamžiky takové bývaly jim chvílemi slavnostními.

V „Prvotinách“ r. 1815 otiskl Vácslav Hříb pozdrav „vysoce učenému a důstojnému Pánu, panu Dominikovi Kynskému, knězi z pobožných škol a c. kr. veř. a řád. professoru historie všeobecné a řeči řecké na filosofickém ústavu brněnském na den čtvrtého srpna 1815“:

„Půjčte mně, umky, k moji harfě hlasu,
voňavých kvítek, stkvoucích zralých klasů
z posvátných dovol, Floro, tvých mně nabrat
polí a zahrad,
bych mohl hodně, libě, zvučně, krásně
u věnec pocty víti moje básně
příteli mému, jemuž píseň zpívám,
dnes k jmenovinám.
Života, zdraví stálé zachování
uděl mu nebe v svatém požehnání,
z hojnosti rohu sypte na něj štěstí,
sluhy nebeští!
On české símě v tišině rozsívá,
uvadlý jazyk rosí a zahřívá,
tak se občerství vůní jeho Slovan,
Čech i Moravan,
jakby z České hory Kaukazové
perutě zdvihlo křídlo Pegazové,
pfofruje, křísí mdlého libým váním,
poučováním.
Jest svého stromu větvička statečná

a spolu vlasti velmi užitečná,
neb z jeho číše mudrcká umění
se pění
Když naše svátky někdo v roce slaví,
rozkotav oltář, přes rok ho zas staví,
v mém ale srdci stále bude slaven
Dominik."

Též k M. F. Sychrovi poutalo Hřiba přátelství, jak o tom svědčí v „Přemyslu" tištěná Hříbova „oda na vysoce učeného a důstojného Pána P. M. F. Sychru, duchovního pastýře v Imramově. 1817." Z c. k. vlasten. novin z r. 1793 jest patrno, že Hřib byl též ve stycích s Krameriem. Zvláště čilé styky Hřib udržoval se svým krajanem J. N Hromádkou, spisovatelem vídeňským.

Vácslav Fr Hřib přispěl mnohými svými pracemi k Prvotinám pěkného umění neb Vídeňským novinám. Do Literárních příloh podal r. 1816 řadu básní „České básnířství v novém rouše", obsahující kromě úvodu a ponavržení rozmanité básně různého obsahu, zvláště však biblického, dílem i verše příležitostné a j.: Příští Mesiáše, Narození Mesiáše, Rozmlouvání pastýřské o narození Páně, Dík Jos. Telčerovi, Pilný učitel školní, Mirtila písně polní, Někteří druhové květin a jich vlastnosti, Bouře, Křepelčin hlas, Žižka, Má naděje, Lakomec, Šlechta, Lenoch, Orel ve francouzské zemi, Narození Labe, Porážka u Slavkova, Tři králové, Umučení Páně, Neviňátka a j.

Některé z těchto básní byly otištěny v jeho „Vděčných myšlenkách vlastenských". Nejzajímavější ze samostatně vydaných prací Hříbových jsou zajisté „Wděčné Mysslenky Wlastenské W Rytmu, které Wácslaw Frantjssek Hřib při Cýs. Král. Mor. Slez. zemském knehodržitelstwj (Buchhalteryi) zřjzený auřadnj, gakožto zákus českého werssowstwj k památce wlasti swé obětuge. W Brně 1813, v wytisstěné v Jana Girjho Gastla." Připsal [1]) je Filipu hraběti Kinskému z Chynic a Tetavy, jemuž v úvodu takto píše: „Opes Regum coroa subditorum! Pěkná a zajisté

[1]) Hřib věnoval tento spis Filipu hraběti Kinskému, aby projevil úctu svou k muži tomuto „velmi váženému, jenž jsa k hodnostem všelikým hned v mládí vyvýšen", byl „panství mnohých pánem, otcem a ne tyranem". Budiž zde poukázáno, kterak Hřib v jedné básni své o šlechtě soudil: „Šlechetný stav jest perle stavu, když šlechtice cnosti ozdobují a s jejich činy se srovnávají. Šlechtic však nectnostný jest v živém mrtvina pouzdru, tak se chlubí vzácným červivé jabko stromem".

příjemná jest věc v letopisech čísti, kterak ten neb onen národ, ti neb oni poddaní k svým králům a vrchnostem věrností a láskou horlili, a setrvavše v ní, jim až k smrti poslušni byli. Já mám za to, že to ten nejdražší poklad a bohatství jest knížat a vrchnosti, an řícti mohou: Já jsem získal mých poddaných srdce, jejich láska jest poklad můj! — Již padesátý rok běží, kdež Vaše vysoká Urozenost dědičné panování panství Richenburgského na se přijmouti ráčila, a dosavad sobě nejenom ještě žádný nestýská, ale každý jednotlivý poddaný na celém panství ... lepší vrchnosti si nevinšuje; neb hle všecko veselou tváří ten veliký den padesátileté památky slavit se chystá, na který, Vysoceurozený Pane, panování panství Richenburku jste nastoupili... Doslechna, že ono Jubilaeum letošního roku v měsíci Červnu vypadne, a že se celé panství již od nynička na ten den, jako na hody těší, a strojí; a protož jsem ihned přemejšlel, co bych i já za příjemnou oběť, jakožto bývalý spolupoddaný, na oltář vděčnosti též také k tomu dnu přinésti mohl? I napadlo mně, bych mé tak již pospolu mající vlastenské myšlenky v rytmu sepsané, které některá moje prázdná večerní hodina splodila, dohromady sebral, a takové vytisknouti nechaje, Vaší Hraběcí Milosti, jakožto prvotinky mé práce veršovské přivlastnil a věnoval, vědouc, že Vaše Urozenost vysoká veršovskému umění, též i jazyku Českému příznivá jest — Já doufám, že obsah Elegie mé, — s kterou jsem toliko mým milým vlastencům, an příkladný život vedli, a vlasti pěkné památky zanechali, tím aspoň odměniti, jejich chvalitebné činy potomkům jejím za zrcadlo zůstaviti, a vážnost k vrchnosti, jim i vesměs všem poddaným hloub do srdce vštípiti oumysloval, — k oslavení těch radovánek zcela nešikovný nebude, pokudž jen při tom milostivého zezření nabude. Což jediná žádost srdce mého jest, a s tím by hojně byla odplacená práce má. — Račtež tedy, milostivý pane, tento maličký dárek jako přímětek k slavnému Jubilaeum panování Vašeho ode mně naklonně přijmouti, a mně i s rodinou moji na budoucnost v vysokých milostech zachovati . . ." [1]

(Příště dále.)

---

[1]) Spis jest ukončen chronogramem: ZaČátek y koneC buĎ k poCtě Pana Pana FILIpa Hraběte Kynskyho z ChinIC a TettaWy na Den ČtWrtého ČerWna obětoWán za oběť WonnaV.

Paměti o sborech bratrských na Moravě ze stol. XVI.

Z archivu Herrnhutského podává Josef Cvrček.

Roku minulého podány byly v časopise tomto zprávy a paměti o městech moravských; vybrány byly z IX. a X. foliantu Herrnhutského. Letos pokračujeme v pamětech těchto, jež čerpány jsou z foliantů dalších, XII. a částečně ze XIII., a obsahují dobu od r. 1570—1582. Týkají se měst a osad: Přerova, Hukvaldů, Prostějova, Krumlova, Uh. Brodu, Jaroměřic, Záhorovic, Holešova, Hranic, Chropině, Kokor, Kláštera Králové u Brna, Evančic, Slavkova, Lipníka, Jičína, Doubravice, Mikulova, Dačic, Kamenice Liskovcovy, Kunštátu, Bystřice pod Pernšt., Letovic, Olešnice, Podivína, Napajedel, a příležitostně i jiných míst.[1])

Část první.

Přerov: K roku 1570 zaznamenána jest tato zpráva (XII. 28—36): „Téhož léta nemalá nesnáz se zběhla v Přerově příčinou rektora ze školy městské, kterýž byv na pití v domě šenkovním, znařikal Bratří, že by ti, kdož se služebníky Jednoty oddávají, nepořádní manželé byli, a dítky jejich beze cti. Protož sobě utržil poliček a potom z toho nářku obviňován před ouředníkem i ouřadem. A když tomu odpíral, svědkové na něho vedeni; tak že byv přesvědčen, teprv se znal a proto vězením trestán. Vězněm pak byv, vyručiti se nechtěl, aniž za něho kdo ručiti chtěl. Z té příčiny supplikoval ku pánu (Vratislavu z Pernštejna), kterýž toho času v Praze byl; a podle něho i kněz apostata onen, starý člověk, byv toho času farářem Přerovských.“

Ve své stížnosti k pánu psal rektor Blažej Oravecký jménem, mezi jiným takto: „že jsem po sv. Duchu ten outerý všel k Martinovi Machovu na kopci na truňk piva. I bylo tam nemálo u něho sousedů bratrských. Tu nějaký soused,

---

[1]) Jsou to zprávy ovšem namnoze nesouvislé, neúplné a necelé; ale podány jsou tak, jak jsou zaznamenány ve foliantech, odkud pro Č. M. M. vypsány byly s tím úmyslem dobrým, aby posloužily těm, kdož obírají se studiem dějin měst a osad moravských. Podávati celku paměti nechtěly dříve a nechtějí ani nyní.

Struhadlo, hned ke mně mluviti počal o nějakém Ambrožovi, soukenníkovi dosti možným a bohatým, strany statku.“ Z toho přišlo k hádce a sporu, ve kterém Blažeje „chudého mistra školního mezi sebou ubili; a to ten jistý hospodář domu svého, Martin Machů, sám mně to učinil přede všemi těmi, kteří sou proti mně rozličné a hanlivé řeči mluvili v domě jeho“.

Dále Bratřím Blažej předkládal, že „manželství jejich jsou nepořádná“, a dokládal příklady na „Lackovi soukenníku, který z Přerova do Kroměříže se stěhoval a znovu knězem musil se oddávati; rovněž Mikuláš Nenadálejch v Olomouci“. I žaluje Blažej dále: „A v tom hned potom mně hospodář pohlavek dal. A hned večer byl, a šel jsem do školy s velikou lítostí a žalostí i s pláčem, co jest se zběhlo a mně ubohýmu kumpanu stalo. Nazejtří v středu páni starší na rathouz mne obeslali a tu proti mně postavili žalobníky, kteříž sou žádný při tom nebyl a nic ode mne neslyšel, jako Mikuláš Čapal, Bartoš Bílý, Jan Mírka, Jiřík Režný. Ti na mne žalovali.“ Byl dán do vězení. V pátek znovu byl postaven před soud. Odprosil přede všemi „stojícími i sedícími“, a bylo mu odpuštěno. Měl však za sebe dáti rukojmí, že žádnému nic o tom říkati nebude. Sám rukojmí nedal, a jiní se zaručiti nechtěli, „že jest z země jiný a aby je nezavedl“. Byl tedy dále ponechán ve vězení v Tovačově „na témž místě v šatlavě, kdež na hrdle sedají“. Prosil o zastání milostivé u JMti, „že ráčí nad školastiky svými nyní i potom ruku svou milostivou držeti. Neb jestli toho nebude, tehdy škola učení svobodného v Přerově musí zahynouti i služby Boží“.

Prosbu jeho podporoval kněz Jan Pražský, kaplan Přerovský, dokládaje, že „byl v několika městečkách, dědinách i v obcech, a nikde neviděl, aby tak v nenávisti byl lid ten, kterýž chodí k slovu Božímu a k svátostem Páně do kostela“, jako v Přerově, a prosí, aby pán milostivou ruku držel nad ním i nad školastiky. Oznamuje dále, že „malá jest živnost ubohým školastikům ode všech věcí v městě Přerově a zvláště při pacholatech školních: neb jich nepřibejvá, ale ubejvá. Protož i prebendy jim ubejvá, a tak rozumím tomu, že nebudú chtíti zůstávati při škole a držeti se.“ O rektorovi dává svědectví dobré, „že se ctně, mravně a poctivě chová, žádný zlolejce ani

hráč není, ani ožralec; ale toto se jemu za mne podnapití přihodilo jednú“. —

Vratislav z Pernštejna „nemajíc pro jiná pilná zaneprázdnění nyní s těmi všemi se zaneprazdňovati“, poručil svému prokurátovi, panu Bohuši a panu Janu Pivcovi takto: „abyšte se na túž věc vyptali a podle náležitosti téhož rektora v tom, jakž rozuměti budete, opatřili“.

„Na takové poručení panské byl z vězení ten Blažej propuštěn, a čas jemu i knězi i Bratřím jmenován, aby se před regenty na Tovačov postavili. A když se čas ten blížil, rektor do Uher ušel a před pány se nestavěl. Kněz pak a Bratří soudcové stáli a tu na supplikací kněžskou odpověď dávali podle instrukce, kterou dal jim Ondřej Štefan. Týž zároveň dal i svou zprávu sepsanou panu ouředníkovi.“ Konec sporu byl, že kněz napomenut, aby takových věcí dále se nedopouštěl; Bratří žádáni, „aby to prominuli a na knězi snesli; že on připovídá pokojně se míti a chovati: — A tak to vše spokojeno, a nevole vyzdviženy.

R. 1571 v Přerově na Moravě opět nevole byla mezi farářem a ouřadem Přerovským o odkrývání těl mrtvých, dokavadž neshnijí a porušení nevezmou, dále o uvedení zprávce bratrského Štefana na kerchov Šířavský. (XII. 96 - 103). Tamní farář Adolf, pesledně byv v Předmostí, rád by věděl, má-li ouřad Přerovský k tomu dovolení a od které vrchnosti své? Pokládá to za potupu a zlehčení osoby své i ouřadu svého, neboť za faráře a zprávce obojího kostela vystaven a vyhlášen byl nejen od pánů regentů a vrchnosti své, „všelijaké cti hodného kněze Řehoře, pana děkana obojího panství“, ale i od města přijat. Proto nechť Bratří „těla svá tu, kdež předkové jejich leží, kladou, ode mne v tom žádné překážky nemajíc. Nechať v tom trvají a žádných zdí tu, kdež začali kopati, na krchově nečiní, vědouc o tom, že jest prve dosti těsný a malý krchov k pochovávání těl mrtvých. Nelíbí-li se pak jim tu ten pohřeb: však sobě v zboru dosti veliký a prostranný dali udělati, nechť se tam aneb ve zboře pochovávají“. Stížnost jeho datována jest v pondělí po sv. Bartoloměji léta 1571. Purkmistr a radda města Přerova odpověděli, že „ničeho tu není a nebylo, aby takovou stížnost na Bratří vésti mohl“. Ouřad sám rozkázal na krchově kopati pro povýšení zdi

hřbitovní a rozšíření místa, kam se máry kladou. „Z strany pak kladení se Bratřím na kerchově neb jinde“, odpovídají, že „čehož sou bez překážek od starodávna užívali, že to měněno bohdá nebude“.

Jiný spor téhož kněze čte se dále: „Brzy po této půtce novou nesnáz týž kněz začínal, protože na pohřeb dcerky pána z Říčan pozván nebyl, a Bratří že při pohřbu v kostele zpívali. A největší příčinu tu sobě vzal, když pokrov aksamitový vzatý zase panu Kavkovi (z Říčan) vrátiti musel: tu se zpouzel, pánem hrozil, ouřadu psal, až i díl nemalý obce zbouřil, kteříž podle něho na ouřad se domlouvali, aby kněz byl opatřen“.

Když pověsti o tom došly Ondřeje Štefana, správce zboru Přerovského, napsal mu list, ve kterém vysvětluje, proč zpívali: „Což my sme učinili, ne z nějaké drzosti to předsevzali sme, ale na žádost uroz. p. z Říčan. Jemu toho odepříti jako člověku znamenitému, s pánem naším spřízněnému, jakž jsme mohli? Vás pak že pominul a v práci tu nepodrobil, proč se tak stalo? To panská věc jest, jemu nejlép vědomá; může na ni odpověděti, bude-li tázán“. — A dále: „Jest-li pak vám to nevědomé, že, což sme tuto učinili, neučinili sme poprvé (totiž v kostele zpívali a mrtvé tělo provodili); ale dávní zvyk před 20 i víc lety sme zachovali. Neb před těmi lety zde sem mládenečkem, poctivě se chovaje, bejval a v kostelích předmostském, šejřavském, ano i přerovském, posléz s jinými na pohřbích sem bejvával; a netoliko zde, ale i ve vůkolí. A což více doložím: i v kostelích a klášteřích římských naši na žádost pánů dobrých s kněžími i bez kněží pohřby mívali bez všelijaké překážky duchovních i světských lidí“. Spor ten vyřízen byl dle zápisu O. Štefana takto: „Přijav to psaní, řekl, že mi odpověď dá po svém poslu. Cožkoli toho bylo, že mimo se to pouští a o ty věci šíře se mnou rozmluviti že chce. Ale to se nestalo; on se spokojil, když mu ouřad přerovský ten pokrov zaplatiti přiřkli na přímluvu těch, kteří do kostela chodí.“

Hukvaldy. „Téhož léta (1570, XII. 47—48.) některé protivníky a veliké nepřátele Jednoty Bratrské Pán Bůh poukidil a s cesty složiti ráčil skrze smrti rychlé a nenadálé. Jednoho pana Jaroše, ouředníka biskupa na Oukvaldích, kterýž prve jako by byl přítelem bratrským, tak se stavěl, však potom

vyjevil se, jaký jest duch jeho, za panování biskupa Viléma Prusinovského. Ten biskup zapověděl na panství oukvaldském, aby manové, páni nikdež zborů nedopouštěli, v nichž by se služby Kristovy konati měly. Ouředník pak ten, aby se zachoval biskupu, ve vsi Rychalticích zbor maje vystavený, odjal jej Bratřím a udělal z něho krčmu. A Pán Bůh hned mu to platil Až potom i nedlouho trval. Roku tohoto nemocí těžkou byl raněn, zemřel; jezdil i po smrti i chodil opatruje oboru, kterouž okolo Aukvald udělal s velikými těžkostmi a naříkáními chudých lidí. I na zámek vcházíval, strašíval, a po polech se toulá. Poně i v hrobě těla jeho již hledali a nenalezli. Tak P. Bůh platí těm, jenž se proti němu postavují."

Ve foliantu XII. 335 a dále připomíná se, že roku 1577 na Moravě Bratří nebyli bez pokušení. „Neb biskup Moravský, jménem Jan, (krejčího jakéhos na Telči syn, někdy mendík Evančický), kterýž po Albínovi na tu stolici dosedl, Bratří, kteříž byli na panství Augvaldském, vypověděl, aby se do sv. Martina vystěhovali z panství toho. Měl o to s biskupem jednati p. Čeněk z Lippého, maršálek; ale nestalo se. Protož jiní páni, zvědouc o tom a jednání majíc mezi pány z Žerotína o strážnický statek, psali ze spolka o to biskupovi: p. Znata z Lomnice, sudí; p. Frydrych, p. Jan mladší z Žerotína; p. Jan Hrubčický; páni Pražmové dva. Pan Hynek z Waldštejna, ač mezi jinými byl podepsán, však pečetiti s jinými nechtěl, pravě, že jemu biskup nic neubližuje, v jeho fary mu nesahá. Mluveno mu poň dosti od těchto, že jináč spolu zůstali dávno, když prv biskup chtěl cos začínati, totiž aby obojí spolu v takových měrách stáli: Bratří podle nich a oni též podle Bratří. Ale nedbal, pročež znovu list přepisovati museli."

Odpověď biskupova poslána byla: uroz. p. Znatovi z Lomnice, p. Zdeňkovi Říčanskému Kavkovi z Říčan, p. Janovi starš. ze Žerotína na Náměšti, p. Fr. z Náchoda na Dunajovicích, p. Tasovi Mezeříčskému z Lomnice na Jemnici, a uroz. vladykám, p. Janovi Pražmovi starš. z Bílkova, p. Bernartovi Drnovskému z Drnovic na Rajci, p. Janovi Hrubčickému z Čechtína a panu Petrovi Pražmovi mladš. z Bílkova na psaní jejich dané v Brně v sobotu po památce Všech Svatých. Odpověď napsána v tato slova: „Jest nám s podivením, kdo tu zprávu, abychom na

statcích našich biskupských poddané, kteřížby bratrského náboženství byli, vypovídati měli, dává; ješto nikdá sme na žádným panství našem takového náboženství osoby vypovídati neporučili, nýbrž o tom podle zprávy víme, že mnozí tu blíž Kroměříže poddaní naši se zboru Ratajského drží a toho náboženství následují; v čemž se jim také překážka, jako i na jiných statcích našich neděje. Než předešlého času v Rychalticích na panství Augvaldském byvší takového náboženství osoby, knězi pořádnému i jiným osobám v kostele se porouhajíc, posměšné věci před sebe braly, tak že .. sme příčinu k nim měli jako ku poddaným našim, aby se odtud pryč braly. Kdyby se slušně chovaly .. atd." List dán v Kroměříži, v středu po památce Všech Svatých leta 1577.

Prostějov. Roku 1570 (XII. 48.) zemřel „kněz Ondra, v Prostějově děkan, veliký utrhač a posměvač bratrský". A o témž městě čte se (XII. 89) tato zpráva k roku 1571. „V těch pak časích toho léta 1571 i pominulého tak jest se ďábel, všech nepravostí, lstí a nešlechetností studnice a původ, na Jednotu naši obořil a jako hrdlo své rozčesl, až se jest čemu podiviti; v ústa falešných prorokuo t. evangelišuo vstoupil a takové skrze ně lži, lsti vymyšlené, nečisté, ohyzdné stydce mluvil, zpíval, psal etc. Dosti toho, aby o Sodomě bylo, anebo aby to nějací lenones psali a skládali; nebo jaké písničky o br. Blažejovi, dobrém a svatém muži, v Prostějově, potom o br. Zachariášovi, za příčinou, jakouž sobě kde pochytiti mohli, buď Žaludova pádu, potom i Kohoutova, skládali. Skládalo to kněžstvo. Jaké traktáty, ba pravé hrozné rouhání a bezbožnosti plné tlachtáty spisovalo, čti, kdo chceš, Facilisa, Jakuba Zezhuli, a ovšem ten spis, s kterýmž si při uherských horách ještě tají někteří velikého jména lidé". Oproti těmto pomluvám „usoudili Bratří za věc slušnou Ozvání nějaké krátké a pokojné všechněm vůbec učiniti; kteréž i vytištěno jest léta 1571 před sv. Jakubem in Horto nostro (= v Evančicích)".

Krumlov. Blahoslav, jak známo, byl zdraví chatrného a často vyhledával pomoci lékařské; zvláštní důvěru měl k Dru. Kratonovi, osobnímu lékaři císařskému, ve Vídni. Ale nejen rady o zdraví u něho často vyhledával, ale také rady o církev bratrskou. Kraton už r. 1571 nabádal Bratří, aby spojili se s evan-

gelíky; potom že snáze vymohou si uznání.[1]) Blahoslav s tím však nesouhlasil. A proto, když roku 1571 Kraton pobýval na Krumlově, odebral se k němu Blahoslav, mysle na to, že zmínku o té psané radě učiní.[2]) Sám napsal o tom takto: „Když sem se pak shledal v Krumlově s Kratonem, to i ono sme mluvili, politica et ecclesiastica tractavimus. O tu jeho radu velmi málo sme řeči měli. Než na zejtří v neděli po Husovi poslal sem jemu Confessí německou a psaní bratrské latinské k hraběti z Hardeku předešle učiněné a bericht německy tištěný „Jak se míti k kněžím dobrým z jiných jednot“, aby z toho srozuměl, jak se jeho rada s úmyslem a vůlí Bratří starších srovnává neb nesrovnává“.

Na panství Brodském roku 1571 „za příčinou kněze jakéhos počal pán (Jetřich z Kunovic a na Brodě Uherském) i na br. Zachariáše sahati; a kdyby to P. Bůh skrz prostředky a nejvíc skrz p. Frydr. z Žerotína nepřetrhl, nebylo by k dobrému konci přišlo“. Když uslyšel, že ujec jeho, uroz. p. Jan mladší z Žerotína a na Strážnici „syna kněze Mikuláše Velitského (= z osady Velké), kterýž také knězem jest, na něčí zprávu do put jako lotra ukovati dal“, žádal, aby jeho z takového vězení propustil. Ale ujec jeho nevyhověl žádosti té, jak svědčí list daný z Bílovic v pátek před Třemi králi l. 1571: „Co se toho knězovýho syna z Velké, kterého na Strážnici ve vězení mám, dotýče .., nenáležitý věci před sebe bral, knihy a písně hanlivý, netoliko samých kněží bratrskeych, ale nás všech, kteříž se jimi spravujeme, dotejkajíce, a hned lotry, zrádce, zloděje spílajíce, a k Turkům, Židům a Ismahelitům rovnajíce, tlačil“ a proto zůstal dále ve vězení.

Jaroměřice. Kněz Šimon Leva, jináč Herkules z Lomné, správce duchovní osady k Letovicím náležité, předkládá r 1571 „dvojctihodnému knězi Martinovi, ctihodnému knězi Matoušovi a knězi Havlovi, správcům církve Jaroměřické řádně povolaným, bratrům v práci podobné a v Pánu Krystu milým“ (XII. 104—105) jedenácte otázek stran řádu a učení a žádá odpověď. Slibuje,

[1]) Viz o tom listy v Gindelovi: Quellen zur Geschichte der Böhm. Brüder, str. 373, 377. Na tyto rady a pokyny obšírně odpovídá Blahoslav (XII. 66—70).

[2]) Rada ta je v Gindelovi, str. 377; o ní zmiňuje se Blahoslav (XII. 73), jak nahoře uvedeno.

že chce také své zdání jim otevříti a s nimi bratrsky s pomocí Boží ve svornosti býti, a píše: „Neb ač Vaši konfessí mám, však žádám, že mi kratší odpověď dáte a zvláště v jazyku latinském. A když srovnání naše bude o artykule vejše dotčené, já s povolením Její Mti paní mé a JMti pána mého milostivého, a s povolením pana děkana Střebovského, chci také k tomu svoliti, aby obecně v kostele Vaše kázání i zpívání vidíno i slyšáno bylo, a lidé aby se nedomnívali, že by nětco více učíte nebo méně.“ Na tu žádost „dána oustní odpověď, aby se spravil konfessí, poněvadž ji má; že Bratří na ten čas nemají kdy, se s tím obírati“.

Příspěvky k nerostopisu Moravskému.

Podává Frant. Slavík ml., universitní assistent mineralogie.

I.

Mineralogický výzkum Moravy datuje se od konce předešlého století. Do té doby napsáno sice též poměrně mnoho o nerostném bohatství země, ale veškery práce ty nesly se za účelem hornického těžení a všímaly si tudíž jenom rud a ostatních předmětů dolování. Koncem minulého století nauka mineralogická brala na se v hlavních rysech dnešní svoji tvářnost. Rychlému pokroku jejímu razily cestu veliké objevy chemie a ucelení této vědy, pro mineralogii veledůležité, v pevnou soustavu; největší význam však mají pro mineralogii vědecké snahy dvou tehdejších badatelů: jsou to francouzský krystalograf a mineralog abbé René J. Hauy a professor hornické akademie Freiberské (v Sasku) Abraham Gottlob Werner. O jejich významu všeobecně vědeckém nelze na tomto místě pojednávati; pro vývoj vědy mineralogické a geologické u nás přirozeně bylo směrodatným působení Wernerovo v samém sousedství našich zemí. Werner vystavěl svoji nauku na podrobném prozkoumání svého okolí, a veškeré své theorie vyvozoval ze zjevů nalezených v Krušných horách saských; jeho žáci a následovníci jdouce cestou jím ukázanou počali badati podrobně o geologických poměrech svých krajin a o nalezištích jednotlivých nerostů

U nás na Moravě silnou podporou snah vědeckých byl nový rozmah průmyslu hornického, vzbuzený přírodovědeckým duchem času. Do té doby spadá počátek a rychlý rozkvět dolování uhelného u Ostravy a Rosic, o něco později pak i železářství blanenského prací Reichenbachovou a Huga Salma; kromě těchto dvou oborů, které podnes stojí v čele hornické a hutní výroby země, započata celá řada podniků hornických nových a rozšiřovány doly staré i obnovovány zašlé. Šířící se záliba ve vědách přírodních vznítila a živila čilý ruch sběratelský, jehož výsledkem bylo současné téměř v našich zemích založení musei (v Praze 1818, v Brně 1817). Kromě musea Františkova vznikly tehdy, v první polovici našeho století, po Moravě četné a bohaté sbírky soukromé. Nálezy nové uveřejňovány dílem v „Mittheilungen" mor.-slezské „Společnosti pro orbu, přírodoznalství a vlastivědu", dílem v časopisech pražských (Lotos) i cizích, hlavně vídeňských. Hlavní pracovníci té doby byli: Christian Karel André, ředitel škol v Brně; Václav Hruschka, hrnčíř v Brně, jenž uvedl ve známost nerosty jihlavské, rešické, hrubšické, templštýnské atd.; Albin Heinrich, professor a všestranně činný kustos Františkova musea; Karel Schmid a Jos. Melion; Karel v. Reichenbach, ředitel průmyslových podniků Salmovských v Blansku, proslulý svými pracemi o meteoritech a objevy chemickými, vynikl též spisem „Geolog. Mittheilungen aus Mähren", na tehdejší dobu znamenitým. Četné a cenné příspěvky podali Arn. Bedř. Glocker, professor university Vratislavské, a Gustav Adolf Kenngott, tehdy ve Vídni, později v Curychu. Sběratelskou a popisnou prací těchto i mnohých jiných mužů zachováno vědě mnoho fakt důležitých z mineralogie a geologie moravské; z této doby, z prvé polovice našeho století, pochází daleká většina všech sdělení o moravských nerostech. Srovnáme-li na př. v Zepharovichově mineralogickém slovníku hojnost zpráv o Moravě v dílu I., vydaném r. 1859, s chudobou zpráv v obou dílech pozdějších (1873 a 1893), vidíme velký nepoměr v počtu nálezů nových ku starším. Hlavní toho příčinou jest zaniknutí příznivých odkryvů, které poskytly krásnou řadu nových a vzácnějších nerostů. Ukázalyť se pokusy o obnovení starých dolů na stříbro, olovo a j. kovy bezvýslednými, a na všech téměř místech poznenáhlu zastaveno těžení; podobně neudržely se některé podniky

novější, a též dolování na železo, starší i nově zahájené, od let padesátých počalo klesati. Podobně zanikly i mnohé lomy na vápenec a j., zvláště na Moravě západní, a tím zapadly lokality: Vícenice, Jakubov, Strážek a j. Vinu toho ovšem nesou nejvíce všesvětové poměry výrobní, které odsuzují malé podniky k zaniknutí v boji s podniky velkými, lépe vyzbrojenými; ale na druhé straně jest jisto, že na české západní Moravě bylo by se mnoho dalo zachrániti průmyslu i vědě, kdyby nebyly jí podnes odpírány odborné školy a prostředky dopravní, které německým krajinám na moravské i slezské straně Jeseníka aspoň částečně zachovaly možnost těžiti z mineralních plodin země. — Jednak tímto, abych tak řekl, úbytkem materialu, jednak i různými okolnostmi jinými stalo se tudíž, že mineralogie, do let padesátých na Moravě se stejnou horlivostí pěstovaná jako v Čechách, v letech šedesátých tak silně ustupuje do pozadí. Geologie tehdy v obou zemích zdárně prospívala snahou odborníků domácích i vídeňských; v mineralogii v Čechách pozorujeme pokrok, na Moravě téměř stagnaci. Proč v oboru tomto — jako v přemnohých jiných — starší i nové vědecké ústavy: technika, museum atd. nevyplnily svého úkolu, jest známo a netřeba se zde o tom rozpisovati. Teprve od let osmdesátých opět nastává i na Moravě živější ruch mineralogický.

Soustavných přehledů všeho, co do té doby v nerostopise moravském objeveno, bylo vydáno několik. Prvním takovým přehledem jest Hruschkův seznam „Verzeichnis maehrischer Mineralspecies, verzeichnet nach dem Mineralsysteme des Herren Professor von Mohs“, v Mittheilungen der k. k. mähr.-schles. Gesellschaft für Ackerbau etc. 1827, str. 165—8 Vypočítává celkem 111 druhů, neudávaje však nalezišť, nýbrž toliko jména jejich dle nomenklatury Mohsovy. Ze specií mineralních vypočtených Hruschkou čtyři: skalici modrou (chalkanthit), uranit, orthit a skorodit nenalézáme v žádném z pozdějších seznamů; tři jiné, bornit, molybdaenit a mesotyp (= natrolith a skolezit), Kolenati ve svém spise „Mineralien Mährens und Österreichisch-Schlesiens“ rovněž vyloučil, ale neprávem; neboť mineraly ty vyskytují se na Moravě skutečně.

Druhým přehledem takovým jsou Albina Heinricha přírodovědecké popisy jednotlivých krajů moravských ve Wol-

ného „Markgrafschaft Mähren“, 1835—1842. Nečiní nároků býti úplným nerostopisem Moravy, ač některá naleziště jsou tu uvedena plným počtem svých mineralů; vadí však to, že na mnoha místech udává lokality příliš neurčitě, jmenuje toliko panství neb okolí.

Prvním spiskem, jenž si vzal za úkol látku vyčerpati úplně, jest práce „Die Mineralien Mährens und Österreichisch-Schlesiens, deren Fundorte und ökonomisch-technische Verwendung“ ... von Fried. A. Kolenati. Brünn, 1854.“ Kolenati, professor přírodních věd na nově zřízené technice, jenž téhož roku 1854 zahynul v Jeseníku, nebyl vlastně mineralogem; teprve na konci svého života napsal kratinkou zprávu „Über Hornstein in Mähren“ v „Mitth. d. mähr.-schl. Gesellschaft für Ackerbau“ etc. 1852 a téhož roku vydal geologickou mapku okolí Brněnského. Kolenatého „Mineralien“, spisek 123 stránek silný, obsahují seznam nerostů seřaděných dle soustavy Naumannovy, a pojaty v něj i vody minerálné, meteority, ano i složené horniny a zkameněliny; tyto vřaděny podle materialu petrifikujícího k vápenci, křemeni atd. Vedle názvů Naumannových uvedeny vždy ještě binominalní názvy dle soustavy Mohs-Breithauptovy a názvy české dle Preslova Nerostopisu. Druhů nerostů 148 tu vyjmenováno, kdežto z literatury, jak Kolenati v předmluvě praví, jen 84 mohl jich konstatovati. Zatím však v Hruschkovi po odmítnutí oněch 7 svrchu zmíněných nerostů zbývají 104 mineraly z oněch, které Kolenati uvádí. Nové druhy nerostů nalezl Kolenati dílem ve sbírkách jím prostudovaných, soukromých (Allé, Cupido, Mahler) i veřejných: na technice (býv. sbírka Ullramova) a v klášteře Rajhradském (sbírka Hruschkova).

Dr. Jos. Melion hned rok potom, 1855, vydal „Über die Mineralien Mährens und Oesterr.-Schlesiens“ v „Mittheilungen“ Společnosti pro hospodářství atd. Před spisem Kolenatého má Melionův článek přednost tu, že u každého nerostu cituje, odkud zprávu o něm čerpal aneb ve které sbírce jej viděl. Předesláno jest sdělení o jednotlivých sbírkách veřejných i soukromých a důležitějších nálezech, které v nich jsou uschovány, pak seznam nalezišť důležitějších, tehdy přístupných; uvedeni též hlavní sběratelé a nerosty každým z nich pro Moravu objevené. Omezujíc se toliko na nerosty

autorem viděné neb uveřejněné v literatuře jemu přístupné, nebyla ovšem práce Melionova úplnou, ale poskytla mnoho nových dat a přispěla částečně též ke kritice některých udání méně jistých

Roku 1859 vyšel prvý díl kompendia základního pro mineralogii veškeré říše Rakouskouherské: professora Dra Viktora v. Zepharoviche „Mineralogisches Lexicon des Kaiserthums Oesterreich", v němž jak o ostatních zemích, tak i o Moravě pečlivě vyčerpána literatura posavadní; při velkých rozměrech díla byla možna a praktickým označováním spisů čísly velmi usnadněna největší přednost Lexiconu, svědomité citování pramenů při každém jednotlivém údeji. Roku 1873 vydal Zepharovich druhý díl, kde stejně přehledně jako v prvém jest uspořádán material za léta 1859—1872 nashromážděný.

Roku 1881 vyšel prvý český přehled nerostů moravských od professora Ladislava Kastnera: „Minerály moravské" ve výroční zprávě gymnasia Přerovského. Obsahuje nerosty spořádány dle přirozené soustavy chemické; naleziště jsou uvedena podle Kolenatého, s doplňky na základě zpráv obsažených v práci Melionově a v Zepharovichově Lexiconu.

Hned roku následujícího, 1882, vydal Josef Klvaňa, tehdy assistent mineralogie při museu král. Českého v Praze, spis „Nerosty Moravy a Slezska", nákladem Fr. A. Urbánka v Praze. Kromě udání starších, již v Kolenatého a Zepharovichově díle sestavených, obsahuje spisek Klvaňův též autorovy nálezy vlastní a nálezy uveřejněné porůznu za desítiletí 1872—82. K potřebě sběratelů, pro něž především jsou určeny, mají Klvaňovy „Nerosty" praktické zařízení, že podrobnější udání jsou sestavena dle nalezišť a ne dle nerostů tak že nalezneme zprávu o všech nerostech každé lokality pohromadě; předeslán jest úvod geologický, první to přehled geologie Moravy a Slezska v jazyku českém.

R. 1893 Bedř. Becke, nástupce Zepharovichův na mineralogické stolici německé university Pražské (nyní ve Vídni), vydal z pozůstalosti Zepharovichovy († 1891) třetí svazek Lexiconu, jenž z Moravy kromě nálezů dříve již porůznu publikovaných

obsahuje též důležité zprávy původní, výsledky to bádání Beckova v prahorách Jeseníka.

Konečně v letech nejnovějších vyšly dva přehledy, které nechtějí býti úplnými seznamy nerostů moravských, nýbrž poukázati hlavně na některé otázky praktické. Jsou to: „Mährens und Oesterr.-Schlesiens Gebirgsmassen und deren Verwendung mit Rücksicht auf deren Mineralien" od Dra Jos. Meliona (v Brně 1895) a Jos. Lowaga „Gesteinarten und Mineralien-Vorkommen in Mähren und Oesterreichisch-Schlesien" ve štyrskohradecké „Montanzeitung" 1896, str. 307—311 a 325—328. Práce Melionova má význam potud, pokud ukazuje na některé — ostatně většinou známé — nerosty těžební; kromě toho obsahuje i několik sdělení nových pro nerostopis Moravy. Lowagův článek, vyjímaje několik částečně nových podrobností ze severní Moravy a Opavska, jest opsán z Meliona i s konfusním rozdělením geologickým i se všemi chybami v jednotlivostech, a to na mnohých místech ještě špatně, tak že pozbývá smyslu i to, co u Meliona ještě jest správného.

* * *

Od dob, kdy počal výzkum našich zemí, učinila mineralogie pokroky netušené; vznikla zcela nová věda, mikroskopická petrografie, zavedením mikroskopu do studia geologického a mineralogického; v mineralogii samé studiemi optickými zahájena nová cesta, na níž vysvětleny mnohé záhady příbuznosti nerostů a nalezena nová hlediska klassifikační; konečně též nauka o paragenesi, t. j. vzniku a sdružení nerostů v přírodě, pokrokem petrografie a zavedením experimentu, výroby nerostů umělých, postavena na zcela jiné stanovisko, nežli byla počátkem našeho století. Ze všech těch důvodů a pro pokročilou od té doby geologickou známost Moravy jeví se potřebnou revise mnohých údajů starších. Mnoho v té příčině může se vykonati zkoumáním nalezišť samých, i naskytá se tu pěkná příležitost našim mineralogickým sběratelům, zvláště v prahorních okrscích západní a severní Moravy, aby svými výzkumy potvrdili neb opravili a doplnili výsledky badatelů dřívějších. Ale mnohá naleziště, jak svrchu již podotknuto, nyní jsou nepřístupna, a jejich nerosty jest hledati ve sbírkách starších sběratelů. Z těch dostala se: sbírka

Hruschkova do kláštera Rajhradského, kde díky laskavosti správce jejího, vdp. P. M. Halabaly, o posledních prázdninách měl jsem příležitost si ji podrobněji prohlédnouti a některé její exempláře i zkoumání podrobiti; sbírka Salmská, Alb. Heinrichova a F. X. Braumüllerova do Františkova musea; srovnáme-li však seznam nerostů moravské sbírky Františkova musea, pořízený prof. Drem. F. Dvorským v prvém ročníku „Annales", s vypočtenými v práci Melionově vzácnostmi sbírky Heinrichovy, vidíme, že některé z těchto ve dnešní sbírce musejní nejsou; sbírka Glockerova jest majetkem university Vratislavské; sbírka Hoheneggerova, hlavně po geologické stránce neocenitelná, byla koupena bavorským státem pro dvorní museum Mnichovské. Ostatní sbírky dílem jsou posud majetkem soukromým (Dr. Melion atd.), dílem není mi znám jejich osud, na př. nepovědomo, kde hledati doklady ku pracím Reichenbachovým.

Z prací souborných o nerostopisu moravském, svrchu šíře vzpomenutých, v našich kruzích nejznámější a nejužívanější jest přirozeně spis Klvaňův; míním tudíž, dříve nežli přikročím k podrobným poznámkám o jednotlivých nálezech mineralogických, ve hlavních rysech označiti, jak se změnil od vydání jeho celkový obraz nerostopisu moravského; vzbuzenou v posledních letech horlivější než dosud činností mineralogickou spůsobeny v celkovém obraze tom změny dosti značné, dosti mnoho nerostů potud nenalezených na Moravě přibylo do seznamu, u jiných nálezů, od starších sběratelů udávaných, pokročilým výzkumem země po stránce geologické i mineralogické ukázalo se, že starší určení nebylo dosti přesné nebo bylo mylné, a že mineraly dotyčné nutno škrtnouti ze seznamu.

Novými pro Moravu nerosty vyniklo poslední dobou naleziště u Velkého Tresného záp. Olešnice, jehož tuhové doly poskytly materialu k celé řadě prací chemicko-mineralogických prof. Fr. Kováře. V rule slídnaté, granátonosné, která z Čech od Bystrého zasahuje na Moravu, při hranicích česko-moravských u Velkého Tresného vyskytují se pruhy a lože tuhy, která jest provázena četnými druhy nerostů obecnějších i vzácných. Nejobecnějším nerostem, který zde tuhu provází, jest kyz železný (pyrit) v peckách a koulích, dále hnědel a burel, kyz

arsénový a práškovitá síra.[1]) Z ostatních nerostů, řidčeji se vyskytujících, několik jest vůbec nových pro Moravu; jsou to:

1. **Ihleit**,[2]) vodnatý síran železitý složení $Fe_2 [SO_4]_3 . 12 H_2 O$. Vykvétá na haldách tuhy proniknuté kyzem železným jako povlak žlutý až oranžový, vypadající bezmála jako lišejník. Není pochyby, že vzniká okysličením pyritu. Jelikož se ihleit rozpouští ve vodě, mizí po dešti výkvěty jeho a objevují se opět teprve po vyschnutí.

2. **Diadochit**,[3]) síran a fosforečnan železitý, vyskytuje se u Tresného kaštanově hnědý, smolně lesklý a tudíž zevnějším vzhledem podobný více delvauxitu (bořickytu) nežli diadochitům českým, na př. ze žlutnic okolí Pražského: u Vinoře, Vysočan a Ouval, kde vyskytují se diadochity bílé, žlutošedé a j. barev bledších, vzezření více zemitého. Diadochit tresenský jest obalen světležlutou hlinkou, která obsahuje též něco kysličníku titaničitého (2·98%) a jest podle všeho směsí různých zvětralin, mezi nimiž převládá hnědel, se hmotami organickými.[4])

3. **Picit**,[2]) fosforečnan železitý vzorce $Fe_{10} [OH]_{12} [PO_4]_6 + 21 H_2O$ byl objeven jako hmota tmavohnědá, mazavá, která v rozvětvených žilkách prostupuje tuhu. V dolech nalezena byla hmota ona ještě polotekutá, ztuhnuvši nabyla barvy oranžově hnědé a vzhledu gummiguttového.

4. **Stolpenit** či **ból**,[5]) hlinka obsahující málo železa, za to však podíl kysličníku vápenatého, objevil prof. Kovář v nové štole u Tresného, kde vyplňuje puklinky v prahorním vápenci. Je to hmota zemitá, měkká, na povrchu hnědá, uvnitř čížkově zelená. „Krásný červený bolus“ z krajiny Ostrovačické, z Ober-

---

[1]) Chemický rozbor některých druhů tuhy z Velkého Tresného na hranicích českomoravských. Podává Frant. Kovář. Listy chemické 1890, str. 247—249.

[2]) Chemický výzkum dvou dalších mineralů, totiž ihleitu a picitu, z Velkého Tresného u Moravské Olešnice, Časopis pro průmysl chemický 1895.

[3]) O kaštanově-hnědém diadochitu z Velkého Tresného. L. ch. 1891 str. 1—4.

[4]) Rozbor této hlinky v pojednání prof. Fr. Kováře: O hlinách tajících v sobě titan z Velkého Tresného, L. ch. 1890, str. 275—278.

[5]) Chemický výzkum pěti moravských mineralů. Rozpravy České Akademie tř. II. 1896, č. 15.

grundu u Cukmantlu a z Frýdecka, o němž mluví Alb. Heinrich,[1]) jest pochybný bez lučebného rozboru; nejspíše jest to kaolin neb t. zv. dřeň kamenná (neyelin).

5. **Nontronit,**[2]) hlinka s převládajícím kysličníkem železitým, činí u Tresného povlaky na tuze, barvy sírožluté. Podobá se zúplna nontronitu z tuhových dolů u Mokré na Šumavě. — Sr. níže: seladonit.

6. **Gymnit**[3]) nalezen u Velkého Tresného ve vápencovém lomu, kde v žilkách prostupuje modrošedý vápenec prahorní. Je to hmota vínožlutá, průsvitná, podobná arabské gummě. Jeho složení, které prof. Kovář vyjadřuje formulí $H_4\,Mg_4\,Si_3\,O_{12} + 3H_2\,O$, jest poněkud odchylné od složení gymnitů cizích (tyrolských, amerických a j.).

7. Kromě vyjmenovaných tuto, přesně určených nerostů objeven u Tresného ještě mineral,[4]) jenž činí světle šedé, drobné kuličky, poněkud průsvitné, slohu jemně vláknitého a povrchu druzovitého. Chemicky objevil se býti vodnatým fosforečnanem hlinitým složení i vzhledu podobného nerostu, jejž ze Zaječova u Zbiroha popsali Bořický a Zepharovich pode jménem sférit; opticky a krystalograficky však dosud totožnost jeho se sféritem zjištěna nebyla.

8. **Glaukonit.** Ve spodním oddílu křídového útvaru na západní Moravě v cenomanu, a sice v tom jeho souvrství, jež se shoduje s koryčanskými vrstvami křídového útvaru českého, je glaukonit velmi hojný v t. zv. zelených pískovcích. Nachází se u Olomučan, Dolní Lhoty, Jestřebí, Spěšova v krajině Blansko-rajecké, u Šilperka i jinde; byl znám již Reichenbachovi, Heinrichovi a j. v první polovici tohoto století, v knihách o mineralogii moravské nebývá však uveden, a proto jsem jej rovněž sem zařadil.

9. **Pikrolith.** Podobně jako glaukonit, jest i pikrolith z Moravy již dávno znám, ale neuvádí se zvláště v soustavných

---

[1]) Mitth. mähr.-schl. Gesellsch. für Ackerbau etc. 1833 str. 60.

[2]) Chemický výzkum pěti moravských mineralů. Rozpravy České Akademie tř. II. 1896, č. 15.

[3]) Chemický výzkum některých mineralů z okolí Moravské Olešnice. Rozpravy České akademie tř. II. 1898, číslo 9.

[4]) Fr. Kovář, O zajímavém fosforečnanu hlinitém z Velkého Tresného u Moravské Olešnice, Rozpr. České Akademie II. tř. 1896 č. 15—II.

přehledech nerostů moravských. Jmenuje ho již Albin Heinrich ve Volného Topografii z hadce od Letovic, Dr. Dvorský[1]) z Hrotovic. Pikrolith, nerost velmi příbuzný s hadcem, vlastně odrůda tohoto, povléká trhliny v hadci a tvoří kůry barev světle zelenavých, modravých neb žlutavých, slohu vláknitého.

Jiným mineralem známým, ale neuváděným jest též

10. **Plagioklas.** Z plagioklasů (živců trojklonných) jen albit se jmenuje z četných nalezišť moravských, znám jest na př. albit ze Sobotína a j. lokalit severní Moravy. — Živce basičtější, sodnatovápenaté, nalezl Dr. Dvorský u Biskupic, Hrotovic, Mohelna,[1]) a ve Františkově museu jsou zastoupeny dle téhož autora[2]) ze Smrčku a Pernštýna (bezpochyby je to lokalita jedna a táž). Plagioklas ze Smrčku pěkný bílý, štěpný, obsažený též ve sbírce Hruschkově, jest oligoklas, jak vysvítá z jeho úchylky zhášení na štěpných plochách (na o P nejč. 0^0 neb úchylky zcela minimalní).

Novým nálezem posledních let jest

11. **Anatas.** Objevil jej prof. F. Becke u Winkelsdorfa blíže Koldštýna, a sice východně od osady na t. zv. Schlösselkammu, severovýchodně Františkovy myslivny. Vyskytuje se tu v drobounkých, medově žlutých krystalech na trhlinách chloritické ruly.[3])

Melion[4]) zmiňuje se o pěkných tabulkovitých anatasech, jež se nacházejí u Jasenic nedaleko Náměště nad Oslavou; jsou to drobounké krystalky narostlé na červenavých krystalech křemene. Ráz jejich jest zcela odchylný od anatasů jiných lokalit, a M. sám pokládá za pochybno, že to vůbec anatasy jsou. Nebyl by to snad brookit?

12. **Bornit (pestrý kyz měděný).** Jak svrchu zmíněno, uvádí jej mezi nerosty moravskými už r. 1827 Hruschka. Ve Františkově museu jest exemplář z bývalých měděných dolů u Borovce za Bystřicí nad Pernštýnem[2]), kromě toho nalezen bornit

---

[1]) Nerosty moravské. Časopis vlasteneckého muzejního spolku olomuckého 1885, str. 43—44.

[2]) Moravské nerosty a horniny Františkova musea a jich žádoucí doplnění. „Museum Francisceum Annales“ 1895 str. 45—58.

[3]) Min. Lexicon III. str. 9.

[4]) Mährens und Oest.-Schl. Gebirgsmassen etc. 1895.

v dolu na měď, dnes už opuštěném, u pěšiny od kopce Zbové u Bludova do Bartoňova a Radomilova vedoucí[1]) a nověji na Květnici u Tišnova[2]).

Též Melion[3]) zmiňuje se o bornitu z Borovce, z Bohutína u Šumperka a z Ludvíkova v Jeseníku.

Naproti tomu nutno škrtnouti z řady nerostů moravských, vypočtených v uvedených dílech:

1. **Alunit.** Udává se (Kol. str. 23, Klv. 76) od Světlé západně Telče, tedy z území složeného z ruly a žuly, kde prý se vyskytuje „celistvý, načervenale šedý s dutinami zeleně vyloženými". Mezi nerosty moravskými jest uveden též v seznamu Hruschkově, ale ve sbírce jeho nic podobného jsem neviděl. Dle zprávy Melionovy z r. 1855 (l. c. str. 153) prý byl doklad alunitu ve sbírce Alléově, prodané Bodendorferovi; kde nyní sbírka ta jest, neznámo.

Na všech dosud známých nalezištích alunitu: u Tolfy nedaleko Říma, jižně Mukačeva v Uhrách, u Gleichenberka ve Štyrsku a j. vyskytuje se však mineral ten v okolnostech zcela různých; všude vznikl tím, že vyvřelé horniny, trachyty, řidčeji andesity, podléhaly účinkům plynného kysličníka siřičitého a par vodních, jež unikaly ze sopečných otvorů a trhlin; draselnatý živec hornin těch ($K_2\ Al_2\ Si_6\ O_{16}$) tím byl přeměněn znenáhla ve hmotu alunitovou: $K\,[Al\,O]_3\,[S\,O_4]_2 \cdot 3\,H_2O$. Podobných podmínek u Světlé vůbec nikdy nebylo, i jest jisto, že nerost tam nalezený alunitem není; čím asi jest, nedá se ani hádati podle kusého popisu.

2. **Nefelin.** Kolenati pokládá za nefelin zelenožluté a zelené povlaky, které se hojně vyskytují v syenitu brněnském, pokrývajíce stržové plochy a stěny trhlin a zaujímajíce mnohdy plochu několika čtverečných metrů. Uvádí je z Adamova a Lelekovic, jsou však rozšířeny po brněnském massivu eruptivním všeobecně,

---

[1]) P. R. Kašpar, Bludovit neboli t. zv. hornina allochroitová, nerosty a geologické poměry v okolí Bludova, Časopis vlasteneckého muzejního spolku olomuckého ročn. II. r. 1885 str. 19.

[2]) L. von Tausch, Ueber die krystallinischen Schiefer- und Massengesteine sowie über die sedimentären Ablagerungen nördlich von Brünn. Jahrbuch der k. k. geol. Reichsanstalt 1896.

[3]) Mährens und Ost.-Schl. Gebirgsmassen etc. 1895.

jak už Reichenbach konstatoval. Nerost ten však není nefelin, nýbrž byl správně určen Reichenbachem[1]) již dvacet let před vydáním spisku Kolenatého za **epidot**.

Dále uvádí se jako naleziště nefelinu augito-granátová hornina (Kolenatého „granátový amfibolit") u Rešic nad Rokytnou, známé to naleziště mineralů. Údej ten pochází od Hruschky[2]), který za nefelin mylně považoval změněný skapolith, ač dobře poznal, že nerost ten ze skapolithu vzniká. Skapolith i produkty jeho přeměny nalézáme dosti hojně jako výplň trhlin v augito-granátové hornině naproti Válovu mlýnu mezi Rešicemi a Horními Kounicemi. Horniny ty vesměs náležejí krystalickým břidlicím, a v těch nenalezen dosud nefelin (a elaeolith, odrůda nefelinu vyskytující se v horninách geologicky starších) nikdy; jest tudíž úplně vyloučena možnost jeho výskytu u Rešic. Stejně i „nefelin" ze Strážku, v téže poznámce zmíněný, jest proměněný skapolith.

Z týchže důvodů zakládá se na omylu zcela jistě také poslední naleziště nefelinu Kolenatým uvedené, totiž Světlá u Studené, kde prý se vyskytuje nefelin žlutohnědý; zde však nemožno z pouhého udání barvy poznati, který nerost byl zaměněn s nefelinem.

3. **Sodalith**. Výskyt sodalithu podobně jako nefelinu jest omezen na zcela určité, u nás dosud nenalezené typy hornin vyvřelých; proto naleziště jeho u Sv. Víta severně Moravských Budějovic, které též Klvaňa (str. 84) poznačuje otazníkem, nutno škrtnouti.

4. **Cínovec.** Na Hradisku u Rožné v lithionitovém pegmatitu spolu s topasem a červeným turmalinem (rubellitem) vyskytují se velmi pořídku černá lesklá zrnka, pokládaná za cínovec, která však jsou jenom obecným černým turmalinem, jak sděluje Melion.[3])

---

[1]) Geologische Mittheilungen aus Mähren. Geognostische Darstellung der Umgegenden von Blansko. Wien 1834. V knize té na str. 56—58 podrobně popisuje výskyt epidotu v brněnském massivu eruptivním a v břidlách do něho vložených.

[2]) Bemerkung über den Fettstein, Werner; Elaeolith, Klaproth; muschligen Wernerit, Hausmann, v Mittheilungen der k. k. mähr. Gesellschaft für Ackerbau etc. 1828, str. 127.

[3]) Mährens und Oesterr.-Schlesiens Gebirgsmassen und ihre Verwendung mit Rücksicht auf deren Mineralien. II. Aufl. Brno 1895. Str. 26.

Kromě nerostů zde uvedených nutno pokládati ještě za pochybné anhydrit, wolframit, tantalit,[1]) fergussonit,[1]) polymignyt,[1]) yttrotitanit (= keilhauit),[1]) gadolinit,[1]) kollyrit, pimelith, nefrit,[1]) thulit, petalit[1]).

O některých z těchto pochybných nerostů odkazuji na seznam následující, kde kromě vlastních některých pozorování, doplňujících pozorování starší, podávám několik poznámek kritických z novější literatury, pak sděluji jen výzkumy, které podstatně mění a opravují data starší. Stran hojných nálezů nových budiž poukázáno na pojednání původní, jejichž tituly nalezne čtenář uvedeny v „Repertoriu literatury geologické a mineralogické království Českého, markrabství Moravského a vévodství Slezského“ od Vl. Jos. Procházky pode jmény autorů: Barvíř, Becke, Dvorský, von John, Klvaňa, Kovář, Kretschmer, Lowag, Liebisch, von Rath, Rosiwal a Rzehak. Zde jsou zmíněny jenom ony nálezy, které byly uveřejněny na místě méně přístupném neb ve spisech směru obecnějšího, geologického nebo topografického, kde snadno ujdou pozornosti. Pořad volil jsem abecední dle nerostů. (Příště ostatek.)

Pověst o bílé paní v Čechách a na Moravě u pánů z Rožmberka a z Hradce.

Vznik, vývoj, rozbor a historickou podstatu vysvětluje J. Salaba.

Ku předmětům stejně zajímavým jako poučným náleží otázka rodinných tradic Rožmberských.

Přirozeno: rod ten může nám býti svou mohutností zástupcem všech ostatních. A tím více, ježto žádné z našich šlechtických rodin nepodařilo se zanechati po sobě takového množství památek a takových dějin, jako této.

Měli Rožmberkové své tradice a jsou zachovány? A jaké byly, a mnoho-li jich?

---

[1]) O těchto nerostech pochybují Klvaňa a Zepharovich neb vůbec je zamítají.

Není pochybnosti, že Rožmberkové měli jako každý větší šlechtický dům svou tradici. Vychází to jednak z přirozenosti lidské,[1]) jednak z děl Březanových a zvláště z jeho Života Petra Voka z Rožmberka, a pak i z Rožmberské kroniky Norberta Heermana, o níž jest rovněž jisto, že se v ní ozývá Březan.

A zde i ty tradice z části byly zachovány. Byly obsahu a rázu především rodinného a příbuzenského. Mluvily totiž — třeba jen temně a všeobecně — o dávném pokrevenství a pak o jednotlivých členech celého rodu Vítkovců a Rožmberků vůbec; také o jich narození, životě a zvláště o smrtí.[2]) (Viz Rožmberskou Kroniku Norberta Heermana.) K tomu pojily se tu a tam zprávy o znamenitějších činech[3]) jednotlivých těch mužů atd.

Mnoho-li bylo těch tradic?

Odpověď hledáme zas u Březana. Vímeť, že všímal si při svých dějinách Rožmberských nejen pramenů psaných (všelikých knih a archivalií všeho druhu), ale i monumentálních: nápisů

---

[1]) Zdá se, že v 16. století u nás vedla i každá rytířská a měšťanská rodina své rodinné zápisky. Zajímavý doklad toho vidíme na t. zv. Litoměřické bibli, jejížto druhý díl z r. 1414 chová se v archivě Třebonském. Zde na posledních stránkách se dovídáme, že bible ta patřila Hozlaurům z Hozlau, kteří tu zaznamenávali různé své rodinné příhody: kdy kdo zemřel, kde pochován, narodil se atd. Byla to patrně rodinná kniha.

A podobně činil — jak aspoň z pozdějších dob víme — i náš sedlák, který také do své staré modlitební knihy zapisoval hlavní rodinné události: narození a smrt.

[2]) Nejdou však dále, než do 15. století.

[3]) Byly to legendy i historické události; a všech bylo v celku málo. Týkaly se především nějakého vyznamenání. Tak něco o Závišovi z Falkenštejna (což pojato i do Norb. Heermana), pak o legendárním hrdinství Oldřicha z Rožmberka v bojích Francouzů s Angličany (ad ann. 1346), čehož stopy nese prý i jeho pečeť. (Tamtéž.) Dále viz i známou legendu o rozdělení pěti růží mezi pět synů Vítkových a o vzniku pěti jeho rodů atd.

Rožmberkové měli jako i jiní vynikající šlechticové již v 15. století na Č. Krumlově svůj erbovní sál, t. j. rytířskou síň, kde byly vymalovány obrazy jejich předků a některé znamenité události rodu; ať na plátně či na omítce. Původcem hlavním té galerie byl nepochybně p. Oldřich z Rožmberka; dle vzoru svých vlašských známých, přátel a „příbuzných", které nejednou hostil u sebe na Krumlově.

Podobná síň předků vznikla brzy i u pánů z Hradce; na Hradci na Telči.

na náhrobcích a pomnících, na obrazech atd. Tedy všech forem vůbec. A Březan byl nejen velmi všestranný, ale i zároveň velmi pečlivý ve sbírání pramenů. Celé jedno pododdělení[1]) archivu Třebonského nám ukazuje, s jakou obezřetností a pílí si tu počínal.

Není tedy pochyby, že by si byl všímal i tradic; ať u pána nebo u jeho služebníků, vyšších či nižších. Doba i situace byly rovněž příhodné. Nebyloť dosud pozdě; a žilo tu také ještě mnoho pamětníků pana Viléma. A Březan sám svým postavením i způsobem vlídným měl všude přízeň i přístup a všude i hledal a ptal se: u pána, u vyšších i mezi lidem, s nímž rád obcoval.

Nepoznamenal-li jich Březan, tedy jich také neznal; a neznal-li jich, nebyly.

Hledáme-li nyní odpověď v dílech Březanových, můžeme klidně říci, že tradic těch bylo v celku dosti málo.[2])

I otázku o svém původu rozřešil rod tím (míníme tu Viléma z Rožmberka), že prostě přijal, a jak se zdá, bona fide, mystifikaci[3]) pana Oldřicha z Rožmberka, známé to listinné falsum, kde vypovídá král Jan Lucemburský ve sporu Petra z Rožmberka s Opavským knížetem Bolkem (1341, 8. VII., Praha).

Originál tu byl a dosti nepodezřelý na první pohled; král Ferdinand I. ho pak potvrdil. A tak mu věřili konečně i Petr Vok i Březan.

Tradic pevných tedy mnoho nebylo. Jen jedno bylo stálé; totiž vědomí společného původu s pány z Hradce, z Landštejna, ze Stráže atd., a společné jméno Vítek, jméno to jich praotce.

---

[1]) Familie Rosenberg, 28, (Registratur).

[2]) A ještě podivnější, povšimneme-li si některých poznámek Březanových při genealogii Rožmberské (Famil. Rosenberg, 28, Registratur). Z těch by se dokonce zdálo, že p. Petru Vokovi bylo sotva známo jméno jeho děda; aspoň Březanovi dala tato souvislost dosti obtíží. Tomu ovšem věřiti netřeba.

Tolik je však jisto, že rodokmen rodu ještě v 16. století znám a sestaven nebyl. Když se pan Vilém o to pokoušel, nenašel nikoho k tomu spůsobilého; pokusy V. Albína z Helfenburka skončily nezdarem. Teprve Březanovi se to podařilo. (Viz i Č. Č. M., 1878, Fr. Mareš: V. Březan.).

Z toho všeho by vycházelo, že buď Vilém a Petr Vok sami mnoho rodinných podání neznali, či jich vůbec moc ani nebylo. Ale poněvadž ani služebnictvo a lid jich neznali, nebylo jich vůbec.

[3]) Vilém i Petr Vok píšou se pak „princeps Ursinus de Rosenberg" etc. Tak hlásají i jejich pečeti a náhrobní nápisy v rodinné hrobce ve Vyšebrodském klášteře.

Příbuzenství to dokazoval též společný znak: pětilistá růže v polích různých barev; příbuzenství to osvědčováno i častými a úzkými a zvláště politickými styky těch rodů, spolu sousedících na jihu, na jihovýchodě českém a blízko na Moravě.

I to, že mezi těmi rodinami nebylo po tolik století svazků manželských mimo dva případy, pokud pevně zjištěno, jest patrným důkazem stálého příbuzenského vědomí, které bylo zvláště opět v 16. století mocné.

A na základě právě tohoto vědomí pojaty též do t. zv. Norberta Heermana nejstarší zprávy i o ostatních Vítkovcích, pokud se objevují v kronikách; tak na př. z Hájka o „Vítovi z Strože" = ze Stráže k r. 1041 a 1042 (Fol. 119) atd.

Nám běží především o pověst, která se klade ke společným rodovým tradicím: o legendu o „bílé paní".[1])

Palacký (Dějiny, IV., 1., str. 197) pokládá tuto pověst za lidovou a částečně přijímá výklad Balbínův, který v ní vidí historickou osobnost, známou nešťastnou dceru Oldřicha z Rožmberka, Perchtu, od 9. listopadu r. 1449 manželku Hanuše z Lichtnštejna na Mikulově.

A mínění to více méně trvá u nás vlastně dosud.

Kdy se nám pověst o „bílé paní" objevuje nejdříve?

Jisto jest, že Bohuslav Balbín zaznamenal u nás vypravování o bílé paní jako celek nejdříve se všemi jeho známými znaky

---

[1]) Pověst tato několikráte vyšla tiskem; nejnověji podal a zpracoval ji Aug. Sedláček. (Sbírka pověstí historických lidu českého v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. České knihovny zábavy a poučení číslo I., Praha. J. Otto, 1896, str. 166–169.)

Sedláček tu dělí a mluví zvláště o „Bílé paní hradecké a telecké" a o „Bílé paní krumlovské". Poněvadž však vlastnosti obou těchto jsou totožny a Balbín o nich vypravuje bez rozdílu, nebudeme ani my rozeznávati a budeme mluviti o obou v celku; totéž se týká všechněch ostatních „bílých paní" na jiných zámcích.

Podotýkáme, že „bílá paní" hradecká je starší, než telecká i krumlovská, a vůbec původní a nejstarší ze všech; a mluví-li se všeobecně o „bílé paní", myslí se tím obyčejně a především „bílá paní" hradecká. Je to pro naši věc významné. —

Pánům z Hradce patřilo, jak známo, i město Telč, jehož hrad je tak podoben zámku hradeckému, že ho směle lze nazývati miniaturou J. Hradce; a v Telči, rovněž jako v Hradci, rozdávala se „sladká kaše". Shody bylo mezi oběma zámky tedy všudy velmi mnoho; objevovala se tam i tudy „bílá paní".

a ozdobnými podrobnostmi, jak legendě sluší, a přidal k tomu i svůj historický výklad.[1])

Pověst ta se sice po Balbínovi ještě o něco rozšířila,[2]) ale jen o nepatrnou část a bezvýznamnou, tak že záznam Balbínův obsahuje ji téměř celou; nebudeme si tedy všímati pozdějších výhonků z 18. století, ježto, jsouce pozdější, nemění mnoho na vzniku a podstatě této pověsti.

Zpráva Balbínova pochází z r. 1679 (po případě z r. 1681). Poněvadž však jeho prameny pocházejí už z let 1651—1662 (event. i před r. 1648), kdy učiteloval v J. Hradci a na Č. Krumlově, zajížděje odtud i do blízké Třeboně, jest zpráva jeho zajisté starší, tak že ji dobře položiti můžeme k r. 1650.

V té době tedy ta pověst[3]) již byla. Než slyšme již Balbína samotného (l. c., § I.): „De Alba Domina variis in locis, ac praecipue in arce Novodomensi apparente.

---

[1]) Miscellanea histor. r. Bohem. (Pr., 1679 —), lib. III., cap. XV. etc., pag. 184 — (1681). Viz též ostatně i B. Balb. Bohem. docta (I. d., Pr., 1777).

[2]) Vidíme to nejlépe na populárním spisku, který vyšel několikráte s počátku tohoto století v Jindřichově Hradci u Al. Landfrassa bez udání autora s názvem „Die weisse Frau". Spisovatel tu sebral všecky zprávy dosavadní. A rozdíl od Balbína je v celku malý: co do jakosti téměř žádný, co do množství pak vykazuje dosti nepatrný přírůstek, který sestává jednak z telecké atd. tradice, jednak z místní práce a fabule, jak ji snivá mysl lidu dále spřádala a rozváděla.

Jeden z těchto doplňků, které vznikly po Balbínovi, uvádí i jezovita O. Jan Schmidl ve své „Historia Societatis Jesu provinciae Bohemiae" (p. II., Pragae, 1749, pag. 371—375, 1593—1615). Uváděje nejprve zprávy Balbínovy, podotýká, že v Praze žije jakýs jesuita, který nedávno prý viděl „bílou paní", jak se dlouho dívala z jednoho okna zámku v Telči. To znamenalo zajisté nějakou neblahou událost v rodě. A vskutku pak nedlouho potom r. 1723, 22 února, zemřel v Telči synáček majitele panství toho, hr. Frant. Antonína z Lichtnštejna (Karel) a brzy po té jeho starší bratr (Frant. Josef) ve Vídni, jediný dědic rodu.

Pamětníci prý dále vypravují, že „bílá paní", zvěstujíc události příjemné, má rukavice bílé, při událostech smutných však černé. (Toto je, jak patrno, v pověsti moment nový a od původní látky značně odchylný, ba protichůdný, jak brzy poznáme. Vypravování pak onoho jesuity, co viděl v Telči k r. 1723, není nic jiného, než opakování toho, co spatřil v J. Hradci jiný jesuita, P. Jiří Müller, kolem roku 1650.)

[3]) Předpokládáme, že ona legenda je v celku známa. Přece tu však (podle Balbína) uvádíme její hlavní vlastnosti. Je to duch dobrý, který ochraňuje rod Vítkovců. Když se zjevuje, zvěstuje nějakou důležitou událost

Post Ribenzal Albae Dominae apud Bohemos omnes celebratissimum est nomen; plerisque in arcibus Rosensium et Novodomensium procerum, quas scilicet hae duae illustrissimae familiae olim tenebant, apparere a fidedignis accepi, ut Crumlovii, Novaedomi, Trebonae, Fraumbergae seu in Hluboka[1]) et Bechinensi castro, in arce Teltzensi alibique. Neque id nostra primum aetate fieri coepit, sed iam pridem Alba Domina Bohemis veteribus nota fuit, ut testantur scriptores Melchior Piccartus in Historiopoliticis, qui eius spectri mentionem fecit, et Gregorius Richter in Axiomatis oeconomicis, qui, eam mortes procerum de Rosis significasse multis aetatibus affirmat.

Ego nulli diligentiae peperci, ut rem ipsam penitus penitusque cognoscerem, primum, an Alba Domina confictum aliquid et anile, tum quaenam illa sit fueritque et qua causa potissimum soleat apparere. Pro comperto imprimis haberi debet, spectrum hoc Albae Dominae confictum dici non posse; id vetusta succedentium sibi hominum et quodam modo per manus porrecta sibi traditio, id libri et monimenta majorum, id exempla, quae brevi adferemus, ostendant.

Pridem nihil desideravi magis, quam idoneum et fide dignum testem, qui se eam vidisse diceret, invenire. Inveni non paucos

---

budoucí; a to především rodu (buď příjemnou nebo smutnou, ku př. smrt atd.). Rukavic dosud nemá. Služebníci starší znali „bílou paní“ a, často ji vidouce, nebáli se jí; bylať tichá, dobrá a nikomu neubližovala. Přecházela po chodbách zámeckých, mírně a lehce, tu a tam otvírajíc dvéře, v nichž pak zmizela. Byla vždy bíle oděna, a po boku jí visel svazek klíčů, který splýval s pásu (jak vídáme oděny dámy z 15. století). Byla vždy mírná; toliko hřích (ku př. klení a bezpráví nějaké) ji rozčilovalo; tu pak chrastila klíči a bouchala dveřmi. Byla to patrně pečlivá a zároveň křesťansky bohabojná hospodyně.

Památná její zjevení jsou tato: Kolébala maličkého Petra Voka z Rožmberka, když chůvy spaly; a když se probudily, odcházela, a ony ji viděly. Poněvadž však byla dobrá, nebály se jí. Až jednou přišla zase nová chůva, která o tom nevěděla. A ta jednou se probudivši, spatřila v komnatě „bílou paní“. I ulekla se tak, že nechtěla více ve službě setrvati atd.

Zvěstovala r. 1604 smrt posledního pána z Hradce. Ukázala p. Petru Vokovi poklad, který nalezen ve stěně, v níž zmizela. Roku 1645 za vpádu švédského v Telči se hněvá, že nedána chudým „sladká kaše“. A j. v.

[1]) Činí již na počátku dojem historického anachronismu, neboť Rožmberkové Hlubokou nedrželi, a páni z Hradce jen kratinkou dobu, ale ovšem Švarcenberkové s Třeboní atd

in arce Novodomensi, praecipue, qui nocturnis laboribus et vigiliis, distinentur: cocos, pistores, cellarios et pennipraefectos, excubitores arcis ac vigiles, tum ipsum, qui totam Slavatarum ditionem regentis et supremi capitanei nomine gubernabat[1]), virum integerrimum et fidei spectalissimae, D. Samuelem Carolidem; immo et sacros testes, ac omni exceptione majorem, Georgium Molitoris S. J., rectoris Pragensis ad s. Clementem, tum regentis in . . . Olomucensi munere aliisque in Societate nostra praefecturis diu perfunctum, qui mihi quaerenti non semel affirmavit, vidisse se Albam Dominam meridie, cum e fenestra arcis subjectam urbem Novodomensem et in ea forum contemplaretur.

Albam fuisse totam, operto etiam taeniis albis (viduarum more) capite, proceram et modesto vultu stetisse; quae cum digitis omnium ostenderetur ex foro seque notarel aspici, non quidem loco decesserit, sed minor semper ac minor, quasi descenderet, facta, tandem defierit apparere.

Facit huius Albae Dominae mentionem in Apologeticis suis libris Wilhelmus Slavata, regni cancellarius et arcis illius dominus et tamquam de re certissima et pervulgata loquitur; addit, sed infirma et improbabili cujusdam sacerdotis (qui plures visis suis deceperat) authoritate seductus: Albam illam Dominam, quamdiu arx Novodomensis steterit, e purgantibus flammis liberari non posse, cadente aut diruta arce poenis omnibus eximendam“.

(Nyní následuje delší odstavec o zjevování se „bílé paní“ za příležitosti smrti neb narození některého člena z rodu Rožmberského atd., a to, jak řečeno už výše, při smrti Jáchyma Oldřicha z Hradce 23. ledna r. 1604., pak Adama Pavla Slavaty 2. července r. 1657 etc.)

„§ II. Au Alba Domina spectrum bonum sit et inter animas vel spiritus, qui gratiam Dei retineant, referenda videatur.

Facta ipsa factis loquuntur, Albam Dominam (quam recepta iam saeculis voce ita appellamus) in Dei amore perseverare; neque enim malus genius, aut enima damnata (quod exemplis infinitis docemur) . . . . ., at Alba Domina nihil, nisi modestiam,

---

[1]) Psáno patrně po jeho smrti.

verecundiam et pietatem, vultu et actionibus omnibus, prefert." (Na doklad toho následuje vypravování o „sladké kaši" atd.)

Tato zpráva Balbínova, jsouc původní, jest velmi zajímavá.

Ukazuje nám totiž, že i za jeho doby patrně byli lidé, kteří té věci nevěřili („spectrum hoc . . . . confictum dici non posse), jednak praví: „iam pridem . . . . Bohemis veteribus nota" a „vetusta . . . . hominum . . . . traditio". Konečně pak uvádí i svědky („libri et monimenta majorum, ... exempla") a zvláště lidi hodnověrné (jako Samuele Carolidesa, vrchního hejtmana Slavatovského, a P. Jiřího Müllera S. J.), jakož i spisovatele, kteří měli potvrditi, že „bílá paní" se zjevuje vskutku a zvěstuje obyčejně tím smrt některého z Rožmberků. Ze spisovatelů těch jmenováni Melchior Piccartus (a jeho Observationes historiopoliticae, tištěné v Norimberce r. 1652), Gregorius Richter (Axiomata oeconomica) a zvláště Vilém Slavata, který „in Apologeticis suis libris" mluví o tom „tamquam de re certissima et pervulgata"; arci nevěděl, že je to duch dobrý, který nenalézá se v očistci, nýbrž v nebi, v milosti Boží etc.

Pro nás ovšem, třeba dí Balbín: „iam pridem . . . Bohemis veteribus nota" a „vetusta . . . . hominum . . . . traditio", nemá toto váhy a rozhodovati budou především svědci.

Balbín tedy uvádí tři spisovatele: Melchiora Piccarta, Řehoře Richtera[1]) a Viléma Slavatu; z těchto oba první nemají a — se stanoviska správné historické kritiky — nemohou míti pro nás valného významu, ježto byli místu vzdáleni a my máme svědky lepší. Zbývá nám pouze svědectví Slavatovo, jež bude pro nás závažným i dostatečným, ježto co do času i místa stál on přímo u pramene věci; i budeme se s ním níže zabývati důkladně. Slavatou posouvá Balbín vznik pověsti do doby ještě o něco starší, než řečeno původně.

Balbín sám mluví o „bílé paní" jako o tradici („vetusta, ... Bohemis veteribus nota" . . .). I pojímejme ji tak, zač

---

[1]) Narozen 1. února r. 1560 a zemřel 14. srpna r. 1624 jako pastor ve Zhořelci. Tamže i tištěna jeho Axiomata oeconomica r. 1602 (ve 4 d.) a opět r. 1614. Stejně i Michael Piccartus, professor metafysiky v Altorfě (1574, 29. IX. — 1620, 3. VII.)

sama se vydává, t. j. za historickou pověst a především za rodinnou tradici.

Náleží legenda o „bílé paní" vskutku mezi rodinné podání Rožmberské?

Tak by se aspoň zdálo dle obsahu. Máme tu tři svědky téměř současné; všichni pamatují ten dům, zastihnuvše ho ještě v plné slávě a vidouce jeho zánik na počátku 17. století. A všichni tři žijí na českém jihu, buď v Třeboni a Č. Krumlově, nebo v Jindř. Hradci; tedy na místě.

Ukázali jsme již, jak Březan znal archiv Třebonský a jak ho dokonale používal.

Nahlédneme-li do jeho genealogií a pak do Summovního výtahu, jakož i do N. Heermanovy Rožmberské Kroniky, kdež se nepochybně Březan ozývá, nenalézáme tam o „bílé paní" vůbec zmínky; ani ve stati o Perchtě z Rožmberka.

Možno ovšem namítnouti, že nevíme, pokud se nám Březan v Heermanovi ozývá či neozývá.[1])

Pohleďme tedy do Březanova Života Viléma z Rožmberka a zejména do jeho životopisu p. Petra Voka.

Tento je celý, psán s veškerou svědomitostí a routinou Březanovou a za okolností pro naši otázku nejpříznivějších (po smrti páně, od r. 1612—1615) a vyniká konečně právě tím, že jest věrným zrcadlem té doby.

Jsou tu dvě místa, kde by se byl Březan musil nezbytně zmíniti o „bílé paní", byla-li ta legenda u Rožmberků a v Třeboni známa a náležela-li vůbec k rodinným tradicím Rožmberským. Je to jednak v části o dětství pana Petra Voka (dle pověsti „bílá paní" kolébá malého Petra Voka, když jeho chůvy dřímají), jednak při jeho smrti a zároveň zániku celého rodu, kdy se „bílá paní" musila objeviti podle své věštebné povahy.

---

[1]) Tu bylo by lze říci: Takové zprávy, jako je legenda o „bílé paní", se zpravidla nevynechávají; jsoutě příliš pikantní (a v Třeboni kol. r. 1680 i známé a vysoce zajímavé). Chybí-li tam však přece něco (ať náhodou čili nic)? Pak je nám na onom místě při Perchtě nápadna ta souměrnost a formální shoda s ostatními podobnými zprávami u Heermana, což ovšem dokazuje, že nechybí nic.

Zajisté tam, kde něco chybí (a třeba náhodou), porušena bývá souměrnost, zvláště formální; toho tu však u Heermana nevidíme.

Březan však mlčí na obou místech[1]) a v obou spisech. A toto „argumentum ex silentio“ stačí, abychom z toho souditi mohli, že tradice ona tehdy (okolo r. 1600) a za života p. Petra Voka (v Třeboni atd.) známa nebyla.

Vznikla tedy zajisté o něco později (nejdříve r. 1600) na jiném místě a, jsouc posmrtná, nenáleží ke skutečným tradicím Rožmberského rodu.

Stejně nápadné i závažné je mlčení Vavř. Ben. Mecera[2]), spisovatele „Pamětí Třebonských“, který viděl dvůr Rožmberský ještě v plném jeho rozkvětu na Třeboni a jako vrstevník mnohé pamatuje a píše především na základě vzpomínek a ústního podání.

Mohl tedy pověst znáti; byltě sám rodákem Třebonským a žil tu téměř stále.

Píšícímu o smrti pana Petra Voka byla by se nezbytně vybavila též vzpomínka na divnou i zajímavou legendu o ochranném duchu rodinném, který zvěstuje všecky závažné události domu, a byl by tak učinil zvláště při smrti posledního člena jeho. Avšak nestalo se.

Pohleďme nyní na třetího svědka: Viléma Slavatu. Jest vrstevníkem (1572—1652, 19. I.), žije v J. Hradci, jest spřízněn a s p. Petrem Vokem z Rožmberka dobře znám; neboť byl od něho i druhdy (ještě jako Český Bratr) hmotně podporován; v Třeboni pak býval často, před i po smrti p. Petra Voka. Byl též na pohřbu jeho (r. 1612) a po konfiskaci Třeboně r. 1621 sám panství několik let spravoval.

Jest svědkem vůbec velmi závažným, který by byl zajisté znal pověst o bílé paní, kdyby již tenkráte byla bývala rodovou a domácí i starou tradicí.

Balbín se na Slavatu také odvolává: „(Wilhelmus Slavata) in Apologeticis suis libris . . . . tamquam de re certissima et pervulgata loquitur . . . .“

---

[1]) Rovněž i Třebonský archiv atd. — Březanův Summovní výtah právě jakožto výtah nepadá tu na váhu.

[2]) Viz též Český časopis historický (6. sešit, r. 1896, str. 346): Fr. Mareš: Paměti Třebonské a jich spisovatel.

Co jsou „Libri apologetici"? Vlastně všecky spisy Slavatovy jsou apologetické; i musíme si jich tedy důkladněji všimnouti.

Zmínil se o „bílé paní" snad ve svém dílku[1]), kde hájí svého přestoupení na víru katolickou? Na př. v tom smyslu, že by ukazoval přednost víry, která vysvobozuje duše zakleté? Nezmínil.

Bylo by snad něco v jeho „Historickém spisování", jak sám zval Slavata své historické práce, a které J. Jireček dělí na „Paměti", „Děje" atd.?

Jeho historické spisy nacházejí se teď všechny v jindřichohradeckém[2]) archivě (i kniha desátá, jsouc opsána z valdštejnské knihovny v Bělé) a obnášejí 14 knih (o 49 dílech).

Ani v těchto spisech Slavatových není zmínky o bílé paní.

Jest ovšem ještě jedno jeho dílo[3]), které dosud jest velmi málo známé a které se nalézá v knihovně klášterní řádu sv. Františka v J. Hradci. Jest to rukopis, apologie česky psaná z r. 1621 a 1622,[4]) hájící členů Tov. Ježíšova a vystupující proti dekretu a apologiím českých stavů z r. 1618, kterými tito odůvodňovali svou „defensí" a vypovědění řádu Jesuitského z Čech.

Také v této práci není o bílé paní zmínky.

I možno za to míti, že Balbín si vše buď smyslil nebo citoval z paměti, nikoli snad nějaký text knižný, nýbrž tradici, která

[1]) Krátký spis, za jakými příčinami náboženství své změnil a katolickou víru přijal. (Sepsáno r. 1597, ale netištěno. Rkp. v Ochr., IV. 1351. Viz i dopisy Slavatovy.)

[2]) Některé exempláře (psané) knihy 1.—8. nacházejí se i v Museu, v univ. knihovně Pražské, v kapitulní bibliothéce v Litoměřicích, v knihovnách v Bělé, na Hořovicích, u ryt. Neuperka, v Teplé, u Lobkoviců a Fürstenberků v Praze. (Kniha 2. půjčena byla kdys T. Pešinovi z Čechorodu a nevrácena. Konečně nalezena v zem. arch. v Brně ve sbírce Cerroniho od B. Dudíka, který ji popsal v Mähr. Geschichtsquellen, tak že dílo teď celé.) — Něm. i lat. překlady nalézají se též v J. Hradci. Kniha ta totiž, jsouc oblíbena, byla i v cizině hojně čtena; překlady ty obstarával do latiny i němčiny jezuita P. Jiří Plachý, jak svědčí mu ku př. i list Slavatův ze dne 22. února r. 1638 z Vídně. (Zachován v archivě v J. Hradci.) Viz stopy též u Pešiny a Beckovského.

[3]) Viz o tom náš článek v Čes. Čas. hist. (1898, sešit 5.): Slavatova Apologie Jesuitů.

[4]) Z toho arci vychází, že nebyl to teprve rok 1632 a Martinicové, kteří pobídli Slavatu ku spisovatelské činnosti, jak dí Jireček, nýbrž že to bylo už daleko dříve a z důvodů osobních.

vskutku tehdy kolovala v Hradci, nebo citoval nějaký spis Slavatův nyní ztracený. Přidávám se k případu druhému.

Ze všeho patrno, že pověst o bílé paní, ač již za Slavaty známa byla, nenáležela ke skutečným rodovým tradicím Rožmberským, poněvadž je posmrtná, a že nevznikla před r. 1600.

(Příště dále.)

Skladba nářečí císařovského.*)

Napsal Jiří Malovaný.

(Pokračování.)

Odchylky v užívání členů větných.

1. O vytýkání a předjímání jednotlivých členů větných zájmeny ten a on bude pojednáno při těchto zájmenech.

2. Členy věty řídící se přejímají do věty podřízené neb naopak.

a) Častěji přejímají se členové věty podřízené do věty řídící.

aa) Podmět se přejímá

α) jako podmět do věty bezpodměté: dostała roli, čětała se, že na štèrè mněřèce a ona bèła na puł pátě; — nevim, jaky só tè řepè, zdálè se, že budó pěkny; — zdáł se, že je hodně;

β) jako předmět:

já sem se viděł, že neutržim ani padesátku a utržeł sem stovku; – dèbèch tě viděł, že neco uděłáš, už bèch nic neřikał, že se tak staviš; — ešlè člověka vidi, že má penize, hneď chce; — viděť tè šatè, že só to dobry šatè.

Snad podle analogie slovesa viděti má i věděti v tomto případě akkusativ, ač jinak vždy věděť o nečem: dèbèch bèła busèska věděła, že tam chodijò, bèła bèch ich hlidała; — hdož teho člověka vi, co tu chtěł; — hdož tě vi, co si mèsliš; „Hde se poděła?“ „Hdož ju vi“.

Rovněž tak troufati má jen v těchto případech při sobě akkusativ, jinak vždy trófať o nekem: já bèch si ju trófal, že za chvilku řekne, že se ji to nelěbi.

*) V předešlém čísle račiž si čtenář opraviti chyby takto: str. 34. ř. 17. . . gořałkè, nic po **ni**, je . ., — str. 39. ř. 2. zdola: **ne'**, — str. 41. ř. 3. zd. neboščěka, — str. 45. ř. 11. zd. **tá** — str. 47. ř. 10. horši, — str. 49. ř. 14. spojkou **než**, věta . .

Též slovesa udávať, vziť, čětať mají v omezeném svém významu jen v tom případě předmět: ona ho udávała, že je tuze hodně člověk; — děž to tak řekne, člověka veznó, že běł v hospodě; — vite ju čětał, že bude dróžkó.

Jiná slovesa: uznał mně, že sem se zbłáznił; — poznať to pivo, že je od spodku; — má ho (má za to o něm), že je v Brodku; — vè ste doma a já sem vás mněł (= měl), že ste v Přerově; — tož ale štèrè tè kuřata citiť, že se klujò; — takově (zloděj) ide vic na penize lebo na hodinkè, děž só nejaky;

γ) jako příslovečné určení:

Ana křèči s rukama, že ju bolijó; — ječimeň jak ječimeň, ale horši s žètem, to je doděłany.

bb) Předmět přejímá se

α) jako podmět:

tá kráva se mně namrzeła, že sem ju prodała;

β) jako předmět:

já nic nevim o limcách, že bè běvał mněł novy; — třeba o tè štyblata dostává každó nedělu, že si jich neopucuje; — zmè rádi tě jetelèně, že zmè ju dostalè dom;

γ) jako přísl. určení:

„Ani nemáte zahradu zahraženó". „Šak pořáď křèčim s plotem, ať ho udělá, ale nemá se g ničemu; — na barchetě, děž mněři, tož mosi dať pozor, abè neběł vètaženě.

cc) Příslovečné určení přejímá se

α) jako předmět:

já třeba tè naše krávè vizu, že ona je s nich němlsněši; — cosè řikalè o kostele, že chcó iť;

β) jako příslovečné určení:

já sem jenem hleděł tu na tě zdi jak to słunečko běło bledy; povidám, to nám bude pršeť, a akorát pršeło; — děť němiň čětało se, že má osnást mněřèc.

b) Z věty hlavní zřídka se přejímají členy do věty vedlejší.

α) Substantivum, které by v jazyku spisovném musilo býti spojeno s předložkou podle věty hlavní, bývá ve větě vedlejší: tá co fčèl Rabata kòpił je ešče pěkná podlivá, jak on kupovává

krávè; — naša hoďně mlika dá podlivá, jak Klučáčka majó krávy; — mè zmè mnělè letos špatnó trávu; gdepak podle luni, jaká bèla tráva, to něni ani přèrovnáni;

β) vite, jak je deň dłóhě (celý den, jak je dlouhý), on křěžem zbła nepřełoži; — on, jak je rok dłóhě, neide do kostela; — v litě, jak je deň dłóhě, já sem to nemohła dodělať.

γ) po různu: popełem de, co je zerz za deň za dva ďni; — já ešče mosim pucovat od tě stěnè, jak to mám ten rukáv.

Stručnost výrazu.

Vypouštějí se některé členy věty hlavní neb vedlejší, které snadno si lze domysliti. Na př.: napřeď bèło, že má tisice, a fčèl se ukazujó dłuhè (bèło povidany); – ona nemá, abè grěcar ušetřeła, jenem nastroiť se a seděť. Některé způsoby se ustalují:

1. Rádo se dává substantivum jediné na označení děje, kde bychom v jazyce spisovném přidali substantivum abstraktní značící onen děj: ztratiła se nám pětka a hneď po tě pětce zmè začalè zamykať małó izbu; — jelè do Prahè na póť a po tě Praze zas jelè do Bambeřèc; — posłuhovalè im přè tech oknech (při omítání . .); — nestoi to za druhě mněch (za to, aby se bral druhý měch); — podle žèda on nihdá niž nenepłatił; — bèła cełá přestèdłá, zmrzłá, tož ju pomleła zèma, ale ona v tě zèmně furt chodiła, nechtěła se podať; — vite že zmè vám nekolèkráť posiłalè másło, a toź tè penize bèlè posłany hneď přè tem prvnim másle (při posílání . .); ryž šła lefko na młat a v ječimeňu (mlátě ječmen) sem ich (koně) moseł držeť; — dèž baba nohu spravi, nekfasi se to tak jak po dochtoru; — bèło to po chlebě (po pečení chleba), bèło na tě pecè horko; — oni zvalè taky našu Anešu na pohřeb, ale mè zmè se vèmłuvilě na drózku (vymluvili jsme se, že ji nepustíme za družičku), tak že može iť; — ten pšěk se už nihde nebude držeť, décky uteče: dalè zmè ho do Łukově a za deň bèł doma, a po tě Łukově bèł v Přerově a taky utekł.

Sem patří velmi hojná určení času s předložkou *v*: v Prajze (v r. 1866), v koleru, v okopávkè, v sena, v oračkè, v seťa, v podmitkè atd.

2. Po předložce podle bývá substantivum neb nějaké příslovečné určení, kde bychom očekávali celou větu: to moseł přèiť

náhlě dyšč podle u staveni, dèť tak je to zbity; — „To prši“. „Ja bať; já hneď podle fčerá ráno: sem topiła a ten kóř spadł až na samó zem a pře tě zemi šił, tož sem hneď povidała, toto nám bude pršeť“; — gdež pak je na Vałachách podle u nás levněši práca; — máte tu tepło podle u nás, — tá difka řikała, že chce fčèl bèť na jedně słužbě deset let, ale mèsleła sem si „Děfčèco hdež tè sè od desiti let, dèž tam rok zdržiš, budeš ráda“.

3. Velmi oblíben je také tento způsob: Bože, chłapiku, s tebó, nemožu se na tě s ničěm uspolihnóť (Bože, chlapiku, co si s tebó mám počiť, ..). Bože s děfčècó, pořáď vraždži (naléhavě prosí) o tè šatè a já nemám grěcara peněz v domně; — pro božstfa s robó, taková velèká a nic neumi udělať; — Pámbičku svrchovaně s takověm počasim, dèť nám to fšecko zhnije.

4. Některé typy stručných vět se ustalují:

a) Typ: nebèł sem tam jak ve žňa:

nenasmił sem se jak fčerá temu chłapikovi; — to bèch se ti nenasmił, jak dèbès nic nedostał; — neskusi člověk jak na vojně; — neviděł sem ho jak fčerá; — netopila sem jak v sobotu večir; — něni maso jak ze ščikè; — neuctiła mně jak Francka: dała mně ořechu a onè bèlè prázny; — nèni chètrě jak Janek: ten pěkně, dèž přěšło iť chètať rèbè, został doma; — něni na světě jak dèž je člověk zdravě; — něni jak tobě; može pršeť lebo bèť pěkně, płat ti ide pořáď; — mně se im nechtěło smiť jak v tó svajbu: jak taky taková stará robka začalè vèbárať (= dovádět).

Některé případy bychom mohli doplniti jako na př.: žádně něni tak chètrě jak Francek. Měl by tedy v takových případech státi rod mužský. Ale tomu tak není, nýbrž rod se řídí vždy substantivem přirovnávaným: neuctiła mně jak Francka; — nebèła chètrá jak Tonka; — nenašpásovalo se jak to kotě; teho bèło škoda.

b) Typ: on nehledi, leda ošediť člověka:

on nehledi, leda gde je co vziť; — Francek ten nemněł očè, leda na něho; — on nehledi, leda gde bè co dostał; — on nehledi jenem člověka ošèdiť; – pod nató neuschne, leda větrem;

nemám, než dva grěcarè; — šak nemámè než to zrcadyłko; — tam neviděť než tè dveřè (jsou tam samé dvéře); — nezdržeł sem se tam než dvě minótkè.

Pak celý výraz splývá, ztrácí se povědomí o zkrácení, „než“ nabývá významu „jen“, a proto může se sloveso říci také kladně: má než tè šatè, co v nich chodi do kosteła; — atd.

c) Typ: dłóhos tam nebèł? neb: dłóho, cos tam nebèł (= dlóho je to, cos tam nebèł = bèłs tam nedávni):

dłóho sem ti nedał złatku a už zas chceš; — dłóho oni tam nedondó, jak pudó honem; — „To se ešče na něho načekámè“. „Dłóho on nepřènde, eslè už je v cestě“ (= brzy přijde . .); budó tu z kosteła za chvilenku, dèť dłóho něni po tě rani (= vždyť jest brzy po ranní).

5. Velmi často bývá substantivum s předložkou kladeno bez příslovce neb bez slovesa, když se chce vyjádřiti podiv neb uvésti příklad:

Podiv: to je mně s kartáčem; dèbè se rozhledał, nelza ho naiť; — to je mně s hrnkem; mněła sem ho před chvilkó a možu se rozhledať něni ho a něni; — toto je mně s tó prácó; dèť už ste mohlè bèť třèkráť hotovi; — to je s pranim, dèž to nechce schnóť.

Příklad uvádí se obyčejně příslovci: jako, tajak, třebas;

ten člověk má na fšecko ščesti; — gdysè vám s nožem — dvakráť ho ztratił a pokaždy ho našił; — máte to fčèł zły, dèž se vám fčèł oženił; vim to podle u nás. Jak třeba náš Francek; s tó pomocó — pořáď na nás chodi „Matičko to mně pomožte, to mně ešče děte“, a druzi křèčijó, fšecko Franckovi dať a ešče mu darmo dèłať; — já nevim se mnó — nic nedèłám a su, jak dèž mně pokłuče; — . . . Oni tam v tě dědině tuze brojilè protiv kostełu stavěni. Tajak tadè ze škołó — dèž se kładł zákłaďni kameň, chodilè nekeři po dědině a chechtalè se; —

Janek je kostka; ten abè nejakó čertovinu nevèvedł, to bè nebèł ani Janek. Třebas toť našemu Franckovi — on spává na huře, a tož mu takovyho hajdałáka naličeł ke schłopcu, ten div strachem nespadł, dèž vèlizał.

Má děfčèca štrnást let, ale podèłá vic práce jak nekerá stará roba. Třebas jetelènu žiť — to vám takovó nušu nažne

za chvilenku, že ji starě má co visť. Lebo to lěsti — člověk se ešče neohlidne, a už má hromadu otypek nałópaněch. —

Děž se koně spłašijó, tož ich neudrži, dèbè jakě chłap bèł. Dèť vim toť Malěk — orał „na biču“ a gdosè tam střeleł. Miły koně škrk — a bèlè to jenem hřibjacka — a tahlè ho až g dědině. — U nich děž jeden chce, druhě nechce. Tajak toť prodať krávu — Tonek chtěł krávu prodať, že budó mněť penize a miň práce, ale ona né.

6. Jiné případy.

a) Vynechává se často náměstka ten, stojí-li samostatně a po předložce podle:

rač budu mlčeť než bèch chváleł, po čem nic něni; — co se pleteš, po čem ti nic něni; — hdež pak tè možeš młuviť fčèl o naděłáni, podle jak já sem se naděłał;

b) až dál (= až jak bude dál): mosimè s těm kupovánim počkať, až dál;

c) o toli: nemá se tam lepši, o toli, že dostává złatku vic; — nemámè to na tem novym kfartyře lepši; o toli, že je to blěž;

d) oč: oč, že tam budu spiš; —

e) viš co: viš co; pudeš dom a řekneš, že majó tatiček přèiť; — že neviš co; Bódi kópilè misto (statek); — ja vite vè co, poďmè mè už dom.

Plnost výrazu.

1. Velmi často se vyjadřuje nějaká myšlénka, na niž se chce pozornost upoutati záporně a kladně. Na př.

a) neumí mnoho kresliti = že bè moc uměł kresleť, neumi; že bè to pivo bèło až nělepši, něni; — že bè oni toli bèle nahospodařelè, nezdá se mně; — on mèslite, že chtěł tè penize — ani viděť; — na jeho chlast abè si mèsleł tó złatku, že mu dám, to né (ale hde, hde pak, toto, ani pomèšleni); tá řepa, že bè ses na ňu skłádał, nebude tuze;

abèch já se mu bèła podała, ani řeč; — pořáď žałuje, že ho chłapci bijó, ale abè im dał pokuj, toto; —

bèła sem tam ceły odpołedně, ale dèbè mně bèlè špásem nečeho dalè, ani do hubè; — on je pèšně, třebas jak Rosułek s každěm promłuvit, to né; — prosim vás, co uděłáte g večeru, nic;

b) jest lakomec = on něni že bè nebèł łakomec; — něni dňa, abè nebèł v prácè; — bez teho něni, abè člověk se nedozłobił; — to bèł hodně člověk: gdo k němu přèšił, on nihdá, abè mu bèł neporadił; —

jistě se zamatleš = že bè ses nezamatłał, zamatleš se, to je istá = eslè se dnes nezamatleš, tak děłé co chceš; — vè možete s Jenofó z vdávánim počkat ešče dvě leta, a že bè se ji potem lèdi nešèkovalè, to se ji šèkovat budó dècky; — že bèch se letos nenaděłał, naděłám se, ale přeci tě práce něni toli, jak łuni; — ten chlib dèž něni odpadnutè, uděłéte s ňém, co chcete; — dèžs to neřekł, uděłě mně, co chceš.

2. Myšlenka se opakuje kladně buď větou, neb infinitivem, neb participiem.

a) Větou. Na př.:

co přènde neco uděłat, to on uděłá; — co přènde na to dáni, mèslim od něho máło poneseš; — gdo umněl pěkně spívat, bèlè neboščèk Tomáš.

b) Infinitivem. Na př.

což dat, to on dá; — pučet to on puči, ale dat nebude chtět.

c) Přechodníkem. Na př.

potkał vojanskyho pána a potkaja ho smekł kłobók.

Attrakce.

Attrakce, jež záleží v tom, že výraz N, jenž jest podřízen výrazu M, se skloňuje spolu s M neb místo M, bývá v nářečí velmi často hlavně v těchto případech.

1. máło, moc toli lèdi: mezè tolima lèdima; — dám im po pár grècarech; — vèšił s miň penězama; — v puł ónoru.

2. Genitiv závislý na výrazu předložkovém velmi často se řídí předložkou substantiva, na němž jest závislý. Na př. to je fšecko na hospodèni šèkovnosti (= na šèkovnosti hospodèně); — to si on nebude za nic považovat podle domu

práce (= podle práce doma); — děž mně nandete na každyho pul grěcara na přèrážku, proč ste mně nenašlè na sleveni dáně? — čekał sem s Tróbkó s oračkó (= s oračkó Tróbkè) až bude pěkně; — voleł na citovskyho Dostála na plnó moc.

Také výraz předložkový závislý na jiném výrazu předložkovém může se attrahovati. Na př. bude letos bidè s dobètkem s futrem (= s futrem pro dobètek); — že bè ze zahradó z ovocó (= s ovocó ze zahradè) udělał velèky kšeftè, neudělá. —

Zvláště často se attrahuje gen. závislý na podstatném jméně slovesném. Na př. něni tam nekeho na vrata otevřiti; — toto je hadra na okna utiráni; — za to nadáváni a za tè mina vèměšleni (= za vymýšlení jmen) mám mu ešče dělat; — fčèl už je po kłásó zbiráni; — máte mu poradit o tech penězich vèpučeni; — vè možete z jetelinó ze sečenim dobře počkat; — přèšlè k nám a chtělè jabłek, ale po jabkách nebèło nic z jabłek z trháni; — fčèl je něpilňěš z řepó s kopánim. Věta podobná se může přeměniti v podmětnou, v níž attrakce zůstává: pachołek im utekł, děž bèlo něpilňěši z řepó kopáni; — za tèdeň bude něpilňěši ze ržó sečeni.

3. Pád prostý nebo předložkový závislý na nominativě neb accusativě, někdy i na ostatních pádech prostých může se též attrahovati. Na př.

z husè se płati zájemka šestka (= desetník zájemky); — Bendka mu jelè fšecko spořádat a fčèl tam jedna děfčata pojedó (= jedna z děvčat); — Rosułci žádně (= nikdo z Rozsulků) nebèlè v Přerově; — tak brzo žádně naši neobezubèlè jak já;

řikał, abè mu jednu děfčata (= jednu z děvčat) dalè za kuchařku; — ti chłapci mnělè moc teho nošeni na sěpku a tož proselè, abè ich (acc.) tam ešče jedneho dał; — dostał sednástě dił ve fšech polách, a tož, dèbè to nekemu chtěł prodat, mosi si vèmáhat ten podił osvobozeni; —

dèbè běł jednemu chłapcom (= jednomu z chłapců) grěcar dał, ani puł novyho; — nám žádnymu nic nepovidał; děž jedně děfčatom neco kópim, tož chcó fšeckè; —

vama žádněm si nic nezahradim; — chłapcu jedneho doma nebèło, fšeci bèlè gdesè roztółani.

4. Předmět infinitivu attrahuje se k řídícímu slovesu nebo k výrazu řídícímu. Na př.

něni vás potřeba v kostele zmrzať; — nezapomeň na t'o obili přeházeť ho; — na tě chvilce mu nestoi prozaháleť, jenem dež člověkovi pomože; — na zemňákè vozeť dnes něni hdy; — přèňdite k nám na trnkè vařeť; — staň na kuřata vèpustiť ich; — oni něsó doma zvèkli takovymu ničemu děłať; — sładkě gořałkè bè se každě naučeł (s gen.) piť; — Matóš bèł učeně tehoto płátna děłať.

5. Zvláštní zjev v nářečí jest, že příčestí, na němž je výraz míry závislý, jako přísl. určení nebo předmět, nebo příslovce, udávající část celku ve výrazu míry, uvádí se s genitivem udávajícím celek ve shodu jako doplněk ve větách bezpodmětých i podmětných.

a) Ve větách bezpodmětých se příslovce neb trpné příčestí attrahuje jako doplněk ku genitivu celkovému.

1. příslovce se mění v adjectivum doplňkové. Na př. ve větě „bylo jich tam strašně“ určuje výraz „strašně jich“ míru a jest stejněplatný s výrazy „mnoho jich = síla jich = moc jich“. Gen. jich udává celek, příslovce strašně část tohoto celku. K tomuto gen. se attrahuje příslovce strašně jako doplněk: bèło ich tam strašněch. Podobně: teho lèdu nesmirnyho jede po mašèně; — teho pěřu tam bèło hroznyho; — tě kókole je tam strašně; — fčèl je toho na to vázáni fešáckyho; — kadłátek na putynku mosi bèť šèkovněch; — hrozně škodè bude; — něni tech peněz tak hrozněch.

2. příčestí minulé se shoduje s gen. ve větě bezpodměté. Na př.

a) bylo nás nabito tam — bèło nás tam nabitěch; už je dvanást odbitěch; — je tam trochu obřiseł naděłaněch; — dneskě je tech slèmáku vèlezeněch plno;

b) v zahradě bylo mnoho jablek oráženo — v zahradě bèło moc jabłek oráženěch; — mnoho jich mělo tu louku koupeno — moc ich mněło tó łóku kópeněch — také moc ich mněło tó łóku kópenó; — už bude połovica ječimeňa vèpršenyho; — to je tech legátu navènášeněch; — je tam hodně napršenyho (= napršelo hodně);

— tam dál je teho kósek nechanyho; — už je pepřu nakłučenyho? —

pět nás to mněło najatěch; — tó roli moc miváváło vèpachtovaněch; — moc jich mněło tó sul vzitěch.

b) Ve větě podmětné se příčestí trpné z výrazu „mám uděláno“ attrahuje buď jako přívlastek neb jako doplněk.

1. Jako přívlastek attrahuje se k předmětu vyjádřenému slovy nic, něco, mnoho atd. Na př.

se služby nic vzato nemám — ze słužbè nic vzityho nemám; — sobě už máš co svezenyho? — to ste mnělè istě cosè v kapcách nastrkanyho; — mněł sem ešče máło pokópenyho; — ti velèci áreštanti budó mněť rok odpuščenyho; — už nemáš nic skoryho;

taky já mám tam ale na furu nasečenyho; — to už zas mámè navèpučivanyho mókè a chleba; — už sem mněł puł druhě kopè zavázanyho. — Přívlastek tento můžeme však v četných případech pojímati jako doplněk.

2. Je-li předmětem výraz složený z určení míry a gen., attrahuje se příčestí trpné k onomu gen. jako doplněk. Na př. měl jsem u něho půjčeno sto zlatých — mněł sem u něho sto złatek pučeněch; — má padesát złatek vèbraněch; — má hromadu otypek nasekaněch; — už má puł druhyho sta vèbranyho; — ti majó provázku około hłavè namotaněch; — Frantina nemá toli šatu s kraja nakupovaněch; — mněł už teho nabranyho hromadu.

Anakolut.

Některé případy anakolutu se stávají pravidlem.

1. Když se odpovídá na delší otázku, neb když se připojuje poznámka k cizí řeči, béře se z ní obyčejně nejdůležitější slovo a nepřispůsobuje se vazbě věty. Na př. „Kolèk máte kráv?“ „Kráv — mámè štèrè“. (Viz str. 46. Přejímání řeči.)

2. Podstatné jméno vyjadřující předmět, o němž se chce mluviti, klade se velmi často na začátek v nominativě jako podmět, ale, nutí-li k tomu myšlénka, která se má vyjádřiti, pokračuje se vazbou jinou. Na př. už zas prši; Bože ten ječimeň teho se naobracımè; — letos vite řepè — takověch řep

nebèło dávno; — „Mámè na dvě mněřèce na pokładkách“ — „Šak mè taky tak že nám ten ječimeň nezostał na pokładkách“.

3. Velmi často klade se nespojitě nominativ z pohodlnosti myšlénkové. Na př. slipka bèła kłustá vajec plná, takovy jak kaša; — tam je dědina staveni puł hodinè od druhyho a kópiť nedostane nic; — já sem kópił kafě u Fribóra, takovy tè zrna hruby; — gdo bè ti šił do mněsta, takové nesnáz, dèť je lěto psěka vèhnať; — já sem si mèsleł dneska to bude pršeť, taková tma ráno; — že ten chłapec małě doběhł, takovy błato.

II. Skladba ve smyslu užším.

I. Grammatické číslo.

1. Singular některých jmen srostitých má význam hromadný. Na př. zrno, zemňák, strom; — ječimeň má pěkny zrno; — dèž tam bèł zemňák, přeci si zakrèł zem; — ti maji v zahradě pěknyho stromu.

2. Dual zachoval se v méně případech než v češtině spisovné: očè, ušè, dvá, obá, dvě, obě, dvóch, dvóm, dvóma. V ostatních případech bývá plural: rukè, ruk, rukám, noh, nohám, prsa, prs, ramen, kolen, ramenách, dvě sta.

3. Množné číslo některých jmen podstatných má jiný význam než jednotné.

a) Množné číslo jmen obyvatelských béře se za jméno místní. Na př. pudem na Słovákè, na Vałachè, na drátaře, na Němce, ze Słovák, z Vałach atd.

b) Množné číslo jmen podstatných značících předmět prodávaný má význam místa, kde se ten předmět prodává. Na př. mosim se iť podivať do kráv, něni-lè tam Janek; — švagra sem viděł před chviló v hołubech; idu se podivať do husě, do slipek.

c) Množné číslo podstatných jmen značících nějakou polní práci znamená dobu té práce. Na př. v okopávkè bèło pěkně, v seťa to bude rok, v oračkè.

d) Množné číslo podstatných jmen značících plodiny znamená plodiny tyto rostoucí na jednotlivých kusech polí. Na př. letos budó pěkny ječimeně, žèta; — zela letos skoro fšeckè vèhènólè; — prosa se ešče nevèsěpajó.

e) Množné číslo některých jmen podstatných má zvláštní význam. Na př. školè = gymnasium, dał ho do škoł; smłuvè = svadební smlouva; stołè = svadební hostina, po stołách se pude g muzèce, hneď v tè stołè se začalè hádať; — hłavè, nohè = místo na posteli, kde se leží hlavou, nohami.

Shoda v čísle.

1. V obyčeji jest jen vykání a tykání. Vyká se osobám ženatým a vdaným, svobodným se obyčejně tyká. Jen lidé staří onikají knězím.

Při vykání a též, když se mluví o třetí osobě, jíž se vyká, pošinuje se v čísle i příčestí. Na př. gde ste bèlè? — tatiček naši bèlè tuze nemocně.

2. Při jménech rodičů a při jménech příbuzenských bývá také přisvojovací zájmeno náš váš v plur. Na př. naši tatiček bèlè tuze złě; — naši matička, naši strěček.

II. Grammatický rod.

1. Mnohá podstatná jména mají v nářečí jiný rod než v jaz. spisovném.

Místo masculin jsou

a) feminina: podešva, rozbruj;

b) neutra: téło (týl), lèši (lišej).

Místo feminin jsou

a) masculina: bot, kancełář, krč (křeč), zerz, postel, Pařiž, Hołomóc, nesnáz (= škaredé počasí), skrěš, ocel, rozvah, saze (pl.), kart, pohrom (= hádka), nákaz;

b) neutra: jiní (jinovatka), petruželi, slezeno.

Místo neuter jsou

a) masculina: Mezeřič, hoř (hoře).

b) feminina: ovoc.

2. Některá substantiva jsou dvou rodů: nárt — nárti, próh — próha, špic — špica.

3. Některá substantiva v pluralu jsou neutra: obłaka, slza mu teklè, náspa, na náspech, łóka (= pozemky, kde dříve bývala louka), jede z łók.

4. Dvě feminina mohou se v nom. sg. shodovati s neutrem: kotě už je nebožko; — to dítě chuderko má se zle.

Shoda v rodě.

1. Přívlastek i doplněk u neuter v plur. bývá vždy rodu ženského. Na př. fšeckè okna bèlè pozvèkłačovany.

2. Příčestí minulé činné má v nom. pl. pro všechny rody jen tvar mužský. Na př. stromè bèlè vèvráceny; — slipkè neslè; — okna bèlè povèráženy.

3. Rodu středního užívá se často při zájmeně vytýkacím; význam jest buď hanlivý, buď lichotivý. Na př. ti cègáni nic to nedělá a je to taky žèvo takově statek; — Bože, tè husè, dèbè temu mněł dobře dávať, tož se to nezapłati; — to bèła šèkovná kráva a tajak kozenka to bèło povulny.

III. Grammatická osoba.

1. První osoby se užívá

a) místo druhé, když se vyslovuje pokárání. Aby mluvící zmírnil toto pokárání, vysloví je osobou první a tím obrací je vlastně na sebe a toliko nepřímo na osobu káranou. Na př. A. „Už su cełě přemoženě“. B. „Šak gdo Vám to kázał děłať: dèž přeci vim, že nemožu, tak se nebudu přetahovať“. — Užs tam mohł dávno bèť, deť, dèž se mně neco káže, tož bèch šił a nehleděł bèch pořáď stáni;

b) místo osoby třetí. Mluvícímu tane na mysli, zvlášť když něco kárá, přirovnání, jak by sám si vedl a to působí, že místo osoby třetí dává první. Na př. obá só na něho s hubó jak jed, a chłapik dobře děłá; tak dèž děłá, co može, zavřeł bèch hubu ten aji ten a nesužovał bèch chłapika. — A. „Bóchałka je zas v pokutě, že trhała trávu v burgèni, déž bèło mněko“. B. „Šak dèž už to vize, že děłá škodu, tož bèch zas nehleděła na hrsť trávè hdesè ju chètiť, a šła bèch pleť na svy.“

2. Druhé osoby se užívá za osobu neurčitou. Spůsob tento vznikl z tendence, aby se u posluchače vzbudil zájem tím, že se věc všeobecně platná na něj přenáší. Na př. A. „Kuchařka každá je nemocná na nohè, tá, co tu bèła, taky si stěžovała“. B. „Ono něni divu: stoiš na kameně dłážce a v hłavu je ti horko, a tož to něni zdravy.“ — A. „Proč nihde nejezdite na hodè?“ B. „Protože bè chtělè fšeci jeť, a tož hde se zasedneš na tem vozu, a nevezneš nekeho, tož je płaču plno.“

On si mèsli, chèť mně, hdo chceš, jenem, dèž si ukradu. Je tu plno kameni, tož to je chutny sečeni: zabrósiš si a zasekneš do kameňa a už je po kosè.

Ten řeznik má to maso načèsto zasmrádły, a tož děte dvacet grěcaru a nemňěte polivkè ani masa. — A. „Já zas ani nemèslim, abès k nám na hodè nepřèšła.“ B. „Ja mně je to těžky odcházeni: odendi a buď tadè puł ďňa, jakě pořádek doma je.“

Druhé osoby slovesa viděti, slyšeti užívá se velmi často v přirovnáních, čímž se vzbuzuje u poslouchajícího pro přirovnání mnohem živější zájem, než kdyby bylo vyjádřeno pouhým přísl. určením. Na př. za tè dvě leta, jak vidiš Přèkrèła, tak skłustł; — ječimeně, jak dèž łóku vidiš, sama tráva só, a ten kłásek nehde nekerě; — Janek kópił koňa, je takově, jak ste vidělè teho Malěkovyho, jak ho mněł na podzèm; — takovy to těło vite, tajak dèž ho ulejete, tak pěkny ho mněł; — jak to usłèšeła: „Ach, Bože, hde já se poděju, co si smutná počnu,“ tajak mně słèšite, tak si nařikała.

IV. Jméno podstatné.

1. Snaha, aby názvy předmětů byla jména podstatná, jest velmi značná; proto častěji než v jazyku spisovném přidává se ku jménu přídavnému vhodné jméno podstatné, zvláště podstatné jméno věc. Na př. to je velèká věc takovy słovo řicť; — to je věc zkušená, že . .; — ja bať ste mnělè dobře, že ste neposlechlè, dèť nucená věc po tě nic něni; — Nevědomá věc hříchu nenese; — hdo može věděť budóci věce — fšeckè věce do třetice; — taková pěkná pohoda, to je věc na ječimeň; — dèbèch dostał za ječimeň stovku, to bè bèła věcka; —

on na jedně straně nic nemá, a na druhě, dèbè mněł, nezapłati; — šak on dostane svuj dił, až ho potkám.

2. Často bývá v doplňku podstatné jméno, kde bychom v jaz. spis. dali jméno přídavné nebo příčestí. Na př. to něni nátura, to je naučenosť z domu tak klnóť; — bèło pět hodin to něni taková skorota; — ve fšedni deň to je přeci škaredosť, dèž sedi całě deň v hospodě; — hádať se s vama nebudu, to bè bèła márnosť; — to něni nejaká vèměšlenosť, že . .; — to je přesvěčenosť, že taková baba kolèkráť vic pomože jak dochtor; — je to jakě rozum, dať małymu chłapikovi toli peněz? — tá móka to je sporota; — to je dobrota takovy papuče na zèmu.

3. Podstatné jméno se opakuje.

a) ve výrazích vespolnosti. Na př. jak tech zubu něni, člověk honi tó kurečku z kóta do kóta; — v burgènisku ležeł ječimeň od meze g mezè; — chodimè z práce do práce; z roha do roha, od konca po konec, od kraja do kraja.

Řídce se vyskytují případy jako: je całá zedraná, dèť jedna práca druhó stihá.

b) Velmi často se opakuje nominativ s částicí zápornou ne ve významu příslovečném. Jest to vlastně zkrácená věta. Na př. jijó maso pust nepust (= ať jest půst, ať není); — bił chłapca hława nehława; — šił błato nebłato; — jak se tè koně spłašelè tož letělè roli neroli, mandele nemandele, chrást nechrást; — dèž tema konima oře, tož mokro nemokro, takovy tam nadělá jamè; — „To sem mèsleł jenem špásem.“ „Špás nešpás nemněls to řikať.“ — „Já nepudu do kosteła, mně bè bèło zèma.“ „Zèma nezèma, obleč si kožuch a di.“ (Příště dále.)

Pokryvačské břidlice u Střelné.

Z potulek moravských sděluje ředitel Josef Klvaňa.

(Dokončení.)

Na výšinách mezi Slavkovem a t. zv. „Zadní boudou“, chaloupkou dřevěnou, postavenou pro polední odpočinek neb úkryt v zimě zřízencům lesním, jest za krásného letního dne milé pobytí.

Člověk nevidí mnoho světa, naopak jen kousek polí a lesy a zase lesy, ale cítí čerstvý, čistý vzduch, vydychovaný lesy okolními a slyší jen tichý koncert letní přírody lesní a polní.

A zase vzpomínám, kterak často jsem tu u zadní boudy jako hošík, očekávaje příchodu otcova, pod zelenou střechou statných buků, nyní ovšem dávno vykácených a smrčím nahrazených, na pokraji lesním léhával v mechu a v trávě a s přimhouřenýma očima pohlížel ven do polí. Vzduch tetelil se teplem pozdního léta, zvučel tajemnou a veselou, třebas monotonní, písní včel a much, tichou písní, které nepřehlušil leda kvikot datla, se stromu na strom houpavým letem se vznášejícího, anebo rychlé údery tvrdého jeho zobáku do kůry bukové. A slunce prodíralo se skulinami mezi listím, pohybovaným slabým větérkem a házelo kulaté obrázky své zeleným světlem okolním po zemi, po mně, spřádajícím zlaté sny mládí.

Často bývaly ty sny opravdu zlaté; neboť týkaly se zlatých a stříbrných žil, které tu v okolí dle udání známého primatora Lipenského Sigmuntka se vyskytovaly ještě v r. 1590 a 1610 (vedle toho ještě pod starým hradem, nejspíš Podhorským a u jakéhosi mlýna). O zápiscích Sigmuntkových dověděl jsem se náhodou již jako děcko a proto sníval jsem tu u zadní boudy přečasto o tom, jak pěkné by to bylo, kdybych ty žíly někde zase objevil, ovšem sám a tajně.

Dnes ovšem vím bohužel, že objevení jest nemožno, že žíly ty zlaté nebyly zajisté nic jiného leda vrstvičky kyzu, jak je tu častěji a leckdes (mezi jinými i skutečně u Podhoří v břidlicích) nacházíme, a stříbro že obsaženo jen v leštěnci olověném, na nějž se v útvaru tom, již za dávných dob i dolovalo. Tak u Kletné nedaleko Suchdola již v r. 1534, u Pohoře při Jívové r. 1552, u Gerlichova při Fulneku snad již v 15. století. Při hořejší Odře dolováno u Barnova, Staré Vsi a Liptánu při Libavé, u Budišova u Staré Vody, v t. z. Warwaldě u Rudoltovského mlýna a j. v. Též v údolí řeky Bystřice v historických dobách dolováno na leštěnec, v minulém století pouze u Hlubočka. U tohoto místa a vůbec v celém údolí řeky Bystřice původně vlastně i zlato dobýváno — ryžováním, a to v dobách nejstarších. Známa jest listina z r. 1086, v níž Eufemie, manželka Oty Sličného (Olomuckého), zmiňuje se o zlatých dolech u Domašova. Jinou listinou z r. 1200 nebo 1215

věnuje markrabě Vladislav praemonstrátům kláštera Hradišťského sejpy zlatonosné v okolí Bystřice. Vše to vztahuje se nejspíš na t. z. Goldgrundwald u Vel. Bystřice, jakkoliv tu stop bezpečných po ryžování (pahorků sejpových) nenacházíme. Bezpečné pahorečky ryžováním vzniklé máme jen u Norberčan při Libavé. Zlatá zrnka donesena do písku nejspíš z vyšších Sudet, kde jsou stopy vydatnějšího ryžování. Camerlander však myslí, že zlato má původ v leštěnci, který obsahuje i část zlata. Ta ovšem jest pranepatrná. Leštěncové rudy v Nižších Jesenících zas a zase otvírány, hlavně v minulém století. V minulém desetiročí obnoveno dolování hl. u Staré Vsi a u Barnova. Ruda Starovesská obsahuje 0·025% stříbra, Barnovská pouze 0·0075 až 0·0107%. Leštěnec vystupuje v břidlicích kulmových jako žíly nebo jako útržky a hlízy a čočky 10—30 cm. tlusté v jílovité žílovině. Vyhlídky na výhodné zpeněžení rudy za nynější láce stříbra nejsou valné; ryžování zlata by se teprv špatně vyplatilo. A tak i reální podklad mých dětských snů se ztrácí víc a více .... Nechejmež tedy snů těch ....

Od Slavkovského návrší ztratily se našim zrakům úplně stopy kamení kulmového. Návrší nižších Sudet pokrývají tu všude žluté, jílovité hlíny výšinné, povstalé zvětráním hornin kulmových. Protože v těchto jest i dosti velká součást živcová, jsou výšinné tyto hlíny dosti úrodné, a jen poloha jejich vysoká a otevřenost kraje zdejšího proti severním větrům, jež vesele hvízdávají po návršní pláni Sudetské, způsobují, že tu, na horách, daří se jen žito, oves a len, a pšenice a ječmen jen málokdy se pěstují.

Žně bývají tu často o čtyři až šest neděl později než v Lipníku, jen dvě hodiny vzdáleném, a ročně přiházelo se mně, že jsem na třešních Slavkovských paběrkovával ještě koncem prázdnin, které tehdy bývaly až do sv. Václava! Výborně ovšem daří se tu na návrších lesům, jakkoliv lesy, pokud jsou obecní, většinou se obmezují na žleby potoků a řek, jichž srázné stráně nelze na polnosti zužitkovati.

První osada, do níž naše společnost, prošedši čarokrásné lesy Hatzfeldtsko-Dietrichsteinského revíru u „Zeleného kříže“, přišla, byla Nová Ves (Neu Eigen). Pravý typ Sudetské německé vesnice novějšího data s rozházenými většinou dřevěnými, domky na vysoké pláni! Starší osady Sudetské, ve žlebích ukryté,

zcela jinak, pěkněji a mileji vítají člověka! Od Nové Vsi namířili jsme si, kolem větřáku již uvedeného, za nímž druhdy se dobývala břidlice na brousky, přes močálovité, vlastně slatinné, mechovité louky výšinné, k potůčku Odře, která tu nedaleko, u Ranošova, vyvěrá dvěma praménky. Pozdravili jsme řeku tu, jejíž líný pohyb překvapí nás již v okolí Studénky, Ostravy a Bohumína právě tak, jak mohutný tok její v sev. Německu! Tuto jest zcela nevinné, ještě hravé a veselé dítě se štěbetavým šplechtem vlnek v proudech a tajuplným šepotem vody v zákoutích hlubších, pomněnkami obrostlých!

Nad Odrou šlo to na severozápad lesem a pasekou na návrší „Wachberk" — patrně staré „Strážisko" 620 m. vysoké — pak ještě asi tři sta kroků na sever, a před námi, za hlubokým žlebem zvedal se ve znamení dvou štíhlých komínů vlastní cíl naší cesty — znamenitá kolonie domků, od níž se do dalekého světa rozváží modročerná úhledná krytba střechová břidlice či šifr, podle blízké německé osady Střelné (Waltersdorf) Střelenskou zvaná.

Haldy neupotřebitelných odpadků břidličných, místy na 10 m vysoké a na sta metrů dlouhé, svítily se v poledním slunci — stoupali jsme sem již půl šesté hodiny — jako indychově šedé moře za jistého odpoledního osvětlení a zčeření slabým větrem.

Ještě odvážné, přímé přejití žlebu pod našimi nohami, kolem polí, na nichž se dodělávaly opozděné žně, a již drápali jsme se po cestě kolem budov továrenských k „verkům šifrovým".

Tu jest nejstarší sídlo břidličných lomů, rationalně zpracovávaných. Volný ve své topografii a to v oddíle Přerovském, z r. 1835 se o nich ani o břidlicích vůbec nezmiňuje. Začalť se tu dobývati břidlic intensivněji až v letech šedesátých, a sice v otevřeném lomě.

Břidlice lupenité jsou tu uloženy do pásma břidlic hrubodeskových, směru JZ–SV mocnosti asi 50metrové. Vlastních břidlic pokryvačských jest asi 25 metrův, a jsou tak, jak jich hrubodeskový obal, skorem kolmo postaveny. Proto bylo i možno dobývati jich delší dobu v lomě otevřeném. Později započato však v jihozápadní a potom i v severovýchodní části pásma dobývati břidlic zcela hornickým spůsobem. Prohloubeny totiž

šachty, nyní přes 120 m hluboké, a z nich štolami vodorovnými, prachem a dynamitem dobývá se nyní surovina, v obvyklých „huntech“ (vozících hornických) na povrch se „fedruje“ a tu přiměřeně zpracuje. Jihozápadní důl patří „akciové společnosti Olomucké“ a jest větší i rozlohou a výrobou, východní patří soukromníku p. Huterovi, rodáku tuším z Holešova, a jest menší.

Kolmými vrstvami břidlic prosakuje přirozeně a snadno voda, tuto mnoho vody, kteráž se zmáhá vodárenským strojem. Jest poněkud železitá, z kyzů, jichž třpytivé krystalky i vrstvičky tu častěji v břidlicích můžeme najíti, a kteréž také tvoří původní material zdejších vzácných zkamenělin živočišných i rostlinných. Kyz zkamenělin ovšem časem zvětral na práškovitý hnědel, a tak z pravidla objevují se zkameněliny jako hnědý, často lehce smazatelný nákres. Nejčastější zkamenělinou živočišnou jest tu Posidonomyia Becheri, jejížto skořápky poněkud připomínají rýhované škeble. Převzácně vyskytují se rostlinné zbytky jisté kamennouhelné přesličky (Archaeocalamites). Dosti časty jsou i jakési otisky, jež možno pokládati za stopy neznámého jakéhosi, v bahně se plazícího zvířete hadovitého nebo spíše červovitého, popsané jménem Nemertites sudeticus. Hnědel stop těchto červovitých proložen jest lupínky slídy. Za velkou vzácnost deskových břidlic Střelenských pokládati dlužno i hlavonožce, jejž Štúr ve svém monumentálním díle: Die Culmflora des mähr.-schlesischen Dachschiefers (Vídeň 1875—1877) uvádí pode jménem Goniatites prior.

Prohlédnuvše si dokonale důlní zařízení dolu severovýchodního, k němuž nám dal svolení i potřebné průvodčí se vzácnou ochotou majitel dolů, a dále úpravnu břidlice nad zemí, kde děje se štípání, přiřezávání, přistřihování, třídění a konečně i vážení břidlice (břidlice prodává se totiž na váhu), sedli jsme — dosavadní námahou znaveni jsouce — ku skrovnému, nám však neobyčejně chutnajícímu obědu v kantině hornické. Jednoruký hostinský, staraje se jak moha o náš blahobyt, potouchlým humorem svým nad to tak dokonale dráždil naši bránici, že jsme se neobyčejně rozveseleni vydali na cestu, abychom včas dostihli stanice mor.-slezské centrální dráhy u Hrubé Vody.

Na pokraji návrší dolů ještě jednou jsme se rozhlédli! Nebe za oběda zachmuřilo se, a nálada kraje náhle sesmutněla. Jak

smutnou teprv jest, když sněhový pokrov, který tu často již v říjnu se ukládá a vytrvává do dubna, rozprostře se na krajinu zdejší, a nad ním mezi lesy i vzdálenými osadami skuči severní vítr v síle ničím neoslabované, žena před sebou ostré tvrdé krystalky sněhové nebo chumelenici sibiřskou?..

Také zimní smutek zdejšího kraje dobře znám!

Hned o prvních studentských prázdninách — o vánocích r. 1869 — jsem jej poznal, jeda od Kozlova přes Ranošov ke Slavkovu k rodičům, kteří tu tenkrát bydlívali, když otec byl dozorcem nad městskými lesy Lipenskými.

Ale Slavkov sám, stará to osada, rozhozená přemalebně v pěkném žlebu, druhého dne již nebyl smuten. Slunce, třebas i zubaté, se zasmálo a pozlatilo bílé sněžné peřiny, do nichž den předešlý, den mé první cesty na svátky, zabořil chaloupky Slavkovské — některé až po střechu i výše. Každý stín, ostrý a dlouhý, modral se onou známou modří stínů na plochách sněžných, děti německé, se svahů za bujného veselí sáňkující, rděly se mrazem snad i uhřátím, zvonce a rolničky velkých saní se smály do čistého, jinak přetichého vzduchu, — to vše již nebylo nic smutného, a po včerejší chumelenici, jíž neproniknutelnou, nekonečnou táhly nás horské saně krajem neviditelným, plným podivné úzkosti a opuštěnosti, bylo mně neobyčejně pěkně . . .

Rozhlížíme se tedy od dolů Střelenských! U našich nohou jest Střelná, dosti velká německá osada, která by se zajisté ještě více zmohla, kdyby ku zdejším lomům vedla dráha. Bez ní nutno břidlici odvážeti daleko, snad až do Vel. Bystřice, čímž se proti jiným místům, dráze bližším, zdražuje velice.

Kol a kol vlnitý terén náhorní výšiny Sudetské, pole, lesy, lesy a pole! V zadu na severním obzoru něco se zvedá jako zvláštní osamělá homole; jest to Červená hora (Rotherberg) 750 m vysoká, nedaleko níž, u t. zv. Zlaté Lípy[1]) jest nejjižnější bod onoho čedičového shluku, kterýž v Roudnu za Dvorcem dosahuje nejvyššího (780 m) bodu a největšího rozsahu,

[1]) Pod lipou na vrcholku této hory stál prý generál Laudon, když r. 1758 vykonal známé přepadení pruského zásobního transportu o 3700 vozech k Olomouci táhnoucího.

jednotlivými ostrůvky k Opavě, a přes Budišovice u Hrabyně až k Mor. Ostravě se táhne a tu uhlí kamenné proráží. — Kamení čedičové od Zlaté Lípy jest tu u Střelné kamenem štěrkovacím!

Ve vlnivém terénu zdejším, řídce oživeném lidmi, mluvícími málo srozumitelnou horáckou němčinou a do polí jdoucími, ještě tu a tam postřehneme nějaký lom. Ale ne již břidličný, leč na kámen stavební, na př. hned za východním koncem Střelné.

Veškero pásmo kulmové odtud na západ až ke hranici s útvarem starším, devonem, pokládají geologové celkem za nejspodnější vrstvy útvaru kulmového.

Pásmo toto nejspodnější jest asi 8000—10.000 m široké a obsahuje hlavně špalkové vrstvy s proplastky břidlic hrubodeskových, jež zase tenkolupenné břidly pokryvačské uzavírají. Vedle toho jsou též i pískovce a jemnozrnné slepence barvy po většině žlutavěšedé, větráním hnědavé, jichž se s výhodou na stavbu a dlažbu užívá, a uvedené již břidly stébelnaté u Nové Vsi při Budišově a Střelné. Starodávné lomy na pískovce jsou na př. u Vel. Bystřice. Zkameněliny pro nejspodnější pásmo to význačné zjištěny v lomech na levém břehu potoka Stollenbachu (patrně dle pradávného dolování pojmenovaného) nad Hučovským (Seibersdorf) mlýnem.

Do téhož nejspodnějšího pásma kulmového patří též četné lomy břidličné ve Slezsku: záp. Heřmanic (Freihermsdorf) a Jakartovic (Eckertsdorf) a ovšem i lomy břidličné nad stanicí mor.-slezské centr. dráhy u Hrubé Vody, o nichž níže bude ještě zmínka.

Střední pásmo kulmu jest více na východ až k údolí Bečvy. I toto obsahuje pískovce, většinou tmavé, někde, jako na př. u Čertových kazatelen častěji jmenovaných, zvětralé žule podobné a pak slepence (Milchhübl, Slavkovský mlýn). Kdežto slepence spodní skládají se z úlomků černých prahor. břidlic hlinitých, zelených fyllitů, jak je máme pod devonem na Haidekammu u Praděda a slídnatých rul, nalézáme ve slepencích pásma středního, více břidličnatých, zelené fyllity, křemence, ruly, žuly, a na Milchhüblu a u Ranošova uvedené již oblázky kersantitové, velké až jako jablko i větší. Po rozpadnutí slepenců vzniká z nich jakýsi výšinný štěrk. Též břidlice jsou

v pásmu tom, hrubodesknaté i tence lupenité, na něž nejjižnější lom jest tu u Staré Vsi.

Jsou tu v lomě směru S—J a stojí zase skorem kolmo. Barvy jsou černě modrošedé, a mají celkem dosti zkamenělin. Štúrem zjištěny 4 druhy živočišné a 34 rostlin! Jiné lomy břidličné v pásmě tom, ovšem již ve Slezsku v okolí Vítkova jsou u Čermné (Tschirm), Techanovic (Zechsdorf) a zvláště bohaté na zkameněliny u Moravičan (Mohradorfu) nad řekou Moravicí. Ve velkém komplexu břidlic zdejších pracuje se štolami, a zjištěno tu 15 druhů zkamenělin živočišných, z nichž památný jest zvláště kamennouhelný trilobit Phillipsia latispinosa a hlavonožci Nautilus, Goniatites, Cyrtoceras a Orthoceras. Jižně Melče jest rovněž lom břidličný tohoto pásma a jižně Dolních Životic (Schönstein) při Opavě.

Nejvyšší pásmo Sudetského kulmu přestupuje na východ i na levý břeh Bečvy, mezi Hlinskem (Helštýnem) a Hranicemi. Část tato tedy geologicky patří k Sudetám, jakkoliv orograficky vydává se za poslední výběžek Karpat. Ve Slezsku končí rovněž nejvyšší toto pásmo k východu kulmu a u Ostravy stýká se vrstvami kamennouhelnými, jež nad kulmem stejnosměrně (konkordantně), jak Štúr myslil, se neukládají, nýbrž různosměrně (diskordantně), a tedy mladšími jsou, než kulm (Dr. Tietze). Ostatně nasvědčuje tomu i zvířena mořských vložek do Ostravského horstva uhelného, kteráž tak jako flora Ostravská takměř ničím se neshoduje s faunou a florou kulmových drob a břidlic.

Břidlice lupenité jsou v nejvyšším pásmu celkem vzácné. Známe je od Bártova mlýna u Kyjovic při Bílovci, kdež jsou takměř černé a obsahují pěkně zachovalé zkameněliny (ale v málo druzích) a pak od Dirné (Tyrn) při Fulneku.

U Pusté Polomi jsou břidlice kamenečné. Patrně obsahují hojně kyzu železného, který větrá a břidlice na kamenečné mění větráním. Z kulmu na levém břehu Bečvy známe řídké zkameněliny od Teplic (Archaeocalamites) a Opatovic (Archaeocalamites a Cardiopteris) a od Soběchleb (Lepidodendron). Tu všude jsou převážně droby a jen místy slepence a špalkové břidlice.

Ale nechejmež podrobnějšího výkladu o našem kulmu a spěchejme dokončiti pout dnešního dne! Je to vlastně nej-

rozkošnější část naší cesty! Škoda, že nesvítí slunce jako dopoledne! Cesta vede nás ze Střelné západním směrem do překrásného žlebu při potoku Lichnickém a od něho přes „jasanový hřbet“ (Eschenkamm) cestou, důkladně turisticky označenou: ke stanici Hrubé Vodě. Na vysokých lučinách zdejších kvetou tmavomodré hořce v plné kráse své, okolní lesy líbezně šumí; jen slunce, slunce chybí!

Po nedlouhé cestě lesem rozjasní se náhle před námi — jsme u lomu „Uhustein“ nad Hr. Vodou, u lomu břidličného, pod nímž ve hlubině šumí Bystřička a svítí stanice tak pěkně položená, že nedivíme se nikterakž, proč tu vedle zařízen vábivý výletní hostinec letní pro panstvo z Olomouce. Nám však nestačí čas na prohlížení vší té krásy a na návštěvu hostince, ve všední den celkem opuštěného! Vlak k Olomouci odjíždějící jest již nedaleko!

Přerážejíce prudké serpentiny silnice od lomu ke stanici se vinoucí, dopadáme staničky té, kupujeme lístky, a vlak od Opavy přibylý již nás odnáší z Němec na Hanou.

Marně upozorňuji na krásu žlebu okolního, marně vykládám, kde tu asi na březích Bystřičky bývaly za dob starodávných ryžovny na zlato — přítel J., jejž jsem ráno okradl o dvě hodiny spaní, neodpovídal, neprohlížel si nic a za chvíli, ukolébán hukotem vlaku, spal spánek spravedlivých.

Umělecké a vědecké zprávy.

Stručný soupis historických a uměleckých památek na Moravě. Sestavil V. Houdek.

Slovo úvodní. Pro poznání historických a uměleckých památek na Moravě učiněno bylo dosud nemnoho. Souborného díla o tomto předmětu česky psaného dosud nemáme. Česká akademie počala sice nedávno vydávati „Soupis památek historických a uměleckých v království českém od pravěku do počátku XIX. století“, a po Čechách dojíti má na Moravu. Poněvadž však ročně sotva vyjde více než dvé okresů politických, jichž je v Čechách celkem ke stu, bude Moravě na toto vydávání

soupisu památek moravských Českou akademií ještě dlouho čekati.

Na Moravě vyšly v tomto oboru českým jazykem pouze porůzné monografie; z nich nejnákladnější jsou „Církevní památky král. hlav. města Olomouce“, četné to tabule fototypií s textem původně německým prof. Nowaka, přeloženým od P. Kachníka. Pilně a znalecky přihlíželi k památkám uměleckým a historickým také Beringer a Janoušek ve svých monografiích o Telči a Dačicích. Porůzná pojednání o takových památkách z Moravy přinesly časopisy Method, Časopis vlast. muz. spolku Olomouckého, Časopis Matice Moravské.

Hojnější jsou práce z tohoto oboru o Moravě v literatuře německé. Již Wolný dbal ve svých topografiích takových památek, zejména církevních v topografii církevní. Avšak díla jeho jsou dnes, aspoň v této příčině, zastaralá, nedostačují již a jsou dnes mimo to dosti vzácná. Mnoho látky umělecko-historické z Moravy je v publikacích c. k. ústřední kommisse pro výzkum a záchranu uměleckých a historických památek ve Vídni (Jahrbuch a Mittheilungen der k. k. Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Kunst- und historischen Denkmale in Wien, a to Jahrbuch 5 svazků, 1856—61, Mittheilungen od r. 1856 po dnes). — Systematický, arci jen zcela stručný nárys dějin umění výtvarného na Moravě podal Prokop v díle „Oesterreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild“, svazek Mähren und Schlesien. Týž připravuje nákladné dílo o dějinách stavitelství na Moravě. — Drobnému umění církevnímu na Moravě věnováno jest dílo „Kunstgewerbliche Objekte der Ausstellung kirchlicher Kleinkunst im mährischen Gewerbemuseum in Brünn“, 1885. — Jistý druh staveb profánních z Moravy, totiž zámky moravské vyobrazeny jsou ve veliké sbírce fotografií, pořízené moravským velkostatkářstvem r. 1888, vydané však v počtu velmi obmezeném. Pouze illustrace, arci hojné a precisně kreslené illustrace památek ze všech oborů výtvarného umění a uměleckého průmyslu, podávají Franzovy „Kunstarchaeologische Aufnahmen aus Mähren“, 1894.

Zmíněná již c. k. ústřední kommisse pro výzkum památek ve Vídni konečně připravuje topografii umění na Moravě. Za tímto účelem konal pisatel těchto řádků za posledních let několik studijních cest po Moravě; naše Moravěnka však je nemalá,

a volného k takovým potulkám času po skrovnu. Zbývá tedy ještě mnoho procestovati a prohlédnouti. Zatím však nahromadila se přece jakási zásoba látky z tohoto oboru.

Aby se poněkud připravila půda pro budoucí soupis památek takových na Moravě, jak jej Česká akademie vydávati zamýšlí, t. j. aby se prozatím seznalo, co kde na Moravě v této příčině pozoruhodného se zachovalo, — odhodlal se pisatel, povoluje naléhavému přání ctěné redakce tohoto časopisu, podávati v této rubrice seznam důležitějších památek dotyčných po jednotlivých okresích a větších městech. Má to býti právě jen seznam, pouhé registrování památek, soupis zcela stručný, obmezující se na jména, dáta a hesla, charakterisující sloh té které památky, nikoli pak snad podrobný popis jejich. Z nehotovosti přípravných prací, zejména pak z té okolnosti, že zbývá ještě mnoho procestovati, plyne, že nemožno podati tento soupis dle nějaké určité soustavy okresů, nýbrž v tom nahodilém pořadí, jak potulky pisatelovy po Moravě toho kterého času pokročily.

K Wolného topografiím odvolávám se tuto jednou pro vždy; jiné prameny citovány budou na příslušném místě.

I. **Jihlava město.** (D'Elvert, Geschichte und Beschreibung der Bergstadt Iglau, 1850.)

1. Farní kostel sv. Jakuba, imponuje zvenčí převysokou, strmou střechou lodi; založen asi po r. 1200, přestavěn kolem 1250 a zachoval se v podstatě v té podobě podnes, přes to, že byl po požáru r. 1523 v polovici XVI. stol. opětně přestavěn. Má tři lodi, střední jen nepatrně vyšší než boční. Sloupy osmiboké, klenba žebrová, oblouky mírně hrotité. Kůr (presbytář) zakončen pěti hranami osmistěnu. Na západním průčelí dvě nestejně vysoké, čtyrboké věže; dolejší část jich je původní, vrch novější, střecha cibulovitá, ze XVI. století. Portály ještě původní, románské, dosti jednoduché. Z oken mají pouze některá v kůru pěknou kružbu. Empora v levé boční lodi, asi v XVI. stol. vystavěná, byla loni zbourána. Vnitřní zařízení vesměs barokové. Kamenné schodky ke kazatelně jsou snad starou ambonou. Nejvzácnějším dílem uměleckého průmyslu v tomto chrámě je křtitelna z r. 1598, z mědi, vzácné práce kovotepecké s 8 reliefy, představujícími výjevy staro- i novozákonní; také na

příklopu reliefy. (Obraz u Franze, Kunstarch. Aufnahmen, tab. 49.) Svršek barokní. — V sakristii gotické sanktuarium ve zdi. — Z pobočních kaplí nejdůležitější je kaple P. Marie z r. 1702, nyní polychromovaná; socha na oltáři této kaple prý z r. 1495; mříž, která ji odděluje od kostela, pokládá se za nejvzácnější práci zámečnickou slohu barokového na Moravě. Zábradlí oltářní v této kapli je pěkně kovaná práce rokoková. — Zvenčí ve zdi kostela zasazen jeden náhrobní kámen z roku 1600 s pěknou skulpturou Jonáše, velrybou vyvrženého, druhý z r. 1762 s několika erby, oba s německými nápisy. Velký zvon z roku 1563, pěkně ozdobený. (Grueber, Kunst d. Mittelalters in Böhmen. II, 37—39; Mitth. d. mähr. Gew.-Mus. 1885, p. 54; 1892, 21; 1893, 81; Mitth. Centr. Comm. 1894, 139.) Poblíž kostela t. zv. Olivetská hora.

2. Kostel minoritský z doby přechodní (XIII. stol.), vyjímajíc barokové průčelí (z XVIII. stol.), zachovaný v původní podobě; má tři lodi, obě boční o polovici nižší než loď prostřední; křížová klenba má hrotité oblouky, žebra vybíhají z ozdobných nosičů. Mezi vlastním chrámem a kůrem vsunuta loď příční. Nad prostředním polem této příční lodi osmiboká věžka s jehlancovou zděnou krytbou a trojhrannými štítky kolem střechy. Některá okna jsou ještě románská, jiná jsou zmodernisována. Kůr je neobyčejně dlouhý, o čtyřech polích, polygonálně uzavřený. Gotické uzavírky kůru není dnes z kostela viděti pro oltářní architekturu barokovou; v patře uzavírky kůru, upotřebované nyní za konventní kapli, pozoruhodny jsou porouchané skulptury gotické. Na epištolní straně kůru byl obraz, představující přepadení Jihlavy roku 1400. Obraz byl nedávno zalíčen, před tím však okopírován; dle fotografie nesl letopočet 1790. Zábradlí oltářní je pěkná zámečnická práce rokoková. Ve vedlejším dvoře množství, většinou porouchaných náhrobků ze zrušeného hřbitova (ze stol. XVII. a XVIII.). (Grueber II. 39—40.)

3. Zbytky kostela Dominikánského, přestavěného r. 1784 i s klášterem v kasárnu; jediný význačný zbytek kostela jest západní portál o třech ustupujících sloupcích s pěknými hlavicemi a patkami, překlenutý hrotitými oblouky, jinak dosti jednoduchý; patrně z XIII. stol. (MCC. I. 66, Grueber II. 39, Notizenblatt 1856, č. 3.)

4. Kostel sv. Ignáce (Jesuitský) na náměstí v čisté renaissanci z konce XVII. stol., v průčelí dvě věže, vnitřek imposantní, stolice pěkně vyřezávané, architektura hlavního oltáře malovaná, s působivou perspektivou. Na jednom bočním oltáři na evangelní straně ukřižovaný Kristus, nikoli na kříži s vodorovným břevnem příčným, nýbrž na kmeni stromu, rozvětvujícím se šikmo vzhůru; dle pověsti krucifix tento darován byl králem Přemyslem I. bývalému kostelu Dominikánskému v Jihlavě. — V bývalé koleji Jesuitské, resp. gymnasiu, v t. zv. síni komoedií fresky na stropě (Parnass s Apollinem a musami) od Karla Poppera z Vel. Meziříčí.

5. Kostelík sv. Jana Křtitele za městem na pahorku o samotě, dle pověsti vystavěn již r. 799!! Loď je dnes téměř veskrze renaissanční a neúhledná; západní vchod má pozdně gotické nadpraží; velice nízký presbytář, polygonálně uzavřený, jest však patrně zbytkem původní románské stavby. Na jižní zdi lodi zvenčí vystupuje zděná kazatelna, přístupná z vnitřku lodi. V průčelní zdi lodi nad nízkým, kulatým obloukem vítězným jsou nástěnné malby z doby novější.

6. Radnice má na chodbách dosud gotické klenby, průčelí je však obnoveno slohem renaissančním, druhé patro a věžka pak jsou z r. 1786. — Uložen zde dosti bohatý archiv městský; nejcennější rukopisnou památkou zdejší jsou práva městská a horní jihlavská (latinsky a německy) s pěknými miniaturami (kol. 1400). Na jednom (celostranném) obrazu přísahají šepmistři, že budou souditi po právu; nad nimi krucifix mezi Matkou Boží a miláčkem Páně; na menších obrázcích někteří panovníci čeští, zvláště Karel IV., pak také markrabě moravský Jošt. (MCC. 1888, 120.) — V radní síni olejový obraz Jihlavy ze XVII. stol. Obecní obrazárna má asi 50 obrazů, mezi nimi prý také jeden originál Cranachův. (Handbuch d. Kunstpflege in Oesterr. 266.) Městská pečeť jihlavská, asi z konce XV. stol., vyobrazena v MCC. 1874, pag. 90.

7. Ze středověkých hradeb městských zachovalo se ještě dosti zbytků; z nich zvláště pozoruhodna je brána městská u kostela minoritského, zvaná Frauenthor dle zmíněného právě kostela, zasvěceného Matce Boží; ozdobné cimbuří této věže je pozdně gotické s renaissančními přímětky.

8. Na náměstí před kostelem Jesuitským je socha (sloup) P. Marie z r. 1690, postavený upomínkou na mor z r. 1679; pak jsou tam dvě kašny ze stol. XVIII. se sochami Neptuna a Amphitrity. Na poště, rovněž na náměstí, balkon se zábradlím z kovaného železa.

9. Ozdobné cechovní truhlice (1594 a 1692) a konvice vyobrazeny jsou u Franze „Kunstarch. Aufnahmen“ tab. 45, 47, 85 a 94. Tamtéž (tab. 61 a 63) kované kříže hřbitovní barokové.

(Příště dále.)

Obnova kostela sv. Bartoloměje v Opatově. Opatov, městečko na Třebicku, náleží mezi nejstarší osady západní Moravy; darovalť již r. 1086. Mutinka Opatov tehdy založenému benediktinskému klášteru Opatovickému v Čechách.[1])

Kdy vystavěn byl v Opatově kostel a zřízena fara, nelze určitě udati. Zápisy ve farním archivě uvádějí rok 1234, odvolávajíce se na zlomky zámeckých archivů v Třebíči a v Brtnici; dle těchto zápisů farního archivu náleželo právo patronátní nejprve ženskému klášteru v Tišnově, potom Templářům a později benediktinskému klášteru v Třebíči.

Jisto však jest — jak uvádí Volný ve svém díle „Die Markgrafschaft Maehren“, a to dle desk zemských — že r. 1364 náležela polovice práva patronátního paní Herce z Opatova, ačkoli činil na tuto polovici nároky i Hrut z Kněžic.

Nepochybno tedy, že původní chrám Opatovský byl stavbou prastarou a památnou, a litovati jest toho, že se nezachovalo vyobrazení jeho aneb aspoň podrobný popis, z něhož bychom mohli souditi na dobu, z které pochází, a na sloh stavby. I toho jest litovati, že se nezachovalo ničeho z kostelního nářadí a předmětů kostelních. Volný praví ve své „Kirchliche Topographie von Maehren“, že starý kostel byl jen v presbytáři klenutý, 5 sáhů dlouhý, 3 sáhy a 4 střevíce široký a 4 sáhy vysoký, tedy příliš malý a velmi sešlý.

O velikém požáru, jenž stihl Opatov roku 1696, shořela střecha kostelní, věž však se zachovala.

Prastarý tento kostelík stál až do roku 1846. Že byl příliš malý, značně sešlý, vystavěn byl nákladem patrona —

---

[1]) Cod. dipl. Mor. I. p. 171.

vrchnosti Brtnické — v letech 1841—1846 nynější chrám sv. Bartoloměje. Stavěn byl na místě, kde stál starý kostel, okolo něho a nad ním, tak že po celou tu dobu konány v něm byly služby Boží až v r. 1846 byl rozbourán. Starý kostel s věží nedosahoval klenby nového chrámu, jenž jest 36 m dlouhý, 9·5 m široký, 15·17 m vysoký; věž jest 34·14 m vysoká.

Nelze sice nazvati kostel tento vzácnou a uměleckou památkou stavitelskou, avšak právem lze se domýšleti, že staviteli jeho tanul na mysli dobrý vzor barokové stavby chrámové opravdových mistrů, jak je stavěli na konci 18. století, a že se mu zdařilo napodobení tohoto vzoru.

Proto plnou měrou zasloužila si stavba tato obnovy a umělecké opravy, jaké se jí v minulém roce 1898 dostalo; byltʼ postaven nový hlavní oltář, poboční oltáře, kazatelna, křtitelnice, a varhany byly obnoveny, vykonána byla malba celého chrámu, a chatrná již okna z obyčejného skla nahrazena byla okny s malbou na skle.

Dosavadní hlavní oltář a obraz na něm neměly ani nejmenší známky uměleckosti; bylaťto práce téměř primitivní; jevila se tudíž nutná potřeba, aby byl postaven oltář nový. Nový hlavní oltář, o němž pracovali Petra Buška synové v Sychrově, jest zdařilá práce baroková, souhlasná se slohem chrámovým, v přiměřené výši k rozsáhlosti a výšce stavby chrámové. Po pravé straně oltáře jest socha sv. Václava, po levé socha sv. Víta. Oltářní obraz, představující sv. Bartoloměje, jest prací akademického malíře Konstantina Buška.

Čtyři staré poboční oltáře rovněž slohu barokového zůstaly, byly však obnoveny a přiměřeně ozdobeny; rovněž tak křtitelnice a varhany. Kazatelna, práce pocházející s počátku tohoto století, ozdobena jest obrazy čtyř evangelistů, kteréžto obrazy pracoval také Konstantin Bušek.

Co pak se tkne malby chrámové, nazvati ji můžeme vesměs zdařilou; nejkrásnější však částí její jest klenba chrámová jak v presbytáři, tak zvláště v lodi chrámové.

V lodi jest klenba rozdělena ve čtyři klenuté stropy po 4·5 m v šíři a 16 m v délce, jež jsou vyplněny bohatými a plasticky udělanými ozdobami barokovými; v každém stropě jsou dva nádherné rámce, v nichž jsou malby figurální, vypracované

spůsobem al tempera, a to poprsí v životní velikosti. Jsou tu zobrazeny vedle čtyř evangelistů moravští věrověstové svatí Cyrill a Method a světice české sv. Ludmila a sv. Anežka.

Rovněž tak bohatě slohem barokovým malována jest klenba v presbytáři.

Loď chrámovou od presbyteria dělí oblouk triumfální značných rozměrů; máť 4 m šířky a jest 16 m dlouhý. Malba tohoto oblouku jest vzácnou prací uměleckou. Prostřed jest knížecí znak rodiny Collaltovské, v levo a v pravo jsou bohaté rámce, plasticky malované se symbolickými znaky víry a naděje; v bohatě malovaném stropě presbytáře uprostřed barokových ornamentů jest symbol lásky.

Stěny chrámové jsou natřeny barvou světle zelenou a jsou barokovými ornamenty ozdobeny.

Sloupce a hlavice v lodi chrámové jsou mramorovány.

Vše jest čistě vypracováno a činí dojem umělecké bohatosti a dokonalosti.

Malbu kostelní spůsobem zdařilým vykonal brněnský malíř Jakub Ballon; figurální práce na klenbě pracovali akademičtí malíři bratři Jarošové.

K novému hlavnímu oltáři a malbě chrámové vhodně a důstojně se řadí barevná okna, jež jsou pracována rovněž ve slohu barokovém. Zvláště vynikají okna v lodi, jsouce ozdobena krásnými a bohatými ornamenty, v nichž střídají se úlity různých tvarů s barevnými kyticemi a květy, což vše splývá v lahodný umělecký celek.

Tato barevná okna jsou prací brněnské firmy Benedikta Škardy, uměleckého ústavu pro malbu na skle.

Celek, veškery totiž práce opravné a ozdobné, činí dojem umělecké harmonie. Ničeho nepozorujeme, co by rušilo lahodný a milý dojem shody. Zdá se nám, jakoby ruce všech, kdož o této obnově a ozdobě chrámu pracovali, vedla snaha po uměleckosti a harmonii, jež by se úplně shodovaly se slohem stavby.

Obnovený kostel sv. Bartoloměje, jejž světil nejdůstojnější pan biskup brněnský dne 2. října r. 1898, řaditi můžeme k nejkrásnějším stavbám chrámovým západní Moravy.

Dohled na tyto práce opravné a jejich řízení zvláště po stránce umělecké měl c. k. konservator Adolf Sterz, ředitel odborné školy keramické ve Znojmě.

Velikých zásluh o vykonání této umělecké obnovy chrámové získal si farář Opatovský důst. pan P. Ignát Vyškovský, jemuž náleží dík a uznání nejen farníkův, ale i přátel a milovníků památek uměleckých.

Frant. Šilhavý.

List poslance k voličům z r. 1848. (Sděluje Fr. Vlst. Jurek.)

Když ústava baronem Pillersdorffem vypracovaná a dne 25. dubna 1848 oktroyovaná téměř nikoho neuspokojila, Vídenští demokraté pouličními nepokoji vynutili odvolání její v měsíci květnu (16.). Říši ustrojiti, požadavky národův ukojiti měl sněm říšský o jediné komoře, volené nepřímými volbami od lidu. Volby vykonány v prvních dnech měsíce července. Všech poslanců bylo 383. Na království České připadlo 90 poslanců, na Moravské markrabství 48, a na Slezsko 10. Čechové i Moravané volili ponejvíce spisovatele a jiné národovce, známé z minulých let.

Ve venkovských obcích okresu Velké Meziříčí -- Třebíč zvolili si za poslance svého krajana Josefa Kučeru, takto sice měšťana a majitele hostince ve Vídni sídelní, ale narozeného ve Vídni u Vel. Meziříčí, kde otec jeho Jakub měl půllán čp. 14. Matka slula Veronika. Josef vychován byl v domě otcovském jako každé jiné dítě venkovské. Vychodiv školu místní, byl ve 13. roce odeslán do Vídně, kam až posud ze západní Moravy silný proud učňů přitéká, aby se učil řemeslu krejčovskému. Když dostal za vyučenou a měl se státi tovaryšem, nechal krejčovinu krejčovinou a dal se na sklepnictví v pivnici Finkensteinově (Finkensteinisches Bierhaus, Grosse Schulerstrasse).

V nové živnosti čekalo ho štěstí. Přiženil se na hostinec a později si jej i koupil. Kromě vlastního hostince najal ještě hostinec u císařského sirotčince.

R. 1841., když v rodišti jeho stavěli kapli, věnoval mnoho na její zbudování jak na hotovosti, tak i stavivo a výzdoby kapelní: obraz oltářní, svícny, drahocenné podušky, věčnou lampu, dlážku Kehlheimskou a t. d.

Ač se mu nedostalo lepšího vzdělání, miloval mateřskou řeč svoji, nebál se veřejně ukázati a prohlásiti, že je Čech, či jak se tehdy říkalo, Slovan. Poznal-li někoho, jenž jsa Čechem za svou řeč se styděl a němčině před mateřštinou přednost dával, vzplanul jako pravý vlastimil rozhorlením a nerozpakoval se takého zbabělce veřejně pokárati. Kdyby každý Čech, kterého osud do Vídně zavane, tak se choval jako náš Kučera, věru jinak by to s českým živlem ve Vídni dopadalo!

„Počet Čechů ve Vídni usedlých počítá se na 300.000 duší. Ale tato obrovská cifra zdá se býti pohádkou, bájí, hledíme-li k representaci, jakou při hromadném svém vystupování vždy jeví, postrádáme-li ohledu, jaký by se vůči ní jeviti měl. Těchto 300.000 čes. duší jest z většího dílu neuvědomělou massou, jíž chybí duše a život.“ [1])

Než vraťme se k našemu Kučerovi. Své krajany, kteří do jeho hostince přišli, radostně vítal a hojně pohostil, hovoře s nimi rád rodným nářečím vídeňským, jehož do konce života neodložil.

Povinnosti poslanecké konal svědomitě, jakož vůbec svědomitost a celost v díle byla základním rysem povahy jeho.

Aby voličové věděli, o čem na říšském sněmě ústavodárném se jedná, a co v říši se děje, zasílal ob čas do každé osady a obce svého volebního okresu tištěné zprávy, v nichž shrnul vše, co za důležité uznával, a co voličům bylo třeba věděti, aby bouřlivým běhům událostí památného roku 1848 porozuměti mohli. Tím ukázal tak mnohému panu poslanci „modernímu“, jak rozuměti heslu „stýkati se s voliči.“

Řeč a výrazy volil tak, aby každému bylo srozumitelno, co říci chce.

Kučera zemřel r. 1866 byv raněn mrtvicí.

Nám dostal se do rukou jeden takový leták Kučerův k voličům. Vydán je tiskem O. Mechitaristů na půlarchu švabachem.

Myslím, že nebude laskavým čtenářům nijak proti mysli, seznámíme-li je s obsahem zajímavého letáku, líčícího události před 50 lety na říšském sněmu sběhlé, jak je autor sám viděl

[1]) Spolek „Lidová osvěta“ v provolání od 28. září 1895.

a zažil. Tuším, že i stanovisko autorovo nebude bez zajímavosti a poutavosti pro dobu každou.

Opis.

Milí krajané!

V posledním mém listu dověděli jste se, že odeslána byla od říšského sněmu k císaři do Innomostí deputací, která jej žádati měla, aby se co nejrychleji do Vídně odebral.[1]) Tato deputací byla na své cestě ve všech městech, pak od císaře těmito slovy vlídně přivítána: „Těší mne uvítati pány poslance říšského sněmu u sebe! Vyhledávaje vždy jen blaho svých národů, chci rád vyhověti při vylíčených mně okolnostech přáním vašich vysílatelů a se mezi ně odebrati. Nehledě na to, že mé zdraví posud upevněné není, hodlám vydati se na cestu do Vídně — k mým věrným Rakušanům — po menších denních cestách, přiměřených mému nynějšímu zdraví dne 8. tohoto měsíce. Výraz vašeho dobrého smýšlení přijímám se zalíbením.“

Tato jsou slova císařova, která také v skutku již splnil, anť v sobotu dne 12. srpna odpoledne po 6. hodině s celou císařskou rodinou do Vídně přijel. Přivítání bylo slavné a srdečné. Deputovaní, národní stráž, vysocí vojenští důstojníci a množství ostatního lidu šlo mu vstříc, ve všech kostelích se zvonilo, na celé cestě z moždířů se střílelo a před kostely, kudy císaře cesta vedla, vyšli duchovní jsouce oblečeni v nejskvostnější ornáty.

Z toho, že se císař tak rychle do Vídně odebral, souditi lze, jakou moc a jakou důvěru požívá říšský sněm. Co se tolika deputacím, tolika tisícům podpisů nepovedlo, to dokázal říšský sněm jedinou deputací, jediným přípisem. A jakž by také nedokázal? Vždyť jest podpis jednoho deputovaného podpisem 50.000 duší, hlas všech deputovaných hlasem všech národů, a takový hlas musí ovšem slyšán býti nejen v Innomostí, ale i ve všech městech i zemích!

* * *

Nyní přikročím k dotazům čili otázkám od poslanců říšského sněmu na ministerstvo, to jest na nejvyšší osoby, jimž vláda říše svěřena je, činěných, a o kterých jste bez pochyby ještě ničeho neslyšeli.

Máte snad ještě dobře v paměti časy vlády Metternichovy, který, chtěje to neb ono činiti, nikoho se netázal, aniž kdo právo měl jeho se tázati, proč to neb ono se stává. On vládne sám, nestaraje se docela o soud lidský, a zda-liž s tím, co zavádí, spokojen bude lid čili ne, zdali to bude k jeho blahu neb k záhubě a zkáze.

Taková vláda se nazývá samovláda.

Docela rozdílná od té jest vláda ústavní čili konstituční. Ministr jeden jak druhý jest tu jen nejvyšší státní ouřadník a národu zodpovědný t. j. je povinen na požádání skládati národu ze všech svých činů oučty, a pak-li se na něm něčeho shledá, že by se byl proti zákonům neb právům provinil, bývá za to trestán jako kdo jiný.

---

[1]) Císař necítě se v residenci svobodným, ani bezpečným odejel 17. května se dvorem svým z Vídně do Inšpruka.

Této veliké výhody použili a používají až dosavâde mnozí deputovaní, ano neprojde den, aby se byl někdo nedotazoval na všeliké důležité věci, načež ministr, jehož ta otázka se týká, ji ouplně zodpovídati musí. Tak se k. p. dotazovali, zdali válka ve Vlaších nečelí na podmanění tamnějšího národu, načež jim ministr vyložil, že ne. Poláci a Čechové chtěli věděti, proč se vyšetřování strana pobouření v Krakově a v Praze veřejně neděje, jak se to v ústavním čili konstitučním státu právem požadovati může; proč v Praze vojanská komissí dosavád vyšetřování vede, a proč čeští študenti na vojnu se berou. Též žádali, aby se ouřadní zprávy, týkající se oněch událostí v Praze a v Krakově brzy sněmu předložily, a tak se rozsouditi mohlo, zda-li ouřadníci samolibě nejednali. Následkem těchto dotazů bylo nařízeno, aby se vyšetřování v Praze civilním ouřadům odevzdalo a veřejně vedlo, aby čeští študenti na vojnu bráni nebyli a t. d.

Se strany Němců byl ministr vojenský tázán, jest-li jeho nařízením se to stalo, že německé barvy z praporů vojenských opět dolů vzaty byly, a jak se toto jednání s německým smýšlením ministerstva srovnává. Ministr[1]) krátce a rázně odpověděl: „Zásada naší státní budovy jest uznání a stejné oprávnění všech národností. Z toho stanoviska považuje i ministerstvo onu otázku o zavedení německých barev u vojska. Dle svého mínění nemá to označení žádný národní význam, ale je spíše společným znamením všech vojanských pluků, které k německé říšské armádě patří. Bude tedy obecné spolkové znamení toliko u oné části vojska rakouského zavedené, které k německé armádě náleží, když ve službě spolkové stojí.“

Z toho viděti patrno, že ministerstvo každému národu přeje a se všeho varuje, co by nevoli nebo národní řevnivosť spůsobiti mohlo. Někteří Němci by ovšem rádi své černo-červeno-žluté barvy jak Moravanům tak Čechům ba i Polákům nastrkali, ministerstvo ale takové věci tak lehko dopustiti nemůže.

Těm podobné otázky na ministerstvo jsou velmi důležité, neboť se může okamžitě všelikému zlému, libovolnému, nekonstitučnímu jednání ouřadníků a panstva předejíti, a meze se jim vykázati, ve kterých se pohybovati mohou a mají. Vlastní váš užitek to požaduje, abyste se v podobných případech, když se vám křivda a bezpráví buď z té neb oné strany děje, když se vám práva konstitucí udělená buď zkracují nebo dokonce odjímají, na své vyslance u říšského sněmu obrátili. Vyslancova povinnost je nejen lidu, jejž zastupuje, ale i celého národu se ujímati a práva jeho mužně hájiti.

* * *

Již z počátku měsíce tohoto, když rokování o jednacím řádu dokončeno bylo, přikročilo se k volbě výboru, majícímu vypracovati ústavu říšskou. Uzavřelo se, že se mají z každé země, totiž z Dalmatska, Přímoří Korutanska a Krajinska, Tyrolska, Štýrska, Rakous Horních, Rakous Dolních, Haliče, Moravy a Čech, vždy tři oudové do téhož výboru vyvoliti, což se již také stalo.

* * *

[1]) hr. Latour.

Ministr zemských důchodů[1]) slíbil v brzkém čase předložiti návrh, dle kterého zemské důchody zříditi se mají. Ve své řeči poukázal na bídný stav těchto důchodů, kde výlohy měsíční asi o 6 milionů zlatých příjmy převyšují, a udává za hlavní příčinu toho odtržení Uherska od Rakouska ve finančním ohledu a válku ve Vlaších. Poněvadž ale tato válka již jest u konce, anoť naše vojsko slavné vítězství nad sardinským králem vydobylo, jej z Lombardsko-Benátska až za hranice vypudilo a příměří (pokoj) na 6 neděl uzavřen je tak nám vysvítá naděje, že nejen všechny ty veliké výlohy válečné odpadnou, ale i z Italie daně přicházeti budou. Mimo to zmínil se též ministr o dovozní zápovědi na výrobky z Německa do naší říše, o samoprodeji tabáku, o vyzdvižení loterie, o snížení kolků pro chudší lid; že to ale vše teprv v návrhu jest, ponechám sobě bližší pojednání o tom na podruhé.

* * *

Říšský sněm nespokojil se jedině s tím, aby ústavu uspořádal, on hledí také k tomu, aby sedlák a venkovan vůbec plody ústavního života co nejdříve zakusil. Vzal tudíž návrh deputovaného Kudlicha v porady, dle kterého se vyřknouti má, aby obmezování svobody osobní svazkem poddanským pominulo, a aby robota i desátek i všecky ostatní, svobodu selského držení gruntu obmezující povinnosti již déle se nevykonávaly; aby posléz návrhy zákonův o náhradě, bude-li jaké třeba, se co nejrychleji vypracovaly, konečně aby soudy vrchnostenské pominuly a na místo nich neodvislé okresní soudy zavedeny byly.

Výhody prvního návrhu jste již z vlastní zkušenosti okusili, již nějaký čas nerobotujete[2]), a budete tedy tím lépe cítiti, jak vítán bude podobný zákon i ostatním národům. Robota, která tísnila vás, vaše dědy, vaše pradědy, která vám ubírala nejpříhodnějšího času k vlastní práci, a skrze kterou jste častěji mučeni a trýzněni byli, ano tato robota, pozůstatek časů středověkých, co nevidět pomine v Čechách i ve Slezsku i Polsku, pomine i ve všech ostatních Rakouských zemích; a neprojde dlouhý čas, že vaši synové ji jen dle jména znáti a diviti se budou, jak tak dlouhá léta trvati mohla, a že předkové si dříve od ní nepomohli. Vyrčeno ovšem ještě není, zda-li docela bez náhrady anebo za velmi levný peníz odstraněna bude; ano mnozí tomu chtí, aby náhradu stát na se převzal, v každém případu ale uzavření, Brněnského sněmu buď docela aneb větším dílem vyzdvižena budou, ovšem že k vašemu užitku.

Že i poddanství pomine, rozumí se samo sebou.

* * *

Děkujte Bohu, že se jednou lidu svého slitoval a jej od břemen dávnověkých osvobodil. Očekávejte ve vší tichosti brzkého rozhodnutí těchto věcí, které vám v krátkém času sdělím. Nevěřte bezbožným lidem, nedejte se

---

[1]) Kraus.

[2]) Na Moravě zrušena nejdříve robota sněmem zemským 11. července 1848, v celé říši teprve 7. září 1848; výška náhrad stanovena patentem od 4. března 1849.

popudlivými řečmi, jaké nepřátelé vaší svobody rádi rozšiřují, k nepokojům a různicím svésti, a se tak o svobodu sotva vydobytou připraviti.

Váš

vyslanec do říšského sněmu

Ve Vídni, dne 21. srpna 1848. Josef Kučera

Farář Ondřej Panczner. „U kolébky našeho probuzení národního stál všude na předních místech kněz. Až příliš málo jmen jejich bylo nám zachováno; ale kdekoliv ze starých zápisek a z vypravování dávných pamětníků nové nějaké paprsky padnou na některý dosud nevyjasněný kout v dějinách našich, všude setkáváme se s postavami vlasteneckých kněží buditelů."[1]) Jedním z takových byl farář v Mikulovicích u Znojma, P. Ondřej Panczner, člen výtečnými muži vždy slovutné kanonie praemonstrátů Strahovských. Nebožtík ministr Josef Jireček píše o něm ve „Světozoru" 1879 v práci: „Vzpomínky na časopisectvo české před půl stoletím", že prý Jan N. Hromádko, vydavatel vídeňských „Prvotin pěkných umění", ve všech ročnících uvádí faráře Mikulášovického (sic!) na Znojemsku, P. Ondřeje Panczner, jako hlavního svého podpůrce se stránky hmotné. Ale „Prvotiny" zanikly, jedenáct let po nich zemřel vlastenecký farář Panczner; na hrob postavili mu železný kříž, na němž nápis dnes už věkem ohlodán k nepřečtení, a o jeho vlastenectví, jakož i obětech, které přinesl probouzejícímu se národu svému, neví nikdo — je zapomenut, „zapadlý vlastenec". Činím pouze zadost povinné vděčnosti národní, podávám-li v řádcích těchto jeho životopis.

P. Ondřej Vácslav Panczner narodil se roku 1759 dne 26. září ve Vanovicích okresu Mlado-Boleslavského, studoval bezpochyby v Praze. O rodičích jeho a jich rodinných poměrech není nám známo ničeho. Roku 1783 stal se professem Strahovským a dne 2. října roku 1785 vysvěcen na kněze-řeholníka a ustanoven kazatelem (concionator?) v klášteře svém, načež času masopustního roku 1787 dostal se za extraordináře do Milevska na Táborsku, kde také 1. července téhož roku ustanoven kooperatorem za faráře a děkana Klementa Žateckého. Pobyv v Milevsku sedm roků, ustanoven byl kaplanem v Mikulovicích na Znojemsku roku 1794 dne 28. července, odkud kooperator Augustin Chládek z jistých politických příčin („certis

[1]) Napsal Dr. Alb. Bráf.

de causis politicis“ praví stručně pamětní kniha fary Mikulovické) téhož roku byl přesazen do mateřského kláštera Strahovského. Avšak již roku 1799 dne 28. října povolán byl od představených svých za staršího kaplana a českého kazatele na Norbertinskou faru v Jihlavě u sv. Jakuba. Roku 1801 dne 25. máje byla mu od opata Adolfa Josefa Šrámka (1800—1803) svěřena správa velkostatku Reindlerského s charakterem inspektora, v kteréžto hodnosti ani se neohřáv povolán roku následujícího dne 27. července za provisora na Strahov a srevidoval roku 1803 pro nového opata (Milona Jana Nep. Grüna 1804—1816) všecky účty statků Strahovských a roku 1804 z nařízení již zvoleného opata vypracoval rozpočty pro tytéž statky. Když pak roku 1805 dne 3. května zemřel Mikulovický farář Hořičan Theodor Charvát, ustanoven již dne 1. června jeho nástupcem P. Ondřej Vácslav Panczner, jemuž hned zvláštním nařízením opata Milona Grüna ze dne 25. srpna téhož roku, jakoby na uznání a odměnu klášteru prokázaných služeb, upraveny příjmy, jakých poskytovati měl velkostatek Mikulovický (se dvorem Horno-Dunajovským a Německo-Konickým) svému faráři. List onen dosud chová se ve farním archivu Mikulovickém. Zaplativ za interkalář 50 zl., byl od barona Waldstättena dne 8. června téhož roku slavnostně na faru Mikulovickou investován a dne 25. srpna, 12. neděli po sv. Duchu od opata Grüna a arcikněze P. Karla ze Sejče v úřad a hodnost uveden. Jelikož pak své vlastní knihy s sebou přivezl, uložil knihovnu nebožtíka faráře Grüna k ostatním v kapli farské, kde od nepamětných dob knihovna farní se chová, k použití nástupců svých praemonstratů. (Toto místo pamětní knihy svědčí o jeho lásce ke knihám.) S úřadem převzal zároveň vedení pamětní knihy, pro kterou hned ze všech přístupných dokumentů, jak sám udává, sestavil posloupnost farářů Mikulovických. Když v máji r. 1824 zemřel Trstenický (Stiegnitz) farář P. Josef Slovák, který byl visitatorem škol dekanatu Hostěhradického, kam Mikulovice přísluší, ustanoven farář Panczner od konsistoře Brněnské visitatorem v Dunajovicích, Výmyslicích a Petrovicích a dva roky na to 1826 dekretem de dato 3. února všech škol triviálních s hodností viceděkana. — Už dříve roku 1820 chtěl ho opat Benedikt Jan Nep. Pfeiffer (1816—1834) učiniti děkanem Milevským, kde tehdy zemřel děkan P. Leo

Kreisel; avšak Panczner z ohledu na věk svůj a obtížné přestěhování, které mohlo ublížiti jeho zdraví, hodnosti sobě nabízené nepřijal, ale setrval věrně mezi ovečkami svými, které miloval a od nichž byl milován. Zemřel pak u nich jak poznamenal nástupce jeho P. Ambrož Hončík „Anno salutis 1828 die 2. Junii hora quinta pomeridiana et febri pituita et in coemeterio loco separato, quo in loco praedecessores Ladislaus Wender et Theodoricus Charwat sepulti fuerant, humatus est. De ejus vita plura legi in serie canonicorum Praemonstratensium“.

Pamětní knihu farní vedl až do roku 1824, kdy končí jeho zápisky, v nichž pokračuje — německy již — kooperator Hončík. Podobně jako předchůdce jeho Panczner psal latině. Mluva jeho jest dosti nesprávná, tak zvaná kuchyňská latina církve středověké, plná bohemismův a germanismů, plná chronografů, obšírná, povídavá, ale lehká a plynná. Zprávy od něho podané rozvláčné, propletené úvahami osobními, zvláště v bouřných dobách francouzské revoluce. Uvedu jediný příklad: K zasnoubení Bonapartově s rakouskou princeznou Ludovikou píše: „Nova res in orbe! Napoleon, Gallorum imperator, repudiata uxore sua Josepha iniit matrimonium 11. Martii cum Ludovica principissa nostri Augustissimi imperatoris Francisci. Admiranda res! quia Galli Ludovicum regem suum 21. Januarii 1793 publice capite plecti fecerunt, ne Ludovici oblivisci possent, Ludovicam imperatricem suscipere debent, ut crudelitas eorum ob oculos incessanter versetur“. (Fol. 61.)

Svým vlastenectvím a obětmi svými pro Hromádku nevychloubá se nikde, jakož v celé pamětní knize jeví se mužem nejvýše skromným. O lásce jeho ke knihám dosud vypravují si Mikulovičtí Methusalemové, ale jaké měl knihy, nevědí. Knihovna jeho po smrti uložena byla taktéž v kapli farské; jelikož pak knihy tuto srovnané nejsou katalogisovány, nepodařilo se mi tajemství dosud odhaliti.

Za půjčení „libri memorabilium“ jsem díkem zavázán nynějšímu p. faráři P. Mořici Matouškovi.

František Vácslav Peřinka.

Ze zápisků farního archivu Jimramovského. (Podává Vojtěch L. Marzy.)

I.

Zápis Jakuba Hanušé, mistra popravního při městě Jimramově.

Léta Páně 1611 dne 4. máje za primatora Jana Bernartha, Jana Kroupy, Blažeje Bednáře, Vavřince Sobotky, Jana Menšíka a jiných sousedův, tož za Václava Goramzy, ten čas rychtáře přísežního v městě Jimramově. Z milostivého poručení J. M. pána, pana Jana Dubského z Třebomyslic a na Jimramově propuštěn jest z vězení Jakub Hanuš mistr popravní, do kteréhož se jest dostal pro své nešlechetné skutky, kteréž se jest vědomě obecně předně proti Pánu Bohu a proti právu rychtářskému ano i proti dobrým, poctivým jiným lidem dopustil. Pro kteréžto jeho nešlechetné skutky J. M. pán na jiném býti neráčil míti takového člověka, jiným sníženým k výstraze strestati chtíti dáti ráčil. Však ulitujíc manželky a dítek jeho, též velikého od nich pláče a prosby, an i jeho samého Jakuba Hanuše zámluvy níže psané J. M. pán jemu hrdlo darovati ráčil, totiž že chce do své a manželky smrti při městě Jimramově, kdyby se jakákoli poprava zlých lidí přitrefila, na ten spůsob, jak jest předešlý Bureš mistr popravní na sebe zápis učinil, odpravovati.

Od stínání, oběšení, topení, mrskání za jednu osobu . . . 1 R. mor.[1])
Kleštěmi trhání, do kola pletení, na hranici pálení, na kůl dání po . . . . 2 R. mor.
Od zahrabání a kůl probíjení . . . . 1 R. mor.
Od vyvolávání . . . . $7^1/_2$ gr. alb.[2])
Na stravu na každý den . . . . 15 gr. alb.

Při tom jestliže by se pak kamkolivěk jinam od města Jimramova obrátil, budouc živ nebo manželka i dítky jeho, ty věci až do smrtí svých při městě Jimramově podle svrchního poznamenání, ač by se co takového (což Pán Bůh jednoho každého uchovati rač) přitrefilo, jim vším spůsobem vykonati povinni byli. Což jsou oba dva před úřadem a právem rychtářským vedle své sníženosti připověď učinili. Stalo se léta a dne ut supra.

II.

Zápis Jana Hanauše, syna Jakuba Hanauše, napřed psaného též mistra popravního při městě Jimramově.

Léta Páně 1664 dne 16. Novembri za primatora Adama Kamenskýho, Jana Tuhýho, toho času purkmisterském povolání, Martina Hořkýho, Šimona Kohoutka, Jana Ptáčka, Šimona Kotinského, Václava Tonouše, Jana Radouše, Jakuba Halousky, Mikuláše Zídky, ten čas rychtáře přísežného v městě Jimramově. Z milostivého poručení pana Karla Beněty, v ten čas hejtmana

---

[1]) Rýnské moravské.
[2]) groše bílé.

ustanoveného od J. V. H. M. pana p. Ferdinanda Leopolda svaté římské říše hraběte z Náchoda (titul) na statku Jimramovském Pánem toho času dědičným propuštěn jest z vězení Jan Hanouš mistr popravní, do kteréhož se jest dostal pro své nešlechetné skutky a řeči, kterýchž se jest v domě obecním předně proti Pánu Bohu a proti panu hejtmanu i všem osobám radním a právu rychtářskému jest se dopustil, pro kteréžto jeho nešlechetné mluvení a skutky, na ničemž jinším jakž pan hejtman i spolurádní nejsouce, že takové jeho přečinění a nešlechetné mluvení před J. V. H. M. pána p. svého milostivého a dědičného jsou přednésti oumyslu byli, tak že by strestán býti mohl jakožto snížený člověk ku příkladu jiným.

Prohlížejíc pak zase na jeho sníženou prosbu a ulitujíc manželky jeho a dítek, zámluvy otce jeho Jakuba Hanauše napřed psaného podobným spůsobem, totiž že chce do své smrti a manželky i dítky své v tom opovážeje, při městě Jimramově kdyby se jaká kdy potřeba ukázala, zlých lidí přitrefila, na ten spůsob, jak jest předešle Jakub Hanauš otec jeho mistr popravní zápis učinil, odpravovati tak, jak napřed psáno jest zápisem otce jeho:

Kdyby sobě kdo sám hrdlo odňal dobrovolně . . . . 4 R. mor.

Od stínání, oběšení, topení, mrskání za jednu osobu . 1 R. mor.

Kleštěmi trhání, do kola pletení, na hranici pálení, na kůl dání po . . . . 2 R. mor.

Od zahrabání neb kolem probíjení . . . . 1 R. mor.

Od vyvolání . . . . 7½ gr. alb.

Na stravné na každý den . . . . 15 gr. alb.

Při tomž jest-li že by se pak kamkoliv jinam obrátil od města Jimramova, buď on živ neb manželka i dítky jeho, ty věci až do smrtí svých při městě Jimramově podle napřed poznamenání, ač by se co takového (čehož Pán Bůh uchovati jednoho každého rač) přitrefilo, tým vším spůsobem povinny byly. Což jsou oba dva před ouřadem a právem rychtářským připověď učinili, to vše bez všeliký vejmluvy aneb obmyslu, jakž by jim poručeno bylo, dostaviti a své připovědi tomu všemu zadost učiniti připovídají. Stalo se léta ut supra.

III.

Léta Páně 1612.

Poznamenání zločincův a vyznání jejich, kteříž pro své zlé skutky a činy, kterých se proti zápovědi Boží dopouštějí a za to konec života svého při městě Jimramově berou, tuto jejich zle páchané věci pořádně zapsány jsou.

I. Léta 1612 ve čtvrtek po velikonoci Ondřej syn Holýho, obyvatele v městě Jimramově, jsouc na den velikonoci o nešpořích v domě Matouše Valy v komoře postižen, k outrpnému právu jest dán, v kterémžto trápení toto jest vyznal:

Předně, že v té komoře toliko brda k řemeslu svému ukrásti mínil.

2. Blažkovi 3 R(ýnské) vzal a věrtel žita, však za ty 3 R sobě stav koupil a takové peníze, kdyby sobě vydělal, mínil Blažkovi zase dáti.

3. Štěpánovi v Korouhvi náhradník vzal.

4. Na Zacharyáše Krejčího vyznal, že jej naváděl, aby lidům klubka bral a jemu na niti prodával, což tak učinil.

Pro ty věci provazem trestán jest a na šibenici pověšen léta a dne svrchu psaného.

II. Léta 1613 ve středu po svatém Vavřinci, totiž 14. dne Augusta, Jan Ryšavý z města Pardubic, budouc u J. M. urozeného pana, pana Jana Dubského z Třebomyslic a na Jimramově za kočího, Jindrovi Sládkovi peníze pokradl, k útrpnému právu podán jest. Toto jest vyznal:

Předně, že pekař, kterýž ty časy u téhož J. M. pána v službě zůstával, když kočí z Židenic dom přijel, pekař jej naváděl přijdouc k němu do maštale, aby peníze sládkovi společně vzali a tak klíče k sobě vzali a na sladovni světlem šli, a tu jej pekař prosil, aby naň nepovídal, že se s ním spravedlivě rozdělí, potom nožem otevřevši truhlici, ty peníze vzali a za kabát do kamení a střepů schovali, a v šátku černým hedbávím vyšívaným zavázány byly, všech peněz bylo 24 R. Tož tam v místo to vysláno bylo, nic se nenašlo, toliko střep. V tom pekař od J. M. pána preč ušel a ty peníze vzal.

2. Pekař v šatlavě k němu chodíval a jej těšil, že se s ním o ty peníze rozdělí, jen aby o nich nepovídal.

3. Jeden zámek v marštale, rukavice, nože panské i čeládce pobral, jak kterej popadnouti mohl.

4. Koně Jírovi Černému ve vsi Velinách před 18 lety vzal a ve vsi Landškrouně za 40 R jej prodal. Sám druhý byl, ale již neví, jak jsou mu říkali.

5. Od své manželky a ode dvou dítek preč ušel, tomu že již 7 let jest.

6. Pekař koření sládkovi ze sklenic pobral, a on tím že vším vinen jest a o všem vědomost má.

7. Kněz jej křtil Janem, a on se překřtil Tomášem, pro toho koně a pro šaty, kteréž Jírovi Nečasovi ve vsi Lhotě ukradl, aby se na něho doptati nemohl, avšak pro ty šaty v městě Pardubicích zmučen jest.

8. Co se v jeho tlumoku nacházelo, všecko to pokradl.

9. Sukničku a sukni dlouhou panu na Zaječicích vzal a do vsi Lyvic Petrovi donesl.

Pro takové zlé činy provazem na šibenici voběšen jest 15. dne Augusti léta svrchu psaného.

III. Léta 1614 v pondělí po rozeslání 12 apoštolů, totiž 20. dne Julii Jan Cikán ze vsi Borovnice při outrpném právě toto vyznal: Nejprv vyznal, že jest kradl s jinými lotry.

2. S těmi lotry, jak u města Poličky konec vzali, též s nimi kradl. A napřed chodil a člověka zastavoval a s ním rozprávěl, a druhý přijda z kapsy jemu peníze vytahoval.

3. Když ty lotry v městě Poličce jímali, tehdy on Jan Cikán na věž poličskou k Havránkovi ušel a potom odtad do Kamence k Mathoušovi Svobodovi se jest dostal.

4. Špičkovi v Kamenci šavli, ručnici s Matoušem Svobodou společně vzali a v Širokém Dole rychtáři za 23 gr. šavli prodali a z těch peněz čvrci jahel v Olešnici koupili, je společně užívali a ostatek peněz propili.

5. Jan Kleptáček, někdy pastýř v Javorku, jeho naváděl, aby toho lotrovství hleděl.

6. S Václavem, synem Vítkovým z Borovnice, jiným lotrům a kramářům uzly a putny nosili, a vopice Václavova měsce řezala a lidem z kapsy peníze vytahovala a Cikánovi dávala.

7. S Klepáčkem z Austopeče na vinohradech kopali a lidem, kde mohli, z kapsy peníze vytahovali a Cikánovi, co chtěli, dávali.

8. V Znojmě jednomu kramáři koření pobral a v Třebíči nějakému punčochářovi za 4 R. prodal.

9. Dvořákovi v Telecím šaty s Bohuškem pobrali, kterýž v podružství u Jana Zuba v městě Chrudimi zůstává, totiž dva kusy plátna, kalihoty, kabát, kolárek ženský, a krčmářovi v Tisové za Litomyšlí ty šaty i plátno prodali a peníze propili.

10. Matouš Svoboda z Kamence jej naváděl, aby Špičkovej též v Kamenci, jí plátno pobral, a sám že falešné dva klíče spraví, aby samému Špičkovi truhly mohli odemknouti a jemu peníze pobrati mohli.

11. Bortlovi v Kamenci spolu se Žemličkovým bratrem, přijměním Kozlem, vzali 7 R, a Matouš Svoboda též s nimi byl.

12. Dvě kurvy, jednej říkali Manda, kterýž se Cikán přidržel, a druhé Anna, ty mu časem nočním z vězení Jimramovského pomohly.

13. V Javorku Krčálovýmu Janovi ručnici vzal a v Austí za 20 gr. prodal, tu že nejprv ukradl.

14. Ve Žďáře o jarmacích s Vítkem Zubatým a Svinkou krejčím chodil, a lidem peníze z kapsův vytahovali.

15. V Kobylím ručnici vzal, a Matouš Svoboda v Kounicích ji vyplatil, kterážto v 6 R. a 8 gr. zastavena byla.

16. Šídlovi v Jedlové 20 loket plátna ukradl a Valšovi v Litomyšli prodal, 1 loket za 4 krejcary dal.

V Korouhvi s Klepáčkem Kovaříkovi 4 lokte plátna vzali a dvě kytle a svým kurvám rozdali.

17. Macháčovi v Telecím boty vzal a prodal je v Leštině za 16 gr. a sekeru k tomu.

18. Se synem Vítkovým u Tomáše Radamskýho býval a u něho sklad míval, a co od železz vzali, k Tomášovi přinášeli, a on to od nich kupoval.

19. V Polomi jednomu sedlákovi v domě ze bran řebíky vytloukl.

20. Máslově Dorotě kolo s Matoušem z Kamence ukradli a nějakému Honovi mlynáři za věrtel pšenice prodali, a od Matouše pokoje žádného požiti nemohl neb jej předce, aby neležel, na honby krádež honil s tím doložením, že Bartoň, kterého v Litomyšli utratili, tak neležel, ale předce, kdeby co dostati mohl, šel.

21. V Habrovanech budouc v rathouzi na víně z opilství že jest mluvil, že p. Václavovi ouředníku Jimramovskému na potkání kulkou dá.

Na ty všecky artykule, že jináč není, se svou duší spečetil a 22. dne Julii za své zločiny konec života svého vzal a mečem sťat jest. Léta a dne svrchu psaného. (Příště dále.)

Meteorologické záznamy o Moravě a Slezsku r. 1896.

(Dle XVI. zprávy meteorologické komise přírodozkumného spolku v Brně.)

V roku 1896 bylo na Moravě a ve Slezsku 208 pozorovacích stanic meteorologických. Nově přibyla především myslivna „Alfredhütte“ (1070 m), prvá to stanice nad 1000 m vysoká, dále myslivna „Stralky“ u Rýmařova, Velké Karlovice, Zborovice, Boží Požehnání, Juřinka u Val. Meziříčí, Mor. Svratka, Guttenberská ul. v Černých Polích u Brna, Goldštýn, Luhačovice, Ratiškovice, Žleby u Lomnice a dvory Čebínský, Hradčanský, Jehnický a Malostovický, vesměs poblíž Tišnova. Centrální komise poskytla též celou řadu pozorování a dat. Záznamy nedošly z Prostř. Bečvy, Bošovic, Příbora, Polomi, Sádku a Volšan a při škole lesnické v Sovinci, jejímž přeložením do Hranic byly přerušeny. Krajní stanice na sever, východ, jih a západ zůstaly tyže jako r. 1894 (Sr. roč. XXI., str. 82.), pouze výška myslivnou „Alfredhütte“ doznala zvětšení.

Nejvyšší tlak pozorován ve dnech 29. a 30. ledna t. r. a zaznamenán v Hrušovanech u Drholce (766·1 mm). Nejnižší tlak byl dne 20. října a 15. prosince. Přes to vše zapsán nejnižší tlak v Dačicích dne 7. prosince (701·9 m), když ovšem nepřihlíží se ku tlakům nejvyšších poloh Sudetských.

Průměrnou teplotu roční největší měl v r. 1896 Uh. Brod (9·4° C), čímž zase místo své mezi nejteplejšími osadami opanoval. Krumvíř měl 9·0° a Sokolnice 9·1°. Petřvald na Slezsku 9·0°, ale pochybných. Nejmenší teplota průměrná udána z myslivny „Alfredhütte“ (3·1° C), z Gablu (4·1° C) a Pohoře u Šternberka (4·1° C). Únor a březen byly roku toho dosti mírné a též prosinec nevykazuje ostřejších zim.

Nejkrutější zimy byly v lednu, hlavně 2. ledna a 10. i 11. ledna. Dne 2. ledna zaznamenána vůbec největší cifra, a to ve Struměni na Slezsku (—27·0° C). V blízké osadě

Chyby zvané bylo dne 5. prosince — 26·8⁰ C. Ostatek pohybovaly se největší zimy kolem —20⁰ C. Při posledním červenci r. 1896 byla největší horka. Hrušovany zaznamenaly dne 29. července 34·3⁰ C, Vraneč u Bítova 34·8⁰ C, Krumvíř 35·0⁰ C a Uh. Brod 36·0⁰ C. V Lipníku bylo 14. července 34·3⁰ C, v Březovém u Nákla dne 10. července 34·2⁰ C. V „Alfredhütte" vysoko položené zaznačena nejvyšší teplota 28. července (25·2⁰ C), nejnižší 10. ledna —18·0⁰ C, čímž zase je zřejmo staré pravidlo, že na vysokých horách v zimě teploměr tak neklesá, jako v nížinách.

Nejmírnější zima průměrná byla v Krumvíři (—1·9), nejkrutější ve Visle (Čorná) (—6·2⁰); nejmírnější jaro v Sokolnicích (+9·4⁰ C), nejstudenější v Gablu (2·8); nejteplejší léto v Uh. Brodě (20·0⁰), nejchladnější zase v Gablu (12·9⁰); podzim nejsychravější byl rovněž v Gablu (5·5⁰), nejpříjemnější v Uh. Brodě (11·5⁰). Alfredhütte měla ovšem jaro jen + 1·9⁰, léto 12·1⁰ a podzim 4·0⁰ C. Zima tu nebyla zaznamenána.

Průměrné teploty ročních časů na Moravě a ve Slezsku v r. 1896, převedené na teplotu při hladině mořské, jsou pro zimu —1·09⁰ C, pro jaro 9·61⁰ C, pro léto 19·17⁰ C a pro podzim 10·46. Proti roku 1895 teploty v zimě sic přibylo r. 1896, ale jaro, léto i podzim byly o něco chladnější.

Průměrná teplota celého roku na Moravě a Slezsku, převedena na hladinu mořskou, jest 9·62⁰ a ubývá jí pro každých 100 m 0·65⁰ C.

Roční srážky v největší úhrnné summě padly v Ostravici (1413 mm) a Horní Morávce na Slezsku (1426). Ve Visle pouze 1363 mm. Ještě méně پršek padło v Sudetech, kde Alfredhütte zaznamenala 1173 mm. Okolí Žákovy hory, jindy velmi vlhké, vykazovalo jen asi 800 mm. pršek! Nejméně pršelo při již. hranici Moravské mezi Vranovem a Břeclaví a nejmenší cifry vykazují tu Lukov (430 mm) a Znojmo (440). Ojedinělé nejmenší summy dešťů mají Rychtářov u Víškova (449 mm) a Ratiškovice u Hodonína (463 mm).

Pršky byly roku 1896 vůbec nerovnoměrně po Moravě a Slezsku rozloženy. Pravých krajinných a trvalých dešťů ani nebylo, částečné (ve vých. částech) byly kolem 5. srpna. Největší srážku ve 24 hodinách vykazuje Velká 5. srpna (280 mm),

Valdek (91 mm) 18. července, Krumvíř 29. května (92 mm), Brno (Černá Pole) dne 1. září (103 mm) a Ketkovice 17. července (93 mm). Nejmenší maximální deště 24hodinové zaznamenány v Protivanově 17. července (19 mm) a ve Znojmě 20. září (18 mm). K nejprudším prškám patří desítiminutová dne 5. srpna v Březí, kteráž vydala 14·8 mm, ale hlavně 15minutová dne 29. května v Koryčanech se 28·4 mm a sedmiminutová dne 24. července na Měrově, kteráž rovnala se 26·2 mm. Ve Ždánicích napršelo 29. května za 1 h. 30 m. 92 mm., což jest rovněž značnější množství.

Největší počet dnů, v nichž pršky padly, měly: Alfredhütte (254) a Breitenau u Bruntála (233) a Kocobenec ve vých. Slezsku (236); nejméně deštivých dnů Ratiškovice (76), Jalovisko u Židlochovic (78) a Lesonice (78).

Bouřek bylo nejvíce (pokud ovšem zaznačeny) „U tří kamenů“ (kotáry u Bystřice p. H.), a to 38, rovněž tolik v Přerově, 43 v Podhradní Lhotě u Bystřice p. H a 47 v Divnicích u Val. Klobúk.

Krupobití nejčastěji padlo v Horkách u Mor. Budějovic, a sice šestkrát, v Dolní Lhotě u Blanska pětkrát a stejně v Divnicích a Velké.

Poslední sníh napadl většinou dne 24. dubna, v Alfredhütte, Gablu, Vršavě a Vilímově u Nov. Města až 17. května. U Olomouce a Loštic přestal padati již 7. dubna.

Prvý sníh napadl v Alfredhütte 25. září, tamže a na Příčné hoře u Cukmantlu 24. října.

V Chybech, Pustoměři, Uh. Brodě, Čejkovicích, Prušánkách, Krumvíři, Slavkově a Vranově ukázal se teprv 28. listopadu.

Největší zamračení (při stupnici od 0 do 10) v r. 1896 měly obce: Krebsgrund (pila, bělidlo a myslivna u Javorníka) (7·4), Olomouc (7·1) a stejně i Letovice a Hrotovice, nejmenší Ivančice (4·2) a Krumvíř (4·4).

Největší počet jasných dnů zaznamenán opět z Visly (revíru) a sice 141; z Vel. Ořechova (91) a ze Vsetína (88), nejmenší z Nové Brtnice (8) a Vrbky u Kroměříže (8).

Mračných dnů bylo nejvíce v Krebsgrundu (157) a Pohoří u Šternberka (158). Málo úplně mračných dnů bylo v Březí u Nákla (18) a Krumvíři (22), nejméně pak v Nové Brtnici (8). Celkem byl rok více zamračený než předešlý.

Větry nejslabší (při stupnici od 0 do 10) — přihlížíme-li k ročnímu průměru — měly r. 1896 Vsetín (0·7), Chyby (0·9) a Kelč (0·9); největší větry zaly ve Vilímově u Nov. Města (3·6), Hrotovicích (3·5) a Vel. Ořechově (3·5). Ve Vilímově vály vůbec nejprudší větry na Moravě a Slezsku, v červnu až 4·3 silné. Patrně způsobeno to polohou stanice pozorovací.

Z údajů fänologických pro jich neúplnost nepodáváme opět žádného v přehledu tomto. *Jos. Klvaňa.*

Literatura.

Tovačovská kniha ortelů Olomuckých. Sbírka naučení a rozsudků vedle práva Magdeburského vrchním právem Olomuckým menšímu právu Tovačovskému od roku 1430—1689 vydávaných, kterou sestavil a úvody opatřil V. Prasek. Olomouc 1896.

(Dokončení.) Následují ortele latinské, německé a české. Obraz soudnictví na právě Magdeburském, jak jej podávají ortele tištěné, je velmi rozsáhlý, poučný a velmi zajímavý.

Právo Tovačovské, jsouc podřízeno vrchnímu v Olomouci, bylo samo vyšší instancí pro okolní práva podřízená, vesnická. Nemůžeme ovšem mluviti o organisaci právních těchto stupňů po našem smyslu, poněvadž nelze přesně určiti, co bylo pravomocí malých práv vesnických, co náleželo souditi vyšším právům městským, a co bylo vyhrazeno vrchnímu právu v Olomouci, nebo nejvyššímu či appellačnímu právu (Vratislav). Pokud jde o poměr malých práv vesnických k vyššímu městskému (Tovačovskému), lze říci s jistotou jen tolik, že vesnická práva věcí hrdelních nesoudí. Každá pře začínala, jak se zdá, při tom právě, kde odporník (žalovaný) byl osedlý. Tak žhářka z Lobodic, která hrozila ohněm sousedům Uherčickým (č. 25), obstavena byla napřed při malém právě v Lobodicích, pak teprve podána

byla k právu vyššímu. Proto také má býti odporník žalován u svého práva, nebo vůbec pře má se vésti tam, kde začala. Na př. č. 12, které jedná o dobývání hlavy (nápravy za vraždu), stanoví: „poněvadž prve ty věci počaly právem v Kralicích, tehda tu v Kralicích před právem mají býti konány". O některých malých právech vesnických lze s určitostí říci, že byla podřízena vyššímu právu v Tovačově, o jiných této jistoty nemáme. Je velmi pravděpodobno, že k vyššímu právu podávány byly toliko ty věci, o kterýchž nestalo se rozhodnutí při právech malých, nebo věci, jimž právo malé nerozumělo. Právo Tovačovské vydávalo jistě také nálezy právům sobě podřízeným. V přítomné publikaci se o těchto nálezích ovšem nedovídáme, poněvadž nebylo třeba žádati o naučení vyšší (Olomucké) jakmile se strana spokojila nálezem Tovačovským. Dojde-li k odvolání, tedy náleží právu Tovačovskému předkládati appellaci do Olomouce za práva vesnická. Z té příčiny mělo vyšší právo Tovačovské také svého právního písaře. Mimo to bylo v Tovačově i řádné vězení čili šatlava, kam obvinění, šlo-li o věci hrdelní, byli přiváděni. Dělo se to vždy tehdy, mělo-li býti mučením vynuceno přiznání. Zde konána byla také poprava odsouzených (viz outraty soudní za exekucí č. 127, 128). Konečně náleží právu Tovačovskému oprava nad malými právy vesnickými, na př. č. 27., kde nařizuje vrchní právo Olomucké Tovačovskému, aby přetrhlo nepořádky při právě Klopotovském.

Co se tkne vrchního práva, náleží mu především pravomoc hrdelní. Trest smrti je různé ostrosti, podle povahy zločinu a podle osoby souzené. Prostý vrah, který dostatečně ze žaloby se nevyvedl, je-li roven své oběti, odsuzuje se prostě na meč (č. 83) podobně, neprokázal-li vrah sebeobrany (č. 94 b); při těžším případě odsuzuje se toliko na meč, ač zasloužil provaz, je-li mlád (20letý [č. 118]); týž trest stihá lotra, který tři živé zdávané manželky měl (č. 75), a matku, která se dopustila se synem skutku proti přirozenosti (č. 34). Smrt provazem je trestem ostřejším. Tak trestá se pacholek, který sousedům včely vyloupal (č. 99) a zloděj, který se větší krádeže dopustil (č. 116 b). Pastýř, který zabil hospodáře, má prostředkem kola — trest přísnější — se světa býti sklizen (č. 90). Tak i mordýř, který vůbec odporu nepodal (č. 92). Vrah, který dvě vraždy spáchal a „kúzlám sloužil", „z milosti a vyhledávaje při tom více spasení jeho duše" má

zkrátka kolem usmrcen býti, ale pro těžký svůj zločin ještě po smrti na tož kolo má býti uvržen (č. 114). Dle povahy zločinu může nastoupiti tedy i posmrtné zostření trestu.

Vrchní právo naučuje i o popravě samovrahů; pastýř, který se oběsil (č. 115), a soused z Ejvaně, který se podobným způsobem nad spasením své duše zapomenul (č. 132), spalují se od mistra popravního na hranici dříví. Osvobození od trestu smrti v případech, na které je stanoven, nastává za mimořádných okolností. Zloděj, který kradl v apatece, zasloužil provaz, ale pro mládí má býti půl pardusem z města vybit (č. 120); otčím, který zabil v hněvu svého pastorka, dá šest tolarů na mši za duši zemřelého a na čas v poutech pracovati bude při díle obecním (č. 124); mistr, který za podobných okolností učně obuchem zabil, odsuzuje se na rok k práci šancovní v poutech (č. 125).

Na žhářství stanovený trest smrti promíjí se při nedostatečném věku; tak děvčice Běta, sotva třináctiletá, „poněvadž to založení ohně toliko z nabádání zlého ducha pošlo“, má skrze šerhu toliko mírný pardus vystáti a pak vypovězena býti (č. 139).

Vedle hrdelních vydává vrchní právo všechna jiná konečná naučení ve věcech trestních, na něž uložen jest trest mírnější.

Také útrpné či ostré právo (buď suché nebo světlé) koná se dle nařízení práva vrchního. Zde opět rozhodují různé okolnosti o důraznosti tohoto prostředku, jehož se užívalo při všech těžších věcech trestních, aby se dosáhlo útrpného vyznání, když obviněný dobrovolně se k činu neznal, nebo podezřelý byl. Syn který zabil otce a zapírá, má „ostrým outrpným právem býti tázán“ (č. 86), podobně žena, která žhářstvím hrozila (č. 25), a tři osoby z čar a kouzel podezřelé (č. 131). Nejčastěji hledá se útrpné přiznání u zlodějů neb u podezřelých z krádeže. Je-li krádež jedna zjištěna a trvá-li podezření pro jinou, nařizuje se tázání po suchu (č. 115). Zlodějové koňští tázáni byli světlým právem útrpním, poněvadž mezi útratami pokládá se i 7 gr. 6 d. za svíčky (č. 127).

V jiném případě, je-li obviněný na cti zachovalý, dovoluje se mu přísahou očistiti se; je-li podezřelý, má nastoupiti tortura (č. 35), nebo nařizuje se vypovědění zloděje (asi menšího přestup-

níka), je-li nepodezřelý; jinak má býti také útrpně otázán. Útrpně má se přikročiti i k člověku, kterého popravený z vraždy obvinil (č. 54). Dotýká-li se věc, o niž jde, práva útrpného, nemůže býti obviněný dán za rukojmí (č. 51).

Jako ve věcech hrdelních, tak naučuje vrchní právo definitivně i ve věcech civilních, ve sporech o nápad po zemřelém, o dluhy, o trh, o koupi a prodej atd., jak ortele tištěné hojně osvětlují. Jasného obrazu o soudním řízení Tovačovském poskytují 4 pře úplně provedené (č. 95, 96, 98 a 99). Zvláště poučnými jsou dva spory o dědictví, jeden mezi osobami měšťanskými (č. 95), druhý mezi urozenými (č. 99).

Co se tkne řízení soudního, jak jej obě zmíněné pře ukazují tedy nejprve pokládá se spis žalobníkův, náležitě opatřený průvody, a proti němu klade odporník svůj odpor; pak opět žalobník odpovídá na odpor svého protivníka, a tento podá zase repliku; tím je řízení skončeno, a následuje naučení práva vrchního.

Vrchní právo určuje i celý průběh soudního řízení a vše, co s tím souvisí; stanoví práva a povinnosti stran jednak k sobě navzájem, jednak ku právu, které je soudí. Právo nedává naučení, není-li s obou stran dosti svědomí (č. 6), je-li žaloba nejasna (č. 39, 64, 108), je-li žaloba bez odporu (č. 29, 73); nařizuje, aby ortel oběma stranám se četl (č. 25, 29), aby odporník žalobníkovi na řádnou žalobu odpor činil (č. 29); určuje, kdy žalobník má své právo dokazovati (č. 42, 44, 58, 59, 60, 70, 85) a kdy je to povinností odporníka (č. 43, 45, 61); ruší poručenství nespravedlivé (č. 33), nebo nepořádné (č. 103); dopouští odporníkovi žalovanému z vraždy, aby dokázal své alibi (č. 76); dovoluje propuštění vězňů na urfrýd či závazek (č. 91, 98, 100, 101, 131), ruší nález právní (č. 107), ustanovuje, že jeden nemůže zastoupiti druhého přísahou (č. 7), že neplatí svědomí přátel a chlebojedů (č. 16), že nevyhrál žalobce pro pouhé nestání odporníkovo, byl-li tento božskou či panskou mocí zabaven, že státi nemohl (č. 23); oznamuje, že poddaný cizí musí dříve od své vrchnosti býti postoupen, než dle práva souzen býti může (č. 121) atd.

Vrchní právo dbá také o pořádek při právech menších. Nařizuje Tovačovským přetržení nepořádků při právě venkovském (č. 27), vytýká nedbalost právu Tovačovskému (č. 25),

oznamuje stížnosti do téhož práva (č. 37, 77, 87), vytýká důrazně strannictví a nadržování stranám (č. 78, 79) a hrozí stávním právem nebo i vypověděním práva (č. 31, 79). Velmi často vracejí se neúplné a nepořádné spisy právní (č. 26, 29, 35, 79 f) s doložením, „že vám dále takových daremných zaneprázdnění a stran v právě a spravedlnosti meškání snášeti nemínime“ (str. 59), nebo i „abyště po druhý v náležitém tituli purkmistra a rady nevypouštěli“.

Právo Tovačovské soudí jen na purkrechtě či na příslušenství městském; v obhradí zámeckém patří pravomoc soudní vrchnosti (č. 124); dává se však vrchnost také naučovati u práva vrchního (č. 94 o vrahu na meč). Cechovní spory klidí vrchnost jako magistrát měst královských ovšem sama (č. 97). Vrchnosti nevykonávaly pravomoci svojí vždy samy, nýbrž delegovaly z pohodlí na místě svém práva městská (č. 140—148), při čemž rozsudek byl jimi potvrzován. Do soudního řízení při purkrechtě vrchnost nezasáhá, jen jednou káže pán netrpěti řečníkův (č. 13), ale vrchní právo rozhoduje, že řečník býti má, a na tom asi zůstalo; po intervenci vrchnosti propouští se z vězení cizí poddaný na urfrýd (č. 88, 133). Konečně jednou promíjí také vrchnost z milosti posmrtné upálení žhářce (č. 128). —

Tím jest naznačen v hlavních rysech obraz soudnictví na právě Magdeburském, jak jej publikace Praskova podává. K snadnějšímu hledání připojen ku konci úplný rejstřík osob a věcí.

Kniha věnována je památce Josefa Vratislava Monse, jakožto prvního badatele o právech městských na Moravě. Přes některé nejasnosti úvodních článků a v textu (na př. co značí ono tučnější označení letopočtu na str. 4, 51, 56?) je Tovačovská kniha ortelů Olomuckých prací svědomitou, která zasluhuje pozorného přijetí i pro lásku, s jakou byla pracována, i pro důležitost svou pro poznání jedné hlavní kapitoly v kulturním vývoji země Moravské.

Dr. J. Čihula.

Život P. Martina Středy. Napsal Jan Tenora. V Brně 1899. Stran 639.

P. Jan Tenora náleží k pracovníkům vážným; všecky posavadní práce jeho jsou toho důkazem. Ač jest farářem na velmi

zastrčeném venkově, dovede si opatřiti k pracím svým nejlepší pomůcky, ba jezdí i po archivech a sbírá prameny dosud netištěné. Těmito vlastnostmi vyznamenává se také přítomná kniha, jež náleží k nejlepšímu, co posud napsal. V Životě P. Martina Středy čtenář nalezne sytý obraz, politický i náboženský, celého 16. a počátku 17. stol.; do tohoto rámce spisovatel vtěsnal život Středův tak, že činnost jeho tím lépe vyniká a stává se srozumitelnější. V celku velmi dobře, ač stručně, vystihuje boje náboženské na Moravě a v Čechách v 16. století, pojednávaje pořadem o katolících, kališnících, o Jednotě bratrské, o protestantech obou druhův a o menších vyznáních, jichž u nás tenkrát byla hojnost. Hlavními pomůckami jsou mu práce Wintrovy a Chlumeckého „Karl der aeltere von Zierotin". Obšírně promlouvá o zřízení a organisaci řádu Tovaryšstva Ježíšova, z jehož členů vyvstal P. M. Středa jako vynikající bojovník za církev a vlast, který vyznamenal se také odhodlaností za obléhání Brna od Švédů.

Ač knězem, Tenora všude zachovává, líče události náboženské, slušnou střízlivost, a není slepým ani k přehmatům katolíkův; ale omlouvá je duchem té doby a slabostí lidskou. Dobře ukazuje, že „převedení obyvatelstva našich zemí do svazku církve katolické nedálo se jedině z příčin náboženských, nýbrž také z ohledů politických", které byly opravdu tenkrát velmi vážné.

Politické výklady Tenorovy tu a tam potřebovaly by některých oprav. Činnost krále Ferdinanda I. pojata jest úplně správně. Tenora vytýká jeho snahu, aby povznesl moc královskou, i jeho důslednost v té příčině, ale podceňuje mírnost nástupců jeho Maximiliana II. a Rudolfa II., drže se při tom hlavně mínění Chlumeckého. Zde však nutno rozeznávati osoby těchto panovníkův od jejich vlád. Za Maximiliana II. ve volnosti náboženské byly ovšem zlaté časy pro nekatolíky, ale politicky, v umenšování moci stavovské, pokračovalo se v duchu Ferdinandově, méně ovšem z iniciativy Maximilianovy, za to tím více zásluhou nejvyšších úředníkův a české dvorské kanceláře. Dovodím časem na jiném místě z archivních pramenů, že stavové ani za Maximiliana II. ani za Rudolfa II. nepovznesli se v našich zemích a jmenovitě na Moravě k tomu významu, jaký měli za Jagjellovců, naopak v moci své klesali ponenáhlu sice, ale jistě. Malá naděje vysvitla Moravanům za vlády Matyášovy, ale i ta

byla klamem. Tím se nejlépe vysvětluje, že stavové čeští i moravští chtěli konečně najednou získati povstáním, čeho nemohli dosíci cestou zákonnou.

Tento můj výklad není výtkou spisovateli, který přidržel se náhledů všeobecně nyní za správné pokládaných, nýbrž znamená, že doba vlády císaře Maximiliana II. a císaře Rudolfa II. zvláště na Moravě bude časem na základě původních pramenů v příčině politické oceněna jinak, než se posud oceňovala. Není vinou Tenorovou, že archivní památky ze 16. století posud nejsou vydány; bez nich pak nelze dostatečně vniknouti v houževnatý zápas stavů moravských s mocí královskou, v zápas, ve kterém stavové nevítězili, naopak ve všem povolovali a ustupovali.

Kniha Tenorova zasluhuje v každé příčině chvály a doporučení. Jest psána velmi pěkným a jasným slohem, a má i lepší úpravu, než posavadní knihy Dědictví sv. Cyrilla a Methoda. Některá z vyobrazení, jež knihu zdobí, jsou slušně provedena. *Kameníček.*

Příspěvky k dějinám židů v době Jagellonské Podává Jaromír Čelakovský. Zvláštní otisk z Časopisu Českého musea. V Praze 1898. Stran 70.

Čelakovský prací touto vysvětluje, kterak židé čeští a moravští přecházeli v 15. a na poč. 16. století ponenáhlu z moci královské v moc zemských stavů. Proces ten provázen byl velikými násilnostmi a pronásledováním židovstva ve zmíněných zemích, a zároveň jest dokladem „sobectví panujících tříd společenských, jakož i náboženského fanatismu, plemenné zášti a pověrčivosti tříd ovládaných“ na konci středního věku, kterážto doba i v jiných zemích západní a střední Evropy znamená pro židy dobu útrap a nelidského pronásledování.

V Čechách vzniklo v 15. a na poč. 16. století téměř všeobecné hnutí protižidovské, jehož původ dlužno hledati za hranicemi. Napřed v Chebu, potom v Plzni, ve Strakonicích a konečně v Budějovicích došlo k prudkému jich pronásledování. V Budějovicích bylo nejhůře. Následkem domnělé rituelní vraždy bylo tam na poč. 16. století spáleno neméně než 24 židův, ostatní pak z města byli vyhnáni, a statky jim pobrány. A tyto násilnosti, páchané na židech v městech jihozápadních a jižních Čech, měly

za následek, že za slabé vlády Jagjellovců židé ponenáhlu podrobeni byli úřadům a soudům městským. Po dlouhém vyjednávání mezi stavy a panovníkem židé na počátku let 20tých stol. 16. dostali se v poměr „dědičné poddanosti, ochrany nebo poplatnosti buď stavů nebo obcí městských".

Na Moravě tento proces vykonán byl dříve než v Čechách. Od počátku 16. století právní poměry židů na Moravě náležely do kompetence tří vyšších stavů bez ohledu na krále a stav městský. Ale kdežto v Čechách a na Moravě stavové židům vždy dopřávali ochrany a útulku, knížectví Opavské vymohlo si na králi Ludvíkovi r. 1522 list, jímž židé vůbec ze země byli vypověděni.

K práci, jež obsahuje mnoho zajímavých podrobností a psána jest slohem velmi jasným a poutavým, připojeno jest 26 příloh listin z let 1492—1522. *Kameniček.*

Rozhled po programmech středních škol za rok 1898. Rozhled po programmech středních škol za rok 1898 poskytuje velmi málo kořisti pro Moravu, poněvadž většina programmů jest vyplněna jen seznamy knihoven školních.

V programmě I. českého státního vyššího gymnasia v Brně podává prof. Jan Kapras prvou část seznamu spisů v knihovně učitelské, prof. dr. Karel Ertl z II. něm. gymn. v Brně „Katalog der Lehrerbibliothek", rovněž obě státní gymnasia v Uherském Hradišti, gymn. v Jihlavě, něm. gymn. Kroměříži, v Unčově, v Mikulově, čes. gymn. v Olomouci, v Přerově, v Třebíči, něm. gymn. ve Znojmě, něm. státní reálka v Brně, zem. reálka v Jevíčku, zem. čes. reálka v Hodoníně, něm. zem. reálka tamže, něm. zem. reálka v Jihlavě, čes. zem. reálka v Novém Městě, něm. stát. reálka v Olomouci, čes. zem. reálka v Prostějově, v Telči a něm. zem. reálka ve Znojmě.

Minulého roku zemřelo několik zasloužilých a mladých professorů, jichž nekrology napsány jsou v příslušných programmech. Největší ztráty dožily se dějiny umění, archaeologie a topografie v prof. Jaroslavu Janouškovi, jemuž zasloužilou a vroucí biografickou vzpomínku věnuje v programmě Telecké reálky prof. Jan Beringer. (Prof. Jar. Janoušek, nar.

v Táboře 27. dub. 1854, supploval na čes. stát reálce v Praze a působil v Telči od r. 1882 do smrti, která ho zastihla v neunavné práci vědecké i učitelské 12. pros. 1897. Časopisu Mat. Mor. byl pilným přispěvatelem.) — V programmě čes. gymn. Kroměřížského vzpomíná prof. Jos. Mach prof. Karla Káčera, klass. fil. a němčináře, nar. 21. srp. 1852 ve Strážnici, zesnulého náhle 24. října 1897. — Ve zprávě mat. čes. real. gymn. v Moravské Ostravě prof. Frant. Šťastný podává nekrolog přírodopisce prof. Otakara Kroupy, nar. v Bělé pod Bezdězem 28. července 1864, také náhle zesnulého 1. března r. 1898. Ve zprávě čes. zem. reálky Prostějovské prof. Leop. Sach líčí život a skon prof. Ign. Beníška, historika, nar. v Bělkovicích na Moravě 26. ledna 1843, zesnulého 6. ledna r. 1898. V téže zprávě řed. Bart. Navrátil píše nekrolog prof. Václavu Mašínovi, historiku, jenž narodil se v Ouvalech v Čechách 11. list. 1854 a zemřel náhle 15. července r. 1898.

V programmě zem. vyšší reálky v Novém Městě čteme úvahu řed. Leandra Čecha „Palackého poetika“ (na 7 stranách). Řed. Čech již r. 1885 v „Osvětě“ Vlčkově uveřejnil cennou úvahu „Palacký jako filosof“ a psal o Palackém jako filosofovi a aesthetikovi v Čas. Mat. Mor. r. 1898 a v „Památníku“ vydaném na oslavu velikého dějezpytce našeho. Palacký nenapsal vlastní poetiky, ale kritisoval různé literární zjevy v Čas. Č. Musea po rok 1838 a ve své „Krasovědě“ projevil své názory o poesii. Řed. Čech v programmové své úvaze z různých kritik a z „Krasovědy“ sestrojuje stručně soud Palackého o pracích básnických.

V 17. výroční zprávě c. k. české vyšší reálné školy v Brně prof. Boleslav Dolejšek referuje o „královském městě Uher. Hradišti a jeho archivě“ (na 14 stranách). Úvodem jest přehledná, stručná historie města Hradiště, pak jest podán obsah městského archivu, zbytku to patrně bohatšího archivu původního, jenž častými a zhoubnými požáry byl velmi ztenčen. Nynější archiv, prof. Dolejškem r. 1896 spořádaný, má 143 listiny, z nichž mimo jiné lze určiti místo starobylého Velehradu. Ze 143 listin jsou jen tři kopie, ostatní jsou originály. Z listin dovídáme se o založení města králem Přemyslem II., o nadáních, o sporech kláštera Velehradského atd. Nejstarší česká listina jest ze dne sv. Václava r. 1413 (dat. vhradistzy), vydaná panem Jindřichem z Kravař

Mimo listiny jsou v archivě fotografie stojatého městského kříže z 15. stol (tři kusy), potom česká pamětní kniha purkmistrů města Hradiště za léta 1672—1687 (131 list); matrika měšťanů, založená 1. lednem 1682 s textem českým, místy německým (208 listů), napřed jest popis velikého požáru v Hradišti r. 1681; německý popis hranic král. m. Uh. Hradiště, založený 19. srpna 1689 (231 list; na konci rejstřík). Do popisu jest přidána německá vložka ze dne 2. září 1826. Mimo to jsou v archivě lat. dějiny kolleje Jesuitské v Uh. Hradišti od založení jejího r. 1643 po rok 1767 (95 listů), pak matrika občanův a příslušníků města Hradiště dle abecedy, s většiny německá, nověji teprve česká, pak něm. biografické a historické zprávy o rodině Gintlově za léta 1758 po rok 1867. V dřevěné krabici schována jest bílá stuha praporu národní gardy z r. 1848; na stuze jest stkvostně vyšit znak města Hradiště.

V programmě stát. vyšš. gymnasia ve Valašském Meziříčí prof. Jiří Janda podává (na 41 stránce) „Poznámky ornithologické z okolí Val. Meziříčí v letech 1895--1898“ a připomíná 155 druhů ptačích, s dodatky 160.

V první zprávě mat. čes. real. gymnasia v Moravské Ostravě řed. Adolf Ručka článkem „Z kroniky ústavu“ (na 11 stranách) vyličuje počátky snah o zřízení českého středního ústavu v Ostravě „Maticí Ostravskou“, založenou r. 1885. Teprve po deseti letech bylo povoleno zřízení real. gymnasia.

V třetí zprávě něm. reálky v Hodoníně prof. dr. Gustav Treixler (na 9 stranách), podobně jako prof. Dolejšek, článkem „Gödinger Urkunden“ podává chronologický sezuam listin Hodonína se týkajících od r. 1350, kdy listinou ze dne 1. května t. r. markrabí Jan Jindřich potvrzuje výsady české králové Konstancie z r. 1228; všech listin připomenutých jest 47, poslední ze dne 6. pros. 1792. Listinu Konstanciinu podává autor v původním znění latinském (Cod. dipl. II., 24) s překladem německým. Práce Treixlerova jest dobrým příspěvkem do dějin města Hodonína.

V programmě zem. vyšší reálky Šternberské prof. Josef Maresch a prof. Frant. Bayer (na 74 stranách) podávají „Verzeichnis der in der Umgebung von Sternberg vorkommenden phanerogamen Pflanzen“. V úvodě vytčeny

jsou poměry orografické, hydrografické, geologické a klimatické, pak podán všeobecný přehled vegetace, kalendář květeny Šternberské a seznam jevnosnubných rostlin na Šternbersku.

Ve 22. zprávě něm. zem. vyšší reálky v Prostějově řed. Frant. Scheller podává dějiny ústavu: „Die deutsche Landes- Oberrealschule in Prossnitz 1871—1898. Ein Rückblick auf das erste Vierteljahrhundert ihres Bestandes". Zevrubné pojednání (na 64 stranách) líčí vznik ústavu, podává tabularní přehled učitelstva, tabularní přehled frekvence na ústavě a maturantů, podporovací spolek Jana Zajíčka, stipendia, plán školní budovy a kroniku reálkovou.

Ve zprávě zem. vyšší reálky německé ve Svitavách řed. Alois Gamroth článkem „Zur Geschichte der Anstalt" (na 24 stranách) líčí snahy o založení ústavu od počátku r. 1893 až po založení školy realné r. 1895.

Z úhrnného přehledu jest vidno, že seznamy knihoven zabraly největší počet školských programmův, a že nebylo místa na pojednání vědecká. *Frant. J. Rypáček.*

Nová díla.

Památník na oslavu padesátiletého panovnického jubilea Jeho Veličenstva císaře a krále Františka Josefa I. Vědecký a umělecký rozvoj v národě českém 1848—1898. Vydala Česká Akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění. V Praze 1898. Stran VII a 980 velikého kvartu.

Čechy předhistorické. Na základě praehistorické sbírky Musea král. Českého píše Dr. J. L. Píč. Vydáno přispěním České Akademie a Spol. Mus. král. Českého. Svazek I. obsahuje: Úvod. Člověk diluvialný. Pokolení skrčených koster. Str. 219 vel. kvartu a LXXXVII. tab. a náčrtky nalezišť praehistor.

Věstníku České Akademie vydána byla ročníku VII. čísla 8, 9 a ročníku VIII. číslo 1. Obsahují nové články: Nynější stav otázky hercynské. Studie geologická (Dr. Jar. Perner). — Paběrky z rukopisů Klementinských (Jos. Truhlář). — Pátý sjezd filologů skandinavských v Kristianii (Dr. Arnošt Kraus). — Příspěvek k otázce o vltavínech (J. N. Woldřich). — Chemie fysikálná r. 1898. (Refer. O. Šolc.) — Přehled literatury mineralogické, geologické a palaeontologické Čech, Moravy a Slezska za r. 1897. (Vlad. Jos. Procházka). Ve všech číslech Meteorolog. pozorování z rozhledny na Petříně v Praze r 1898. (Dr. Fr. Augustin).

Soustavný úvod ve studium nového řízení soudního. Díl II. Část zvláštní. Oddělení I. Řízení v I. instanci. Podává Dr. Emil Ott. Nákladem České Akademie. Praha. 1898. Stran VII. a 321.

Věstníku Král. České Společnosti Náuk vydán byl ročník 1898. Obsah: V. J. Dušek: Archiv král. města Loun. — H. Gross: Václava

Březana paměti o vládykách Olbramích ze Štěkře. — Fr. Hommel: Hethiter und Skythen und das erste Auftreten de Iranier in der Geschichte. — Dr. H. Jireček: Životopisy některých právníků českomoravských ze 13. a 14. věku. — A. Ludwig: Über das Schwanken der localen Darstellungen in der Ilias. — Die Geschichte von Yayati und Nahušya, Analyse und Rolle derselben im Mahâbhârata. — Die Herkunft des litauischen k-Optativs — Die Etymologie von slav. měsęcь und die Bezeichnungen des Mondes in den verwandten Sprachen. — F. Marat: Soupis poplatnictva 14 krajův království Českého z roku 1603. — Dr. V. J. Nováček: Šetějovice, vesnice škol kutnohorských, 1600—1622. — J. V. Novák: Studijní řád kathedrální školy Olomoucké. — V. Novotný: Listy Husovy. Poznámky kritické a chronologické. — V. Schulz: Drobné zprávy o Albrechtu z Valdštejna z let 1626—1633. — Fr. Ad. Šubert: Rujana, Wittow, Arkona. O původu a významu těchto jmen. — V. Tille: Francouzský rukopis o cestě císaře Karla IV. do Francie v letech 1377—1378.

Norbert Heermann's Rosenberg'sche Chronik. Herausgegeben von Dr. Mathaeus Klimesch. Praha 1898. Nákladem Král. Spol. Náuk. Str. 299.

Výroční zpráva Královské České Společnosti Náuk za rok 1898. Obsahuje zprávy o zasedáních jednotlivých tříd, seznam členův a ústavů, s nimiž si vyměňuje spisy.

Příspěvky k dějinám Židů v době Jagellonské. Podává Jaromír Čelakovský. Zvl. otisk z Časopisu Č. Musea. V Praze 1898. Stran 70.

Učebna kniha palaeografie latinské. Sepsal Gustav Friedrich. S podporou České Akademie. Vyšlo v Bibliothece historické za redakce Dra. Golla. V Praze 1898. Stran VIII a 230.

Dějiny starověkých národů východních. Napsal Justin V. Prášek. Sešit 6. Za podpory České Akademie. Pojednává o literatuře biblické, o chronologii israelské, o státě a náboženství Israelitův a o soudcích.

Křesťanská sociologie. Sepsal Dr. Rob. Neuschl. Dílu II. sešit 5. a 6. Probírá zřízení cechovní.

Život P. Martina Středy z Tovaryšstva Ježíšova. Napsal Jan Tenora. V Brně 1898. Stran 639. Nákladem Dědictví sv. Cyrilla a Methoda.

Časopisy.

Českého časopisu historického redakcí Jaroslava Golla a Jos. Pekaře vydán ročníku V. sešit 1. Obsah: K jubileu padesátileté vlády císaře a krále Františka Josefa. — K historii císařského domu v Plzni (1606—1632). Podává Jos. Strnad. — Nové publikace o době husitské. Referuje Václav Novotný. — Otroctví a velkostatek v Čechách. Napsal Jos. Šusta. — Hoffmann von Fallersleben o Palackém a jiných (V. Kratochvíl). Literatura, přehled časopisů, zprávy. Nakladatel Bursík a Kohout. Předplatné 3 zl. 60 kr. ročně.

Časopisu Musea království Českého vyšel redakcí Ant. Truhláře ročníku LXXII. svazek 5. a 6. Obsah: Příspěvky k dějinám židů v době Jagellonské. Podává Jaromír Čelakovský. — Spor o *i* a *y*. Napsal Alois Lisický (dok.). — Mistr Jan z Gelnhausenu a staré městské knihy Jihlavské. Píše Jaromír Čelakovský. — Dra. Hugona Tomana, „Válečnictví husitské z doby Žižkovy a Prokopovy“ a bitva u Lipan. Podává Hanuš Kuffner. — Jak se nakládalo s českými bratry po vydání

královského mandátu r. 1548. Z arch. Musea království Českého sděluje Václav Schulz. — Příspěvky k poznání literární činnosti Husovy, hlídka literární a zprávy zvl. o slovanských časopisech (Dr. Č. Zíbrt).

Sborníku české společnosti zeměvědné redakcí Dra. J. Metelky vydána roč. V. čísla 1., 2. a 3. Obsah: Z Afriky. Napsal Dr. E. Holub. — Dr. Jos. Frejlach. Posmrtná vzpomínka Dra. Metelky. — Hojné vědecké zprávy a referáty.

Českého lidu vydáno redakcí Dra. Č. Zíbrta roč. VIII. čís. 3. Obsah: K. Křivý: Masopustní hra z Třebíče. — Ant. Tomíček: Sedlák od stol. 16. na Litomyšlsku. — Jos. Klvaňa: Z nových studií o kroji lidu moravského. — Dr. Podlaha a V. Schulz: Paběrky z archivů domácích i cizích. — Dr. V. Řezníček: Lidové písně o válce r. 1866. — P. J. Vyhlídal: Tři králové ve Slezsku. — Fr. Šilhavý: Pranýř. — V. Smutný: O lidech všeumělých. — J. Liška: Stínání kohouta. Lidová slavnost z Jičínska. — P. Frant. Košák: Nemoc, smrt a pohřeb v pověstech a obyčejích lidu na Rokycansku. — Jos. Klvaňa: Rubáč a oplíčko na jihových. Moravě. Zdeněk Nejedlý: Český dům. — Em. Hoffer: Zpráva o Moravě a Čechách z r. 1730. — Dr. Č. Zíbrt: Pokusy o přirozený výklad pověr československých na sklonku XVIII. a na začátku XIX. věku. — Renáta Tyršová: Lidové kroje při slavnostech. — Časové zprávy, směs. — Literatura kulturně-historická a ethnografická 1898—1899 čísla 217—519 od Dra. Č. Zíbrta. Četná vyobrazení. Nakladatel Šimáček. — Předplatné ročně 4 zl.

Hlídky za odpovědné redakce Adolfa Smekala vydána byla ročníku IV. čísla 1., 2. a 3. Obsah: Dr. Alois Musil: Církevní věci v Syrii. — Vinc. Vávra: Dr. Ignác Hanuš a Dr. Jan Helcelet. — Dr. Jaroslav Mathon: O nejbližších cílech vědy lékařské. — Jan Staněk: O pokroku v katolictví. — Fr. Bartoš: Pověry pedagogické a jinak praktické. — Al. Svojsík: Význam apologetů-laiků. Referáty o nových pracích, směs a rozhledy. Nákladem Benediktinské knihtiskárny v Brně. Předplatné 4 zl. ročně. —

Listů filologických za odpovědné redakce Jana Gebaura, Jos. Krále a Fr. Pastrnka vydán byl ročníku XXVI. sešit 1. Obsah: Apella: Napsal Jos. Král. — Fr. Groh: Kdy se narodil Demosthenes? — Fr. Krsek: Ptactvo v příslovích a pořekadlech řeckých. — Josef Zubatý: O hrdelných a podnebných hláskách indoevropských. — J. Máchal: Hankovy Ohlasy písní ruských. Četné úvahy, hlídka programů středních škol r. 1898 a drobné zprávy. Roční předplatné 3 zl. 50 kr. Nakladatel: Jednota českých filologů v Praze.

Vlasti, ročníku XV. vydána čísla 1.—6. Redaktor: Tomáš Škrdle. Obsah: Jan Vyhlídal: Čechové v Pruském Slezsku. — Rud. Vrba: Klesání obilných cen. — Václ. Honejsek: Emigranti a exulanti čeští v Lerně a Lešně. — Bohumil Hakl: Cesta na Rýn. — Tomáš Pícha: Pithecanthropus erectus. — Martin šl. Medňanský: Rozbor československé otázky. — Jan Halouzka: Kněz družiny Sušilovy František Dědek. — Vittore Avanti: Anarchismus naší doby. — Alois Dostál: Alois Potěhník. Pohrobní vzpomínka. — Dr. Ant. Lenz: Synodální řeči M. Jana Husi. — Filip J. Konečný: Nietscheova kritika křesťanství. — T. J. Ji-

roušek: Studentstvo v dělnickém hnutí. — Dr. Ant. Lenz: Několik dodatků k učení Mistra Jana Husi. — Fr. Vaneček: O Heckerovi a heckerismu. — Hlídka umělecká, národohospodářská, drobné zprávy, literatura a rozhledy. Předplatné ročně 5 zl.

Věstníku českých professorů vydána ročníku VI. za redakce Fr. Bílého čísla 2. a 3. Obsah: Dr. Jan Urban Jarník: Pro domo. — Em. Bárta: Praktická cvičení přírodovědecká na střední škole v Litomyšli. — Jan Sommer: Drobnosti z fysiky. — K. Novák: O původu slova „básník“. — Dr. Em. Peroutka: O honorování článků programových. — Dr. Fr. Čáda: Herbartovská paedagogika a novokantismus. — Dr. Fr. Nábělek: Několik slov o slovanských věcech a slovanské literatuře na středních školách českých. — Jan Sommer: Drobnosti z fysiky. II. Fata morgana. — — Rudolf Kreutz: Několik slov o vyučování němčině na gymnasiích nižších. — Jos. Klenka: Má-li býti účast ve hrách školních povinnou? — Dr. Em. Fait: Bulharské střední školství r. 1894—95. — Jos. Jícha: Šestiměr a pětiměr přízvučný u Jar. Vrchlického. — Drobné zprávy, hlídka literární a zprávy spolkové. Roční předplatné pro nečleny 3 zl. — Nakladatel J. Otto v Praze.

Paedagogických rozhledů redakcí Jana Mrazíka vydáno ročníku XII. číslo 3. Obsah: Jan Mrazík: Obrat v německé paedagogice. — Dr. A. Krecar: Některé myšlenky o vychování a vyučování ethickém. — Rozhledy literární, rozhledy po školství, po vědě, politice a životě sociálním. Předpl. pro členy Dědictví Komenského ročně 2 zl. 50 kr., pro nečleny 4 zl.

Moravské revue vydána byla ročníku I. čísla 1.—6. za redakce Jaroslava Tůny. Obsah: Dr. K. Kadlec: O poddanství a robotě v zemích českých. — T. G. Masaryk: Německé vlivy a naše obrození. — J. Suchý: Studie o materialismu. — Vlad. Jos. Procházka: Museum Francisceum. Annales. — Jindřich Dvořák: Moravské vojsko zemské r. 1744. — MUDr. Jar. Novotný: Lékaři na Moravě. — J. Křen: Egotheismus a altertheismus. — Jindř. Dvořák: Pragmatická sankce a markrabství moravské. — Předplácí se ročně poštou 5 zl. 70 kr.

Bulletin international de l'académie des sciences de Cracovie. Čísla listopadové, prosincové a lednové. Zprávy o vědeckých pracích. A. Lewicki: O przymierzu Zygmunta W. Księcia litewskiego z królem rzymskim Albrechtem II. (O spolku Zikmunda, velikého knížete litevského, s cís. Albrechtem II.) — Příspěvky anthropologicko-archaeologicko-ethnografické.

Zeitschrift des Vereines für die Geschichte Maehrens und Schlesiens. Redaktor: Dr. Kar. Schober. Ročníku 3. sešit 1. Obsah: Bretholz: Ein neuer Bericht über die Belagerung der Stadt Brünn durch die Schweden im Jahre 1645. — Rolleder: Die Herren von Krawarn. — Lechner: Beiträge zur Frage der Verlässlichkeit des „Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae.“ — Wotke: Zu den Moralitates Caroli quarti imperatoris Nro. 1. — Loserth: Justus Frey, ein bisher unbekannter Dichter Maehrens in der vormärzlichen Zeit. Referáty o nových pracích.

Podporujte Vlastivědu moravskou. Právě vyšly Slavíkova místopisu okresu Brněnského sešity, 4., 5., 6. a 7., a dotiskuje se *první část* dějin moravských (do r. 1306) od prof. Rud. Dvořáka.

Zpráva o činnosti Matice moravské za rok 1898,

přednesená o valné hromadě dne 10. března 1899.

V době, kdy domáháme se na Moravě zřízení českých vysokých škol, jest zjevem neutěšeným, že ochabuje zájem pro přední a nejstarší vědecký spolek moravský. Ač výbor Matice moravské všemožně se vynasnažil, aby aspoň na stejné výši zachoval počet členů, snaha jeho se nezdařila, tak že letos zaznamenává značný úbytek. Na konci roku 1897 měla Matice moravská 1234 členů, na konci roku 1898 měla však jen 1126, totiž 10 zakládajících, 122 činných a 994 přispívajících. Ubylo tedy spolku za jediný rok členů 108. Vina spadá hlavně na moravskou intelligenci, zvláště na pokolení mladší, které, mimo nepatrné výjimky, vážnější četby buď nemiluje nebo jí aspoň hmotně nepodporuje. Ze šlechty moravské nepřistoupil letos za člena nikdo, z ostatních vrstev pak mnoho členů vystupuje nebo musí býti vyloučeno, poněvadž po léta neplatí příspěvků.

Výbor však nevzdává se naděje, naopak očekává, že příštího roku bude moci zaznamenati větší úspěch.

Důvěrníkem Matice moravské ve Val. Meziříčí jmenován byl po zasloužilém p. prof. P. E. Domluvilovi, professor tamního gymnasia, p. Ig. Kusala.

Časopisu Matice moravské vydán byl ročník dvacátý druhý o 27 tiskových arších, a přispěli k němu články, vědeckými zprávami a referáty o novějších spisech P. T. pp.: JUDr. K. V. Adámek, P. Dr. Frant. Bulla, prof. Dr. J. Cvrček, V. Doubek, prof. Rud. Dvořák, řed. Leander Čech, P. Fr. Janovský, prof. Jan Kabelík, prof. Dr. Fr. Kameníček, prof. K. Kořínek, řed. Jos. Klvaňa, prof. P. Fr. Koželuha, Leop. Nopp, prof. V. Prasek, prof. Fr. Jar. Rypáček, řed. Fr. A. Slavík, univ. ass. Fr. Slavík, uč. Fr. Šilhavý, P. D. Škaruda, prof. Dr. Frant. Šujan, Dr. Zd. V. Tobolka a řed. M. Václavek. Ročník tento věnován byl památce stých narozenin Fr. Palackého. Aby pak

památka slavného rodáka moravského i jinak byla ještě uctěna, výbor pověřil prof. Frant. Rypáčka, aby napsal stručný, populárně psaný životopis Frant. Palackého, který vytisknut byl v 10.000 výtiscích a rozšířen co nejvíce po celé Moravě i po Čechách.

Spolek měl s počátku roku 1898 jmění výdajného 2455 zl. 76 kr., základního 6200 zl.; na konci toho roku 3330 zl. 34 kr. hotově a v papírech 6200 zl., počítaje v to i vkladní knížku na pomník Palackého, znějící na částku 1012 zl. 70 kr. Rozmnožilo se tedy jmění o 874 zl. 58 kr.

Také knihovna spolková byla rozmnožena cennými spisy vědeckými, jež zařadil a srovnal knihovník p. professor Tomáš Šílený.

Výměnou posílaly Matici moravské spisy své: Česká akademie cís. Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, Král. Společnost Náuk, Matice Česká, Společnost přátel starožitností českých, Jednota českých filologů v Praze, Dobročinné družstvo v Petrohradě, Carská akademie Petrohradská, Matice ruská ve Lvově, Akademie Krakovská, Matice Slovinská v Lublani, Akademie Záhřebská, Carská novoruská universita v Oděse, universita v Jurjevě, Muzeální spolek slov. v Turčanském sv. Martině, Františkovo museum v Brně a Verein für die Geschichte Mährens und Schlesiens v Brně.

V roce minulém zemřeli ze členů činných: Jos. Svat. Wurm, majitel realit v Kloboucích u Brna, Fr. rytíř Zapletal, dvorní rada a vrchní státní zástupce ve výsl. v Brně, P. Alois Potěhník, farář v Častolovicích v Čechách, Jan Hrůza, obchodník v Rajhradě, Dr. R. Špatinka, advokát v M. Budějovicích. — Ze členů přispívajících: P. Jan Kunstmüller, farář na odp. ve Vedrovicích, Martin Kolář, c. k. gymnasijní professor v Táboře, Vilém Veselý, místopředseda Cyrillomethodějské záložny v Brně, Dr. Jan Petr, advokát v Místku, P. Fabián Věrný, farář v Dřevohosticích, JUDr. Hugo Toman, advokát v Praze, P. František Ošťádal, farář v Moravicích, bývalý horlivý důvěrník Matice moravské v Litovli, MUDr. Karel Pokorný, lékař v Olomouci, Fr. Martínek, prof. gymnasijní v Přerově.

Členy výboru ve správním roce 1898 byli: Zemský archivář Vincenc Brandl jako předseda, c. k. školní rada a gymna-

sijní ředitel ve výslužbě František Bartoš, jako náměstek předsedův, adjunkt zemského archivu Vincenc Nebovidský jako pokladník, prof. Dr. František Kameníček, první jednatel, prof. Fr. Jar. Rypáček, druhý jednatel, professor Tomáš Šílený, knihovník, člen panské sněmovny JUDr. Fr. Al. rytíř Šrom, c. k. zemský dozorce školní Václav Royt, c. k. školní rada a gymn. ředitel ve výsl. Karel Wittek, sídelní kanovník kapitoly Brněnské Msgr. Dr. Jos. Pospíšil, školní rada a c. k. ředitel české vyšší realní školy v Brně Adolf Kubeš, professor téhož ústavu Dr. Ferd. Jokl, zemský advokát JUDr. Fr. Hodáč, c. k. gymn. professor a bisk. rada Monsignore Vlad. Šťastný, ředitel zemské vyšší realní školy v Hodoníně Fr. Aug. Slavík, prof. zemské střední hospodářské školy v Přerově Josef Neoral, ředitel státní realné školy v Žižkově u Prahy Frant. Bílý a konsist. rada, děkan a farář v Telči Al. Hrudička.

Ve schůzích výborových jednáno bylo o všech běžných záležitostech spolkových. Výbor poslal blahopřejnou adressu J. Magnificencí slov. prof. rak. dějin ve výslužbě Václ. Vl. rytíři Tomkovi k 80tým narozeninám a telegram ke slavnosti Palackého do Prahy.

Z výboru letos vystupují: Zemský školní dozorce V. Royt, šk. rada Adolf Kubeš, škol. rada K. Wittek, kanovník Dr. J. Pospíšil, řed. Fr. A. Slavík a prof. Dr. Ferd. Jokl. Odstouplí členové mohou však opět býti voleni.

Výbor vzdává konečně díky všem příznivcům Matice moravské a redakcím českých i moravských denních listův i časopisů, že ochotně uveřejňovaly spolkové zprávy.

V Brně, v únoru 1899.

Dr. František Kameníček,
t. č. jednatel.

Účty Matice moravské za rok 1898.

Položka	Příjem	Hotovost zl.	Hotovost kr.	Cenné papíry zl.	Cenné papíry kr.
	Zůstatek z r. 1897 . . .	2455	76	6200	—
1	Fond Palackého	1463	32		
	Úroky z něho	49	38		
2	Příspěvky členské	1808	21		
3	Vybráno z běžného účtu u Živnost. banky	500	—		
4	Úroky z cenných papírů 251·41 „ z běžného účtu . 67·20 318·61 Po srážce 61	318	—		
5	Úroky z vkladní knížky . .	12	08		
6	Prodáno knih za	213	87		
7	Utrženo za brož. „Fr. Palacký“	175	24		
	Součet . . .	6995	86	6200	—

Položka	Vydání	Hotovost zl.	Hotovost kr.	Cenné papíry zl.	Cenné papíry kr.
1	Bytné s činžovním krejc. .	213	57		
2	Honorář spisovatelům	615	—		
3	Knihtiskárně za Časopis 1039·83 za brožurku 540·83	1580	66		
4	Výlohy redakční, expediční, administrační a jiné	678	29		
5	Splaceno na běžný účet u Živnost. banky	500	—		
6	Knihaři	78	—		
	Součet . . .	3665	52		
	U porovnání se součtem příjmů	6995	86	6200	—
	činí jmění Matice moravské koncem roku 1898	3330	34	6200	—

V Brně, dne 19. ledna 1899.

V. Nebovidský v. r.,
t. č. pokladník.

V. Brandl v. r.,
t. č. starosta.

Porovnáno a v souhlase shledáno.

Jos. L. Pejčoch v. r., **F. B. Wurm** v. r.,
t. č. revisoři účtů.

Tiskem moravské akciové knihtiskárny. — Nákladem Matice moravské.

Vácslav František Hřib.

Sepsal JUDr. Karel Vácslav Adámek.

(Dokončení.)

Na místě předmluvy jest veršovaný článek, v němž dotýká se Hřib poměrů literárních; i poukazuje tu, že již nejen v Čechách, ale i na Moravě působí mužové, kteří napomáhají, aby jazyk slovenský více se rozšířil. Ze svých současníků připomíná tu a oceňuje zásluhy Tomáše Fryčaje a Filipa Neděle. Vzpomínaje pak různic spisovatelských, poukazuje, že mnozí jimi od literární činnosti se odpuzují, i trefně odbývá rozmanité kritiky, kteří, třeba sami byli hudlaři, hrají si na neomylné soudce a jiné tupí, místo aby, umějí-li, neumělým poradili a je poučili, jako zahradník, jenž nezničuje outlý pupenec, protože hned nekvete a vůně, jako květ plný najednou mu nevydá. Mezi spisovateli má panovati snášelivost.

Nejobšírnějším číslem této sbírky jest „Elegie" (str. 19. a další), v níž jsou obsaženy mnohé zajímavé doklady o tehdejších poměrech města Hlinska i též o životě autorově. Vylíčiv tu rodiště své, též pak údolí podstránského mlýna, vzpomíná sobě autor dětství svého, zábav a radovánek, jichž tu v okolí svého rodiště užil s druhy svého mládí; pak slovy uznalými doličuje snahy a činnost svého otce Františka Hřiba a svého učitele Františka Habřiny, a vylíčiv některé příhody ze svého vlastního života, protivenství nepřátel a krásné přátelské zábavy v kruhu známých užité, píše o svém otčimu a příbuzenstvu zvlášť tklivě a vděčně vzpomíná zesnulé své matky. Další část, elegie jest věnována poměrům na panství rychmburském a v obci

hlinecké i končí apellem na zetě Hříbova, nového purkmistra hlineckého M. Rybičku, by kráčeje vždy v šlepějích svého předchůdce, měl spolu s ostatními krajany za cíl zvelebení rodného města. Další báseň „Modlitba“ vyznamenává se opravdovou nábožností. Následuje pak „Na hlineckého faráře Pana Jana Ranka“ (str. 62.), jejž churavého, marně na různých místech léčebních pomoci vyhledávajícího, nabádá, by se vrátil do osady své. K těmto veršům Hřib připojil další dvě příležitostné básně „Krounskému bývalému faráři Panu Matějovi Prokopovi, který skrze pád ohně ze světa sešel,“ a „Na Pana Vácslava Hansvencla, faráře v Chroustovicích“ (str. 64.), jež jest projevem přátelství, jež víže autora k bývalému spolužáku. Jiných přátel svých vzpomíná ve verších „Na Pana Viktoryna Žádnýho, mistra ranhojičství“ a v „Přísloví mého věrného přítele Pana Antonína Eisa, polesného na panství Studeneckém“ (str. 68). Ve verších „Pilný učitel školní“ chválí svého krajana, hlineckého rodáka Vácslava Otradovského. Svým nepřátelům věnuje báseň „Na ošemetného člověka“, jenž jako mstivý a potupyhodný Jidáš vyhýbá se a věrného přítele zrazuje, nezasluhuje však, aby se na osidle oběsil, nýbrž aby si vrazil tulich do svého falešného srdce, na jehož místo by si pak jiné lepší srdce postavil. Kromě těchto prací jsou v tomto spisu Hříbově obsaženy „Oda na dobrého přítele, jakby pravý přítel býti měl“ (str. 74.), „Hlas křepelčí“ (str. 78.), „Porážka u Slavkova (Austerlitz) dne 2ho Prasynce 1805“ (str. 79. a další) a „Chvalitebný skutek Žida“ (str. 92. až 96.) „Porážka u Slavkova“ jest poměrně nejslabší prací Hříbovou, ale jest zajímavá tím, že v ní autor složil své dojmy, jež za těchto válečných dob v Brně zažil. Začíná odchodem gardy z města Brna i líčením příprav a shonu, jež zavládly v Brně, kdež všechny prostranné domy, fabriky, kláštery a j. byly chystány pro umístění raněných. Bernadot přitrhl od Jihlavy již v soumrak večerní s jízdou a chvátal kvapně Brnem k armádě. Napoleon pak v noci odebral se s zadním vojem na bojiště. Tuhý mráz panoval a mlhavo bylo. Císař po půlnoci na poli generály svolal a udělil rozkazy. Než svítati počalo, již vojsko stálo seřaděno k boji, děla začala svou práci a do jich dunění vmísila se střelba z menší zbraně, jež trvala od 8. hodiny ranní až do 3 hodiny odpolední, až se v Brně okna drtila. Zrána ruské vojsko vyhrávalo, dokud se na kopcích drželo a

dokud Francouz je za sebou nevyloudil s kopců, jež pak ze zadu svou hrubou střelbou obsadil. Francouzi mnoho Rusů zajali, ale sami zvláště ve svých plucích kyrysarských veliké ztráty utrpěli; neboť na příklad ze 2 pluků, utkavších se bojem s kozáky, nezůstalo na živu ani jediného muže. Hříb líčí zmatek bojujících, bojiště po boji a pochod raněných do Brna i svízele a útrapy jejich v nemocnicích.

Některé z básní ve Vděčných myšlenkách vlastenských obsažené byly též otištěny v Literárních přílohách k c. k. vídeňským novinám, tak „Pilný učitel školní“ (v č. 37. ze 7. května 1816), „Křepelčin hlas“ (v č. 46. ze 6. června 1816), „Porážka u Slavkova“ (v č. 51. a 52. z 25. a 27. července). V časopisech Hříb však tiskl většinou básně biblického obsahu.

Hříb složil též některé písně nábožné, z nichž byla tištěna „Pjseň Prosebná k Maryi Panně dobré rady. We wssech zwlásstnjch i wsseobecných potřebách k potěssenj trpjcjch složena od Wác. Fr. Hřiba 1821.“ Není sice mi známo, byly-li také jiné písně Hříbovy tiskem vydány; jisto však jest, že Hříb napsal též jiné práce tohoto druhu. Mám při ruce rukopis „modlitba k sv. Anně“ (2 stránky), pak báseň při smrti synka Pantůčkova sepsanou, verše o zatmělém písmě. Hříb básnil také elegii na smrt Aloisie, dcery moravského guvernéra hraběte Mitrovského.[1]) Některé verše[2]) Hříbovy v pozůstalosti jeho nalezené byly otištěny r. 1860. ve „Hvězdě“, kdež též byly podány ukázky jeho prací prosou psaných, zejména úryvek z popisu Brna a okolí.[3])

V. Hříb sbíral pilně všeliký materiál místopisný a dějepisný k popisu města Brna i nepochybně sepsal popis tento. Pátraje po tomto popisu, dověděl jsem se, že prý knihtiskař Gastl rukopis tohoto díla, jež pro veliký náklad illustrací prý

[1]) Patrně vztahuje se na tuto báseň dopis hr. Mitrovského z 9. srpna 1823., jímž tento děkuje Hříbovi za pozornost, již mu osvědčil, jak z kontextu vysvítá, českou básní.

[2]) Viz K. Adámka stať „Václav František Hříb“ v „Hvězdě“ (Olomúc 1860) str 151. a další.

[3]) V náčrtu posledního pořízení svého Hříb si přál, aby byly jeho spisy (pokud patrně ještě byly v rukopisu) zničeny. Tímto přáním jeho lze asi vysvětliti, proč jen nepatrné zlomky jeho rukopisů se zachovaly. Své knihy Hříb odkázal svému vnuku Matěji Rybičkovi mladšímu, jenž, byv pak farářem, 28. prosince 1871 ve Hlinsku na odpočinku zemřel.

nevytiskl, poslal V. Hříbovi po Kmentovi, redaktoru Brněnských novin; kdežto dle jiné zprávy prý k tisku nedošlo a pozůstalost Gastlova byla prý zmařena Gastlovým synovcem, jenž pak do Ameriky se vystěhoval. Ve „Hvězdě" (r. 1860) správně se praví, že Hříb topografický a historický materiál o Brně spracoval i že, když některý oddíl dokončil, předčítával jej v domácnosti své anebo přátelům svým Nedělovi a Fryčajovi, i že svěřil tisk tohoto svého spisu v náklad knihtiskařův, jelikož pro velikost nákladu nemohl sám výlohy hraditi. Pro mínění, že skutečně byl popis Brna a okolí vydán, svědčí listina V. Hříbem psaná, v níž výslovně V. Hříb připomíná, že má od Gastla 40 výtisků popisu Brna obdržeti, i dovolává se na dopis Gastlův z 2. listopadu 1823 o této své pohledávce. Nepodařilo se mi dosud, ač jsem usilovně po výtisku tohoto spisu pátral, dopíditi se tohoto díla.

Z rukopisů Hříbových dosud jsou zachovány, pokud vím, tři modlitební knihy, jež sám složil a ozdobně psal: Gebetbüchlein. Gewidmet der Antonia Hržib" (strany 94 v 16⁰) a „Gebetbuch. Geschriben zum Ende Jahrs 1796" (stran 306 v 8⁰), již věnoval na důkaz vděčnosti maceše své Marii Antonii Pantůčkové rozené Donhammrové, „Pozdvjženj Mysle k Bohu katolické křestianky. Od Waczlawa Frantisska Hřiba sepsana w Brně Roku 1802". Kniha tato (170 stran v 8⁰) ozdobena jest, jako i obě německé modlitební knihy, četnými perokresbami, jež dovedně nakreslil Hříb sám, a za předmluvou jsou zařaděny „Modlitby ranní" (15 str. a další), „Rozjímání mé bytnosti" (26 str.), „Důvěrnost k bohu" (33 str.), „Bůh jest láska" (43 str.), „Modlení večerní" (49), „Modlitby mešní" (59), „Před spovědí" (94), „Po spovědi" (105), „K stolu Páně" (107), „Po přijímání" (112), „K Maryi Panně" (116), „Lytanie lauretanské" (123), „Přátelské vzdechnutí" (129), „V čas bouřky" (133), „Po bouřce" (136), „Dík za nesmrtelnost" (144), „Za rodiče" (147), „Důvěrnost k Bohu v protivenství" (150), „Ve všelikých potřebách a důležitostech našich" (157), „Za mrtvé" (165). Tuto modlitební knihu věnoval své dceři Karolině.

Posledním větším dílem Hříbovým byla pastorella, kterouž věnoval kostelu svého rodiště, kdež pak častěji byla provozována. Ač byl nemocí na lože upoután, pracoval se zálibou o tomto díle, k němuž sám též hudební část spracoval.

Hříb stopoval bedlivě rozvoj veřejného života[1]), a zvláště zajímal se horlivě o vše, co se týkalo písemnictví českého. Vzpomínáme tu jedné episody z jeho styků s Fryčajem a Nedělí. Velice byl potěšen a dojat Kollárovou Slávy dcerou. Seděli pohromadě, Fryčaj, Neděle a Hříb, jenž četl tuto právě vyšlou báseň. Oko jeho se lesklo radostí a všichni tři slzeli, znova se zanícením opakoval úvodní báseň a vždy rád o ní hovoříval.

Doporoučel též, aby pražská učená společnost o tom se snesla, „pospolné shromáždění rozšafných mužů, pod předsedáním pana Dobrovského neb Nejedlého, kterýžto poslední již bez toho úřadem a povoláním svým k tomu téměř vlastně ustanoven jest, založiti a jak dobrovýslovnost tak dobropisebnost na gruntech smyslných s přirozenou řečí vlastnosti se srovnávajících upevniti, které, když od takového sněmu uznané a posvěcené budou, každý se pokloní a dle těch samých se napotom zachová. Ale to nestálé mudrování, kejklování a — kdyby to slovíčko české bylo, tak bych řekl — fušování působí řeči naší slovutné nestejnost neb rozličnost a přivádí jí v lehkost . . .“ Končí: „Nový zákon s gruntem založte a tak prosodii s výslovností k dobré harmonii pomožte.“

Hříb netajil se svým národním přesvědčením; i ve veřejnosti mluvíval pravidelně po česku, jmenovitě na procházkách městem, nic nedbaje, že se mnozí zněmčilci po něm ohlíželi a takové počínání mu za zlé kladli. Pilně všímal si starodávných památek v Brně i v okolí, k jehož popisu horlivě sbíral látku. Máme-li literární činnost Hříbovu spravedlivě a nestranně posouditi a oceniti, musíme přihlížeti k poměrům národním a zvláště literárním doby, v níž Hříb žil a působil, a nesmíme zapomínati, jak neutěšený byl tehdejší stav písemnictví českého. Práce jeho

---

[1]) V básni „Orel ve francské zemi“ praví:
„Strašná a převeliká byla moc francouzského orla,
stratil však, co spupná pávové vrána peří.
V prudkém letu téměř k samému se zvýšil Olympu,
svržený bleskem hromu, pláče a nesmí domu.
Však, co slyším? hladový ruším se předce vydrápal
vzhůru, v rozvalinách chtě zas kořisti hledat.
Mníš, že obrosteš a že počneš poznovu lítat?
Však sbory Peronové zlomí ti křídlo nové!
Ba již zlomil je! — snad, co píši, jest orel v pasti;
po které žíznil, dravý, přestane šrůtka krve!“

nevynikají okázalou formou, ale za to vřelým citem a jasností myšlenek a svědčí o jeho poctivé snaze a ušlechtilé horlivosti vlastenecké a o lidumilných snahách pojících se s láskou k otčině a českému jazyku. Hříb byl zbožným, nikdy však pobožnůstkářem, naopak: ve věcech víry byl velmi tolerantním.

Jeho povaha a názor životní dobře vysvítají z těchto jeho vlastních slov, jež v předmluvě svého rukopisu „Pozdvižení mysle k Bohu katolické křesťanky“ své dceři napsal: „Milá dcero! K upokojení tvé žádoucí dychtivosti věnuji Tobě tuto s nemalou prací sepsanou knížku, abys, modlíc se v ní, též tvého upřimného otce i také tenkráte, když snad již v prachu země odpočívati bude, měla na paměti. Vynaložil sem pak tu práci ne proto, aby knížka napsána a k všetečnému divadlu potřebována byla, alebrž hlavně z příčiny té, aby mezi vámi, dětmi, na památku mou dědičně zůstala. V té naději odevzdávám tedy Tobě, Karolinko milá, tento můj rukopis do rukou tvých, důvěřuje se, že i mou vůli věrně naplníš i práci tuto na oumysl můj vděky přijmeš a k duchovnímu prospěchu obrátíš . . . . Dobré jméno, které jsem vám zachoval, zdravé údy, které od Boha máte, pomoc a požehnání Božské, za které se vždy modlím, budiž vám náhradou za všechen vezdejší statek, který zde nemá stálosti. Jmění své zakládejte sobě v tom, co dobrého komu učiníte, toho mol ni rez neskazí . . . Vězte, že utiskání slabého před Bohem bez pomsty není, jako žádný dobrý skutek bez odměny. Budiž tedy jednání vaše čisté jako kvetoucí lilium, a dobré svědomí občerství duši vaši v protivenství co ranní rosa uvadlou trávu, žádné cizí jmění neposkvrň rukou vašich, žádná zlá pověst srdce vaše netrap, aniž lidská kladba ducha vašeho nesnižuj, alebrž pokoj Páně přebývej mezi vámi, věrnost, upřimnost a láska ať se mezi vámi potkávají s východem ranního slunce . . Čiňte tedy dobře a varujte se zlého a tak naplníte zákon . .“ A v své závěti z 20. července 1826 píše toto „své poslední slovo svým dětem“: „Poněvadž jsem již se svým největším a nejlepším věřitelem súčtoval, chci také s vámi, milá choti a děti, se rozloučiti a vám své otcovské požehnání zanechati. Nechť mi kyne anděl jeho, kdy se mu zlíbí, já jsem v každou hodinu připraven. Vděčně a uctivě vzpomínám si nesčetných dobrodiní, jež v životě svém jsem z rukou tvých, Věčný, přijal a že tvou všemohoucí ochranou až do této chvíle podivuhodně

jsem byl zachován. Jak často jsem poklesl, padl, ale neutrpěl jsem pohromy a opět jsem se povznesl. Ty, Nevyzpytatelný, jsi mne zachránil velmi často můj život a poskytl jsi mi často zároveň prostředky životní hojně, takže i o vás, moji milí, i až nebudu, jest postaráno. Před zraky všemohoucího Jehovy žehnám vám, žijte blaze a buďte šťastni. Nepovažujte tento svět nikdy za svůj domov, nýbrž spíše za pustou samotu a pustinu, kterouž musíte přejíti, abyste dosáhli pravé vlasti. Takový jest osud člověka, jemuž on vyhnouti se nemůže. Často narazíte na mnohý kámen neb trní a s krvavým poraněním přijdete domů, nešli-li jste, přecházejíce, opatrně. Člověk není tím, čím se býti zdá, není dokonalým, a kdyby měl tisíc ctností, cítí svou slabost a nedokonalost nejlépe sám. Čeho jeden má plnou měrou, to u jiného marně hledáme. Změna věcí, jejíž svědky býváme, potvrzuje tento problem. Vše jest sen a nedokonalé, jen z oněch neznámých míst usmívá se na nás pravda a dokonalost svým závojem a hroby zůstávají uzavřeny. Nesmíme považovati bližního tak, jakým býti má, nýbrž jakým jest, chceme-li, aby i k nám byl tolerantním. Jen nerozumná domýšlivost a chimaera bylo by mínění naše, kdybychom se nad jiné povznášeli a za lepší sebe pokládali; neboť za své vzdělání nebo lepší vlastnosti náhodě, a času a příležitosti, v podstatě jen bohu děkovati máme. Pošetilec pokládá vlohy své, stvořitelem mu vštípené, za své vlastnictví a zásluhu jako statek nabytý. Člověk nemůže na svět přijíti chudší a chudší z něho odejíti, než přichází a odchází. Když ze světa odchází, nic sebou kromě svých činů nebere . . .“

V slovech těchto zračí se jasně povaha Hříbova, jeho rozšafnost, poctivost, zkušenost i jeho péče a láska otcovská.

Tiše a jednoduše Hříb žil. Tichý i jednoduchý měl býti i jeho pohřeb.[1]) Skonal 21. února 1827 v Brně.[2])

---

[1]) Hříb byl pohřben na brněnském hřbitově; zůstavil syny Emanuela, jenž žil v Pruském Slezsku, a Vácslava a tři dcery: Annu, Karolinu a Antonii, z nichž obě posledňejší žily po smrti svého otce v Hlinsku v domácnosti sestry své Anny provdané Rybičkové.

[2]) Žádám všech, kdožkoliv mají výtisk Hříbova popisu Brna nebo jiné práce nebo dopisy Hříbovy, by mi je do Hlinska (v království českém) zaslali k prohlédnutí.

Skladba nářečí císařovského.

Napsal Jiří Malovaný.

(Pokračování.)

V. Jméno přídavné.

A. Některá přídavná jména zvláštní.

Snaha, aby každý přívlastek se pokud možno vyjadřoval přídavným jménem, jest mocnější než v jazyku spisovném.

1. Přídavná jména přivlastňovací tvoří se také

a) od jmen vlastních tvaru adjektivního. Na př. Módrova děfčéca, Novotnovo pole;

b) od jmen obecných ovšem řídce a obyčejně pro rod střední. Na př. pávovo peři, trdło moždiřovo (nadávka); — tè naše hruškè už só světovê, fčerá na nich bèlè chłapci a dnes zas; — ten náš Tonek to je takově světu Jan (nadávka toulavému hochu), pořáď se tółá.

2. Přídavná jména zastupující předmět, doplněk, přísl. určení jsou dosti hojná.

a) Příd. jména zastupující předmět. Na př. koňskě handlíř; — já su drubeři handlířka; —

chudobny ádestaci (= vysvědčení); mrtfě lèst, zdávaňově lèst.

b) Přídavná jména zastupující příslovečné určení jsou nejhojnější

α) Příd. jméno bývá skoro vždy za výraz předložkový určující, k čemu nebo kde nějaká věc jest. Na př.

pec na pečení chleba = chlebová pec, chlebová łopatka, chlebově nuž; kołáčová misa, tfarohově mišek (= na tužení tvarohu), košulovy płátno, pařezová motèka, ohrabeční koš, błatově kartáč, kaplová přèrážka, semenová jetelèna (= nechaná na semeno), drátěny klišče (= na drátování); — já něsu polivkově, zelově... (= nejídám rád polévky...);

dvéře od komory = komorovy dveřè, návsovy, siňovy, izbovy.. dveřè, kulňovy vrata, zeď izbová; —

słáma z mašènè (= mlácená strojem) = mašènová słáma, cepová słáma, błatěná omitka, bečkovy zeli, řeč zkušená (= ze zkušenosti);

jarmak o dušičkách = dušèčkově jarmak, Vavřèncově jarmak, po andyłkově nedělè (na Anděla strážce); — dvanástá (= o dvanácti jedoucí vlak) mašèna už jeła, pułštfrtá mašèna; — nic něni po takovym sèrovym svážeňó (= svážení za syrova), rač to nechať venku; —

kapky od cholery = kolerovy kapkè, větrová zelèna, žałódkovo kořeni, fšèvá masť (= od vší).

β) Přídavné jméno bývá za genitiv. Na př. má hłuchě těděň (= týden hluchoty); — má zhniłó nemoc (= jest líný); to kuře má ospałó nemoc; — chudobná kasa, akciově sładek (= sládek akciového pivovaru), drahě advokát (= dá si mnoho platiti).

γ) Přídavné jméno bývá místo příslovce. Na př. tak veliký = takově velèkě, tak hrozně pořádně = takově hrozně pořádně, máło let = mały leta; — mè nězmè takovi jadrni jak tè; — Lojzek má tè koně takovy hodny; — bez tech hodin je to takovy divny; — napřeď mně bèło tepło a potem taková jak dèž zèma se na mně orážeła; — jaky to upečeš, takovy to snimè; — takovy só tè žèta jakysè špatny na kłásek; — ten jeden se děłał hrozněm takověm pořádněm, že gořałkè nechce ani viděť; — tè zemňákè moselè bèť jakysè tuze rany;

dostał to za mały penize; — dał za to vełèky penize; — fčerá nałámal na tě jabłoni šèkovněch hałuzě (= šèkovně = mnoho); — to só mały leta od tě dobè.

I celá věta dostává tvar adjektivní: mámè jaksepatřiho čeledina

B. Jméno přídavné v platnosti podstatného.

Jméno přídavné se v některých případech hojněji zpodstatňuje než v češtině.

1. Zpodstatnělá přídavná jména rodu mužského znamenají

a) druhy peněz: rènskově, tisicově;

b) pomocníky řemeslnické. Na př. zámečnickě, stołářskě, . . ., vandrovni.

2. Přídavná jména rodu ženského zpodstatňují se nejvíce a znamenají:

a) pozemky. Na př. kovářská (= pozemek u kovárny), panská (pozemek dříve panský);

b) práce. Na př. kovářská, zednická, nádenická...; chodi na nádenickó; — dělá kovářskó;

c) vlaky. Na př. desátá (= vlak jedoucí o 10 hod.), dvanástá, pułdruhá; — už na pułtřeti nepřèndeš;

d) platy. Na př. pisařská, učitelská, varhanická; má třècet złatek pisařskě; — budó odmněnovany difkè, dostanó peněžètó lebo křěžek jakěsè;

e) hry. Na př. honěná, skovávaná, hráť na mžěkanó;

f) slavnostní ukončení prací. Na př. dožitá, dookopávaná, domłácená, doobiraná;

g) různé. Na př. počerstfená (= občerstvení), zavdaná, vitaná, nová, stará (služba); doneslè nám tatiček rohlěku vitaně z Přerova; — bude letos tá difka na starě? Pámbu zapłať za čekanó; — změlená nepłati; — přehlidnutá prohrátá; — na tem kancełářu si nechajó tichó hráť (= zdlouhavě vyřizují); — to něni po spravedlèvě; — jak ho tá hłópá chètne; — už sem běł na rozměšleně, nemámlè odeiť; — to pěknó děłáš; — mosim si naiť nejakó załhanó; — dèbè běło na strěčkově, jakžèv nic nedostanu.

Pozn. Podobně zpodstatňují se zájmena přisvojovací a ukazovací tá. Na př. nesmi běť ani po vašě ani po jejich; — to je teda tá, co tě sem žene; — po tě = po tom čase.

3. Zpodstatnělé příd. jméno přisvojovací od jmen vlastních má jen ustrnulý accus. středního rodu a znamená buď místo před domem neb za zahradou nějaké osoby, nebo její zvyk. Na př. našił sem teu nuž před Vojtkovo; — už sem chvilu seděł před Zakłókałovo před Jozefa; — až štfrtá pojede, to oni už poletijó kalup po Vančurčèno; — budu děłať po svoje a ne po Tonkovo.

C) Platnost výrazů jmenných a složených.

Tvary složené mají daleko větší rozsah než v jazyku spisovném. Tvary jmenné se zachovaly jen v těchto případech.

1. Při číslovkách druhových: acc. fem. pateru barvu; nom. acc. neutr. patero dřevo (i patery), pl. n. paterè.

2. Při řadových: puł páta, pul štfrta..., po puł sedmu (i sedmym) mandelu kłade; — prodał po puł pědadvacátu; — od prvu začátku sem řikał, že umře.

3. Při příčestí minulém činném: nesł, nesła, nesło, nesłè.

4. Při příd. jménech přisvojovacích: sg. nom. bratru, bratrova, bratrovo; — sg. acc. fem. bratrovu, — pl. nom. bratrovi, bratrovè, — pl. acc. bratrovè.

5. Při přídavných jménech

a) zpodstatnělých. Na př. těsno, těsna..., dušno, sparno.

b) ve výrazech příslovečných hojně. Na př. za tepła, za zelena, za čerstfa, z ražna, z hłuboka, hneď ż prvu sem to říkał.

c) v doplňku jen u tří jmen přídavných: dłužen, vinen, jagžèv. Spojení jagžèv se považuje za jedno slovo a často se užívá jako příslovce bez náležité shody. Na př. to zmè ešče jagžèv nevidělè; — on od jagžèva nic nedělał; — to je jagžèvo, že s tebó pudem.

V doplňku vět bezpodmětých bývá tvar jmenný. Na př. je bilo snihu; — bèlo ich tam až černo; — je žłuto od słunečka.

d) v přívlastku: od stara dávna, za stara dávna.

D. Srovnávací stupňování jmen přídavných.

Komparativ.

1. Předmět B, nad nějž A vyniká, se vyjadřuje nejčastěji spojkou jak. Na př. Tonek je lepši jak hdo; — je věči jak Janek.

Vedle toho bývá zřídka spojka než neb předložky. Na př. je chètřěši nad čerta; — je věči podle Janka.

2. Míra o kolik A nad B vyniká vyjadřuje se také

a) instrumentalem zřídka. Na př. dèbè jedněm ďněm pozďěš přèšił, nic nedostane;

b) accusativem moc ustrnulým v příslovce. Na př. Tonek je moc věči než Janek;

c) výrazem příslovečným. Na př.

hde: on je hde menši jak Tonek; — hdež só Vałaškè pěkňěši podle u nás děfčat;

hdy: abè to hdy spiš udělał; — jenem abè nebèł dłóho nemocně, abè hdy to s ňěm bèło lepši;

hodně: má hodně pěkňěši seno;

c o: jenem hleď, abès c o spiš bèł hotově; — mosimè se spichat, abèzmè c o spiš vèšlè;

j a k b è: mèslèm só ti chłapci skoro stěni, jenem Janek je j a k b è věči;

j a k d è ž: tèto botè budó j a k d è ž věči, ale moc si to neuděłá.

Superlativ.

1. Superlativ se sesiluje příslovci j a k, a ž, a ž t a k nebo zájmenem t e n. Na př. uděłám vám to j a k n ě l e p š i budu mocť; — dèť ten váš kočár něni a ž n ě p ě k ň ě š i; tè jabka něsó a ž t a k n ě z a l e ž e ň ě š i; — to je už t e n n ě v ě č i ł a k o m e c, dèž ani sobě nepřeje; — to už je h ł ò p o t a t á n ě v ě č i tak se trápiť; — to bè bèła pro mně a ž t á n ě v ě č i p o t u p a, abèch já ho ešče proseł.

Poznámky.

1. Stupňují se některá přídavná jména, u kterých je stupňování v jazyku spis. neobvyklé. Na př. já su n ě h o r š i (= nejvíc zlý), jak za słovem neposłechne; f š e d ň ě š i šatè; — k Přerovu je cesta r o z j e ť ě š i; fčerá to bèło r o z t á ť ě š i; — Tonek už je n a d ě ł a ň ě š i starši; — ráno to bèło o b e s c h l ě š i.

2. Stupňují se též podstatná jména, která klesla v příslovce. Na př. t m a — t m ň ě š, je z è m a — z è m ň ě š, š k o d a — š k o ď ě š; — n ě t m ň ě š bude až po puł nocè; — bude š k o ď ě š tě jetelènè jak teho prosa; — fčerá bèło z è m ň ě š jak dnes.

3. Předložkové výrazy, jež klesly v příslovce, mohou se též stupňovati. Na př. je v e ď n ě (= jasno) — v e ď ň ě š, skrátka — s k r a č i, spřima — s p ř i m š i, napozdyl — n a p o z d y l ě š — z p o z d y l ě š; — už je veďně, ale šèť se ešče nehodi, počkě, až bude v e ď ň ě š; — já vám to odvezu hneď, tak to bude n ě s k r a č i; — na dołek máte do Žeravic n ě s p ř i m š i cestu; — postav ten žebř trošku s p o š è č ě š (z pošèka = šikmo), abè se nepřevrátił; — drž tó łopatu s p o z d y l ě š = šikměji.

4. Výraz předložkový, který nesplynul ještě docela, může připínati předponu n e j- buď na adjectivum buď na předložku Na př. jenem to co n ě n a d r o b ň ě š posekě.

V. Gradace.

Gradace jest stupňování významu bez úmyslu přirovnávati. V nářečí jest tento způsob stupňování velmi oblíben a vyjadřuje se způsobem několikerým.

1. Složením s předponami:

a) složením s pra, které se mění mylnou etymologií v prach. Na př. prachnic, prachstarě;

b) složením s pře-. Se substantivy a adjectivy se pojí předpona tato zřídka, častěji s výrazy formálnými. Na př. jej přejej, cos to udělał! — kerak překerak to mám smutná udělať? — kerak překerak s to mohł jenem udělať?

c) složením s při. Na př. přèhłuchłě, přèchromávať, přèpłakávať.

d) zřídka složením s na: nahłuchłě, nákèselně.

e) složením s po. Na př. je takově pošpatně mèslim umře; — jejich tele bèło pomenši jak naše, ale naše jakbè krači; — Terěza a tá pomłači (= trochu mladší) tam bèlè; bèlè tam už ti povèči chłapci; — je tam tá burgèň pozde onde nekerá; — trávè má podostatek.

f) složením s pro zřídka: prozelenavě, tá voda je pročervenavá.

g) složením s roz: só tè šatečkè roztopodivny; po tě sem ho přemłóvał roztodivně.

h) složením s gde. Na př. gdegdo pomáhał, hdejakě, hdekerě.

2. Gradace vyjadřuje se tvary zhrubělými nebo zdrobnělými.

a) Tvarů zhrubělých užívá se velmi často, zvláště pak, když se chce naznačiti opovržení neb nepříjemný dojem, který věc na mluvícího způsobila. Na př. s haňbiskem odešlè; — leda tè peněžèska ho k temu přèmnělè; — takovy snopiska velèky, gdo bè ses těm natáhał, hneď važte menši; — eslè já se mosim na tech gruntiskách dřiť, prodám to a budu žèť na penize; — to je vám płatny tó dłážku uměvať, deť za chvilku se teho błatiska toli nanosi, že nepozná, je-lè černá lebo biłá; — no tak natahni tè ručèska, lenochu zhniłě; — ešče do tě hospodiskè mosim iť; — ten kóřèsko jak smrdi — nevim, co za větřèsko se zvihł;

— a tož Málčèsko nemohła řicť, že pude do Přerova; — děte pryč eslè bèch si zubiska nedała sázeť, tož ať něsó; — to je koňsko velèky; — takovy kravsko kópił jak vuł.

Pozn. 1. Při zhrubělých podstatných jménech zvláště při vlastních bývá často přívlastek a doplněk v tom rodě, kterého jest podstatné jméno původní. Na př. po połedňu pršeło kam kerá kapka, a tož Janisko na jetelènu iť nechtěł a fčel jak leje; už je večir a tá Anešèsko ešče nepřèšła.

V nepřímých pádech bývá v přívlastku obyčejně rod střední, jen v případech ojedinělých snahou, aby původní rod byl zachován, bývá zájmeno i koncovka skloňovací ženská. Na př. řekni temu Mařeniskovi, abè už šła; — ešče do tě hospodiskè mosim iť.

Pozn. 2. Význam substantiv, při nichž je obvyklá forma deminutiv, byť i nebyla deminutiva, zhrubuje se tím, že se užívá skutečného nebo domnělého tvaru základního. Na př. difka — diva, kolečka — kolca, skřèdyłka — skřèdła, lelěk — lelec, desitka — desita; — takovy divè velèky a nic to nedělá; mněł takovó vonicu (vonička = kytka) za kłobókem; — pořáď bè jenem tó gořału a to pivsko do sebe lił; nachlpał se polivè; — jejda tá je velèka, poď se podivať, to je hósena! — tè tře velèky, (totiž oharkè) dèť to bèlè oharè (oharek = okůrka) už; — to bèlè kramfle (kramflěk) vèsoky; — dě mu desitu a budeš po starosti.

Přídavná jména v řeči dětské zvláště gradují se takto. Na př. tolèčanskě, tolèčanánskě, velèčanzně, dłóhanskě; — taková kłusťanská niť; — mně se tuze dalečansko od sebe tè rola nelěbijó.

b) Tvarů zdrobnělých se užívá daleko hojněji než v jazyku spisovném jak u substantiv tak u adjektiv.

α) U substantiv. Na př. matičenko, jenem mně nechte iť na póť! — tetičenko, braňte mně! — v polu fčèl něni práce a dobètečka (= kóska dobètka) nemajó; — rukávè mohlè bèť o kanótenku delši; — tá kacabajka je trošinenku małá; — dał mu jenem dvě jabłóška; — taková só tá robenka zohnutá, capkavá; — kópiła sem i jenem takovy tè šatenečkè, ale přeci nebude chodiť nahá;

— fšecko pozodparovalè do zbiłenka: — probostfinkovè (pro božstva = pro Boha), co se vám stało?

Zvláště po záporných slovesech bývá tvar zdrobnělý často, aby se negace stupňovala. Na př. nebèlo tam ani žèváčka; — ani čłovička sem tam neviděł; — ani zbiłenka na tě zemi nenechě; — kapenkè mlika mně nedała; — ani chvilenečkè sem se nezdržeł; — je takově słabě a barvótečkè nemá; - nemněł sem ani dřimotkè; — jak se čłověk neciti zdravě, nemá na světě veselótkè; — bèło to maso lubivy ani masnótkè nemněło; — ani pěnótečkè to pivo nemněło; — tá polivka nemněła chótenečkè.

Často užívá se zdrobnělin zvlášť od jmen vlastních, když se ironisuje. Na př. to je Tonеček, gdo bè ho neznał; to je Janiček, ten má hłavičku (= tvrdou hlavu); — dostane s pětečku pokutè; — no ze stovečka praskne na ten sód.

b) U jmen přídavných. Na př. bilučkě — bilónkě bilunkě — bilunenkě. maličkě, malóčkě, maličenkě maličenenkě, malinkě, malinenkě, malinenenkě malóšenkě; — takově márňóčkě chłapeček; — celinkó noc nepřestalè spivať a modleť se; — každě ten ořech má jádyrko toť tolèčenky; mnělè (husy) toť tolèčenky to peřičko a tak malóčenky; takovy só tè zrna drobušenky; — žádinkě nebèł doma; — on pěkně chodi po každinky do kosteła; — ti chłapci chodilè k nám hdekerinkě; — přèšił v samunkó noc; — vedle saminkyho letěł; — přívał tó mrkfu přèpláskał a tož zešła nehde nekerinká.

c) Slovesa se zdrobňují jen v řeči dětské. Na př. ten pěkně spinká; — zasminkě se na mně! — no počinkě tè dostaneš! — halinkě pěkně! nehapinkě! na, papinkě!

3. Gradace se vyjadřuje přidáním jména příbuzného neb odvozeného od téhož kmene. Na př.

a) div divóci, pravda pravdóci;

b) šelma šelemská, otevřhuba otevřhubskě, haňbula haňbulèckě, sužič sužičskě; — bečák ubečeně, zhlidoň uzhlidaně, zašmóranec zašmóraně, žvachoła užvacholeně.

Pro sesílení se přidává číslovka jeden. Na př. te palèco jedna palècovitá, hde ses palècovał celě deň? — gde ses

tółał, tè tułoňu jeden tułácké? — trapič jeden trapičovské ani chvilkè mně nedá pokoja.

c) z mocně moce chtěł, abèch s něm hneď šił; — do konečnyho konca nechtěł tech peněz zpátkè vzit; — na věčny věkè je to pokaženy; — pokazi to na čèsty čèsto; nedalè mu ničehož nic.

d) to je takově mrňa nemrňa; —

e) nešèka s netrefó; — je to takově neréda s netrefó; — proběhał les šmikè hakè (= křížem krážem); — rozběhlè se kam keré; — co só to za správè (= zařízení) rozdivny a inači?

4. Graduje se tím, že se ku slovesu utvoří substantivum. Na př. pořáď budeš złobit złobiču jeden; — pořáď s těm užirá užirač; — takově čibała pořád tè koně bude čibat; — pořáď mosi vèkłádat vèkłádałka; — co pořáď vrzá tá vrzalena? — pořáď budeš ukazovat tè ukazovačko; — co pořáď zhlidáš zhlidało jeden zhlidalovské? — zahledi se a hledi hleďan hleďanovské; stópne si a stoji stojan stojanovské; bude tam trčet trčan jeden trčanovské; pořáď se budeš válet tè valane? — že tě to netrkne, tè nedrgále!

5. Graduje se tím, že se přidávají podstatná jména, příd. jména, zájmena a příslovce. Na př.

vrch: Tonek je vrch fšeho cègánstfa; — je vrch fšech lumpu; — kus: to je kus chłapika nepodanyho; — tá Mařena to je kus robè hłópé;

živý, sám živý: tá ryž je sama žèvá charba; — nebèło tam žèvé duše; — on je žèvé nebožčék Obzèna, jak dèž ich tadè vidite;

celý: je celé tatiček; —

jeden, jediný, jeden jediný: ten ječimeň je jeden jediné pcháč; — je to jak jediny błato; — vèkłádała to Jankovi a ten został jak jediná stěna; — dèt bè si už mohł kópit nejaky tè šatè, chodi jak jediné trhan; — mněł rukè jeden plesker; tuze słabo šła a nemohła ani promłuvit, jak jediné duch;

neco: to je cesta neco vzácná;

sám: on je sama złosť, sama pomłuva a sama vèmèšlenosť; — je ten chłap samo modleni, ale čert v něm sedi; — má kabát sama ďóra; —

ináč: ten je mu ináč vzácně jak mè fšeci; — já mám inači hład jak tè a čekám; — fčèl bude moseť ináč brzo stávať jak v zěmně; — já se mosim ináč naděłať jak tè a nestěžuju si;

až: co bèzmè se až toli staralè? — má ze svojěm tak prácu až velèkó, ne tak abè vám ešče pomáhał;

hde: už bèło hde na deň a oni ešče spalè; — hdež je on od Nevřełovyho inši;

hdy: že sem se tam hdy nešił podivať; — že sem ho hdy jenem samyho pustił; — tak se mu zavděčuje, abè hdy neco dostał; děť já se o něho staràm, abè hdy bèł ščasně;

jak (zastupuje spisovné „sebe chytřejší", jež v nářečí není): dèbè bèł jak chètrě přeci ho ošèdím; — dèbè jakě ten statek beł, tož mosi prasknóť tak utráceja; — dèbès jak proseł, já ti nic nedám; — on nepospěši, dèbè jak bèło pilno; dèbèch jak peněz nemněł, k němu si vèpučeť nepudu; — on neposłechne dèbè jak;

jednó: nemámè jednó co do hubè dať; — nemámè to žèto jednó hde vèsèpať; — něni tu jednó hde si sednóť; — mèslim nemá jednó co na sebe vziť.

6. Graduje se tím, že se podstatná jméno v genitivě neb s předložkou opakuje:

a) v gen. s čísl. neurčitou všechen. Na př. on je potfora fšech potfor; — je łakomec fšech lakomcu;

b) s předložkou. Na př. má šatè na šatè; — nevèděłał mněsic nic a tož bèła bida na bidu; — majó dłuhè na dłuhè, ale parádu dělajó furt; — fčèl je to křèvy na křèvy, ale podłoža pod to dřevko bude po křèvym; — fčèl je pán nad pána, jak má pár grěcaru.

7. Graduje se tím, že se slovo opakuje buď se spojkou nebo bez spojky:

a) bez spojky. Na př. běži, běži a bác sebó; — nebožka tá bèlè dobrá: křèčelè, křèčelè, ale biť, toto; — nevim, nevim, jak mu ten kšeft pude; — pořáď to płaceni odkłádał, až podruhy, až podruhy, až nic nedał; —

slábł slábł, až umřeł; — pořáď mněł čas čas, a tak tak, že mu mašèna neujeła;

b) se spojkou. Na př. on je fčèl pán a pán, ani se mnó nechce młuviť; — ona złá a złá a nemłuviła cełě deň; — nemohlè a nemohlè zmè se na něho dokłóct; — děte si ten vuz spraviť, a možete ho mněť a mněť; — já neráda a neráda nehde du; — běhał tenkráť křěžem a křěžem; nutił sem ho k nám iť, ale nechtěł a nechtěł; — nutił sem ho na to, ale on ne a ne vziť si; —

dèž ho nehde pošlete, tož ide až přènde; — děłá to až to udělá, dèbè to těděň mněło trvať;

udělám to ať křèči, jak křèči (= ať křèči, jak chce); — já pudu, ať je jak je; —

hledi tè lèdi odběvať leda odběvať; — nehdy se to zdá bèť leda bèť a je to dobry.

8. Graduje se jiným způsobem. Na př. dèť vè máte zrcadło ženu; on je cełě taťku zpusob ai podoba; — vè se naděłáte, to něni možná, co vè se fšeci naděłáte; — ten spivał, že nebèło možná (= velmi krásně); — maji tam sucho a teplóčko, že něni možná.

(Příště dále.)

Pověst o bílé paní v Čechách a na Moravě u pánů z Rožmberka a z Hradce.

Vznik, vývoj, rozbor a historickou podstatu vysvětluje J. Salaba.

(Pokračování.)

Což však, náležela-li tato legenda v okruh rodinných tradic pánů z Hradce a vznikla-li původně na Hradci?[1]) Věřili tito vskutku v nějakého svého ducha ochranného, řekněme, genia rodu? A byl by tento dobrý duch a anděl bývala snad přece nějak (ku př. symbolicky) nešťastná historická Perchta?

Tak by se zdálo; mluvíť se obyčejně právě a především o hradecké „bílé paní".

---

[1]) Odtud bychom si též vysvětlili, proč ta pověst se točí vlastně víc kolem J. Hradce (který přece náležel pánům z Hradce) a nikoli kolem nějakého zámku rožmberského (ku př. okolo Č Krumlova nebo Třeboně), ač tu přece běží i o Perchtu, člena rodu pánů z Rožmberka. Patrný odpor a protimluv.

Hledejme písemná svědectví.

A tu vidíme: archiv hradecký, pozůstalost a památky této rodiny mlčí.

Což kronikáři? Zde je situace těžší. Neměliť pánové, z Hradce svého rodového historika, jako Rožmberkové; Březan jím dokonce nebyl.

V Hájkovi rovněž nic není. Jsouť ostatně jeho zprávy o obou domech dosti nepatrné a chatrné. Nejbližší co do látky a Moravy i Telče byl by Paprockého „Diadochus" (z r. 1604.), kde v kapitole „Erb a rod starožitných pánuov z Hradce, jinak z Nového Domu, jednostejný má počátek s pány z Rožmberka" (str. 36.—37., 41.—44. a 46.—49.) dosti mnoho i trhaně pojednává se o vlastních majitelích toho erbu a zvláště o p. Menhartovi a době současné, jakož konečně i o Adamovi II. z Hradce a choti jeho. Ale o „bílé paní" není opět ničeho.

Ale zde nám zas postačí svědectví našich tří[1]) svědků, Březana, Mecera a Slavaty, kteří byli i zde nejen současni, ale píší na místě samém, či aspoň nedaleko, a všímají si obou rodin. Zejména Slavata, přímý nástupce a dědic pánů z Hradce; a choť jeho, Lucie Otilie, byla sestrou posledního člena toho rodu, před jehož smrtí (r. 1604.) se „bílá paní" zjevila, a jehož znal osobně a zastihl za živa.

Slavata to tedy znáti musil a byl by si na to zajisté vzpomenul v listech, či v oné své knize 9., jakož i 11. (kde píše o náhlé smrti Jáchyma z Hradce). A tradice takové tak rychle nemizí a působí vždy mocně.

I Slavata však mlčí. A to zřetelně značí, že „bílá paní" není skutečnou rodinnou tradicí pánů z Hradce, nýbrž fiktivní a posmrtnou, a že nevznikla před r. 1600., v Čechách a v těch obou rodech.

---

[1]) Zvláště Březanovo mlčení je stále i zde důležité. Byl pověrčivý, jak dávala sama doba. Zaznamenal pečlivě, kde „pršelo kamení" či letěl nějaký podivný pták. (Viz jeho Život Petra V. z Rožmberka). — Stejně vidíme u Slavaty mimo jeho první spisek, který je však ostatně příliš mladý; pochodíť z r. 1597. a nezná tudíž r. 1604. — K těmto 3 svědkům připočetli bychom zde i zápisky kláštera vyšebrodského, krumlovských a zejména třeboňského, které, ač blízké a souvisejí látkou i dobou, též mlčí. (Vydal Emler v Sezen. kr. čes. společnosti nauk r. 1887., str. 201.—220. a 220.—227., Höfler pak v Geschichtsschreiber d. husit. Beweg., d. 2., a Pangerle v diplomatáři vyšebrodském, str. 382.).

Možno-li tedy, aby se vztahovala naše pověsť a byla v nějakém svazku též s historickou Perchtou z Rožmberka[1]) těžce kdysi zkoušenou chotí Hanuše z Lichtenštejna (9. XI., 1449 — VIII., 1473), a aby pak vskutku „bílá paní" byla původně Perchtou a s ní identickou? Tedy dejme tomu, že by si byli Rožmberkové opravdu něco aspoň podobného o ní vypravovali,[2]) anebo pánové z Hradce; a že by těmto byla i symbolem pečlivé ochránkyně jich rodu.

V prvním případě odpovídáme: není svědectví a rodinné tradice mlčí; o posmrtném zjevování se není tedy řeči. O čem se mohlo vypravovati, bylo pouze její nešťastné manželství; neboť měla již za živa hotový očistec; a to ovšem k naší věcí nenáleží.

V případě druhém musí překvapiti, že by si byli pánové z Hradce vybrali za ochránce či věřili ve člena cizího, třeba příbuzného rodu. Proč ne z vlastního domu?

Ochráncem rodu bývá jeho člen a vynikající, obyčejně první, třeba i trochu mythický předek.

Byla by však Perchta přece v nějaké souvislosti s pány z Hradce?

Vizme její skutečný život. V archivě Třeboňském je zachováno po ní mnoho dopisů, jež spůsobily kdysi velký rozruch a dosud dojímají každého čtenáře; více než po kterékoli jiné osobě a ženě zvláště. Jejich data a zejména itinerář nás poučí, kdy a kde se zdržovala.

Z toho pak budeme souditi na skutečné její styky s pány z Hradce.

---

[1]) O této části psáno již mnoho. Tak: Claudius, D. Herren v. Neuhaus (str. 186—213), Dvorský v Matici lidu r. 1874., a posléze velmi dobře pr. dr. Frant. Krones: Bertha (Perchta) v. Liechtenstein, gebor. Rosenberg († 1476) u. die Sage von der „weiszen Frau" zu Neuhaus, Teltsch u. s. w., Brno, 1897. (Zvl. otisk z „Ztschr. d. Verein. f. d. Gesch. Mähr. u. Schlesiens", I. J., 2. H.) Zde udáno i mnoho literatury (str. 22.). Krones chtěl tu především vyloučiti život skutečné Perchty z této pověsti a ukázati, od koho to obé změteno, což se mu i podařilo. My se zabýváme vlastní tou pověstí.

[2]) Kdyby tehdy bývala aspoň nějaká stopa toho (ať už pochvalná či nikoli), byl by k tomu i Březan zaujal zajisté svoje stanovisko a byl by pak Perchtu buď hájil či i chválil. Tak kázalo jeho postavení k domu rožmberskému; a s něho psána i Heermanova kronika. (Viz tu ku př. tu snahu, obhájiti Záviše z Falkenštejna!)

Prohlížíme-li teď všecky její listy[1]) (a to české i veřejnosti dosud neznámé německé) a sledujeme-li jejich itinerář, přicházíme k tomu výsledku, že ani jeden z nich není datován na Hradci Jidřichově a že tudy paní Perchta nikdy ani v Hradci nebyla; jsou tudíž její styky s těmito pány vybájeny, a tato část pověsti o „bílé paní" t. j. její život smyšlenkou.

Tím se její historická podstata značně sesouvá, a ona legenda přestává býti vlastní historickou pověstí.

Což je-li to pověst lidová, t. j. z lidu povstalá, jak za to má Palacký? Pak musí nésti stopy ducha lidového; jeho prostotu, naivnost atd.

Rozebereme tedy blíže svou látku.

Co v ní vidíme? Tři podstatné rysy:

---

[1]) České její dopisy (a jeden německý) vydal prof. Aug. Sedláček v Archivě Čes. (díl XI., str. 241.—281.); je to 95 kusů od r. 1440. (4. IV.) až do r. 1475. (25. X.?), tedy až k její smrti (2. května r 1476. ve Vídni). Z německých psaní vyšla nepatrná část své doby v Hormayrově Archivu f. Gesch. (1829, I. A., a 1830, od archiváře Karla Augezkého, „Originalurkunden") a v známé publikaci, „Taschenbuch für vaterländ. Gesch."(1830.)

Je pravda, že je mnoho jejích dopisů, jež nejsou datovány a bez udání doby i místa, tak že je dosti obtížno sestaviti přesně její itinerář.

Rovněž jisto, že nalézáme v jejích zprávách mezeru pěti roků (1465—1470), kdy není tu téměř žádného listu od ní. Přece však je nepochybno, že v J. Hradci nikdy delší dobu nebyla (a to ani v onom čase, kdy byla možno, pryč od svého chotě — od r. 1455., III., až do r. 1458., a pak as od r. 1465.—1470.); dokonce pak nikoli jako opatrovnice a hospodyně mladých pánů z Hradce, jak to líčí pověsť.

Důkazem je i to, že Hradečtí nebyli s ní nikdy blíže známi a nikdy se o ni nestarali; ani v archivě hradeckém není po Perchtě stopy z té doby.

Rovněž i to padá na váhu, že ze skutečných osudů jejích není v té legendě téměř nic, ani, i když budeme velmi pečlivě hledati a velmi shovívavě souditi. Perchta přece nestavěla na zámku v J. Hradci, byla vdovou jen krátkou dobu a nikoli tak dlouho, nezemřela v Hradci, nýbrž ve Vídni, a nebyla tehdy správkyní statků pánů z Hradce, „synovců", poněvadž Oldřich byl už plnoletý, ostatní dva pak stáli pod poručnictvím Arnošta z Leskovce. Historické jejich osudy mají tedy naprosto jinou tvářnost, než jak dí pověsť, tak že mezi skutečnými dějinami a tou legendou není netotiko souvislosti, ale obojí stojí k sobě přímo v odporu a v poměru nemožnosti. Viz i Krones (l. c., str. 14.), Dvorský a Sedláček, jakož i Ant. Widter: „Die Denkmale der weiszen Frau und ihrer Sippschaft" v „Berichte und Mitth. des Altertumsvereines zu Wien", sv. XXIV., 1877 (o její poslední vůli a náhrobku u Skotů ve Vídni.) Konečně opět Krones v „Beil. zur Münch. Allgem. Zeitung", 1897, str. 215.

1.: „Bílá paní“ staví na zámku v Hradci, je dobrodějkou chudých a zakladatelka „sladké kaše“ tamtéž. Prý historická Perchta z Rožmberka (dle Balbína).

2.: „Bílá paní“ dobrým duchem a ochránkyní rodu a to ponenáhlu celého; tedy všech Vítkovců i sešvakřených rodin s nimi.

3.: „Bílá paní“ se stává rozhodně katolickou.

Již povrchní pohled na tento rozbor nám ukazuje nejednotnost, ba různotvárnost; pověst ta není tedy jednolitý celek, ale skládá se z několika kusů.

A to nevyloží ani okolnost, že legenda ona se časem rozšiřovala a že některé její části mohou býti z doby pozdější, tedy dosti odchylné.

Lidovým mohl by býti jen první díl.

Druhý díl nemá však analogie v českých pověstech lidových; za to živě upomíná na podobné legendy na západě, kde vedle různých pověstí erbovních snuly se i všeliké báje o ochráncích rodů, které zdají se býti původu románského a vlastně již antického.

Pověst tato neodpovídá tedy našim lidovým pověstem; a již především proto, že si lidu poměrně tak málo všímá (mimo jednu část prvního dílu). Za to velkou většinou přináší rysy práce umělé a učené; zejména ve své druhé části. Že to není pověst lidová, svědčí konečně též jihu blízké „Staré letopisy české“ a Hájek, který by byl něco podobného jistě neopominul poznamenati.

A s tím pak to ovšem není též „vetusta traditio“ (podle Balbína) a „Bohemis veteribus nota“.

Což náleží-li tato pověst mythologii?[1])

Již a priori lze říci, že celek nikoli; nejvýše by jen nepatrný kousek v I. díle, pokud by snad trochu upomínal na

[1]) Erben v Riegrově Nauč. Slovníku pokládá ji za českou analogii pohanské starogermánské Berthy (Perchty, Paruhty atd.). Rozdíl je prý ten, že v Čechách má význam lokální a vystupuje jako dobrý duch, který opatruje rod Vítkovců, zvěstuje v podobě bílé postavy ženské důležité budoucí věci rodiny a ochraňuje jich jednotlivé členy před úrazem v mládí útlém atd.

Příbuzná je i „Peroutka“ na Budějovsku K tomu však odpovídáme, že to čistý zjev lidový (a nikoli rodový) a zjevná obdoba bavorské Paruhty, přinesené sem od sedláků Pasovského biskupa. (Viz ku př. ves Hodovice u Čes. Budějovic.) Je tedy mezi těmito všemi postavami rozdíl, ač i shoda opět.

ženské strašidlo, jemuž na Budějovsku říkají Poroutka (i Peroutka) a na Slánsku Paruchta (obecně též Můra, Bába atd.).

Tu by však padalo na váhu, pokud lze skutečně uvésti „bílou paní" v souvislost a shodu s touto báječnou postavou a pokud je i tato báj povahy domácí; a není-li, kdo ji sem přinesl. Zdá se totiž, že tato Peroutka je pouhou analogií hornoněmecké Perahty, Berhty i Berthy (t. j. Jasné, Světlé a podle bratří Grimmův bohyně polního i domácího hospodářství), která do Čech snadno mohla býti přenesena z Bavor a v Čechách se něco ujala i přispůsobila.

Než to není zatím naší věcí. Chcemeť poznati především „bílou paní" a její historickou stránku; a možná, že se nám tím ledaco i se stanoviska mythologického vysvětlí.

Tolik je z dosavadního jisto, že pověst naše není cele ani historická, ani lidová, ani nenáleží mythologii; nanejvýše každému z těch oborů kousek. Je to patrně nejednotná směs, složená netoliko z různých částek, ale přímo plná odporů a to logických, psychologických i historických.

Co je to tedy vlastně, a především: kdy, kde, od koho, jak a z čeho to povstalo, a jak se to dále vyvíjelo až do plné formy dnešní?

Za tou příčinou probereme blíže ony tři díly naší pověsti a budeme hledati její skutečný dějinný kořen.

Ukázali jsme již, že vlastní lidová a historická podstata „bílé paní" se téměř sesula.

Historicky pevným a zároveň skutečně lidovým je v ní stále toliko jeden bod: podávání „sladké kaše" chudým.

Není pochyby, že „sladká kaše" je na Hradci i Telči starý a listinami doložený zvyk, jehož připomíná a další trvání

Sedláček v Ottově Nauč. Slovn. pokládá „bílou paní" rovněž za zjev mythologický, přinesený sem německými manželkami posledních pánů z Hradce; je to bohyně „Bertha", z které Balbín kombinací a smísením udělal historickou Perchtu z Rožmberka. Tu však podotýkáme: proč si vzpomenuly tyto německé dámy právě jen na Paruhtu (a ne na jinou báječnou postavu západní)? A proč s těmi vlastnostmi a s takovým (a ne jiným) přistrojením? Patrně byly tu ještě jiné pohnutky, a to místní. Tedy vskutku něco nového i různého od „Perathy".

přikazuje výslovně testament Adama II. z Hradce, tvůrce hradecké koleje jezuitské a zvláštního jejího příznivce.[1])

Nejen však tento, ale už závět Adama I. z Hradce, kancléře Ferdinanda I., mluví r. 1529. (outerý po Lukáši) o „sladké kaši“, jmenuje ji starodávným zvykem a přeje si i poroučí s důrazem všem dalším držitelům zámku a panství, aby obyčeje toho i dále zachovávali svědomitě, jinak že by se dopustili hříchu proti Bohu.

Jaký to byl zvyk a kdo byl jeho tvůrcem?

To bylo, jak patrno, neznámo už v 16. století. Je jisto aspoň, že již tedy zakládací listina nebyla; bezpochyby tedy ztracena. Všecka ta povinnost pak zůstávala více jenom na tradici, ovšem silné.

Slavatům v 17. věku (a zvláště hraběti Ferdinandovi) záleželo na tom, aby se dověděli něco určitějšího o té věci.

Pátráno v hradeckém archivě, pokud byl arci srovnán. Ten však mlčel; scházela akta i listiny.

Pátráno tedy v tradici, a to k radě Balbínově. Do zámku svoláni nejstarší lidé z celého panství r. 1656, a položena jim otázka, zda jim známo, kdo je původcem „sladké kaše“. I odpověděli všichni stejně, že „bílá paní“. Více však nevěděli, a tím byla věc odbyta.

Shrneme-li nyní vše dosavadní dohromady, vidíme tento výsledek: „sladká kaše“ je již r. 1529. zvykem starodávným, pečlivě od pánů z Hradce atd. zachovávaným. Dále jisto, že tvůrcem jeho je „bílá paní“. Kdo blíž, neví se; Balbínova Perchta z Rožmberka to však není.

Faktum toto dosvědčuje lid a jeho tradice. Je tedy „sladká kaše“ (a tím i kus prvního dílu naší pověsti) živel opravdu pevný, historicky zjištěný a zároveň lidový.[2]) My pak této lidové tradici věříme, poněvadž pokládáme za přirozené, že lid znal z podání předků jméno své dobrodějky a uchoval si je v

[1]) Adam II. daroval jezuitům hradeckým i patronátní právo nad kostely celého svého panství.

[2]) Tuto lidovost dosvědčuje zvláště i spůsob udělování té „sladké kaše“ pod lipami na třetím nádvoří zámeckém v J. Hradci, jak zachoval se v popisech a v tradici obyvatelstva hradeckého. Vidíme z toho, že to byla celá slavnost, která měla ráz plně lidový, cosi svérázného do sebe a neobvyklého, tak že to každého cizince značně překvapilo.

paměti stálé; není vskutku pranic podezřelého na této zprávě. Jeť příliš jednoduchá.

Ve skutečnosti „sladká kaše“ není, než náboženská fundace pro chudé, která byla založena někdy ve 14. století.

Takových nadání pro chudé bylo zřízeno tehdy v Čechách velmi mnoho, zvláště za Karla a Václava IV. Bylo to zvykem, a řekněme, modou tehdejší doby, zámožné a lidumilné. Fundace ty obyčejně se konaly na zelený čtvrtek, den zajisté křesťanstvu významný. Dary, jež bývaly chudým rozdávány, byly různé; obyčejně chléb, někdy sukno a šat, jindy lázeň (na př. v Třeboni), sladká kaše atd., vždy arci s povinností modlitby za zakladatele.[1]) Na Hradci to bylo jídlo a nápoj, tedy pohostění, jehož hlavním a posledním článkem byla „sladká kaše“, jídlo tehdy u našeho lidu oblíbené.

Slavnost tato měla do sebe mnoho lidového; přece však ji nepokládáme za nic báječného, dokonce pak ne za zbytek starých obyčejů pohanských. Je-li co starého na ní, je to nejvýše jen obecná záliba našeho lidu na sladké kaši, kterou mohli oslavovati naši předkové stejně nějakého svého bůžka pohanského jako potom světce a svátky[2]) křesťanské.

Kdo četl více fundačních listin ze 14. století a zabýval se trochu starým naším chudinstvím, lehce pochopí, jakou podobnost mají tato nadání s hradeckou „sladkou kaší“.[3])

Není to tedy nic báječného a dokonce žádný zbytek starých českých obyčejů pohanských.

Kdo založil fundaci „sladké kaše“? Tvůrcem je zatím vzdušná, polobáječná a němá „bílá paní“.

Její podstata stává se nám však ponenáhlu pevnější.

Na zámku v J. Hradci nacházely se již kolem r. 1600. v rodinné galerii dva obrazy dvou bíle oděných dam, podobizen

[1]) Shoda s jinými fundacemi tedy venkoncem úplná. Tomu nasvědčuje i významný den, kdy byla udělována, t. j. zelený čtvrtek, kdy boháči vesměs a všudy pokládali za svou povinnost (po příkladu Spasitelově) sníižiti se k chudému a učiniti mu dobrodiní. Viz i dnes ještě „mytí nohou“ toho dne.

[2]) Jakož se činí konečně mezi naším lidem dosud; rád jí sladkou kaši. A chce-li něco oslaviti, připraví si sladkou krmi.

[3]) S námi souhlasí i prof. August Sedláček.—

Všecky historické zprávy o „sladké kaši“, které zachovány v hradeckém archivě, Sedláček uveřejnil ve svých Hradech a zámcích, IV., 64—67.

Perchty z Rožmberka a Markéty[1]) z Leuchtmberka, choti (1349 - 1364) Jindřicha II. z Hradce, příjmím „Divokého“ (koncem 14. věku).

Perchta se „sladkou kaší“ nesouvisí; zbývá tedy jen tato Markéta. Vezmeme-li tuto v úvahu, jednak odstraníme historické odpory, jednak nacházíme paní, která má tytéž vlastnosti, jako „bílá paní“.

Víme totiž, že za Jindřicha II. i za jeho choti mnoho se stavělo na zámku v Hradci. Dáma[2]) ta rovněž jako Perchta mnoho zkusila od svého chotě, právě „Divokého“. A hlavně: i ona žila na Hradci po nějakou dobu jako vdova po tomto svém choti (od r. 1364.), nosila tedy bílý vdovský šat (jak bylo druhdy v Čechách obyčejem) a byla v tomto svém bílém šatu i vymalována. Tak ji vídával lid a znal i tehdy, když r. 1365. vstoupila do kláštera sv. Kláry v Č. Krumlově jako jeptiška, odkud někdy navštěvovala i Hradec. Byla paní zároveň zbožnou a dobročinnou (hlavní rys hradecké „bílé paní“), jež mnoho zkusila a měla tudy srdce otevřené k bídě a strastem lidu. Tedy skutečná hradecká, druhá „bílá paní“, která, poněvadž později jen zřídka do Hradce dojížděla, zůstala lidu dle jména neznámou. Na jméně však lidu nezáleželo. Jemu byla karakteristickou bílá barva jejího šatu, kterou si lid lehce zapamatoval, podle níž ji i jmenoval a to i svým dětem.

A nyní si představme, že právě Hradce týkala se pověst o bílé paní. Tam podávána byla lidu „sladké kaše“ a konána celá ta slavnost lidová i svérázná. Původce její není znám. Lid však, byl-li tázán, říkal: Bílá paní to založila. Divné jméno, divná věc! A ještě divnější: prošel-lis rodinnou obrazárnou pánů z Hradce, jakož i pánů z Rožmberka[3]), našel jsi ji tam tu „bílou paní“ vymalovanou; patrně obrazy téže, která zalo-

[1]) Dcera Purkarta, purkrabí Maidburského, a vdova po hr. Janovi z Halsu (od r. 1349.).

[2]) S námi souhlasí Fr. Dvorský str. 100. — a str. 153.) a pak prof. Aug. Sedláček (Hrady a zámky, IV., str. 37.) — Původcem této pravděpodobné hypothésy je zemřelý třebonský archivář, Theodor Wagner.

[3]) Že tyto obrazy tam tehdy bývaly, dokazují nám tyto okolnosti: Roku 1628.—1630. dal Vil. Slavata malovati na zámku tamže i podobizny některých pánů z Rožmberka. To dokazuje dál i soupis slavatovské obrazárny z r. 1692., o níž jsme podali zprávu v Památkách archaeolog. (d. XVII, seš. VIII., 1897, str. 709).

žila podivnou „sladkou kaši". A představme si dále situaci, t. j. dvůr na Hradci kolem r. 1600. Tam v družině Kateřiny z Montfortu bylo mnoho cizinců. Lidem těm, neznajícím minulosti a zvyků země, byla neznámou i divnou hlučná slavnost „sladké kaše" a zejména tradice lidu, že slavnost založila „bílá paní", kterou našli v zámecké galerii dokonce i vymalovanou! Jak pak mohli ti lidé věděti a pochopiti, že bílá barva byla druhdy u nás barvou smutku[1]) a že tudíž ta „bílá paní" je vlastně jen obraz truchlící vdovy? Je přirozeno, že vše to a zvláště nápadná, veliká, jednotvárně bíle pomalovaná plátna je vábila i budila jich pozornost jako záhady, které si hleděli vysvětliti. Nemajíce však vysvětlení rozumového, uchylovali se na pole domyslů. Poněvadž pak to byli cizinci ze západu, vykládali si to dle toho, co už znali, t. j. spůsobem západním. Barva bílá byla jim znakem čistoty a zvláště dobroty; i stávala se ta bílá postava v očích jich ponenáhlu něčím nadzemským, symbolem dobroty a dobročinnosti — hlavního rysu v povaze hradecké „bílé paní".

Brzy však dán věci nový směr.

Tito lidé pátrali a ptali se dál; prohlíželi oba obrazy a tu na jednom[2]) z nich nalezli znak a jméno. Znaku jako cizinci[3])

V tomto seznamu nachází se pak i podobizna „bílé paní" (dvakrát). — Jak se sem dostaly obrazy rožmberské? Jednoduše. Jáchym a po té i Adam II. (a syn jeho) z Hradce žili ve velmi dobrých stycích s Rožmberky a často se navštěvovali; bylot tu mnoho stejných vlastností: erb, jmění, rod, sousedství, víra, politika, postavení atd. R. 1564. na př. strojil p. Jáchym (v září) na Hradci svatbu Evy z Rožmberka s Mik. hr Zrinským; a jiné četné doklady. A tak dal konečně Adam II. postaviti na zámku v Hradci celé nové křídlo, které určil především pro Rožmberky, tak že se ty pokoje zvou dosud „rožmberskými". A tu se nacházely ovšem i obrazy a zvláště některé podobizny pánů z Rožmberka. Tedy i obraz „bílé paní", Perchty.

[1]) Západ měl barvu černou, dle vzorů církve římské.

[2]) Obraz ten viděl jesuita Chanovský i Balbín (r. 165.), který ho též podrobně i znak popisuje (l. c.) a dodává, že starší věrohodní lidé mu potvrdili, že podobizna ta se podobá „bílé paní" jako vejce vejci Konečně i jiní jesuité prohlíželi ten obraz.

[3]) Jak málo byla známa minulost těmto novým lidem, je patrno z toho, že i o nejbližších letech své doby (na př. o Petru z Rožmberka) poučovali se ze Sansoviniho atd. a prací domácích neznali, ba ani základních částí dějin českých. (Doklady toho viz v archivě Třeboňském.) J. Zanovský rozuměl těm znakům málo. Byl ostatně většinou v Krumlově.

mnoho nerozuměli, ale ovšem jménu; četli: Perchta (z Lichtenštejna). Slovo toto vyvolalo v jich hlavách hned řadu myšlenek i vzpomínek. Věděli, že slovo to znamená původně Jasná, Světlá, tedy zajisté i Bílá. Věděli dále, že je to jméno staré germánské bohyně, která ve formě zkomolené (ženského strašidla, chodícího po domě) dosud žije mezi lidem, z níž u stavů vyšších — z původní bohyně domácího a polního hospodářství stal se ochranný duch rodový; proměna tato stala se arci pod vlivem tradic románských, antických a, řekněme, mezinárodních. Jeť právě víra v ochranné bytosti rodové cosi všem národům společného a zvláště tam, kde vládne zřejmý kult předků; a tak ji nalezneme vlastně všudy, počínaje od Číňanů (ovšem s variacemi místními).

Vše to stačilo, aby z bytosti, beztoho v jich mysli už mlhavé, stal se duch.

Obrysů reálnějších a podpory nabyla tato představa, když brzy po svatbě r. 1598. dostala se na Hradec Marie Maxmiliana, hraběnka Hohenzollernská, mladá choť Jáchyma Oldřicha z Hradce. Tato i její průvod, spatřivše podivnou „sladkou kaši" a uslyševše o „bílé paní", brzy si vzpomněli, že také v Berlíně je v zámku „bílá paní", duch, který se zjevuje a zvěstuje i dává znamení, že se stane něco neobyčejného. (Viz i citovaného Ř. Richtra.)

Bílá paní, duch, znamení! Představa byla hotova. Spatřiti na chodbě bílou paní znamenalo, že se brzy v tom domě stane co nejdříve něco důležitého. Víra dosud známá i obecná: víra ve znamení, čímž naše postava přišla do nové fáse.

Fr. Krones ve své zmíněné studii poukazuje (s Minutolim[1]) k tomu, že „bílá paní" vyskytuje se už v 15. století v Německu; tak na př. r. 1486. na zámku Bajrajtě v Bavorsku a po té zvláště na hradě berlínském[2]) (ku př. r. 1598., osm dní před smrtí kurfiřta Jana Jiřího.)

My pak přinášíme též nový a nepochybný doklad pod čarou, že bílá paní byla známa v Berlíně již r. 1640., kdy nelze

---

[1]) Minutoli, Die weisze Frau, Berlín, 1850.

[2]) R. 1640 zmiňuje se ve svém listě hrabě Adam ze Schwarzenberka, první to kdys rádce známého „velkého kurfiřta" Braniborského, Bedřicha Viléma (1640—1688), že na hradě v Berlíně zjevuje se teď „bílá paní". (Za zprávu tuto děkujeme panu archiváři Fr. Marešovi v Třeboni).

si mysliti, že by byla „bílá paní“ pánů z Hradce a Rožmberka přenesena sem z Čech, poněvadž postava hradecká nebyla ještě r. 1640. se všemi vlastnostmi svými vypracována a nebyla tak známa, aby téhož roku byla celá mohla býti rozhlášena i za hranicemi.

Z toho ovšem vychází, že zjev berlínský je starší než hradecký, a že tento byl sem přinesen z Německa a není původně domácí, v čemž tedy souhlasíme s Kronesem.

Přenesení do Čech mohlo se státi buď z Bajrajtu či z Berlína (který sám zdá se být opět od Bajrajtu odvislým).

Hledáme-li styky obou našich rodů s Bavorskem a Berlínem, vidíme, že byly dosti značné.

Zvláště s Bavorskem stáli Rožmberkové již ode dávna ve spojení. Ve 12. a 13. století setkáváme se s nimi jako s leníky Pasovských biskupů a ve 14. věku počínají se jich přátelské styky s knížaty Bavorskými, které zvláště v 15. a 16. století nabyly vřelosti. (Viz na př. korrespondenci Oldřicha, Jana a Voka z Rožmberka.) K tomu přispívaly i jejich sňatky a sešvakření s vynikajícími rody rakouskými atd., zvláště s pány ze Šaumberka, Waldsee, Halsu, Starhemberka, Hardecka a Montfortu.

Styky pánů z Hradce s Bavorskem byly menší, vyjímaje případ druhý a okolnost, že dioecese biskupů Pasovských zaujímala své doby též kus jižních Čech.

Za to obě dvě rodiny byly více méně v přímém styku s Berlínem a vůbec s rodem Hohenzollernským. Druhá choť Viléma z Rožmberka (po Kateřině Brunšvické a před Annou Marií Bádenskou) byla Žofie (1561—1564), dcera Jáchyma, kurfiřta Braniborského; Jáchym Oldřich z Hradce měl pak od r. 1598. za manželku Marii Maxm. hrab. z Hohenzollernu. I pokládáme tak Berlín za zdroj zjevu českého.

Vzdor tomu však se nedomníváme, že by byla bývala „bílá paní“ přenesena prve již k pánům z Rožmberka[1]) a zde se ujala; nemámeť k tomu pevných dokladů, neboť Žofie Braniborská žila tu jen krátce, poněvadž zemřela již r. 1564.

[1]) Pro toto mínění svědčili by ovšem výše citovaní Ř. Richter a M. Piccartus. Poněvadž tu však jiných dokumentárních dokladů není a poněvadž mlčení místních a současných našich historiků mluví přímo proti, musí jejich svědectví z důvodů historické kritiky odpadnouti.

Za to na Hradci v době Marie Maxm. Hohenzollernské[1]) máme vše doloženo (již z r. 1604.) při smrti jejího chotě, tak že právem pokládáme tuto dámu a rok 1600 s její družinou za zdroj té pověsti, neboť její přímá souvislost a analogie s Berlínem a blízkou událostí z r. 1598, (věc se totiž jen opakuje a sice již 6 let po té) jsou patrny. Obdobné vzpomínky berlínské musily se tu nutně a brzy objeviti.

Řekli jsme již, že noví lidé na Hradci byli vychováni vzdělaností západní, na základě katolickém. Proto není divu, že se pověsti ujali především Jesuité.

Tito, seznámivše se s věcí, snažili se vše vysvětliti; drážďila je k tomu jich fantasie, obecná tehdy pověrčivost i to, že dobře znali podobné pověsti rodové na západě. Jim běželo však především o to, aby se do věci vložilo mravné naučení a katolická tendence, což tehdy bylo obyčejem.

A tím se setkáváme opět s novým rysem a živlem, třetí částí a fásí.

Látka Jesuitům nebyla neznáma, zejména i proto, že u těch z nich, kteří bývali na Č. Krumlově, brzy obnoveny vzpomínky i na krátký pobyt jejich koleje v Třeboni (po r. 1567.). Jak známo, Vilém z Rožmberka, zrušiv tu někdejší klášter augustiniánský (r. 1567.), založil tamtéž řádu kolej. Jesuité tam však dlouho nezůstali, tvrdíce, že prý v klášteře a na „dlouhé chodbě“, kdež z počátku bydlili, straší[2]) duch posledního opata atd.; to vše teď též obnoveno a spředeno kolem obrazu

---

Nicméně máme však za to, že na jich zprávě přec se něco reelního nachází. Ale toto reelní týká se spíše německých kolonistů kláštera Vyšebrodského a Zlatokorunského, kteří sem přišli z Bavor a přenesli zároveň odtud i svoje pověry. Než v tom případě jedná se spíše o známou postavu lidovou z germánské mythologie, která se tou kolonisací stala známou i na rožmberských panstvích, nikoli však jich rodovou tradicí a pověstí; zůstala vždy cizí, dosti novou a neujala se šíře.

[1]) S námi souhlasí — ačkoli jen všeobecně — i prof. Aug. Sedláček v Ottově Naučném Slovníku ve článku „Bílá paní“ (svaz. II).

[2]) Kolej brzy po té přeložena do Č. Krumlova. — Na věci bylo vskutku něco; výklad je ovšem přirozený. Je jisto, že po smrti posledního opata téhož august. kláštera v Třeboni, Ondřeje II., byl v klášteře v noci nepokoj. Příčinou toho byla však prý jedna žena, s kterou tento opat držel za živa a která doufala as tímto způsobem něčeho dosíci. (Doloženo v Třeb. archivě. Viz též Crugera.)

bílé paní a z původní silhouetty stala se teď určitá postava s novými rysy.

Je jisto, že i Jesuité hleděli k ní hned původně jakožto k něčemu nadpřirozenému, třeba i dobrému; brzy však (po roce 1598.) na základě berlínských tradic viděli v ní ducha, který svým zjevením dává výstražné znamení a oznamuje důležité události.

A v této podobě dostává se nám také o „bílé paní" prvních zpráv v „Litterae annuae collegii Novodomensis S. J.", kde ohledně úmrtí Jáchyma Oldřicha (r. 1604., 24. ledna) se vypravuje, jak krátce před jeho smrtí v noci zjevila se „bílá paní" rektorovi koleje jesuitské, P. Mik. Pistoriusovi, se žádostí, aby umírajícího pána zaopatřil svatými svátostmi.

Nechť je už původcem této zprávy kdokoli, tolik je z toho jisto, že první stopy „bílé paní" nacházíme v jesuitském řádu, a to v podobě ducha, zvěstujícího smrt, což je vlastnost u ní historicky první.

Onen záznam z r. 1604, který je zároveň nejstarší vůbec, potvrzuje pak toto:

1. „Bílá paní" vzniká nejprve na Hradci;

2. souvisí však s jeho pány toliko jako posmrtná památka;

za to 3. připojuje se přímo ku zjevu berlínskému, a to časově i obsahem;

4. jest počátkem „hradecké bílé paní", ochránkyně rodu;

5. vzniká mezi intelligencí a odtud sestupuje k lidu.

Je pozoruhodno, že všechny zprávy a všechen téměř historický vývoj této postavy i pověsti nalézají se v rukou jesuitských. Oni jsou to, kteří přinášejí o ní zmínky další a dodávají té postavě nových rysů.

Tak vypravuje o ní hned již r. 1618 známý P. Vojtěch Chanovský z Dlouhé Vsi, rektor koleje v Čes Krumlově (1615–1621), v listu svém ze dne 16 června[1]) k Žofii, abatyši u sv. Jiří v Praze. Obsah jeho jest tento:

Některé ženy viděly paní v bílém rouše z oken kollegia dolů vyhlížející. Za nočního ticha spatřeno jest zároveň sedm

[1]) Za zprávu tuto, dosud neznámou, děkuji panu Ign D Grossovi, adjunktu kníž. Schwarz. archivu v Č Krumlově.

List ten je latinský originál, uložený tamže sub I. 3Sa 5c a datovaný z tamní koleje S. J. „Die sabbathi post Festum s. Viti a. 1618".

světel v oknech koleje se míhajících. Světla sestoupila do zahrady přiléhající přes most a pohybovala se tu. Mezi tím sám od sebe zazněl zvonek, visící u vchodu kollegia, kterým se dávalo znamení vrátnému. Tím hlukem probuzen byl kantor, vyhlédnul ven, ale nespatřil nikoho. Není pochyby, že bylo tím dáno od „bílé paní“ řádu výstražné znamení před útisky, které mohou mu vzniknouti z bouře českých stavů, právě tehdy vzbuzené a směřující ovšem též proti bojovné činnosti Jesuitů; neboť postava tato zjevuje se právě před nějakou důležitou událostí, aby varovala své lidi před možným neštěstím.

Ze zprávy této lze souditi:

1. „Bílá paní“ objevuje se i r. 1618 před českým povstáním, a to již na Krumlově;

2. nesouvisí nijak s Rožmberky, je však

3. počátkem „krumlovské bílé paní“ a vystupuje

4. nikoli jako ochránkyně rodu Vítkovců, nýbrž Jesuitů;

5. její povaha jest opět věštebná, ale toliko všeobecně, oznamujíc jen důležité události a možné nebezpečí, před nímž vystříhá. Tedy vlastnost rozšířená a rys přispůsobený době a místu, čímž se od původního zjevu již odchyluje. Tendence je určitě katolická.

I okolnosti a spůsob, jak se objevuje, jsou tentokráte poněkud jiné: sedm světel, zvonec sám od sebe zvonící atd. Za to druhé živly jsou trvalé: ženy vidí „bílou paní“, jež se dívá z oken. Referentem původním jest kantor koleje řádové.

I zprávu následující podává týž P. Vojtěch Chanovský, rektor řádové koleje v Č. Krumlově a pak v Klatovech († 1643), který ve svém spisku „Vestigium Bohemiae piae (Alb. Chanouski) notis illustratum“ mluví též již o pokladě, který byl panu Petru Vokovi ukázán „bílou paní“ ve zdi, v níž ona zmizela. Starou vlastnost — duch oznamující smrť člena rodu — zná ovšem také, ale hlavní je to, že již rozšiřuje působnost „bílé paní“ též na pány z Rožmberka a především na Č. Krumlov. Nový to rys. Příčina ovšem na snadě: příbuznost, sousedství atd., na obou pak místech koleje jesuitské, které si toho povšimnuly. (Příště ostatek.)

Příspěvky k nerostopisu Moravskému.

Podává Frant. Slavík ml., universitní assistent mineralogie.

(Dokončení.)

Allofan v. evansit.

Analcim.

V rokli pod Templštýnem u Jamolic nad Jihlavkou vyskytuje se analcim, Hruschkou již uvedený, na trhlinách jemnozrnné ruly amfibolicko-biotitické. Činí povlaky složené z krystalků neúhledných, mléčně bílých, měřících nanejvýš 2—3 mm. a silně srostlých. Ve sbírce p. inspektora A. Hanische v Třebíči pozoroval jsem na několika exemplárech sukcessi (posloupnost) nerostů, druhotně vyloučených na trhlinách ruly templštýnské: nejstarší jest analcim, po něm vytvořil se stébelnatý mineral zeolithový, Hruschkou jako laumontit označený a také laumontitu vzhledem svým značně podobný, a s tímto dílem současně, z větší části později vykrystalovaly kulovité uvnitř paprskovitě vláknité aggregaty prehnitu.

Anhydrit.

Anhydrit z Petrovic u Třebíče a z Blažkova (u Meliona v Mitth. d. mähr.-schles. Gesellsch. für Ackerbau etc. 1855, str. 154: soll angeblich bei Petrowitz und Blaschau vorkommen) jest více než pochybný.

Ankerit v. siderit.

Anthofyllit.

Anthofyllit z Hrubšic v. tremolit. — Zelený nerost ze Strážku, slohu stébelnatého a stébelnatě zrnitého, jenž ve sbírce Hruschkově poznamenán za anthofyllit, není jím; obsahujeť kysličník vápenatý, a též vlastnosti jeho optické (šikmé zhášení) neshodují se s vlastnostmi anthofyllitu, nýbrž dokazují, že jest to obecný amfibol jednoklonný.

Z jiné lokality anthofyllitu uvedené Kolenatým, totiž z Grešlova Mýta u Moravských Budějovic, ve sbírce p. inspektora Hanische jest zastoupen tremolit bledě zelenavý, činící aggregáty stébel tenkých, namnoze poněkud zohýbaných, v mikroskopu čirých a zhášejících v úhlu 18°, pak aktinolith barvy hnědošedé, hruběji stébelnatý, v živci hnízda činící.

Apatit.

V písmenkové žule mezi Poušovem a Kittlovou cihelnou u Třebíče jest zarostlý apatit ve sloupcích šestibokých, asi $^1/_2$ cm. dlouhých, barvy siné, namodrale zelenavé. Nalezl jej tu p. prof. Uličný.

Aragonit.

V nejbližším okolí Třebíče, ve vápenném lomu „v Borovině", byly nalezeny hvězdovité shluky drobných bílých jehličkovitých krystalků aragonitových, narostlé na puklinách prahorního vápence. Lom v Borovině dnes již jest zašlý a naleziště toto tudíž nepřístupno. (Hanisch).

O domnělém aragonitu z Olomúčan a Rudice v. kalcit. Pochybné naleziště aragonitu jest Nová (Bílá) hora u Juliánova. Kolenati uvádí odtud krystaly barvy žluté jako víno, až 3 palce dlouhé, 2 čárky široké; ale zdá se, že to jest stébelnatý kalcit téže barvy, jenž se vyskytuje na Bílé hoře ve množství dosti značném; aspoň nezmiňují se o aragonitu zdejším již ani Melion, ani Makowsky a Rzehak, mluvíce o Bílé hoře.

Azurit.

U Komína při Svratce nad Brnem dioritická hornina na puklinách mívá modré povlaky zemitého a práškovitého azuritu. (Sbírka Hanischova.)

Beryll.

K nalezištím beryllu na Moravě dlužno přičísti Jihlavu, Ve sbírce Hruschkově jest odtud kousek aplitu, složeného ze živce, křemene a velmi pořídku roztroušených lístků biotitu černého, na okrajích větrajícího v chlorit tmavě zelený. V aplitu tom zarostlý je zelenavý krystal beryllu. Na přiloženém lístku (č. 2910) udán jest tantalit; ale sebe pečlivějším ohledáním exempláře nemohl jsem nic podobného nalézti, leda černé příčné průseky biotitu. Zdá se mi tudíž oprávněnou pochybnost, již o tantalitu Jihlavském vyslovil Klvaňa (str. 51.) a Zepharovich (II. str. 42.).

Dialogit.

Kolenati na str. 9. zmiňuje se o dialogitu: z revíru Habrůveckého a z opuštěných dolův u Adamova, Blanska, Jedovnic a Křtin, dodávaje: (Ohne Autopsie). Zdá se, že nepřesným tímto udáním místa jsou míněny zašlé doly na limonit

u Rudice, Habrůvky a Babic; aspoň nejsou mi známy jiné zašlé doly v okolí, na něž by se uvedený záznam mohl vztahovati. Že v dolech na železo v útvaru jurském dialogit se mohl vyskytnouti, vysvítá i z nálezu rud manganových, burele a psilomelanu, spolu s limonitem u Rudice.[1])

Naděje, že by se údaj o dialogitu z krajiny Blanenské potvrdil novým nálezem, zmizela zastavením veškerého dolování.

Epidot.

V pegmatu u Rožné vyskytuje se epidot v tenkých sloupcích a jehlicích barvy světle zelené, vrostlý do křemene a světlé slídy. (Sbírka Hanischova.)

O epidotu v brněnském massivu eruptivním srovn. výše: nefelin (str. 137), o epidotu ze Lhoty u Kunštátu a z Vranova u Znojma viz níže: grammatit (str. 248).

Evansit.

Mineral ten, fosforečnan hlinitý $Al_6 P_2 O_{14} + 18 H_2 O$, jenž vyskytuje se obyčejně s hnědelem a činívá bílé beztvaré kůry i ledvinité a krápníkovité tvary, býval zaměňován s allofanem, vodnatým to křemičitanem hlinitým vzhledu podobného. První rozeznal jej Forbes od allofanu a popsal jako nový mineral, a sice zkoumal exempláře ze Sirka u Velké Revúce na Slovensku. Pro Moravu jej objevil Bedř. Becke r. 1878[2]) na kusech z Květína u Mohelnice, a jak Klvaňa (str. 54.) poznamenává, allofan z téhož naleziště uvedený (Zephar. II. 7) je bezpochyby s tímto evansitem identický.

Druhý evansit moravský zjistil prof. Fr. Kovář u Velkého Tresného na známé této bohaté lokalitě různých fosforečnanů.

Jako třetí naleziště evansitu na Moravě konstatoval jsem Borovec. Ve sbírce Hruschkově našel jsem mineral jako allofan poznačený, barvy pěkně bílé, pokrývající v korovitých a hroznovitých povlacích dutiny hnědele. Nerost ten, již zevnějškem velmi podobný původně popsanému evansitu ze Sirka a Štítníka, při zkoušce chemické rozpouští se snadno v kyselině solné zahřáté, nevylučuje při tom rosolovité kyseliny křemičité.

---

[1]) Melion, Über Mineralien Mährens und oest. Schlesiens, Mitth. der mähr.-schl. Gesellschaft etc. 1855, str. 188

[2]) Evansit von Kvittein bei Müglitz in Mähren, Tschermak's Mineralogische und petrographische Mitth. 1878, str. 465.

Roztok se slabým přebytkem ammoniaku a síranem hořečnatým poskytuje krystalickou sraženinu fosforečnanu hořečnato-ammonatého; ještě patrněji lze v nerostu zjistiti kyselinu fosforečnou, vyloučíme-li za tepla z roztoku molybdénanem ammonatým žlutou sraženinu fosfomolybdénanu ammonatého aneb mikrochemicky roztok silně zředíme, dáme ho kapku na sklíčko podložní a přikápneme rovněž silně zředěného ammoniaku a roztoku hořké soli; po odpaření kapky pak jeví se fosforečnan hořečnato-ammonatý ve význačných tvarech vykrystalován, dílem v rakvovitých sloupcích, dílem (při rychlejším odpaření) ve tvarech větvitých. Tímto důkazem kyseliny fosforečné jest nerost borovecký prokázán jako evansit.

Fluorit.

V prahorním vápenci u Kozlova nedaleko Štěpánova u Bystřice nad Pernštýnem vyskytují se na puklinách druzy tmavě violových, silně srostlých krystalů kazivce. (Sbírka Hanischova.) Melion (l. c. z r. 1895) uvádí jako naleziště fluoritu „Cichov u Štěpánova“, asi omylem.

Grammatit, tremolit.

Názvu gr. užívá se obecně jako synonyma pro tremolit, totiž odrůdy amfibolu neobsahující sesquioxydů: kysličníka hlinitého a železitého, a žádný neb málo kysličníka železnatého; jsou slohu stébelnatého, barvy bílé neb jen slabě zelenavé neb žlutavé, rozšířené hlavně ve vápencích prahorních. Kolenati však dělil grammatit od tremolitu; tremolit pojímal v běžném smyslu, jako „grammatit“ shrnul (l. c. str. 51.) různé nálezy nerostů taktéž slohem stébelnatým vyznačených, ale barvy, kromě tremolitu z Heřmanova, vesměs zelené, tudíž obsahujících znatelný podíl železa. Jako naleziště takových nerostů jmenuje: Koldštýn, Staré Město, Bieberteich, Horní Grunt a Bräunelstein u Sobotína v Jeseníku, Höllengraben u Moravské Třebové, Smrček a Jamolice na Moravě západní. Jsou to asi většinou aktinolithy a obecné amfiboly, ale též náleží asi část jich k epidotu; na př. „grammatity“ ze Lhoty u Kunštátu a Vranova u Znojma ve sbírce Hruschkově jsou epidoty; jsou paprskovitě i změtené stébelnaté, barvy bouteillově zelené; prášek jejich mikroskopicky jeví štěpnost sice dobře znatelnou, ale ne tak dokonalou jako mají amfiboly; pleochroismus jest dosti silný, pro paprsky kmitající rovnoběžně k délce jest nerost

téměř čirý, kolmo k ní nažloutle zelenavý; úhel zhášení činí u valné většiny průřezů 0^0, u ostatních jest velmi malý (do 5^0).

Domnělý tremolit nazelenale bílý, vláknitý, uváděný z Hrubšic, ukázal se býti anthofyllitem.[1])

Bílý tremolit nachází se v prahorním vápenci u Prosetína. (Sbírka Hanischova).

Chlorit

Chlorit ze Štěpánova u Bystřice n. P. zastoupen jest ve sbírce Hruschkově jedním exemplářem; jsou to drobné krystalky na příční puklině ve svoru biotitickém, jehož slída částečně jest už proměněna ve chlorit, ne v amfibolitu (Kol.); nejsou to krystalky jednoduché, ∞ P o P, jak Kolenati udává, nýbrž srostlice mnoha jedinců lupenitých, v ploše o P srostlých, které dohromady tvoří kuličky asi 1—2 mm. v průměru mající, t. zv. tvary vermikulitové.

Severní Morava, zvláště krajina kolem Sobotína, vyznačuje se krásnými chlority. Některé z těchto nerostů, dávno už známých a po sbírkách mineralogických všeobecně rozšířených, byly zkoumány nověji opticky i chemicky, aby bylo seznáno jejich postavení v soustavě chloritů Tschermakem zbudované. Tak shledal Becke, že chloritová břidlice u Sobotína se skládá z klinochloru, jenž tamže hojně se nalézá též v lomu na t. zv. kámen hrnčířský (směs chloritu s mastkem) a v rule chloritické. (Zeph. Lex. III. 141.) — Gerh vom Rath zabýval se jiným nálezem od Teplic u Sobotína, kde chlorit se vyskytuje v černozelených aggregatech sloupků šestibokých, skřivených spolu s prehnitem a křemenem; tento chlorit náleží ke thuringitu, který vom Rathem pro Moravu poprvé konstatován.[2])

Chloropál v. **nontronit.**

Chondrodit.

Novou lokalitou chondroditu na Moravě jest Sokolí u Třebíče; jest to druhé naleziště mineralu tohoto na Moravě, a jako na prvním nalezišti moravského chondroditu, totiž na hoře Sv. Víta u Moravských Budějovic (u Vícenic) a na většině nalezišť

[1]) Barvíř, O některých serpentinech západní Moravy a horninách amfibolických je provázejících, Věstník král. české spol. náuk 1893.

[2]) Ueber Mineralien von Zöptau, Verhandlungen des naturforschenden Vereines der preuss. Rheinlande und Westfalens 1881.

ostatních, vyskytuje se tuto chondrodit ve vápenci prahorním krystalinickém. Činí v něm neveliká, ale hojná zrnka barvy světle hnědožluté až oranžové, dosti silného lesku skelného. (Sbírka Hanischova.)

Jantar.

Kolenati (str. 88) dosti obšírně popisuje „Resinit. Retinasphalt. Pryskyřicí zemný“ z Klobouk u Brna. S popisem tím úplně se shoduje exemplář ve sbírce Hruschkově (č. 2912), až na to, že rozměry jeho jsou mnohem menší nežli rozměry udané Kolenatým. Jest taktéž barvy živě červené a tvaru na jednom kousku stonkovitě válcovitého; zarostlý jest ve slídnatém lupku s nezřetelnými otisky rostlin, na nějž také se hodí označení Kolenatého „glimmerig-schieferiger, bituminöser tertiärer Braunkohlenwandstein“. Lokalita však jest udána: Klobauk, Herrschaft Brumov, tudíž Klobouky Valašské. Že skutečně vyskytuje se jantar v krajině Valašsko-Klobucké, o tom nacházíme dvě zajímavá stará svědectví v d'Elvertově spise „Zur Geschichte des Bergbaues in Mähren und Oesterr. Schlesien“. R. 1669 Jan Chrysostomus Zehendtner, který té doby již od 14 let činil v různých krajinách Moravy pokusy oživiti zase těžbu hornickou, v podání ku královskému tribunalu vypočítává mezi rudami jím prozkoumanými: na panství Brumovském rudu stříbrnou (?), též červenavý jantar (Aggstein), „Federweiss“ (asi = mléko vápenné) a červenou barvu (l. c. str. 211). Pak ve známém spise Dra Jana Ferd. Hertoda z Todtenfeldu „Tartaromastix Moraviae“ (Vídeň 1669) téhož roku mezi jinými přírodními pamětihodnostmi jmenuje „Agstein“ (Augstein, Bornstein, succinum) v lesích buchlovských a brumovských (d'Elvert l. c. 214).

V letech osmdesátých byl nalezen jantar na „Nivách“ záp. od Starého Hrozenkova a sice vyoráno ho tu několik kousků z pole.[1]) Myslím, že jantar ten pocházel z výskytu zcela analogického a že do ornice se dostal z rozvětralých lupků, které vůbec velmi snadno a rychle podléhají rozkladu; ležíť i Starý Hrozenkov stejně jako Brumov a Val. Klobouky v terrainu karpatského pískovce eocaenového s vložkami břidličnatými a

[1]) Jos. Klvaňa, Jantar od St. Hrozenkova. Časop. vlasteneckého muzejního spolku olomuckého 1885 str. 141.

lupkovitými. Hypotheticky připuštěná druhá možnost (Č. M. M. 1896 str. 111), že by jej tam byli ztratili římští kupci vezoucí zboží od Baltu, pozbývá tím pravděpodobnosti — a ostatně vedla asi cesta od Baltu na jih spíše údolím Moravy než po horách Hrozenkovských.

Zda-li udání Kolenatého o jantaru z Klobouk u Brna zakládá se na jiných exemplárech skutečně odtud pocházejících či vzniklo omylem, záměnou obou míst stejnojmenných, těžko říci; nacházímeť i ve Ždánském lese a po celé krajině Kloboucké týž karpatský pískovec, jako v horách na uherském pomezí, a v něm na příkl. u Těšan, tedy dosti blízko Klobouk, slíny a lupky podobné onomu, v němž nalezen jantar valašsko-klobucký. Ovšem zůstává prozatím naleziště jantaru v okolí Klobouk u Brna pochybným.

Kalcit.

Známé „Rudické kuličky“ z Košova žlíbku jihozápadně od Rudice byly již často popisovány; posledně otiskl R. Trampler pod titulem „Die Loukasteine“ v Jahrb. d. k. k. geol. Reichsanstalt 1892 podrobná data o nalezišti a vnější podobě kuliček, poskytnutá mu naučitelem p. H. Sáňkou; o otázce, je-li materiál kuliček kalcit či aragonit, se nezmiňuje. Z dřívějších autorů K. v. Reichenbach, A. B. Glocker, A. E. Reuss a G. Rose[1]) vyhlásili je za vápenec, B. Kolenati, Jos. Melion, J. B. Breithaupt a J. Miksch za aragonit.

Na materiálu, jehož se mi dostalo laskavostí pana naduč. H. Sáňky a přítele MUC. L. Hornova, shledal jsem, v souhlase s G. Rosem, že paprskovitě vláknitá část kuliček skládá se z individuí, která veskrze jeví dokonalou štěpnost šikmo k podélnému směru svému a tudíž náleží kalcitu; sloh paprskovitý na kusech, které jsem rozpůlil, omezuje se jen na zevnější část kuliček, vnitřní jest zrnitá a nejeví rozdělení ve vlákna, jak pozoroval na některých exemplářích již Glocker.[2])

Ve výbrusech viděti ještě zřetelněji rozdíl mezi střední částí, složenou ze zrníček, a částí zevnější, v níž jsou podélně protáhlá individua vápencová paprskovitě seřaděna, činíce souvislý obal kolem zrnité části střední. Zúžení některých individuí

---

[1]) Ueber die heteromorphen Zustände der Kohlensauren Kalkerde, Abhandl. d. Akademie zu Berlin 1856, str. 19, pozn.

[2]) Zeitschrift der deutschen geologischen Gesellschaft 1853, str. 638—9.

směrem ku středu, tak že tvar jest velmi příkrý jehlan, ukazuje taktéž na povahu jejich kalcitovou, na skalenoëdry o vysokých hodnotách osy svislé. Vápencová hmota jest hojně promíšena zrníčky křemennými a šupinkami slídy zvětralé ve chlorit a v červenavých partiích, již na povrchu znatelně od hraničených od partií světlejších, nažloutlých, proniknuta práškovitým krevelem.

Jiné naleziště vláknitého kalcitu na Moravě jest Čichov severozápadně od Třebíče. Ve hrubozrném krystalinickém vápenci prahoruím vyskytují se tam žilky široké až 1 cm., vyplněné velmi jemně vláknitými aggregaty barvy sněhobílé, lesku hedbávného Veškerá individua vláknitá, z nichž se skládají tyto aggregaty, jsou uložena k sobě navzájem rovnoběžně a napříč žílek; mnohá jsou ohnuta. Kvalitativním rozborem ukazují se býti uhličitanem vápenatým. Hustota vláknitých aggregatů, stanovená na malých kouscích, z nichž vzduch uzavřený mezi vlákny byl vypuzen delším vařením, činí 2·75, poukazuje tudíž na kalcit téměř úplně čistý (u dvojlomného vápence islandského h = 2·72, u aragonitu však h = 2·92 — 2·96). Individua jsou příliš jemná, než aby bylo na nich lze vyvoditi makroskopicky patrné štěpné plochy jako v případě právě uvedeném na stébelnatých individuích Rudických kuliček; ale rozmělníme-li je na prášek a prohlížíme jej mikroskopem, prášek jeví se složen z jehliček čirých, rovnoběžně zhášejících, s dokonalou štěpností šikmo ku směru podélnému. Máme zde tudíž výskyt vláknitého vápence zcela obdobného t zv. „Sattin-Sparu" z Cumberlandu, považovanému dříve za aragonit, který však dle výzkumů G. Roseových (l. c.) a L. J. Spencerových taktéž jest kalcitem; rozdíl jest toliko v tom, že náš čichovský vláknitý kalcit má individua prodloužená dle osy vertikální a tudíž zhášející rovnoběžně, cumberlandský „Sattin-Spar" dle jedné ze hran klencových.

Křemen.

Pěkný krystal záhnědy, téměř černý, nalezl p. R. Tůma u Rojetína záp. od Tišnova. Jiné pěkné krystaly, barvy hnědé, jsou v mineralogické sbírce české university z Marešova u Telče. Plochy jejich jsou vyvinuty nestejnoměrně, a kromě obvyklých ploch R. — R. ∞ R. nalézáme na nich tu a tam též plochy trapezoëdrické.

U Vladíkova nedaleko Třebíče vyskytuje se v žule jako výplň žíly křemen zvláštního vzhledu: jest tence lupenatý, složen ze značně velikých, rovnoběžně uložených lupenů jenom kolem 1—2 mm. tlustých barvy bělavé, narůžovělé neb namodralé; lesk skelný, poněkud do perleťova. Dutinky těchto rovnoběžně lupenatých aggregatů jsou porostlé druzami drobných, čirých křišťálků.

Leucit.

Albin Heinrich r. 1822 (Hesperus, Bd. XXIX., S. 105) nalezl prý „výtečný leucit“ v lávě vrchu Roudna čili Radonova (Rautenberg) severně od Dvorce Stopy téhož mineralu, ač ne příliš zřetelné, našel prý též Dr. K. Ulram[1]) ve valounu odtud pocházejícím. Udání to však zajisté spočívá na omylu; neboť ani Makovsky[2]) ani Klvaňa,[3]) zkoumajíce čedič Roudenský, leucitu v něm ani mikroskopického neshledali, nýbrž toliko plagioklas, augit a olivin; jest to tudíž obecný čedič živcovitý, a lučebný rozbor jeho, provedený G. Tschermakem[4]), přímo vylučuje možnost, že by leucit mohl v něm býti obsažen. Máť čedič Roudenský jen 1·37% kysličníka draselnatého i sodnatého dohromady; číslo to stojí i pod normálním procentem žíravin v čedičích živcovitých, kdežto u čedičů leucitických bývá množství alkalií 7—9% a neklesá pod 5.

Magnesit.

Udání naleziště „Nová hora“, (častěji nazvána Bílá hora) u Juliánova, kde prý m. v hadci se vyskytuje, zakládá se na omylu; Nová hora jest složena z vápence jurského.

Magnetovec.

Lože magnetovcová, která místy dala podnět ku krátkému dolování, na západní Moravě mívají úplně týž ráz jako na známé lokalitě české u Malešova blíže Kutné Hory. Sem náležejí Rešice záp. od Moravského Krumlova, Litavany u Hrotovic, Kordula u Dukovan. Na všech těchto místech nacházíme augi-

---

[1]) Die bisher bekannten Fundörter des Leucit, Mitth. d. Ack.-Ges. 1823, str. 94.

[2]) Die erloschenen Vulkane Nord.-Mährens und Oesterr.-Schlesiens, Abh. des. naturf. Vereines Brünn B. XXI., str. 75. (1882).

[3]) O třetihorních horninách sopečných na Moravě a ve Slezsku atd., Uh. Hradiště 1885 (program gymn.).

[4]) Chemische Analyse des Basaltes vom Rautenberge in Mähren, Jahrb. d. k. k. Geol. Reichsanstalt 1857.

tický granátovec, horninu složenou z granátu buď zrnitého, temně červeného, neb celistvého, barvy až načernalé (t. zv. granát smolný) a z augitu černozeleného. Obě součástky bývají nahromaděny ve množství jedinců, tak že vidíme v hornině nepravidelné partie červené s převládajícím nebo výhradným granátem a jiné temnozelené augitové. I magnetovec podobně hromadí se v granátovci, aggregáty černých, silně lesklých jeho zrníček činí nepravidelná hnízda v hornině a přecházejí znenáhla v části chudé magnetovcem. Četné pukliny jsou vyplněny horninami pegmatitickými, místy též žulou písmenkovou; hojným druhotným nerostem jest epidot v aggregatech zrnitých a stébelnatých, jasně nažloutle zelených. Četné úkazy tektonické, porušené uložení naproti Válovu mlýnu u Řešic, četné pukliny, dílem vyplněné pegmatity neb sdružením nerostů druhotných (u Řešic na př. skapolith) — vydávají svědectví o mohutném tlaku horském, který asi zde působil a rudonosnému granátovci dodal nynější tvářnosti; zdá se již předem, že granátovec ten jest hornina dynamometamorfická, t. j. tlakem přeměněná.

Malachit.

Spolu s azuritem jako povlak na dioritické hornině u Komína. (Sbírka Hanischova.)

Mastek.

Z moravských nalezišť mastku dlužno vyškrtnouti Maršovou; jak Becke poznamenává[1]), nevyskytuje se mastek u Maršové, a udání ono vztahuje se asi na Sobotín.

Menilit

nevyskytuje se u Blučiny, nýbrž až dále na východ u Moutnic a na jihovýchod u Nikolčic atd.

Nontronit.

Nerosty skupiny nontronitové: nontronit, hoeferit, unghvárit (chloropál), graminit, pinguit jsou hlinky barvy většinou jasně zelené neb žlutozelené, pistaciové neb čížkové, jež obsahují kyselinu křemičitou, kysličník železitý a vodu jako podstatné součásti. Jako všecky téměř podobné hlinky. i nontronitové mineraly nebývají zcela jednorodou hmotou, nýbrž k základní nontronitové sloučenině $H_4 Fe_2 Si_2 O_9$ (která jest analogická sloučenině kaolinové $H_4 Al_2 Si_2 O_9$) přimíšeny bývají různé hmoty

[1]) Min. Lex. III. 2., 246.

jiné: kysličník železitý, křemičitý i j, což jest pochopitelno při druhotném vzniku těchto hmot z rozličných křemičitanů. Na Moravě mimo čistý nontronit (viz výše), u Tresného nalezený, vyskytují se nerosty této skupiny na mnoha místech. Pinguit, t. j. odrůdu na omak mastnou, barvy čížkové, hnědnoucí až černající louhem draselnatým, uvedl z Moravy (a vůbec z Rakouska) poprvé Glocker ze železných dolů, které před lety bývaly v okolí Šternberka. Hlinku zcela shodnou s popisem pinguitu a na př. s pinguitem, jejž popsal Dr. B. Katzer ze Spáňova u Domažlic, obdržel jsem od p. nadučitele Fr. Zavřela v Třebíči ze Kdousova nedaleko Jemnice. Činí ploché čočkovité massy v rule a viděti zřejmě, že vznikl jejím zvětráním.

Chloropálem původně nazvána byla hlinka z této skupiny, nalézající se u Užhorodu v Uhrách; ale již Bernhardi a Brandes, kteří zavedli toto jméno, nepokládali nerost užhorodský za chemickou sloučeninu, nýbrž spíše za mechanickou směs. Názor jejich později byl potvrzen Petersem a j. Nevhodně volené jméno „chloropál“ bylo příčinou, že ho i jeho synonyma „unghvárit“ užíváno nejenom pro některé hlinky ze skupiny nontronitové, nýbrž i pro směs nontronitu s opálem nebo dokonce pro opály, které malou příměsí hmoty nontronitové jsou zbarveny čížkově.[1]) Na Moravě uvedli chloropál — či lépe unghvárit — Glocker z Lukova u Mor. Budějovic, Vivenot ze Županovic u Jemnice, Dvorský z Řípova u Třebíče a z Dukovan. Unghvárit z Lukova vyskytuje se spolu s opálem, mísí se s ním a barví jej na žlutozeleno, tak že zde nacházíme „chloropál“ v obojím smyslu výše uvedeném; s obdobným výskytem shledáváme se ještě na leckterém jiném místě v prahorách západní Moravy, jako jsou: Střebenice, Cihalín a Sokolí u Třebíče, Uherčice u Bítova a snad i svrchu jmenovaná ostatní. — Konečně náležejí do skupiny nontronitové též hlinky, které se uvádějí z prahor západní Moravy pod názvem „seladonitu“. Naleziště jejich jsou „Sauergraben“ u Pomyče blíže Bítova, Jakubov u Moravských Budějovic a Letovice. Že tyto hmoty seladonitem nejsou, o tom svědčí udání barvy pistaciové neb jasně čížkové — seladonit, na př. z Kadaně v Čechách má

[1]) Sr. Schweiggers Journal 1822, sv. XXXV., str. 34; Neues Jahrbuch für Mineralogie atd. 1861, 661; 1878, 181; Groth, Tabellarische Uebersicht der Mineralien, str. 137—138 (1898).

barvu tmavě, až namodrale zelenou. Pro lokalitu Pomyčskou přesvědčil jsem se o tom v Rajhradě ve sbírce Hruschkově na exempláři poznačeném „Eisengrün von Frain", tedy jistě z nedaleké Pomyče pocházejícím.

Oligoklas.

„V Borovině" u Třebíče, ve vápenci na kontaktě se žulou, vyskytuje se oligoklas vzhledu zcela neobyčejného. Jest barvy malinově až violově červené; štěpné plochy vyznačují se leskem skelným, jenž zabíhá poněkud do perleťova, a lze pozorovati na nich známé rýhování mnohočetné, charakteristické pro plagioklasy. Zbarvení způsobeno jest kysličníkem manganatým, jehož stopy můžeme v mineralu zjistiti, tavíme-li jej na platinovém plíšku s ledkem a se sodou. Oligoklas jest zarostlý v krystalinickém vápenci prahorním, čině v něm individualisované štěpné massy neb aggregaty lupenité a ještě častěji stébelnaté. Obyčejně bývají oligoklasy obejmuty obrubou ze serpentinu (ofikalcitu) neb ze šupinek světlé, poněkud zahnědlé a zelenavé slídy aneb z obou pospolu. (Sbírka Hanischova.)

K oligoklasu náležejí též pěkné bílé individualisované massy štěpného plagioklasu, jež se vyskytují u Mohelna.

Olivin

nevyskytuje se u Luhačovic.

Pinguit v. **nontronit.**

Polymignyt.

P. z Vícenic u Mor. Budějovic popsal W. Hruschka v Mitth. d. Ges. f. Ackerb. etc. 1828 (str. 78). Vyskytuje se v černohnědých zrnech lesku smolně polokovového; dle udání H. má tvrdost 6¹/₂, dmuchavkou se nemění, s boraxem dává „temnou perličku do zelena". — Popisem, jejž poskytl H., ovšem není prokázána příslušnost mineralu toho k polymignytu; uvedená reakce s boraxem nepraví nic více, než že nerost obsahuje železo. Ve sbírce Rajhradské jest zachován po Hruschkovi malý kousek pegmatitu, v jehož živci jsou zarostlá černohnědá zrnka, odpovídající popisu Hruschkovu; malinký úlomek, jejž jsem obdržel, odevzdal jsem p. prof. F. Kovářovi v Praze s prosbou o kvalitativní chemické prozkoumání. Laskavě provedeným rozborem byly zjištěny v nerostu tom bezpečně kysličníky: křemičitý, titaničitý, železitý, hlinitý, vápenatý i hořečnatý a vzácné zeminy; pro příliš malé množství látky však

nebylo možno vzácné zeminy děliti a jednotlivě určiti. Dle toho nebyl by nerost onen polymignytem, jenž nemívá kysličníků křemičitého a hlinitého; ale bližší určení jeho není možno, jelikož se nedostává materialu na analysu kvantitativní; ukazuje se však rozborem p. Kovářovým, že nelze úplně sdíleti naprosto odmítavé stanovisko, jež k tomuto a podobným údajům zaujal Zepharovich. (Min. Lex. II. str. 42 pod čarou.)

Pseudofit.

Celistvá tato odrůda penninu, totiž chloritu s nejmenším množstvím kysličníka hlinitého a železitého $(Al\ Fe)_2\ O_3$ náleží mezi mineraly původně z Moravy popsané; stanovil jej poprvé Gustav Adolf Kenngott[1]) ze Žďára, vrchu u České Rudy blíže Šumperka, kde činí horninu s enstatitem, tehdy rovněž od Kenngotta nově popsaným. Dr. Barvíř[2]) stanovil jako novou jeho lokalitu na Moravě Hrubšice. Našel ho tu tři kusy, s uzavřenými sloupci amfibolu, a zjistil podrobným ohledáním mikroskopickým, že pseudofit tu vznikl ze živců, které spolu s amfibolem zde skládaly horninu. S ním sdružen jest i prehnit.

V Hruschkově sbírce nalezl jsem pode jménem „Prismatischer Paranthinspath = vertalkter Feldspath von Hrubschitz — mineral zcela podobný pseudofitům ze Žďára u České Rudy a z Pošumaví. Shoduje se též s popisem Barvířovým i tím, že v něm jsou zarostlé lupénky hnědé slídy. Živec přechází v něj a viděti zde zřetelně, že pseudofit vzniká jeho proměnou. Hruschka, jak podotknuto, věděl o tomto nerostu pode jménem „vertalkter Feldspath“, jímž vznik jeho ze živce byl dobře vystižen. Tudíž hrubšický mastek a steatit, o nichž Hruschka na dvou místech mluví,[3]) aspoň z části jsou pseudofit.

Seladonit.

O „seladonitu“ z Pomyče u Vranova, z Jakubova u Mor. Budějovic a z Letovic viz nontronit.

---

[1]) Sitzungsbericht der k. k. Akademie der Wissenschaften in Wien 1855, Bd. XVI., 170.

[2]) l. c. str. 35—39.

[3]) Kristallisation und Vorkommen mährischen Fossilien in Hrubschitz, Mitth. d. Ges. für Ackerbau etc. 1827, str. 351.

Allgemeine Bemerkungen über die Veränderung der Fossilien, besonders über die Vertalkung, Verkieselung, Metallisierung und Verthonung, ibid. 1834, str. 98.

Fr. von Vivenot popisuje stručně[1]) seladonit, který prý činí pseudomorfosy po aragonitu stébelnatém v pikritech u Kojetína a Janovic na Kravařsku. Avšak bez kvantitativního rozboru nelze určiti nerost ten přesněji, je-li to vskutku seladonit či snad delessit, chlorofaeit neb jiný z podobných minerałů. Jedinou zjištěnou lokalitou seladonitu přesně určeného jest Malé Tresné, kde činí žilky ve skalní dřeni ve štolách na tuhu. Nalezen zde v době nejnovější prof. Fr. Kovářem.[2])

Siderit.

Fr. Urbánek[3]) nalezl u Kamenného mlýna při Svratce v syenitu hnízda až 30 cm. dlouhá, 6 cm. silná, obalená amfibolem a složená z uhličitanu, jejž pokládal za siderit; avšak analysou ukázalo se, že nerost ten náleží k ankeritu.[4]) Siderit kulovitý a čočkovitý spolu s hlinitým krevelem v těšínských břidlicích neokomských nenaléźá se u Malenovic mezi Napajedly a Zlínem (Zeph. I. 407, Klv. 59), nýbrž u Malenovic ve Slezsku nedaleko Frýdka. V krajině Napajedelské vůbec není neokomu.

Skapolith.

Bílý, vláknitý skapolith vyskytuje se na zmíněné již lokalitě v Borovině u Třebíče v prahorním vápenci na kontaktě se žulou.

Soda.

K nalezištím sody na jižní Moravě dodávám: Břeclav při dráze do Hodonína, Rakvice u Podivína, taktéž při dráze, nedaleko zastávky (km. 98.7), Čejkovice u Hodonína, na louce blíže severního konce osady. Není pochyby, že vykvétání sody jest v jihomoravské rovině zjevem zcela obecným. Na všech místech zmíněných, též na př. u Těšan blíže Židlochovic a u Skalice v Uhrách vykvétá soda vždy po deštích ve značném množství, takže půda i vegetace jest jí jako zasněžena. Za suchého léta loňského i na nejhojnějším ze známých mi nalezišť, u Skalice, bylo možno sotva stopy sody nalézti. Všude vykvétá

---

[1]) Beiträge zur mineralogischen Topographie von Oesterreich-Ungarn, Jahrb. d. k. k. geolog. Reichsanstalt 1869.

[2]) Rozbory některých nerostů z tuhových dolův u Malého Tresného na Moravě. Časopis pro průmysl chemický 1898.

[3]) Verhandlungen des naturforschenden Vereines zu Brünn 1874, str. 35, sr. Klvaňa str. 39.

[4]) Tamtéž 1877, str. 31.

soda na místech vlhkých, porostlých bujným bylinstvem a někdy vyznačených i slaniskovými druhy rostlin, na př. hvězdicí Aster Tripolium L. Z okolností těch jest zřejmo, že kyselina uhličitá ku vzniku sody potřebná má svůj původ v rozkladu látek bylinných a bývá vynášena na povrch dešťovou vodou. Čerstvá soda jest průsvitná, brzo však na vzduchu pozbývá své vody krystalické a mění se v bílý neprůsvitný prášek.

Spodumen.

V pegmatitu u Přeskač severovýchodně od Jevišovic nalezen spodumen ve sloupcích našedle zelenavých, podél znatelně rýhovaných (Hruschkova sbírka).

Jiné nové naleziště spodumenu na Moravě západní jest Čichov nad Jihlavkou severozápadně od Třebíče. Vyskytuje se tu ve značně velikých massách barvy čistě bílé, slohu hrubě lupenatého. Lamelly čerstvé, průsvitné střídají se s lamellami mléčně zakalenými, tak že vzniká proužkování i prostým okem velmi zřetelně viditelné, zvláště na plochách kolmých k šířce lamell. Na plochách $\infty P \infty$, dle nichž právě spodumen jest vyvinut lamellarně, bývá lesk poněkud perleťový. Jiné znaky mineralu čichovského veskrze poukazují na spodumen: tvrdost 6, hustota 3·2, lučební reakce na hliník, sodík a lithium, úchylka zhášení 25—27°; taví se snadno nadýmaje se. Spodumen čichovský nalézá se ve krystalinickém prahorním vápenci spolu s vláknitým kalcitem výše zmíněným.

Tantalit.

Srovn. co pověděno o „tantalitu" z Jihlavy svrchu pod záhlavím: beryll. Zepharovich (Min. Lex. II. 42) a Klvaňa (str. 60, 84) pokládají též ostatní dvě naleziště, Maršovou a Víznberk, za pochybná, ač vedle Kolenatého i Oborny[1]) tantalit z nich uvádí, však neodůvodňuje svého určení.

Tremolit v. **grammatit.**

Unghvárit v. **nontronit.**

Wolframit.

Uveden z Rožné a Maršové jako velká vzácnost, vrostlý v drobounkých zrníčkách do žuly. Sbírka Hruschkova obsahuje po kousku z obou těchto lokalit pode jménem w., ale stejně jako o tantalitu, jsem nucen pochybovati též o wolframitu, že

---

[1]) Über mineralogische Funde im nördlichen Mähren, Abhandlungen des naturforschenden Vereines in Brünn. 1863, 61—67.

by vůbec se nalézal na Moravě, ač poměry zvláště Roženské lokality nevylučují možnost, že by se tu vyskytl pospolu s topasem, lepidolithem a turmalinem. Na kusech Hruschkových jako w. označených však jsem nenalezl i při podrobném jich prohlédnutí zcela nic podobného. Též Melion (l. c. 1895) pochybuje, že by se wolframit vyskytoval na Moravě.

Zoisit.

Ve Vratislavském museu jsou světle šedé aggregaty zoisitové, vyznačené miskovitým rozpukáním, nalezené v dolu „Gabe-Gottes-Grube“ u Nové Vsi v okrese Rymařovském.[1])

* * *

K topografii nerostných nalezišť moravských nutno poznamenati:

1. Kolenati uvádí rudy měďnaté, baryt atd. z Javorku u Jimramova ve „Schmelzhüttenthalu“, manganit, psilomelan, stříbro a měďnatý tetraëdrit z Javůrku u Veverské Bítišky, taktéž ze „Schmelzhüttenthalu“ a konečně magnetovec, azurit, pittizit a haematit od Veveří, rovněž ze „Schmelzhüttenthalu“. Není pochyby, že všecky tyto tři údaje se vztahují na lokalitu jednu a touž, na údolí potoka Bítišky záp. od Veveří, kde bývaly doly na železo i na stříbro, nyní dávno již opuštěné. Nasvědčují tomu též údaje A. Heinrichovy ve Wolného Topografii kraje brněnského (II. 1. str. 229, 301, 306).

2. Místo „Pindulky“ u Brna, naleziště krystalů vápencových a sádrovcových (a velkých ústřic miocaenových) přesněji jest označiti „vápenný lom záp. od Bedřichovic“ (Pindulka jest na severovýchod od osady).

3. Mnohé nerosty uvádějí se od dvou i tří osad blízkých, mezi nimiž leží jejich naleziště, a častá jsou též nepřesná udání podle nejbližšího většího místa, podle bývalých panství atd. Mnoho takových údajů opravil již před 44 lety ve svém přehledu Melion, ale přes to na př. ve Františkově Museu se jimi hemží doposud.

Další drobnosti z nerostopisu Moravského budou následovati v příštím ročníku Č. M. M.

---

[1]) C. Hintze, Handbuch der Mineralogie II. 1897, str. 204.

Paměti o sborech bratrských na Moravě ze stol. XVI.

Z archivu Herrnhutského podává Josef Cvrček.

(Pokračování.)

Část druhá.

Záhorovice (na Slovensku mor.). Osudy sboru bratrského v Záhorovicích vypsány jsou poněkud celistvěji (XII. 90—95.) O něm zapsány jsou tyto zprávy: „Pan Frydrych Tetour na Světlově etc., byv od některých pánův za to žádán, aby to (což příčinou Ondřeje Kohouta, padlého v hřích kněze, Bratřím pobral) zase navrátil a Bratřím P. Bohu sloužiti nepřekážel. Slíbil to učiniti. Však potom, tak se rozumí, radou pána Brodského, pana Jetřicha z Kunovic, jsa zpraven, proměnil mysl svou a toliko zbor otevříti dopustil a zprávci v tom domě býti; vrátil kalichy a ubrusy — a ještě ne všecky: jiných věcí za sebou nechal, a cedule řezané mrzuté, ohavné a právě nepřátelské zdělal.“ Blahoslav na místě uvedeném přidává vysvětlivky své o ohavném privilegiu sboru a domu bratrského v Záhorovicích, kteréž p. Tetour Světlovský příčinou Ondřeje Kohouta, kněze bratrského zlotrovaného, pod svým sekretem dal i u rychtáře chovati rozkázal. Datum in Horto 1571 in Canicula. Přípis jeho rovněž se podává. „L. P. 1571 v středu před sv. Margetou znamenají se cedule řezané mezi uroz. p. Fryd. Tetourem z Tetova, z Malenovic a na Novém Světlově s strany jedné a Bratřími zborními Záhorovskými strany druhé, a to takové: Jakož jest všem okolním lidem známo a vědomo, že jest se ten Ondřej, kteréhož oni za nejvyššího bratra v Záhorovicích tu měli, v tom zboru nenáležitě a nepořádně choval, o čemž by bylo potřebí mnoho a široce psáti. A pro takový jeho vejstupek pán jeho trestati dal a z gruntů svých vypověděl, aby desíti mil blíže žádného statku panského nebyl. A pak-li by to učinil a blíže statku panského kteréhožkolivěk se najíti dal, tehdy pán Světlovský aby jemu k hrdlu volně a svobodně sáhnouti dáti mohl bez překážky všelijakého člověka tak, jakožto tomu člověku, kterýž velikého trestání i smrti zasloužil.

Co se pak zboru v Záhorovicích dotýče, ten jim Bratřím na přímluvu mnohých ctných a dobrých pánů zase pouštěti ráčí: však tak a potud a na takový způsob, pokudž se v tom

zboru ctně, šlechetně, poctivě a řádně chovati a slovo Boží bez úštipkův v pravdě kázati budou. A jestliže by který učitel tu v témž zboru budoucí se tak .. nechoval, tehdy pán Světlovský nynější i budoucí aby ten zbor, jako prvé, k ruce své vzíti a jeho užívati, tak jak by se pánu kolivěk dobře líbilo a zdálo. A bez vůle pána nynějšího i potom budoucího aby Bratří žádného učitele do toho zboru dávati moci neměli.

Poplatky všecky ty, kteréž sou prve od starodávna z toho zboru dávali a v rejstřích důchodních zapsané jsou, ty ještě aby na věčné časy dávati povinni byli.

Berněmi císařskými i tažením do pole, tím vším aby povinni byli jako jiní horní i dolní sousedé.

Piv žádných nijakž ani žádným vymyšleným obyčejem ve zboru záhorovském nyní i na časy věčné aby nevařili a vařiti moci neměli pod skutečným trestáním. — Kopanic mimo ty, kteréžto nyničko mají, žádným obyčejem vymyšleným aby neoklučovali a nekopali; než při těch, kteréž nyní mají, aby zůstali.

Školy bratrské žádné tu v zboru aby nemívali a mívati moci neměli na časy věčné.[1])

Žen žádných v tom zboru aby nechovali; toliko dvě nebo tři baby, což by sobě k potřebě chovati uznávali, ty aby sobě chovati moc měli. Však žádná aby padesáti let mladší nebyla.

A tak pro věčnou pamět sou tyto dvě cedule řezané v jednostejná slova sepsané a spečetěné. Jedna fojtovi a starším Záhorovským ke schování dána. Druhé pán Světlovský při sobě ponechati ráčil.“ —

Holešov. Roku 1574 sešli se v Holešově kazatelé evangeličtí vyznání Augšpurského a učinili jednotu, jak v učení, životě veřejném i soukromém si vésti mají. O tom zápis učiněn jest v XII. 231. tento: „My kazatelové a pastýřové církví křesťanských v markrabství Moravském přiznáváme a

---

[1]) Poznámka Blahoslavova: „Jakož pak v Záhorovicích znamenitá jest škola; bývalo tě v ní někdy asi půl druhého žáka. Suď ducha bezbožníka, jak opatruje poddané své i jejich dítky; bojí se, aby z nich snad učení lidé nebyli, i raději chce z nich míti telata. Toť sluší na křesťanského pána! Posuď, jak jest laskav na učení Boží i světská potřebná umění a jak obého toho svým poddaným přeje. Pohleď! kdyby seč mohl býti člověk ten, co by učinil? Ale říkají vůbec: Dobře prý Pán Bůh nedal svini rohů!“

přidržíme a přidržeti ustavičně připovídáme vyznání víry obecné křesťanské, kteréž se vydalo v konfessí Augšpurské: že se chceme s pomocí Boží, pokudž sme živi, v tom zdravém učení a šlechetném života obcování chovati, a k tomu i sobě svěřeným ovečkám v tom obém živým, šlechetným příkladem zrcadlem býti.

Item chceme se opilství, nestydatostí, lakomství, lichvy a těm všelikých rovných, zjevných a hanebných hříchů varovati a zdržovati, do žádných krčem ku pití, ke hře, ku tanci a k jiným divadlům nechoditi, v oděvu poctivém a náležitém choditi a v dobrých mravích na naše povolání náležitě se a opravdově ukazovati. Naposledy chceme se všelijaké lehkomyslnosti, marnosti v tancích, ve hrách, v bitích, v nošení ručnic (kromě daleké cesty) a jiných věcí nám nenáležitých, předkupování, mrzkých zisků hledati, piva, vína šenkovati atd... zdržovati. Actum v Holešově v outerý po slavnosti sv. Trojice l. P. 1574."

Mluvení B. Jiříka Strejce se p. Jetřichem starým z Kunovic — v Hranicích zbor o Zlínský. O tom zprávu podává sám Jiřík ve XII. 232. v tato slova: „Měv sobě návěstí dané od p. Bartoloměje Vaneckého, abych se u pána starého nalézti dal a jeho za přímluvu k mladému žádal, aby zbor Zlínský otevřín byl: to sem učinil. A vyslyšav mne pán, promluvení obšírné a stížné učinil, omlouvaje pana syna svého... A v tom se mladý přitrefil. A odstoupivše, nětco sobě šeptali. I přejal mladý řeč a téměř opět to opakoval, což starý mluvil. Omlouval se opět a pravil: „Bratře Jiříku, žádali ste mne kdy o to, a ublížil sem zde z Bratří komu? Aneb učinil sem vám jakou překážku v tom, že ste v nově za mne teprův i oddávati Bratří počali i zvon sobě zpravili, čehož ste ani za pana Kropáče neměli? Nejsemť já na tom, abych komu v jeho víře překážeti měl; nechť každý svou duši opatří, jak nejlépe ví. Nu, na žádost vaši i pana otce přímluvu to učiním. Teď dobří páni slyší (stálo tu při tom několik pánů okolo; ze známých mně byl p. Karel z Žerotína, a z přátel pan Vanecký, a z daleka pan Jan Skrbenský; jiných sem neznal) a poručím jej otevříti. Než věru nechť mi opatřen jest ten zbor zprávcím hodným! A vy, bratře Jiříku, přičiňte se o to!" I zavolav ouředníka, hned mu tu před námi o tom poručil. — Co sem já

kde k čemu řekl, i Jan Štemberský, kterýž se mnou byl, není potřebí o tom psáti, aniž na tom co záleží.“ (19. ledna před polednem 1574.).

Chropiň. (Rozmlouvání Jana biskupa se paní Annou ze Šternberka.) „Léta P. 1576 okolo téhodne před sv. Martinem pan hejtman Augvic na Chropini dal syna svého Alexandra Jošta křtíti. A k tomu pozval kněze Jana, biskupa Kroměřížského, a p. Jetřicha z Kunovic a na Ostroze, a paní Annu z Šternberka, tehdy ještě na Holešově, a jiných pánů a přátel.“ Po křtu a při obědě dal se biskup v mluvení o Bratřích. Jemu vtipně odpovídala paní Anna. Pověst o tom roznesla se záhy. „Potom tu věc téměř všudy po Moravě rozhlásili, a někteří tu přítomní i sepsali, že biskup od paní Anny z Šternberka jest přemáhán i zahanben. Což sám potom pravil, že jest s takovou ženou mluvení jak živ neměl, ani jí druhé podobné neviděl.“

Kokory. Johannes Dambrovský, sv. Písma doktor a děkan Olomucký, vypověděl r. 1577 některé z Bratří ke sboru Kokorskému příslušející. O to psal mu „podlé nějaké s ním známosti pan Jakub Vojsko“; ujímaje se jich. Ovšem marně. (XII. 817.). „Pán Zábřeský a pán Losíňský také připověděli o ty Bratří s děkanem Olomuckým mluviti; ale nebylo předce zjednáno jim stálé svobody. Pověděl děkan, že toho učiniti nijakž nemůž pro závazek, kterýž Pánu Bohu a církvi katolické učinil. Příročí jim dáno jedno i druhé, až teď do sv. Jiří léta 1578. Kupců oni míti nemohli.“

Budišov. „Kšaftu p. Berkovu (r. 1577.), v němž dědice a budoucí držitele panství Budišovského zavázal, aby žádných kněží netrpěli něž luteránské neb bratrské, místo dáti nechtěli při soudu postním Brněnském.“ (XII. 323.).

Ivančice.[1]) „Toho roku (1577.) také začato vykládání biblí v Evančicích, což odjitím mistra Mikuláše k přátelům a potom smrtí Br. Steffanovou přetrženo; zase teprv druhého roku k jaru v ruce vzato, a vykladači na Kralice s impressí obráceni.“ O smrti Br. Ondřeje Steffana poznamenána jest na citovaném místě tato zpráva: Br. O. Steffan v Svatodušní svátky z domu

[1]) O Ivančicích a zejména o tamní škole bratrské pojednáno bude ve článku zvláštním. Tuto jen zprávy nahodilé.

vyjel, a navštíviv některé zbory, do teplice (= lázně) Losínské se odebral. Tam se na zdraví lépe měl; domů se vraceti počal. Ale pojednou zas odnepadl a z Jarek dál nikam nemohl. V pátek . . . umřel. Br. Jakub Husák a Jan Slovák s ním na té cestě byli i při smrti . . . V neděli do Prostějova dovezen a v outerý slavně pochován u sv. Petra."

R. 1581 začaly se o Bratřích Evančických a okolních zde onde řeči roznášeti, že se od starých Bratří odtrhli. „V postě pan Ctibor Sirakovský, písař zemský, za jistou to věc před nejedněmi tvrdil, že Bratří o těle a krvi Páně nic nevěří, ani ho hned tak nejmenují než toliko chlebem a vínem. I německý písně že proměnili; kde se prv zpívalo: „Tělo Pána Boha a krev," že tu již postavili: „Chléb a víno" — na takový smysl, že svedení sou všickni okolo Evančic, kdokoli se učení bratrského přidržejí. Dovodil toho tím, že prý Ezrom, jejich nejpřednější biskup, psal na Slízsko panu Stolcovi mezi jinými věcmi v listu i toto: že již Bratří evančický a okolní pány napravil při večeři Páně, a že na to myslí, aby všecky napravil. Podobně i pan biskup vyslaným k sobě od soudu mluvil v Holomouci a přidal, že se Bratří již roztrhli; jinačejší v Přerově, jinačejší v Evančicích a opět v Boleslavi. Přerovští že ještě nejlepší. Podobně o Přerově a Evančicích byl pan Kavka při soudu předešlém mluvil. Ale hned tu odpor od pana maršálka a jiných tuhý panu biskupovi učiněn."

Škola v Lipníku. V Lipníku škola Bratřím zastavena od nového ouředníka Albína. Divný potom činěny pohrůžky i zprávci, jiným z bratří v obci příkoří nejedna činěna; ani spravedlnosti se dovolati téměř nebylo lze. Stálo to až do podzimku léta 1581. Pán jejich, pan Petr z Rožumberka seznámiv se za příčinou své paní, paní Kateřiny z Ludenic, s Bratřími, dal se slyšeti i před br. Matějem Hronem, proč se k němu Bratří neutekou? Proč se ho bojí, poněvadž osobou svou žádnému nikdá z nich neublížil? A kdyby oni nechajíc jiných pánů (jako pana Kavky) k němu se byli sprostně měli, že mohli vše na něm zjednati, a on mohl by jim snad to učiniti, čeho by jim žádný nikdá zrušiti nemohl.

Takž se někteří z Bratří Lipnických k němu do Čech vypravili. Odložil jim toho do svého na Moravu příjezdu. A

přijev do Moravy a maje k sobě od ujce svého p. Jeronyma Šlika mnoho řečí o Bratří, pustil zas Bratřím školu a obci přikázal i ouředníkovi, aby Bratřím pokoj dali. (XIII. 11.)

V Jičíně dlouho Bratří trápili. Konečně však „sami také starost míti o své náboženství počali, nebo biskup a podkomoří z poručení císařského chtěli jim dáti kněze římského r. 1580“ (XIII, 16.).

Doubravník. Děkanovi tamnímu, knězi Brikcímu, r. 1580 p. Vratislav z Pernštejna „odjal moc k rozdávání kněží na fary po panství Perstajnském a spokojiti se mu o to poručil. Kdyby se pak kde kněží nedostalo, k biskupovi Kroměřížskému aby se o to utíkali, rozkázal; on že to dobře opatří. Počalič se byli Jesuitové šancovati k Doubravníku; neb s počátku léta 1581 do kláštera Doubr. za sedm set obrazů přivezeno. Ale, tuším, když nespatřili velmi hojného místa, raději zůstali jinde.“ (XIII.17.).

Dačice a okolí. V Dačicích příčinou kněze a jeho kázání bouřlivých na Bratří také dosti těžko bylo (r. 1578.), ač předce do zboru chodili, ale ouštipků a útisků rozličných prázdni nebyli, až někdy i ven se vyskytnouti zprávci nebylo snadno.

V Kamenici Lískovcové (téhož roku) opět znovu pocítili těžkosti, kteříž tam sou Bratří; neb je bezděk do kostela pán nutil, rychtáře i čtvrtníky v neděli provodní posílal, aby obcházeli a do kostela veleli všechněm. Oni nevědouc na kvap co dělati, odeslali supplikací ku pánu, kterýž „hned na té supplikací zas jim napsal a odeslal toto: poněvadž se tomu tak protivíte a do kostela choditi nechcete, hned mi bez prodlívání jaké víry ste? že mi zejména jedenkaždý z vás v spis uvedouc, podejte. Předkem: O Bohu, Synu jeho, Duchu sv.; o církvi; o mšech; o slovu svatém; o večeři Páně a jiném pobožném křesťanském nařízení jak držíte, abych mohl vašemu náboženství anebo pouhému kacířství porozuměti.“ Jan Malovec, pán vás všech.

Oni toho na rozkaz ten panský, aby se roztrhnouti a každý zvláštně co psáti měl, učiniti nechtěli; než jakž prvé v supplikací nerozdílně se podepsali, tak i tuto odpověď zespolka pánu napsali:

Nejprve: „O víře že věříme v P. Boha všemohoucího, Stvořitele nebe i země, i v Jesu Krysta, Syna jeho jediného, pána

našeho, jenž se počal Duchem sv., narodil se z Marie Panny. Trpěl pod pontským Pilátem, ukřižován, umřel i pohřben. Stoupil do pekel, třetí den vstal z mrtvých. Vstoupil na nebesa, sedí na pravici B. Otce všemohoucího; odtud přijde soudit živých i mrtvých. Věřím v Ducha sv., svatou církev obecnou, svatých obcování, hříchův odpuštění, těla z mrtvých vzkříšení a život věčný. Amen.

O slovu Božím takto věříme: Že kázaní slova Božího neb čtení sv. jest služebnost od Krysta Pána ustanovená a přikázaná, v níž se zvěstuje a káže plná vůle Boží k spasení potřebná a Písmy sv. ohlášená, o níž Krystus k účedlníkům řekl: Jdouce po všem světě, kažte evangelium všemu stvoření.

O večeři Páně jak věříme: tak, že jest chléb a víno od samého P. Krysta slovy jeho ustavené, aby bylo tělem a krví jeho vydané vší církvi ke společnému jedení a pití na památku smrti jeho.

O křtu Páně jak věříme: Křest svatý jest obmytí vodou čistou ve jménu Trojice svaté podlé ustavení Krystova na jistotu odpuštění hříchů a uptání se dobrého svědomí.

O Trojici svaté takto věříme: Pán Bůh jest všemohoucí svrchovaná moc, moudrost, dobrota, Stvořitel, Vykupitel, Posvětitel jediný v Božství, trůj v osobách: Otec, Syn i Duch svatý, z něhož, skrze něhož a v němž sou všecky věci.“

Na takové jejich zprávě nepřestal pán, ale předce na ně nastupoval, jak vysvítá ze psaní J. Gersona, zprávce jejich, že Kameničtí vždy nemají pokoje; že Plachta již se vyprodal i odstěhoval se; Kalous ten taky prodal, v Dačicích sobě koupil.“ Žádá za radu, jak by se v tom chovati měl.

„Potom se to jaks spokojilo. Nepsal tě Br. Gerson nic. Pán odjel na jiné panství a tam dlouho byl. Bratří se pak již zjevněji scházeli: z čeládky Dačické tam tytýž někdo opatrně v kabátě ňákým docházel. I když se pán vrátil, předce tak stálo a stojí teď do podzimku léta 1579.“ (XII. 446 a další.)

Téhož pak roku o nových těžkostech se dovídáme: Pan Vilém Malovec, místopísař král. Českého, na Kamenici Lískovcově nepřestává vždy tu těžkosti Bratřím činiti, chtěje to vždy na nich míti, aby do kostela chodili a s ním se v náboženství srovnávali; s žádným z Bratří téměř mluviti

nechce, ani supplikací přijímati, ani vejhostu dávati. K Petrovi, u něhož zbor tajně býval, (i soudcím jest) poslal před nedělí osmou po sv. Trojici rychtáře s tímto poručením: 1. aby své. pachole do školy posílal; 2. aby těch scházení se do zboru k sobě nedopouštěl; 3. sám aby do kostela chodil. Učiní-li jináč, že bude trestán.

O těžkostech jejich psal zprávu J. Gerson z Olešnice. Pan Malovec Bratří do vězení sázel, nutil, aby do kostela chodili, tak Jana Nakazilů, Joachima Nožíře; tohoto Gerson pozval k sobě do Olešné (sic!), tam že umluví se, co dále jednati mají.

Když někteří z urozených pánů za Bratří Kamenické se přimlouvali, bylo ještě hůře. Pan Malovec „přišel na rathouz velmi hněvivý, starý úřad propustil, nový zřídil, žádného z Bratří do ouřadu nedal. Naposledy zřídil šest osob, aby zapisovali, kteří nebudou choditi do kostela; a jeden z Bratří mezi ně dán. Vždycky ve čtyřech nedělích počet činili a pokuty vybírali za celou neděli 6 grošů.“ Bratří však přece scházeli se ve zboru i dosti zjevně. Tak bylo až do sv. Jiří 1580. Když se věc prozradila, nové pokuty stihaly Bratří, jak o tom Gerson (XII. 540.) poznamenal z Dačic v outerý před sv. Jiřím: „Kameničtí Bratří sou již z vězení puštěni na ten způsob. Jeden t. Petr Mědínků, soudce, dán na rukojmě pod 500 kop groší, aby sobě ve vsi tu blízko Kamenice, kteréž Pravíkov říkají, byt koupil a tam aby žádnému sedláku nečítával a nekázal. Druhý, krejčí, tak puštěn, aby sobě kromě lidí kdesi dům vystavěl anebo do kostela chodil. Svolil k tomu, že raději do kostela choditi bude. Třetímu, Joachimu nožíři, nic neříkáno, ani žádné rukojmě dáno není. Neví se, co s ním a s jinými ještě třmi učiniti myslí.“ — (Příště ostatek.)

K dějinám řemesel v okresním hejtmanství Holešovském.

Příspěvky Rudolfa Janovského.

Návodem horlivého pěstitele národopisu, archaeologie a místopisu okr. hejtmanství Holešovského, Edv. Pecka, počal pisatel těchto řádků v roce 1891 opisovati veškery staro-

žitné listiny, v obecních archivech a cechovních truhlicích hejtmanství Holešovského chované.

Účel snahy té byl dvojí: Předně, aby listiny ne-li v originále, alespoň opisem od jisté téměř zkázy budoucím věkům byly zachovány; neboť větší části venkovských archivů patrné hrozí nebezpečí.[1]) Za druhé, aby z nepovšimnuté, ladem ležící látky, časem též kulturní historie mohla těžiti.

Založiv sobě takto několikaletým úsilím hojný a dosti cenný archiv hejtmanství Holešovského, hodlá pisatel dle vzoru prof. p. Fr. Jar. Rypáčka uveřejňovati tuto volné kapitoly z dějin a pamětí řemeslných cechů.

Tentokráte podáváme příspěvek k dějinám cechu soukenického ve Vyzovicích.

* * *

Ve Vyzovicích bylo druhdy osm cechů: soukenický, postřihačský, ševcovský, řeznický, krejčovský, spojený cech kovářský a kolářský, kožešnický, pak mlynářský. Kromě těchto řemeslných cechů byla též tam společnost medařů (včelařů), mající zvláštní medařský řád.

Nejmohutnějším všech cechů byl soukenický. Kdy založen nevíme, jisto však, že kolem roku 1550 již trval. V době té dostalo se jemu významného obdarování od pana Jetřicha Dobše z Boskovic. Obdarování nezachovalo se nám sice v originálu, přibližný obsah jeho dovídáme se však z nálezu soudu Olomuckého, učiněného r. 1569, „v té při mezi panem Zdeňkem Řičanským Kavkou z Řičan a lidmi z městečka Vizovic a vesnic, k panství Vizovskému přináležejících“. Pan Kavka z Řičan, jenž na Vyzovicích od r. 1568 do r. 1578 vládl, způsobil poddaným svým v každém ohledu nesmírně mnoha zla, tak že sobě na něj až k císaři stěžovali. Zmíněným soudním nálezem byl však přece nucen soukeníkům obdarování, panem z Boskovic učiněné, v platnosti ponechati. . . . . „Co se robot dotýče, kteréžby pan z Řičan po nich podle stížností, kteréž sobě klade, míti chtěl, — poněvadž se to z obdarování pana Jetřicha Dobše z Boskovic nachází, že cechmistři a mistři i všeci tovaryši

---

[1]) Po mnohých originálech, r. 1891 opsaných, marně bys dnes již pátral!

řemesla soukenického, nynější i budoucí, ze všech robot, kteréž jsou povinni činiti byli, je propouští, [toliko sobě a budoucím pánom pozůstavuje k valchám potoky cíditi a je opravovati tolikrát, kolikrát toho potřeba bude] a na hony všelijaké chodění propouští, tak jak to obdarování šířeji v sobě obsahuje a zavírá — má Vizovské soukeníky týž pan z Řičan zanechati a v jiné roboty jich nepotahovati.[1]) Než lidé jiní z Vizovic a vesnic, k tomu panství příslušející, ty roboty vozní i pěší spravedlivě, jakž od starodávna činívali, panu z Řičan tolikéž činiti mají a povinni budou . . . "

Obdarováním takovým byl soukenický cech zajisté nad veškery cechy vyzovské povznesen. A věru, není divu, že co „Vyzovjan", to soukeník. Následkem soukenické svobody bylo tu dle panského urbáře již r. 1585 celkem 81 usedlých mistrů soukenických!

Cechovního řádu neb artykulí, jimiž se soukenický cech spravoval, nedochovalo se nám. Nicméně zachoval se alespoň Knapský pořádek (tovaryšské artykule), jejž roku 1641 dědiční páni na Vyzovicích, Melichar, Ladislav a Sigmund Doczi z Nagy Luczie potvrdili. Tovaryšské artykule, třemi visutými pečetěmi v dřevěných pouzdrech opatřené, psány na pergameně vytříbenou rukou. Obsahují 51 článků a jsou pro poznání tehdejšího kulturního života cenným zdrojem. Pečeti, úplně zachovalé, obsahují znak pánů Docziů, kolem znaku pak nápis:

Na největší: ⁜ MELCHIOR DOCZI DE NAGI LVCZE ET VISOVICZ,

na prostřední: LADISLAVZ DOCZI DE ⁜ NAGI LVCZIE ⁜ ⁜ ,

na nejmenší, vejčité podoby, asi pečetním prstenem přitlačené: SIGISMVNDVS * DOCZI 1636 * [2])

Artykule znějí doslovně takto:

„My Melichar, Ladislav a Zigmundt Doczi z Nagy Luczie, dědiční páni na Vizovicích, Hradích, Ssassowie, Rewissczi, Ssarffigi, Ziernowiczych a Doloplazích, páni a držitelé panství Vizovského s erby svými i budoucími

---

[1]) Rozdělovacích znamének — — a [ ] užili jsme, aby smysl věty lépe vystižen býti mohl. Pomlkovými znaménky poznačeny výsady, závorkami roboty.

[2]) Originál ve sbírkách p. Edv. Pecka.

potomky, pány a držiteli panství Vizovského, vyznáváme tímto listem obecně přede všemi, kdož jej uzří nebo čtoucí slyšeti budou, že jsou před nás předstoupili poddaní naši, cechmistři a mistři s knapy řemesla soukenického, a přednesli jsou tři nám to na místě jejich, kterak jsou předešle od nebožtíka pana Emericha Docziho[1]) pana otce našeho nejmilejšího, jiż v Pánu Bohu odpočívajícího, artykule některé ku pořádku řemesla jejich, — kterak by se k sobě, jako tak i ku příchozím knapům, též k svým mistrům zachovati, a v dobrém řádu zdržováni jsouce, tím lípeji řemeslo své provozovati mohli, — sobě dané a potvrzené měli, o kteréž jsou skrze tyto válečné časy přišli a (je) potratili:

nás za to ve vší poníženosti žádajíce, abychom jim tu milost prokázali a jim artykule, o kteréž jsou se společně mezi sebou pro zachování při jejich řemesle řádu dobrého snesli, potvrdili. Kdež znajíce žádost jejich slušnu a spravedlivu býti a chtíce je při dobrém řádu zachovati, majíce to v moci své jakožto dědiční páni a držitelé panství Vizovského, jim od sebe, erbův a budoucích potomků našich takové artykule, kteréž nám přednesli, tímto naším listem na časy budoucí a věčné potvrzujeme, jakž níže následovati bude.

Nejprve, aby do chrámu Páně chodili rádi, slovo Boží pilně a bedlivě poslouchali, kteří katolíci jsou,[2]) při Velikonoci podlé nařízení církve svaté z svých hříchův se zpovídali a velebnú svátosť přijímali.

Item. Když se procesí a slavnost jako na Boží Tělo aneb jinda konají, aby všichni na takové procesí šli. Který by nešel, vina toho 1 g. alb. (groš bílý).

Item. Jich Milosti pány nynější i budoucí aby v poctivosti měli, je ctili tak, jak na to se přísluší.

Item. Aby se všichni tovaryši do hospody ve dvě neděle scházeli a jindy nikdy, leč by toho byla pilná a vlastní potřeba, a to nejprve aby na cechmistry vznesli a s vůlí jejich se sešli, tak aby mistrům svým a sobě také díla nezmeškali. A v tuž schůzi aby dal každý 2 den. alb. (denáry bílé): jeden do pokladnice a druhý na pivo.

Item. Aby Její Milost paní nynější i budoucí, paní i panen jako také i officíry od vrchnosti vystavené podle stavu, povolání a hodností, jak na ně náleží, šanovali, je ctili a žádných řečí nepoctivých a neužitečných, neuctivého zpívání i všech jiných věcí, kteréby proti Bohu, bližnímu k urážce, k hanbě tovaryšské byly, se nedopouštěli; a kdož by se tak nezachoval, ten dej viny do pokladnice 2 g. alb.

Item. Purkmistra a starší i jiné města tohoto sousedy aby v poctivosti měli, týž soukeníkův aby poslušni byli, protiva nim spurnosti a hrdosti žádné nepo(u)žívali.

Item. Když se do hospody sejdou, starší tovaryši ať místa svá mají a jeden druhého aby v poctivosti měl, mladší starším ať se zachovávají tak,

---

[1]) Stal se pánem na Vyzovicích r. 1600.

[2]) Slovy těmito pověděno nepřímo, že tu r. 1641 vzdor neunavným missiím jesuitským zjevní nekatolíci trpěni.

jakž toho pořádek ukazuje, a z těch starších[1]) ať jsou dva domácí a dva vandrovní, a ty osoby aby je tak za starší přijaly, jakž toho řád města tohoto ukazuje.

Item. Starší své, kteříž od nich voleni budou, aby v poctivosti měli a jich poslušni byli. Kdož by se tak nezachoval, že by starší neuctil a nešanoval, vina toho 1 g. alb.

Item. Otce, matku[2]) aby ctili v hospodě i každého člověka dobrého aby šanovali a v poctivosti měli, a kdož by se tak nezachoval, vina toho 2 g. alb.

Item. Který by tovaryš do hospody nepřišel k hodině uložené, ten dej viny do pokladnice 3 den. alb.

Item. Když by pak který z tovaryšův do hospody přijda, položil to, což uloženo, jest, toho nižádnému hájeno býti nemá; ale však bez vůle a opovědi starších tovaryšův nemá odcházeti.

Item. Jestli že by který tovaryš řemesla našeho, an by při pořádku dělal a manželky by neměl, a on pak oblíbil sobě některú poctivú buď vdovu neb děvečku za manželku, toho jemu nemá hájeno býti. Pak-li by sobě chtěl pojíti nepoctivou manželku, tu, kteráž by se nad poctivostí svou zapomenula a ji zmrhala, takovému tovaryši hájeno býti má, a jest-li že by pak uposlechnouti nechtěl a takové věci by se dopustil a s nepoctivú se oddal, ten a takový tovaryš aby nižádným obyčejem při pořádku našem fedrován nebyl a řemeslu pokoj dal, a takového mezi sebou trpěti nikoli nemáme.

Item. Cti ani řemesla žádného nemají zbavovati, než takovou věc na nás a na budoucí pány panství Vizovského vznésti a s vůlí Jich Msti. to činiti (mají).

Item. Jest-li že by kterému tovaryši co škodilo, buď od soukeníka neb čeledi jeho, má takovou věc na cechmistry vznésti a oni to mají spravedlivě rozeznati, aby v tom nižádnému ublíženo nebylo.

Item. Auffanku anebo povstání z verštatu pro žádnú příčinu aby nečinili, pak-li by kdo všetečně povstal z verštatu, ten dej viny do pokladnice 4 g. alb.

Item. Jest-li že by se který tovaryš kterému mistru nelíbil, a odpuštění (= propustiti jej) jemu dáti chtěl, má jemu v neděli oznámiti, aby se jiným verštatem opatřil. Do týhodne jemu díla má příti u sebe a jest-li že by tomu tovaryši co dlužen byl, má jemu bez meškání zaplatiti.

Item. Také každý tovaryš, který by od mistra svého odpuštění vzíti chtěl, má jemu v neděli oznámiti, aby se jiným tovaryšem opatřil, a týden jemu také dodělati má. Pak-li by do jiného města vandrovati chtěl, toho jemu hájeno býti nemá, však jest-li by co od mistra svého nad to vypůjčil a jemu neoddělal, má jemu takovú summu zase, co dlužen, zaplatiti (a jej) spokojiti.

---

[1]) Starší tovaryši nebo-li stárci předsedali schůzím tovaryšským a řídili je. Článek o tovaryšských obyčejích a proslovech cechovních uveřejníme v Českém Lidu.

[2]) Otec, matka (pantáta, panímáma) = cechovní hospodský, hospodská.

Item. Co se od kterého díla v řemesle našem dávati má:
Od nabití a skramplování vlny všelijaké . . . . 1 g. alb.
Item. Co se třikrát obrací na kramplách . . . . 1 g. alb. 2 den.
Item. Od tkaní jedné každé osnovy . . . . 2 g. alb
Item. Od praní a sválení jednoho postavu . . . 1 g. 5 den. alb.
Item. Od obrechtování každého postavu . . . . . $4^1/_2$ den. alb.
Item. Od česání 12 cigů na suchém postavu . . . . $4^1/_2$ den. alb.
Item. Od postřihání každého postavu . . . . . . $4^1/_2$ den. alb.

Item. Co se pak dotýče v řemesle dělání u mistrů svých za jejich peníze, buďto vlny bití, kramplování, tkaní, česání, postřihání i jiného všeho díla, toho aby pilni byli, dobře a spravedlivě dělali, aby raději česť než-li hanbu v díle svém obdrželi, však při česání tento řád zachovávali: dvakrát do prostředku jíti, 18krát štětku zatahnúti, více postavu netahnúti, než co štětku táhne. Pak-li by se který tovaryš toho dopustil a na něm to shledáno bylo, že by mistru nespravedlivě dělal a jiným tovaryšům dílo jeho k hanbě bylo, mají jej tovaryši starší trestati vazbú i pokutú, totiž 4 g. alb.

Item. Jakož pak v cechu soukenickém položeno, kterého by postavu nenatkal tovaryš s tovaryšem tím, který jemu měl dán býti, ten do cechu vzat buď a od tovaryšů buď ztrestán jak na to sluší.

Item. Jest-li že by který tovaryš v verštatě mistra svého aneb mistrovej nectil a jich bez příčiny na poctivosti utrhal a nešanoval a k nim toho, co mluvil nenáležitého, nepřivedl, a naň to ukázáno bylo, ten při tomto pořádku zůstati a dílem fedrován býti nemá potud, pokud svej věci k místu nepřivede a nesrovná, a když by tu věc spokojil a srovnal, má od tovaryšů ztrestán býti kázní a pokuty položiti 2 funty vosku, jeden do pokladnice a druhý do kostela.

Item. Když by tovaryš který přivandroval, ten má dílem od tovaryšů opatřen býti. A když dílem opatřen bude, má položiti do pokladnice 4 den. alb.

Item. Když by tovaryši starší kázali mlčeti jednú, podruhé, potřetí, a neseděl by ten ani mlčel, v tom se kdo nezachoval, vina toho 3 den. alb.

Item. Svády a rvačky předně sami mezi sebou aby nižádné nepůsobili, a kdož by se tak nezachoval a osvědčen byl, že by jeden na druhého jakou svádu počal, vina toho 2 g. alb.

Item. Jest-li že by pak který tovaryš jeden druhého udeřil čímžkoli neb jej za vlasy popadl, vina toho 2 g. alb.

Item. Pak-li by jej zranil nehrubě škodně, vina toho 8 g. alb.

Item. Kdož by pak u mistra svého, jsa zjednán k řemeslu soukenickému a od téhož mistra ohlášen byl v cechu, že se jest jemu pravě a věrně zachoval, té smlouvě, kterou s ním měl, dosti učinil, — ten za knapa má přijat býti a do pokladnice má položiti 4 g. alb.

Item. Tentýž za mládka[1]), dokud ho jiný nevysvobodí, v pořádku (má) sloužiti.

---

[1]) Mládek = mladší tovaryš posluhoval v cechu jiným tovaryšům.

Item. Jest-li by kdy jaká toho potřeba nastala, že by praporec tovaryši starší vyvěsiti kázali některému tovaryši, a on toho učiniti nechtěl, ten dej viny 1 g. alb.

Item. Jest-li by se který tovaryš dopustil svády, bitky s některým jiným člověkem, obyvatelem zdejším buďto i cizím, aneb sami mezi sebou, hrubě a škodně (se) poranili, to se pozůstavuje při spravedlnosti a právu města tohoto.

Item. Jest-li by s tím praporcem kam jíti chtěli, buď na Zelené (na výlet?), jakž toho za obyčej jest, aneb kamžkoliv, na čem by se všechen pořádek snesl, kdož by jíti nechtěl, vina toho 3 g. alb.

Item. Jest-li že by tovaryš tovaryše neuctil a jeden před druhým klobúčka nesňal na postřecení aneb v hospodě, vina toho 3 den. alb.

Item. Jest-li že by pak při scházení jeden druhému, když by po potřebě vstal, místo zasedl, vina toho 3 den. alb.

Item. Jest-li že by pak z dopuštění Božího nemoc nějaká na kterého z tovaryšů přišla, povinni budou kněze pozvati časně, aby se zpovídal a jiné svátosti nemocnému potřebné, to jest velebnú svátosť a poslední pomazaní přijal Tovaryši jsouc skutkem milosrdným hnuti, mají jej v hospodě opatřiti, kdyby toho potřebí bylo, hlídati, pořadně (= po řadě), jeden ve dne a dva v noci, na peníze tovaryšské. A on pak, když by k zdraví zase přišel, má a povinen bude zase tovaryšům podle možnosti napraviti, co jsou s ním utratili.

Item. Kdož by nemocného hlídati nechtěl, kdyby na něj pořádka přišla, ten dej viny s funt vosku.

Item. Jest-li že by Pán Bůh na toho nemocného smrť dopustiti ráčil, tu napřed aby se všichni tovaryši sešli a jej ku pohřbu doprovodili, pod vinou 1 g. alb.

Item. Co by pak po něm zůstalo, to starší tovaryši opatřte a přátelům oznamte. Pak-li by přátelé jeho daleci byli, že by oznámením tomu dosti učiniti nemohli, tedy to, co po něm zůstalo, aby šacovali a prodali, do pokladnice vložili v rejstra svá zapíšíc, a to proto, ptali-li by se kdy přátelé jeho, totiž toho umrlého na to, aby se jim to mohlo ukázati, co po něm zůstalo. A tak přátelé budou moci své vzíti, navrátivše outratu, kterou tovaryši na něj v nemoci jeho naložili.

Item. K pohřbu každému knapu má dán býti funt vosku, ženě půl funtu, dítěti věrdunk.

Item. Starší volení, nynější i budoucí, každý peníz, který k sobě přijmete, napište, a když jiní voleni budou, jim počet řádný učiňte a cokoli z toho nač vydáno, ukažte.

Item. Jest-li že by který starší tovaryš byl shledán ve kterékoli vině, ten dvojnásobní pokutou ztrestán buď.

Item. Cokoliv se svád a rvaček, buďto i bitek dotýče, cokoli za to pokut vezmú z těchto jmenovaných a mezi jinými pokutami vyměřených, z těch aby bylo J. Msti pánu polovici a tovaryšům do pokladnice polovici.

Item. Co se dotýče nabíjení, poněvadž toho jedna neb dvě osoby učiniti nemohou, povinen jest každý tovaryš pomoci nabíjeti, leč by s souke-

níkem aneb učněm za stativy byl. Než kdy oba knapi tkají aneb při jakémkoli díle jest, má jíti pomoci, a od nabíjení jednoho postavu má jemu dáno býti $1^1/_2$ den. alb. Pak-li by nešel, vina toho $3^1/_2$ den. alb.

Item. Tovaryš každý, ženatý i vandrovný, který při tomto pořádku dělá, nemá na dílo mezi Valachy choditi, a který by šel, tak poslušně se jak tento artykul ukazuje, nezachoval, nemá do roku při tomto pořádku fedrován býti anebo do cechu půl kamene vosku položiti.

Item. Poněvadž mnozí tovaryši řemesla našeho bez verštatu zůstávají a do verštatu vsednouti nechtějí, mnozí pak mistři bez tovaryšů jsou, kteří by takoví byli a u mistrů verštatem dělat nechtěli, ti a takoví nemají při tomto pořádku trpíni býti.

Item. Jakož také při sněmích v zemi této v markrabství Moravském držaných hry všeliké, zvláště v karty a kostky v krčmách i jinde pokoutně v hospodách se zapovídají a z jednostejného, jednomyslného všech čtyř pánův stavův a obyvatelův téhož markrabství snešení všem vrchnostem, aby na to pilný pozor dali a takové hry zastavovali, přetrhovali, přestupníky trestali a ničehož takového, což by proti Pánu Bohu čelilo, nepřehlídali, se poroučí, pročež i my v cechu našem i pořádku knapském takové hry v kostky a karty o peníze mezi tovaryši i učedlníky, zvláště pak i všelijaké zlořečení a lání na konec zastavujeme, a kdož by se jak z mistrů, tak i z tovaryšů toho dopustil a v tom usvědčen byl, ten aby proto nejprve vězením a potom i na penězích podle uznání cechmistrův i všeho cechu ztrestán byl.

Tomu na svědomí a lepší jistotu toho všeho pečeti naše vlastní s jistým naším vědomím a vůlí přivěsiti a přitlačiti jsme rozkázali a podpisem ruky naší ztvrdili. Jenž jest psán a dán na zámku Vizovském, den památný sv. Jakuba, apoštola Páně, léta od narození syna Božího Pána a Spasitele Ježíše Krista šestnáctistého čtyřicátého prvního počítajíce."

Sukna svá váleli soukeníci vyzovští v panských valchách, jak jsme již z obdarování pana Jetřicha Dobše z Boskovic respect. z nálezu z r. 1569 poznali. Jaké poplatky vrchnosti za to bylo odváděti, dovídáme se z panského urbáře, r. 1585 založeného: „Při témž městě jsou valchovně, v nichž se sukna válejí. Válejte tu neb přes pole, povinni pánu z každého postavu od té valchovně po 1 gb. dáti. A ty valchovně panskou opravou se zdělávají." (Pozdější rukou připsáno: „Již se opravují nákladem cechmistrův soukenických."[1]) Dalších záznamů o valchách nedostává se nám po celé století. R. 1690 vystavena byla k panské ruce soukenická valcha „za Řičanama"[2]), a dostávala majitelka louky, kterou voda k valše vedena jest, každoročně z důchodů panských 3 rýnské buď

[1]) Viz: Edv. Peck, Okr. hejtm. Holešovské str. 98.

[2]) Řičany = Řičanská ulice, mají název svůj po pánech z Řičan.

v hotovosti aneb se odčítaly z platu robotního.[1]) Další záznamy opět mizí.

Soukeníkům vyzovským dařilo se znamenitě. Dokud soukenictví kvetlo, ležely dvě třetiny půdy, nyní zdělané, ladem; polní hospodářství bylo Vyzovjanům věcí vedlejší. Že blahobytem opojeni, soukeníci časem též práv svých zapomínali, toho dokladem jest ústní podání: Když se ženil jeden pán Vyzovský — který, už se neví — prostřeli mu soukeníci vyzovští sukna po celé cestě, kudy do kostela kráčel. Pán měl z toho náramnou radost a daroval jim nynější městský Háj. Za času vrchnosti Filipa barona Stillfrieda přivlastnili sobě usedlí vyzovští Háj na újmu soukeníků. Soukeníkům šlo řemeslo dobře, pročež o Háj nestáli a práva svého se nedomáhali, až bylo pozdě!

Řemeslo soukenické podporováno bylo též velkými trhy na vlnu, kteréžto ve stol. XVIII. ve Vyzovicích byly konány.[2]) Domníváme se však, že trhy tyto již v letech sedmdesátých minulého století počaly slábnouti, zanikati. Na úkor poddaných chopila se obchodu vlnou vrchnost, která již roku 1772 soukeníkům vyzovským vlnu sama zaopatřovala a dodávala.

Dobré zboží vyzovské mělo všude hojný odbyt. Jaké oblibě se těšilo, toho důkaz, že v dobách těchto jenom pro vojsko přes tisíc kusů sukna ročně bylo odváděno.

Roku 1848. silně „švercovali“ (podloudně dopravovali) vyzovští soukeníci sukna povstalcům do Uher. Na kusu vydělali až 40 zl. Chodívali v četách po padesáti až po stu z celého

---

[1]) Poznámka ve staré gruntovní knize vyzovské, založené r. 1639. (Majetek p. Edv. Pecka)

[2]) Kromě Vyzovic honosilo se ještě jen čtvero měst moravských tímto právem: Olomouc, Brno, Jihlava a Nový Jičín.

Roku 1755 vydán pořádek a pravidla, jichž při odbývání těchto trhů šetřiti bylo dlužno. Stručný obsah nařízení tohoto jest následující:

1. Vlna budiž čista, před stříháním myta.
2. Bílá vlna nebudiž s černou pomíchána, nýbrž rozdělena.
3. Písek neb jiná nečistota nemá býti přimíchán a vlna navlhčována.
4. Za vážení vlny platiti se bude 2 kr. z centu.
5. Jeden člen městské rady dohlížeti bude nad pořádkem a bude podávati zprávy královské representaci.
6. Město vykáže vhodné místo na odbývání trhů jakož i postará se o dobrou místnost na uschování vlny.

okolí až Jičína. V Kloboucích se scházívali, a pět obrajtů (mužů finanční stráže) nemohlo tomu zabrániti.

Jakmile továrny na sukna nastaly, počal blahobyt soukeníků vyzovských klesati. S továrnou rukodělník konkurrovati nedovedl. Řemeslo soukenické počalo zanikati, až na dobro zaniklo. Již se nevyplácí! A s řemeslem zašel též blahobyt a dávná sláva!....

Umělecké a vědecké zprávy.

Stručný soupis historických a uměleckých památek na Moravě. Sestavil V. Houdek. (1. Pokračování.)

II. Znojmo město. (Znaim's geschichtliche Denkwürdigkeiten. Von einem Schulfreunde. [A. Hübner.] 3 sv., 1843—54. Druhé, rozmnožené vydání tohoto díla pořídili V. Hübner a M. Netoliczka pod titulem „Denkwürdigkeiten der königl. Stadt Znaim", 1869.).

1. Farní kostel sv. Mikuláše, dnes nejvýznačnější budova v krajinném obrazu města Znojma. Stavba nynější budovy trvala od začátku 14. stol. asi do r. 1440. Kostel jest orientován a trojlodní. Pozdně gothická síťová klenba spočívá na 8 kulatých sloupech ve dvou řadách. Okna lodi jsou hrotitá, s kružbami. Opěráky zakončeny jsou malými fiálami. Průčelní štítová zeď je cihlová a v horní části bez omítky. Hlavní portál záp. průčelí má ostění hrotitě sklenuté. Také presbytář má síťovou, pozdně gothickou klenbu, okna však renaissanční. Věž stála původně na jižní straně presbytáře (se stavbou její bylo počato r. 1338), byla však mezi lety 1840—50 sbořena, načež nová vystavěna nepochopeným slohem gothickým — za presbytářem, v podélné ose kostelní (!). Na ní zvon z r. 1442. V presbytáři stojí nejznamenitější moravské sanktuarium z let 1470—90, asi 10 m. vysoké, pěkným gothickým slohem z kamene tesané, bohužel dosti porouchané. Mříž tohoto tabernakula, pěkná práce zámečnická, opatřena je gothickým nápisem latinským (uveden ve Wolného Kirchl. Topogr.). Hlavní oltář je renaissanční, obraz na něm od Daisingra z r. 1754. Za oltářem objeveny za posledních let pod omítkou fresky (večeře Páně a Umučení) z doby

gothické. Kazatelna od Winterhaltera svrchovaně barokní v podobě zeměkoule, nad níž se vznáší Stvořitel; v pozadí Adam a Eva v bas-reliefu. Pod kruchtou pozdně gothická kamenná křtitelna s poklopem barokním. Z náhrobků pozoruhoden jest mramorový pomník Marie Jos. hr. z Althanu, roz. hr. Cavrianové, z r. 1737. Z obrazův oltářních zmínky zasluhuje ještě obraz Jezulátka v jedné postranní kapli, ze školy Velasquezovy.

2. Dvojitá kaple, t. zv. Sv.-václavská, jest částečně dosud záhadou stavitelskou, ač bajka, že jest nejstarším kostelem Znojemským, ba moravským byla již Wolným vyvrácena. Stojí poblíž jihozáp. rohu kostela sv. Mikuláše na bývalém hřbitově a sestává ze dvou nad sebou stojících kostelíků téměř stejného půdorysu (kaple horní jest o něco menší), avšak navzájem nesouvislých nijakým otvorem v podlaze. Název kaple Sv.-václavské přenesen na ni — omylně — s jiné poblízku stávavší, asi začátkem 17. stol. sbořené kaple. Dle nadační listiny z r. 1521 zasvěcena byla spodní kaple sv. Martinu a horní sv. Anně. Dnes přenechána je horní kaple evangelíkům, dolní pak používá obec Znojemská za skladiště haraburdí. Kaple spodní přistavěna je ke skalnaté stráni spadající k Dyji, tak že severní průčelí její jest úplně pod zemí. Na ostatních třech stranách obíhá na zdi její, která tvoří část městské zdi hradební, kolem horní kaple ochoz krytý pultovými stříškami a používaný druhdy jako podsebití hradební. Za tím účelem jsou opěráky horní kaple prolomeny. Okna obou kaplí jsou hrotitá, kružbu mají však jenom okna kaple hořejší.

Tato horní kaple vystavěna byla začátkem 16. stol. veskrze pozdním slohem gothickým. Vchod v průčelní zdi má plochý oblouk jetelový. Nad ním stojí pod baldachynem kamenná socha rytíře, jenž byl pokládán za sv. Václava. Na lomenici střechy vyčnívá nad štítovou zeď osmiboká věžka s prolomenými okénky, gothickou kružbou opatřenými. Na klenbě rovněž pozdně gothické je mezi žebry upevněno v kruhu 6 kamenných poprsí proroků kolem tří jiných poprsí (Boha Otce, Boha Syna a sv. Kateřiny) a soška P. Marie. (Dřevěná gothická archa — skládací oltář — vzácné práce řezbářské převezen byl odtud začátkem tohoto století do Laxenburka u Vídně.)

Kaple spodní je přístupna pouze točitými schody ve schodišti, ukazujícím zevně pět stran osmistěnu, a přistavěném

k průčelní zdi kaple horní. Šnek tento vede napřed na kruchtu spodní kaple; uprostřed této kruchty je široké přímé schodiště vedoucí do přízemku kaple. Kolem celého vnitřku kaple obíhá v niveau kruchty úzká galerie skrze prolomené hrubé opěráky, do vnitřního prostoru vybíhající, čímž vynikají 4 kukle zařezávající se s obou stran do valené klenby kaple. Tato klenba přechází na jižní užší straně (naproti kruchtě) v konchu, do níž zase zařezány jsou 3 užší a velmi hrotité kukle. Galerie zmíněná podklenuta je mezi opěráky stlačenými oblouky, čímž v přízemku vzniká kolkolem 7 výklenků, a to opět 4 širší po obou stranách podélných, a 3 úzké pod konchou. Před prostředním z těchto postavena je zděná mensa oltářní, tak že nemožno kolem oltáře obcházeti. (Nesprávně tvrdíváno bylo, že oltář stojí tak, aby kněz sloužící mši sv. byl tváří obrácen k lidu, jak stará liturgie předpisovala.) Naprostý nedostatek jakékoli výzdoby stavitelské a neforemná bezslohovost spodní kaple znemožňují bezpečné určení jejího stáří. Zdá se, že pochází ze 14. stol. a že byla začátkem 16. stol. za příčinou zbudování kaple horní jen upravena a nikoli teprve zbudována (jak by z Doslovu nadační listiny z r. 1521 vlastně vyplývalo).

Z přízemku dolní kaple vchází se do dvou za sebou položených komůrek s klenbou valenou; zadní zeď druhé komůrky tvoří oblouk. Jak se domnívám, je to poslední zbytek zmizelé okrouhlé kostnice románské, nad jejímiž dveřmi zajisté původně zasazen byl kámen s nápisem literami románskými provedeným: Hic est carnarium, orate pro animabus, — vsazený teď do zdi schodiště shora zmíněného. (Obšírnější, illustrovaný článek o této dvojité kapli podávám současně v čísle 63. Čas. Muz. Ol.)

3. Hradní kaple t. zv. Heidentempel, poslední zbytek původního hradu údělných knížat Znojemských, patří mezi nejvzácnější umělecké památky moravské. Jest to románská rotunda s absidou, bez věže a lucerny. Portál polokruhem sklenutý, jednoduchý. V rotundě 3, v absidě 1 úzké románské okénko. Kopulovitá klenba rotundy i polobáně absidy jsou zachovány. Vzácností převeliké ceny historické i umělecké jsou malby, pokrývající celý vnitřek kaple.

V absidě Kristus trůní v mandorle, držené dvěma anděly a obklíčené odznaky čtyř evangelistů, po stranách dva světci,

snad P. Marie a sv. Josef. Pod Kristem arkády z 12 oblouků, pod nimiž mezi románskými sloupky stáli apoštolové (zachovány zbytky toliko čtyř). Pod klenbou vítězného oblouku 12 schematických poprsí andělů, pod nimiž byly do nedávna zbytky nápisů, tot. jmen proroků. Podél obou okrajů vítězného oblouku zbytky nápisu latinského, nerozluštitelného.

V rotundě tři obrazové kruhy nad sebou:

1. spodní kruh, jen částečně zachovaný, představuje výjevy z dětství Ježíšova: Zvěstování a Navštívení P. Marie, Narození P. Krista, pastýře Betlémské, tři sv. krále a — jak se zdá — útěk do Egypta. Mezi jednotlivými scenami štíhlé hradební věže.

2. Cyklus je nejzajímavější. Po stranách vítězného oblouku stojí dvě postavy obětující: mužská drží model kostela, ženská obětní mísu, — patrně zbudovatelé této kaple; pravdě podobně jsou to Znojemské kníže Lutold a jeho manželka Itha (začátek 12. stol.). Nad vítězným obloukem oblak, z něhož vztahují se dvě ruce žehnající a přijímající oběť — znázornění neviditelného Boha. Následující výjev představuje povolání Přemysla oráče na knížecí stolec český: čtyři jezdci blíží se k Přemyslovi, stojícímu za primitivním pluhem (v podobě t. zv. háku — nejstarší vyobrazení českého pluhu!) taženým dvěma volkama; na stylisovaném (románsky) stromě za Přemyslem visí střevíce a mošna. K této skupině patří ještě tři osoby, z nichž poslední, od Přemysla oddělená okénkem, podává jemu záhadný předmět (vínek knížecí? Figuru tuto pokládají někteří za Nezamysla, jiní za Libuši). Následuje 6 figur vesměs v krzně (plášti) se štítem a praporečkem.

3. Cyklus předvádí 19 figur podobných předešlým, vesměs mužských; 9 z nich nemá krzna, jedna pak má odznaky královské (korunu a žezlo). Není pochybnosti, že postavy tyto představují Přemyslovce — nejstarší portréty jejich.

Na kopuli nad třetím kruhem 4 evangelisté, mezi nimi 4 šestikřídlí serafini. Malby pocházejí pravdě podobně z XII. stol., obrazy obsahu církevního připomínají ráz byzantský. Stavba zneužívaná po dlouhé věky k profánním účelům (za krčmu i svinský chlév!) obnovena byla v letech osmdesátých, malby pak počátkem let devadesátých Th. Melicherem. (V. Houdek: Hradní kaple Znojemská, v Čas. Muz. Ol. čís. 57—61, kdež udána starší literatura o této kapli.)

(Příště dále.)

Ze zápisků farního archivu Jimramovského. Podává Vojtěch L. Marzy. (Pokračování.)

IV. Léta 1615 v pátek po Navštívení Panny Marie, totiž 3. dne Julii, Pavel Vlasatý, rodič z Kozlového ze Slezska, dostal se do vězení za příčinou tou, že jest v jedné vsi u Bíteše sedlákovi koně ukradl, ku právu outrpnému podán byl, toto vyznal:

1. V Evančicích s nějakým Jiříkem Černohorským se tam shledal a s ním do té vsi šel; přišedši v pátek před sv. Trojicí na noc k tomu sedláku, jej za nocleh žádal, a vstavše ráno v sobotu, toho sedláka se ptal, kudy jest cesta k Bíteši, i okázal mu sedlák.

2. V sobotu večer do té vsi zase přišel a žádnému se neukázal a sám v noci tomu sedláku z maštale toho koně ukradl a s ním až do Jimramova ujel a prodati chtěl.

3. Sedlo, uzdu též z tej marštale vzal. Té vsi ani sedláka jmenovati neuměl.

4. Na Rejci voprátku v marštali vzal za tou příčinou, kdyby více k některému koni někde přišel, měl jej čím pojímati, neb je více krásti umínil.

Pro kteroužto příčinu mečem sťat jest léta a dne svrchu psaného. —

V. (Viz čís. II.) Léta 1615. 14. dne Julii Jan Pekař z Austupeček, dostanouc se do vězení za příčinou na něj patrného vyznání Jana Ryšavého, k outrpnému právu poddán jest, toto jest vyznal:

1. Ty peníze Jindrovi Sládkovi že nevzal, sám je kočí vzal a ty peníze v sklepu zakopal, a Jan Pekař jsouc na stráži na pavlačce stál, měl na něj hvizdnouti, kdyby kdo šel; potom když kočí od toho sklepu šel, pekař ty peníze do pekárně k sobě vzal a pod cihlu schoval, a když zámku pryč ušel, ty peníze sebou vzal a je zutrácel; bylo jich summy všech 18 R.

2. Když z zámku preč ušel, přímo až do Prahy šel a šaty své do pytle panského dal a v něm je nesl, v Praze pět neděl nemocný ležel a tu ty peníze sutrácel. Sukna na kalyhoty a plášť, v kterýmž chodil, sobě koupil; z Prahy, když z nemoci povstal, do Tejnice šel a u jednoho ševce své šaty s tím pytlem nechal a odtud na schvále do Jimramova šel a času večerního vraty do zámku vešel a žádného neviděl a na schodě proti pana Šlejglovského pokoji seděl, a když svůj čas uhlídal, kamnami to toho pokoje vlezl.

3. Vlezše do toho pokoje, kožišek, truhličku, ručnici, boty vzal a zase kamnami vylezl a ze zámku vraty vyšel, nebyly zavřeny. Truhličku do lesa nesl a ji poloupal, v ní kus vosku a jakési listy našel a boty že dral.

4. Když truhličku vyloupil, šel do Sedlišť a v jedné chalupě do rána ležel, a odtad zase do Tejnice císařské k tomu ševci přišel a tu ručnici jemu za 3 R. prodal.

5. Po smrti kočího do toho pokoje se vloupal a do zámků věsutých prachu nasypal, aby se rozkočily, neb sirkou mínil ten prach zapáliti a truhlici mínil vyloupiti a v ní peníze pobrati.

6. Z Tejnice do Austopeček šel a kožich u své sestry Lidmily zanechal, až posavad u ní zůstává, o tom matka, sestra švagrovi, ale bratr o něm neví.

7. Vzal stříbrných lžic, když u J. M. pána v službě zůstával na zámku: hladkých čtyry, a když s Její Mí. paní do Židenic jel, tam vzal dvě erbovní též stříbrných, a přišedši do Prahy, takové lžíce židům na tarmarce prodal a jednu každou lžíci za 23 gr. dal.

8. Tři měřice žita od vobročníka na čeládku přijal, dvě dal zemleti a jednu Tobiášovi pekaři, jinak Kulhavému, do Poličky za 13 gr. prodal. Potom opět dostavše druhou měřici žita, témuž Tobiášovi ji za 13 gr., když sobě v panským mlýně mlel, prodal, a Tobiáš mu pravil, bude-li mu co kdy zvíce zbejvati, že od něho koupiti chce.

V tom pokoji, do kterého se dobyl, v těch zámcích ten prach mínil zapáliti, aby se ti zámkové roztrhli, křesadlo sebou měl, aby sirku rožel.

10. Mateři své 4 R. a za dvě košile plátna vzal a svému pánu, panu Viktorejnovi z Žerotína 8 R. z kalihot, když jeho milosti šaty vyčesával, neb tehdy u téhož pána sloužil.

11. Bratru svému 4 R. vzal a hrozil mu, že jej poseká!

Co tuto koliv vyznal, že jináče není, na tom že umříti a svou duší spečititi chce.

Jakož pak dne 15. Julii za takové své zlé činy konec života svého vzal a provazem strestán i voběšen jest. —

VI. Léta 1617: 2. dne Maji, Lída, dcera neboštíka Šimona Štěpánova ze vsi Pavlovic, budouc u Krištofa zámečníka v Jimramově za dívku zjednána, s týmž Krištofem se cizoložného hříchu dopustila, pro kteroužto příčinu strestána býti měla, byla na milost dána. Však ona na to nic nedbajíc, znovu s Krištofem cizoložila, kterážto k outrpnému právu dána jest, toto vyznala:

1. Nejprve jak z předešlého vězení vyšla, s zámečníkem hned v Pavlovicích obcování své měla, a otčím její o tom lotrovství věděl a jí domlouval, že zámečníka užívati neumí, aby své vyživení podle ní měl buď na maso a chléb, a když v některých příčinách jsouc od otčíma svého ponutknuta k těm věcem, odporovala, otčím ji pro tu příčinu od sebe vyháněl, a kdyžkoli do města chodil, vždycky od zámečníka masa, chleba sobě dom přinášíval.

2. Z Pavlovic do Telecího když šla, Václav Čadík z Telecího, maje návěstí od zámečníka, proti ní až na panské kopajiny vyšel a ji k sobě do domu uvedl a za několik neděl u sebe přechovával pravíc, že ji zámečník do smrti neopustí, potom Viktorejn, syn jeho, do Čech zavedl a zámečníkovi, kterak se po ní ptáti má a kudyby jíti měl, každou ves rutkou na papíře spisoval.

3. Též Viktorejn jim jinší jména dával, aby se zámečník jmenoval Václavem, a jí Dorna; on se jí pravil býti manželem a zámečník bratrem, tak aby se lidé nevtípili jejich lotrovství, kteréž jsou mezi sebou páchali.

4. Václav Čadík ji ve čtvrtek před posvícením zdejším do domu zámečníkova uvedl a tu za tejden se skrývala.

5. Viktorejn, syn jeho, o témž posvícení chtěl ze zámečníkova dvoru ku panu ouředníku z ručnice udeřiti, a když dom do Telecího přišel, mluviti měl, že kdyby někoho nebylo, že Jimramov by Jimramovem byl, a pan ouředník toho hoden jest, buď na lesích aneb na potkání k šelmě měcha-

týmu kulkou z ručnice udeří. Též i Čadík starý sám pravil, kdyby mu sám dal kulkou, kdoby se s ním o to soudil, poněvadž mu divně přezdíval a nadával.

6. Že jak Václav Čadík tak Viktorejn syn jeho k jejich lotrovství a se scházení největší příčina jsou a ke všemu zlému dopomáhali.

7. Šatu, totiž cích 8, ručníků 3, ubrus 1 Václav Čadík od zámečníka přijal, a zámečník, když k ní přišel, doptání na ni činil, přijalali by k sobě takové šaty od Čadíka, odpověděla, že nepřijala takové šaty, že až posavad zůstávají.

8. Viktorejn, syn jeho, mluvil, že Václav bratr její jí na těžkost stojí i že hoden, aby mu na potkání kulkou dal.

9. Nejprvnější plod že pozbyla tímto spůsobem: škrobař, kterýž zde býval, zámečníku radu dal, aby kopytníku usušil a dal jí vypiti; ona to užívala a tak svého plodu zbyla.

10. Jakž u vězení předešle u Jiříka Šťastného zůstávala, a on zámečník k ní již chvíli na noc budouc chodíval, a toliko s ním třikrát v síni obcovala. Jiřík Šťastný, Zuzana, dcera jeho, neb s ní v světnici líhávala, o tom jsou věděli a od zámečníka chleba, peníze a jiné potravy dcera i Lukáš, syn jeho, s vinšováním dobrého dne i noci nosívali. Též Jiřík Šťastný, budouc rychtářem, když zámečník u vězení šatlavního zůstával, k němu chodíval a do několika hodin na noc v šatlavě zůstával a s ním šepty míval, a když domů přišel, řekl: Lidé o co vy se nemrzíte.

11. Předce na Václava Čadíka (že spolu i synem svým) pravila, že o panu úředníku Jimramovském nic dobrého nesmejšleli, a starej jej zastřeliti, kdyby kudy skrze chrastiny neb křoví jel, a on na něj trefil, umínil pravíc, že šelma měchatá toho dávno zasloužil, tou příčinou že ze světničky své dohlídá tak, že pro něj nic z domu zámečníkova odnésti nemůže. Též i mladý, totiž syn jeho, mluvil, že k šelmě měchatýmu z ručnice udeří, že nemůže na kovadla pro něho vzíti a odnésti.

12. Viktorejn Čadík s ní jako manžel vlastní obcoval.

13. Krištof zámečník jí mluvil, že jest pro ni moc utratil a velkou pokutu dáti má, protož aby mu k vůli byla, že ji do smrti neopustí.

A Václav Čadík i Viktorejn, syn jeho, toho jejich lotrovství všeho původ a příčina jsou.

K těmto všem artykulům se přiznala, a to že pravda jest, svou duší spečetila, kterážto pro takové vejstupky a cizoložstva 5. dne Maje za živa zahrabána jest a konec života svého vzala.

VII. Vyznání dobrovolné Václava Čadíka ze vsi Telecího v úterý, den památný svatého Prokopa léta 1617.

Podle na něj outrpného vyznání Lídy Štěpánovy (viz čís. VI.) ze vsi Pavlovic:

Nejprve s Viktorýnem, synem mým, a Krištofem zámečníkem nad tom jsme se snesli, abychom pana ouředníka Jimramovského zastřelili pro příčinu tu, že zámečník sobě, že mu lotrovství jeho přehlídati nechce a ze světničky všecko vidí, co on v domě svém dělá, stěžoval.

Druhé: Od Zuberskýho kůži vydrovou jsem přijal a v Litomyšli jednomu kramáři, kteréhož já neznám, za 2 R prodali a penězi jsme se rozdělili.

Třetí: S Václavem Chrudimským toliko jsem jednou ryby lapal v řekách pána vašeho, postihl nás Šimon Cvekl, čeledín panský, pobral nám ryby, a Chrudimský ode mne utekl jest. —

Podle kteréhožto dobrovolného vyznání z jistého poručení J. M. urozeného] pána, pana Jana Dubského z Třebomyslic a na Jimramově, pána našeho milostivého a dědičného, ku právu poddán jest.

V středu, jsouce k němu outrpným právem přikročeno, toto jest vyznal:

1. V Šoustarkách jsem jednoho jelena zastřelil, maso doma strávil a kůži sem zámečníkovi do Jimramova za 1 R. a 15 gr. prodal a čtvrt masa daroval.

2. Myslivec, jménem Václav z Domoradic, zabil laň s Viktorýnem, synem mým, a maso vnesli do jednoho kbela, játry mi toliko dom přinesl, a myslivec ten masa něco sobě i kůži dom vzal.

3. S Jírou, synem Víta, myslivce z Borovnice, kterej u Louže konec vzal, rybník pstruhovej za Krásným v lukách rychtářových jsme spustili a jinými rybami jsme se rozdělili. Komu on svý dal, nevím. Nežli já svůj díl doma sem strávil.

4. Týž Jíra zastřelil srnce, vstrčil jej do kbela, a já mu jej zase ukradl, maso sem doma snědl, a kůže mi ščervivěla.

5. Valentin Zrůst z Telecího s hutařovými syny Mikulášem, Martinem a Mackem, synem Teplýho ze vsi Rybnýho, mnoho na můj sak ryb v řekách pána vašeho lapávali a krby kladli.

6. Martin, syn hutaře, a Macek, syn Teplýho z Rybnýho, sklopce na gruntech pána vašeho na vydry a kuny na můj sak dělali, líceli i mnoho lapali. Já jsem též několik laň lapil, a kde jsem prodal, v paměti snášeti nemohu.

7. Valentin Zrůst ze vsi Telecího sám mi povídal a se pochloubal, že v stavě mlynářově v Krásným na pstruhy provazce líčí a ne málo lapavá a psa že sebou na stráži vždycky mívá.

8. Když jsem jednoho času na svý louce trávy sekl, bylo před večerem, Martin, syn hutařův, a Matěj Teplýho z Rybnýho přišli na hraničiny s kordem, aby když pstruhy jdou, je sekali, natrefil se Honek k tomu, přijdouc ke mně, aby jim ten kord vzal, jeho jsem pobízel. Nechtěl jim ho vzíti a potom, že jim ho nevzal, litoval.

9. Viktorejnovi, synu svému, a Václavovi Chrudimskýmu udice jsem dělával a strojil a, aby šli na ryby, kde budou moci co lapiti, aby lapali sem povoloval.

10. Jakubovi, rychtáři Teleckýmu, k žádosti jeho pro pana purgmistra a paní v řekách pána vašeho dvakráte ryb nalapavši, když soud držán býti měl, jsem prodal. Hanzl servus ty ryby pánům vařil a, že jsou z řeky pána vašeho, rychtáři i manželce jeho jsem pověděl. Když jsem pak témuž rychtáři za víno některý groš dlužen zůstal, ten dluh rybami a raky sem platíval, a více od manželky jeho, abych jim ryb přinášel, napomínán jsem byl. Kdybych

tak, jakž mi napomínali, činil, snad bych od hejných pána vašeho aneb pána z Kolovrat postižen dávno bych v těch místech, v kterýchž neničko jsem, byl bych přišel, ale ode dvou let jim jsem v tom posluhovati nechtěl.

11. Janovi starýmu Skočovskýmu v Poličce jsem ryby prodával. Nebo mne vždy, abych mu přinesl, žádal, a když mně v městě uhlídal, že jiným nosím a jemu nic, mně jest domlouval.

12. Neboštíkovi Mikulášovi Ploučanovskému, Nikodémovi Velkýmu a Plachýmu z těch řek, ale když jsem je projednány měl, jsem nosil a prodával.

13. Krby jinak vrše Jankovi mlynáři z Krásnýho jsem vytřásl a ryby Jakubovi, rychtáři teleckýmu, prodával a někdy darmo dal a sám něco sem doma snědl.

14. Viktorejn, syn můj, býval se mnou a takových ryb lapati mi i všeho dělati zlého nápomocen byl a o zdraví pana ouředníka vašeho, kterak by k tomu přijíti a jej zastřeliti mohl, přemejšlel, a v jiném ničem ho nezastávám. Jíru, druhého syna mého, kterej v Rybným jest, že jak živ nic zlého nečinil, zastati mohu.

15. Na Švandově poli navázal jsem 3 votepě v snopích žita, chtíc je domu odnésti, v tom mně Švanda postihl, když jsem tu jednu otep nesl, házel za mnou kamením, a já za to žádal a prosil, aby na mne toho nepronášel.

16. Tomášovi Musilovi přízi svou vlastní, 2 štuky, z které mi plátno dělati měl, jsem ukradl a z bidla smekl.

17. Valenta Zrůst v řekách pana z Kolovrat často ryby lapával, sám jsem jej jednou postihl a skrz smrčí se na děj díval, že s nožem dobytým v řece po vodě, lapajíc ryby, chodil. Nadívajíce se jemu dosti, potom jsem se jemu ukázal, a on, abych na něj nepovídal, za to mne prosil.

18. Já tak sám v paměti snášeti nemohu, v týchž řekách pánu z Kolovrat ryby na udici i jinak jsem lapával. Jeden čas stoje na Škubalovej louce, když jsem lapal, Macek z Lačnova na mne trefil chtěl, na mne z ručnice uhoditi, a tak mne dostal, však mne, abych toho přestal, jest mne napomínal a od toho času abych sobě léta počítal, pravil. Od tej doby řek páně z Kolovrat jsem se vystříhal. Ty pak ryby, které jsem v těch řekách lapal, rychtářovi Teleckýmu a Janovi Starýmu Skočovskému jsem prodával a něco sám doma strávil.

19. Na palouce Švandově, na gruntech pánů svých jednoho srnce jsem zabil, zámečníkovi do Jimramova za 15 gr. prodal a masa něco daroval a ostatek doma strávil.

20. Kdykoliv jsem na lukách svých sýkával, vždycky jsem sobě k svačině a k večeři v řekách pána vašeho ryby, raky lapával.

21. Znám se k tomu, že jsem tu Lídu u sebe za několik neděl přechovával a zámečníkovi i synu mému lotrovství od nich páchané přehlídal a k němu dopomáhal a potomně, když jste ji hledali, syn můj ji do Čech zavedl a zašikoval a za svou manželku ji pokládal a svou ženu za 10 gr. prodal, též od zámečníka na vychování týž Lídy 2 věrtele žita a masa několikráte jsem domů jí přinášel.

Co pak více jsem prv hned z své mladosti věcí zlých provozoval, to všeckno v paměti své snášeti nemohu.

Na tom na všem, což tak dobrovolně i na trápení týž Václav Čadík vyznal, jsa na místo popravištné vyveden. Od práva rychtářského, jestliže by to všecko věrná pravda, což tak mluvil a vyznal, byla, dostatečně napomínán, aby žádnému z těch lidí, kterýchž se tak dotýče, nebylali by pravda, křivdy nečinil a duši své, poněvadž jeho poslední hodina nastává, neublížil a na tom chceli umříti, aby pověděl. Kterýž, cokoliv mluvil a vyznal, že pravda jest a na tom umříti chce i duši své že neublíží, oznámil. A tak podle ortele (ač jináče vedle velikosti skutku svého spáchaného) v pondělí po památce mistra Jana z Husince a mistra Jeronýma Pražského od mistra popravního mečem odpraven jest. Stalo se dne ut supra a léta 1617.

VII. Léta 1640, dne 3. 7bris, Jan, syn zůstalý po neb. Vavřincovi Ptáčkovi ze vsi Borovnice. Byvši ten čas sládkem v pivovaře panským při zámku Jimramově, původem ďábla zoufavši sobě, zapomenouc se nad Pánem Bohem a na svou dobrou pověst, vejdouc večer ze zámku ven, vskočením do rybníka panského naproti mlýnu ležícího se jest utopil. Kterýž podle takového zoufalství vedle nálezu právního ortelován jsouc, mistrem popravním odpraven, čtvrcen a na hraničníku zahrabán jest. Stalo se dne a léta ut supra. (Příště ostatek.)

Chvališov. Qualischaw = Chval(i)cov = Chvalcov = Falcov, dnes obecně tak nazývaný, má vždy správně čten a mluven zníti: Chvališov; jest to nyní mlýn na Tišnovsku, $^3/_4$ hodiny cesty jižně Dolních Louček položený, nebo jinak: nedaleko stoku dvou vod, a to: řeky Bobrůvky a potoka Libochovského. Ještě podnes má rozsáhlé pozemky: pole a lesy.

Druhdy tvoříval samostatný statek a snad větších rozměrů, než-li jest dnešního dne, proto přece držitelé jeho vděčně a rádi přijímali úřady pohradního na blízkém hradě „Loučce" v malebném údolí „Mezihoří" u Dolních Louček, náležejícím po mnoho věků mocnému rodu panskému: pánům z Kunina Města (z Kunštata).

R. 1354 vládl Chvališovu Hodslav a manželka jeho Gertruda. Jejich zeť Ješek (Jan) téhož roku dne 29. m. prosince prodal knězi Bartoloměji, kaplanu kláštera Vojslavanského, jeden lán v Damnicích, vesnici $^1/_2$ hod. od Jiřic na Krumlovsku, za 18 kop gr. za přítomnosti těchto svědků: Přibíka z Lomnice, Bernarda z Louček, Hynka z Hradčan, Jakuba, provinciala na Veveří, Henzlína z Lubné, Bohuše z Piškova, Vítka, rychtáře v Tišnově a bratří: Budka a Vrše.[1])

[1]) V. Brandl, Cod. dipl. Mor. VIII. 231 -2.

L. 1366 buď týž anebo již jiný Ješek z Chvališova prodal Dětřichovi, purkhraběti z Lúčky, a bratru jeho Markvartovi dvůr a dva lány v Chvališově za 36 kop gr. Týž Dětřich přikoupil od Dobše Dýky a Hrabiše, bratří z Řikojína, v Řikojíně dvůr rolí za 20 kop gr.[1])

Bratři tito zakoupili si Modřičky, jež dosud polohou svou úplně jsou neznámy, anebo lénem obdrželi část Modřic u Brna od Olomouckých biskupů, jimž pro menší rozsáhlost „Modřičky“ snad přezděli; neboť r. 1377, 1400 a 1402 byl v Modřicích skutečně usazen Markvart, zvaný Černý z Modřic, později seděním v Měňovicích, jako man kostela Olomouckého.[2]) Jako páni „Modřiček“ prodali r. 1377 v Chvališově dvůr rolí a dva lány úroční, ve vsi Řikojíně též dvůr polí špitálu pro chudé u Tišnova k rukám urozeného Arkleba ze Stařechovic a se svolením zvláštním markhraběte Jošta.[3])

Jich potomek nebo příbuzný Staněk z Chvališova koupil si Moravec a vzal na něj r. 1406 na spolek svého svata Jana z Říček, jenž měl za manželku Margaretu z Chvališova, vlastní jeho sestru.[4]) Brzo potom přikoupil od Kateřiny, ženy Petrovy ze Smrčka u Pernštejna, její věno ve Lhotce[5]) po jejím prvním muži Jindříškovi.[6]) R. 1412 od Václava ze Březí trhem nabyl Radkova (u Moravce), na nějž do spolku pojal svoji sestru svobodnou Anežku,[7]) pak od Mixy z Blažkova kupní smlouvou dostal v Blažkově dvůr zpupný se čtvrtinou „Černého Lesa“, kteréhož zboží ihned postoupil svému druhému svatu, Ondřeji Brumovi z Litomyšle, aby na ně své manželce, Ofce z Chvališova, sestře Staňkově, ze Lhotky převésti mohl 18 kop grošů věna.[8]) Konečně roku 1416 od Bluda Kralického z Kralic tržně získal příslušenství otce jeho ve vsi Jemnici též u Moravce.[9])

---

[1]) Zem. dsky vkld. IV. 393, V. 393.

[2]) V. Brandl, Cod. dipl. Mor. XI. 59. XIII. 92, 123.

[3]) Zemské dsky VI. 510.

[4]) Zem. dsky VIII. 443.

[5]) Zaniklá osada blízko Moravce; její pozemky dnes má obec Mirošov.

[6]) Zem. dsky VIII. 502.

[7]) Tamtéž IX. 340, 341.

[8]) Zem. dsky IX. 354, 355, 359.

[9]) Tamtéž XI. 238.

Takto stal se snad poslední pán Chvališova zakladatelem nového, dosud jím scelkovaného panství Moraveckého. Trávě život ve stavu panickém, žil se svojí sestrou, pannou Anežkou.

V rozháraných dobách za markhraběte Jošta stranil činně markhr. Prokopovi, statně pronásleduje a potíraje mocí svou pomocníky Joštovy, ač ve mnohé neshodě i svým stranníkům ubližovati si dovolil, jako se stalo r. 1406 spolutovaříši jeho Janu ze Žebětína, jemuž vzal v Žebětíně patero koní za 40 kop gr.[1]) Hlavní zřetel obrátil ke straně protivné: svému sousedovi na hradě Mitrově, Janu Hlaváčovi z Hronova, Bludovi z Kralic, měšťanům Velkomeziříčským, kteří tehdy vydatně markhraběti Joštovi pomáhali dobývati hradu Náměště z moci Lva z Náchoda a j. Jmenovitě r. 1409 20. prosince Jiřík, súkeník z Meziříče, žaloval naň, že jemu s Janem Kosou z Okrašovic a pohradním na hradě „Lúčce" pobral na cestě sukno, kóň a peníze za 30 kop gr. a brzo po tom r. 1410 přijed na Hlaváčovu dědinu do Stražku, tam pravým pychem mlýn jeho zrubal, pobral, mlynáře jal a stavy strhal, spůsobiv takto 20 kop gr. škody.[2])

Žil do r. 1419. Hned po smrti jeho na živě jsoucí sestry Anna, někdy Onšová ze Lhotky, z Ostraty, a Margareta z Říček žalovaly Anežku Radkovskou ze Lhoty, že vpadla ve všecko zboží bratra svého vlastního nedílného, Staníka Chvaličovského z Moravce a nechce jim navrátiti nábytku ani peněz ani statku jejich, jež jim Staněk po otci jejich pobral. Anežka jsouc svého bratra Staníka mocna všeho zboží, nechce jim navrátiti statku, jehož si první cení na 50, druhá na 70 kop gr. stř. Páni soudci slyšíce vývody pravili, že Staník sestry své jako sirotky při sobě měl, je i druhé vydával. Tato Margareta z Říček, muže majíc devět let, i neupomínala a ještě má a po těch letech upomíná, zdálo se pánům, že nemá tomu póhonu odpovídati.[3])

Dvůr Chvališov sám, ač prodán byl Tišnovskému špitálu, neznámo jakým spůsobem dostal se v moc Jana z Lomnice, jenž jej 1415 jako nejvyšší komorník cúdy Brněnské prodal rytíři Artlebovi z Věteřova i hrad Deblín se vsí, dvorem a dvěma

---

[1]) V. Brandl, Půhony II. 23.

[2]) Tamtéž II. 183, 188.

[3]) Tamtéž II. 44, 133.

zahradama, ves Nelepče, Český, Srnovnický mlýn pod Herolticemi, Ceblovice, Holasice, Podolé se dvěma mlýny, Maršov, Braniškov, Žďárec s jedním člověkem, Prosetín, Katov, Novou ves, Jestřebí, Blahnov se dvorem, Chvališov se dvorem, les „Bořešín", les „Dehetník" a rybník v Deblíně.[1]) Od dob těch byl Chvališov vždy součástí panství Deblínského. R. 1470 páni z Boskovic prodali Deblín s připojenými osadami, mezi nimi i Chvališov se uvádí a teprv r. 1502 do desk zemských vkládá. V následní době, zejména r. 1713 byl tu již mlýn „Falcovský" jmenován „Chvalcovský". V soudních spisech Velko-Bítešských se praví, že zlosyn šel na „Chvalcov" a mlynáře Václava Doležala okradl.[2]) Dnes v katalogu duchovenstva biskupství brněnského zapsán je „Chválsov" (Falsower Mühle) $1/4$ hodiny vzdálený od farní osady Dolních Louček. Má 11 obyvatelů.[3])

Jan V. Tvarůžek.

Klub přírodovědecký v Prostějově. Zpráva za rok 1898. V Prostějově nákladem klubu, tiskem Jos. Vrly 1898. Mimo obě dosavadní střediska našeho moravského života kulturního, mimo Brno i Olomouc, přibyl nový člen organisace české práce vědecké na Moravě; utvořila se společnost, která vůči starším našim spolkům vědeckým — Matici Moravské a oběma spolkům musejním — vytkla si cíl úžeji odborný. Ač všecky tři společnosti jmenované nevylučují přírodních věd ze svých publikací, přece přirozeným vývojem věcí braly se jejich práce směrem, jejž udávali čelní pěstitelé vědy české na Moravě: směrem historickým, archaeologickým, lidopisným a filologickým. V těchto vědách jmenované společnosti vykonaly úctyhodnou práci, vydaly spisy základní důležitosti, jež se směle mohou měřiti s publikacemi akademií. Vědy přírodní pochopitelně ustupovaly do pozadí při tomto úsilném pěstování oborů jiných, a pracovníci čeští byli odkázáni na Prahu a Vídeň. Proto bylo založení přírodovědeckého spolku na Moravě potřebou skutečnou a nutnou. Prostějovským přátelům věd přírodních náleží zásluha, že přikročili k činu a hned první rok

---

[1]) Zem. dsky XI. 97.

[2]) Pozn. v Býteš. arch. VI.

[3]) Catalogus vener. cleri dioec. Brun. pro a. 1898 str. 88.

dovedli soustřediti v nově založeném svém spolku všecky téměř pracovníky moravské. Úkoly, které z poměrů našich plynou pro přírodovědecký spolek český na Moravě, jsou: popularisovati vědu se zřetelem na ohromný její význam pro průmysl a hospodářství a přispívati k přírodovědeckému výzkumu Moravy. Jak v obou těch směrech pracoval a jakých výsledků se dodělal za prvý rok své činnosti, o tom předkládá Klub přírodovědecký v Prostějově svou první výroční zprávu.

Popularisování věd přírodních konáno přednáškami v Prostějově a v Lipníku; tituly a obsahy přednášek, jež uveřejněny ve zprávě, ukazují, že Klub dobře pochopil úkol lidově naučných výkladů a že volena byla themata zajímavá, prakticky důležitá a brán pečlivý zřetel na přírodní poměry okolí Prostějovského a vůbec země Moravské. Na venkov snaží se Klub šířiti poznání přírody též rozdáváním soustavných, instruktivně upravených sbírek školám; tím jednak staví se školní vyučování přírodopisu na vyšší stupeň, jednak učitelstvu dává se popud a vodítko k pěstování a šíření nauk přírodních. Celková práce za minulý rok v tomto směru vykonaná representuje se ve zprávě kustodově slušnou číslicí 2817 rozdaných přírodnin.

Výzkumná činnost Klubu přírodovědeckého sděluje se ve zprávě pojednáními, předeslanými výkladu o spolkovém životě za rok minulý, a některými přednáškami.

Z oboru geologického pojednává Dr. M. Remeš „O zkamenělinách bludných balvanů z okolí Příbora“. V bludných balvanech, za doby ledové až ze Skandinavie do poříčí Odry dopravených, zastoupeny jsou vedle nejčastějších hornin krystalických (žulový balvan před technikou v Brně!) též usazené horniny z různých vrstev zemí severních. Z moravského území dosud nebyly známy zkameněliny v bludných balvanech; Dr. Remeš popisuje zde první dva nálezy, silurskou houbu Astylospongia praemorsa Roemer a nový druh korálů Polytremacis Lindströmi Remeš, pocházející z křídy baltské. Další nálezy křídových korálů a houby mořské, dosud neurčené, autor dodatkem ku své práci oznamuje. Obě popsané zkameněliny jsou vyobrazeny na tabulce velmi úhledně provedené. Stručný přehled dnešních vědomostí o bludných balvanech našich obsahuje výtah z přednášky Dra. Remeše ve Zprávě na str. 49.

Nové naleziště lepidolithu na Moravě sděluje prof. Jos. Uličný z Radkovic jižně Hrotovic. O geologii okolí Prostějovského konal dvě přehledné přednášky prof. V. Spitzner; jsou uveřejněny v obšírnějším výtahu a obsahují mnohé zajímavé jednotlivosti, zvláště o útvaru neogenovém.

„Otázka nefritová a jadeitová a jadeity moravské“ jest pěkný souborný přehled, sestavený inž. Lad. Červinkou; pokud se týče otázky, vyskytuje-li se nefrit na Moravě, nelze dnes na ni odpověděti přisvědčivě. Kolenati na str. 42. svých „Mineralien Mährens und Österr.-Schlesiens“ uvádí nefrit z Rešic a z Biskupska u Krumlova. Odkud zprávu tu čerpal, není ref. známo; Hruschka ve své zprávě o Rešicích neví o nefritu ničeho a též ho neuvádí ve svém seznamu nerostných druhů moravských; rok po Kolenatém Melion rovněž ani slovem se nezmiňuje o nefritu. Dokladů pro nefrit moravský ve sbírkách prohlédnutých Melionem a j. rovněž není, i jeví se zpráva Kolenatého dosti podezřelou.

Z entomologie pojednává ve Zprávě Jan Slavíček o „Vosách společenských“ (neuváděje však nikde nalezišť!) a Rom. Formánek o „Vzácných broucích moravských“, hlavně z okolí Brněnského. Botanickou zprávu z našich hor podává Fr. Gogela: Z květeny temen moravských Karpat severovýchodních, líče květenu Hostýna, Kelského a Velkého Javorníka, Radhoště a Smrku. Výborně posloužil Klub přátelům botaniky na Moravě též tím, že přehled květeny Moravské, spracovaný prof. V. Spitznerem do Vlastivědy, rozdal svému členstvu ve zvláštních otiscích.

Klub přírodovědecký v Prostějově může vstupovati do druhého roku své činnosti s oprávněným sebevědomím, vykonav hned v prvém roce své působnosti kus poctivé práce vědecké a osvětné. Dalším jeho snahám stálý a plný zdar! *fs.*

Literatura.

Učebná kniha palaeografie latinské. Sepsal Gustav Friedrich. S podporou České Akademie pro vědy, slovesnost a umění. Bursík & Kohout v Praze. 1898. 8⁰. Str. XV. + 230.

(Bibliotheka historická. Doplňkem k Českému časopisu historickému. Číslo 1.)

Jsou náuky, pro které samo o sobě jest nesnadno skládati „učebné knihy“, poněvadž jich osvojení záleží především na praktickém výcviku; a k těmto náleží zajisté také palaeografie. Lze právem tvrditi, že jest možno osvojiti si nejlepší učebnou knihu palaeografickou a přece se všemi těmito theoretickými vědomostmi nastanou nám vážné nesnáze při rozluštování nějaké staré listiny nebo rukopisu, jakož i při jejich časovém určování. Zdá se nám tedy právě označení „Učebná kniha“ v tomto případě méně příhodným, jakož také dosud podobné knihy od učenců nazvány jsou „Návodem“, „Základem“, „Osnovou“ atd.[1])

Pan spisovatel naší „Učebné knihy“ jest si asi také této okolnosti dobře vědom a omezuje také hned první větou v úvodě cíl knihy na určitou míru, řka: „Kniha přítomná chce býti především pomůckou pro začátečníky, poskytujíc jim systematické uvedení do studia latinské palaeografie.“

Neboť otážeme-li se, čemu z takové „pomocné knihy“, nechť už je tak či jinak pojmenována, se můžeme naučiti, nemůže zajisté odpověď zníti: písemné památky čísti a časově určovati; toho lze pouze dosáhnouti cvičením na originálech a dobrými reprodukcemi, a tak bude zajisté nejlepší „učebnicí“ palaeografie sbírka písemných textů, tabulek, faksimilií v bohatém výběru a dobrém provedení. Co nám psané slovo v té příčině může podati, jest pouze: 1. orientace o podstatě písma, tedy o všech oněch věcech, které s psaním souvisejí, jako psací látky, nástroje a m. j. 2. dějinný přehled o vývoji písma od určité doby počínaje až po naše časy. To jest v podstatě obmezený cíl všech podobných knih a také této nové Friedrichovy. Byl by tedy, chtěje pořiditi takovou knihu výhradně pro českou literaturu, mohl se dáti tou cestou, že by byl prostě přeložil do češtiny jednu ze známých a vědou schválených pomocných knih palaeografických. On však raději nastoupil samostatnou dráhu a — pokud jest to možno při výtečné lite-

[1]) Tak na př. uvádíme z nejznámějších: Wattenbach „Anleitung zur lateinischen Paläographie“, Wailly „Éléments de paléographie“, Prou „Manuel de paléographie“, Lohmeyer v překladě vlaského spisu Paoliho „Grundriss zu Vorlesungen über lateinische Paläographie“ atd.

ratuře, která v tomto oboru jest po ruce — umínil si napsati knihu, jež by měla na sobě znak samostatného spracování látky i literatury, — rozhodnutí, které každým způsobem dlužno za nejsnadnější a vědečtější označiti i uznati. Také možno zajisté již předem očekávati, že absolvovaný člen „Institutu pro rakouský dějezpyt", této vysoké školy pro studium historických věd pomocných, jemuž nad to jest dopřáno, svou knihu věnovati výtečnému učiteli palaeografie, professoru Engelbertu Mühlbacherovi, dostojí plnou měrou své úloze.

Nicméně nelze nám pouze několika pochvalnými frázemi nebo stručným udáním obsahu tuto práci odbyti. Pan spisovatel, který se podjímá úkolu napsati knihu v tomto oboru, musí uznati za oprávněné, obecenstvu pak, pro které píše, musí zase býti vítaným, posuzuje-li se kniha vážným kritickým měřítkem. Pan spisovatel jest příliš skromný, prohlašuje-li v úvodu: „v celkovém pojetí, jakož i v rozvrhu díla přidržel jsem se v podstatě osvědčených vzorů cizích. Čím se kniha má od jiných podobných liší — doufám, že nikoliv k svému neprospěchu — jest, že jsem měrou co možno nejrozsáhlejší užil dosavadní literatury . . ." Konstatujeme pak nicméně i v jiné příčině odchylky od osvědčených vzorův a v zásadě chvalitebnou samostatnost. Tak hned při disposici látky, aniž ji však můžeme označiti za správnou a přiměřenou vytčenému cíli „systematického uvedení začátečníkův".

Kniha rozpadá se v úvod o čtyřech paragrafích (str. 1—23)[1]) a v devět stejně seřaděných kapitol, z nichž I. jedná „O potřebách písařských" (str. 24—58), II.—VII. o rozličných písmech (str. 54—200)[2]); VIII. slove „Tachygrafie. Brachygrafie. Kryptografie." (str. 200—218), poslední IX. „Číslice a jiná znamení pomocná."

Zde se tedy stírá ono roztřídění svrchu uvedené „Dějin psaní" a „Dějin písma", o kterémžto roztřídění Wattenbach právem někde

[1]) Jednotlivé paragrafy slovou: I. Definice palaeografie. — Poměr k vědám příbuzným. — Methoda palaeografie. — II. Počátky abecedy latinské a její vývoj ve starém věku. — III. Dějiny palaeografie. — IV. Vývoj písma latinského od počátků středního věku a jeho podmínky.

[2]) Jednotlivé kapitoly slovou: II. Písma majuskulní a kursivní (p. 54—92), III. Písma národní (p. 93—129), IV. Okrouhlá minuscula (p. 130—151), V. Písmo gotické (p 152—179), VI. Písmo renaissanční (p, 180—188), VII. Písmo listin papežských a císařských (p. 189—200).

dí, že se zakládá „na oprávněném starém podání", a také se, jak již z poměru stránek vysvítá, nakládá se tu s oním prvním oddílem, „Dějinami psaní", příliš macešsky. Spisovatel pojal do svého pojednání pouze psací látky a psací náčiní; naproti tomu postrádáme právě tak důležité kapitoly o formách, ve kterých se objevují písemné památky, rukopisy a listiny v onom období, o „písařích" a jejich činnosti „psaní", a také o „miniaturách" a „ornamentice" hledáme poučení v učebné knize palaeografie. Učebnice palaeografie, která nepodává ani nejnutnějšího poučení o „palimpsestech", která neorientuje o skládání pergamentu a papíru v polohy, jejich zvláštní označení a počítání, a rovněž ne o podpisech písařů, s nimiž se v rukopisech tak často setkáváme, o podstatě a výpravě listiny a rukopisu: taková učebnice nutí začátečníka, jemuž tyto věci při prvním praktickém použití děl originálních musí napadnouti, aby sáhl po jiné knize pomocné.

Ve věcných vývodech této první kapitoly v oněch mezích, které si pan spisovatel nikoliv na prospěch knihy stanovil, nelze naproti tomu mnoho vytýkati. Látky psací rozlišuje v „archaeologické" a „palaeografické". Z oněch právem nejdůkladněji se posuzují voskové tabulky, při tom však příliš málo brán jest zřetel k rozmanitému upotřebení jejich ve středním věku. Voskové tabulky s účty francouzských králův z 13. stol., kniha z voskových tabulek göttingské rady, jakýsi druh městské knihy ze 14. stol. a mnohé jiné doklady pro časté upotřebení této psací látky až do pozdní středověké i novověké doby zasluhují právě tak zmínky, jako římské památky toho druhu z Pompej nebo Sibiňska.

Pode jménem „palaeografických" látek psacích shrnují se papyrus, pergament a papír, a jejich dějiny vyličují se stručně avšak správně, s plnou znalostí nejnovější literatury. Totéž platí i o druhém paragrafu této kapitoly, v němž jest řeč o psacích utensiliích a jich upotřebení.

Pro tyto oddíly palaeografických věd máme poměrně tak bohatou literaturu a zvláště v knihách Wattenbachově a Paoliho tak výborné práce, že každý nový povšechný výklad může beze strachu postaven býti na nejjistějším základě.

Přejdeme-li pak k dějinám písma a jeho vývoje, jež začínají u Friedricha II. kapitolou, tu jest nám prodleti hned

u názvu jejího „Písma majuskulní a kursivní“. Spojení těchto dvou pojmů na tomto místě jest nesrozumitelno a jasnosti nepřibude, uvážíme-li, která podřadná oddělení Friedrich zabírá pod tímto povšechným titulem: I. Písmo kapitalní, II. P. uncialní, III. P. kursivní, IV. P. polouncialní. Začátečník snadno by mohl býti sveden, domnívati se, že všech těchto čtvero druhů písma jsou písma jak majuskulní tak kursivní, a bude se asi marně tázati, čím to, že týž pojem, „písmo kursivní“, jednou vystupuje jako druh, podruhé jako odruda. Zkušenějšímu bude se zdáti zvláštním, že se polounciála, která předce má také jméno „předkarlovské minuskule“, zařaďuje do kapitoly, která jest nadepsána „Písma majuskulní;“ avšak právě tak nemůže ji pokládati prostě za písmo „kursivní“. Pan spisovatel v § 4. úvodu (v. svrchu str. 293, pozn. 1), opíraje se o Paoliho, Cariniho, Wailly a j., podal dosti dobrý krátký přehled o t. zv. systematickém rozdělení druhů písma, bohužel však v dalších vývodech a zvláště v této druhé kapitole se ho nepřidržel. Především nejpodstatnější rozlišení druhů písma dle schematu čárového v a) majuskulní písma, při kterých písmena pohybují se mezi dvěma čarami a jsou stejně veliká *A B P F*, a b) minuskulní písma, při kterých jest třeba čtyř čar a jednotlivé litery mají rozdílnou velikost *a b p f*, nedochází u Friedricha k platnosti a neuvádí se začátečníkovi, pro něhož kniha jest psána, jasně na vědomí. Naproti tomu kursiva, kterou spisovatel přiřaďuje k majuskule, spočívá na zcela jiné zásadě, totiž oné, aby písmena co možná se zjednodušila a v dalším vytvoření mezi sebou se spojila, což může se vyskytnouti právě tak při majuskule jako při minuskule; jest tedy majuskulní i minuskulní kursiva.

Bylo by se doporučovalo, pojednati samostatně o minuskulní kursivě, která pro veškeren další vývoj písma nabyla významu, vzíti ji za východisko pro středověké schema písmové vůbec a naznačiti toto její postavení také v disposici. Právě tak jeví se mi nedostatkem disposice a jasného schematisování, mluví-li Friedrich o langobardském písmu jednou v kapitole o kursivě jakožto o odrudě její, právě tak jako o kuriale, a o několik stránek později zase jako o samostatném národním písmě[1]);

[1]) Pag. 82: „V langobardských državách severní a střední Italie možno již od prvních desítiletí VIII. stol. pozorovati vznik lokálního typu

opakování zdá se mi zbytečným a mohlo by začátečníka snadno mýliti.

Tyto zásadné otázky objevily se nám dosti důležitými, abychom je vytkli, nedbajíce nebezpečí, že bychom mohli podrobnostem méně pozornosti věnovati. Avšak právě tak nechci opomenouti, abych nevytkl spravedlivě přednosti knihy. Snahou p. spis. bylo, aby jednotlivá písma dosti dobrými drobnými ukázkami tak přesně karakterisoval, jak to vůbec možno jest u tohoto předmětu, nevížícího se žádnými určitými a pevnými pravidly. Skoro u každého nového písma předvádí změny, které se s jednotlivými literami staly; mohlo se však také zkratkám, které se v tom neb onom druhu písma vyskytují, věnovati o něco více pozornosti, neboť v povšechné kapitole o podstatě zkratek nelze již tak snadno zřetel míti k rozlišení mezi zkratkami všeobecně užívanými a oněmi, které se vyskytují jen v určitou dobu a výjimečně. Zvláště pak vytknouti dlužno bohaté vypočtení znamenitých rukopisů, které se z druhů písmových nalézají, jakož i pečlivé údaje literární[1]), o kterých se spisovatel sám v úvodě zmiňuje a ze kterých vysvítá veliká píle a radost z práce.

Celkem dokazuje kniha přes vytknuté nedostatky takovou znalost látky samé, že nám lze od spisovatele očekávati zajisté ještě důležité příspěvky v tomto oboru. Kéž by především více než přítomná kniha obraly si obzvláštním svým úkolem bádání v českém písmě, v kterémž směru buď si v podrobných pracích buď si v publikacích našich tak cenných a zajímavých rukopisů se stanoviska čistě palaeografického, jak pan spisovatel dotvrdil, ještě všechno leží ladem! —z.

písma kursivního . . .“ — Pag. 94: „Během VIII. stol. počala římská kursiva v langobardských državách severoitalských nabývati samostatnějšího karakteru . . . .“

[1]) V této souvislosti nemohu si odepříti, abych se neprohlásil za rozhodného protivníka methody citovací pomocí značek užívaných od spisovatele. K děsnému *MIÖG* za „Mitth. d. Instit. f. österr. Geschichtsforschung“ a jiným od delší doby již užívaným plnozvučným skupinám písmenovým přistupují u F. ještě „Hübner *ESEL*“, „Wickhoff v. *IKSAK*“ a podobné mnohdy komicky působící zkratky. Uznávám konečně vhodnost značek v lexikálních dílech, ale ve výpravných pracích jsou více než zbytečny a domnělá úspora místa sotva stojí za řeč. Budiž zkracováno účelně, nebudiž psáno, jako u F. p. 83, N. 3 „sanctae“, nýbrž „s.“, ne tak často „manuscript“, nýbrž „ms.“ atd. atd., a dospěje se k téže úspoře místa.

Rodinný nedíl čili **zádruha v právu slovanském.** Sepsal Karel Kadlec. S podporou České Akademie nákladem vlastním. V Praze 1898. V komisi Bursíka a Kohouta. Stran 136.

V předmluvě praví autor dr. Karel Kadlec, že pojednáním svým chtěl načrtnouti staroslovanské zřízení rodinné jen v obrysech hlavních, ale zároveň podati něco nového. Proto neopakuje mnohých věcí literarně již důkladně probraných a jen ukazuje na spisy o thematě obšírně jednající. Chtěje původně vylíčiti jen zádružné zřízení jihoslovanské a rodinný život ruský, zabral se autor i do minulosti právního a rodinného života všech Slovanů vůbec.

Práce jest rozdělena na sedm částí. V prvé části jest podán přehled pramenův a zpráv z literatur jak slovanských tak cizích. Znalost jazyková byla autorovi velmi dobrou pomůckou. Hlavním pramenem jest Bogišićův Zbornik sadašnjih pravnih običaja u južnih Slovena z r. 1874, vedle Zbornika pak Jakuškinovo obyčejové právo z r. 1896. V části druhé líčí autor zádruhu na slovanském jihu napřed z doby nové, aby dle ní lépe objasnil dobu starou, užívaje terminu zádruha, nedíl, rodinný nedíl. Zádruha, rodina širší za posledních desetiletí mizí a ustupuje inokoštivě, rodině užší. (Název „zádruha" vyskytuje se po prvé u Vuka Karadžiće, jinak říká se kuča, zadružna kuča, društvo, bratstvo, skupčina, selo, župa a t. d. Průměrně mívá zádruha kolem 20 členův, výjimkou také bývalo 50 i 60 členův.) Autor podav různé názvy zádruhy, uvádí různá pojmenování členů zádružných, pak starosty (starješiny), promlouvá o společném rodinném statku s různými názvy, ovšem hlavně nemovitém; základní jmění zádružné, movité i nemovité, jest společným vlastnictvím jednotlivé zádruhy. Vedle společného jmění jest jmění soukromé, jehož původně nesměl míti žádný zadrugar. Dále jest pojednáno o volbě starostově, o právech a povinnostech starostových, o ženě starostově; starostou může býti i žena. Vylíčeny jsou práva i povinnosti zadrugarů, rozdělení zadrugarů na odrostlou a na malou čeleď, domácí rada z odrostlých mužů. Učiněny jsou zmínky o poručenství, o vdovách, o dědění (podle práva obyčejového dědí jen muži). Autor přechází pak k dělení zádruh a podává příčiny a trojí způsob dělení, totiž úplné rozdělení, částečné rozdělení a pak jen oddělení jednoho zadrugara

nebo vyloučení (za trest). Movité jmění bývá děleno vždy dle hlav, nemovité z pravidla dle větví (kolen). Na konci rozhledu po nové době koná autor přehlídku zádružných zákonů z bývalé vojenské hranice, z Charvátska a Slavonska, ze Srbska i z Černé Hory. Vylíčiv novější a nynější dobu zádružnou, uvádí autor doklady ze zákonů starých, Vinodolského z r. 1288, Polického z r. 1400, Trsatského z r. 1640, ano i ze zákonníka caře Štěpána Dušana (z r. 1349) a naposled dodatky z práva Dubrovnického z r. 1272.

V části třetí vylíčen jest rodinný nedíl v právě ruském za doby nové, aby lépe bylo porozuměno době staré. Rodinný nedíl jest zachován dosud v guberniích velikoruských, u Malorusů jest řídkostí. A jako u Jihoslovanů může vzniknouti umělá zádruha lidí původně sobě cizích, tak i v Rusku, jakož vůbec ruský nedíl podobá se zádruze i počtem členů svých i správou, jměním i dělením a t. d. Autor jako u Jihoslovanů dle starých ruských zákonníků dokazuje minulost nedílu rodinného (Ruská Pravda z 11. století, Pskovská Sudná Gramota zl. 1397—1461, Sudĕbnik Ivana Vasiljeviče z r. 1497, Sudĕbnik cařský z r. 1550).

V části čtvrté jest pojednáno o rodinném nedíle v právě českém. Autor (str. 75) praví, že z četných dokladů vidíme, že rodinný nedíl byl u Čechů ústavem všeobecným, který zabíral nejen široké vrstvy svobodného obyvatelstva, ale i rodiny šlechtické, ba i rod panující, a že obmezoval se u Čechů obyčejně jen na rodiče s dětmi a na bratry s dětmi, pokud se týče, na strýce a synovce, a proto že názvy „bratří nedílní“ a „strýcové nedílní“ v českém právě jsou velmi případné.

Autor podává listinné doklady o nedíle již ze 12. a 13. stol., pojednává o „ssutí dědin“ (rodinném retraktě), o spolcích (sstupcích), umělých to nedílech, o právech společníků v rozhodování o společném jmění i v řízení soudním, o právech žen a dcer, o rozvázání rodinného nedílu a t. d. Autor ukazuje, že rodinný nedíl u nás byl ještě za 16. stol., že sstupky již hynuly koncem 15. stol., a že přirozený vývoj českého práva přerušen byl obnoveným zřízením zemským z r. 1627 (v Čechách) a 1628 (na Moravě), kdež výslovně se praví, že moc rodinného „společenství dokonce žádného gruntu a podstaty nemá“, a sstupek

tu jest prohlášen za „nezpůsobnou věc“ a za „neřád“. U Slováků uherských zachoval se rodinný nedíl až po naši dobu.

V části páté líčen jest rodinný nedíl v právě polském, a to jak v rodě knížecím, tak i ve šlechtě i v lidu, a Poláci mají terminologii jako Čechové (bracia nedzielna); i v Polsku jako v Čechách rodinný nedíl zabíral jen užší kruh příbuzných. Statuty krále Kazimíra III. Velikého i pozdější zákonníky poskytují dosti dokladův o rodinném nedíle polském, který přestal o něco dříve nežli u nás. —

Srovnav zprávy o rodinném nedíle u jižních Slovanův i severních, vytknuv povšechné shody a některé nepatrné odchylky u jednotlivých národů slovanských (s četnými doklady pramennými, listinnými v textu i pod čarou), prohlašuje dr. Kadlec v části šesté rodinný nedíl (zádruhu) za základní prvek slovanského společenského ústroje. U všech Slovanů kvetl v dobách pradávných týž právní ústav rodinný, nedíl rodinný, zádruha. Všechny staré památky právní u všech Slovanů bez výjimky podávají četné doklady o totožnosti této instituce právní. Rozdíl jest jen ten, že u Jihoslovanův a Rusův objímal zádružný život širší kruhy nedílných rodin než u Čechův a Poláků, a že stav, který shledáváme u Jihoslovanův a Rusův, jest ještě nižším stupněm vývoje, z něhož Poláci a Čechové záhy vyšli vlivem západní osvěty. Zádruha jest ústav národů ryze agrarních a tudyž i konservativních, a zásada vzájemné pospolitosti u Slovanů byla již spůsobem jejich životním.

Konečným odstavcem jest krátká úvaha o právní povaze zádruhové, dle níž „jeví se zádruha zvláštním ústavem soukromého práva, spočívajícím jednak na principech práva rodinného, jednak na zásadách pospolitého (kollektivního) věcného práva k nemovitostem“.

Pravým opakem Kadlcovy práce jest pojednání J. Peiskra „Slovo o zádruze“ v „Národopisném sborníku českoslovanském“ (sv. 4. a 5.), kde Peisker tvrdí, že nebylo staroslovanského kommunismu zádružného. Dr. Kadlec v budoucím svazku „Nár. sb. česk.“ objasní své hledisko proti Peiskrovi, jenž stojí na hledisku Stojana Novakoviće. Věru poutavá kontroversa!

Čeho v obsažném spise Kadlcově, vysvětlujícím mnoho stránek právního a kulturního života slovanského, postrádáme

a právem vytýkáme, jest to, že autor na konci své práce nepodal rejstříku ani jmenného ani věcného, bez něhož nemá býti žádné dílo vědecké. Ani cena není označena.

Práce jest věnována černohorskému ministrovi dru. Balt. Bogišićovi, právnímu badateli slovanskému.

Fr. J. Rypáček.

Vlastivěda Moravská.

Důležitého tohoto literarního podniku vyšly dva svazky Místopisu moravského, a to prací i redakcí řed. Fr. A. Slavíka z kraje Brněnského Brněnský okres až po Obřany. Až třetím svazkem bude okres dokončen, promluvíme o něm obšírněji.

Za to referujeme o 3. díle všeobecné části, o „Dějinách Moravy“, redigovaných prof. dr. Frant. Kameníčkem. Knihu první, od nejstarších dob až po vymření Přemyslovců (—1306), napsal prof. Rudolf Dvořák. Týž autor v knize druhé podá dějiny moravské po nastoupení krále Ferdinanda I. Habsburského (1526); dobu 1526—1648 vylíčí prof. dr. Frant. Šujan, dobu 1648—1792 prof. Fr. J. Rypáček, a dobu od r. 1793 až po naše časy slíbil, že napíše prof. Boleslav Dolejšek. Náboženské dějiny společně napíšou prof. Rypáček (dobu starší) a prof. Kameníček (dobu novější). Dosud tak soustavně celé dějiny moravské po česku nebyly napsány; přehled jejich v Brandlově „Knize pro každého Moravana“ přestává dobou Bělohorskou.

Dvořákova prvá kniha dějin moravských jest rozdělena do tří částí. Prvá část zabírá nejstarší dějiny a dobu samostatnosti země Moravské (po rok 906) a jest rozvedena na sedm oddílů; vylíčeny jsou doba keltická, doba germanská, přistěhování a osazení Slovanů, panství avarské a styky s říší Franskou za Karla Velikého, založení říše Moravské Mojmírovci (Mojmír I. a Rostislav), zavedení řádů křesťanských a záhuba Rostislavova, věk Svatoplukův a pád říše Velkomoravské (str. 1.—46.). — Část druhá objímá Moravu v politické závislosti Uher, Polska a Čech, údělná knížectví a povýšení země za markrabství (906—1197) a jest rozdělena také na sedm odstavců; Morava za panství

maďarského, českého za Boleslavců a za polského Boleslava Chrabrého, trvalé přivtělení Moravy k Čechám (1029) a vznik údělných knížectví za Břetislava I. a Vratislava II. i založení biskupství Olomuckého (1062), Morava za krále Vratislava a synův jeho Břetislava II., Bořivoje II., Vladislava I. a úpadek i zvelebení říše za Soběslava I., odboj moravských knížat proti Vladislavovi II., jakož i působení biskupa Jindřicha Zdíka a výpravy křížové i proti Milánu, neshody Vladislavovy s císařem, jakož i nové spory Přemyslovské a větší než dosud samostatnost a sjednocení země Moravské za Kunrata Oty, Morava samostatným markrabstvím, vnitřní stav země Moravské za léta 906—1197 (str. 47.—104.). — Část třetí líčí Moravu za posledních Přemyslovců (1197—1306) v osmi odděleních; vnitřní i vnější zvelebení říše České za krále Přemysla I. a za bratra jeho markrabí Vladislava I., Morava za krále Václava I., a za markrabí Přemysla Přemyslovice, jakož i příval tatarský (1241), Morava za markraběte Vladislava Václavice a Přemysla II., jakož i působení bisk. olom. Brunona a první válka s Uhry o dědictví rakouské, doba kralování Přemysla II. a druhá válka jeho s Uhry, jakož i státnická činnost bisk. Brunona a vrcholení moci Přemyslovy, pád krále Přemysla II. Otakara, Morava za poručnické vlády řím. krále Rudolfa I. Habsburského a pana Záviše z Falkenštejna, Morava za králů Václava II. a III., vnitřní stav země Moravské za léta 1197—1306 (str. 105.—168.).

Přidány jsou na konci rodokmen Přemyslovců, zvláště moravských, posloupnost údělných knížat moravských za stol. XI. a XII. a mapa země Moravské líčící Moravu s konce 13. století. Mapa jest nakreslena K. Zmeškalem v měřítku 1 : 1,000.000, a jsou na ní ukázány hranice nynější i tehdejší, vytčena sídla údělných knížat, označeny hrady, bojiště a kláštery.

Mimo stežejní dílo Dudíkovo autor cituje práce, jež vydali Dahn, Arnold, Huber, Roesler, Lippert, Bretholz, Büdinger, Hormayr, Pertz, pak Krek, Jagić a naši Šafařík, Palacký, Tomek, Brandl, Šembera, Kalousek, Goll, Králíček, Papáček, Červinka, Nerad a j., jakož i Cod. dipl. Mor. a jiné závažné publikace.

O práci samé, pružně psané, nepodáváme kritického posudku, podali jsme jen stručný obsah, abychom jen znova důtklivě upozornili na „Vlastivědu Moravskou“, jíž měl by hmotně

podporovati každý Čech, každý Moravan, Slezan i Slovák, jakožto dílo, zobrazující Moravu minulou i nynější, Moravu, která jest zemí prostřed národu našeho a proto důležitým pojítkem jeho.

Nynější redakce Vl. Mor. po vystoupení některých členů jest nyní tato: Řed. Frant. A. Slavík, prof. dr. Fr. Kameníček, hlavní redaktoři, prof. dr. Frant. Dvorský a prof. Jos. Hladík, spolu vydavatelé, šk. rada Fr. Bartoš, sekč. rada V. Houdek a professorové Rud. Dvořák, Fr. J. Rypáček, Tom. Šílený a dr. Frant. Šujan, redaktoři jednotlivých odborův.

V nejbližším svazku vyjde třetí a konečný díl Slavíkova Brněnského okresu s četnými illustracemi.

„Vlastivěda Moravská" první knihou Dvořákových dějin moravských došla běžného sešitu 25. (sešit za 30 kr.). Úplně ukončeny jsou „Přírodní poměry Moravy" se třemi mapami a s četnými obrazy i nárysy (v ceně 4 zl.). Přihlášky přijímá předseda Musejního spolku prof. dr. Frant. Dvorský v Brně, na Měšťanské ulici, v č. 18.

Redakce prosí, aby jí byly posílány fotografie dědin, budov, kostelů, hradů, pomníků, památek, podobizny vynikajících rodáků atd., aby Vlastivěda byla dle možnosti dokonalým obrazem všeho moravského.

Neustáváme volati: Odbírejte Vlastivědu!

Frant. J. Rypáček.

Obzor literární a umělecký. Vydává Jaroslav Vlček. V Praze. Majitelé a nakladatelé Bursík & Kohout.

„Obzor" chce si všímati co možná veškeré české produkce vědecké i umělecké. Vedle toho pak — tak čteme v oznámení — přihlížeti bude ke všemu, co buď z naší vlastní minulosti literární a umělecké souvisí s duševním ruchem nynějším, anebo co z cizího světového proudění jakkoli se dotýká české slovesnosti a českého umění. „Obzor literární a umělecký" podotýká dále, že program svůj plniti bude nestranně, s hledím otevřeným a formou šetrnou, a že, nikterak nezadávaje určitého a pevného přesvědčení svého v zásadních otázkách naší vědy a našeho umění, vždy radostně uvítá každý zjev naukový, jenž znamená poctivou práci, a každý zjev umělecký, jenž je svůj.

Redakce a nakladatelství zakončují své ohlášení ještě těmito zprávami: „Obzor literární a umělecký“ vychází každý třetí týden vždy ve čtvrtek o 16 stránkách textu ve 4°. Předplatné na celý rok obnáší 4 zl., na půl léta 2 zl., na čtvrt léta 1 zl.

Posud, od 30. března 1899, vyšla čtyři čísla, která svědčí o tom, že se podařilo redakci získati pro Obzor hojný počet přispívatelů zvučných jmen.

Každé číslo dělí se v tyto rubriky: 1. Články (delší essay). 2. Úvahy a referáty. 3. Rozhledy umělecké, v nichž stále referují o umění výtvarném Jarosl. Kamper a o hudbě Ladislav Dolanský. 4. Hovornu. — O poslední této rubrice dočítáme se na str. 23 této redakční poznámky: „Tuto novou rubriku otvíráme časovým návrhům, poznámkám výkonných spisovatelů k posudkům děl vlastních nebo cizích, osobním vzpomínkám autorův, opravám, starší i novější tradice literární, ukázkám hříchů věcných i slohových a t. p., ovšem formou co možna stručnou“.

Obsah čísel posud vyšlých je tento: Boj o starou Prahu (O. Hostinský, č. 1), K jubileu Fr. L. Čelakovského (F. Táborský, č. 1—3), Gerhart Hauptmann (Dr. Arnošt Kraus, č. 3), Počátky české dramaturgie na rozhraní věku XVIII. a XIX. (F. A. Šubert, č. 4). Krom toho obsahuje každé číslo hojně úvah a referátů (v čtyřech číslech posud vyšlých je jich 16). O rozhledech uměleckých vzmínili jsme se už výše.

Poslední, ale zajímavou statí bývá „hovorna“, která obyčejně ve spůsobě dopisu přináší dobré nápady, příliš stručné, aby jinak tvořily obsah samostatného článku. Tak na př. hned v č. 1. Ign. Herrmann doporučuje kratinká oznámení knih, která by slohem stručným, docela jasným pověděla o knize čtenáři tolik, aby čtenář zatoužil po ní samé. V čísle 3. list MUDra. Preiningera stěžuje si, že pod škraboškou lidových, přístupných spiskův a spisů lékařských podávají se na trh škváry bezcenné, často i nebezpečné, a to, — o to právě běží — pod štítem tisku našeho, který často z nevědomosti doporučuje takové ničemné odpadky. Dr. Preininger vidí pomoc pouze v tom, že se nepropustí a nedoporučí spisy původců smyšlených anebo

bezejmenných, za které nikdo neodpovídá. Hovorna téhož čísla přináší ještě několik včasných slov V. Štecha veřejným knihovnám našim o potřebě ústředního vedení. V hovornách čísel 2. a 4. čteme zaslána, částečně obsahu polemického, která jsou vysvětlením a přídavkem k literárním datům nedávným a docela novým. Pochvalně zvláště o tom se zmiňujeme, že referáty velmi pozorně si hledí literatury překladové. Už, co tu se podává, je velmi cenné. Myslíme, že by však neškodilo, soustavně prohlížeti a zjišťovati přednosti i nedostatky na překladech světových plodů literárních rozborem co možná podrobným, na př. jednotlivých i nedlouhých třeba básní nebo statí.

Delší stati essayové, uvedené výše, už jmény svých původců ručí za obsah i formu.

Ve stati Táborského k jubileu Frant. L. Čelakovského, která jest sosnována na pilném a bystrém kořistění z dopisky Čelakovského, čteme zajímavý výňatek z listu Chmelenského. Chmelenský píše r. 1837 o Moravě a Slezsku, že „ani za půl století se žádného ovoce dočkati nelze…., protož nespoléhej Čech ani na Slováka ani na Moravana, a jenom přívalem osvěty z Čech se vší mocí přišlým zatopí se všecka shnilost a vzbudí se činnost k literatuře“.

Krausův rozbor činnosti Hauptmannovy jest uveden zajímavou retrospektivou, jak domov Hauptmannův Slezsko — korunní země česká — jest přepamátnou půdou pro dějiny německé literatury. Hned za tímto případným připomenutím setkáváme se se vzmínkou o sledech české emigrace bratrské, o vlivech obyvatelstva ochranovského. — Věcí velmi zajímavých o počátcích dramatické literatury z doby obrození činí nás svědky F. A. Šubert, předváděje nám před oči obsahy, prameny a nápisy ze starých kusů divadelních, vytažených z uprášených archivův a zastrčených koutů knihovních. — Že O. Hostinský věnoval boji o starou Prahu slova znalce hlubokého a soudce rozvážného a klidného, netřeba ani zvláště poznamenávati.

Vnější úprava, urovnání a rozvrstvení článků i vnitřní uspořádání jejich zamlouvají se velmi.

Přejeme listu mnoho zdaru; veďeť si šetrně, a to mu jen chválíme pro dnešek i pro zítřek. Chválíme-li mu šetrnost,

smíme mu snad i pověděti, že přílišné zbytečné chválení (v jedné recensi jsme spozorovali příklad) se zrovna tak nemile čte, jako nechutně zní, když o vodě někdo připomíná, že jest mokrá aneb o ohni, že pálí.

Dr. F. J.

Nová díla.

Věstníku České Akademie vydána byla ročníku VIII. čísla 2, 3. a 4. Obsahují nové články: Nové doplňky nauky determinantní jakož i upotřebení jejího. Podává Dr. Fr. Studnička. — Nová klasifikace obratlovcův. Referuje Dr. Fr. Bayer. — Nástin nynějšího stavu vědomostí o výběžcích buněk ústřední soustavy čivové a vzájemné jich souvislosti. Napsal Vlad. Růžička. — Č. 3.: Rukopisné zlomky Drkolenské. Podává Ferd. Tadra. — Č. 4.: Přehled pohybu severní točny osy zemské v období 1895.0—98·7 a mezinárodní služba pro pozorování výšky pólové. Referuje G. Grus. — Meteorologická pozorování z rozhledny na Petříně v Praze r. 1899. Sestavil Dr. Fr. Augustin.

Buletin international de l'académie des sciences de Cracovie. Čísla únorové, březnové a dubnové. Z prací jmenujeme: Stránka jazyková originálu polského listu, napsaného papeži Klementu VIII. 24. května 1604 od Dmitrije Samozvance. (J. Baudouin de Courtenay). — O pravopise a mluvě polských zákonníků 15. století (J. Bystroń). — O pramenech rusínské heraldiky (F. Pierkosiński).

Dějiny starověkých národů východních. Napsal Justin V. Prášek. Sešit 7.—8. Za podpory České Akademie. Pojednává o vnitřních poměrech říše Davidovy a Šalomounovy a o boji obou říší israelských. — O Foiničanech. O Assyrech a Babyloňanech okolo r. 1000 před Kr. — Tím ukončen jest díl první o 487 str. a XI.

Animismus se zvl. zřetelem ku národům semitským. Ethnologická studie o původu a rozvoji náboženství. Podává Dr. O. Frant. Vaněk. Poctěno podporou I. třídy České Akademie. Stran 198. Cena 3 zl.

Vlastivědy moravské vydána byla svazku 3. čísla 1—5. (běžná čísla 21.—25.). Obsah: Dějiny Moravy do r. 1306 od prof. Rudolfa Dvořáka za redakce Dra. Františka Kameníčka. Stran 168 a 3 přílohy. Vydán také zvláštní otisk.

Hradní kaple znojemská. Popisuje V. Houdek. Zvl. otisk z „Časop. vlast. muzejn. spolku olomuckého". — Str. 40 s 5 tabulkami a s četnými vyobrazeními v textu.

Sňatek arciknížete Ferdinanda Rakouského s Annou Jagjelovnou v Inšpruku 11. prosince 1520. Sděluje František Kameníček. Zvl. otisk z Věstníku král. České Společnosti Náuk. 1899. Stran 7.

Křesťanská sociologie. Sepsal Dr. Rob. Neuschl. Dílu II. sešit 7. Pojednává o otázce dělnické. Str. 481—560.

František Sušil. Životopisný nástin od Dra. Pavla Vychodila. Sešit 3., str. 129.—192. Autor líčí Sušilovu činnost básnickou v letech 1847—1856.

Punkva a Macocha. Podzemní plavba Punkvou a výprava do propasti Macochy. Popisuje Flor. Koudelka. S obrázky. Stran 48. Cena 20 kr. Čistý výnos připadne Matici gymnasijní ve Víškově.

Věstník Slovanských starožitností. Indicateur des traveaux relatifs à l'antiquité slave. Vydává Dr. Lubor Niederle. Svazek II. Str. 138. s dodatkem: Zur Frage über den Ursprung der Slaven. Von Dr. Lubor Niederle in Prag. Str. 15. Cena celého svazku 1 zl. 60 kr. Věstník zasluhuje pro neobyčejně bohatý a vědecký obsah svůj nejúčinnější podpory. Přispívají do něho nejlepší slavisté evropští.

O filologickém vývoji Fr. Lad. Čelakovského. Přednáška Frant. Bílého. Zvl. otisk z Listů filologických. Str. 14. Vysvětluje podrobně postup filologického vzdělání Čelakovského hned od gymnasijních studií jeho v Čes. Budějovicích a v Písku.

Časopisy.

Časopisu Musea království Českého vyšly redakcí Ant. Truhláře (spoluredaktoři Václav Schulz a Čeněk Zíbrt) ročníku LXXIII. svazky 1. a 2. Obsah: První rok panování císaře Maximiliana (15́64—1565). Napsal Dr. V. V. rytíř Tomek. — Život v pražském Ungeltě r. 1597. Líčí Zikmund Winter. — Ku poměru Fr. L. Čelakovského k V. Hankovi. Podává Vlad. A. Francev. — Jana Amosa Komenského první latinská mluvnice ku „Bráně" (z r. 1631). Podává Dr. J. V. Novák. — Dopisy J. A. Komenského k Drabíkovi z let 1664 1670. Uveřejňuje Adolf Patera. — Drobné příspěvky: Bratr Žižkův Jaroslav z Trocnova (Fr. Mareš). — Jak byl Jan Augusta, biskup Bratří Českých, na Křivoklatě vězněn (V. Schulz). — Mistr Koldín a židé (Z. Winter). — Nové zprávy k životopisu Václ. Budovce z Budova (Dr. Č. Zíbrt). — Náklad na sochu Panny Marie ve štítě kostela Týnského (V. Schulz). Sv. 2.: Pavel Pistorius z Lucka (1552—1630). Napsal Dr. V. J. Nováček. — Z dějin alchymie v Čechách. I. Bavor mladší Rodovský z Hustiřan, alchymista český. Studie Otakara Zachara. — Z bibliothekářské činnosti P. J. Šafaříka. Podává Dr. Čeněk Zíbrt. — Drobné příspěvky: Ukazování sv. ostatků v Č. Krumlově ve 14. věku (Ferd. Tadra). — Z pražské censury r. 1602 (V. Schulz). — Krištofa Haranta z Polžic žádost za výhradné právo pro „Putování do země svaté" z roku 1607 (V. Schulz). — Jan Jakub Dukát (Dr. A. Podlaha). — Žalm lkající města Prahy (Dr. A. Podlaha). — Hlídka literární a zprávy knihopisné v obou svazcích.

Českého časopisu historického vydány byly redakcí Jaroslava Golla a Jos. Pekaře ročníku V. sešity 2. a 3. — Obsah sešitu 2.: Josef Emler. Napsal Jaroslav Goll. — Snahy Fr. L. Čelakovského o obnovu české literatury. Napsal J. Máchal. — Otroctví a velkostatek v Čechách. Napsal Josef Šusta. – O práci historické v Petrohradě. Napsal Jaroslav Bidlo. — Zpráva kommisse pro vydávání pramenů k novějším dějinám ra-

konským. Referuje V. Kratochvíl. — Číslo 3 : Chronicon Treboniense. Napsal Frant. Mareš. — Dva příspěvky ke kritice Tomanova „Husitského válečnictví.“ (1. Vojenský řád Hájka z Hodětína 1413; 2. Synody Táborské r. 1422 a 1424.). Napsal Jaroslav Goll. — Novější a nejnovější literatura o Mickiewiczovi. Napsal Lad. K. Hoffman. — K poměru císaře Rudolfa II. k arciknížeti Matyáši. I. Dílčí smlouva z r. 1578. Napsal Václav Kratochvíl. — Drobnější články: Povídky o smrti Svatoplukově (V. Tille). — A. Meissner o Mickiewiczovi (J. Pekař). Literatura a hojné zprávy v obou sešitech. Předplatné 3 zl. 60 kr. ročně

Listů filologických za odpovědné redakce Jana Gebaura, Jos. Krále a Fr. Pastrnka vydán byl ročníku XXVI. sešit 2 Obsah: EI ΔE, EI Δ' AΓE, EIA. Napsal Jos. Zubatý. — O filologickém vývoji Fr. Lad. Čelakovského. Přednáška Fr. Bílého, konaná v Jednotě českých filologů na památku stých narozenin Čelakovského dne 25. února 1899. — K etymologii komparativního kmene mьnjьs. — Napsal J. Horák. Četné úvahy o nových pracích. Předplatné 3 zl. 50 kr. ročně.

Českého lidu vydána byla redakcí Dra Č. Zíbrta ročníku VIII. čísla 4. a 5. Nové práce: J. Soukup: Dívati se děrou sukovou. Příspěvek k děj. pověry. — Jos. Petrák: O holubinkách. — Al. Malec: Chorvatské osady na Moravě (Hiže = domy). Dr. A. Podlaha: Václava Frant. Kozmanecia lidové hry z let 1644—1646. — Al. Hlavinka: Příroda kmotrou národní písně. — Dr. Václav Tille: Naše pohádky. — Ferd. Velc: Výzdoba židlí a lavic na Slansku. — J. Vluka: O bývalém kroji mužském a ženském na Frýdecku. — Ant. Blažek: Požár a krupobití dle pověrečných názorů lidu na Chrudimsku. — Časové zprávy. Dr. Č. Zíbrt: Literatura kulturně-historická a ethnografická 1898—99. Čís. 518—728. — Nové práce v čísle 5.: J. Zítek a Fr. Lískovec: Jihočeské slavnosti, hry a zábavy o letnicích. — Jos. Brož: Boží muka z Plzeňska a Telecka na Moravě. — Bedř. Moravec: Po stopách pramenů Erbenovy „Svatební košile“. — Dr. Č. Zíbrt: Slovenské hádanky II. — A. Francev: K dějinám národopisu československého. — V. Schulz: Ku pověsti o staročeském čaroději Žitovi. — Fr. Bartoš: Přísloví z Moravy. — Jan Soukup: Hledání utopence svíčkou. — Josef Klvaňa: Národopisné drobty ze Slovenska moravského. Rozprávka o stodole. — Joz. L'. Holuby. Narodnie piesne slovenske. — J. Vyhlídal: Ptačí řeč ve Slezsku. — T. Vansová: Detské povedacky, zpevy a hračky. — Fr. Bartoš: Žertovné a satirické popěvky z Moravy. — Dr. K. V. Adámek: Tance lidové v okresu hlineckém. — Dr. Č. Zíbrt. Liter. kultur. list. — č. 729—876. V obou sešitech četná vyobrazení. Předplatné 4 zl. ročně.

Věstníku českých professorů vydána byla za redakce Fr. Bílého ročníku VI. čísla 4. a 5. — Obsah čísla 4.: Dr. Fr. Groh: Divadelní představení ve starých Athenách. — R. Jiřík: Vyučování moderním jazykům dle methody Berlitzovy. — Dr. L. Fahoun: Jednoduchý pokus, jímž lze ukázati roztažitelnost vzdušin teplem. — B. V. Spiess: Dr. Lyon a jeho methoda vykládací. — V. Kebrle: Rozdělení slovesnosti a literatury české na vyšším gymnasiu. — Tom. Havlíček: Drobnosti ze stereometrie·

— J. Dědeček: K nové osnově pro školy reálné. — M. Řehořovský: O nové osnově tělocviku, vydané dne 12. února r. 1897. — Nové články v čísle 5.: Fr. Šubrt: Paedagogicko-didaktické názory exjesuity z předešlého století. — J. Klenka: Organisace her školních v Německu. — G. Smolař: O poměrech veličin různorodých. — Ant. Kostinec: Studentské noclehárny r. 1898. Drobné zprávy, zprávy spolkové, hlídka literární a hovorna. — Předplatné pro nečleny 3 zl. ročně.

Vlasti vyšla za redakce Tomáše Škrdla čís. 7, 8 a 9. Z obsahu vyjímáme: Tomáš Škrdle: Črty z cesty po Slovensku. — Fr. Štingl: Slovinská dramatická literatura. — Dr. Ant. Podlaha: O moderním malířství. — Václav Müller: Don Lorenzo Perosi. — Rudolf Vrba: Otázka ženská — Hlídka umělecká, národohospodářská, drobné zprávy, literatura a rozhledy. — Předplatné 5 zl. ročně.

Hlídky za odpovědné redakce Adolfa Smekala vydána byla čísla 4, 5 a 6. — Nové práce: Jan Oliva: První tři kapitoly Písma. — Ze života pro život. Příležitostné poznámky. — Fr. Bartoš: Několik slov o literární vzájemnosti slovanské. Referáty o nových pracích ze všech literatur, směs a rozhledy. Předplatné 4 zl. ročně.

Sborníku České společnosti zeměvědné redakcí Dra. J. Metelky vydána byla ročníku V. čísla 4, 5 a 6. Obsahují pokračování Holubovy práce o Africe a článku Procházkova „O svéráznosti moravského Krasu“. V čísle 6. Quido Mausvet Klement podává ukázku z cestopisného díla „Syrie“: Sopečná část syrského území. Hojné vědecké zprávy a referáty. Předplatné 4 zl. 50 kr.

Obzoru literárního a uměleckého vyšla za redakce Dra. Jaroslava Vlčka ročníku I. čísla 1—4. Články: Boj o starou Prahu (O. Hostinský). — K jubileu Fr. L. Čelakovského (Fr. Táborský). — Počátky české dramaturgie na rozhraní věku XVIII. a XIX. (Fr. A. Šubert). Úvahy, referáty, rozhledy a hovorna. — Předplatné 4 zl ročně.

Moravské revue vydána byla za redakce Jaroslava Tůny ročníku I. čísla 7—11. Články: O politickém spojenství Čechů s Maďary (Kálal). — Za shodu česko-německou (Jokl). — Za smír česko-německý (Dvořák J.) — O grafologii a její důležitosti pro soudce (B. Lepař). — Začátky brněnských továren. — Výchova hluchoněmých (J. Válek). — Telegrafie bez drátu (Jul. Suchý). — Moravská zřízení zemská (J. Dvořák). — O smlouvách výměnkařských a jim podobných ze stanoviska zákona poplatkového (Zd. Lepař). — Otázka slepců (Ant. Špička). Předplatné ročně 5 zl. 50 kr., poštou 5 zl. 70 kr.

Zeitschrift des Vereines für die Geschichte Maehrens und Schlesiens. Redaktor Dr. Karel Schober. Ročníku III. číslo 2. Nové články: Schulz: Neue Briefe Karls von Zierotin an Hartwich von Stitten aus den Jahren 1610—1612. — Havelka: Die Gerichtsbarkeit der Stadt Sternberg (1381—1754) mit besonderer Berücksichtigung des Verhältnisses zum Olmützer Oberhofe und zur Prager Apellationskammer. — Menší články: Grolig: Testamente zweier protestantischer Dorfpfarrer aus den Jahren 1563 a 1575. — Welzl: Ueber maehrische Matriken. — Literatura.

Tiskem moravské akciové knihtiskárny. — Nákladem Matice moravské.

Opavský žaltář.

Popisuje ThDr. Ant. Kubíček.

V musejní knihovně německého gymnasia v Opavě jest pod známkou fol. III. 10. latinský žaltář, ve foliu psaný na pergameně, tu a tam okrášlený prostými iniciálkami. Obsahuje kalendář, po němž následuje žaltář, rozdělený na jednotlivé dny v témdni dle duchovních hodin, dále litanie o všech svatých, hodinky za mrtvé, t. zv. suffragia sanctorum (= vzývání svatých patronů, ve breviíři o menších svátcích předepsané) a některé hymny církevní.

Zachovaly se 132 blány, ostatní jsou vyřezány. Nikde není nápisu, označujícího knihu jménem, čímž se stalo, že musejní katalog omylem ji nazývá psaným misálem. Ani doby se nedočítáme, kdy kniha byla sepsána. V té příčině poněkud zpravuje nás také kalendář, v němž ku dni 8. prosince pisatel knihy napsal poznámku: VI. J. (= sexto Idus Decembris) Obiit Inclitus dominus Nicolaus Oppaviae et Rathiborie dux. Anno dni M°. CCC. LXV. Mluví zde o Přemyslovci Mikuláši II., který počal panovati r. 1318. S manželkou Annou, dcerou Leška, knížete Ratibořského, jenž zemřel r. 1336., dostalo se Mikuláši, knížeti Opavskému, také Ratibořského knížetství; i podpisuje se od té doby knížetem Opavským a Ratibořským. Ještě historik F. Ens nemohl udati, kdy kníže Mikuláš II. zemřel; Biermann pak a Prasek jmenují rok 1365.,[1]) což srovnává

[1]) Viz F. Ens, Geschichte des Herzogthums Troppau, str. 51.; G. Biermann, Geschichte der Herzogthümer Troppau u. Jägerndorf, str., 165., kde spisovatel odvolává se na t. zv. Chronicon Oppaviense; V. Prasek, Dějiny Opavska, str. 161.

se s uvedenou poznámkou našeho kalendáře, ze které zároveň soudím na druhou polovici XIV. věku, jako na dobu sepsání tohoto žaltáře, který nazývám Opavským.

Čteme sice v kalendáři, kde uvádí se již r. 1365., přemnohé svátky, svěcené toliko v krajinách české koruny; ale podivujeme se, že kalendář původně neznal slavnosti sv. Cyrilla a Methoděje, již r. 1349. ustanovil na synodě v Kroměříži Olomucký biskup Jan.[1]) Teprv později napsala cizí ruka tuto slavnost ku dni 9. března. Poněvadž mimo to přicházejí v kalendáři mnohé svátky sv. Jana Křtitele a mezi suffragiemi téměř všude opakuje se vzývání téhož světce, ochránce a patrona diecese Vratislavské, uzavírám, že žaltář psán byl pro diecesi Vratislavskou. Dnes těžko pověděti, odkud přišel do jmenované knihovny Opavské.

První blána, na mnohých místech silně otřená, popsána jest písmem od ostatního rozdílným a počíná se posledním veršem hymny Stabat Mater. Následuje s notami tato píseň Mariánská, nyní neznámá:

O maria mater Xpi (= Christi) virgo pia mestorum consolatrix pauperum adiutrix
Langaencium curatrix mee salutis amatrix.
Ave domina deitatis cellula inter omnes virgines castissima te petimus dele mea peccamina.
Que es celo alcior terra lacior stellis purior abissis profundior o maria cunctis sanctis es sanctior.
O iocunda tu es aaron virgula fructifera que per te vite fructum nobis protulit.
Omnes virtutes omnium lapidum in se continens atque cunctarum herbarum vim retinens.

[1]) Ve statutu de Festinacione Cyrilli et Metudii dí biskup: „Statuimus, ut omnes singuli fratres et subditi nostri per eosdem clarissimos sancte fidei seminatores, (et) plantatores in domo domini nobiscum complantati iucunda mente suscipiant, que leti referimus, ut totus clerus et populus nostre diecesis ipsorum festum debeant solempniter VII. ydus Marcii una nobiscum eisdem digna veneracione per diuinorum officiorum celebracionem solempnem piis ac bonis operibus annus recoluerint, de iniunctis eis penitentiis de misericordia omnipotentis dei et beati Wenceslai et beatorum patronorum nostrorum auctoritate confisi XL dies sibi misericorditer relaxamus." Cod. Dipl. Mor. VII., II. Abth., číslo 984.

O sanctissima dele peccamina comprime noxia sensus meos visita ac flagita ut gaudia possideamus celica post.. exilium o maria.

V kalendáři čteme, jako dosud, epakty a zlaté číslo; dnové počítají se dle starodávného spůsobu římského. V každém měsíci oznamuje příslušný den, v jaké znamení vstupuje slunce. Dle dávných zvyků stojí při každém měsíci nahoře pořekadlo, označující dny šťastné a nešťastné; dole pak čteme dva verše cisiojanu.[1])

Abych přispěl k dějinám církevního kalendáře v našich krajinách, uvedu dle tohoto žaltáře veškery svátky mimo pohyblivé spolu i s pořekadly a verši cisiojanu; pomíjím a neoznačuji při tom dnů, na které žaltář neklade žádných slavností. Žaltář jmenuje tedy dle měsíců svátky:[2])

Januarius habet dies XXXI. luna XXX.

Ja (= Januarii) prima dies et septima fine timetur.
Kł Circumcisio dni. Totum duplex.
IIII N octava sci. Stephani IX. l'.
III N octava sci. Johannis IX. l'.
II N octava Innocentum IX. l'.
Nonas Vigilia
VIII Idus Epiphania dni. Totum duplex.
Idus octava epiph. Remigii et hylarii cf. IX. l'.
XIX k (Februarii) felicis cf. l. III.
XVIII k Mauri abbatis. Sol in aquario l. III.
XVII k Marcelli pape et mris. l III.
XVI k Anthonii abbatis l. III.
XV k Prisce virginis et mris l. III.
XIIII k Marii et Marthe mr. l. III.
XIII k Fabiani et sebastiani l. IX.
XII k Agnetis virginis et mr. l. IX.
XI k Vincencii mr. l. IX.
X k Emerenciane virginis l. III.

---

[1]) Slovo Cisioianus povstalo ze skráceniny Cisio (= Circumcisio Domini) a Januarius. Slovem tím označují se ve starých kalendářích 24 verše, které sestavovány byly za tím účelem, aby si lidé lépe pamatovali jména svátků po sobě následující, jakož i na snazší označování jednotlivých dnův. Na každý měsíc připadaly dva verše, složené obyčejně ze začátečních slabik jmen větších svátkův a měsíců samých. Byly to verše hlavně pro paměť sestavené, aby vyslovováním těch slabik pomocí prstů určilo se datum měsíce. Viz Emler, Rukověť chronologie křesť., str. XXIV., B. Dudík, Dějiny Moravy, díl IX., str. 170, a Ottův Slovník naučný, V. díl.

[2]) Zkratky zde znamenají: Kl, K = Kalendas; N = Nonas; I = Idus; l, l' = lectiones; mr = martyr; epi = episcopus; cf = confessor; v, vg = virgo. Ostatní čtenář rozluští snadno dle souvislosti.

IX k Thymothei epi. et mr. l. III.
VIII k Conuersio sci. pauli l. IX.
VII k Policarpi mr. l. III.
VI k Juliani epi. Johanis Crisostomi l. III.
V k Octava agnetis l. III.
IIII k Valerii epi. Constanstini mr. l. III.
III k Jerosolimitani. Mathie epi. l. IX. (t. j. Matthiae, episcopi Hierosolimitani.)
II k Julii epi. et mr. l. III.
Cysioianus epi. sibi vendicac oc. feli mar. au
Prisca fab. ag. vinceti Pau. po. nobile lumen.

Februarius habet dies XXVIII. luna XXIX.

Ast februi quarta cum precedit tercia finem.
Kł Ignacii mr. Brigide vginis l. III.
IIII N Purificacio sce. marie. Duplex
III N Blasii epi. et mr. l. IX.
II N Eulalie virginis l. III. [1])
None Agathe virginis l. IX.
VIII I Dorothee virginis. Vedasti et amandi l. IX. eporum. [3])
VII I Theodosie v. Emereciane v.
V I Appollonie v. et mr. l. III.
IIII I Scolastice v. l. III.
III I Severini abbatis
XVI k Valentini mris. l. III.
XV k Magni. cf. Sol in pisce l. III.
XIIII k Juliane v. l. III.
XIII k Donati epi.
XII k Symeonis epi. et mr. jrsitanii (= Hierosolimitani) l. IX.
XI k Juliani mr.
X k Corone vg.
IX k felicis cf.
VIII k Kathedra sci. petri l. IX.
VII k Vigilia
VI k Mathie apli. l. IX.
V k Victoris mr.
III k Invencio capitis sci. ionis bapte. [3])

---

[1]) (Viz Kulda, Církev. rok, II. 130).

[2]) (Viz Kulda, l. c. str. 64, datum se nesrovnává.)

[3]) Dne 24. února čteme v římském martyrologiu také památku prvního nalezení hlavy sv. Jana Křtitele, 29. srpna pak památku druhého nalezení. První slavností oslavovalo se nalezení hlavy sv. Jana v Jerusalémě a druhou nalezení její v syrském městě Himsu (Emesa). Řekové mají dne 25. května památku i třetího nalezení hlavy sv. Jana, po němž r. 823 byla přinešena z města Koman do Cařihradu. Zajisté s nemalou opatrností dlužno přijímati zprávy o rozličných těch nalezeních; proto nyní nenalézáme těchto památek

II k Romani confessoris

Bri. pur. blasus ag. dor. febru. ap. scolastica valent
Juli coniunge tunc petrum mathiam inde.

Marcius habet dies XXXI. luna XXX.

Martis prima necac (?) cuius sub cuspide quinta

Kł Albini epi. l. III.
V N Kunegundis l. III.
IIII N Translacio sci. wencezlai l. IX.
None perpetue et felicitatis l. III.
VII I Cyrilli et metudii conf. l. IX.[1]
V I Quadraginta militum mr. l. IX.
IIII I Gregorii pape l. IX.
III I Eufemie v.
XVII k (Aprilis) Cyriaci mris. Equinoccium l. III.
XVI k Gerdrudis. Sol in ariete.
XV k Allexandri epi. et mr. irlitani l. IX.
XIIII k Joseph nutricius dni.
XII k Benedicti abbatis l. IX.
X k Theodori mr.
VIII k Annunciacio sce. marie. Duplex

Marcius adria perdecoratur gregorio cir
Ger. allexdri bene iuncta maria genitrice.

Aprilis habet dies XXX. luna XXIX.

Aprilis decima est undena a fine minatum. (?)

Kł Marie egyptiace
II N Ambrosii l. IX.
V I Anthonii l. III.
III I Leonis pape l. III.
Idus Eufemie vg. l. III.
XVIII k (Maii) Tyburcii et Valeriani l. III.
XV k Sol in cancio
IX k Georgii mr. Adalberti mr. l. IX.
VII k Marci evangeliste. Letania maior l. IX.
VI k Anastasii pape et mris. l. III.
IIII k Vitalis mr. Quiriaci epi. et mr. l. III.

April in ambrosii vestis ovat atque tyburci
Et valer sanctique geor marcique vitalis.

---

v římském kalendáři. Viz Nilles, Kalendarium Manuale, str. 111, 112. Nesprávno jest, jistí-li Nilles v Kal. Man., II. díl, str. 757, že Čechové nazývají sv. Jana Křtitele sv. Janem Burianem (tempestuosus) pro mnohé bouře kol jeho svátku v červnu. Přistupuji k mínění Brandlovu, několika doklady potvrzenému, že tak sluli dva mučeníci římští, Jan a Pavel, jichž památku konáme dne 26. června. Viz Brandl, Glossarium, str. 13.

[1] (později připsáno).

Maius habet dies XXXI. luna XXX.

Tercius in maio lupus est et septimus agnus.

Kl Philipi et iacobi. Walpurgis vg. l. IX.
VI N Anastasii epi. Sci. Sigismundi l. III.
V N Ininvencio sce. crucis. Duplex
IIII N Quiriaci epi. et mr. l. IX.
II N Johannis ante portam latinam l. IX.
VIII I Stanizlai epi. et mr. l. IX.
VII I Victoris mr. l. III.
VI I Gordiani et epymachi mrm. l. III.
IIII I Nerei achillei Pancracii l. III.
III I Servacii epi. l. III.
XV k (Junii) Sol in gemmis.
XIIII k Potenciane virg. l. III.
XII k Helene regine l. III.
IX k Vincencii mr. l. III.
VIII k Urbani pape et mr. l. III.
V k Bede presbiteri l. III.
III k Felicis pape et mr. l. III.
II k Petronelle virg. l. III.

Philip crux flor got iohan stanis epy neser et sopf
Maius in hac serie tenet urban in bede cris can.

Iunius habet dies XXX. luna XXIX.

Iunius in decima quindena a fine salutat.

Kł Nycomedis mr. l. III.
IIII N Marcelli et petri mrm. l. III.
III N Erasmi epi. et mr. l. III.
None Bonifacii et sociorum eius l. III.
VIII I Vincencii mr. l. III.
VI I Medardi et bildardi episcorum et mr. l III.
V I Primi et feliciani mr. l. III.
III I Barnabe apostoli l. IX.
II I Basilidis Cyrini et Naboris mrm.
XVII k (Julii) Viti Modesti et crescencie mrm. l. IX.
XVI k Quiriti et Julite. Solsticium
XIIII k Marci et Marcelliani mrm. l. III.
XIII k Gervasii et prothasii mrm. l. III.
XI k Albini mr. l. III.
X k Decem milium militum et mrm l. IX.
IX k Vigilia
VIII k Nativitas iohannis bapiste. Duplex.
VI k Iohannis et pauli mrm. l. III.
V k Septem dormiencium mrm. l. III.[1])

---

[1]) O tomto svátku sedmi bratří usnulých dočteš se u Brandla Glossarium, str. 310. Kuldův Círk. rok mluví o něm teprv ke dni 27. července; podobně i Frant. Ekerta Církev vítězná.

IIII k Leonis pape Vigilia l. III.
III k Petri a Pauli. Duplex.
II k Commemoracio sci. pauli l. IX.

Nic marcelli bo vin dat vin primi batevini
viteque mar prothas al sci iohan io do le pe pau.

Iulius habet dies XXXI. luna XXX.

Tredecimus iulii decimo mmit (?) anni kalendas.

Kł Octava sci. iohannis l. IX.
VI N processi et Martuniani mrm. l. III.
V N Translacio sci. thome l. III.[1]
IIII N Udalrici. Translacio sci. martini. Procopii cf. l. IX.
II N Octava apostoloum petri et pauli l. IX.
None Willibaldi epi. et conf. l. III.
VIII I Kyliani et sociorum eius l. III.
VII I Translacio sci. nicolai l IX.
IIII I Naboris et felicis mrm. l. III.
III I Margarethe virginis l. IX.
Idus Divisio apostolorum. Liberacio irłm. l. IX.[2]
XVI k (Augusti) Allexii conf. l. III.
XV k Arnolfi epi. Sol in leone l III.
XII k Praxedis virginis l. III.
XI k Marie magdalene l. IX.
X k Appollinaris mris. l. III.
IX k Cristine virginis Vigilia.
VIII k Jacobi apostoli. Cristofori et so. l. IX.
VII k Anne matris sce. marie l. IX.
VI k Nazarii et Celsi mr. l. III.
V k Panthaleonis mr. l. III.
IIII k Marthe virginis l. IX. Simplicii faustini et so. l. III.
III k Abdon et Sennen mr. l. III.
II k Germani epi l. III.

Iul proces udal oc et kyli fra bene margar apost al
Arnolfus prax mag. ab. cris iacobique fel abdon.

Augustus habet dies XXXI. luna XXX.

Augusti vepa (?) prima fugat de fine secunda.

Kł Ad vincula petri l. IX.
IIII N Stephani pape et mris. l. III.
III N Invencio sci. Stephani l. IX.
Nonas Osvaldi regis. Dominici conf. l. IX.
VIII I Syxti felicissimi l. III.
VII I Donati epi. et mr. l. III.

---

[1]) (t. j. přenesení sv. Tomáše ap.)

[2]) t. j Liberatio Jerusalem; 15. července 1099 podařilo se totiž křižákům po dvoudenním útoku vniknouti na východní straně u brány Svatoštěpánské do města Jerusalema a zmocniti se ho.

VI I Cyriaci et so. l. III.
V I Vigilia
IIII I Laurencii mris. Semiduplex l. IX.
III I Tyburciimris l. III.
II I Clare virginis l. III
Idus Ypoliti et so. eius l. III.
XIX k (Septembris) Vigilia
XVIII k Assumpcio sce. marie virginis. Duplex.
XVI k Octava sci. laurencii l. III.
XV k Agapiti mris. l. III.
XIIII k Magni epi. et mris. l. III.
XIII k Bernhardi abbatis l. III.
XI k Octava assumpcionis l. IX. tymothei et sym. commemoracio.
X k Vigilia.
IX k Bartholomei l. IX.
VIII k Translacio sci. adalberti.[1])
VII k Translacio sce. Hedwigis l. IX [2])
VI k Ruffi mr. l. III.
V k Augustini epi. Duplex.
IIII k Decollacio iohannis. baptiste. l. IX.
III k Felicis et adaucti l. III.

Pe stef stef pro. os syx. do cir lau tibur yp eus
Sumpcio agapiti. timo bartholo ruf au col aucti.

Září [3])

Kł Egidii abbatis l. IX.
IIII N Translacio sci. anthoni l. III.
III N Marcelli mris. l. III.
II N Octava sci. Augustini l. IX.
VI I Nativitas sce. marie l IX.
XVIII k Exaltacio sce. crucis. Duplex.
XVII k Octava nativitatis sce. me. Nicomedis
XVI k Ludmille vidue l IX. Eufemie virginis,
XV k Lamperti epi. et mr. l. III.
XIII k Eustachii et sociorum eius l. III.
XII Vigilia.
XI k Mathei apostoli l. IX.
X k Mauricii et sociorum eius l. IX.

---

[1]) Dne 25 srpna 1039 přeneseny byly ostatky sv. Vojtěcha, bratra jeho Radima a pěti bratří mučeníků z Hnězdna do Prahy. Viz také Časopis kat. duchovenstva r. 1897, 408.

[2]) Kulda, Círk. rok, VI. d., str. 146, 147: „Přenesení ostatků sv. Hedviky do nádherné kaple u chrámu Třebnického vykonalo se dne 17. srpna 1268 za osmidenní přítomnosti tisícův a tisícův nábožných křesťanův ze všech sousedních zemí, jimžto v čele byl Přemysl II. Otakar, král Český (1253—1278)“.

[3]) Při měsíci září nápis i pořekadlo vynechány.

VIII k Concepcio s. iohannis baptiste l. IX [1])
VII k Cleophe disciputi domini et mr. l. III.
VI k Cypriani epi. et mris. Justine virginis l. III.
V k Cosme et damiani. Stanizlai l IX.
IIII k Wenzeslai l. IX
III k Michaelis l. IX.
II k Jeronimi presbyteri.
Egidium sep habet nat gorgon proiati crux nic
Eu lamperteque math maurici cleo sta wen mich ier.

October habet dies XXXI. luna XXX.

Tercius october gladius Christo ordine nectit.
Kł Remigii et sociorum eius l. III.
VI N Leodegarii epi. et mr l. III.
V N Duorum ewaldorum l. III.[2])
IIII N Francisci
III N octava sci. wencezlai l. IX.
II N Patriarcharum Abraam Isaac et jacob l. IX.
Nos Serii et bachi l. III.
VIII I Demetrii mris. l. III.
VII I Dyonisi et sociorum eius l. IX.
VI I Gereonis et sociorum eius l. III.
V I Translacio s. augustini l IX.
II I Calixti pape l. III.
Idus Hedwigis electe l. IX.
XVII k Nouembris. Galli conf. l. IX.
XV k Luce ewangeliste. Sol in scorpione l. IX.
XIIII k Januarii et sociorum eius l. III.
XII k Undecim milia virginum l. IX.
XI k irlem Marci epi. et mr. l. IX.
X k Severini epi. l. III.
VIII k Crispini et crispiniani l. III.
VII k Vedasti et amandi
VI k Vigilia
V k Symonis et Jude l. IX.
IIII k irlem narcisci episcopi l. IX.
III k Marcelli pape l. III.

---

[1]) Přichází ve starých kalendářích dne 24. září svátek početí sv. Jana Křtitele pouze na oslavu zázračného zvěstování narození Janova; proto Syrové nemluví o početí Jana Křtitele, nýbrž správněji o zvěstování narození Janova. Latiníci tuto památku početí Janova již v 15. věku vypustili ze svých kalendářů, asi z bázně, že věřící budou se domnívati, jako by Janu Křtiteli bylo se od Boha dostalo téže výsady, jíž vyznamenal toliko Matku svého Syna vtěleného, která jediná počata jest bez poskvrny hříchu. Nilles, Kal. Man., str. 283.

[2]) O sv. Evaldech, bratřích a mučenících, mluví Kulda, Círk. rok VI. str. 33, 34.

II k Quintini mris. Vigilia.
Remique francisce marci diger ar cle que cal hed
Galli lucas fel un se seve erispini symonis quin.
November habet dies XXIX. luna XXX.

Quinta november acus vix tercius mansit in urna.
Kł Omnium sanctorum. Duplex
IIII N Commemoracio omnium animarum l. IX.
III N Eustachii et sociorum eius l. III.
II N Witalis et agricole mrm. l. III.
VIII I Leonardi conf. l. III.
VII I Willibrordi episcopi l. III.
VI I Quatuor coronatorum l. III.
V I Theodori mris. l. III.
IIII I Translacio s. ludmille. l. IX. Martini pape et mr.
III I Martini epi. Duplex. Menne mr. commemoracio.
II I Quinque fratrum l. IX.
Idus Briccii episcopi l. III.
XIIII k (Decembris) octava s. martini l. IX.
XIII k Elyzabeth regine l. IX.
XII k Ponciani pape et mr l. III.
XI k Restitucio s. iohannis baptiste l. IX.
X k Cecilie virginis l. IX
IX k Clementis pape et mr. l. IX.
VIII k Crisogoni mr. l III.
VII k Katherine virginis et mr. l. IX.
VI k Lini pape et mr. l. IX.
III k Saturnini mr. Vigilia l. III.
II k Andree apostoli l. IX.
Omne novembre cole qua theo martin bricciique
Post hec elyza ce cle cris Katherina sat an.

December habet dies XXXI. luna XXIX.

Dat duodena choros septem inde novemque december.
Kł Eligii episcopi l. III.
IIII N Iulii mris. l. III.
III N Luciani conf. l. III.
II N Barbare virginis l IX.
Nos Sabbe abbatis l. IX
VIII I Nicolai episcopi l. IX.
VII I octava s. andree l. IX.
VI I concepcio s. marie.[1]) l. IX. casarie virg. Obiit Inclitus commemoracione.

---

[1]) Svátek Neposkvrněného početí Panny Marie slavila východní církev od dávných dob. Když okolo r. 1140 počali kanovníci Lyonští tento svátek slaviti, pokáral je sv. Bernard především proto, poněvadž bez povolení apoštolského stolce římského uvedli nový svátek. Ale svátek ten šířil se přes

V I	dominus Nicolaus, Oppavie et Rathiborie dux. An-
IIII I	no domini MoCCC.LXV.
Idus	Lucie virginis l. IX.
XVIII k	(Ianuarii) Valeriani episcopi l. III.
XVII k	Ananie azarie misaelis O sapiencia l. III
XVI k	Lazari episcopi
XV k	Sol in capite corno
XIII k	Vigilia
XII k	Thome apostoli l. IX.
IX k	Vigilia
VIII k	Nativitas domini. Totum duplex
VII k	Stephani prothomrs. Duplex
VI k	Iohannis ewangeliste. Duplex
V k	Sanctorum innocentum. Duplex
IIII k	Thome epi. et mrs. l. IX.
III k	Sabini epi. l. III.
II k	Silvestri epi. l. IX.

December barba nico concep et alma lucia
Sanctus abinde thomas modo nat steph jo. pu thome sil.

Spolu obracím pozornost čtenářovu také k tomu, kterak dělí se zde a liší dle důstojnosti svátky, z nichž větší napsány jsou červeně. Největší svátky jmenují se duplex per totum, menší pak duplex, semiduplex (jediný svátek, a to Laurencii mris.); dále svátky o devíti čteních, o třech čteních a svátky beze čtení.

Nyní o žaltáři samém; v žaltáři není rubrik; jsou zde pouze hymny, antifony, žalmy a capitula (= krátké úryvky sv. písma, které ve chválách a ostatních hodinách menších čtou se po žalmích a antifonách).

Nedělní matutinum má v Opavském žaltáři dvacet žalmů prvních; po nich následuje pro prima píseň Iam lucis a žalmy 21, 22, 23, 24 a 25 bez všeliké poznámky.

V úterý má matutinum proti nynějšímu o dva žalmy více, a to žalm 42. a 50., při chválách čteme na kraji tuto modlitbu: Matutina supplicum vota domine propicius intuere: et occulta cordis nostri remedio tue pietatis clarifica: ut desideria tenebrosa non teneant quos lux celestis gracie reparavit. Per Dominum.

---

tuhý boj Thomistů se Scotisty i na Západě víc a více, až jej r. 1708 učinil papež Klement XI. svátkem zasvěceným. Viz k tomu Dra. Ant. Lenze Anthropologii křesť. a Dra. Frant. Kryštůfka Všeobecný círk. dějepis.

Matutinum ve středu má o čtyři žalmy více, obsahujíc všecky žalmy od 52. do 67.

Netřeba zvláště vytýkati, že žaltář nezná novějšího označování číselného dle Vulgaty ani při žalmích, ani při ostatních úryvcích sv. písma. Tu a tam různí se také znění žalmů od nynější Vulgaty; proto stůj zde z pátečního matutina známý žalm 94., jenž v našem žaltáři zní: Venite exultemus domino: iubilemus deo salutari nostro. Preocupemus faciem eius in confessione: et in psalmis iubilemus ei. Quoniam deus magnus dominus: et rex magnus super omnes deos. Quia in manu eius sunt omnes fines terre: et altitudines moncium ipsius sunt. Quoniam ipsius est mare et ipse fecit illud et siccam manus eius formaverunt. Venite adoremus et procidamus ante deum qui fecit nos: quia ipse est dominus deus noster. Et nos populus pascue eius: et oves manus eius. Hodie si vocem eius audieritis: nolite obdurare corda vestra. Sicut in irritacione secundum diem temptacionis in deserto ubi temptaverunt me patres vestri: probaverunt et viderunt opera mea Quadraginta annis offensus fui generacioni illi: et dixi semper hii errant corde. Et isti non cognoverunt vias meas: ut iuravi in ira mea si introibunt in requiem meam.

Rovněž v litanii o Všech Svatých označím rozdíl od nynějšího znění. Mezi mučeníky čteme: Sce. Stephane. Sce. Line. Sce. Clete. Sce. Clemens. Sce. Syxte. Sce. Corneli. Sce. Cypriane. Sce. Laurenti. Sce. Vincenti. Sce. Crisogone. Sce. Johan et Paule. Sce. Cosma et Damiane. Sce. Ignaci. Sce. Alexander. Sce. Marcelle. Sce. Petre. Sce. Fabiane. Sce. Sebastiane. Sce. Vite. Sce. Georgi. Sce. Adalberte. Sce. Wenceslae. Sce, Stanizlae. Sce. Maurici cum sociis tuis. Sce. Dyonisi cum sociis tuis.

Při vzývání sv vyznavačů znějí dvě prosby poslední: Sce. Procopi. Sce. Bernharde. — Mezi sv. ženami na konci: Sca. Petronella. Sca. Anna. Sca. Gerdrudis. Sca. Chunegundis. Sca. Walpurgis Sca. Ludmila. Sca. Affra. Sca. Hedwigis. Sca. Ursula cum sodalibus tuis. Sca. Dorothea. Sca. Elyzabeth.

Po prosbě „Per adventum spiritus sancti paraclyti, li.“, čteme dále: In hora exitus nostri, sucurre nobis domine. In die judicii, li. Peccatores, te rogamus audi nos. Ut pacem et concordiam nobis dones, te [o]ro. Ut spacium vere penitencie et emendacionem vite nobis donare digneris, te [o]ro. Ut indulgenciam et remissionem omnium peccatorum nostrorum donare digneris.

Ut ecclesiam tuam pacificare regere et adunare dig. Ut domnum apostolicum et cunctum ecclesiasticum ordinem in sancta religione conservare dig. Ut reges nostros et principes et cunctum populum christianum precioso sanguine tuo redemptum conservare dig. Ut famulos magistrum et omnes preceptores nostros cum omnibus sibi commissis misericordia et veritas tua custodiat. Ut penitentibus indulgeas. Ut benefactoribus nostris sempiterna bona retribuas. Ut aëris temperiem bonam nobis dones. Ut fructus terre conservare d. Ut infirmis sanitatem tribuas. Ut cunctis fidelibus defunctis requiem eternam don. d. Ut nos famulos tuos in servicio tuo et timore conservare d. Ut graciam sci. spi. cordibus nostris clementer infundere d. Ut ad vitam eternam nos perducere dig. Agne dei qui tollis.

Modliteb není po litanii žádných.

V hodinkách za mrtvé předcházejí IX. čtení slova sv. Pavla dle I. Kor. 15, 49—57 a ze Zjevení 14, 13. Modlitba za zemřelé rodiče zní: Deus qui nos patrem et matrem honorare precepisti: miserere clementer animabus parentum nostrorum eorumque peccata dimitte nosque cum eis in eterne claritatis gaudiis fac vivere.

Modlitba za zemřelé kněží: Presta quesumus omnipotens deus ut anime famulorum tuorum sacerdotum quas in hoc seculo commorantes sacris muneribus decorasti in celesti sede gloriose semper exultent.

Následují preces majores a suffragia,[1]) a to suffragia in adventu domini ad matutinum, suffragia sanctorum usque ad adventum domini. In matutinis, suffragia ad vesperas, tempore paschali suffragia.

Aspoň krátce popíši dle tohoto žaltáře Opavského uvedená suffragia. Suffragia in adventu domini ad matutinum sestávají: 1. ze vzývání P. M.; 2. ze vzývání sv. Jana Křtitele; 3. antifona: Ecce dominus veniet.. Ecce apparebit dominus super nubem candidam. Et cum eo centum. Consciencias nostras quesumus domine.. 4. Veni domine visitare nos in pace ut letemur coram te corde perfecto. Fiat pax in virtute tua. Et hab (undancia). Deus a quo sancta.

---

[1]) Suffragia sanctorum slují v breviři římském prosby ke hlavním patronům, jež o menších slavnostech a v dnech beze svátků konají se za jistých dob při chválách i nešporách. Zde neuvádím suffragií, která v breviři dosud čteme

Suffragia sanctorum usque ad adventum domini. In matutinis — zde čteme:

1. Antifona: Per signum crucis...; 2. o zmrtvých vstání Páně; 3. antifona: Alma virgo maria que genuisti Christum intercede pro nobis...; 4. antifona: Angeli domini dominum benedicite in eternum...; 5. antifona: Elyzabeth zacharie magnum virum genuit...; 6. Maiorem caritatem nemo habet ut animam suam ponat quis pro amicis suis. In omnem terram. Exaudi nos deus salutaris noster et apostolorum tuorum et evangelistarum tuorum nos tuere presidiis quorum donasti fideles esse doctrinis. P. D.; 7. Corpora sanctorum in pace sepulta sunt et vivent nomina eorum in eternum. Beati qui habitant in domo. Propiciare quesumus domine nobis indulgencias famulis tuis per merita sanctorum tuorum quorum reliquie in hac sacra continentur ecclesia ut eorum pia intercessione ab omnibus semper protegamur adversis. Per.: 8. Sancti dei omnes intercedite pro nostra omniumque salute. Letamini in domino et exultate iusti. Omnes sancti tui ques. dne hic et ubique nos letificent et adiuvent ut dum eorum merita recolimus patrocinia senciamus. Per.; 9. Da pacem...

Suffragia ad vesperas:

1. Antifona a modlitba ke sv. kříži; 2. o zmrtvých vstání Páně; 3. k Panně Marii; 4. Michael Gabriel raphael summi nuncii et omnes sancti angeli dei intercedite pro nobis in conspectu domini. Perpetuum nobis domine tue miseracionis presta subsidium quibus et angelica prestitisti suffragia non deesse. 5. K sv. Janu Křtiteli; 6. ke sv. mučeníkům; modlitba opět Propiciare; 7. o všech svatých; 8. o pokoji.

Tempore paschali suffragia ad matutinum:

1. antifona: Crucifixus surrexit a mortuis redemit nos sanguine suo. alle.; 2. antifona: Surrexit christus et illuxit alleluja. Sancta dei genitrix alleluja intercede pro nobis. all. all.; 3. ke všem svatým; 4. Pax vobis ego sum all. nolite timere all. Deus a quo.

Ad vesperas: 1. antifona: Crucem sanctam subiit; 2. antifona: Surrexit dominus de sepulchro qui pro nobis pependit in ligno; 3. antifona: Sicut lilium inter spinas sic amica mea inter filias; 4. antifona: Sancti et iusti in domino gaudete all·

vos elegit deus in hereditatem sibi all.; 5. antifona: Pacem meam do vobis all. pacem relinquo vobis all.

Závěrkem sepsány jsou v žaltáři s notami některé hymny k duchovním hodinám; poněvadž pak i tu jsou listy vyřezány, zachovalo se pouze několik písní. Vypíši hymny, kterých nyní již nenalézáme ve breviři.

Pro dobu adventní (píseň k nešporám): Conditor alme syderum eterna lux credencium Christe redemptor omnium exaudi preces supplicum.

Qui condolens interitum mortis perire seculum salvasti mundum languidum donans reis remedium.

Vergente mundi vespere uti sponsus de thalamo egressus honestissima virginis matris clausula.

Cuius forti potencie genu curvantur omnia celestia terrestria fatentur nutu subdita.

Occasum sol custodiens luna pallorem retinens candor in astris relucens certos observat limites.

Te deprecamur ave venture iudex seculi conserva nos in tempore hostis a telo perfidi. Laus honor virtus gloria.

Ad nocturnum: Verbum supernum prodiens a patre olym exiens qui natus orbi subvenis cursu declivi temporis.

Illumina nunc pectora tuoque amore concrema audito ut preconia sint pulsa tandem lubrica.

Iudexque cum post aderis rimari facta pectoris reddens vicem pro abditis iustisque regnum pro bonis.

Non des ut arcemur malis pro qualitate criminis sed cum beatis compotes simus perhennes celibes. Laus honor virtus.

Ad Laudes: Vox clara ecce intonat obscura queque concrepat pellantur eminos sompnia ab ethre Christus promicat.

Mens iam resurgat torpida que sorde extat saucia sydus refulget iam novum ut tollat omne noxium.

Esursum agnus mittitur laxare gratis debitum omnes pro indulgencia vocem demus cum lacrimis.

Secundo ut cum fulserit mundumque horror cinxerit non pro reatu puniat et pios nunc protegat. Laus.

Ke kompletáři: Salvator mundi domine qui nos salvasti hodie in hac nocte nos protege et salva omni tempore.

Adesto nunc propicius et parce supplicantibus tu dele nostra crimina tu tenebris illumina.

Ne mentem sompnus opprimat nec hostis nos subripiat nec ullis caro petimus commaculetur sordibus.

Te reformator sensuum votis precamur cordium ut puris castis mentibus surgamus a cubilibus. Sit laus perennis gloria.

O Narození Páně: Veni redemptor gentium ostende partum virginis miretur omne seculum talis decet partus dominum.

Non ex virili semine sed mystico spiramine verbum dei factum est caro fructusque ventris floruit.

Aluus tumescit virginis claustra pudoris permanent vexilla virtutum micant versatur in templo dominus.

Procedens de thalamo suo pudoris aula regia gemine gygas substancie alacris ut currat viam.

Egressus eius a patre regressus eius ad patrem excursus usque ad inferos recursus ad sedem dei.

Equalis eterno patri carnis tropheo accinge infirma nostri corporis virtute firmans perpetim.

Praesepe iam fulget tuum lumenque nox spirat novum quod nulla nox interpellet fideque iugi luceat.

In quadragesima ad nocturnum: Summi largitor premii spes qui es unica mundi preces intende servorum ad te pie clamancium.

Nostra te consciencia grave offendisse monstrat quam emundes supplicamus ab omnibus piaculis.

Si rennuis quis tribuet indulge quia mitis es si corde rogamus puro certe deles ex promisso.

Ergo acceptare nostrum qui sacrasti ieiunium quo mystice paschalia capiamus sacramenta.

Summa nobis hic conferat in deitate trinitas in qua gloriatur unus per cuncta secula deus.

Ke kompletáři: Christe qui lux es et dies noctis tenebras detegis lucisque lumen crederis lumen beatum predicans.

Precamur sancte domine defende nos in hac nocte sit nobis in te requies quietam noctem tribue.

Ne gravis sompnus irruat nec hostis nos subripiat nec caro illi consenciens nos tibi reos statuat.

Oculi sompnum capiant cor ad te semper vigilat dextera tua protegat famulos qui te diligunt.

Defensor noster adspice insidiantes reprime guberna tuos famulos quos sanguine mercatus es.

Memento nostri domine in gravi isto corpore qui es defensor anime adesto nobis domine. Deo Patri.

Jakož jsem již pravil, přidán jest každé hymně i nápěv. Na poslední straně čteme rovněž s notami tuto slohu:

Ergo tue nobis plurime gracie clemencie (snad clementiam)
Ad beati tui nati nos transfer presenciam
Et cunctorum delictorum confer indulgenciam.

Pověst o bílé paní v Čechách a na Moravě u pánů z Rožmberka a z Hradce.

Vznik, vývoj, rozbor a historickou podstatu vysvětluje J. Salaba.

(Dokončení.)

Zmíněný spisek Chanovského vyšel ovšem teprve r. 1659 (in 12) péčí jeho kollegy Jana Tannera, který napsal r. 1666 i jeho životopis (Kolín, in 12), zprávy však v něm snesené pochodí ještě z doby před smrtí Chanovského r. 1643, tedy zajisté z třicátých let sedmnáctého století. Spisek sám pak zajímá i tím, že se v něm Chanovský první pokouší také o historický výklad, což se mu však nedaří; příčinou toho jest ovšem jeho malá znalost starších dějin a nikoli tradice, jíž se dovolává. Dále Crugerovy „Sacri pulveres“ (1668, Litomyšl) poznamenávají známé zjevení se „bílé paní“ roku 1604 (ku 24. lednu).

Rovněž bychom poukázali na spisy jesuity Tannera Adama (1572 v Inšpruku — † 1635, 25. května), na př. „Amuletum castrense“ etc. (Ingolštat, 1620, in 4).

Sem náleží i zpráva Balbínova o P. Jiřím Müllerovi, rektoru posléze jesuitské kolleje v Praze, který vypravoval Balbínovi, jak viděl sám „bílou paní“, ana se v poledne dívala oknem zámku Hradeckého na město, a jsouc pozorována, zmizela, t. j. stávala se stále menší a menší; byla prý oděna úplně bíle (jako vdova!), štíhlá, se závojem a mírného pohledu. A podle vzoru této zřízena i citovaná již zpráva Schmidlova o zjevení se „bílé paní“ na Telči, jak dívala se jedním oknem zámeckým, krátce před smrtí Františka Josefa z Lichtnštejna, posledního

dědice tohoto panství, roku 1723. Tenkráte měla však vedle závoje také už rukavičky; ovšem, jak se slušelo, smutkové, černé.

Značný vliv na tuto pověst měl dále i zmíněný již jesuita P. Jeron. Gladich z Magdeburka, známý vysvobozovatel duší z očistce z r. 1646 v Prešpurce. Vliv ten byl proto značný, poněvadž přivedl tu postavu do nové fáse a velice působil na Balbína. My pak zprávě Balbínově o Gladichovi věříme, poněvadž přiléhá ke Slavatovi, a celou Balbínovou prací zřetelně prohlédá snaha, aby „bílou paní" očistil a učinil z ní ducha dobrého i čistého, vůbec aby Gladichova slova vyvrátil.

Ten totiž, jak víme, tvrdil Slavatovi, že „bílá paní" jest patrně duch zlý[1]) a bezpochyby duše odsouzená k mukám v očistci, která nemá a nedá tak dlouho pokoje, dokud Hradecký zámek nespadne.

Zdá se pak, že toto tvrzení se v řádu i v Hradci udržovalo a docházelo víry.

Toho ovšem nemohl snésti Balbín, znalý historie i místních poměrů v Hradci (kdež pobýval na kolleji), a proto, aby věc tu vysvětlil, především se ptal v archivě; tam však nebylo ani stopy. I hledal u spisovatelů (na př. u Ř. Richtera a j., jež sám cituje); ale ani ti mu mnoho nepověděli.

Lid sám mluvil všeobecně jen o „bílé paní". Současní svědkové pak konečně toliko potvrzovali, že na Hradci jest, ale více nic.

---

[1]) Gladich tu ovšem neučinil nic, leč co už bylo v základních názorech celého řádu. Již tvůrce jeho, sv. Ignác z Loyoly, získal si dle slov svého životopisce, jesuity Petra Ribadeneiry (lat., 1588 v Antverpách), vedle jiných divů největší zásluhu tím, že vyháněl z lidí zlé duchy. A o Petru Canisiovi S. J. vypravuje Slavata v 9. knize svých „Dějů" (Ternion 2243): „Měl obyčej každej den 7 hodin se modliti a někdy vysokým hlasem, Pána Boha horlivě žádajíc, aby některé duše osob jemu známejch z očistce mohl vysvoboditi... Týž Pater Canisius vyhnal zlého ducha z jedné panny v kapli blahoslavené Panny Marye v Starým Öttingu."

Silná víra v duchy a divy byl výron čistě španělského názoru a katolicismu, který všechen hřích odvozoval především z ducha zlého, který bytuje a vládne tělem lidským a jehož třeba odtud vyhnati; a zas vice versa (později) byli zlí duchové duše hříšníků, kteří nemají pokoje a pykají v očistci za své viny a kterým třeba tedy odtud pomáhati modlitbami atd. (Viz též známý Gotheinův životopis sv. Ignáce z Loyoly.)

Jemu však běželo o historický výklad. Přece osoba, která byla k lidu tak dobročinná a založila mu „sladkou kaši“, nemohla býti duch zlý a trpěti v očistci.

I dal se sám do všestranného bádání; mimo jiné prohlížel také obraz „bílé paní“. A tu vyčetl z nápisu i ze znaku, že obraz představuje Perchtu z Rožmberka. Sám pak přidal, že ve smutečním oděvu.

Když byl na stopě, pátral dále po jejím životopise v Březanově teď ztracené Rožmberské kronice, které si byl vypůjčil z Třeboňského archivu a více nevrátil.[1]) A tu poznal její dojemné dopisy a dověděl se, že od svého chotě velmi mnoho zkusila. A tato žena dobročinná, která vystála už očistec na zemi, že měla ještě dál trpěti a býti duchem zlým? I napsal její životopis (na první pohled dosti pravděpodobný),[2]) který tam, kde byly v dopisech mezery, doplnil vlastními kombinacemi, a sebral sem v příslušné formě všecky zprávy, které o ní — dosavad roztroušeně — kolovaly. Že se ovšem tímto způsobem dostaly do jeho práce vedle fakt skutečných i smýšlenky, nemůže v té době a za neúplnosti materiálu překvapiti.

A tak vznikla vlastně celá naše pověst,[3]) jak ji dnes před sebou máme.

Z dosavadního líčení osudů této legendy je patrno toto:

Důvodem jejího vzniku jsou místní dva zjevy: hlučná a cizincům nevysvětlitelná „sladká kaše“, o jejímž původu se ničeho v Hradci (a obdobně v Telči) nevědělo a kterou dle tradice lidové zavedla „bílá paní“, jejížto obraz nalézal se tehdy na Hradci, Č. Krumlově (a pak i v Telči); konečně pak neznalost toho, že bílá barva byla druhdy v Čechách barvou smuteční, a že tudy „bílá paní“ je podobizna truchlící ženy.

---

[1]) Viz o tom Čas. čes. Musea, ročn. LXXII., 1898, seš. 2. str. 128, J. Salaba, Po stopách ztracené Březanovy Rožmberské kroniky.

[2]) Pravděpodobný proto (ovšem povrchnímu badateli), že mezi dopisy Perchtinými jest dvakrát patrná mezera (1455, březen — 1458, a od r. 1465 do roku 1470), o níž dle celé souvislosti lze se domnívati, že vznikla tím, že tehdy Perchta žila bezpochyby na Č. Krumlově.

[3]) A dodáváme: pověsť, která, když byla uveřejněna se všemi detaily (a zvláště o utrpení Perchtině za živa), spůsobila nejen v Čechách, ale i v cizině značné vzrušení a rychle se šířila.

To vše, jsouc družině Kateřiny z Montforta neznámo, bylo nápadným i záhadným a vykládáno všelijak. Když pak přišla na Hradec Mar. Maxmiliana hraběnka z Hohenzollerů, vzata a přispůsobena mythická „bílá paní“ Berlínská[1]) skutečné bílé paní Hradecké jakožto vysvětlení všeho neznámého a nepochopitelného, pročež připojeno k ní něco, co sem nenáleželo.

Toto služiž za důvod, že jádro „bílé paní“ Hradecké je původní, domácí a místní; neboť jen tak, historicky a psychologicky, si vyložíme, proč z okruhu pověstí západních přinesena sem právě jen „bílá paní“ (a ne některá jiná), a proč objevuje se dokumentárně nejdříve na Hradci již r. 1604 (právě po r. 1598).

Patrně tu předcházely příčiny a důvody místní — věcné i osobní. A částečně i úprava a některé vlastnosti jsou různé, nové a jen místního původu; na př. dobročinnost k lidu atd.

Nejprve byla hotova, jsouc původní a skutečná, dílu I. část jedna: „sladká kaše“ (a s tím, tuším, i tradice stará o stavbách na zámku v Hradci a „sladká kaše“ jakožto fundace i jakás odměna poddaným za pomoc při těchto stavbách).

Tedy první rys: skutečná „bílá paní“ dobrodějkou chudého lidu.

K této části — historické a lidové, původu domácího — přímo se připojuje díl II.: „bílá paní“ s vlastnostmi pouhého ducha, jehož zjevení se znamená, že v domě se něco důležitého stane; především smrt.

Toť v naší pověsti základní moment druhý, který přibráním reminiscencí na starou germánskou Perchtu a její obdoby, pak na zjev Berlínský a jiné podobné rodové pověsti na západě stává se podkladem nových vlastností: „bílá paní“ rodovým duchem ochranným, a to pánů z Hradce i z Rožmberka.

---

[1]) S tím ovšem odpadá také mínění Födischovo (Die Sage von der weissen Frau in Böhmen, Mitth. d. Verein. f. Geschichte d. Deutsch. in Böhmen, IX. J., 1871, p. 85—91), že by Perchta a „sladká kaše“ souvisely s germánskou bohyní Berchtou a s jejím „Berchtentagem“. Jednak i proto, že v naší „bílé paní“ jsou historické tradice, více prvků (nejen mythický) a stopy práce umělé, jakož i okolnost, že „sladká kaše“ je fundací náboženskou, která je původu i rázu domácího a znaků odchylných.

To znamená zjevení se roku 1604, zpráva, že „bílá paní“ oznámila panu Petru Vokovi poklad,[1]) a jiné části tohoto díla. Již výše jsme ukázali, že vše to vzniklo na základě nevědomosti cizincův a jejich neznalosti starých domácích zvyků; tedy druhý díl je, řekli bychom, výronem nedorozumění, původu cizího a zároveň východiskem dalšího.

Hned po té mezi tvůrci nových zpráv objevují se i určité osoby, a to Jesuité, a s nimi také tendence, upraviti a užiti toho všeho ve smyslu náboženském, katolickém.

Tak na př. ohledně roku 1604. rektor hradecké kolleje, P. Mik. Pistorius; o pozdějším datu pak rektor kolleje Pražské u sv. Klimenta, P. Jiří Müller.

Že dobrý ten duch rozšiřuje později svou ochranu ihned na celý rod Vítkovců atd. a nikoli jen na pány z Hradce či z Rožmberka, jak by se za to mohlo přirozeně míti, vysvětluje nám znalost genealogie rožmberské, Březanových děl a zvláště společná růže ve štítu, které náležely téměř celé jižní Čechy a kus Moravy. Část tato, pokud se týká Rožmberků, vznikla záhy v jesuitské kolleji v Č. Krumlově, a je patrno, že její rektor, Chanovský, není jí dalek. Pokud se však týče jejich příbuzných[2]) a ostatních Vítkovců, má za původce Balbína a jeho soudruhy.

Tímto spůsobem jeví díl druhý na sobě patrné a karakteristické stopy učenosti, tak že jej právem pokládáme za umělý výrobek západního rázu; z lidového a domácího živlu — mimo stará jména — tu není nic.

Zároveň v tom však vidíme obdobu a pokračování rodových pověstí, t. zv. erbovních, jak je známe z 15. století i u Rožmberků a j., jako na př. o rozdělení pěti růží mezi pět synů Vítkových atd. A tyto práce jsou ovšem také umělého původu; druhý díl „bílé paní“ tedy se řadí k nim jakožto p o v ě s t r o d o v á a především pánů z Hradce.

---

[1]) Tento kus zdá se býti ozvěnou obecně známého fakta, že měl pan Petr Vok svůj poklad („rožmberský poklad“ v lidové tradici), a že z něho půjčil značnou část císaři Rudolfovi, aby tento mohl vyplatiti Pasovské po jich vpádu do Čech; zároveň pak lidový a fantastický výklad toho fakta. (Referent jesuita Chanovský.)

[2]) A jest ovšem zřejmo, že ohledně vzniku jest tento živel nejmladší; neboť Balbín sám tu pracuje až po r. 1650.

Když byla Chanovským a jinými látka tato rozšířena na Rožmberky a další Vítkovce, učiněn znenáhla středem všeho toho[1]) právě člen prvního z rodů těch t. j. z domu rožmberského.

Ve své třetí a historicky poslední části představuje se legenda jako rozhodně katolická. A to jest živel opětně nový, třetí a od předchozího odchylný. Tím ovšem vzniká nesouměrnost a odpor proti dílu prvému i druhému, kde „bílá paní" jest tichá, mírná v celku, nábožensky snášelivá a všímá si toliko svého rodu a ničeho víc.

„Bílá paní" mluví pojednou, a to latinsky, a stává se velmi sebevědomou, na př. r. 1628, kdy praví: „Venio iudicare vivos et mortuos" atd. Podobně i r. 1645 stává se hněvivou, nábožensky nesnášelivou a vystupuje jako rozhodná katolička, kterou rozčiluje klení švédských vojákův.

Jest tedy i tento díl původu umělého a především ducha tendenčního. Původce jeho budeme pak hledati v téže vrstvě[2]) jako dříve.

---

[1]) Tento kus jest vlastně částí dílu I. a není než historický výklad té báječné postavy, pořízený od Balbína k porozumění a její očistě, a vznikl ovšem též po r. 1650, t. j. až po dílu III.

[2]) V Třeboň. archivě nacházíme sub Fam. Rosenb., 28 (Registr.) dost zajímavý kus, ne tak obsahem, jako vznikem. Jest to jakási latinská historie, která podle nadpisu chce jednati o původu pánů z Rožmberka, ve skutečnosti však píše o všech Vítkovcích. Ceny však nemá naprosto žádné, ježto původce o minulosti nevěděl téměř ničeho, starých písemných památek neznal a toliko kombinoval. Bližší rozbor nám ukazuje, že dějiny ty se skládají ze tří částí: dějiny Ursinů v Italii a zvláště v Německu; příchod jich do Čech a rozvětvení se v pět známých rodů vítkovských; konečně zánik těch rodin. Část první jest ozvěnou německých genealogů, kteří píší rodopisy Anhaltů atd. Díl druhý je vlastně známá erbovní pověst rožmberská o rozdělení pěti růží mezi pět synů Vítkových, v části třetí jsou pak uvedeny náhrobní kameny, které byl spisovatel viděl v kostelích ve Stráži, Vyšším Brodě, Krumlově atd. a přečetl. Ze všeho patrno, že práce ta vznikla v J. Hradci mezi r. 1611 (po smrti p. Petra Voka z Rožmberka) a r. 1630 (t. j. ještě za živobytí Lucie Ottilie z Hradce). Původcem byl nějaký latinsky vzdělaný a cizí pisatel; důkazem jest jeho neznalost dějin domácích a ozvěna cizích a německých kombinací. A poněvadž hlavním zástupcem této cizí a latinské intelligence na Hradci byli tehdy jesuité, je patrno, že dějiny ty pochodí od některého z nich; s tím souvisí i znalost okolí J. Hradce a Č. Krumlova.

Případ tento je významný a symptomatický. Patrně si už tehdy všímali minulosti a luštili ji, ale neměli k ní klíče. A stejně ovšem dálo se jim

V celku jsme ukázali, že všecky tři části pověsti o „bílé paní“ tvoří směs, která se skládá z několika kusův i živlů různých: z historie, z domácího lidového podání a z cizí západní tradice umělé.

Vše to pak spůsobem tendenčním spředeno v celek, jehož jednotlivé prvky a poměr jich názorně naznačujeme takto:

1. Dvě cizincům ze západu nevysvětlitelná historická fakta: onen obraz „bílé paní“ se jménem „Perchta“ a „sladká kaše“ od „bílé paní“ zavedená. 2. Úmysl, tuto postavu vysvětliti i očistiti, a znalost osudů Perchty z Rožmberka. 3. Neznalost minulosti a snaha vysvětliti ji svým spůsobem. 4. Reminiscence na germánskou mythologii, na krátký pobyt jesuitů v Třeboni a zvláště na Berlínskou „bílou paní“.	Proto je dobročinnou a místní, I. díl. (Zároveň podklad II. dílu a celé pověsti.)
5. Reminiscence na umělé erbovní a rodové pověsti o ochranných geniech a snaha vysvětliti záhady touto cestou; zároveň i snaha zalíbiti se novým pánům.	II. díl.
6. Katolická tendence i mravoučná, kterou sem vkládají jesuité. 7. Opět znalost osudů Perchty z Rožmberka, úmysl, vylíčiti je dojemně, očistiti ji i vysvětliti. 8. Znalost genealogie rožmberské a Březanových děl.	I. díl. (6.–7.); a zas II. díl. (7.–8.) — III. díl i celek.

Víme, že pověst ta před Balbínem (r. 1650) ještě celá hotova nebyla.

Ale jest dále jisto, že dík jesuitským genealogům a některým mezinárodním spisovatelům, kteří měli spojení s Hradcem[1]) (jako

při onom obrazu „bílé paní“ a při „sladké kaši“; vykládali si to svým spůsobem i „bona fide“.

[1]) S tím souviselo i to, že v Hradci bylo jesuitské gymnasium, které bylo v 17. století z daleké ciziny žáky navštěvováno; byl tu na př. i Rákóczy.

jesuita Crugerius a j.), rychle se šíří po Čechách; tak v Bechyni, Krumlově, Jičíně atd.

A věřilo[1]) se jí. Přirozeno: kdo chce viděti, vidí. Jest to známý psychologický zjev a zákon — autosuggesce, jež jest s fantasií matkou pověry, která byla v oněch nekritických dobách tak veliká.

Zbývá ještě důležitá otázka. Co jest z toho všeho dílem Balbínovým? Není pochyby, že má zde velmi závažnou úlohu. Ba ten, kdo zná tuto pověst i životopis skutečné Perchty a kdo ví, že Balbín byl první, kdo u nás tu legendu zaznamenal, musí za to přímo míti, že Balbín jest vlastně tvůrcem jejím, t. j. jinými slovy, že on si ji vymyslil, a „historii dělal".

K tomu odpovídáme: Z celého předchozího líčení jest patrno, že pověst ta se všemi detaily a rysy před ním ještě hotova nebyla.

Také jest jisto, že její hlavní prvky (že byla bílá, dobrodějka chudých za živa, po smrti pak duch, který oznamuje rodu budoucnost) byly už zde před ním, a on že je první u nás v plném rozsahu jakožto pověst poznamenal se všemi vlastnostmi.

Tím odpadá arci výtka, že by byl býval tu dějiny padělal.

Jisto dále, že zprávu svou o zavedení „sladké kaše" „bílou paní" čerpal z úst a z věrohodné tradice lidu.

Za to však není bezpečno, že v s k u t k u t e p r v e o n první vyřkl, že „bílá paní" jest vlastně Perchta z Rožmberka; četlť ten nápis na onom obraze už Vil. Slavata v letech 1628—1630 a někteří jesuité, jak vychází z dějin slavatovské obrazárny. (Viz k tomu i náš výše citovaný článek.)

---

[1]) Vídali ji tehdy mnozí lidé, nejen ženské atd., ale i zámečtí služebníci (na př. roku 1615), pak vrchní hejtman slavatovský, Samuel Carolides. I Balbín, jehož strašila v Hradci atd. a u něhož nebyl to ani výmysl ani pouhá smýšlenka. Sedláček (l. c.) vykládá to u něho též jako hallucinaci, což je pravděpodobno, poněvadž byl dosti slabého těla a hysterický. Zprávu o r. 1645, kdy v Telči opomenuli na zelený čtvrtek dáti chudým „sladkou kaši" a kdy se „bílé paní" prý posmívali, začež je ona potrestala, lze vysvětliti snadno jakožto reminiscenci a rozvedení korroborační formule v kšaftu Adama I. z Hradce (1531), který poroučel svým nástupcům, aby ten starý obyčej zachovávali, jinak že by prosil krále, aby jim jich majetek odňal. (Referent Balbín, který znal i ten testament.)

Rovněž jest pochybno, že právě teprve a jen jeho úsilím se šířila ta pověst tak záhy a rychle. Zdá se, že o tom pracoval celý řád a jeho učené i školské styky.

I to víme pevně, že Balbín první učinil z „bílé paní" — Perchty — určitou historickou osobu a napsal její životopis. On věděl první, že byla chotí Hanuše z Lichtnštejna a položil ony partie jejího života, které nejsou určitě prameny doloženy, do Hradce a ve spojení se „sladkou kaší" (r. 1455—1460 a r. 1465—1470).

Znaje dále, jak byla ve svém manželství nešťastna a dobrého srdce, vylíčil ji jako ducha čistého a dobrého genia celého rodu Vítkovcův a tyto partie rozšířil.

On[1]) byl první, který vážně bádal ve starých pramenech, aby ty Hradecké záhady vyložil. A on také vskutku první to vše historicky odůvodnil, zaznamenal, a smíme-li tak říci, redigoval.

Jest zajímavo sledovati, jak sbíral své historické důkazy.

Víme, že nejstarší historické datum v naší pověsti jest rok 1539, kdy „bílá paní" objevuje se na Hradci u kolébky spícího Petra Voka z Rožmberka, a poněvadž chůva zdřimla, sama ho kolébá; tu se chůva probudí, a ježto „bílé paní", jsouc tu nedávno, ještě nezná, velmi se jí ulekne a chce živou mocí ze služby.

A nyní čteme v Rožmberské kronice (u Heermana) na str. 477 novou divnou věc. Vypravuje[2]) totiž, jak té doby (1539—) žily na Hradci tři paní Anny, vdovy, a píše dále:

---

[1]) On byl také konečně první, který seznal a vypravuje, že „bílá paní" objevuje se i v Třeboni na známé „dlouhé chodbě"; aspoň ho tu postrašila, když zde bydlel r. 1657.

Věc ovšem lze snadno pochopiti u jeho povahy A byly tu i ty tradice z krátkého pobytu jesuitů v Třeboni na této chodbě (po r. 1567.) Třeboň pak též patřila Rožmberkům, a zde zemřel jich poslední člen — vůbec důvodů dosti, že pověst ta přenesena a rozšířena z blízkého J. Hradce hned i na Třeboň.

[2]) Řekli jsme již s počátku, že v této kronice ozývají se Březanova díla, tedy i jeho ztracená Rožmberská kronika. Místo, které výše citujeme, jeví tak zřejmé stopy Březanova slohu a pouhého překladu (na př. „Peterschitschko" = Březanův „Petříček" atd.), že je právem připisujeme Březanovi a jeho kronice, odkud vzal je Balbín i Heerman.

„Esz war auch der Herr Peterschitschko (t. j. malý Petr Vok z Rožmberka) bey der Neuhauser Fraw; die Kindswarterin, welche ihn gepflegt, wolte weiter nit verbleiben, dieweillen ihr Jahr sich geendet, ist sie von der Frau (Anna z Roggendorfa, choť Jošta z R. a matka Petra Voka) bey Martini (12. XI. circa 1542) entlassen, dann die Frau so verständig, das nit wohl und sicher seye, solche Persohnen in dergleichen Diensten wider ihren Willen zu gebrauchen; hat derowegen ein andere Kindswartterin ihme zuwegen gebracht.“

Proč chůva odešla, udává se prostě: skončila svůj rok a nechtěla zůstati; a paní matka, jsouc rozumná a o svého synáčka pečlivá, také jí nezdržovala, obávajíc se pro dítě škodlivých následkův.

Věc prostá. A autor také (tuto Březan), když to psal nic jiného si při tom nemyslil. Zaznamenal-li to, učinil to jen proto, že chtěl každou maličkost o svém milovaném pánu i z jeho útlého mládí zapsati. Tak dělává často ve svých spisech a zvláště, najde-li podobný záznam v archivě.

Ale Balbín, který znal Březanovu Rožmberskou kroniku, pojednou toto místo osvětlil a věděl to lépe: chůva odešla jen proto, že se jí u kolébky jejího malého svěřence zjevila „bílá paní“, a proto nechtěla dále zůstati, bojíc se.

Tento rys a historický doklad „bílé paní“ jest nový a náleží k těm, jež byly sem dodány nejposléze.

Vlastností a historických dat nových a důležitých — mimo Schmidlovu — již po té nepřibývá. Poslední z této doby pochodí právě od Balbína, čímž on tendenci látky značně prohloubil: „bílá paní“ jako určitý ochranný duch rodový stará se i o potomstvo pánů z Rožmberka. Tímto spůsobem vyrůstají nové části Krumlovské „bílé paní“, jež jest prabába a dobrý genius tohoto rodu. Balbín patrně to, co již Chanovský započal, jen rozváděl dále a stáhl celou tu postavu ještě více k Rožmberkům. Znal lépe dějiny a lépe dějiny rožmberské (z Březana, jehož jméno se tu ztrácí), než Hradecké.

Účastenství Balbínovo na stavbě celkové jest tedy dosti značné; náleží mu zejména veliký kus I. dílu, prohloubení a sebrání dílův ostatních, úprava celku i tendence nová a apologie Perchty z Rožmberka, kterou on první brání proti Gladichovi.

Za to na př. prvky dílu II. a III., pak vznik a zejména vynález látky i fabule náležejí jeho kollegům v řádu, a jsou starší. Balbín tyto dosud roztroušené a neurovnané částečky, tradice i kombinace sebral, formoval, rozšířil, historicky vysvětlil, doplnil, spojil v jedno a upravil v ladný i souvislý celek historické a zajímavé pověsti, o jejíž rozšíření[1]) se též dosti postaral, čímž stal se jejím prvním historikem i redaktorem.

[1]) „Bílá paní" navštěvuje nejen Rožmberky (na Č. Krumlově, Třeboni, Nových Hradech, Rožmberce a Vimperce atd.) a pány z Hradce (tam, a na Telči a j.), ale i ostatní Vítkovce a všecko jejich bližší i vzdálenější příbuzenstvo. Tak na Novém Zámku, Tolštějně a Krasíkově (poněvadž tento patřil Švamberkům, a tito byli sešvakřeni s Rožmberky). Dále na Strakonicích: Jan z Rožmberka sídlel tu kdys na zdejší kommendě jako „mistr převorství českého". Spatřena zde byla 16. listopadu r. 1782.

Navštěvuje i vzdálené příbuzné: objevuje se také na Vídeňském hradě. Proč? Byliť Rožmberkové příbuzni i s Habsburky; jednak skrze Šaumburky, jednak pomocí Přemyslovců. Kunhuta, matka Václava II. (chotě Juty), vzala si za manžela Záviše z Falkenštejna, a Viola Těšínská, vdova po Václavovi III., vdala se za Petra Rožmberka. Atd.

Znala tedy „bílá paní" dobře genealogii rodu svého. — Později objevuje se pověst skoro na každé tajemné chodbě nějakého zámku v Čechách, na Moravě i ve Slezsku; a v 18. století vyskytuje se již bezmála v celé Evropě (ve Vídni, v Římě, v Lyoně, v Paříži, v Londýně, v Kodani, ve Štokholmě, v Polsku, na Rusi), ba i v Americe,

A není bez významu, že s tím buď současně (či i dříve) zjevují se práce oněch německých genealogů, kteří píší o rodopisu Anhaltů, Hohenzollerů atd. a tak všímají si i příbuzných s nimi Rožmberků, zvláště jako erbovních příbuzných. Ze starších byli to zejména (po Brotuffiovi a Crolliovi): J. Schönlöben, Sagittarius (Hist. princ. Anhalt.), J. Chr. Beckmann (Hist. Anhalt.), Krist. Knaut (Antiquit. comitum Ballensted. et Ascaniae), Imhof (Not. proc.), pak J. Buccelinus (Germania topo-chrono-stemmatographica, sacra et profana etc.). Tito znali genealogii rožmberskou. Buccelinus dokonce předvádí celý jich strom, jak je v Heermanově Rožmberské kronice. Společným pramenem byl jim Březan, zpravodajem pak Balbín. — Těžko ovšem říci, pochodí-li tato šířící se „bílá paní" z Berlína (a vůbec z Německa), či z Čech. Jedno jest však zajímavé, a to by svědčilo více případu druhému: Dr. Nagel ve své „Dissertatio historico-metaphysica de celebri spectro Weisze Frau" (1743) vykládá, že „bílá paní" pochodí z Čech, a že dostala se na dvůr Berlínský atd. skrze Rožmberky; věděltě zajisté o tom, že Vilém z Rožmberka měl za choť Žofii, dceru Jáchyma, kurfiřta Braniborského, 1561—1564, Jách. Oldř. z Hradce pak Mar. Maxm. hr. z Hohenzollerův. Názor ten pokládáme dnes ovšem za nesprávný, vždy však zůstává znamením doby, a zdá se býti jen ozvěnou toho, co tehdy bylo a věřilo se. A tak bychom mohli říci, že značná část těch „bílých paní" v Evropě jest původem z Jindř. Hradce a z Telče.

Tato stránka, řekli bychom literarní — pověst umělá, jejíž hlavní formulator jest znám — jest tedy zajisté jeho zásluhou a předností. Pokud se však týká historie, vidíme, že vpletl sem hrubý historický omyl, jemuž se dlouho věřilo, a neoprávněný historický výklad té postavy.

Chyba jeho tedy spočívá v tom, že naleznuv tu již hotové prvky, tyto prostě přejal „bona fide", a nerozbíral kriticky; chtěje pak proti Gladichovi věc obrániti, zaběhl jen dále, omyl rozváděl a různé prvky dohromady smísil v celek. Nebyltě kritik a skutečný učenec, nýbrž jen polyhistor, vládnoucí velikým učeným apparátem.

To jsou tedy fáse, jimiž prošla pověst o „bílé paní".

Jak lze definovati krátce naši legendu? Jest to skupina několika místních a cizincům záhadných zjevů na Hradci, které byly z neporozumění a z nevědomosti od tamní intelligence (a zvláště jesuitů) vyloženy tendenčně ve smyslu reminiscencí mythologických a umělých západních rodových pověstí; falešný to historický výklad a omyl, který Balbín po r. 1650 (třeba ve formě pěkné) dovršil ještě tím, že jej přijal a dále falešně vysvětloval.

Řekli jsme již, že dějinné zprávy o „bílé paní" (mimo Schmidlovu) všecky podány byly již v 17. století; jsou tedy původu učeného a umělého. Za to v 18. věku — mimo onen Telečský případ — přestávají, a pověsti té se zmocňuje fantasie lidu, který, přijav ji za svou, přede ji a snuje dál. Jest to okolnost zajímavá, ježto tímto způsobem postava, původně vzniklá na tradici lidové, prošedši ruce lidí učených, přechází opět do lidu, arciť ve formě valně změněné. Přídatky lidové nejsou ovšem značné a především nejsou zaznamenány, ale s určitými jmény. To vidíme ve století 18. a částečně i 19. Než nové ty zprávy a přídatky podobají se tou měrou sobě, že jsou patrně opakováním i rozvedením zpráv starších, které se ovšem proti těm novým často liší tím, že, jsouce historické,[1]) mají určité letopočty.

Tímto způsobem, třeba že naše mínění o účastenství Balbínově na této něžné pověsti jest dosti odchylné, přece v celku

---

[1]) Jak patrno, máme tu na mysli původní sídla pánů z Hradce a z Rožmberka a nikoli rodů s nimi sešvakřených.

docházíme k těmže výsledkům, k nimž dospěl i prof. Krones v oné své již citované pěkné studii, a jest nám tudy s potěšením, že mohli jsme jeho názory, jež naznačil tam ve velikém, novými doklady potvrditi, a rozváděje látku v příslušné další detaily, ukázati historický podklad, vznik a vývoj té pověsti.

Robota v okrese Bučovském před r. 1848.[1])

Na památku 50letého jubilea zrušení roboty napsal Čeněk Kramoliš.

Známo jest, že zakládáním osad na statcích panských nebo královských vznikly poddanost a robota lidu na nich usazeného.

Pán pozval si často podnikatele, dal mu na příklad 50 lánův a uložil mu osaditi je lidem. Potom dostal podnikatel každý 10. lán a stal se v založené osadě rychtářem. Obyvatelstvo bylo na několik let osvobozeno ode všech poplatkův a daní, ale po uplynutí smluvené lhůty musili osadníci svému pánu robotovati neb odváděti určitý plat roční. Každý osadník mohl svobodně svůj lán prodati komukoliv, jen když se nástupce vrchnosti zavázal k týmž povinnostem, jaké vykonával jeho předchůdce.

Těžší robota a poddanost vznikly v zemích našich až po válkách husitských. Ustavičnými válkami lid venkovský prořídnul, a z těch, co zůstali na živě, mnozí již práci odvykli a jako žoldnéři toulali se světem.

Pánové čeští měli na velikých svých statcích málo dělného lidu a proto všelijak se snažili, aby lid ten si zachovali a co nejvíce z něho vytěžili. Dne 14. března 1487 vydali v Praze nález, že nikdo z poddaných nesmí se stěhovati na jiné panství, ani přestupovati do stavu městského nebo duchovního bez povolení svého pána. — A na Moravě za nedlouho též se páni chopili toho práva a sedláka pokládali za svůj majetek.

Po válce 30leté nastaly poddanské poměry ještě horší. Páni libovolně utiskovali své poddané, ukládali jim roboty nesnesitelné, až mnozí z gruntův utíkali. A kromě toho nesměli

---

[1]) K práci té užito zvláště archivu města Bučovic, výkupních listin jednotlivých obcí a ústního sdělení starých lidí.

poddaní bez vědomí a svolení vrchnosti ničeho podnikati. Byli otroky.

Teprve r. 1775 lidumilná císařovna Marie Teresie vydala nařízení, aby se poddaným v robotě ulehčilo. Celolánník měl pracovati týdně 3 dny se 4spřežním potahem a od sv. Jana do sv. Václava ještě týdně měl posílati 1 osobu 3 dny do panské práce. Pololánník týdně 3 dny s 2spřežním potahem a od sv. Jana do sv. Václava jeden den v týdnu robotoval jednou osobou. Čtvrtlánník měl robotovati jen 3 dny týdně s 1 kusem potahu. Chalupníci vykonávali jen robotu pěší. Počet dnů robotních řídil se u nich velikostí daně, kterou platili; od 26 do 150 dnův.

Císař Josef II. zrušil r. 1781 osobní nevolnictví lidu; poddaní mohli se věnovati řemeslu a volně stěhovati, pokud by zachovávali vojenskou povinnost a šetřili obecných pravidel v listech průvodních. Kdykoli mínili změniti stav svůj nebo chtěli dáti syny své na učení řemeslům a do studií, měli to řádně vrchnosti oznámiti, ale nebyli povinni za to platiti.

Ač patentem z r. 1775 bylo přesně stanoveno, kolik má kdo robotovati, přece nedosáhlo se tím jednoty, poněvadž někteří páni nedbali patentu a poddaným ukládali více robot, druzí poskytovali úlev ještě ve větší míře poddaným svým. Ba i poddaní téhož panství nemívali roboty stejně mnoho; neboť často jedna vesnice více byla robotou obtížena než druhá.

A takový rozdíl jevil se i v okrese Bučovském.

Osady nynějšího soudního okresu Bučovského, počtem 33, patřily druhdy k devateru panství: I. Bučovskému, II. Bohdalskému, III. Kojátskému, IV. Hvězdlickému, V. Chvalkovskému, VI. Slavkovskému, VII. Víškovskému, VIII. Ždánskému, IX. Koryčanskému.

Panství ta náležela za zrušení roboty 7 pánům, poněvadž Bučovské a Ždánské patřilo jednomu pánu a rovněž Bohdalské a Kojatské.

I. Panství Bučovské.

Fideikommissní panství to, mající 2□ míle a 2569 jiter plochy (112 km²) s 10.542 obyvateli, skládalo se ze 13 osad a 5 menších allodních panství: Čerčína, Milonic, Nemochovic, Nových Zámků, Vicomělic.

Majetníky panství Bučovského jsou od roku 1604 knížata z Liechtenštejna.

A. Vlastní panství Bučovské.

Před zrušením roboty mělo pozemků

	panských:		poddanských:	
rolí	1665 jiter	688 čtver. s.	6693 jiter	307 čtver. s.
luk a zahrad .	475 „	794 „	562 „	1594 „
vinic	390 „	828 „	27 „	962 „
lesa	6121 „	1268 „	204 „	138 „

K panství tomu náležely osady: Bučovice (Bohuslavice nyní v Kyjovském hejtmanství), Brankovice, Kloboučky, Kožušice, Letošov, Malinky, Marefy, Mouchnice, Nemotice, Nevojice, Snovídky, Uhřice.

1. Bučovice. Město mělo robotu velmi malou, poněvadž hned r. 1600 na snažnou prosbu města kníže Maximilian z Liechtenštejna osvobodil město od všech těžších robot.

Vyminil si jen: 1. že budou povinni robotovati při lovení ryb a úpravě rybníků Bučovských; 2. na žně obilí tvrdého (rež) každý čtvrtlánník že pošle jednoho žence a podobně i na žně obilí měkkého; 3. z louky u Bučovského zámku povinni budou seno i otavu sušiti a svážeti. Jiných robot mají býti navždy sproštěni. Jen hofeři a domkáři, kteří polí neměli, byli povinni pracovati ve stodolách, dvorech a na polích panských, ale — za plat.

Dále osvobodil město, že nebylo povinno o novém roce předváděti dorostlé sirotky na zámek, kdež bráváni byli do služby, nýbrž měšťané mohli si je sami do svých služeb najímati. Jen sirotky sběhlé, nynější i budoucí, vyminil si ke svým službám. Též dovolil, aby měli peníze sirotčí na rathouze Bučovském v opatrování, ale povinni byli ročně z nich skládati účty vrchnosti.

Konečně osvobodil město, že nebylo povinno ve dne ani v noci hlídati zámek, což činívali vždy hlásní a střídavě měšťané, nýbrž že smělo městečko vydržovati pouze jednoho hlásného svým nákladem. Hlásný býval stále na hlásnici zámecké; měšťané byli od hlídání osvobozeni. — Kromě toho potvrdil městu privilegium, dle něhož mohl, kdožbykoliv chtěl, v každý frejunk (výroční

trh) po 16 dní šenkovati vína a sice 8 dní před a 8 dní po frejunku.

Za toto zmírnění robot vyžádal si, aby z každého lánu odvádělo se vrchnosti 7 zl., ze $^3/_4$lánu 5 zl. a půl osma groše bílého, z půllánu $3^1/_2$ zl. a ze čtvrti 1 zl. 20 kr. a půl třetího groše bílého. Kromě toho na důkaz uznání knížecího daru město dobrovolně vrchnosti postoupilo vinného šenku. Kromě výš naznačených 16 dnů při frejunku nesměl od nynějška nikdo mimo vrchnost nalévati vína.

Úmluva ta, česky sepsaná, stala se v Bučovicích r. 1600, a opis její z r. 1765 zaznamenán jest v kožené ozdobné knize, jež chová se v archivě městském. Každý arch knihy, pokud jest na něm psáno, opatřen jest kolkem 15 kr.

Poněvadž r. 1600 byla majitelkou Bučovic Kateřina, manželka Max. z Liechtenštejna, jde na jevo, že úmluva ta stala se se svolením pí. Kateřiny, která nepřála si, aby Bučovští robotovali těžce jako vesničané. (Srovnej robotu v Kloboučkách).

Později byla robota podle této úmluvy upravena tak, že rolník městský ze čtvrtlánu robotoval jen 1 osobou 11—12 dní a den párem koní, což bývalo v čase žní. Nemohl-li robotovati, mohl za sebe najati.

Roku 1849 zaplatil čtvrtlánník za výkup z roboty pouze 15 zl. 19 kr.

Desátku odváděli čtvrtníci půl měřice pšenice, půl míry ovsa a 2 vejce Za půl míry sypaného obilí mohli odvésti 30 snopů pšenice a 30 snopův ovsa. Pololánník odváděl jednou tolik.

2. Brankovice. R. 1511 Tas z Ojnic, majitel Brankovic, stal se pánem i panství Bučovského, a od téhož roku zůstaly Brankovice spojeny s panstvím Bučovským.

Starý poplatek, jejž obec za udělení lesa „Chroustová“ zvaného odváděla vrchnosti, dávno byl odpuštěn. Platívala totiž obec vždy o vánocích 5 kop grošů peněz dobrých, při každém sv. Duchu půl druhé kopy peněz a o sv. Martině 2 husy.

Před r. 1848 nebylo již dávek peněžních. Pololánník robotoval 3 koňmi jeden den v týdnu; čtvrtník měl den pěší roboty v týdnu a chalupník 20 dní pěší roboty v roce.

Robota vykoupena 150 zl. z každého půllánu.

Desátku odvádělo se z půllánu v místě 1 kopa rži a kopa ovsa; z přifařených Malinek a Kunkovic z půllánu 1 kopa pšenice. — Desátek vykoupen rentou 640 zl. 54 kr.

3. Kloboučky. Osada již r. 1494 náležela k panství Bučovskému.

Osadníci robotovali z půllánu $1^1/_2$ dne v týdnu s párem koní a 14 dnů v roce pěší robotou; ze čtvrtlánu 2 dny ruční robotou týdně. Chalupníci, kteří měli chalupy na panském pozemku a u chalup zahrádku, 28 dnů, druzí chalupníci bez zahrádek 14 dnů ročně. Za to dostávali chalupníci každého dne, když robotovali, „láblík“ chleba. Jiných dávek nebylo. Práci konali buď v poli, buď vozili z lesa dříví nebo spravovali lesní cesty.

Výkup z roboty obnášel na celolánu 800 rýnských šajnu, na pololánu 400 rýn., ze čtvrtlánu 200. Výkupné splácelo se ve 20 letech.

Desátek odváděn do Bučovic; ze čtvrtlánu 30 snopů pšenice a 30 snopův ovsa.

4. Kožušice. Celolánník robotoval týdně 6 dnů, pololánník 3 dny s jedním potahem; jiných povinností nebylo. V robotní dny obdělávali vrchnosti pole nebo z lesů odváželi dříví.

Desátku odváděno z lánu faráři Střílskému 2 kopy žita a 2 kopy ovsa. — Výkupu z roboty i z desátku zaplatil celolánník 525 zl. stříbra

5. Letošov. Pololánník robotoval snad $1^1/_2$ dne v týdnu párem koní, čtvrtlánník měl 2 dny v týdnu roboty pěší. Domkaři měli jen 13 dní pěší roboty ročně.

Desátek odváděn do Bučovic, kamž dříve před r. 1786 patřili farou.

6. Malinky. Robota, desátek i výkup jako v Brankovicích.

7. Marefy. Již roku 1494 byly při panství Bučovském.

Z lánu robotovali 3 dny v týdnu párem koní a 28 dnů ročně robotou pěší; z půllánu $1^1/_2$ dne v týdnu s párem koní a 14 dnů robotou pěší. — Výkup obnášel z celolánu 800 zl. šajnu, z pololánu 400 a ze čtvrti 200 zl. šajnu.

Desátek byl takový, jak poznačeno při Bučovicích.

8. Mouchnice. V prvních letech 16. století připadla větší část osady panství Bučovskému, u něhož pak stále zůstala;

druhá menší část náležela před zrušením roboty k panství Koryčanskému Strana jedna slula knížecí čili Bučovská, druhá hraběcí č. Koryčanská. Každá měla svého vlastního rychtáře, svou pečet a své jmění.

Robota části Bučovské byla taková, jak popsáno je u dědiny následující. I dříví z panských lesů dostávali jako v Nemoticích, ale privilegium dřevní nebylo jim sníženo jak občanům Nemotickým. — Robotu druhé části osady nelze zjistiti.

9. Nemotice. Lánů zde nebylo. Pololánník musel dáti 3 tažné koně na $1^1/_2$ dne v týdnu (78 dnů ročně); čtvrtlánník měl každý týden 2 dny pěší roboty. Domkáři jedni se zahradou měli 26, druzí bez zahrad jen 13 dnů roboty pěší.

Původně měli všickni domkáři zahrádky u chalup a po 26 dnech pěší (ruční) roboty. Když však později na zahradě povstalo nové stavení, rozdělena robota mezi staré i sousední nové stavení po 13 dnech.

Usedlí dostávali z lesů knížecích zdarma dříví, a to pololánník 8 sáhů, čtvrtlánník 5 a chalupník 3 sáhy; později za náhradu, že snad vrchnost obci vypomohla penězi a za jiné ještě úlevy, bylo privilegium dřevní sníženo. Pololánník dostával jen 3 sáhy, čtvrtník 2 a chalupník 1 sáh. — Když se později robota vykupovala, byla cena dříví od výkupného odečtena. Tak pololánník měl platiti výkupu 127 zl 52 kr., z čehož po odečtení ceny dříví v hodnosti 79 zl. zaplatil jen 48 zl 26 kr. stříbra. Čtvrtlánník ještě po výkupu dobíral.

Desátek odváděli faráři Brankovskému, jenž z toho část dával lokálnímu knězi v Nemoticích. Pololánník odváděl ročně 1 kopu rži a kopu ovsa; čtvrtlánník polovici.

Tento desátek byl od 28 usedlých vybaven 2000 zl. kon. měny.

10. Nevojice. Osadu počátkem 15. století koupil Mikuláš z Ojnic, jehož potomek, Tas z Ojnic, r. 1511 koupil zase panství Bučovské, a tak Nevojice spojeny s tímto panstvím.

Dle výpovědi nejstarších sousedů robotovali půllánníci $2^1/_2$ dne týdně, ze čtvrtlánu $^5/_4$ dne párem koní. Chalupníci na pozemku panském se zahradou 25 dní ročně, bez zahrady 13 dní.

Desátek odváděli faře Bučovské, poněvadž do r. 1786 náležela osada farou do Bučovic. Po zřízení fary v místě zůstal

desátek faráři Bučovskému. — Pololánník odváděl desátku 30 snopův ovsa.

11. Snovídky. V prvé polovici 15. století stali se pány osady bratři Mikuláš a Hynek z Ojnic na Milonicích, kteří panství to sjednotili s Bučovicemi.

Dle „Listiny o vyproštění“ konal pololánník ročně 130 dní pěší roboty, jež vyceněna na 10 zl. $6^5/_{10}$ kr. ve stříbře ročně; gruntovní činže platil $17^1/_{10}$ kr. a činže přádelní $18^6/_{10}$ kr., z čehož činil výkupný kapitál 71 zl. 22 kr. stříbra, od něhož odečtena cena za 3 sáhy dříví po 1 zl. 19 kr. (Šemberou darovaných), tedy jako roční důchod 3 zl. 57 kr., což oceněno kapitálem 79 zl. Po výkupu z roboty dobíral ještě pololánník 7 zl. 78 kr.

Čtvrtlánník konal 65 dní pěší roboty, jež vyceněna byla na 5 zl. $3^3/_{10}$ kr., gruntovní činže platil $8^6/_{10}$ kr. a přádelní $9^3/_{10}$ kr., úhrnem 5 zl. $21^2/_{10}$ kr. ročně, což vyceněno v kapitál 35 zl. 42 kr., od čehož odečtena cena za 2 sáhy dříví v částce 52 zl. 70 kr., tak že ještě obíral 17 zl. 38 kr..

Domkáři konali někteří 26 dní pěší roboty, někteří jen 13 dní, a dostávali 1 sáh dříví.

Desátek odváděli faráři Brankovskému. (Viz Nemotice.)

12. Uhřice. R. 1630 dostala se osada ta kupem k panství Bučovskému, s nímž zůstala stále spojena.

Z lánu byly po celý rok každý týden 3 dny roboty párem koní (ročně 157 dnů). Kromě toho od sv. Jana Kř. do sv. Václava každý týden 2 dny roboty pěší (26 dnů). V náhradu za to dostával celolánník před vánocemi 13 bochýnků chleba.

Pololánníci měli každý týden po 2 dnech roboty jeté (104 dny) a od sv. Jana do sv. Václava každý týden 4 dny pěší (52 dny). Chleba dostávali 26 bochýnkův. — Čtvrtníci měli po $2^1/_2$ dne týdně pěší roboty. Roboty jeté neměli a chleba nedostávali. — Domkáři starousedlí, počtem 7 měli, po 26 dnech ostatní po 13 dnech roboty pěší.

Desátku dával lánník faráři v Milonicích 2 kopy pšenice a 2 kopy ovsa; pololánník každého kopu a čtvrtník $^1/_2$ kopy pšenice a $^1/_2$ kopy ovsa. Celkem z celé dědiny odevzdáno 41 kop pšenice a 41 kop ovsa. Před r. 1774 dával lánník desátku každý pátý, pololánník každý desátý snop pšenice a ovsa.

Výkup z lánu za robotu a desátek činil 600 zl. a byl splatný ve 20 letech.

B. Allodní panství Milonské.

Před zrušením roboty mělo pozemků

	panských:		poddanských:	
rolí	329 jiter	359 čtver. s. .	287 jiter	806 čtver. s.
luk a zahrad .	32 „	95 „ .	18 „	159 „
pastvin . . .	63 „	1240 „ .	12 „	676 „
lesa	191 „	941 „ .	— „	— „

K panství tomu náležely: Milonice, Dobročkovice, Nesovice a dvůr (dříve osada) Rozčoutky.

1. Milonice. Kníže František Josef z Liechtenštejna koupil je r. 1780 a spojil s panstvím Bučovským.

Pololánníci musili pracovati na panském $1^1/_2$ dne v týdnu s parem koní; čtvrtníci měli 2 dny v týdnu pěší roboty. Chalupníci, jichž domky měly zahrádku, měli 26 dnů, jiní 13 dnů roboty ruční. Kromě toho robotovali domkáři o žních ještě každý 13 dní a dostávali za to od vrchosti chléb. Jiných dávek nebylo. Výkupného zaplatil pololánník 120 zl. stříbra (300 zl. šajnu). Lánů v osadě nebylo.

Desátku odváděli pololánníci každý desátý snop rži a ovsa ze své úrody; čtvrtníci jen každý 20. snop. Podobný desátek odváděly přifařené Nesovice, Nové Zámky, Uhřice, Dobročkovice a Šardičky. Ze Šardiček odváděli všichni majitelé polností bez rozdílu každý 12. snop pšenice, ječmene, rži a ovsa. — Chalupníci a hofeři byli povinni jeden den v čas žní pracovati na farském, začež obdrželi stravu a 3 kr. na penězích.

Celkem dostával farář

z Milonic	23 kopy rži,	23 kopy ovsa
z Dobročkovic	31 „ „	31 „ „
z Nesovic a z N. Zámků }	24 „ „	24 „ „
z Uhřic	41 „ „	41 „ „
ze Šardiček	9 „ „	6 „ „ 5 kop

ječmene a 4 kopy pšenice.

Od panství Milonského bral $1^1/_2$ kopy slámy režné a $1^1/_2$ kopy ovsa.

2. Dobročkovice. Od roku 1671 byly majetkem pánů z Milonic a r. 1780 dostaly se zároveň s Milonicemi k panství Bučovskému.

Robota byla zde taková, jak popsáno u Milonic; rovněž i výkup byl podobný. — Desátek odváděli faráři v Milonicích.

3. Nesovice. Roku 1671 připojeny byly k Milonicím a s nimi r. 1780 k panství Bučovskému.

Poddanské poměry byly skoro stejné jako v Milonicích, jenže pololánníci robotovali 2 dny v témdni párem koní. Čtvrtníci a chalupníci robotovali jako v Milonicích. Výjimkou bylo z půllánu č. 19 jízdní roboty $2^1/_2$ dne v témdni a ze čtvrtlánu č. 30 pěší roboty $2^1/_2$ dne v týdnu. — Rychtář, jenž byl po dobu úřadování roboty sproštěn, musil při robotě dohlížeti; za to dostával 2 fůry sena od vrchnosti.

Před rokem 1848. vykoupen nebyl žádný grunt. Po zrušení roboty bylo výkupu ze mlýna 800 zl., z půllánu 400 zl., ze čtvrti 200 zl. šajnu. Domkáři dali 5 zl. Výkup zapraven byl ve 20leté lhůtě.

Desátku odváděli, jakž poznačeno jest při Milonicích, kamž byli přifařeni.

C. Allodní panství Nemochovské.

Před zrušením roboty mělo pozemků

	panských:		poddanských:	
rolí	166 jiter	815 čtv. s.	. . 754 jiter	307 čtv. s.
luk a zahrad	24 „	95 „	. . 60 „	1122 „
pastvin . .	109 „	1556 „	. . 32 „	256 „
lesa	600 „	1206 „	. . — „	— „

K panství tomu nepatřila žádná jiná osada. R. 1633 spojeny byly Nemochovice s Bučovským panstvím.

Pololánník robotoval týdně $1^1/_2$ dne párem koní, čtvrtlánník konal 2 dny pěší roboty a chalupník 13 dní ročně a dostával za to 13 bochníků chleba. Robotě té říkali „chlebová“. — Výkupu zaplatil pololánník 100 zl., čtvrtlánník 60 zl. $22^3/_4$ kr. (Dle listiny ze dne 23. března 1850.) Chalupníci výkupného platiti nemusili.

Desátku na faru ve Chvalkovicích odváděl pololánník 1 kopu pšenice, 1 kopu ovsa; čtvrtlánník o polovici méně. V tom

prý byl též snop pro p. rechtora, který byl „pořádný"; ostatní snopy byly menší.

D. Allodní panství Nové Zámky.

Před zrušením roboty mělo pozemků

	panských:				poddanských:			
rolí	418	jiter	711	čtv. s. . . .	874	jiter	233	čtv. s.
luk a zahrad .	75	„	389	„ . . .	54	„	818	„
pastvin . . .	54	„	731	„ . . .	58	„	687	„
lesa	189	„	970	„ . . .	4	„	830	„

Osada v poslední době tvořila samostatné panství. R. 1798 byly připojeny k panství Bučovskému.

Nové Zámky byly prý osadou knížecích dělníkův. Mnoho-li robotovali, není známo. Jisto jest, že povinností jejich bylo kromě jiné práce, náležitě prohazovati panský rybník, strouhy a potoky. — V osadě jsou jen dva čtvrtníci, a ti měli snad stejnou robotu jako čtvrtlánníci v Nesovicích.

Desátek poznačen jest u Milonic.

E. Allodní panství Vicomělské.

Před zrušením roboty mělo pozemků

	panských:				poddanských:			
rolí	259	jiter	1278	čtv. s. . .	333	jiter	914	čtv. s.
luk, zahrad .	70	„	1268	„ . .	24	„	87	„
pastvin . .	28	„	672	„ . . .	43	„	1133	„
lesa	23	„	697	„ . .	—	„	—	„

K panství tomu nenáleželа v poslední době žádná jiná osada. R. 1798 koupil panství kníže Alois Liechtenštejn a připojil k Bučovskému.

Poddanské poměry i výkupné bylo takové, jak vylíčeno u Klobouček. — Desátek naznačen jest u Bučovic

F. Allodní panství Čerčínské.

Před zrušením roboty mělo pozemků

	panských:				poddanských:			
rolí	139	jiter	15	čtv. s. . . .	260	jiter	853	čtv. s.
luk, zahrad .	4	„	1116	„ . .	11	„	48	„
pastvin . . .	—	„	—	„ . .	11	„	1494	„
lesa	43	„	1559	„ . .	—	„	—	„

Roku 1707 koupil půl osady se dvorem a tvrzí Jan Adam kníže z Liechtenštejna; druhá polovice náležela panství Hvězdlickému. K Bučovskému náleželo 7 půllánů, ke Hvězdlickému 19 usedlých t. j. pololánníkův i čtvrtníkův.

Robota v knížecí části byla tato: Jeden pololánník vozíval 2 dny týdně úředníky vrchnostenské; ostatních 6 pololánníků nemělo jeté roboty, jen 2 dny týdně vykonávali robotu pěší. — Robota druhé části osady poznačena jest u panství Hvězdlického.

Desátek odváděn do Bučovic; byl takový, jak z jiných přifařených osad.

Na celém Bučovském panství bylo r. 1834 dobytka náležejícího

	pánům:	poddaným:
koní	13 kusů	987 kusů
hovězího	297 „	1036 „
ovec	5492 „	347 „
koz	— „	199 „
prasat	? „	2432 „

II. Panství Bohdalské.

Allodní panství to mělo 3042 jiter půdy a 1429 duší. Náležely k němu osady: Bohdalice, Kučerov, Manerov, Pavlovice (a Herotice v okrese Víškovském).

Před zrušením roboty mělo pozemků

	panských:		poddanských:	
rolí	491 jiter	602 čtv. s.	1681 jiter	1266 čtv. s.
luk	108 „	1254 „	67 „	527 „
pastvin	44 „	873 „	51 „	1409 „
lesa	581 „	989 „	14 „	1156 „

Dobytka r. 1834 náleželo

	pánům:	poddaným:
koní	6 kusů	126 kusů
hovězího	130 „	175 „
ovcí	1024 „	432 „

1. Bohdalice. Od r. 1783 jsou majetníky tohoto panství rytíři Mannerové.

Robota byla zde mnohem těžší než na panství Bučovském. Pololánník robotoval od Nového roku do sv. Jana Kř. týdně 2 dny párem koní a 3 dny pěšky; od sv. Jana do sv. Václava měl 5 dnů pěší roboty a 1 den jeté týdně; od sv. Václava do konce roku zase měl 2 dny jeté a 3 dny pěší roboty. — Čtvrtlánník měl týdně po celý rok $2^1/_2$ dne roboty pěší; jeté neměl. Krom toho odváděl čtvrtník okolo sv. Václava slípku a půl kopy vajec.

Výkupného zaplatil čtvrtlánník 200 zl. buď hned, nebo ve 20 ročních lhůtách.

Desátku odváděl čtvrtník 5 snopů z kopy; výkupu 81 zl. faře v Kučerově.

2. Kučerov. Od r. 1640 měl Kučerov a Bohdalice společné majetníky. Celolánník robotoval zde týdně 3 dny s dvojspřežním potahem a kromě toho v létě po čtvrt roku musil dávati na panské 2 nádenníky týdně Pololánník měl týdně 1 den roboty párem koní a po celý rok 5 dnů roboty ruční; čtvrtlánník měl jen robotu pěší, a to $2^1/_2$ dne týdně.

Výkupu zaplatil celolánník 200 zl., pololánník 100 zl., čtvrtník 50 zl.

3. Manerov. Osada byla teprve r. 1785 založena Rajmundem šlechticem Mannerem. V obci jsou jen familianti, podsedníci a domkáři; gruntovníků není.

4. Pavlovice. Od r 1725 zůstaly spojeny s Bohdalicemi a měly s nimi stejné osudy.

Pololánníci robotovali týdně $1^1/_2$ dne parem koní, čtvrtlánníci měli týdně 2 dny pěší roboty. Každý usedlý pololánník byl povinen o sv. Martině odevzdati vrchnosti 1 husu, slepic a 22 vajec; čtvrtlánník husu, slepici a 11 vajec.

Výkupného zaplatil půllánník 132 zl. 41 kr. stříbra ve 2 ročních lhůtách.

Desátek byl takový, jak poznačeno u Bohdalic.

III. Kojátky a Šardičky.

Allodní panství Kojátské se statkem Šardičkami stalo s r. 1836 majetkem pánů z Bohdalic. Statky ty měly rozloh 920 jiter; obyvatelů 441. — Jiné osady sem nenáležely.

Před zrušením roboty bylo pozemků

	panských:		poddanských:	
rolí	294 jiter	1537 čtv. s. . .	477 jiter	1367 čtv. s.
luk, zahrad .	43 „	665 „ . .	17 „	1474 „
vinohradů .	3 „	816 „ . .	— „	— „
pastvin . .	— „	692 „ . .	12 „	932 „
lesa . . .	58 „	690 „ . .	— „	— „

Dobytka r. 1834 náleželo

	pánům:	poddaným:
koní	2 kusy . . .	61 kusů
hovězího	87 „ . . .	30 „
ovec	432 „	— „

1. Kojátky. R. 1836 koupil je i se Šardičkami Jan rytíř Manner za 50.000 zl. kon. m. od kněžny Teresie z Arenberka.

Z půllánu byly 2 dny jeté a 4 dny pěší roboty v roce. Mimo to odváděl čtvrtlánník slepici, 7 vajec, 14·4 kr. stříbra gruntovní činže a 9·6 kr. přádelného poplatku. — Domkáři robotovali 52 dnů za celý rok.

Robota vyplácela se ročně z půllánu částkou 10 zl. 30 kr. stříbra, ze čtvrtlánu 4 zl. 30 kr. po 20 let.

Desátku odváděl pololánník do Bučovic půl měřice pšenice, půl ovsa a 3 vejce; později 30 snopů pšenice a 30 snopův ovsa.

2. Šardičky. Roku 1714 připojeny byly ke Kojátkám a měly od toho roku vždy společného majitele.

Pololánník robotoval zde o něco více; měl 3 dny jeté a den pěší roboty; čtvrtlánník $2^1/_2$ dne roboty pěší. Mimo to odváděli pololánníci vrchnosti ročně 4 slepice a jistý počet vajec. — Domkáři robotovali 52 dnů za celý rok.

Šardičtí vykoupili se z roboty najednou 2000 zl. stříbra.

Desátek odváděli do Milonic, a všichni majitelé polností bez rozdílu každý 12. snop pšenice, ječmene, ovsa a rži; celkem odvedlo se z dědiny ročně 9 kop rži, 6 kop ovsa, 5 ječmene a 4 pšenice.

IV. Klášterní statek Nov. Hvězdlický.

Plocha pozemku měřila 5488 jiter; obyvatelů bylo 2196. K panství tomu patřily osady: Nové Hvězdlice, Staré Hvězdlice,

Kozlany, Německé Malkovice (Čechyně nyní v soud. okrese Slavkovském) a půl Čerčína.

Z pozemků bylo

	panských:			poddanských:		
rolí	577 jiter	599 čtv. s.	. .	2860 jiter	1517 čtv. s.
luk, zahrad .	92 „	1586 „	. .	146 „	245 „
pastvisk . .	25 „	183 „	. .	138 „	2177 „
lesa	360 „	1105 „	. .	386 „	335 „

Dobytka r. 1834 náleželo

	pánům:		poddaným:
koní	4 kusy	. . .	283 kusy
hovězího . . .	103 „	. . .	408 „
ovec	1089 „	. . .	263 „

1. Nové Hvězdlice. Od roku 1411 náležely klášteru sv. Tomáše v Brně

V osadě byli robotníci (gruntovní) a pak dominikální; pozemky těchto vznikly z panských niv. Nové Hvězdlice byly dávno od těžkých robot osvobozeny. Hned r. 1573 stalo se narovnání, dle něhož obyvatelé měli vrchnosti obdělávati jen 3 lány ke dvoru patřící a z lánů těch sklízeti úrodu a do dvora dovážeti. Dále povinni byli do Brna dovážeti pšenici, žito a oves vrchnosti bezplatně a odevzdati z každé várky piva 4 groše bílé poplatku a za používání panského lesa složiti 13 zl. a 10 gr. mor.

Desátku bral farář od 8 sedláků každý 12. snop, od ostatních úhrnem 51 měřic pšenice a tolikéž ovsa.

2. Staré Hvězdlice. R. 1411 zároveň s N. Hvězdlicemi staly se majetkem kláštera sv. Tomáše v Brně.

Obyvatelé vykonávali zároveň s Novohvězdlickými robotu na panských lánech, jak u předešlé osady jest vypsáno.

3. Kozlany. Již r. 1376 náležely téměř celé klášteru sv. Tomáše v Brně.

Pololánník měl ročně 30 dní jeté a 30 dní pěší roboty a v čase svážení sena a obilí ještě 15—16 dní roboty jeté. Mimo to odváděl 20 zl., $1\frac{1}{2}$ měřice ovsa, husu a 10 vajec. — Vykoupeno vše i s desátkem za 950 zl. (šajnu) hned splacených nebo za 1950 zl. splatných ve 20 letech.

Desátku odváděli do Kučerova $\frac{1}{2}$ kopy rži, kopu ovsa a do N. Hvězdlic z každého obilí 12. snop.

4. Německé Malkovice. R. 1391 klášter sv. Tomáše, jemuž již dříve náležela část této vesnice, nabyl celé osady.

Z lánu robotoval poddaný 8 dnů pěší roboty a 3 dny jeté a odváděl 4 slepice a $5^1/_2$ staré čtvrti ovsa honového.

Desátku odváděno z lánu 2 kopy rži a 2 ovsa.

4. Čerčín. Z osady náleželo panství Hvězdlickému 19 stavení (byli to pololánníci, čtvrtníci i domkáři).

Pololánník robotoval $1^1/_2$ dne párem koní a 2 dny pěší robotou; čtvrtník měl 2 dny týdně roboty pěší a domkáři jedni 13 a jedni 26 dnů ročně.

V. Panství Chvalkovské.

Allodní panství to mělo 1042 jitra půdy a 546 obyvatelův. Chvalkovice se dvorem Komorovem tvořily samostatné panství.

Před zrušením roboty bylo pozemků

	panských:			poddanských:		
rolí	270	jiter	1401 čtv. s. . .	495	jiter	1513 čtv. s.
luk	10	„	542 „ . .	12	„	871 „
zahrad . . .	4	„	534 „ . .	13	„	945 „
pastvisk . .	36	„	1342 „ . .	31	„	415 „
lesa	161	„	1368 „ . .	4	„	600 „

Dobytka r. 1834 náleželo

	pánům:	poddaným:
koní	2 kusy . . .	64 kusů
hovězího	47 „	75 „
ovec	880 „	71 „
prasat	? „	56 „

Pololánník musel robotovati týdně 2 dny s párem koní a ještě měl 3 dny týdně pěší roboty. Faráři Chvalkovskému místo desátku robotoval pololánník půl dne v týdnu s 1 potahem. Po zrušení roboty zaplatil výkupného 320 zl. k. měny.

Celolánník odváděl desátku 2 kopy pšenice, 2 kopy ovsa, 2 kopy a 53 snopy rži a 3 kopy a 25 snopů ječmene, což bylo vykoupeno kapitálem 240 zl. — Statkář dával faráři 6 beček piva, 3 kopy a 30 snopů rži, 3 kopy a 30 snopův ovsa. Výkupné za to činilo 672 zl.

VI. Panství Slavkovské.

Z osad, které k panství tomu náležely, leží v okrese Bučovském pouze

L e t o n i c e. Tříčtvrtník robotoval týdně 3 dny a pololánník 1½ dne párem koní; čtvrtlánník měl 2 dny ruční práce v týdnu. Dále odváděl pololánník 2 kuřata a 12 vajec, čtvrtník 1 kuře a 6 vajec; tříčtvrtlánník třikrát tolik jako čtvrtník. Kromě toho každý majetník gruntu platil 4 groše přádelného.

Výkupu zaplatil čtvrtlánník 120 zl.

Desátku odváděli desátý díl své úrody.

VII. Arcib. panství Víškovské.

D r a ž o v i c e. Jediná to osada z okresu Bučovského, která náležela tomuto panství. Již r. 1295 patřily celé k biskupství Olomuckému a zůstaly při něm až do zrušení roboty.

Robota byla velmi mírná. Tříčtvrtníci povinni byli odvézti na panství Víškovském 6 sáhů dříví z lesů nejdále 1 hodinu vzdálených a mimo to 4 klády. Čtvrtlánníci konali ruční robotu po 6 dnů v roce. Házeli příkopy, nadháněli zvěř při honech a pod. Domkáři vodívali vojsko, když bylo na pochodu, až na císařskou silnici. Jiných závazků nebylo.

VIII. Panství Ždánské.

Allodní panství to náleželo již od r. 1626 majitelům panství Bučovského, ale nebylo s ním sloučeno.

Z osad, které k panství tomu náležely, leží v okrese Bučovském pouze

M o u ř i n o v. R. 1612 dostala se osada Oldřichu z Kounic, jenž ji přidělil k panství Ždánskému. S panstvím Ždánským r. 1626 přešla pak v majetek Max. z Liechtenštejna, jenž vládl sousedním panstvím Bučovským. — K okresu Bučovskému přidělen byl Mouřinov teprve r. 1877.

Robota bývala zde větší než na panství Bučovském. Celolánník robotoval 4 dny týdně párem koní a 24 dny pěší robotou do roka. Mimo to platil na penězích 24 zl. stříbra císařské daně. — Pololánník měl roboty o polovici méně, čtvrtník robotoval pouze čtvrtinu toho, jako celolánník.

Domkář byl povinen pracovati na panském 24 dnů ročně. Mimo to měli domkáři za to, že pásli svůj dobytek na obecních pozemcích, ještě robotu o b e c n í. Dávalť každý domkář na obecní

pole 2 párové fůry hnoje, pracoval 2 dny ročně ve žních na obecním poli a platil 40 kr. šajnu do obce.

Desátku odváděl celolánník faráři do Bučovic 9 měřic rži a 12 ovsa. Varhaníkovi dávány 3 snopy rži a 3 snopy ovsa.

Po zrušení roboty platil celolánník 240 zl. stř. výkupného z robot, 160 zl. výkupného z desátku a 12 zl. za obilí varhaníkovi.

IX. Panství Koryčanské.

K panství tomu náležela z okresu Bučovského jen menší část osady Mouchnic. (Viz osodu tuto při panství Bučovském.)

* * *

Roku 1846 povoleno na Moravě, aby se robota na věčné časy mohla vykoupiti. Příkladu toho následovaly i jiné země. R. 1848 zrušeny robota a desátek i na říšském sněmě ve všech zemích mocnářství našeho. Rokem tím přestaly staré „zlaté“ vrchnostenské časy.

Paměti o sborech bratrských na Moravě ze stol. XVI.

Z archivu Herrnhutského podává Josef Cvrček.

(Dokončení.)

Část třetí.

Slavkov. Roku 1579 obdrželi bratří starší a celý zbor Slavkovský psaní od bratří Krakovských, za které podepsali se: Georgius Schomannus Ratiborensis, minister coetus Baptisatorum Cracoviae, a Šimon Ronenbergk, aptekarz. Psaní z Krakova dané dne 10. Junii se začíná: „Bratří milí v Pánu, že jsem s Vámi a jmenovitě s br. Janem v Slavkově i s JMtí panem z Kounic, i s bratrem milým Viktorinem v Přerově tak deset let s hromadou Poláků bratrsky mluvil o věcech k spasení sloužících, staral sem se vo to ousilně, abych Vás i jiné bratří v Moravě byl mohl navštíviti“ Nemohli však dosud, a proto aspoň posílají vyznání víry své vytištěné roku 1574. (XII. 526.)

Roku následujícího (1580) kněz Simeon vrátil se do Slavkova a tam umřel. Bratří museli se přimlouvati, aby „děti jeho

Pressiovi (do Uh. Brodu) puštěny byly. Avšak Brozané Slavkovským ujistiti to museli," že ty děti dorostouc, na Slavkově ničehož postíhati nebudou". (XIII. 29.)

Roku 1582 purkmistr a radda města Slavkova žalovali pánům svým, uroz. p. Janovi Staršímu z Žerotína a na Náměšti a p. Frydr. z Náchoda a na Horních Dunajovicích na kněze Tobiáše Závorku, faráře Slavkovského, kterak „na den sv. Štěpána již minulého, t. léta ještě 1581, Tobiáš, kněz svrchu jmenovaný, chodil jest s žáky svými po dědinách k faře Slavkovské příslušejících po koledě, tak že se jest i do vsi Hodětic na gruntech Slavkovských ležící dostal, a tu jednoho člověka z Rousinova, kterýž jda ten den z Heršpic ze zboru od posluhování, u přítele svého v též dědině se zastavil, velmi posekal a zranil". Dle rady pana ouředníka „předně žáky do kázně městské, potom i také kněze na závazek vzali".

A takových jiných mnoho žalob a stesků pronášeli a prosili o narovnání.

Celá věc došla k soudu „přede pány, kteříž vyslyšavše tu při, takto vejpověď učinili: Léta 1582 v sobotu před nedělí Smrtnou na zámku Slavkovském v tý při mezi uroz. p. vladykou, p. Hanušem Gedeonem z Volešničky a na Holubicích, jakožto zmocněným od uroz. p. Václava Haugvice z Biskupic i na místě Tomáše, ševce z Rousinova, poddaného jeho, strany jedné jakožto žalobníkem — knězem Tobiášem Závorkou, farářem Slavkovským a Johannesem, rektorem, pomocníkem jeho, strany druhé — námi Frydrychem z Náchoda a na H. Dunajovicích, Mikulášem Doupovcem z Doupova a na Šardičkách, Vaňkem z Bubna, Šeborem Pražmou z Bílkova na Mouřínově, Bohusl. Bořitou z Budče na Jiříkovicích, Václavem Troubeckým, ouředníkem Slavkovským, stala se vejpověď dole psaná na nás z obou stran mocné přestání, a to taková: Jakož jest týž p. Hanuš před námi kněze Tobiáše a pomocníka jeho na místě Tomáše ševce z toho obvinil, že sou jej ve vsi Hoděticích na den sv. Štěpána l. 1581 beze vší slušné příčiny zranili na hlavě a v ruce tři rány udělali, čemuž jest týž kněz Tobiáš na díle s pomocníkem svým odpíral, a což se tu stalo, že jest to za slušnými příčinami učinil... Dalo se na svědky, kteří při tom byli, obé strany odvolajících. Tu my na hoře psaní tu při mezi oběma stranami slyšíc a bedlivě uvažujíc i v svědky nahlídnouc, uznáváme a

mezi nimi takto vypovídáme: Poněvadž se žádný slušný příčiny neukázalo, kterou by týž Tomáš švec témuž knězi Tobiášovi a Johannesovi rektorovi k takovýmu svýmu zranění dal, že jest týž kněz Tobiáš to povinen Tomášovi takto napraviti: Předkem s barvíři a lazebníky, kteří sou ho hojili, vod toho hojení zaplatiti a s ním srovnati, a za ouraz, meškání tomu Tomášovi 30 kop dáti: při sv. Jiřím nejprve příštím 15. před rychtářem Slavkovským položiti a při sv. Václavě příštím druhejch 15." Na zaplacení barvíře co by knězi dáti přišlo, měl rektor přispěti třetím dílem na pomoc a rovněž k náhradě Tomáši za ouraz Na konec museli oba společně Tomáše odprositi.

Pro pamět vejpověď vepsána do knih městských. Týž Tomáš postavil rukojmě (že dále dá knězi pokoj) Volfa Tachovského. Kašpar Laník, Václav Břečka, Jan Imramovský, Šimon kolář, Pavel sládek, slibují rukou společní, vše sousedé z Rousinova. Zprávcem Bratří ve Slavkově té doby byl br. Jakub Husák (XIII. 243—247.)

O událostech na panství Kunštatském zprávu dává br. P. Sperát r. 1580.

V Olešnici kněz počíná bouřiti: Umřela tam jedna sestra. Nedal jí pochovati na krchově. Konečně povolil „s tím doložením, by kdokoliv z Bratří umřel, že odtud žádného více pochovati nedá". (XIII. 28.)

Při konci léta 1582 kněz v Olešnici obeslav kostelníka pod hrdlem i statkem jemu zapověděl, aby žádnému z Bratří hrobu nekopal. A proneslo se potom, že to vše stalo se z návodu kněze Letovského, jemuž slíbil Jakub, písař Kunštatský, že chce se o to přičiniti, aby totéž bylo v Olešnici, co jest v Letovicích Ale nedal jim Pán Bůh toho. Potom br. Jiříka do ouřadu vstrčiti chtěli; vyšel jim z toho, před tím opatrně na cestu odšed. (XIII. 236.)

Téhož roku paní vdova na Kunštatě (Alžběta hraběnka z Hardeka na Kunštatě) též zbor tu Bratřím v městečku zapověděla. O čež když mluveno s panem Matyášem Žalkovským, jako s poručníkem, aby ty Bratří, může-li, ochránil, on se ochotně k tomu ohlásil; a nebude-li moci sám tam dojeti, že se panem Bernartem Rájeckým, poručníkem t. druhým, chce dostatečně o to paní hraběnce napsati.

Radil dále, aby ti Bratří předce do zboru se scházeli; a přišlo-li by co na ně těžkého, aby se k němu anebo k panu hofrychtýřovi (p. Rájeckému) utekli, že jim pomáhati chtějí. — Ale když na tu radu Bratří do zboru se sešli, paní zamkši zbor, klíč vzala, ty dva Bratří hospodáře vsaditi dala a potom vypověděním hrozila.

Pán Rájecký učinil tak, jakž pán Matyáš připověděl, a paní psal o ty Bratří. Ona posla bez opovědi pustila, pověděvši jen, že písaře nemá doma. Potom preč jeti majíc, poručila dáti odpověď, pánu velice nepříjemnou. Psala mezi jinými věcmi: „Jest tak, že sem jim za jistými příčinami zbor, do kteréhož se v městě Kunštatě scházeli, zapověděla; však oni sobě mého rozkazu málo vážíc, přece sou se, jako říkaje, mně na zdoru, scházeli, pročež ten zbor sem jim i zamknouti dala. Však oni souc tak náramně urputni, od toho času až do této chvíle sou mi o touž věc ani slova neříkali a neříkají." To považuje za vzpouru proti sobě, kterou „nerci-li od nich, ale od své rovné snášeti mi nemožné"; a pro ten čas nevyhoví přímluvě jeho. (XIII. 236.)

P e r n š t ý n a o k o l í. Začátkem října přišel na Pernštýn 1582 kněz Baltazar, jemuž potom okolo Pernštejna „pátý plucar" přezděli. Byl pak již v Bystřici farářem kněz Severýn, (kterýž prv v Kyjově byl a potom v Podivíně, odkudž se po ohni, nedoslouživ roku, odebral do Bystřice). Ten se s Jesuity stužil, o zpověď s svými zacházel, a kdo by k ní nešel, hrozil, že ho pochovati nedá. Potom i s našimi začal. Na kázaní leccos proti Bratřím mluvil a zvoniti mrtvým nedal, leč by se podvolili dávati mu po 10 groších. Podlé čehož zastavila se obec, i k ouředníkovi se utekli. Když ouředník o to knězi psal, on se vymlouval, že má takové poručení od Baltazara. Když Baltazar byl v D o u b r a v n í k u, navštívil i dům náš v Bystřici. Bratra Speráta doma nebylo. Jiříkovi Opatovskému holubů nadal; když Jiřík zákona z almary dobýval, pravil Balcar, že on českého nechce.

Léta 1583 v Devítník když kázal v B y s t ř i c i Baltazar, mluvil o Bratřích, že v noci po tmě přišli. Lidé však proto na kázaní zůstali; než, jak mšíti počal, úhrnkem z kostela šli. Neposlali pro něho, sám ubohý přišel; aniž ho odeslali: také pěšky do Zvole šel. (XIII. 235.)

Už dvě léta před tím (1581) v Bystřici pod Pernštejnem také nevole s knězem a o kněze byla Kněz Dukát rozuměje, co pán dělá, a tak že Bystřičtí nebudou smíti jeho vybyti, divně founěl. Bystřičtí pak nic se na to neohlédavše, dali mu přece odpuštění. On na to nedbav, z fary se hýbati nechtěl.

Potom ku pánu se utekl, poň i biskupu se poddal; však mu to nic nepostačilo. Když mu potom kostel zamkli, odebral se nebohý předce. A Bystřičtí když jezuity nechtěli, jiného také sami přijíti nemohli, (ačkoli obdarování jim předešlého roku ode pána i od císaře stvrzena) bez faráře ten rok zůstali. Však do zboru přece žádný téměř nepáchl Ještě před odchodem svým supplikoval kněz z Bystřice „Vavřinec Dukát Unicoviensis", k panu kanclíři, že ho chtějí vypuditi. Psal takto: „tři nebo čtyři z roty Bratří Valdenské, nějakého faráře Frankofurtského ordinování na mne přijíti chtějí, a mne z gruntů VMti vystrčiti." Neujme-li se ho pán, nejen že ponese posměch, „ale i o svůj stateček, kterýž sem s těžkostí za léta předešlá shromáždil, musím přijíti a jeho zbaven býti, a to za příčinou tou, že Pán Bůh roku minulého na mne pád i s poddanými VMti dopustiti ráčil skrze krupobití, tak že já nikoli nemohl sem se vyživiti, ale majíc na stravě žáky, nemálo musil sem se zadlužiti."

Pan Vrat. z Pernštejna 11. Aprilis 1581 z Prahy ouředníku svému Mikuláši Kytlicovi stížnost tu oznamuje a nařizuje, „pokudž by oni Bystřičtí tohoto kněze míti nechtěli, anebo jemu se u nich déleji zůstati nevidělo", aby se spolu s Bystřickými o jiného kněze k panu biskupovi Olomuckému utekl. Bystřičtí, purkmistr i radda vší obce ovšem žádali, aby zůstaveni byli při „starobylém chování i obdarování předkův", aby sami mohli si faráře dosaditi. Bylo marno. Vratislav z Pernštejna přísně to zakázal a nařídil, aby v záležitosti té obrátili se k panu biskupovi Olomuckému. (XIII. 62.)

V Letovicích, jak minulý, tak i tento rok (1581) Bratří v ouzkosti byli, že doma se jim shromažďovati vrchnost z návodu kněze nedala, a jinde blízko místa způsobného téměř nebylo. (XIII. 105).

V Napajedlích roku 1581 pan Zdeněk z Wartmberka, zeť p. Jetřicha z Kunovic, nastrojen byv od svého ouředníka, tvrdě a pyšně k Bratřím míti se počal a rolí, štěpnice i jiné

věci chtěl a počal odjímati proti nadání prvních pánů; ani soudců v zboru trpěti nechtěl. Však potom nechal toho na pokoji; i od dávání mejta služebníky Jednoty osvobodil. (XIII. 106.)

Na Břeclavi r. 1582 „pán Břetslavský (Jan ml. z Žerotína), zvěděv o neřádu jednoho kněze na panství svém (Gabriele Jaroše, faráře Mikuleckého), do vězení ho vsaditi dal; a když velice za něj se mnozí přimlouvali, pustil ho zas: však zápis na sebe učiniti musel, že nevkročí nikdy na grunty panství Břeclavského. Pod závazkem 2000 tolarů ručili zaň zde uvedení (vesměs faráři): Ondřej Jaroš z Blučiny, Matyáš Plichtík z Dol. Bojanovic, Viktorýn Bulle Turnovský z Měnína, Jakub Kaňka z Horních Mikulčic, Melichar Rus z Kvasic, Jan Antolík z Tikova, Jan Libertus Novoměstský z Křižanova, Jan Přečický z Vážan, Jan Urbánek z Lovčic, Blažej Kounický z Tvrdonic, Jeroným Brodský z Čejkovic. (XIII. 117.)

O kostel v Podivíně veliké byly nesnáze. Vyhořel kostel a fara, a Podivínští r. 1582 ke stavění nijak se neměli. V neděli po oktávě Tří Králů nařídil jim Zikmund Škutelán z Herburtovic, archidiakon a kanovník kostelův Olomuckého i Brněnského, aby obé postavili: jednak z odkazů, které dobří a pobožní lidé před tím neštěstím na opravu toho Božího domu z statečků svých odporoučeli, jednak z desátku farářského a z almužen. Správu duchovní do té doby povede kněz Jakub, farář Rakvický.

V outerý před Hromnicemi l. 1582 odpověděli purkmistr i radda města Podivína že „na ten čas pro velikou naši zkázu a odtud přišlou na nás chudobu žádné možnosti při nás není, a nic téměř nevíme, odkud začíti; a k tomu ani dříví k takovému stavení na panství Podivínském není“.

O knězi Jakubu zmínka se děje v listu Škutelánově ze dne 20. ledna 1582, kdež píše do Rakvic, „že po odchodu kněze Albrechta nechtěli přijíti kněze Martina, nýbrž sami za zprávce vzali jakéhosi Jana Ternovíra; pročež jim nyní posílá kněze Jakuba s tou další žádostí, „že jeho příbytkem opatří; což mu náleží, odkudž svý vychování a mezi nimi vyživení by míti mohl, vydávati a platiti budete“. Ale Rakvičtí, kterým právě tehdy fara vyhořela, odpověděli: „Jestliže máte faru v Rakvicích, můžete rozkazovati; v našem obecném shořalým domě my. Však chcete-li u nás svého kněze míti, starejte se jemu o plat i faru; my sobě kněze pořádkou dům od domu

hospodou chovati na náš stateček nechceme a jej stravovati". (XIII. 238—242.)

V Třebíči l. 1582 Jakub Žáků dopustil se cizoložstva. Pán Třebický potrestal ho tímto, mimo to, co v věži byl seděl: 1. Aby v kostele pokoru činil. 2. Aby pokuty dal 150 kop, z nichž dal pán městu na stavění brány 100 kop. 3. Aby neměl nikdy práva v městě usedlým býti, než na předměstí toliko. (XIII. 248.)

Všeobecné zprávy o Moravě. Z nařízení p. Vratislava z Pernštejna na Tovačově, Prostějově a Plumlově, ddto. Litomyšl 25. Apr. 1582: „Známo činím tímto listem, že sem dožádal důstojného v Bohu Otci pána, pana Stanislava, biskupa Olomouckého, pana přítele a souseda mého zvláštně milého, aby ze všech far, statkův a gruntův mých v markr. Moravském ležících, kněží, kteréž za hodné uznati neráčí, zsaditi a na jich místo jiné pořádné a hodné kněží na též fary podávati a dosazovati ráčil." (XIII. 231.)

R. 1580 „v neděli květnou chumelice sněžná a vítr náramně hrozný byl, že místy stavení nemálo pobořeno. V zboru Přerovském i od Pašije se rozběhli, a na nešpor zas nesměli, bojíce se, aby se na ně zbor nesbořil.

Item 8. Augusti v 10. hodin udeřil hrom v Brně do věže Veselské, v níž prachu drahně bylo; čímž domu i zdi městské nětco pobořeno. (XIII. 28.)

Ohňů velmi mnoho roku 1581 na mnohých místech po Moravě bylo. Na některých místech byl založen; neb u Kojetína jeden spálen, kterýž se přiznal, že s jinými od jakýchsi po uhersku připravených vzat na pálení u Uh. Brodu a vypáliti měl Holomuc, Kroměříž, Kojetín. A ti vypálili Habřice u Brodu a Lhotku. Na zboží p. z Kunovic od Velikonocí do sv. Ducha 7 ohňů vyšlo. V Brodě dvůr Bratřím i Kyrmezerovi shořel.

Podivín také 22. Sept. všechen téměř vyhořel, podobně jako před 40 lety. O poledni oheň vyšel od nemírného přikládání na oheň, když přepouštěla máslo jakás Uherka u Dolní brány. A tak již po třetí a dřív 4 let po druhý náš dům shořel. Nyní hned tak, že nebylo lze na zimu v něm se schrániti, než v Bílovicích v podružství zprávce s čeládkou býti musil. (XIII. 106.)

Okolo roku 1581 tři zborové noví v diecési Evančické posvěceni sou: Hrušecký v neděli smrtnou, Broumovský v neděli 19. od Br. Zachariáše a Pavlovský v 20.

Skladba nářečí císařovského.

Napsal Jiří Malovaný.

(Pokračování.)

VII. Zájmeno.

1. Zájmeno osobní.

Kratší tvary mohou se klásti i na začátek věty i po předložce. Na př. mu to dě; — ho bèch já nechtěł do słužbè; — já to na tě povim.

2. Zájmeno přivlastňovací.

1. Zájmeno přivlastňovací zastupuje předmět nebo přísl. určení, které by náležely k významu jména podstatného. Na př. bez mě opovědi mně to uorał; — eslè vè ho študyrovať nedáte, tak ste jeho złodějem; — tó chvilku na to vaše psáni (= vám) bè dècky našił.

2. Zájmeno přivlastňovací bývá v platnosti jména podstatného. Na př. muj, tfuj (= můj, tvůj manžel), moja, tfoja (= má, tvá žena), naši, vaši; — neviděłs moju? — co dělaji vaši? — nebude po našě ani po vašě (vůli).

Zvratné zájmeno osobní.

1. Zvratné se bývá ve výrazech vespolnosti. Na př. mè zmè kamarádi a mèslimè si dobře.

Pozn. Jiné výrazy vespolnosti jsou. Na př. zdá se mně od pohledu, že só społem zli; — tuze se społem hłásijó; — maji se dohromadè rádi.

2. Některá rčení se zvratným se: ten si nařiká, ten si spi, ten si leži, ti si pěkně uiždžijó; —

já se nebudu s tema polenama řezať; — nebudu se s takovó troškó do Přerova vozeť; — že se ti chce s těm tak dłóho noseť;

vzał sám ze sebe na vojnu; — to on má sám ze sebe.

Zvratné zájmeno přivlastňovací.

1. Pravidlo, že se zájmenem tímto přivlastňuje tomu, kdo jest podmětem děje, zachovává se přesně. Odchylek slyšeti velmi málo. Na př. už pijem našu vodu.

2. Zájmeno svůj znamená tolik jako vlastní. Na př. Nělepši strěček je svoja kapca; — ešče tè robè svoje se snesó, ale tè cèzi se nesnesó; — doma je svuj a na słužbě je cèzi; — ze svyho ju žádně nemože vèhnať; — svávolně, svěhłavě.

3. Zájmena ukazovací.

1. Zájmeno ten sesiluje se jen zájmenem to „tento", nikdy příslovcem hle, které jest jen ve spojení tahle (= tamhle).

2. K zájmenu ten přidávají se příslovce tam, hèn, toť; tam ten = onen, tam tó nedělu bèlè zmè pozděš doma; — tento ječimeň je pěkně, ale po tam tem nic něni;

hèn ten, tahle ten (ukazuje na osobu poněkud vzdálenou);

toť ten = tento.

Toť má tyto významy

a) zde sem: toť mně to postav; — toť stuj; — on je po chuzè celě toť Antonin;

b) onehdy: toť štrnást dni sem tam bèł;

c) ironický: toť já ti hneď pudu, jak mně poručiš; — dèbèch já se ti dècky podał, toť tè bë sis potem dováděł.

3. Zájmeno ten mívá význam příd. jména takový. Na př. já něsu ten, abèch ze sebe nechał děłať błázna; — já něsu ten, abèch neumněł odpověděť.

4. Zájmeno ten a zvláště střední to mívá mnohem častěji význam vytýkavý než v jaz. spisovném.

a) Shoduje se v rodě. Na př. tè si umijó stópať tè Malěkovè děfčata; — už sem bèł zhuru, dèž jeła tá štfrť na pět; — ten přivał tak tè kłáskè do tě zeme vpleskał; — to istě vám řekła Francka, tá klebetnica; v Indráku, v tem něni nic dobryho; — moc vic nesni ten velèkě pachołek jak ten małě, a zas tá práca a tá práca, to je rozdił; — „Malendka kópilè sul u Kučerè po jedenásti." „Já sem ju tam taky brała po tech jedenásti."

b) Střední rod bývá někdy s příhanou. Na př. takově chłap stavi se to jak skřeček a nic to nemože; — že si to vzał takovó robu nešekovnó; — takově to dělá křèk ti chłapci; —

tak ňěm to biło tá padóci nemoc; — pět na młatevni to je leda na zavazeni; — kadè to tadè pudu do Přerova? tož bude to pršeť? — toto (= podle toho) zas bude pršeť štrnást ďni, jak je tak svět zataženě.

c) Velmi často bývá vytýkavé to při příslovcích a výrazech předložkových. Ve výrazech předložkových se zájmeno neshoduje s podstatným jménem, klesly-li v příslovce. Na př. pořáď něni teho hdy; — „gdy to bèło?“ „Viš v to zěmně jak zmè vozelè to dřivi“; — zamrzło na hoło, až potem na to jaře navaleło snihu a nemrzło; — dèbè to bèło v zěmně, to bè se s těm masem ešče mohł držeť, ale v to litě to hneď zavoni; — tehdá po to tmně mu to už nestáło za to tam jezdiť; — šił sem mu naprotiv, a jak sem mu na to protiv šił, potkał sem Janka; — cos kupovał po to něprv? — jak sem vám řikał v to vedně nic neuděłał a večir utekł.

d) Vytýkavé ten spojuje se s příd. jménem takový. Na př. majó tam mušek takověch tech černěch s tema zobáčkama plno; — to dłóhy obili se lepši młáti jak takovy to zaškudły.

5. Zdvojené ten ten má význam leckde. Na př. hádalè to na teho na teho, a on to uděłał Francek; — tam přènde s prácó ten ten, a tož už tam posedijó a povèkládajó.

6. Ten i ten = každý. Na př. chèbè člověk ten i ten, tak to Jankovi nesmimè mněť tak za zły; — uděłě to tak, ať se nezdržujete ten ai ten;

ten a ten: poseł vèkazovał, že ti a ti majó přèiť hlidať;

ten istě: ten istě člověk, co sem ten vuz od něho kópił, už umřel.

7. Zájmeno tento podle svého ukazovacího významu znamená často to, co se hojně vyskytuje, tedy „obyčejné, prosté“. Na př. tento člověk = obyčejný člověk, tedy rolník proti měšťákovi, táto sèrka = zápalka obyčejná

proti švédské; — temato sèrkama na větře nezapáli; — pro ňu je tento člověk sprostě, ona bè chtěła nejakyho pána; — dochtor kázał ho zavisť do špitála, že řezať nohè nepatři temto dochtorom; — dèž na to přènde, ešče já se u muzèkè umim ináč postaviť jak tito(= nynější) chłapci. —

8. Zájmena týž a onen v nářečí nejsou. Za ně bývají ten sám a tam ten.

9. Zájmeno on zvláště v rodě středním předjímá často podmět. Na př. on ten chłapik něni tuze do práce; — ono v tech chłapcich něni nic dobryho; — ono bè mèslim ti chłapci mnělè dostať ešče nekolèk set po matce.

10. Zájmeno sám má stejné významy jako v jaz. spisovném. Na př. sám svó vłasni osobó přènde; — sádło je samo v sobě, teho přè rozpóščeni neubude jak másła; — to vino je samo v sobě, něni nic napravovany (= padělané).

Velmi často bývá zájmeno sám s nějakým nominativem v doplňku po slovese býti. Na př. to obili je sama tráva (= 1. to není obilí, to jest tráva, a nadsázkou to jest sama tráva (= skutečně tráva), 2. = v tom obilí jest mnoho trávy). Tento nominativ přenesl se jako doplněk k accusativu po slovese míti, na př. mámè to obili sama tráva. Podobně: tá polivka je sama sul; — zas bude takově deň jak fčerá sama tma; — je sám rozum, samo hospodářstfi a přeci dělá dłuhè; — to ste ten choďnik mnělè sama hruda a omrzłě, nohè jelè kam kerá; — přèšił v tech šatech samo błato; — má tè šatè na sobě sama špina; vèpučeł si břètfu a přènesł ju sám zub.

4. Zájmeno tázací.

Tázací co béře se velmi často za proč. Na př. co tak utikáš? cos tam tak dłóho stáł?

Pozn. Přídavného jména tázacího jaký užívá se jen, tážeme-li se na kvalitu. Na př. jaky je to sókno? = (jak pevné jest? jakou má barvu?); — jakě só vaši hospodář, só hodně dobrě? Nebéře-li se zřetel k jakosti, tážeme se vždy: co je to za člověk? co je to za děfčècu, že nihdá neposłechne? Co si to vzał za škaredě zvèk tak škaredě młuviť? atd.

Analogií podle tohoto tázacího spojení „co za“ utvořuje se souměrné ukazovací spojení „to za.“ Užívá se ho vždy,

vyjadřují-li se podiv, nevole, neb lehká ironie nad nějakou osobou neb věcí. Na př. co je to za chłapika, že nic nemłuvi? — to je za chłapika, že nic nemłuvi; — co só to za mlsny děcka, že před něma nic neobstoi? — to só za mlsny děcka, že před něma nic neobstoi. Podobně:

„To tele mněło cent.“ „Ach jej to běło za tele (= velmi krásné tele)“; — to só za trnkè velèky pěkny; — to je za vět r, že tè pokłádkè tak zbirá; — to je za chłapa (= slabý), že nemože ani mněřècu uzvihnóť; — ironicky: „Ten člověk má ščesti, dostane osndesát grĕcaru na deň.“ „To je za ščesti, toli se naděłaja dostať osndesát grĕcaru.“ — Tè šatè to bude pevnota.“ „To je za pevnota šatu, dèž už se toť začĕnajó trhať.“ — „To je hodnĕ člověk.“ „To je za hodnĕ člověk, dèž se nedá ani čeledinovi najesť.“

5. Zájmena vztažná.

1. Zájmena jenž se neužívá nikdy, zájmena který velmi zřídka. Obyčejně bývá absolutivní co s příslušným pádem zájmena on. Na př. ten člověk, co ste se na něho ptalè, už přèšił; — to je ten, co zmè ho fčerá potkalè; — viděls teho člověka, co to mněł tak pèknó kabelu?

Co a kerĕ se kombinují. Na př. zeber každĕ hrášek, co kerĕ je na zemi; — ten ječimeň už se hodi sicť, dèť dèž budeš čekať až na ten kłásek, co kerĕ je, tož ten zrałĕ seča načèsto vèkłučeš.

Vedle absolutivního co užívá se často příslovce jak. Na př. to bèlo akorát přè tĕ panence Mariji, jak je ji usmyho prasènca.

2. Zájmena co užívá se v těchto rčeních. Na př. nevim, co tu mněł co děłať; — nemáš tu nic co děłať; — žádnĕ nás nenutił, co věk já tadè su; — co słovo ide do hospodè; — už je tĕ řeče co dosť; — on mèsli, Buh vi co já nemám peněz.

3. Feminina kerá užívá se substantivně. Na př. to je z kerĕ do kerĕ, dèž só žna, ani se najesť člověk nemože; — bèło mně z kerĕ do kerĕ, dèž sem mněł iť na takovó dobu z domu.

6. Zájmena neurčitá

tvoří se skládáním

a) s příslušným souvztažným. Na př. dě mně co to; — prodał to zač za to; co hdo přěšił, každymu neco dał;

b) s kolvěk: hdokolvěk, cokolvěk,

c) s příklonným —si: hdosè atd.

jakěsè jak = nějaký: z takově jakěsè jak radosti mně to dał; — žałódek má jakěsè jak pokaženě; — bèł jakěsè jak dèž złě, atd.

hdesè cosè: nechtěła sem se hádať g vulè matičce, abè hdesè cosè nebèło pohoršeni; — pořáď vèkłádał cosè hdesè, a nemněło to konca ani zvonca; — napřeď pořáď hdesè cosè, že má čas, a že třebas nepojede, až mu ujeła mašèna; —

oni bèlè cosè z přizně społem; — spadł s koňa a tož se cosè udereł do hłavè; — to je dobře dávať z čihosè;

d) s ne- gde- nehdo, hdehdo, gdekerě;

e) s leda- s-: ledasco, ledashdo, ledaskemu, ledakemu; — fšelèsco, fšelèčemu; nikdy nebývá příklonné s na konci.

f) s kdo ví, jež kleslo v dovi-: dovihdo, dał mu dovičeho; — bude jim dovijak, jak nemajó pachołka ani difkè; dovikadé pochodił, ale słužbè nenašił.

Jména a příslovce původu zájmenného.

1. Příslovce zde, kam, jinam zanikla úplně až na rčení: pozde onde kam kerě; — rozuteklè se kam kerě; – tá ryž je zešłá kam kerá.

2. Za příslovce kdy kde ve významu vztažném užívá se též absolutivního co. Na př. bèło to tehdá, cos to bèł v tem Přerově; – ke štfrtě hodině, co už mám stávať, to bèch spał; – bèło teho koňa prodať, dèž bèł stáhaně, co nekopał.

3. Příslovce neurčitá rovněž se tvoří skládáním. Na př. cogdy přěšił, dècky neco dostał; – co sem se hdy probudił, pokaždy pršeło.

VIII. Číslovka.

Číslovky základní.

1. Jednotky se připojují k desítkám spojkou a splývají v jedno slovo, ale nikdy se nekladou za desítky. Na př.

je[de][na]dvacet, dvádvacet, štèrèadvacet, štèrádvacet, dvátřècet, štèrášedesát, šezdašedesát, se[dna]šedesát, o[sna]šedesát.

2. Číslo příbližné se vyjadřuje těmito způsoby: około pěti set, na dvě sta, s pět set, blĕzko sta, bèlo nás ale padesát atd.

3. U číslovek od 5 do 99 nastupuje attrakce. Na př. pět rèb, pěti réb, pěti (pětim) rèbám, o pěti (pětich) rèbách, pětima rèbama.

4. Přívlastek při „sto“ shoduje se buď s číslovkou, buď s předmětem počítaným. Na př. dobry sto kroku, dobrĕch sto kroku.

Přívlastek při tisíc shoduje se obyčejně s číslovkou. Na př. dobrĕ tisic kroku, zřídka: je to dobrĕch tisic kroku tu odtáď daleko.

4. Doplňkové minulé příčestí trpné po slovese býti shoduje se vždy s předmětem počítaným od 5 atd. Na př. deset lèdi bèło zabitĕch, štèrádvacet ich bèło chèceněch.

Je-li výrokem sloveso míti, může se minulé příčestí trpné shodovati buď s věcí počítanou neb s předmětem, který náleží k výrazu ze slovesa míti a tohoto příčestí. Na př. pět nás mněło tó łóku kópenĕch, — pět nás mněło tó łóku kópenó.

Číslovky druhové.

1. Číslovky druhové mají stejný význam jako v češtině.

2. Tvary sklonění jmenného „dvé, tré“ zachovaly se jen ve rčeních na dvy na try roščipnóť, słožeť ve dvy (dvoje), ve troje.

K těmto dvěma tvarům druží se tvary od kolèk, tolik (jež v nářečí v tomto tvaru není, nýbrž jen v gen. tolèka), kolèky (= koliké), toli (= tolé). Kdyby bylo toli vzniklo z tolik odsutím *k*, musilo by býti tolè a nikoli toli, poněvadž jest tvar tolèkátĕ.

Povědomí, že tvary toli, kolèky, dvy, try jsou číslovky druhové, se ztratilo úplně, a proto se tvary tyto cítí jako příslovce. Jen toli a kolèky mohou se pojiti se substantivy. Na př. od kolèky hodin sè v prácè? — ke kolèky lèďom

pudeš? — po kolèky grěcarách só tè hroznè? — o kolèky hodinách? s kolèkyma kamarádama's tam bèł? — do toli hodin, po toli złatkách, s tolima lèdima.

Příslovce číselné.

Podstatné jméno krát se připojuje také k nic a kolèknást bèł tam jednó lebo nickráť; — nekolèknástkráť.

Číslovky neurčité.

1. Neutra sg. číslovky všechen užívá se příslovečně, jako vytýkacího „to“. Na př. gdo fšecko tam bèł? (jako: gdo to tam bèł?) — keři fšecko tam bèlè? — menuje se Zapletał, ale fšecko mu řikajó Zapletáłek.

2. Neurčitá číslovka nekolèk má gen. nekolèka jako ustrnulý tvar také pro jiné pády. Na př. g nekolèka lèďom, o nekolèka lèdich, z nekolèka lèdima.

Pozn. Vedle ustrnulého gen. kolèka, nekolèka tolèka vyskytuje se mnohem častěji tvar kolèkati tolèkati, jenž vznikl mechanickým připojením slabiky -ti k ustrnulému gen. kolèka vlivem ustrnulých gen. číslovek pěti šesti atd. Výrazy jako od kolèka hodin? od pěti, od šesti hodin vyskytují se v řeči stále pospolu, a proto mohlo se snadno k ustrnulému gen. kolèka připnouti -ti, aby se tvar ten s tvary číslovek vyrovnal. Na př. po kolèkati złatkách? — od kolèkati hodin? s kolèkatima lèdima? — do tolèkati hodin, s tolèkatima lèdima. (Pokračování v příštím ročníku.)

Umělecké a vědecké zprávy.

Stručný soupis historických a uměleckých památek na Moravě. Znojmo. Sestavil V. Houdek. (Pokračování.)

4. Kostel a klášter Dominikánský. Původní založení jest staré; z něho zachovala se toliko část kláštera, kdežto kostel jest veskrze stavba renaissanční, počatá r. 1580; loď však s oběma věžema na západním průčelí dokončena teprve r. 1735. Nad portálem západního průčelí chronostich 1732. Obraz

na hlavním oltáři (přenesený sem z kláštera na Louce) od Maulpertsche; z bočních sv. Barbora, sv. Thekla a sv. Libor od Krakera, sv. Vincenc a sv. František Seraf. od Winterhaltera, sv. Tomáš Aquinský od Hertla. Sochy na kazatelně od Winterhaltera. V t. zv. umrlčí kapli sádrové sochy Karla hrab. Thurna-Valle-Sassina († 1816) a hraběnky Evy Rattuitové de Souches († 1698).

Ze starší stavby klášterní zachovaly se jenom dvě strany ambitu s křížovou klenbou snad z 15. století. (Zbytky kružeb v hrotitých oknech byly za nejnovější doby odstraněny.) Ostatní stavba počata r. 1656 a dokončena v přestávkách teprve r. 1780. V refektáři dvéře s nákladnými veřejemi renaissančními.

5. Filiální kostel sv. Michala. Původní stavba prý z r. 1103, v nynější podobě vystavěn v 15. století. R. 1642 sřítila se věž a pobořila prý částečně loď, která hned potom byla znovu vystavěna. Kostel jest trojlodní, sloupy oblé bez hlavic, všechny lodi stejně vysoké, boční však jsou užší než prostřední. Celý kostel (všechny lodi i presbytář) má jednotnou síťovou klenbu žebrovou. V hrotitých oknech kružby. Některé oltářní obrazy a fresky v boční kapli od Antorfského malíře Mich. Fissa. Na věži největší zvon Znojemský s letopočtem 1511. Z venčí kostela opěráky, z nichž na jednom jest relief v podobě stuhy, stočené kolem růžice do kruhu a na ní kromě kamennického znaménka číslice: 1, 10 a 8 (1108?). (Mitth. Cent. Comm. 1892, str. 194.)

6. Někdejší hrad knížecí nahražen jest dnes veskrze budovami novějšími; jen původní sklepy ve skále tesané dosud se zachovaly. Poslední zbytek jeho — vysoká, osmiboká věž „loupežnická“ (Räuberthurm) sřítila se roku 1892. (Čas. Mus. Olom. 1892, 140.) Začátkem století 18. byl spustlý tehdy Znojemský hrad za purkrabí z rodu pánů z Deblína (později hrabat) obnoven; z té doby pochází salla terrena s freskami (na stropě allegorický obraz Bohemie, Moravie a města Znojma kolem českého lva, nad šesterými dveřmi obrazy z domácích dějin, v ostění oken portréty českých panovníků); potom kaple s barokovou štukaturou a pěti obrazy z 15. století, malovanými na dřevě se zlatou půdou. Hrad používán byl od konce století 18. za vojenskou nemocnici, nyní jest majetkem soukromým. (Notizenblatt 1866, str. 27 a 1855, č. 6.)

7. R a d n i c e, nyní budova c. k. krajského soudu; nad renaissančním portálem znaky český, moravský, znojemský. Nejvýznačnější částí této budovy jest její vysoká v ě ž, podle dvou latinských nápisů vystavěná v letech 1445—48 od mistra kamenníka Mikuláše ze Sedlešovic (Edelspitz). Nápadný jest zvláště tvar její střechy zprohýbané, mědí kryté, jejíž čtvercový půdorys jest otočen o 45°, tak že se protíná s půdorysem zdiva. Na věži zvonek požární s letopočtem 1504. (Mitth. Centr. Comm. 1895, 263.)

Obecní úřad jest v domě protějším, který má rovněž pěkný portál renaissanční s karyatidami a na dvoře v patře arkádovou galerii. V bohatém archivu obecním nejznamenitější památkou jest t. zv. Kodex Znojemský, totiž městská statuta, psaná na pergameně r. 1523, s malbami (obrazy figurálními a pruhy ornamentovými ve slohu renaissančním) od Volfganga z Olomouce příjmím Frolicha; jest to mohutná kniha foliová v nádherné vazbě z červeného sametu se stříbrným kováním bohatě ciselovaným od zlatníka Jiříka Teutela r. 1560—62. (Mitth. Centr. Comm. 1870, str. 89.)

Městské museum, nedávno přestěhované do nové budovy obecných škol, jest dosti bohato, avšak pro nedostatek místa jen částečně spořádáno. Tamtéž ve dvoře několik starších náhrobkův. Nejstarší pečeť městská, snad ze 14. století, stříbrná, má ve znaku orlici. (Mitth. Centr. Comm. 1874, str. 92.)

8. V několika starších domech soukromých zachovaly se renaissanční portály (na dolním náměstí jeden také na dvoře domu s č. 6 a s letopočtem 1562), klenby (t. zv. stalaktitové) a kované mříže, tyto jak na balkonech, tak ve vratech i jako zábradlí schodův. Z těchto mříží nejznamenitější prací zámečnickou jsou mřížová vrata ve faře u sv. Mikuláše. (Mitth. Centr. Comm. 1884, CLXIII.) Naproti radnici jest bývalá mincovna, gotická stavba s latinským nápisem z r. 1472. — Na dolním náměstí vysoký sloup Mariánský (morový).

9. Z někdejších h r a d e b n í c h z d í m ě s t s k ý c h zachovaly se ještě hojné zbytky, hlavně na straně jižní (nad Dyjí, gotická branka) a na východní, s několika rondely. Nejvýznačnější zachovalou částí jich jest věž (Wolfsthurm) pod dolním náměstím. Vedle ní stála druhdy „dolní“ brána s latinským

nápisem z roku 1462, hlásajícím oddanost města Znojma králi Jiříku Poděbradskému.

(Pokračování v příštím ročníku.)

„Series abbatum canoniae Lucenae" a její spisovatel.

Když jsem počal pracovati o místopise Znojemska pro „Moravskou Vlastivědu," bylo první mojí péčí, abych sehnal nejprve původní prameny. Řehoř Wolný mluví ve svém díle „Das Markgrafthum Mähren", III. Band, Znaimer Kreis, Brünn 1839, při dějinách kláštera Louckého (Klosterbruck) o tom, že za opatování Antonína Nolbecka (1729—1744) vydáno bylo jakési dílo o dějinách této starobylé kanonie praemonstratské[1]) Nedovídáme se u něho, jaké by to bylo dílo, jakož vůbec celá tato zpráva jest nejista. Poněkud jasněji vyslovil se týž vlastenecký Benediktin o knize této v druhém stežejním svém díle „Kirchliche Topographie von Maehren," II. Abtheilung, IV. Band, Brünner Dioecese, Brünn 1861: „und hat (opat Antonín Nolbeck) durch die Herausgabe des Werkes „Series fundationem (! patrně tisková chyba) et Abbatum Lucensium" 1738 sich ein bleibendes Verdienst um die historische Wissenschaft erworben"; o dvě stránky dále: „auf dem Gebiete der Geschichte hat sie aber (literatura Lucká), die Series fundationum Lucensium, bearbeitet vom Chorh. Otto Chmel, ausgenommen, nichts Bedeutendes geleistet"[2]). Hledal jsem o díle tomto bližších zpráv v „Premonstrátech" Čermákových[3]), ale spisovatel tento, jenž uvádí přece všecky téměř umělce, učence a spisovatele, kteří kdy v Louce žili neb působili[4]), neví ničeho o „Series" ani o jejím spisovateli. Nastala sháňka a hledání po knihovnách, jimž buď prodány, buď rozdány byly knihy veliké bibliotheky Lucké, až konečně v dosti bohaté knihovně Kapucinů Znojemských (která není katalogisována a kde byl jsem nucen bráti do ruky knihu za knihou), nalezl jsem pod signaturou F 35 knihu malé šestnácterky, jejíž úplný název

---

[1]) Wolný: „Mähren", III. pag. 105.

[2]) Wolný: „Kirchl. Topogr. v. Maehr. IV. 1. pag. 142 a 144.

[3]) P. Dom. K. Čermák: „Premonstráti v Čechách a na Moravě," Praha 1877.

[4]) Jako malíře písem frà Benedikta, komponistu Jakoba Kosaře, fysika Prokopa Diviše, spisovatele Zigmunda Kohelia, stavitele Šimona Königa.

takto zní: „Series abbatum canoniae Lucenae cum Thesibus Universae Philosophiae ad mentem Divi Thomae Aquinatis propugnatis in Regia Canonia Lucensi Sacri Ordinis Praemonstratensis praeside R. P. Ottone Chmel dicti Ordinis et Loci Canonico Regulari AA. LL. et Philosophiae Doctore, ejusdemque Professore Actuali a Reverendo ac Religioso, Defendente Bernardo Troschl, Praefati Ordinis, et Loci Canonico Regulari Anno MDCCXXXVIII. Mense—Die—horis meridiem consuetis." — Impressum Znoymae apud Swobodianos Haeredes.

Věc byla mi jasna. Wolný neměl knihy ani v ruce, sice by byl věděl, že spisovatelem není P. Otto Chmel, nýbrž P. Bernard Troschl, byl by také zajisté znal správný titul knihy. Opisoval pouze z některého katalogu bývalé knihovny Lucké, kde četl stručně: „Series Abbatum Luc. Ottonis Chmel," jak skutečně čteme na hřbetě exempláře, který mám při ruce, jenž také náležel klášteru Luckému, a v němž jsou pozdější poznámky pérem rovněž latinské.

Četl jsem knihu a seznal, že i Čermák při svých „Premonstrátech" z ní skutečně čerpal, neboť uvádí některá místa v překladě doslovném, že však pramen tento (podobně jako „Topografii" Wolného a jiné knihy) prostě zamlčel. Leč to jest věcí zcela vedlejší. — Zjistiv název knihy a jejího spisovatele, pátral jsem po osudech Troschlových. Výsledky, v celku jen velmi nepatrné, podávám tuto. Dle Wolného byl v letech 1758—1762 jakýsi Bernard Troschel farářem Šatovským u Znojma.[1]) V domácím protokollu fary Šatovské, v části „series parochorum" na stránce 142 udán jako 22. farář „Bernardus Drosche 1758—1761", o němž tato kusá poznámka: „sese in ecclesia S. Martini baptizatum refert juxta librum memorabilium pag . . . Mortnus sepultusque Lucae." Z toho zřejmo, že farář tento narodil se v Šatově, kde jest kostel sv. Martina, k němuž kromě Šatova není jiných obcí přifařených, dva mlýny na Danížském potoce vyjímaje. Snad pocházel z některého tohoto mlýna. Kdy se narodil, ba ani kdy usnul v Pánu, nepodařilo se mi vypátrati. V Šatově však žijí dosud jeho vzdálení příbuzní, kteří sdělili p. faráři Homolovi z Hnánic, že roku 1777 vystavěl dům s čís. 14 v Šatově. Dle toho smím

---

[1]) Wolný, Kirchl. Topogr. v. Mähr. IV./1. pag. 169.

souditi, že dosáhl věku asi 70 let, narodiv se zajisté na začátku prvé čtvrti století XVIII. Leč to jsou pouhé dohady; jisto jest, že roku 1744 podepisuje se doktorem filosofie. Zřejmo tak, z obrazu, jenž jest nyní majetkem šatovského kupce Schwachuly. Obraz představuje sv. Jana Nep. s mnohými allegorickými okrasami. Kolem hlavy světcovy nápis: „Margaritum fulgens," u spodu proud vody vytékající z nádoby, kterou drží vodní panna s nápisem „Moldava". Po stranách hlavy po andílku, jeden s růží, druhý se zámkem a nápisy „sub rosa" a „sub secreto". Mimo to ryba s psaním, na němž lze čísti „sub sigillo".

Spodní část obrazu, jak v době této ještě bylo zvykem, jest popsána, a to uprostřed:

„R e s o l u t i o n e s.

Universa philosophia ad mentem angelici praeceptoris stae. ecclesiae doctoris divi Thomae Aquinatis, quas sub faustissimis ac gratiosissimis auspiciis reverendissimi ac amplissimi Domini Domini A n t o n i i N o l b e c k Sac. can. ast. exemp. Ordinis Praemon. Marchionatus Moraviae Praelati Reg. ac celeber. eccl. Lucensis abbatis, ad s. Vincencium Wratislawiae, in Reg. Hung. in Jassow. Leless. et Griffen[1]) Patris Abbatis in promontorio S. Stephani Magno Waradini Praepositi ejusdemque sac. ord. per Bohemiam visitatoris, per Hung. vicarii generalis, SS. Theologiae Doctoris Domini Domini Patris ac Maecenatis Gratiosissimi in regia canonia Lucensi Ordinis Praemonstratensis p r a e s i d e — Rev. Rel. ac Doctissimo Domino B e r n a r d o T r o s c h l, sac. can. ex exim. ord. Praemon. Reg. eccl. Lucensis canonico Reg. AA. LL. et Phyl. Doctore ejusdemque actuali professore publice defendendas scripsit Rev. ac Rel. D. Methudius Mitzka dicti Ord. et Loci canon. Regul. anno 1744 Mense Junio — die — hora post meridiem competenti". Po pravé i levé straně tohoto nápisu lze čísti ony „resolutiones", jež defendendas scripsit Methudius Mitzka, a jichž počtem padesát. (Obraz tento jest udělán barvou černou na hedvábí a nese pod reso-

---

[1]) Klášteru Louckému náležela od roku 1693 uherská praemonstratská opatství Jaszo, Leless a Varadín. Opatové byli také uherskými zemskými stavy. Čermák l. c. 350 Wolný l. c. 142.

lucemi firmu tiskařovu: „Znoymae typis Antonii Joann. Preys.)[1])

Co nyní bylo uvedeno, jest mi důkazem nezvratným, že Šatovský farář a zároveň tamější rodák Bernard Droschl (Troschl) jest jedna a táž osoba se spisovatelem „Serie abbatum“. Kromě toho padesát resolucí, jichž tuto neuvádím, jsou slovně velmi blízky přídavku „Serie abbatum“, nadepsanému „Conclusiones ex universa Philosophia“, ano některé věty jsou doslovného znění. Jsou to vlastně vybrané myšlénky „Souhrnu theologického (Summa Theologiae)“ sv. Tomáše Akvinského. Více o spisovateli tomto dodnes udati nedovedu. Právě ve Znojmě vydávaná „Heimatskunde des politischen Bezirkes Znaim“ neví o zasloužilém faráři Troschlovi ničeho, jakož i dílo jeho jest jí neznámo. Spisovatelé její ovšem bídně kompilovali, pročež nepodávají nic nového.

Přihlédněme nyní poněkud blíže k monografii, jejíž úplný titul výše už byl uveden. Kniha jest připsána proděkanu Lineckému, radě biskupa Pasovského a faráři v Hartkirchách Janu Jiřímu Weindlovi (který r. 1740 — snad na uznání za připsanou knihu — založil při kostele kláštera Luckého anniversarium s podělováním chudých fundací 5300 zl.[2]) Dne 12. prosince roku 1737 podepsala biskupská kurie Olomucká svoje „imprimatur“, což důkazem, že kniha sama byla už začátkem t. r. hotova. Pramenů svých spisovatel zřídka uvádí, tištěných vůbec nemnoho užíval, když mu bohatý archiv klášterní skýtal pomůcky nad jiné hodnověrné a pramen bohatý. Znal ovšem Dubravia, Hájka, Bohuslava Balbína, Pešinu. Za to otiskuje většinu diplomat Luckých (tu i tam dosti nevěrně) buď v celku nebo jen ve výňatcích a výpiscích, čímž samochtě nabízí nám důkaz, že Lucké listiny v Diplomatáři Bočkově nejsou podvrženy.

Dílo rozděleno jest na kapitoly, z nichž první čtyři jsou jakýmsi kritickým úvodem celé knihy, ostatní pak vypisují vždy deset a deset opatů Luckých, jich život, činnost a zásluhy o klášter. Za životopisem každého jednotlivého opata následuje časoměrné „elogium“, v němž autor obratně opěvuje veršem totéž, co dříve podal prosou. Některé věty jsou skutečnými

[1]) Za správu tuto jsem díky zavázán dp. faráři z Hnánic P. Filipu Homolovi.

[2]) Wolný l. c. 142.

klassickými výroky, sentencemi, ať nedím „slovy perutnými“. Mám některé uvésti? Pag. 12: „Scenae variantur et actus“, 28 „et magnos terra recondit“; 36 „virtus, non tempus pondus honoris habet“; 221 „sic magnos, quos fama facit, post fata videmus“, 269 „pace vestra, pii Manes, gloria, quam quondam meruistis, in aethere floret“, 233 „melior est vir patiens viro forti“. O prvních opatech jsou pravidelně delší elogia než životopisy.

O vědecké stránce knihy mnoho bylo by lze psáti. Kde měl mnich spisovatel před rukama listiny, tam stojí na pevné půdě, kde ho tyto opouštějí, opouští ho zároveň přísná pravda. Ušetřiv si dlouhého rozboru, uvedu pouze řadu prvních opatů dle Troschla a dle výsledků svého vlastního badání pramenného:

	Troschl:		Dle diplomatářů:	
1.	1190—1220	Gerardus.	1201 Jiří	snad táž osoba
2.	1220—1233	Florianus.	1210 Gerardus	Georgius správně,
3.	1233—1241	Joannes I.	1215 Jiří	Gerardus špatně?
4.	1241—1252	Henricus I.	1220—1234 Florian.	
5.	1252—1253	Vinandus I.	1238—1243 Jan I.	
6.	1258—1268	Zacharias.	1248 Th(eodoricus?)	
7.	1268—1283	Theodoricus I.	1255 6./11. Štěpán, též 1255 10./12.	
8.	1283—1303	Simon.	1260 10./2. Zachariáš.	
9.	1303—1318	Theodoricus II.	1262—1283 Dětřich I. (II.?)	
10.	1318—1338	Joannes II.	1283 2./9. Vinandus.	
11.	1338—1341	Otto I.	1289 11./8. Šimon, ještě 20./5. 1294.	
12.	1341—1350	Joannes III.	1302 24./6. Dětřich II. (III.?) ještě 1306 17. 3.	
13.	1350—	Henricus II.		
14.	1350—1374	Otto II.	? Jan II. — † 1318.	
15.	1374—1392	Zacharias II.	1336 Otto I.	
16.	1392—1403	Zdenko.	1336—1343 Jan III.	
17.	1403—1423	Joannes IV.	1353 Jan IV. de Nouoforo	
18.	1423—1429	Zacharias III.	1353—1374? Otto II.	
			1395 Zdeněk.	
			1402—1412 Zachariáš III.	

Dále uváděti netřeba; postačí snad tvrzení, že až po opata Jiřího (1569—1572) rozchází se Troschlova řada s naší buď v udáních chronologických neb i ve jménech. Už z toho, že řada Troschlova jest pěkně nepřetržita, viděti kus Hájkování, ač mu křivých úmyslů nechci vyčítati.

Z církevních dějin českých známo, že kanonie Lucká dala dioecesi Litomyšlské oba první biskupy, Jana I. (1344—1355) a Jana II., který zvolen byl hned po úmrtí Jana I. r. 1355.[1]) Troschlovi není to sice věcí neznámou (vyznal se důkladně v historii české, jak ze Serie vidno), ale zprávy jeho jsou zmateny. Byli to dle mého výčtu opatové Jan III. a Jan IV. de Nouoforo, dle Troschla stal se biskupem Jan III. r. 1350 — — zmátla ho konfirmační bulla, datovaná v Avignoně v dubnu r. 1350 — a Jan VI. Bavor r. 1472.[2]) Při tom stala se mu nehoda, že zapomněl Jana IV. Jan VI. Bavor byl skutečně biskupem Litomyšlským, ale dle nynějších názorů pouze titulárním. Roku 1470 totiž prchli kanovníci z Litomyšle do Louky a zvolili opata Bavora svým biskupem, kteroužto volbu potvrdil roku 1474 papež Sixtus IV. bullou, v níž ponechává novému zvolenci opatství Lucké s výminkou, že z jeho majetku ničeho odciziti nesmí.[3]) Bullu tuto měl Troschl v rukou.

Tolik kritických poznámek. Smím snad tvrditi, že nejstarší dějiny Louky jsou dosud nedostatečně studovány, že čekají dosud svého dějezpytce. Ř. Wolný jest pln nesprávností. Nedivno tedy, že vyskytují se i v díle psaném před sto šedesáti lety.

Leč monografista Troschl byl také kritickým historikem. Třeba vědecká kritika jeho není na úrovni Dobnerově, ba ani k Liviovi starořímskému, s jehož slohem má styl jeho nejednu podobnost, bych jí nepřirovnal. Balbín (Epitome, cap. 9) píše, že husitský útok na klášter Louku udál se roku 1424, Vácslav Hájek z Libočan volil rok 1425, a hle — Troschl přidal se k mínění Hájkovu, jelikož dle samého Balbína z Vorlíčné Husité teprve po smrti Žižkově († 11./10. 1424) pod Prokopem Velikým vtrhli do Moravy.[4]) Hájek psal („Kronika česká“, fol. 565), že roku 1472 byl biskupem Litomyšlským zvolen spisovatel Pavel Žídek, ale Troschl měl při ruce bullu konfirmační (decretum sedis Pontificiae) a proto hájil biskupování Jana VI. Bavora

---

[1]) Dr. Klem. Borový: „Dějiny diecése Pražské“, v Praze 1874, pag. 173.

[2]) Troschl, „Series“, pag. 170.

[3]) Čermák „Premonstráti“, pag. 343.

[4]) Útok na Louku udál se dne 12. listopadu 1425. Srv. Palacký „Dějiny“, vydání Dra. B. Riegra, díl III. pag. 361; W. W. Tomek, „Dějepis města Prahy“, IV. díl, nové vydání, pag. 330.

proti Hájkovu Žídkovi.[1]) A v obojím případě měl pravdu. — Tolik jen jako ukázkou.

Ku konci dím, že dnes historik Lucký bude nucen počítati vážně s dílem „Series abbatum canoniae Lucenae", jelikož jest založeno na pramenech.

František Václav Peřinka.

Ze zápisků farního archivu Jimramovského. Podává Vojtěch L. Marzy. (Dokončení.)

Potvrzení Contractu a obdarování.

My purkmistr a radda městys Jimramova známo činíme touto attestatí obecně přede všemi a zvláště, kdeby toho potřeba nastávala. Jakož jest sobě Jan Ptáček, někdejší soused Jimramovský, koupil roli svobodnou slově Korlovskou od J. M. vysoce urozeného pána, pana Ferdinanda Leopolda svaté římské říše hrabète z Náchoda a Lichtenburgku, (Tytul) onen čas vrchnosti naší milostivé a dědičné, čehož vejpis na druhé straně psaný z originalu, který za Jiříkem Polívkou zůstává, obšírněji vysvětluje; však přijdouce z dopuštění božího Ptáčkovi dům léta 1669 k spálení, jehož on již více stavěti nechtěl, nýbrž jsa člověk svobodný, jinam se odebral a Jiříkovi Polívkovi jej ctí a darem darmo za zaplacený, aby sobě to spalisko vystavěl, daroval, k tomu ještě jemu té přikoupené roli i s paloukem větší díl od cesty u řeky až po cestu, kudy se k Pavlovicím chodí, na kterou se půl osmý míry obilí vysívá, na věčnost přidal, ostatek pak hořejší menší kousek mezi cestami po palouk Janovi Skutecskýmu za sedmnácte zl. Rejn. prodal.

Což se stalo u přítomnosti pana Václava Svačiny, toho času nařízeného správce panství Jimramovského, Blažeje Vřavy, tehdejšího primatora městys Jimramova, Jana Ptáčka, Jana Skutecskýho a Jiříka Polívky, vše sousedův Jimramovských. Pro lepší toho jistotu a pevnost, že jest tomu tak, a ne jináče, tuto Attestatí jsme na žádost Jana Skutecského menší pečetí naší městecskou vědomě stvrditi dali, kteréž

Datum městys Jimramově, dne 2. Junii 1671.

Purgkmistr a Radda
městys Jimramova.

Contract.

Já Ferdinand Leopold svaté římské říše hrabě z Náchoda a Lichtenburgku, svobodný pán na Košumbergku, dědičný pán na Lysicích, Bystřici, Jimramově, Dalečíně, Radiměři, Valči a hradě Kumstatě, J. M. Cís. radda, skutečný komorník a nejvyšší nad kyrysary, známo činím tímto listem, jenž sluje Contract, obecně přede všemi a zvláště při potřebě nastalé. Tak jakož jsem od urozeného a statečného rytíře, pana Melichara Ledenického z Le-

[1]) Pavel Žídek měl skutečně laskominy na biskupství Litomyšlské, ale nedostalo se mu ho pro prostořekost a nesnášelivost jeho, pro kteréžto nectnosti mu i kanovnictví Pražské odňato. Cf. Dr. Vácsl. Flajšhans: „Písemnictví", pag. 285.

denic (tytul) dva domy svobodné v městečku Jimramově, jeden Zástřízlovský a druhý Korlovský jmenujíce se, k svému dědictví vkoupil a takové služebníkům mým věrně milým, totiž Carlovi Benutio a Václavovi Čejkovi, každému jeden zase dědičně z milosti daroval, toliko sobě roli jednu za horou od domu Korlovskýho i s paloukem od cesty, kteráž jde vedle řeky ležící Valovou z jedné a Martincovou druhé strany, pod i nad cestou a pod palouk běžící, jsem byl vyminil a na další časy k dispositi mé vlastní zanechal. O kteroužto roli Korlovskou mně můj poddaný dědičný, věrný milý Jan Ptáček, soused Jimramovský, abych mu ji proti slušné záplatě pustil a odprodal, poníženě poslušně prosil a žádal, kdež ohlídajíce se na jeho vždy věrnou poddanost a poslušnost, tak činím a dotčenému Janovi Ptáčkovi, mému věrně milému, vejš podotknutou roli s paloukem mocí listu neb Contractu tohoto za summu 30 zlatých Rejnských dědičně k svému užívání a zase Allienirování zaprodávám a dávám i, jak nejpodstatněji býti může, osvobozuji. Tak že bude moci často psaný Jan Ptáček i svými potomky a držiteli již psanou roli i s paloukem nahoře podotknutým i ten, kdož by koliv tento Contract sobě pořádně odvedený měl, jako své dědičné pokojné užívati, dle své libosti odprodati, darovati aneb odkázati, a to bez mé, erbův, potomkův a budoucích pánův držitelův panství mého Jimramovského i jednoho každého živého člověka nejmenší překážky, a to na časy budoucí a věčné. Toho na potvrzení jsem tento list neb Contract pečetí mou přirozenou hraběcí stvrdil a v něm se svou vlastní rukou podepsal. — Čehož datum na zámku mém Lisickém, dne 8. 7bris A. 1664 počítajíce.

Ferdinand Leopold hrabě z Náchoda
L. S. a Lichtenburgku m. p.

Artykule Czechu Rzezniczkeho Miesta Gihlawy.

My Purgkmistr a Radda Miesta Gihlawy Znamo czinime, žie předstaupili před Nás do plne Raddy Oppatrnij Přiseżnij Czechmistřij a Mijstřij Poctiweho Rzemesla Rzezniczkeho, Miesstiane a Obywatele nassý milij, oznamugicze a Nám předkladagicze tyto niže psané Artykule, ustanoweni a Narsisenij gegich Řemesla, Kterež gsau oni zwule a Wiedomosti Nassý naržidili, Uzawřelij, z welikau pilnosti prosycze Nas pro Obecnij Aužitek a Pocztiwost Miesta tohoto, y take gegich Řemesla, kdyžby při Řemesle gegich mezy Mistry a Thowaryssy niegaka neswornost a newole, Kteražby se někdy mezi nimi zbiehnauti a wzniknauti mohla, přetržena była; Abychom My gim takowe Artykule a předně Narzizeni ugistilij, wopatřilij a potwrdilij.

A poniewadž pak gednomu každemu podle geho naržisenij, czožby k aužitku a k pochwale Poctiwemu Řemeslu, k prospiechu Miestu, a k zwelebeni Řadu dobreho przigiti mohlo, to se dopaussti, Aby wsselika neswornost a newole přetržena a spokogena býti mohla: My to Uznawagicze a z welikau pilnosti za slussne byti uwažugicze, k takowe gegich gednomyslne ziadosti, podle nalezitosti naklonili sme se, a na horze gmenowanemu Rzezniczkymu Rzemeslu tyto nize psane Artykule ustanowenij a gednomyslne Narzizeni sepsali, a s Wulij Nassij vydati a narziditi dowolili

sme. Kterezto My gim schwalugeme a Potwrzugeme, aby takowi Artykulowe a Ustanowenij na budauczy Cžasy pod .Skutecznym Trestanim a pokutau: gakž narzizene gest: Weselosti bez przerussenij pro Uwarowanij trestani Nasseho Miesta sveho Prawa, Zachowanij a užiwanij byly, kterzizto Artykolowe slowo od slowa takto Znij:

Item. Kdyžby Mistr y take Mistrowa, nebo Mistru Syn neb dczera, Kteržižby dospieleho Wieku byly, tolikež y Uczedlnik z toho Swieta sessel, Magi takowe Mrtwe Tielo Mistrzij a Thowaryssy wssyczknij k pochowawanij Pocztiwie wyprowoditi, pod pokutau Gedne Lybry wosku aneb podle Uznani Rzemesla.

Item. Geden druhemu nema v Kramie před wikem geho Kupcze lauditi ani odwozowati, neb k sobie wolati pod pokutau Gedne Libry Wosku aneb podle uznani Rzemesla.

Item. Gestliby geden druhemu budto Mistr, Thowaryss aneb uczedlnik, kdyžby s niekym trh o dobytek miel, przekažku w kaupi czinil a geho przedkaupiti chtiel, a bylby w tom przeswedczen, ten propadnauti má tolikrat, kolikratby se toho dopustil, Gednu Libru wosku. Wssak pokawadzby ten, kteryz kupuje, gestlie w Domie neb na Dworze byl a Dobytek tržil a kupowal, nema tomu w trh wskakowati, Ale Když giž z Domu neb wen ze Dworu gde, w kterem ten Dobytek gest, potom muže giny o ten Dobytek tržiti a Kupowati.

Item. Nema Ziadny, Ktery toho Rzemesla negni, budto žie jest Miesstan, Obywatel, Sedlak, neb ginij Lyde, ziadneho massa do Miesta woziti, budeli pak Kdo w tom postižen, tomu se má to masso pobrati a s wuly a wiedomosti Pana Purgkmistra, Panuw Chudým Lydem dano begti.

Item. Gestliby Kdo niegake Staweni a welikau Czeladku gmiel, A uznaloby se, zie toho potrzebuje, ten muže toliko gednoho wola, Tele neb skopcze a k tomu podobnýho dáti zabiti. Ale kdyžby dwa nebo trzi tegnie a swawolnie to uczinilij, tiem se ma takowe maso pobrati, a s wuly a wiedomosti Pana Purgkmistra, Panůw Chudým Lydem dati.

Item. Kdoby se Rzemeslu zde chtiel ucziti, ten se má zauplna trzi letha porzad zbiehla tomu Rzemeslu ucziti, a kdyžby potom niekterý Mistrem chtiel begti a dotczene Rzemeslo dielati, ten se má prve ku Panum przikazati neb przipowiediti, A tak podle obyczege Rzemesla przigat beyti, a Dwa Funty Wosku Mistrum dati, nežli dielati poczne. A gestliby Kdo niekde ginde take trzi letha tam se Rzemeslu uczil, a toho dostatecznĕ swiedomie mniel a przinesl, a chtiel by Mistrem begti, takowy ma take przigat begti. A pakliby niekdo, který se toliko geden rok neb dwie lethie Rzemeslu uczil, zde se chtiel osaditi a Mistrem begti, ten má negprwe takova trzi letha doplniti a tu se rok neb dwie letha uczīti. Ale mohlo by se to przihoditi, zie niektery sslechetny a pocztiwy Muž neb Thowaryss, ktery snad toliko geden rok neb dwie lethie tomu Rzemeslu se uczil, Kdyžby Pan Purgkmistr a Panij to uznali, žeby se Obczy hoditi a užiteczny begti mohl, to sobie Panij we swé moczy zanechawagi, toho a takoweho przigiti.

Item. Kdyžby Mistr neb Thowaryss Przisežnym Cztirzem Mistrum a Starssijm nechtiel poslussnosti zachovati, a gim by se z strany rzemesla

gegich protiwil, ten kolikrat koliv to uczini, beze wssi milosti Gednu wosku Lybru propadnauti ma.

Item. Když Rzemeslo z strany Rzemesla v Czechu neb przi spolku gest a dwa neb wiczegi by se swadili, a geden druhemu neprawdy neb klamu nadal by, ten kolikrat to uczini, Gednu Lybru wosku propadne, aneb podle rozeznanij Rzemesla.

Item. Kdyžby niektery z strany rzemesla od Przisezných Mistruw powolán neb wobeslan byl, a on bez hodne prziczíny se nepostawil, ten gednu Lybru wosku propadne, aneb podle rozeznanij Rzemesla

Item ziadny z Mistruw nema svym Thowaryssem neb uczedlnikem hry dopausstieti, gestli pak bude ktery w tom postižen, budto w kramie neb ginde, a byl przeswiedczen dwiema neb trziema osobamij, ten gednu Lybru wosku propadne, aneb podle rozeznanij Rzemesla.

Item ziadny Mistr doma w swem domie nema dobytka ani telat neb skopcze zabigeti, ale toliko przi masnych kramijch pod trestem.

Item ziadny wo Jarmarku nema sobie Kuchyni zarazieti a dielati ani warziti bez wiedomosti a powoleni Pana Purgkmistra a ma se negprve Panu Purgkmistru opowiedieti a za dowoleni geho ziadati: A kdyžby se gemu to dopustilo, tehdy ma w Kramijch Masnych Maso kaupiti, kromie toliko toho, ktery gest w Obeczni Kuchyni, muže sobie gednoho weprze neb dwa dati zabiti. Gestliby pak niekdo sam weprze neb gine male dobytczatko zabiti chtiel, to se ma stati z wiedomosti a na pohledieni Przisezných Mistruv.

Item aby ziadny neporaziel tele po hlawie, ale gakž naleži, aby zabodl.

Item wssieczknu neczistotu, budto Krew, Strzewa Kosti a smieti, magi Przisaznij Cztirzy Mistrzij porucziti precz odwesti. Kteryžby pak to neuczinil a to zanedbál, ten ma vzdyczky Libru grossu dati. Gestliby pak Przisaznij Cztirzij Mistrzij to neporuczilij, tehdy magi oni od Panuw trestanij begti.

Item. Kytlirz ma dobreho Pacholka mieti a chovati, k eryžby Rzemeslo sprawowati umiel a Rzemeslu se uczil, ne Sedlaka, kteryžby se Rzemeslu neuzcil, aby Pacholek przi zabigeni Dobytka byl a ne niekde ginde, tolikež y Kytlirz, gakožto w Pondely w Strzedu a w patek.

Tento List a artykulove magij Každeho Cztwrt Letha przi zhromaždienij Mistruw a Thowaryssuw tohoto Rzemesla w przitomnosti Starych a mladych Mistruw gednau cztenij begti, aby se Rzemeslo tím rzadniegi chowalo a geden každy aby se wiedial przed pokutau na horze gmenowanau wystrzihati. My pak swrchu psanij Purgkmistr a Radda w moczy swe zanechawame takowe wegss psane Artykule a Narzizenij dotczeneho Rzemesla Rzezniczkeho, ge zmieniti, K nim przidati a odniti, wedle przihodnosti czasu a tohoto Miesta užitku a Pocztiwosti

Na Potwrzeni toho wsseho prziwiesyli sme Nassy Miestskou peczet k tomuto listu Dan gest w patek przed Swatym Wawrzinczem Letha 1567.

Listina daná klášteru sv. Kláry ord. s. Franc. v Olomouci r. 1412. In nomine domini amen. — Mylym vboze

sestram v swatey Clari na przedhrady wo Olomuczi myr a pozehnanye wyeczne, mezy nymyzto sesstramy ya Bratr Michal, Czesskey y polsskey prowynczii Ministeı, nalezl sem plnu gednotu a plnost k sswatemu poslussenstwy a gystost dobreho swyedomye, a nade wsseczko mezy gynymy dobrymy czistymy a duchownymy skutky toho rzadu chytylisse tak, ze swu wlastny almuznu, gessto su od sswich wlastnych przatel myely, y tu wesseczknu almuznu, gessto gyem nyekterzy wyerny duchowny lide k gych wyerze byly poruczyly, to gsu wsseczkno uplnye pod swatym poslussenstwym dobrowolnye wa abatyssyny rucze daly, nechtyegycze zadnu zemsku wyeczy swey dusse swazaty, ale aby tym swobodnyegy gych dusse y srdcze k nebeskey wlasty byly nazdwyzeny, protoz ya swrchurzeczeny bratr Michal, Czesskey y polsskey prowynczii Minister, z prawcze a straze gegich sswyedomye, sshledawsse uplnye gegich duchowny a dobrowolny umyssl, magye wierne sslytowanye k gich welykey chudobye, genz by sye gym snad mohla przihodyty w buduczich czasych, gehoz Buoh neday, ze by snad nyektera abatysse zapomenuczy sswey materney wyery nad swymy dsseramy, totyz nad drzewerzeczenymy sesstramy tak swym sslehka netbanym neb pro swu ztwrnost a zlost nechtyela gym gegich urokuow k gich potrzebie wydawaty, zeby ony drzywerzeczene sesstry pro sswu chudobu mohly k mnohym hrzichom przigyti, protoz ya czasto rzeczeny bratr Michal, Czesskey y polsskey prowynczii Minister, s potazem a s radu starssych bratrzy dawam gym plnye taku mocz, toczis tym wssem sesstram, gessto su gyz swu wlastny y gynych lydy almuznu daly w rucze abbatyssynye, y tym wssem sestram, gessto gescze tez mysle uczynyty w buduczich czasych, aby ulpnye na sswich wlastnych lidech na swem wlastnem zbozi duchownym y sswietsskym prawem mohly sobye potrzeby dobywaty, budto kostelnymy kletbamy neb skrze przately swyetsske neb duchowne, yakzs mohucz, takz aby sobye swe potrzeby dobywaly, nez tak pod taku umluwu, aby nayprve swu matku abbatyssy w Konwentye y przed zpowyedlnykem potstywye upomynaly; pakliby gyem o wssem gegich pokora wnyczem nebyla prospyessna, tehda uplnye zpowyedlnyk ma sestram napomocz byti w tyech we wssech wyeczech drzewegmenowanych, a tento list a toto utwrzenye nema byty wa abbatissyney moczy, nez magy sobye zuobcze zwolyti nyekteru

sslechetnu sestru, gesstoby gyey w tom listye mohlo wyerzeno byty. A tohoto wsseho swrchupsaneho na potwrzeny a na pamatku zdobrym rozmyslem swu gsyem peczet ktomuto listu prziwyesyl, y take conwentsska peczet y abbatissyna peczet k tomuto listu ma prziwyessena byti. — Datum Olomucz, feria tercia infra octavam assumpcionis virginis gloriose, anno domini millesimo CCCC° XII°.

Orig., perg., tři pečeti od pergamenových proužkův jsou odtrženy. — Vzadu starý český regest a signatury.

Zemský archiv, Olom. Clariss. 1.

Listina tato jest tak zajímavá, že ji uveřejňuji dříve, než na ni dojde v Cod. dipl. Morav. Běží tu o zajištění jeptišek, kdyby abatyše zapomněla své mateřské víry. Hlubší příčiny tohoto úkazu dlužno hledati v náboženských poměrech té doby, jež ohrožovala již i život klášterní: zdá se, že se v této listině odrážejí začátky husitství. — Listina jest zajímavá také z příčin jazykových; zdá se totiž, že byla psána písařem, který sice české řeči rozuměl, ale na něhož působila ještě jiná řeč, snad polská. Nápadným jest totiž v celé listině pravopis, zvláště užívání „ss“ místo „s“, na př. „sesstramy“ vedle „sestram“, „od sswich“ vedle „na swem“, „umyssl“, „sswietsskym“ a „swyetsske“ atd.: neobyčejným jest způsob psaní „wo Olomuczi“, wa abatyssyny rucze“, „wa abbatissyney moczy“. Upozorňuji dále na výrazy: „zapomenuczy sswey materney wyery,“ „svym sslehka netbanym neb pro svou ztwrnost“. Nedostatečnou znalostí jazyka vysvětluje se také, že dvě věty jsou skoro bez konstrukce: 1) Já bratr Michal . . . nalezl sem plnú jednotu a plnost k svatému poslušenství . . . . a nade všecko mezi jinými dobrými čistými a duchovnými skutky toho řádu „chytylisse“ tak, že . . . daly.“ — 2) . . . mají sobě z uobce zvoliti některú šlechetnú sestru, ješto by jí v tom listě mohlo věřeno býti.“ Poněvadž v předcházející větě se praví, že list nemá býti dán do rukou abatyšiných, chtělo se zajisté tu říci, že zatím má býti schován u některé sestry z konventu. — Z těchto příčin doporučovalo se, aby celá listina doslovně byla vytisknuta.

B. Bretholz.

Literatura.

Starožitnosti země České. Díl I. Čechy předhistorické. Na základě praehistorické sbírky Musea král. Českého píše Dr. J. L. Píč. Svazek 1. Vydáno přispěním České akademie a Společnosti Musea království Českého. V Praze 1899. Nákladem vlastním. Tiskem J. Otty. Polostran 220 (s četnými obrazy v textu i mimo text a se 4 mapami). Cena 7 zl. (čl. Mus. Č. a Mat. Č. 3·50 zl.).

Dílo veliké, obsažné i nákladné, vydané pomocí dvou prvních vědeckých společností našich i obětovných jednotlivcův, autora samého, prof. Píče, a přátel jeho Jana Felcmana, Ant. Formánka, Jana Hellicha, zesnulého V. Požareckého a Jana Waňka, kteří s prof. Píčem, jak čteme v předmluvě, jsouce plni energie a obětovnosti proryli značnou část království Českého a výsledkem hledání i bádání svého praehistorickou sbírku Musea král. Č. učinili sbírkou z nejznamenitějších v Evropě; neboť neobyčejné křížení motivů praehistorické archaeologie právě v Čechách podává klíč k luštění největších záhad praehistorie evropské. Autor, prof. Píč, přistoupil k dílu svému s pílí neobyčejnou, ano hodnou obdivu; neboť za účelem srovnávacím prostudoval více nežli sto musei evropských, aby, jak dí, odkryl roušku s dob dávno minulých a vyvolal z hrobu pokolení zmizelá, aby vydala svědectví o sobě i o vlasti České za šeré minulosti, do níž nespadají paprskové zpráv dějepisných. Autor s četnými spolupracovníky archaeologickými němé prameny naučil mluvě a vykonal úlohu opravdu pracnou, jako již dříve učinil, vybrav ze zapomenutí osudy Slovanův a Rumunův v Podunají a napsav již několik cenných rozprav do našich listův archaeologických a místopisných. Němých pramenů bylo autorovi potřebí, aby poněkud rozluštěny byly spletité otázky o Bojích, o Markomanech, o původě Slovanů, kteréž otázky dle mínění autorova lze luštiti hlavně s hlediska archaeologického, totiž dle spolehlivého materialu praehistorického, nasbíraného soustavným zkoumáním.

Píčovy Starožitnosti země České jsou rozvrženy do tří dílů, a to I. díl vylíčí Čechy předhistorické o dvou svazcích (1. stopy člověka diluvialního a pokolení skrčených koster, 2. pokolení kamenných mohyl v Čechách), díl II. ukáže

Čechy na úsvitě dějin o čtyřech svazcích (1. Boje v Čechách, 2. Markomany v Č., 3. příchod Čechův a 4. kupce francké v Č.), díl III. podá obraz Čech za doby knížecí (VII.—XI. věk).

Právě vydaný prvý svazek dílu prvého líčí člověka diluvialního a pokolení skrčených koster. Úvodem jsou podány these o nejstarším osídlení země České, a to různé názory a zprávy starých kronikářů, našich i cizích. Kriticky počali rozbírati otázku o původě Slovanů po zahájení Jordanově (De originibus slavicis) náš Dobner, pak Schlötzer, Gercken Anton a jiní. Odtud vědecká rozprava o původě Slovanů nabývá rozměrů hlubších i širších, jejichž přehled autor správně podává rozdělením dle látky. Nejprve jsou přehlednuty these o Bojích, pak these o Markomanech, these o původě Bavorů, pak these školy historické o původě Slovanův a o stěhování jejich. Ovšem, že nejsou tu podány všechny spisy zabývající se otázkami těmi.

Přehlédnuv autor celkem dedukce školy historické o původě Slovanův a prvotním usídlení jejich, praví, že všickni, kdož pokusili se o luštění veliké záhady o původě Slovanů cestou historickou, vládli zajisté technikou práce historické, měli dobrou vůli a snahu, aby odhalili temnou roušku historického přítmí přímou dedukcí neb i umělou kombinací, ale ve výsledku rozcházejí se přece valně, ač vyšli z jednoho bodu. V nejširším rozměru a k tomu s velikými zásobami historickými a linguistickými spracoval otázku veliký slavista Šafařík, a vývody jeho také nejdéle zachovaly se na povrchu bádání historického.

Dále podává autor these školy etymologické a archaeologické o původě Slovanův a o stěhováni jejich a praví, že názory a vývody školy této rozcházejí se neméně nežli vývody školy historické, a dává pramenům praehistorickým místo prvé, pramenům historickým teprve místo druhé. Zabývaje se otázkou, které hroby v Čechách jsou české, kde se začínají a odkud přicházejí, stanul autor, jak dí, u velikého problemu historického i archaeologického o pravlasti slovanské, o Bojích a Markomanech, a vede důkaz archaeologickohistorický takto: „Pevným bodem v starých dějinách země České jsou Bojové: dle svědectví Caesara, Tacita a Velleja

Patercula nemůže býti s historického stanoviska pochybnosti, že Bojové byli v Čechách"; neboť Bojové italští u Bononie vystupují prostřed starého obyvatelstva domácího kostrovými hroby se železnými zbraněmi a ozdobami (kultura gallská, latèneská), a stejné pohřby spolu se stejnými zbraněmi i ozdobami jsou i v Čechách, jakož také u Helvetů za Rýnem, u Sequanův i Aeduů gallských. Dle toho můžeme říci, že „kostrové hroby s inventářem hrobovým kultury gallské jsou historičtí Bojové", kteří bydleli pouze v severních a ve středních Čechách, nikoli v celé zemi České, přišli někdy kolem r. 400 před Kr. a ztrácejí se v době Caesarově. Bojové dle autora nebyli prvým národem v Čechách osedlým, ale před nimi, nepočítáme-li člověka diluvialního, sídlili v Čechách národové dva, na severu pokolení skrčených koster, na jihozápadě pokolení kamenných mohyl. „Pokolení mohylové dočkalo se invase Bojů, žilo s nimi delší dobu současně, ale neproniká se s nimi, čili zůstává od nich nezávislé. Pokolení skrčených koster zůstalo rovněž, je proniknuto novou invasí, a jelikož Bojové podle svědectví zbraní svých mají ráz vojenský, můžeme předpokládati, že Bojové panovali nad starousedlým pokolením skrčených koster, zejména když stopy práce Bojů nenalezeny." Zároveň vniká do Čech od severu pokolení žárových pohřbů lužickoslezského typu. „Markomané za Marobuda byli v Čechách, to vysvítá zcela jasně z historických zpráv Tacita a Velleja Patercula" (Marobudum = Stradonice nad Ohří; neboť tam vyskytují se nejmladší tvary kultury latèneské a první tvary provincialní kultury římské.) . . . „V dějepisných pramenech není jediného dokladu, že by Markomané po vyhnání Marobuda a Katvaldy skutečně byli měli své stanoviště v Čechách; neboť vždy je o nich řeč na Dunaji", a „jihovýchodní Čechy až do prvé doby křesťanské vůbec nebyly osídleny."

Po obšírném úvodě, v němž jest projeven programm a zároveň výsledek celého díla, počíná se vlastní badatelská práce autorova v prvém svazku Čech předhistorických. V prvém krátkém odstavci s titulem „Stopy člověka diluvialného v Čechách" dochází spisovatel výsledku, že také u nás ve spodních vrstvách objevují se stopy diluvialní i prvé stopy lidské, na Moravě dříve, zároveň s mamutem za doby ledové a potom za doby poledové i se sobem v Čechách, v obou zemích

však mnohem později nežli v krajinách za Rýnem, kde stopy lidské v jednotlivých obdobích ledových jsou dokázány nejlépe. U nás první zprávy o diluvialním člověku vyskytly se r. 1858, kdy na Berounsku byla nalezena úhledná nádoba v diluvialním písku při kostech mamutích, pak objevovaly se nové nálezy, u Přestavlk na Oharce, u Mosta, v Podbabě, u Středichovic na Slansku, na Panenské u brány Strahovské, u Lochova v Prachovských skalách, v jeskyni sv. Prokopa, u Sudslavic a při Ústí Labském. Ale nad pochybnost zjištěn byl diluvialní člověk teprve nálezem u Lubné nedaleko Rakovníka z roku 1890 a 1891 (prof. Kušťa). Podobnou váhu má nález na Generálce v Šárce z r. 1895 (prof. Woldřich). Z obou těchto nálezův jest jasno, že za doby poledové, kdy u nás bylo podnebí takové, jaké jest nyní v Laponsku, v severní Sibiři a na Labradoru, žil v našich krajích první člověk. Byl lovcem, a sob poskytoval mu hlavní výživy. Ať bydlel ve staně nebo v chatě anebo si hověl u otevřeného ohně, byl celkový stav jeho velmi prostým a chudobným. Autor soudí, že „tehdejší člověk byl primitivním lovcem soba, bez potřeb i bez dovednosti a patrně i bez ritu náboženského“; neboť pohřby nejsou zjištěny. Poněvadž Lubenské nástroje pazourkové jsou co do povahy kamene podobny francouzským, s nimiž jsou asi téhož původu, ukazuje se nám cesta, po které lovci sobí přišli k nám. Nelze pověděti, kam od nás odešli a kdy zmizeli. Mnoho času asi uplynulo, než po člověku diluvialním přišlo pokolení nové, mnohem vyvinutější nežli pokolení diluvialní.

O novém tomto pokolení obšírněji rozpisuje se autor v odstavci druhém s titulem „Pokolení skrčených koster v Čechách“, kteréžto pokolení nazývá tak dle spůsobu pohřbívání v poloze skrčené (v sedě nebo v leže). Pokolení skrčených koster objevuje se v obrozené přírodě v severních Čechách a rozdílně od pokolení diluvialního staví sobě sídla stálá, živí se vedle lovu chovem dobytka i orbou a upravuje pečlivě hroby svým zesnulým za důkaz, že věří v život posmrtný. Pokolení toto jest jen výstřelkem obyvatelstva, žijícího tehdy ve valné části naší Evropy od jižního konce poloostrova Pyrenejského až po Vislu. Dějiny o něm nezachovaly ani nejmenší zmínky. Poněvadž pokolení toto u nás bydlelo po věky, bylo prvním kulturním činitelem v Čechách, a přísluší mu bez odporu pa-

třičné místo v dějinách českých. Autor, poněvadž není památek písemných, zkoumá proto památky věcné, aby z nich bylo vyloženo, odkud a kdy toto pokolení přišlo k nám, jak se v Čechách vyvinulo, jakých změn se dočkalo a kdy zmizelo jeho pokolení samobytné.

Spisovatel probírá se nejprve otázkou příchodu pokolení skrčených koster do Čech a činí to podrobně a způsobem srovnávacím, pohlížeje s počátku na pomníky z obrovských balvanů, megalithy, které se podobají menhirům francouzským a anglickým, a přechází pak k nejstarším hrobům se skrčenými kostrami v Čechách. Hrobů těch jest prozkoumáno tolik, že autor, jak tvrdí, zcela bezpečně může vyděliti nejstarší hroby s dary pohřebními, které keramikou a kamennými nástroji hlásí se k poslednímu období mladší doby kamenné, že může stanoviti hlavní období těchto hrobů s dary pohřebními pozdější keramiky a bronzů, jež dle pohřebiště Únětického (u Roztok) slove Únětickým, a odděliti také hroby rázu Bylanského pohřebiště v mladší fasi jeho jakožto zakončení skrčených koster.

Vykopaninám z hrobů věnuje autor pozornost hlavní a zabývá se nejstarší keramikou v hrobech, které pro praehistorickou archaeologii mají vedle obřadové stránky důležitost tu, že předměty do hrobu dané byly buď majetkem nebožtíkovým neb nejbližších příbuzných jeho a že jsou tudyž soudobné s nebožtíkem pohřbeným a podávají dobré měřítko kritické na vzájemné srovnávání hrobů samých. Podobně přehlíží autor sidliště. Probádav keramiku z hrobů našich i z ostatních evropských, podává autor souhrnné vývody své slovy: „Přehled nejstarší keramiky v Čechách v hrobech a sidlištích poskytuje již na prvý pohled velice zajímavý doklad, že pokolení skrčených koster při svém příchodu do Čech a za prvého pobytu v Čechách netvořilo samobytnou a samorostlou skupinu kulturní“; neboť nejstarší keramika, s níž pokolení skrčených koster vstupuje do Čech, hlásí se celkovitě ke čtyřem lokalně omezeným a samobytným kulturám keramickým z Durynska tak, že „původní vlastí pokolení skrčeného v Čechách podle vší pravděpodobnosti bylo Durynsko, čili jinak, že dle souhlasných a vzájemně se podporujících a dotvrzujících příznaků naše pokolení skrčených

koster přišlo do Čech z Durynska.“ Dobu příchodu tohoto obyvatelstva do Čech klade autor asi do 1500—2000 před Kr.

V dalším odstavci s titulem „Rozvoj pokolení skrčených koster v Čechách“ ukazuje autor, že pokolení skrčené vyvíjelo se jednak kulturními vlivy cizími, jednak i samostatně a položilo prací svou první základ k vynikající národně hospodářské a kulturní důležitosti země České. Proto vypsány jsou v díle Píčově podrobněji první kulturní vlivy, vylíčeny jsou obřad pohřební a život domácí, dvojí spůsob sídlení, nářadí, nástroje atd., všecko, co souvisí se značnou vzdělaností tehdejší.

V odstavci s titulem „Poslední doba samobytnosti pokolení skrčených koster“ praví autor, že obsah hrobů typu Únětického svědčí o značné svéráznosti kulturní a o národní individualnosti skrčeného pokolení, sídlícího v míru ve středních a severních Čechách, kdežto od jihozápadu do Čech vniklo pokolení mohylové, a že konečně stihla pokolení skrčených koster záplava pokolení nového, pokolení žárových hrobů, které krajinu naši ovládlo a staré pokolení skrčené i národně pohltilo. Stalo se to za druhé polovice prvého století před Kr. neb za prvé polovice století prvého po Kr.

Autor končí svůj spis, úhrnný svod své vlastní mnoholeté práce a padesátileté práce veškerého našeho badatelstva archaeologického, nekrologem, věnovaným pokolení zahynulému a praví: „Tak zmizela samobytnost národa, který první dědiny zakládal a první brázdu vedl na úrodných nivách českých, který o první kulturní rozkvět tohoto (Českého) království značných získal si zásluh. Vytlačen z Durynska přišel s posledními zbytky znamenité někdy kultury kamenné doby Durynské, přišel i s prvými příznaky doby bronzové. V Čechách vyvíjelo se pokolení skrčených koster jednak pod vlivem kultury italsko-švýcarských zemí, jednak prokázalo značnou kulturní svéráznost a uchovalo ji po celou dobu hrobů rázu Únětického; podlehnuvši potom nájezdu gallských bojovníků, zachovalo pokolení skrčených koster i za jejich panství národní samobytnost, ale původní svéráznost ustoupila úplně novým kulturním proudům, až konečně po odchodu gallských bojovníků, totiž na rozhraní našeho letopočtu, zaplaveno a zároveň rituelně a tudíž i národnostně pohlceno jest od pokolení žárových čili popel-

nicových hrobů.“ O národní příslušnosti lidí skrčených koster praví autor, že byli ratolestí četného národa, který po době ledové v jednotlivých skupinách osídlil obývání schopné krajiny střední a severní Evropy a později podlehl novým přistěhovalcům, historicky již známým, jako „homo protoeuropaeus“.

Dílo Píčovo ovšem, založené a vystavěné jen na archaeologických nálezech a výzkumech, má mnoho dohadův a domněnek. Až budou probádány dopodrobna celé Čechy i Morava, bude snad možno vývody Píčovy podepříti úplně. Velikou archaeologickou cenu „Čech předhistorických“ zvyšují přečetná vyobrazení v textu a přečetné doklady z různých děl jiných autorův domácích a cizích. K dílu přidán jest seznam 114 pohřebišť, a hlavně udáno, kde a kdy o nich obšírně a po prvé bylo psáno, pak seznam 236 sidlišť s podobnými údáními. Tím se stává práce Píčova výbornou bibliografií archaeologickou. Dílo jest tištěno na velikém kvartě, má 220 polostran. Nejcennější jsou v druhé části díla listy různých vyobrazení (téměř sto listů na tuhém papíře); jednotlivých vyobrazených předmětů jest do tisícův! Na konci jsou přehledné mapy, a to mapa 1. naleziší nejstarší keramiky v Čechách jako stop prvního osídlení, 2. mapa rozšíření nejstarší keramiky české v Evropě, 3. mapa sídlišť skrčeného pokolení v Čechách a konečně 4 mapa hrobů se skrčenými kostrami v Čechách.

Píčovo dílo co do tisku a vnější úpravy velmi pěkně vydané jest prací velepilnou, jest dílem opravdového nadšení i opravdové vědecké snahy po pravdě a po zjištění nejstarší minulosti země České. *Frant. J. Rypáček.*

Hradní kaple Znojemská. Popisuje V. Houdek. S pěti tabulkami a patnácti obrázky v textu. Zvláštní otisk z Časopisu vlasten. muzejního spolku olomuckého. V Olomouci 1899. Nákladem vlasteneckého muzejního spolku olomuckého. Stran 40.

Hradní kaple Znojemská jest z nejznamenitějších stavebních památek moravských. „Kdyby památka tato“ — Houdek praví — „stála v některém městě větším, v nějakém středisku světového ruchu, nebo v krajině, vyhledávané od cizinců cestujících za krásami přírodními, — dávno byla by světoznámou“.

Jest to okrouhlá kaple románská (rotunda), jakých zachovalo se v Čechách 15 a na Moravě dle výpočtu Houdkova 10. Všechny jsou velmi staré; neboť takové stavby budovali u nás hned za prvních dob křesťanských. O hradní kapli Znojemské první zmínka se činí r. 1239, avšak vznik její hledati dlužno již ve 12. století. Neprávem se však nazývá „chrámem pohanským“.

Houdek udává podrobně rozměry její a podobu a doličuje, — pokud jsou prameny — její historii až ke konečné obnově r. 1893. Před tím byla kaple totiž téměř v ssutinách. Oprava byla vykonána nákladem obce Znojemské za pomoci státní. Největší zásluhu o to má M. Trapp, zvěčnělý kustos Františkova musea Brněnského, který kapli podrobil r 1889 pilnému studiu a učinil snímky nástěnných maleb. Snímky Trappovy (akvarelové) nebyly sice uveřejněny, avšak po smrti jeho získala je obec Znojemská, jež dala potom celou rotundu opraviti a dle snímků Trappových malby obnoviti. Původní malby byly však tak sešlé, že Trapp hojně zajisté doplňoval dle svého ponětí a domyslu. V celku však ráz starých maleb byl zachován, a jmenovitě tváře postav podány jsou věrně. Tak vyvstala tato znamenitá památka moravská v nové úpravě na radost všech přátel našeho umění starého, a Houdek podjal se úkolu věru neméně záslužného tím, že popsav všecky obnovené malby, pokusil se o výklad jejich, srovnávaje bedlivě starší názory o nich. Dospěl závěru, že malby, pocházející asi z 12. století, nejsou pravými freskami; barev upotřebeno vesměs minerálných, malby nevystupují plasticky, poněvadž nemají stinování, figury nemají ani mečův ani pancířův, a většinou chybějí také pokrývky na hlavách; těla oděna jsou v lemovaná krzna. Tváře postav jsou málo výrazné a vlasy barvy rozmanité. Postavy kresleny jsou většinou v živém pohybu. Malby představují mimo výjevy a postavy náboženské „nejstarší galerii Přemyslovců“, t. j. nejstarší sbírku portrétů českých panovníků z rodu Přemyslova; mimo to mají veliký význam pro dějiny našeho umění, starých krojův a vzdělanosti vůbec. Ve skupině Přemyslově zvláštní zmínky zasluhuje vyobrazení pluhu, které jest asi u nás nejstarším.

Houdek jest znám jako horlivý, ba zanícený pracovník o kulturních dějinách moravských, a každá nová práce jeho jest toho důkazem. — Zde však zvláště ukázal pronikavou soudnost

jak ve výkladu jednotlivých obrazů, tak zvláště v posuzování umělecké ceny památky celé. *R.*

Nová díla.

V Historickém Archivě České Akademie I. třídy Ferdinand Tadra vydal: Soudní akta konsistoře Pražské. Část V. (1406—1407). Stran XVI. a 485.

Padesátiletí panování J. V. císaře Františka Josefa I. a jeho význam pro povznesení blahobytu, literatury a umění v Rakouskouherské říši. Napsal prof V. J. Dušek (Zvl otisk z páté výroční zprávy c. k. státního gymnasia na Král. Vinohradech.) Stran 47.

Methodický výklad básní z Bartošových českých čítanek. Napsal Frant. Procházka. (Zvl. otisk z páté roční zprávy vyšší z. realní školy v Nov. Městě, 1898—99.) Stran 30.

Věstníku České Akademie vydáno bylo ročníku VIII. číslo 5. Obsahuje nové články: Poušti Exodu Zpráva o poslední cestě dra. Al. Musila, t. č. v Olomouci. — Nový důkaz periodičnosti kyklických funkcí. Podal Dr. Fr. J. Studnička. — Paběrky z rukopisů Klementinských. Podává Jos. Truhlář.

Časopisy.

Českého Časopisu Historického vydány byly redakcí Jaroslava Golla a Josefa Pekaře ročníku V. sešity 4. a 5. — Obsah seš. 4. Vilém Prusinovský do roku 1565. Napsal Boh. Navrátil. — K poměru císaře Rudolfa II. k arciknížeti Matyáši. Napsal Václav Kratochvíl. — K dějinám malířství českého doby Karlovy Napsal Max Dvořák. — Ještě jednou o poměru t. zv. Kroniky Třeboňské k Starým letopisům českým. Napsal Kamil Krofta. – Drobnější článek: Mikuláš z Brna, pozdější biskup Tridentský, a Mikuláš Luckův z Brna jsou osoby od sebe rozdílné, a oba byli kancléři Karla IV. Napsal Ladislav Klicman. — Obsah sešitu 5.: Nová díla Dantovská. Napsal Jar. Vrchlický. — Nejstarší životopisy sv. Vojtěcha. Napsal Fr. Hýbl. — Valdštejn v dramatické a románové poesii německé. Napsal Jan Krejčí. — Hilarius Litoměřický. Napsal Tomáš Kalina. — Drobnější články: Mikuláš z Horažďovic, kancléř královny Elišky, a Mikuláš Hostislavův z Horažďovic, kaplan krále Karla IV. Napsal Lad. Klicman. — Mistr Ladislav z Vilémova a Radslav Oldřichův, vychovatel Štěpána, bratra krále uherského Ludvíka — jsou jedna a táž osoba: mistr Ladislav Oldřichův z Vilémova. Napsal Lad. Klicman. — Literatura, přehled časopisův a zprávy.

Časopisu Musea království Českého vyšly redakcí Ant. Truhláře (spoluredaktoři Václav Schulz a Čeněk Zíbrt) ročníku LXXIII svazky 3. a 4. Obsah: O některých spisech M. Jana z Příbramě. Napsal Dr. Kamil Krofta. — Norbert Heerman a Václav Březan. Příspěvek k české historiografii XVII. věku od Františka Mareše. — Z dějin alchymie v Čechách. I. Bavor mladší Rodovský z Hustiřan, alchymista český. Studie Otakara Zachara. — K dějinám někdejšího augustinianského kláštera v Třeboni. Napsal Josef Salaba. – O výslovnosti českého i a y. Napsal Ladislav

Dolanský. — Drobné příspěvky: Počet obyvatel v Praze r. 1594. Sděluje Zikmund Winter. — Falešný vladyka ze Semanína. Sděluje Václav Schulz. — Pláč a naříkání země rakouské. Podává Otakar G. Paroubek. — Píseň o králi Bavoru. Podává Otokar G. Paroubek. — Hlídka literární, zprávy knihopisné, slovanské časopisy (Ref. Dr. Č. Zíbrt), zpráva o Museu království Č. a o Matici České.

Listů filologických za odpovědné redakce Jana Gebaura, Josefa Krále a Frant. Pastrnka vydány byly ročníku XXVI. sešity 3. a 4. Obsah: Ptactvo v příslovích a pořekadlech řeckých. Napsal Frant. Krsek. — O poměru caesury k slovům úzce souvislým a o souvislosti její s oddechem v řeči. Napsal Ant. Málek. — Fr. Lad. Čelakovského Ohlas písní ruských. Kritický rozbor vzhledem k národní poesii ruské. Napsal J. Máchal. — Budišínský rukopis Štítného Řečí besedních. Napsal V. Lacina. — Kdy byla skládána česká Alexandreis? Napsal Emil Smetánka. — Příspěvky k staročeskému kmenosloví ze spisů Husových. Podává Karel Novák. — Četné úvahy, hlídka programů středních škol (1898) a drobné zprávy.

Českého lidu vydáno bylo redakcí Dra Č. Zíbrta ročníku VIII. číslo 6. a ročníku IX. číslo 1. Obsah čísla 6. J. E. Konopas: Slavnosti na sv. Annu na Boleslavsku. — J. Košťál: Diblík v podání prostonárodním. — Fr. Šilhavý: O divých ženách. — Fr. Benetka: O hromu a blesku. — V. Schulz: Noční zábava mládeže v XVI. a XVII. století. (Paběrky z archivů domácích i cizích.) — J. Janča: O národních krojích na Těšínsku. — J. Vyhlídal: Modlitby „růžanec, patěrky" ve Slezsku. — Blandina Čížková: Jak lid východoslezský „doktoří". — J. Vluka: Zvyky svatební ve Slezsku. — J. Vyhlídal: „Vyznání" obydlí a kuchyně Malenovské z roku 1845. — J. Petrák: Skotáci na Vysocku. — Č. Zíbrt: Pokusy o přirozený výklad pověr československých na sklonku XVIII. a na začátku XIX. věku. — F. J. Hykeš: Pravidla pro hospodáře. — Zdeněk Nejedlý: Český dům (IV. Přístavky). — Fr. S. Štěpánek: Z her dětí českých. — Č. Zíbrt: Fotografie ve službách lidovědy. — Fr. Benetka: Kukačka a dudek. — Č. Zíbrt: K národopisným studiím Josefa Manesa. — K. Rozum: Boží muka. — J. Soukup: Na den sv. Anny. — J. V. Veselý: Tance z okolí Prahy („Lívance") — Na svatbě chodské. — A. Podlaha: Píseň o útrapách selského lidu z druhé polovice XVII. stol. — Dr. K. V. Adámek: Tance lidové v okresu hlineckém. — Obsah a rejstřík. — Obsah seš. 1. roč. IX.: Ondřej Pisch: Robota na Kojetínsku. — Fr. Kretz: Kapitola o krajkářství československém. — F. J. Čečetka: Z doby robot na Dymokursku. — Al. Malec: Kroj mor. Hrvatů. — Dušan Jurkovič: Malování štítů na Valašsku. — Paběrky z archivů domácích i cizích. (Sdělují V. Schulz, Dr. V. J. Nováček, J. Král a C. Merhaut.) — Al. Hlavinka: Příroda kmotrou nár. písně. — F. Lego: Kroj kozácký. — Renáta Tyršová: K národop. studiím Jos. Manesa. — Ign. Hošek: Povídky z Rohozné. — Jindř. Š. Baar: Do kolečka. — Dr. Čeněk Zíbrt: Lidové kroje z Klatovska z r. 1826. — Bývalá zvonička ve Vědomicích z r. 1680. — Dr. J. Hamerle: Churavá žena čarodějkou. — Dr. Č. Zíbrt: Pokusy o přiroz. výklad pověr československých na sklonku XVIII. a na začátku XIX. věku. — Časové

zprávy. — Otázky a odpovědi. — Literatura kulturně-historická a ethnografická 1898-1899 Čís. 877—1050. (Dr. Č. Zíbrt). Četná a pěkná vyobrazení. —

Hlídky za odpovědné redakce Adolfa Smekala vydána byla čísla 7., 8. a 9. Obsah čísla 7.: Felinski: Víra a nevěra vzhledem ku zdaru společnosti. — Dr. Al. Musil; Nová zpráva o potopě. — Jan Oliva: První tři kapitoly Písma. Fr. Bartoš: Několik slov o literarní vzájemnosti slovanské. — Číslo 8.: Ze života pro život. — Číslo 9.: Alois Malec: Odkud povolal Krištof z Teuffenbachu Hrvaty na Moravu? — Ve všech sešitech referáty o písemnictví a umění, směs a rozhledy. —

Vlasti vyšla za redakce Tomáše Škrdla čísla 10., 11. a 12. Z obsahu vyjímáme: Úmrtí J. Emin. kard. kníž. arc. Františka de Paula hraběte ze Schoenbornu. — O moderním malířství. Podává Dr Ant. Podlaha. Pád města Ninive. Podává Fr. Vinc Zapletal. — K památce stoletých narozenin J. Barrandea — Nejnovější literární směry na Jihoslovansku, Píše Fr. Štingl. — Kněží — přátelé studentstva. Píše Fr. Kohout — Nietscheova kritika křesťanství. Napsal Filip J Konečný. — Číslo 11.: Kolektivismus, posibilismus a anarchismus. Napsal T. J. Jiroušek. — Zajímavosti v přírodě. Napsal B. Jiříček. — V obou sešitech Apologetické rozhledy po nové naučné a vědecké literatuře české, hlídka národohospodářská, literatura a různé zprávy. —

Sborníku České společnosti zeměvědné redakcí Dra. J. Metelky vydáno bylo roč. V. číslo 8. s obsahem: Slovinci v Korutanech, ve Štyrsku a v Kraňsku dle úředního sčítání z r. 1890. Podáva Zdeněk Lepař — Vývoj bulharských osad v Besarabii. Podává Dr. Eman. Fait. — Kdo bydlil pravděpodobně na Labi v Čechách v 1. polovici 2. století po Kristu? Dle Geografie Ptolemaiovy uvažuje Dr. Jindř. Lad. Barvíř. — Bohaté zprávy a literatura. —

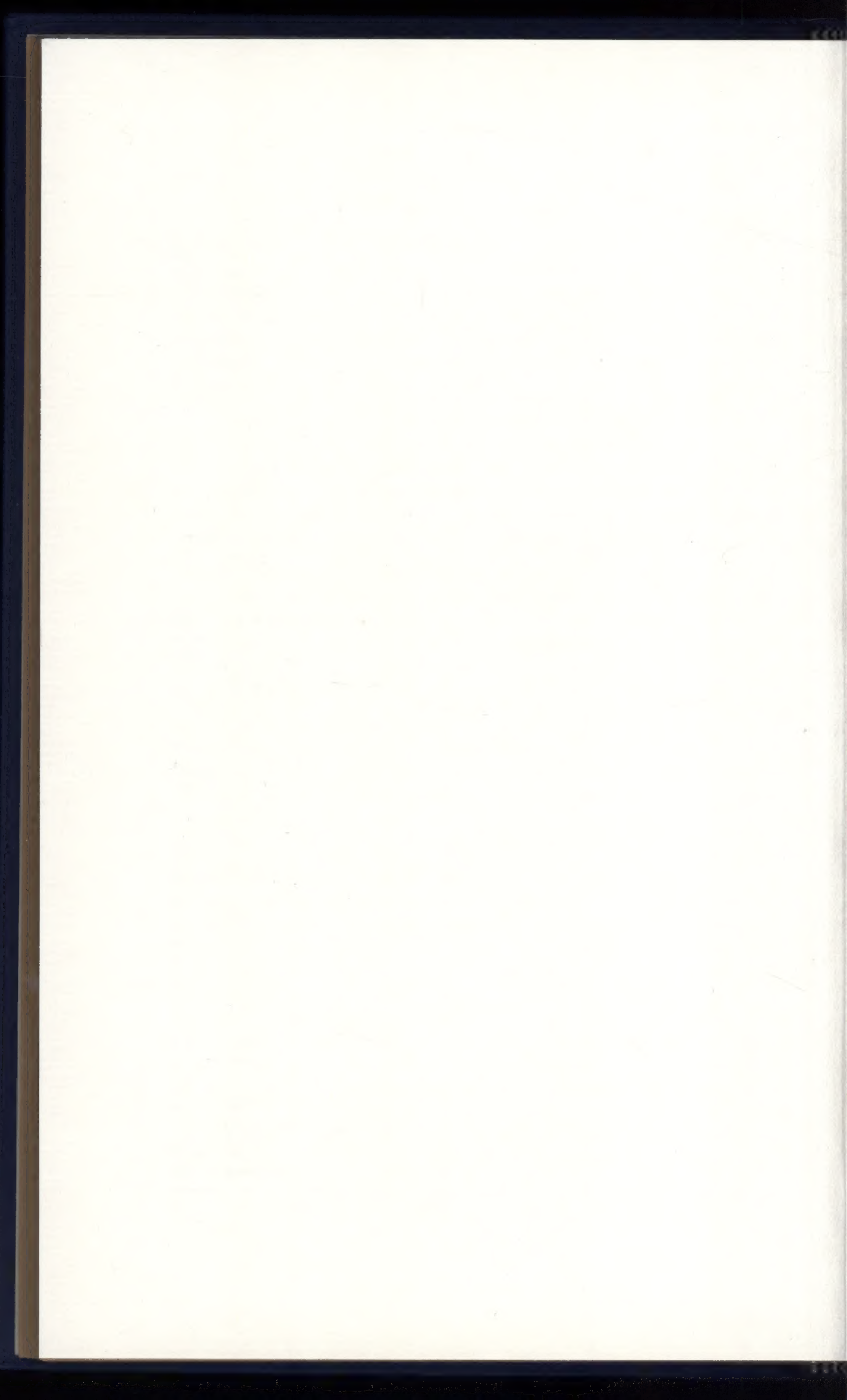
Obzoru literárního a uměleckého vyšla redakcí Dra. Jaroslava Vlčka ročníku I. čísla 6-9. — Z obsahu vyjímáme články: F. A. Šubert: Počátky české dramaturgie na rozhraní věku XVIII. a XIX. — Dr. A. Kraus: Gerhart Hauptmann — Dr. J. Krejčí: Nová nauka literárně historická. — Leander Čech: Z psychologické poetiky. — Úvahy a referáty. - Rozhledy umělecké. Malý oznamovatel. Hudba. Hovorna —

Vlastivědy Moravské právě vydáno dokončení okresu Brněnského.(str. 225-392) od F. A. Slavíka. Svazek tento obsahuje sešity 8.-12., běžných čísel 26.—30. V textu jsou zdařilé obrázky (zvl. vnitřku chrámu Tuřanského a Tvaroženského), a na konci přidána jest velmi úhledná a přehledná mapka celého okresu Brněnského.

Vlastivěda Moravská doporučena jest správám farním vys. důstojnými konsistořemi Olomuckou i Brněnskou, jak svědčí o tom úřední věstníky obou diecesí.

Tiskem moravské akciové knihtiskárny. — Nákladem Matice moravské.

GETTY CENTER LINRARY
3 3125 00670 0625

